VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

REDAKCE:

Frant. A. Slavík, hlavní redaktor. — Vydávání spoluřídí: Dr. Frant. Dvorský. — Redaktor obrázkové části: Josef Hladík. — Odborní redaktoři: Frant. Bartoš, Vít. Houdek, Dr. Frant. Kameníček, B. Popelka, Fr. J. Rypáček, P. Josef Vyvlečka.

Vydává Musejní spolek v Brně.

Díl I. místopisu.

BRNĚNSKÝ KRAJ.

Rediguje František A. Slavík.

BRNĚNSKÝ OKRES

Čís. 6.

V BRNĚ 1897.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem mor. akciové knihtiskárny v Brně.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

BRNĚNSKÝ OKRES.

Napsal

František A. Slavík.

Vydává Musejní spolek v Brně.

V BRNĚ 1897.

Nákladem Musejního spolku. — Tiskem mor. akciové knihtiskárny v Brně.

Místopis Vlastivědy moravské podá kromě přehledů krajinných o každé obci, co důležitějšího zachovaly nám paměti dosud známé; připomíná i místa, nyní pustá, kde někdy bývala hradiště čili staroslovanská místa hrazená a dědiny válkami zaniklé. Oživuje památku jejich a znamenitých osob a rodův. Vědomí to budí v nás tím větší lásku k rodné krajině nebo k působišti. Vážíme-li si rodné půdy, tím více hledíme i v době zlé udržeti ji rodině a národu svému.

Podrobnější místopis všestranný, náležitě spracovaný, přispívá též rozličným vědám. Mají-li jednotlivé odbory vědecké: přírodopisný, archaeologický, dějepravný, jazykozpytný, národopisný, umělecký, živnostenský atd. býti dokonale spracovány, nevyhnutelně potřebí jest poznati všecka místa země.

Aby Vlastivěda, pokud možno, o všech místech měla takové příspěvky z nejnovější doby, poslaly musejní spolky v Brně a v Olomouci podrobné dotazníky vlastivědné do všech obcí. Ale sotva z jedné čtvrtiny obcí došla odpověď. Výmluva obyčejně byla, že těžko jest podati žádané zprávy, nebo že o jistých dědinách není tam nic známo; však mnohé odpovědi jsou milým úkazem, s jakou účinnou láskou k věci a důkladností byly napsány. Bylo jich na svém místě užito, a jména původců uvedena.

Hlavní nesnáz byla s odpověďmi na bývalé poměry lidu poddaného. Málo která obsahuje o tom něco před r. 1848; o poměrech z minulého století vůbec ani toho nejmenšího není lidu již určitě známo. I hledány jsou potřebné zprávy ve starých gruntovních knihách, urbářích a jiných pamětech v rozličných

krajinách; ale i tak mnoho posud se nenašlo. Neocenitelný pramen vlastivědy o celé Moravě i pro tu věc, jaký znám byl o Čechách v zemském archivu v t. zv. Teresianském katastru, nalezen konečně v Brně v účetním oddělení zemské registratury, totiž: 1. popisy všech obcí na Moravě a v jejích obvodech ve Slezsku r. 1656—1679 a r. 1749 dle panství ve 371 číslech, některé o několika svazcích; 2. z r. 1750. 375 svazků; 3. z r. 1775· 351 sešitů a svazků.

Tím mimo jiné nahradil se také onen nedostatek odpovědí na dotazník, a Vlastivěda může teď o každé obci staré zprávy podati již od r. 1656 z úředních pramenů spolehlivých. Starší zprávy, zvláště u obcí, kterých je několik stejného jména a proto se někdy zaměňovaly a spletly, byly nově proskoumány, některé věci staré topografie a rodopisu opraveny, četné zaniklé osady, které poznamenány byly za neznámé, na jisto určeny.

Aby podepsaný mohl ony veliké prameny nalezené v čas prohlednouti a studovati, dalo mu vysoké c. k. ministerstvo kultu a vyučování k vědeckým pracím o Moravě úplnou dovolenou na $1^1/_2$ léta r. 1891—92 po návrhu veleslavné c. k. zemské školní rady, a slavný zemský výbor moravský dovolil, aby v úředních hodinách mohl ony prameny studovati. Dovoleno mu pracovati jiné vlastivědné paměti v archivu místodržitelském, v archivu zemském, v deskách zemských, v archivu Brněnském, v museu Františkově a j., v arcibiskupském archivu a knihovně v Kroměříži a v rozličných sl. c. k. listovních úřadech, v archivech městských a panských, jak na svém místě jest uvedeno. Z těch pramenů získala Vlastivěda mnoho, zvláště pro místopis. I vzdávám za to všem uctivé díky.

Z oněch pramenů podá Vlastivěda moravská i bývalé poměry lidu každé obce na příslušném místě přehledně, jak toho souměrnost celku vyžaduje, hledíc, aby pokud možno věrný obraz života lidu i v minulosti obsahovala.

Aby dílo příliš nevzrostlo a zachována byla jednota a souměrnost a soulad celku, ačkoliv od mnohých pracovníků složeného, podány jsou z dějin všeobecných, z desk zemských, z knih půhonných a jiných pramenů jen důležitější zprávy, pokud se místa toho neb onoho týkají; též o rodech panských a rytířských, o jich znacích, o nářečích a jiných věcech, o nichž pojednávají souvisle zvláštní oddíly všeobecné části „Země a lid“·

Podobně i jiné části místopisu upraveny jsou, pokud bylo lze v celkovém objemu. Obšírnější pojednání patří do větších monografií, které o důležitých místech a památkách jsou žádoucí, ale posud málo jich bylo vydáno.

Na mnohých místech odchyluje se naše Vlastivěda od předešlých topografií, když novým bádáním a srovnáním pramenův opravuje věcně, nikde polemicky, posavadní udaje, na př. v okresu Brněnském u Bukovinek, Chrlic, Jeršpic, Jiříkovic, Lelekovic, Ořechového, Proseče, Útěchova a j. v.

Při všech obcích užilo se: statistických udajů r. 1656—79 a r. 1750 z registratury zemské, r. 1790 „Topographie vom Markgrafthum Mähren" od Fr. Jos. Schwoye vydané r. 1793—94, r. 1834 „Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert" od Řehoře Volného r. 1835—42, roku 1869 a 1890 z úředních sčítání těchto let; v církevních věcech hlavně z „Kirchliche Topographie von Mähren" od P. Ř. Volného r. 1857—63, Catalogů duchovenstva od r. 1892., počet o školách z úředního Schematismu škol na Moravě r. 1890 a 92, „Berichte", zprávy meteorologické kommisse přírodozpytného spolku v Brně, výsledky meteorologických pozorování r. 1889—91, „Sanitätsbericht" c. k. zemské rady zdravotní na Moravě za rok 1889—1890, „Statistischer Bericht über Industrie und Gewerbe Mährens" vydané od r. 1887 a násl., „Mittheilungen" c. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení hospodářství, přírodoznalství a vlastivědu od r. 1891, „Österreichische Statistik", výsledky sčítání r. 1890, kterých pramenů, zvláště Ř. Volného, vděčně tuto vzpomínám. Ostatní uvedeny jsou, kde z nich bylo čerpáno.

Skráceniny hlavních pramenů znamenají:

Arch. místodrž., zem. = Archiv místodržitelský, zemský v Brně,

D. z. B. = Desky zemské Brněnské,

D. z. Ol. = Desky zemské Olomoucké,

Reg. podd. = Registratura zemská v Brně, poddanské oddělení,

Reg. dom. = Registratura zemská, oddělení dominikalní n. vrchnostenské r. 1750,

Arch. čes. = Archiv český I—VI. vydáván od Fr. Palackého, VII. a násl. od Dra Jos. Kalouska,

Cod. dipl. Mor. = Codex diplomaticus Moraviae I—XII, vydal A. Boček, V. Brandl,

Reg. Boh. et Mor. = Regesta Bohemiae et Moraviae, vydal K. J. Erben a Dr. J. Emler.

Vyobrazení jsou většinou dle fotografií, jež z ochoty pro Vlastivědu moravskou dělají pan Hubert Fiala, professor c. k. české vyšší realky v Brně, a pan Filip Prošek, nadučitel v Maloměřicích. Půdorysy obcí kreslil pan Eduard Horský, professor české realky matiční v Hodoníně; ostatní obrázky jsou od původců na nich jmenovaných.

Aby Vlastivěda přispěla vůbec k lepšímu poznání Moravy, aby každý mohl poznati minulost své krajiny a dědiny a tím více si jí vážil a držel, upraveno jest vydávání tak, aby jednotlivé části Vlastivědy též o sobě vyšly, z místopisu jednotlivé soudní okresy, jež by se i dle školních a politických okresů nebo dle kraje mohly spojiti. Vlastivěda rozšíří se tak více a vykoná spíše svůj úkol vědecký a vzdělávací.

Fr. A. Slavík.

I. Všeobecný pohled.

I. Přehled zeměpisný a přírodovědecký.

Poloha.

kres Brněnský leží v půvabné krajině na východním okraji českomoravské vysočiny mezi 34^0 8′ a 28′ zeměpisné délky a 49^0 5′ a 20′ šířky, hlavní město Brno na 34^0 17′ zem. délky a 49^0

Obraz 1. Pohled na údolí Svitavino u Bílovic.

12′ šířky. Jihovýchodní část od Brna jest nížina s nízkými pahorky okolo 200 m nad hladinou mořskou, jihozápadní část hornatina přes 300 m a severní lesnatá přes 400 a 500 m.

Krásný jest pohled na celé okolí s výšin u Brna: severně na hornatou část, jíž tekou řeky Svratka a Svitava, tvoříce hluboká údolí, lesnatými vrchy obklopená, jižně na rovinu, kde se obě řeky pojí a kolem četné osady se rozkládají. Podobný rozhled máme s vrchů nad oběma řekami a rovinou, jako na př. s památného Hradiště u Obřan na malebné údolí Svitavino, jímž vede dráha z Brna k Bílovicům, Adamovu a dále do Čech, na Babice a nejvyšší tu hory v okolí (viz obraz 1.), rozhled od Babic, Vranova, s Hradiště u Líšně na údolí Říčky, s vrchů nad Obravou na jihozápadní část okresu.

Nejníže leží dolejší část Brna u nádraží 189 - 197 m, u Holásek most 191 m, řeka Svratka u Modřického mostu 193, ves Komárov 197, Telnice 198 m; nejvýše dědiny v hornaté části okresu přes 300 m: Líšeň 301, Jehnice 305, Nebovidy 308, Ořechové 312, Žebětín 327, Ořešín 349, Kohoutovice 356; přes 400 m: Křtiny 422, Útěchov asi 450, Vranov 455, Babice 459; Habrůvka, Bukovina; Bukovinka 528 m.

Povaha půdy.

Podoba krajiny, výška a příkrost vysočin, tvar i směr údolí závisí na geologické povaze půdy, na složení hornin a jakosti jich balvanité nebo vrstevnaté, na uložení vrstev i na spůsobu, jak hornina větrá a se rozpadává.

Půda okresu Brněnského jest geologicky pestra a velmi zajímava. Po statisíce let pracovaly síly a pochody přírodní, působíce mohutně, ale znenáhla a ne jinak, než i dnes na tvářnost země působí, aby naši krajině dodaly dnešní podoby, a jsou posud ustavičně činny, aby ji měnily.

Severní a západní, větší část okresu zabírá komplex hornin vyvřelých, plutonických. Obyčejně se dosud v literatuře nazývá „Moravským či Brněnským syenitem"; ale jméno to nikterak neoznačuje povahu veškerého kamení tohoto komplexu, nýbrž spíše jakéhosi myšleného průměru, který vskutku jen zřídka kde se vyskytuje. Plutonické horniny naší krajiny jeví totiž velkou rozmanitost v poměru svých nerostných součástek: živce jednoklonného, draselnatého (orthoklasu), živce trojklonného, sodnatovápenatého (plagioklasu), amfibolu, křemene a temné slídy (biotitu). Určitými jmény lze pak ovšem označiti jen horniny z několika málo míst; ostatní jsou přechody mezi těmito a svědčí

tím právě o jednotě celého massivu vyvřelého. Tak lze nazvati dioritem horniny od Bystřice, z Kamenné hory u Bosonoh a z Peregrinova pahorku u Žilošic, kde živec jednoklonný oproti trojklonnému značně ustupuje do pozadí, naopak syenitem horniny, v nichž živec jednoklonný převládá a křemene je velmi málo; konečně jsou zde žuly s převládajícím živcem jednoklonným a s hojným křemenem, k nimž náleží též aplity jihovýchodního cípu naší krajiny, složené skoro výhradně z živce a křemene.

Ohraničení vyvřelých hornin na východě proti útvaru devonskému jest asi: Josefov u Adamova, Babice, Kánice, Klajdovka, Čtvrtě u Líšně; odtud přes Židenice, Brno za Hajany a dále k jihu; ostatní jejich hranice jdou mimo naše území. Na mnoha místech jsou pokryty usazeninami třetihorními a čtvrtohorními. — V nich jsou otevřeny hojné lomy; ale ježto jsou nepravidelně rozpukány a namnoze značně zvětralé, nelze jich většinou užívati na práce kamennické a sochařské, nýbrž hlavně jen jako štěrku.

Středem vyvřelého massivu jde často přerývaný pruh břidlic záhadného dosud původu, obyčejně zelenou barvou (od amfibolu, od chloritu) vyznačených. Pruh ten jde od Hajan přímo k severu; jeho břidlice najdeme na př. u Žilošic, na Kraví hoře u Brna, u Jundrova, Žabovřesk, Medlánek atd.

Zdali jest eruptivní massiv starší či mladší než útvar devonský, není ještě zcela na jisto postaveno; většina autorů dnes kloní se k názoru, že jest starší než devon.

Z nerostů vyskytují se v „syenitu“ a břidlicích místy jejich součásti, živec a amfibol, v pěkných kusech: živec (orthoklas) u Žilošic, Bystřice bílý, u Židenic, Králova Pole, Jehnic, Adamova pěkně masově červený; amfibol obecný u Bosonoh, Kohoutovic, Komína, Bystřice, jeho odrůdy: anthofyllit, osinek, tremolit u Žilošic, skalní kůže na leckterém místě (Lelekovice, Obřany, Adamov a j.). „Na borkách“ u Židenic ve zvětralém syenitu jsou pěkné sloupky slídy temné (biotitu), které se dají snadno vydobýti z horniny a jako „biotit od Maloměřic“ jsou po všech sbírkách rozšířeny. Jako druhotný nerost vzniká epidot, který povléká stržové plochy zelenavými korami (u Obřan, Adamova, Lelekovic, Žebětína). V Písárkách, u Bosonoh, Žilošic nalezeny v chloritické břidlici pěkné krystaly

magnetovce — Zvláštností blíže nevysvětlenou jest nález prof. Uličného, jenž našel u Komína na břidlici kapky rtuti.

Nejstarší usazený (sedimentární) útvar naší krajiny je útvar devonský. Za doby, kdy se ukládal, celá krajina byla pokryta mořem; ale usazeniny jeho za pozdějších věků byly zase rozrušeny, tak že zbyl jen neširoký pruh na východ od vyvřelého massivu a západně sem tam po massivu malé ostrůvky. Zastoupen jest devon všemi svými 3 stupni. Spodní devon: červený pískovec, hrubozrnný křemitý slepenec a hlinité břidlice, zaujímá západní, k massivu vyvřelému přiléhající část zmíněného pruhu devonského; část ta je na Hádech a od Josefova za Babice velmi uzounká, u Ochoze až 4 km. široká. Náležejí sem též červené křemité slepence a pískovce u Lelekovic (mohutně vyvinuté na Babím Lomě) a na Červeném i Žlutém kopci u Brna.

Střední devon má ze stupňů devonských největší rozlohu a skládá se z modrošedých, živičných vápenců, které na západě se kladou na spodní devon, na východě zapadají pod usazeniny kulmové. Na jih sahají až k Líšni a vystupují jižněji v ostrůvku u Bedřichovic. Mohutná rušivá i tvořivá činnost vody vyhlodala v nich jeskyně: Býčí skálu, Jáchymku v Josefově údolí, Výpustek u Křtin, jeskyně Ochozské a Kostelík u Mokré. Krásné útvary krápníkové lákají k nim ročně množství turistů, vzácné praehistorické nálezy proslavily je ve světě vědeckém. Menší pukliny a dutiny voda z části zase vyplnila, vylučujíc v nich krásný, čistý vápenec krystallický, skvěle bílý nebo růžový. Zkameněliny též sem tam lze ve vápencích těch nalézti, zvláště korály (Favosites, Cyathophyllum a j.), řídčeji skořápky ramenonožců atd.

Svrchní devon jest vyvinut jen podřízeně pestrým mramorem u Křtin a tmavým vápencem, jenž v lomech za Klajdovkou tvoří horní vrstvu, mocnou asi půl m. Ze zkamenělin obsahuje hlavně cefalopody (Clymenia).

Kamení devonské hojně se láme, a užívá se slepenců z Červeného kopce za štěrk i do základů staveb, z vápenců pálí se hojně vápna; Křtinského pestrého vápence dá se upotřebiti jako mramoru k pracím kamenickým.

Za následující doby kamenouhelné opět moře vnikalo od východu na Brněnsko; dnes jsou jeho usazeniny rozloženy

východně od čáry: Rudice—Habrůvka—Hoštěnice—Mokrá—Líšeň—Šlapánice a pak na severovýchod přes Tvarožnu dále k Pozořicům. Usazeniny ty, hrubozrnné slepence, droby, modravé a hnědé pískovce i břidlice, náležejí spodnímu oddílu útvaru kamenouhelného, t. zv. kulmu. Po zkamenělinách marně dosud pátráno. Kulmová droba od Šlapánic je Brněnským dlažebním kamenem.

Z druhohor je vyvinut v Brněnském okrese jen útvar jurský, sáhaje sem od jihu, kde tehdy se vytvořily mohutné vápence hor Pavlovských (Palavských). Jako vůbec na Moravě, zůstaly z jeho usazenin pouze jednotlivé ostrovy. U Brna jsou to Bílá č. Nová hora u Juliánova, Stránská skála a Švédské šance u Slatiny, kopce vápencové s hnízdy pazourku. Náležejí vesměs malmu, to jest svrchnímu oddílu jury, a jsou původu mořského. Zkameněliny jsou zvláště na dvou posledních místech dosti hojné, zejména lilijice (Pentacrinus, Apiocrinus), koráli, ramenonožci (Terebratula, Rhynchonella), mlži (Pecten, Lima), ammoniti, ježovky (Cidaris) a j. Na východní straně skály Stránské jest útes oolithový, složený téměř ze samých článků ramen lilijicových. Tohoto oolithu užíváno dříve v Brně i jinde na stavby a práce sochařské (kašna Parnass na Zelném trhu a chrám sv. Jakuba v Brně, náhrobky vystavené na nádvoří Františkova musea a j.). Dnes je lom na Stránské skále opuštěn; na Bílé hoře a Švédských šancích láme se vápenec dosud, leč užívá se ho jen za štěrk, ježto obsahuje mnoho kysličníka křemičitého a tedy k pálení vápna méně se hodí. Na všech třech kopcích, ale zvláště na Bílé hoře, lze najíti překrásné krystaly vápencové barvy temně vínožluté, tvaru obyčejně protáhlého.

V lesích severně od Babic a na Děravce u Habrůvky jest jurský útvar vyvinut jako u Rudic: jeho písčité a jílovité vrstvy vyplňují doliny v devonském vápenci, obsahujíce křemité pecky se zkamenělinami i lože a shluky hnědé rudy železné, na něž zde svého času se dolovalo; dnes jest dolování všude opuštěno. Z rozrušených vrstev jurských dostaly se křemité rohovcové a karneolové pecky a valouny do čtvrtohorních štěrků, rozšířených po celé východní části okresu: u Maloměřic, Tuřan, Juliánova atd.; v nich často nacházíme jurské otisky, nebo jsou duté a v dutinách druzy křišťálů, ledvinité povlaky chalcedonu, kašolongu atd.

Po jurské době dlouhé a dlouhé věky byla naše krajina souší; ani moře křídové, jež z Čech sahalo až za Blansko, ani starší třetihorní (eocaenové), které na jihovýchodě se rozlévalo, nezanechalo u nás stop. Teprve za doby mladších třetihor, a sice za miocaenu, zaplavovalo zase moře téměř celé území, a usazovaly se v něm na mělčích místech písky, v hlubinách zelenavé jíly. U Bedřichovic usadily se na útes devonského vápence kolonie ústřic (Ostrea Hoernesi) v obrovském množství individuí; jinde lze většinou jen málo kdy najíti zbytky většího živočicha, za to vyplavíme-li si jíl odkudkoli a zkoumáme-li výplav drobnohledem, objevíme hojnost drobounkých foraminifer, malinkých korýšů (ostrakodů) a jiných mikroskopických zbytků zvířecích. V jižní a jihovýchodní části okresu tyto jíly (též šedivice, něm. Tegel) a písky, ke II. středomořskému stupni čítané, všude, buď na den vystupují, neb narazíme na ně pod náplavy čtvrtohorními; v ostatní pahorkaté části okresu vyplňují dna údolní a místa níže položená.

Místy, hlavně u Bedřichovic, obsahují jíly miocaenní shluky pěkných žlutavých krystalů sádrovce — zjev to ovšem v našich třetihorních jílech velmi častý.

Od doby třetihorní opustilo moře naši krajinu, která pomalu stálou, intensivní činností vody i vzduchu pokrývala se usazeninami novými, zbavovala se některých starších a tak spěla k nynější své tvářnosti. Tekoucí vody ukládaly za diluviální doby ve východní části území mocné štěrky: u Maloměřic, od Juliánova přes Slatinu a Tuřany na Měnín. Ve štěrcích těch převládají oblázky a valouny rohovce, pazourku, chalcedonu, karneolu a j. odrůd křemenných, jež pocházejí z vrstev útvaru jurského, jak svědčí dosti časté otisky (Cidaris, Pecten, Lima atd.); mimo ně jsou ve štěrcích kusy devonského vápence, syenitu a jiných hornin okolí.

Hlíny diluvialní, t. zv. žlutnice (löss), zásobují celé Brno i okolí cihlami, které tu v četných cihelnách se pálí. V cihelnách těch bývají nalézány zbytky diluvialních ssavců (mamuta, nosorožce a j.) i skořápky plžů z rodu Helix, Pupa, Succinea. Naše diluvium se honosí však kromě toho i bohatými zbytky své zvířeny, ano i stopami díla ruky lidské v usazeninách jeskynních Moravského Švýcarska. O této diluvialní fauně,

která je předchůdkyní nynější, šíře promluveno dále při popisu zvířeny naší krajiny (str. 13).

Usazeniny alluvialní podnes nepřetržitě se vytvořují, jsou náplavy řek a potoků, které ssuť ze zvětralých hornin uchvacují a na klidnějších místech svého toku ukládají. *fs.*

Horopis a vodopis.

Podle té povahy půdy jsou pak úrodnější pole a louky v nížině, méně úrodná v severní hornaté části okresu.

Nejvyšší vrchy a hory jsou v rovině: Brněnský hrad (Špilberk) 288 m., na jihozápadní straně u Prštic 304, u Střelic Vysoká hora 360 a Šibenický vrch 429 m, u Nebovid 370, u Žebětína 401, u Kohoutovic Baba 415, u Knihniček Chocholka 409 a Vrtačka 418, u Evanovic Baba 442 a Blaňov 463, u Vranova Baba 510 m., u Babic 500, kolem Křtin 509—534, u Bukovinky Rakovec 529, u Bukoviny Proklest 573 m.

Z hor přichází mnoho potoků v údolí a jimi do řeky Svratky nebo Svitavy, jež od severu k jihu okres protékají.

Řeka Svratka teče od hranic českých směrem jihovýchodním zde v údolí u Knihniček 212 m., u Komína 207, u Brna obrací tok jižně, přijímá u Přízřenic řeku Svitavu 195 m. a pod Modřicemi 193 m. dále spěje okresem Židlochovským do řeky Jihlavky a s ní do Dyje.

Potoky do ní tekou jmenovitě: na pravém břehu Vrbovce od Žebětína 290 k Bystřici; Leskovský potok od Bosonoh k Leskovci 232 a Dolním Jeršpicům; Obrava od Rosic teče v mnohých zatáčkách bliže Radostic u Spáleného mlýna 247 m., a přijavši u Anenského mlýna potok Troubský, sesílen potokem Střelickým, teče dále u Nového mlýna 227, u Nové hospody 197 a k Popovicům;

na levém břehu: potok Jinačovský 213 m. u Knihniček; u Jeršpic Ponávku, která teče od Lelekovic jižně k Brnu, zde od Lužánek až k ulici Křenové jest překlenutá a výkaly znečištěna teče do řeky; málo níže u Přízřenic Svitavu a na hranicích okresu potoky Černovský a Slatinský, u Chrlic spojené.

Řeka Svitava plyne krásným údolím od Starého Hradu podél okresních hranic k Adamovu 237 m. směrem jižním a přijímá

na pravém břehu potok Útěchovský, větší u Bílovic potok od Jezer 293 a níže 257, od Obřan 209 m.; mimo to ještě menší potoky a bystřiny;

na levém břehu: Křtinský potok, jenž přichází od hranic jižně ke Křtinám a pojav tu potok Bukovinský teče západně malebným údolím mimo památnou Býčí skálu, u níž dále vytéká podzemní potok Jedovnický a Olomučanský v Josefově údolí; Babický potok a Řičmanský, spojen s Kánickým, a jiné menší potůčky mezi vrchy, zvláště v Hádech.

U Dvorské (Maxmilianova) pramení se Donava neb Dunavka, přítok Cesavy u Blučiny.

Východní část okresu protéká směrem jižním Říčka. plynouc od hranic okresu Slavkovského k Ochozi, kde ztrácí se u jeskyně Ochozské 348 m a níže opět na povrch vytéká, přijímá tu na pravém břehu potok od Březiny k Ochozi tekoucí a na levém potok Hostěnický a dále krásným údolím spěje k Podolí, Bedřichovicům, Šlapánicům, Ponětovicům, Kobylnicům, Sokolnicům, Telnicům, kde slove též Zlatý potok, s Cesavou k Židlochovicům do Svratky. Přítoky k ní plynou na pravém břehu: u Líšně, Bedřichovic, na levém u Podolí a Ponětovic; tento nazván také Říčka přichází od Mokré k Velaticům, pod nimiž dále přijímá potok Tvaroženský, a teka od Jiříkovic k Ponětovicům slove také Roketnice.

Menší potoky do nich plynou zvláště s vrchů na severní části okresu.

Rybníky, někdy četné a velké, byly ještě v XVIII. století, počítáno na kopy násady kaprové: u Kobylnic Dolní rybník na 120 kop, Horní na 50 kop; u Sokolnic Horní Donava na 60 kop, Dolní rybník 80 kop,*) u Králova Pole Dolní rybník u Červeného mlýna 50 kop (r. 1839 bylo 9 měr rozlohy odděleno), Nový r. 15 kop, za klášterem 8 kop, Kolhan 12 kop, Nový r. 40 kop, u Střelic u dvora na 2 kopy, nade vsí 10 kop; u Řečkovic Horní rybník 70 kop, Dolní r. 35 kop; u Bedřichovic Pindulka 25 kop, u Lelekovic rybník 25 kop; u Ořešína 15 kop; u Žebětína dva 10 a 15 kop, u Medlánek 12 kop; u Troubska 4: Prostřední 12 kop, Veselka 7, Nový a Podskalský po 5 k.,

*) Na blízku těchto rybníků jihovýchodně 3 ještě větší: u Začan na 600 kop, Nesvačil 200 kop, blíž Újezda na 500 kop kaprů; jsou teď spuštěné.

a 1 již tehdy pustý; u Křtin a Ochoze 4 rybníčky. Rybářství se tehdy značně pěstovalo. Později, zvláště v nové době byly rybníky většinou spuštěny, v pole neb louky proměněny a jen hráze někde zůstaly. Rybníky některé se zachovaly: u Sokolnic, Králova Pole, Řečkovic, Lelekovic, Žebětína, Medlánek a Troubska, však obyčejně zmenšeny; rybníčky jsou ještě v několika dědinách.

Podnebí.

Podnebí jest v nížině na jihovýchodě mírnější, na západě a hornatém severu studenější.

Tlak vzduchu jest průměrně 740 mm., největší v únoru 760 mm., nejnižší v březnu 720 mm.

Teplota vzduchu nejvyšší bývá s počátku července až $+32^0$ C., nejnižší uprostřed ledna až -20^0 C.

Průměrná teplota jest:

vjv. části: v zimě -5^0, z jara $+9^0$, v letě $+18^0$, na podzim $+6^0$ C.,
v jz. části: v zimě -6^0, z jara $+8^0$, v létě $+16^0$, na podzim $+9^0$ C.,
v s. části: v zimě $-6{\cdot}4^0$, z jara $+7^0$, v létě $+15$, na podzim $+8^0$ C.

Studených dní, pod -0^0 C., bývá okolo 80, jasných 60, nejvíce od května do září, pošmourných 90, nejvíce od listopadu do ledna.

Srážek vzduchových jest ročně průměrem v západní polovině okresu 500—600 mm., ve východní lesnatější 600—700 mm., nejvíce v červenci, červnu, srpnu a květnu, nejméně v únoru, září a říjnu. Deštivých dní jest přes 100 v rovině, okolo 140 v hornaté části. Největší deště bývají v červenci a srpnu; nejčastěji v červenci (okolo 20 dní), v červnu a dubnu (15 dní) a v lednu (14 dní), nejméně v únoru (1—3), v září a říjnu (4—10 dní).

Bouřek jest průměrně 15 ročně, v květnu, červnu a srpnu po 3—4, krupobití 1, v červnu.

Sníh padá první koncem října, poslední uprostřed dubna; průměrně 40 dní.

Větry vanou nejčastěji severozápadní, severovýchodní a severní, nejméně jižní. Bezvětrných dní bývá průměrně 28, nejvíce v březnu, nejméně v dubnu.

Květena.

Rozmanitost geologického složení půdy a krajinného rázu působí, že okres Brněnský snad ze všech okresů Moravy nejbohatší květenu vykazuje. Půda jest většinou úrodna a dosti hustě zalesněna. Lesy na výšinách jsou nejvíce smíšené: převládají v nich borovice, smrk, habr a buk, v podrostu jejich jsou i keře, teplejších stanovišť vyhledávající, jako: dřín a svída (Cornus mas, sanguinea), brslen bradavičnatý (Evonymus verrucosa) a j. V nížině na jihu jsou lesy, téměř vesměs listnaté, hlavně na vlhká poříčí omezeny a chovají hojnou a bujnou vegetaci.

Celkem roste v Brněnském okrese divoce přes tisíc druhů rostlin. Jižní část má hojnost druhů teplomilných, jejichž nejbohatší naleziště jsou vápenité, výslunné kopce Sokolnické, Slatinské a Hády. Takové vzácnější teplomilné rostliny jsou na příklad: přeslička prodloužená (Equisetum ramosissimum); aron skvrnitý (Arum maculatum); kavil Grafův (Stipa Grafiana), palečkovec plazivý (Cynodon dactylon), ostřice lehavá (Carex supina); křivatec nejmenší, český (Gagea minima, bohemica), česnek ostrohranný, žlutý, kulatohlavý (Allium acutangulum, flavum, sphaerocephalum); střevičník (Cypripedium calceolus), vstavač vojenský (Orchis militaris); kosatec nízký, pestrý (Iris pumila, variegata), truskavec (Hippuris vulgaris), pryšec hranatý, vrbolistý (Euphorbia angulata, salicifolia); rdesno řídkokvěté (Polygonum mite); lýkovec vonný (Daphne cneorum); lněnka větevnatá, nízká (Thesium ramosum, humile), zvonek sibiřský, bononský (Campanula sibirica, bononiensis), oman mečolistý, oko Kristovo (Inula ensifolia, I. oculus Christi), pelyněk pontický (Artemisia pontica), starček chlumní (Senecio campestris), sinokvět měkký (Jurinea mollis), pcháč uherský (Cirsium pannonicum), suchokvět otevřený (Xeranthemum annuum), bělotrn obecný (Echinops sphaerocephalus); štětka laločnatá (Dipsacus laciniatus), hlaváč obecný (Scabiosa columbaria); mařinka rolní, sivá (Asperula arvensis, glauca); sápa hlíznatá (Phlomis tuberosa), hojník chlumní (Sideritis montana), jablečník cizí (Marrubium peregrinum), ožanka čpavá (Teucrium scordium); záraza písečná (Orobanche arenaria); světlík žlutý (Euphrasia lutrea), lnice kručinkolistá (Linaria genistaefolia), konítrud lékařský (Gratiola officinalis); lilek červený (Solanum miniatum); otočník

evropský (Heliotropium europeum), kamejka lékařská, modronachová (Lithospermum officinale, purpureocoeruleum), hadinec červený (Echium rubrum); lomikámen hlíznatý (Saxifraga bulbifera); višně nízká, skalní (Prunus chamaecerasus, mahaleb); čilimník rakouský (Cytisus austriacus), kručinka položená, chlupatá (Genista procumbens, pilosa), bílojetel pětilistý (Dorycnium suffruticosum), jestřabina lékařská (Galega officinalis), vlnice obecná (Oxytropis pilosa), vikev pannonská (Vicia pannonica), hrachor širolistý (Lathyrus latifolius); bezobalka obecná (Trinia vulgaris), sesel pestrý (Seseli varium), koromáč luční (Silaus pratensis), smldník alsatský (Peucedanum alsaticum), hladýš širolistý (Laserpitium latifolium); kyprej prutnatý (Lythrum virgatum); třemdava bílá (Dictamnus albus); vítod větší (Polygala maior); len žlutý, srstnatý, úzkolistý, rakouský (Linum flavum, hirsutum, tenuifolium, austriacum); ibišek hodinový (Hibiscus trionum); šater svazčitý (Gypsophila fastigiata), nadmutička obecná (Cucubalus baccifer); kuřička lepkavá, Jacquinova, štětinkatá (Alsine viscosa, Jacquini, setacea); violka modrá, nízká (Viola cyanea, pumila); rukevník zobánkovitý (Euclidium syriacum), housetník brukvolistý (Arabis brassicaeformis), hulevník nejvyšší (Sisymbrium altissimum), trýzel šedivý, vonný (Erysimum canescens, odoratum), křez úzkolistý (Diplotaxis tenuifolia); zemědým Schleicherův (Fumaria Schleicheri); růžkovatec červený (Glaucium phoeniceum); plamének celolistý, přímý (Clematis integrifolia, recta), žlutucha luční (Thalictrum flavum), koniklec obecný (Pulsatilla vulgaris), rohohlavec rovnorohý (Ceratocephalus orthoceras), pryskyřník illyrský (Ranunculus illyricus), oměj žlutý (Aconitum lycoctonum).

Na slatinných lukách u Sokolnic, Tuřan a j. na jihovýchodě rostou některé význačné druhy, jinde vzácné: zblochan rozkladitý (Glyceria distans), ostřice ječmenovitá (Carex hordeiformis), skřípina Tabernaemontanova (Scirpus Tabernaemontani), smetanka bahenní (Taraxacum palustre), jitrocel slatinný (Plantago maritima), komonice zubatá (Melilotus dentatus), jetel jahodnatý (Trifolium fragiferum), ledenec luštinatý (Tetragonolobus siliquosus), prorostlík nejtenší (Bupleurum tenuissimum).

V severní části hornatější a lesnatější nalézáme kromě rostlin všeobecně v pahorkatinách rozšířených i vzácnější druhy podhorské, ano i horské; jsou to hlavně: osladič bukovinný

vápenný (Phegopteris polypoides, Robertiana), kapraď laločnatý (Aspidium lobatum); ječmenka evropská (Elymus europaeus); ostřice převislá (Carex pendula); smrkovník plazivý (Goodyera repens), sklenobýl bezlistý (Epipogon aphyllus); vrba lýkovcová (Salix daphnoides); řepka hlavatá (Phyteuma orbiculare); hadímord nízký (Scorzonera humilis); kozlík bezolistý (Valeriana sambucifolia); vrbina hajní (Lysimachia nemorum), brambořík (Cyclamen europaeum); kuklík potoční (Geum rivale); meruzalka horská (Ribes alpinum); měsíčnice lesní (Lunaria rediviva), řeřišnice srstnatá (Cardamine hirsuta); žlutucha orlíčkolistá (Thalictrum aquilegiaefolium), upolín (Trollius europaeus).

Moravské Švýcarsko chová ve svých údolích a na vápenitých stinných svazích některé zvláštnosti, jež namnoze mimo ně zřídka kde na Moravě se vyskytují: bindas obecný (Scolopendrium vulgare), slezinník zelený (Asplenium viride), kruštík tmavočervený (Epipactis atrorubens), hořec karpatský (Gentiana carpatica), strošek ohnutý (Echinospermum deflexum), mázdřivec rakouský (Pleurospermum austriacum), lomikámen vždy živý (Saxifraga aizoon), štěničník smrdutý (Cimicifuga foetida).

Z rostlin, které v zemích českých jen roztroušeně se vyskytují, nalezeny tu: ostřice příoblá, Buekova (Carex teretiuscula, Buekii); snědek nící (Ornithogalum nutans); okrotice červená (Cephalanthera rubra), vstavač pletní (Orchis incarnata); hadímord nachový (Scorzonera purpurea), starček rukvolistý (Senecio erucaefolius); kozlíček kýlnatý (Valerianella carinata); svízel osinatý (Galium aristatum); záraza nachová, větevnatá, namodralá, bledokvětá, hořčíkovitá, menší (Orobanche purpurea, ramosa, coerulescens, pallidiflora, picridis, minor); rozrazil časný (Veronica praecox), zvěšinec menší (Linaria elatine), krtičník jarní (Scrophularia vernalis); mochyně (Physalis alkekengi); hořec křížatý, brvitý (Gentiana cruciata, ciliata); trávnička obecná (Armeria vulgaris); drobýšek nejmenší (Centunculus minimus); violka slatinná (Viola stagnina) a j.

Z plodin rostlinných pěstují se v Brněnském okrese v teplých polohách réva, broskve, merunky, ušlechtilejší odrůdy ovoce vůbec, z obilí seje se hlavně pšenice, zvláště na jihu, kde daří se i kukuřice, proso a při Svratce zelenina všeho druhu, sázená tu hlavně u Komárova a obojích Jeršpic. *fs.*

Živočišstvo.

Živočichové dnešní jsou potomky zvířeny pravěké čili diluviální, jejíž zbytky dochovaly se v cihlářských hlinách v naší krajině i v jeskyních u Josefova, Křtin a Ochoze.

V cihelnách nalezeny zbytky ssavců: mamuta (Elephas primigenius), nosorožců (Rhinoceros tichorhinus, incisivus), soba (Cervus tarandus), losa (Cervus alces), velikého jelena irského (Cervus megaceros), tura (Bos primigenius), koně (Equus caballus fossilis), sviště stepního (Arctomys bobac), vlka (Canis lupus fossilis), lva (Felis leo) a j.; dále skořápky plžů, z nichž nejhojnější jsou dosud žijící zrnovka mechová (Pupa museorum) a jantarka podlouhlá (Succinea oblonga) a někteří hlemýždi (Helix).

Bohatou diluviální zvířenu obsahují jeskyně údolí Hádeckého: Kostelík, Švédův stůl, Liščí díra, Kůlnička a jeskyňka pod Kostelíkem, jmenovitě první dvě. Nalezeny tu 1. druhy již vymřelé: mamut, nosorožec, medvěd jeskynní (Ursus spelaeus) velmi hojně, jelen Cervus megaceros vzácně; 2. druhy, které dnes žijí v ledových a tundrových krajinách dalekého severu: liška lední (Canis lagopus), rosomák (Gulo borealis), sob, tur pižmový (Ovibos moschatus), zajíc sněžný (Lepus variabilis), dva lumíci (Myodes torquatus, obensis), kur rousný (Lagopus alpinus et albus) a sova sněžná (Nyctea nivea); 3. druhy horské vzácné: kozorožec (Capra ibex), kamzík (Antilope rupicapra), hraboš sněžný (Arvicola nivalis) a rýsek alpský (Sorex alpinus); 4. druhy jižní: lev jeskynní (Felis leo spelaea), hyéna jeskynní (Hyaena spelaea) a levhart (Felis leopardus); 5. ssavci stepní: pišťucha (Lagomys pusillus), křeček (Cricetus phaeus), hraboš (Arvicola gregalis), sysel (Spermophilus rufescens), sajka (Antilope saiga), a konečně 6. zvířata, která ještě v historické době u nás žila nebo dosud žijí: kůň (Equus caballus), tur (Bos primigenius), zubr (Bos urus), los (Cervus alces), jelen (Cervus elaphus), vepř (Sus scrofa), liška (Canis vulpes), vlk (Canis lupus), rys (Felix lynx), kočka divoká (Felis catus), kuny, hranostaj (Foetorius erminea), bobr (Castor fiber), hraboši, rýskové a j.; ze ptáků tetřev (Tetrao urogallus), tetřívek (T. tetrix), husa divoká a j.; pak dva druhy žab: skokan zelený (Rana esculenta) a ropucha obecná (Bufo cinereus). Celkem

objeveno Dr. M. Křížem ve zmíněných jeskyních skoro 70 druhů.

Též jeskyně Výpustek u Křtin chová bohatou faunu (přes 30 druhů). Ze zvířat, jež nyní u nás nežijí, zastoupen tu medvěd jeskynní, lev a hyéna jeskynní, rosomák, liška lední, zajíc sněžný, kozorožec, Cervus megaceros, sob, mamut a nosorožec; dále mnohé druhy z těch, které výše uvedeny pod č. 6.

Celkový ráz této pravěké zvířeny ukazuje, že naše krajiny tehdy byly dosti nehostinné a měly drsnější podnebí než nyní.

Současníkem této jeskynní zvířeny diluviální byl již člověk, jak dokazují ohniště v Býčí skále s podél rozštěpenými kostmi a s nástroji z kosti a pazourku i bohatý nález lidských výrobků (několika i řezbami ozdobených) v Kostelíku.

V následující době alluviální (předvěké) chybí již úplně velicí ssavci mamut, nosorožec, jeskynní medvěd, hyéna a lev; stepní druhy zatlačeny na východ, arktické ustoupily na sever a do hor. Člověk nového plemene přivedl s sebou domácí zvířata: ovci, kozu, psa, kura a ochočil divoká: tura, koně a j. Později byla další domácí zvířata člověkem přivedena. Jiná se přistěhovala sama, jako ve XII. století krysa, která však v tomto století úplně byla zatlačena novým přistěhovalcem — potkanem, tak že nyní z našich zemí již úplně vymizela. A tak ponenáhlu nabývala zvířena našich krajin svého rázu nynějšího.

Větší ssavci divocí byli v historické době vyhubeni. Divoké kočky, vlci a kanci žili tu dle zpráv Líšenského archivu ještě v předešlém století, medvědi podlehli dříve, tur a zubr již v časném středověku Dnes žijí v naší krajině jen menší, všeobecně rozšířené druhy polní a lesní. V jeskyních nalézají útulek hojní netopýři, zvláště vrápenci (Rhinolophus). V Sokolnické bažantnici lapen vzácný východoevropský dravec kunovitý norek (Foetorius lutreola).

Některé vzácnější u nás objevené zjevy z třídy ptáků jsou: v Brněnském okolí sova krahujčí (Surnia ulula) a sněhule (Plectrophanes nivalis); u Bosonoh strnad zahradní (Emberiza hortulana); na rybnících u Králova Pole pozorován racek stříbřitý a žlutonohý (Larus argentatus, fuscus); na Obravě u Střelic kormorán (Phalacrocorax carbo) a rákosník říční (Locustella fluviatilis); u Sokolnic orel mořský (Haliaëtus albicilla);

na Červeném kopci u Brna vzácný drozd skalní (Monticola saxatilis). Na svých občasných tazích střední Evropou navštívili naši krajinu r. 1863 stepokur (Syrrhaptes paradoxus) a r. 1885 ořešník (Nucifraga caryocatactes). Drůbežnictví v okresu Brněnském je značné a na mnohých místech provádí se na veliko. Druhdy proslulý chov drůbeže a bažantů na panství Sokolnickém dnes již není, jak býval.

Z plazů mimo obecné druhy nalézáme ještěrku zelenou (Lacerta viridis) na výslunných stráních Hádů, Písárek a údolí Obravy a obě vzácnější odrůdy zmije: zmiji vranou (Pelias berus var. prester) a hnědou (Pelias berus var. chersea).

Rybí zvířeně jest naše území méně příznivo pro nedostatek větších rybníkův a pro otravu valné části tekoucích vod výtoky z továren. Umělý chov ryb provádí se na statku Žilošickém.

Měkkýšů Brněnského okresu je přes 100. Nejbohatší naleziště jsou vlhké háje jižně od Černovic a slunné, vápencové stráně na severu, hlavně Hády a údolí Říčky nad Líšní. Ze vzácnějších druhů se tu vyskytují: slimák pestrý (Limax variegatus); zemoun skalní (Zonites verticillus); hlemýžď karpatský, lepý a Clessinův (Helix carpathica, faustina, Clessini); zrnovka horská (Pupa alpestris); jehlovka hladká (Acme polita) a pramenka rakouská (Bithynella austriaca).

Nižší zvířena naší krajiny dá se očekávati bohatá a rozmanitá, ježto málokteré jiné území na Moravě jeví takovou rozmanitost terrainu a podmínek životních; ale, ač na blízku hlavního města, málo byla dosud studována; hlavně prozkoumány stonožky, pavouci a některé skupiny hmyzové. Ale i z tohoto neúplného výzkumu jeví se smíšený ráz zvířeny nižší v brněnské krajině zcela ve shodě se smíšeným rázem květeny. Shledáváme se zde s druhy jižními (brouk Oxythyrea stictica, ploštice Lygaeus familiaris, Odontoscelis dorsalis), s jihovýchodními, které z Uher sem zasahují (brouci Lethrus cephalotes, Dorcadion rufipes, někteří pavouci), jinde zase s druhy horskými (střevlík Carabus irregularis, tesařík alpský Rosalia alpina) a konečně se vzácnostmi jenom sem tam roztroušenými (křís Ledra aurita, ploštice Lyctororis campestris, střevlík Carabus Scheidleri, zlatohlávek Cetonia viridis, brouci Necydalis maior, Anthribus albinus a j.). Několikrát byla zkoumána i zví-

řena, bydlící v temnostech našich jeskyň, i nalezeni tam někteří hmyzi dvojkřídlí, kteří buď jen v larvovém stadiu, buď i dospělí cizopasí na netopýrech (Penicillidia, Acrocholidia, Stylidia, Nycteribia), několik druhů šupinušek (Thysanur) a j.

Krajinný ráz.

Krajinný ráz našeho území jest určen především jeho skladbou geologickou. Všechen půvab malebných, svojí krásou proslulých údolí „Moravského Švýcarska“, rozsáhlých, stinných lesů Vranovských, Žebětínských a j. a zase úrodnost říčních a potočních úvalů jižní části i jednotvárnost roviny na jihovýchodě, kde neviděti než pole a zase jen pole — všecko to má příčinu svou v povaze a uložení hornin, jež tu a tam na den vycházejí, jinde zase příkrovem prsti a bylin jsou zakryty. Přehlížíme-li širé kraje s výšin u Brna neb v dalším okolí, vstupují nám krajinné rozdíly spůsobené růzností útvarů zřetelně na oči, a snadno vymezujeme geologické hranice. Největší části Brněnského okresu vtiskl krajinný ráz syenit. Syenitový massiv, prastarý a tudíž po nesmírně dlouhé věky vydaný rušivým silám přírodním, mimo to i svým nerostným složením náchylný k větrání, rozryt byl přečetnými údolími v pahorkatinu mírně a stejnoměrně zvlněnou, pokrytou hustými lesy jehličnatými, bukovými i smíšenými, kterým se výtečně daří na písčitých hlinách ze syenitu vzniklých. Romantické partie, skalní srázy a divoce příkré stráně najdeme jen v údolí Svitavině nad Brnem; jinde vábí nás tichý, ale nikterak menší půvab chlumů daleko široko pokrytých krásnými lesy, mezi nimiž schovány myslivny a osady. Jen v jižnější části massivu a na břidlicích s ním spojených u Židenic, Žabovřesk, Žilošic a j. daří se na teplých stráních vinice a sady.

Zcela jiného rázu dodávají krajině horniny devonské. Jim děkuje Brněnsko za svoje části nejromantičtější, proslulé krajinnou malebností a podzemními divy svých jeskyň.

V území vápencovém na východě, v údolí Svitavském a Říčském již z daleka poznáváme bílé, kolmé stěny vápenné, proryté stržemi a děrami. Vrstvy vápencové jsou celkem mírně skloněny, i dávají vznik lesnatým planinám, dosti rovným a jen nepatrně zvlněným, jako nahoře na Hádech. Není tu jako v syenitovém území kopců zaoblených, nýbrž do planin jsou vryta hluboká, příkrostěnná údolí. Voda vybílila nejprve povrch

skal, hlodala a hlodá zevně i v nitru jejich a tak za dobu, jejíž délku si ani představiti nedovedeme — za doby jurské byly u Rudice vyplněny usazeninami staré doliny ve vápencích rozměrů nemnoho menších než je Macocha, — vytvořila doliny a strže, jeskyně s jejich chodbami a krásnými krápníkovými útvary, ponory a výtoky potoků, vytvořila celou dnešní tvářnost krajiny, kterou zoveme Moravským Švýcarskem, ale lépe bychom ji nazývali Moravským Krasem. Půda na vápencích jest teplá, rostou na ní listnaté lesy s bujným podrostem křovin a rostlin teplomilných. Ještě dále na východ drobová a slepencová vysočina útvaru kulmového vystupuje do nejvyšších míst okresu (u Bukovinky), lesnatých a méně úrodných.

Nížiny vyplněné třetihorními a čtvrtohorními usazeninami jeví obvyklý ráz úrodných nížin: širá pole pšeničná a řepná, při řekách a potocích pěkné luhy, vlhké listnaté lesy, bažantnice a velké zelinářské zahrady; jen kde miocaenní písky nepřikryty náplavem na den vynikají, jest půda méně úrodná, s malými lesíky borovými, jako jihozápadně od Sokolnic. Kde pokrývají mladé usazeniny svahy strání, tam žije bujná vegetace hájův a vinic.

Valně ovšem krajinný ráz, přírodou našemu území vtisknutý, pozměněn byl člověkem. Lesy mnohde vykáceny, řeky sevřeny v hráze, bažiny odvodněny. Obydlí lidská, dráhy a silnice, lomy a cihelny, pole, sady a zahrady i jiná díla ruky lidské mění stále a rychleji než příroda, za to ne tak trvale tvářnost krajiny, mnohdy její krásu doplňují a zvětšují, často však ničí.

Krajina jest tedy v jižní polovici okresu okolo 200—300 m. rázu rovinatého, přívětivého, jenž přechází nad Brnem v severní polovici přes 400 a 500 m. v hornatý, lesnatý, vážný, a celek jest různotvárný, malebný. *fs.*

---

2. Osazování krajiny.

Velmi úrodná půda v rovině a v četných údolích, zavlažována dvěma řekami a živými potoky, vydávala hojně rostlin a plodů k živobytí člověka potřebných, lesy chovaly mnoho zvěře. I byla již v pravěku zalidněna. Člověk žil tu již v předhistorické době, jak svědčí nalezené hroby s kostrami a s po-

pelem a jiné památky: 1. z nejstarší kamenné doby: a) ze starokamenné (palaeolithické) asi 30.000—10.000 let před narozením Krista Pána: výrobky z kamene a kosti, nehlazené, bez vrtaných děr, kosti lidí a zvířat a j., nalezené v jeskyních v údolí mezi Adamovem a Křtinami v Býčí skále u Josefova, Výpustku, v Kostelíku v údolí Říčky u Mokré: b) z doby novokamenné (neolithické) asi 7.000 až 1.000 let před Kristem Pánem: památky z kamene a kosti již hlazené a vrtané, jako na př. sekyrky, mlaty, nože, dláta, šípy, rozličné ozdoby a j. nalezené v několika místech v obvodu města Brna, Husovic, Hajan, Horákova, Komína, Líšně, Modřic, Obřan, Ořechového, Soběšic, Šlapánic, Troubska, Tvarožny a Žilošic;

2. z doby kovové, bronzové: popelnice a jiné památky v žárových hrobech s rozličnými milodary bronzovými a hliněnými, jež pocházejí z věku až do 1.000 let před Kristem Pánem, nalezené v Maloměřicích, v Mokré, Obřanech, Ořechovém, Ořechovičkách, Řečkovicích, Štikovicích, Troubsku a Židenicích;

3. z doby železné, až do r. 500 před Kristem Pánem, popelnicová pole, různé památky železné, zbraně a nástroje, hliněné nádoby a jiné věci ozdobné nalezeny v Býčí skále, v Líšni, v Obřanech, Podolí a Ponětovicích.

Pravěká hradiště někdy opevněná valy, náspy, příkopy a j., známa jsou u Bílovic, Bosonoh, u Líšně, Obřan a Ořechoviček.

Staré mince se nalezly: v Brně, u Černovic, Maloměřic a Líšně.

Které hlavní památky v těchto místech byly nalezeny, stojí dále psáno u jednotlivých obcí.

Dalším bádáním jistě najdou se také jinde pravěké památky, zvláště v úrodné jižní části Brněnska a na místech, která mají významná jména, jako na př. Hradisko, Hradiště, v Hlavách, Hroby, Hrobky, Kruhy, Okrouhlice, Sedliště, Želov a p.

Památky na takových místech jsou původu slovanského, jakož i jména starých osad a tratí v jejich okolí.

Osady.

Osad bývalo tu do XV. století více než nyní. Některé zanikly v krutých válkách, pokud je známo: u samého Brna ves Rybníky, u Horních Jeršpic „Sterča“ (Starč), kde se nyní říká

„Styritz“, u Žabovřesk Manice, u Žebětína Kladeruby, u Popůvek Kominee, u Podolí Vážany a Želovice, u Babic Staré Babice.

Někdejší dvě sousední vesnice, ležíce naproti sobě u potoka, spojily se v jednu, a jméno jedno v českém vymizelo: Podolí a Křičeň jmenují se nyní Podolí, Tvarožna a Važanice spojeny slují Tvarožna.

Staré osady mají původní usedlosti souvisle jednu vedle druhé, tvoříce náves čili náměstí: 1. menším dílem zaokrouhlé nebo hranaté, trojhranné neb obdélníkové: Babice, Bohunice, Bystřice, Černovice, Evanovice, Horákov, Chrlice, Jehnice, Dolní Jeršpice, Ostopovice, Přízřenice, Radostice, Řečkovice, Řičmanice, Soběšice, Střelice, Žebětín (v. půdorysy u některých těchto dědin); 2. většinou stojí domy ve dvou řadách podél cesty neb potoka, jako na př. Bosonohy, Holásky, Husovice původní, Jiříkovice, Královo Pole, Maloměřice, Medlánky, Ponětovice, Proseč, Troubsko, Tvarožna, Židenice, Žilošice.

Později byly nové domy vystaveny buď uvnitř dědiny na díle starých usedlostí nebo „za dědinou“, „na obci“, i na návsi, čímž původní podoba poněkud byla změněna.

Kostel stojí pravidelně v osadě na povýšeném místě; u dědiny na pahorku o samotě: u Troubska, Tvarožny, Žilošic.

Bývalé zahrádky před domem a výstupky, žundry, zachovaly se jen málokde.

Stodoly mají na konci zahrad vedle sebe jako hradbu: Ivanovice, Holásky, Chrlice, Lískovec, Modřice, Slatina, Tvarožna (na severní straně, na jižní, bývalé to obci Važanic, roztroušeně a nepravidelně).

Líšeň, Modřice a Šlapánice rozloženy jsou jak obyčejně bývá u městských obcí.

Novější osady od XVIII. století založeny jsou obyčejně podél cesty ve dvou rovných řadách s průčelím k cestě obráceným; jsou to: Adamov, Juliánov, Ugartov, Mariacel a Petrohradská ulice u Komárova, Mokrá Hora u Řečkovic, Vinohrádky u Žabovřesk, Cinzendorf u Lelekovic, Rosenberk u Chrlic, Josefov u Adamova, Slatinky u Slatiny, Dvorská neboli Maxmiliánov u Kobylnic, Veselka u Troubska.

V XVII. a XVIII. století byly nejen v těchto nových obcích, nýbrž i v mnohých starých pozemky úplně znova rozděleny.

Městské obce jsou: Líšeň, Modřice a Šlapánice; ostatní jsou vesnice a samoty.

Jména osad.

Jména starých osad jsou česká.

Nejstarší osady patřívaly původně jednomu rodu, a podle obyvatelů říkalo se jim Bohonici, Maloměřici, Velatici, k Bohonicům, před Bohonici..., později s koncovkou -ice v množném čísle: Babice, Bilovice, Bohonice, Černovice, Evanovice a Ivanovice jinak Vejvanovice, (Jarošovice-Jeršpice), Husovice, Chrlice. Jehnice, Jinačovice, Kobylnice, Kohoutovice, Lelekovice, Maloměřice, Modřice, Ostopovice, Prštice, Přízřenice, Ponětovice, Radostice, Rozdrojovice, Řečkovice, Řičmanice, Soběšice, Sokolnice, Střelice, Šlapánice, Štikovice, Telnice, Tvarožnice, Važanice, Velatice, Židenice, Žilošice; — z křesťanských jmen osobních později: Bedřichovice, Jiříkovice; — podle zaměstnání, původu, povahy, nějaké příhody nebo přezdívkou: Bosonohy, Hajany, Holásky, Kněhničky, Křtiny, Medlánky, Moravany, Nebovidy, Obřany, Ochoz, Popůvky, Proseč, Troubsko, Tuřany, Žabovřesky.

Podle jednotlivých zakladatelů nazvány osady na -ov, ín: Horákov, Jundrov, Útěchov, Žebětín; — nebo dle přírodních poměrů: Březina, Bukovina, Bukovinka, Bystřice jinak Bystrc, Habrůvka, Lískovec, Leštna později Líšeň, Mokrá, Ořechové, Ořechovičky, Ořešín, Podolí, Slatina.

Změnila se pak časem některá jména, jako: Jinačovice — Inačovice, Vejvanovice — Ivanovice neb Evanovice, Kněhničky — Knihničky — Kyničky, Kobylnice, Kobelnice — Kobelníky, Mydlanky — Medlánky, Leštna — Líšeň, Štikovice — Tikovice. Tvarožnice — Tvarožna, Želošice, Želešice — Žilošice, Ořechové — Ořechov, Holásky — Holázky; správně Holásky jakožto zdrobnělé jméno Holasice, jak se blízká dědina okresu Židlochovského jmenuje.

Nynější německá jména i poněmčených osad pocházejí z českých, jsouce buď staročeské localy nebo všelijak od přistěhovalých Němců nebo židů změněné tvary, totiž: místo „v Moravanech“ a „v Tuřanech“ říkalo se staročesky „Moravas“, „Turas“, a tyto tvary zůstaly názvem německým: Morvas. Morbes, Turas, Tures; jména na -ice poněmčených osad: Jarošovice — Jeršpice (nyní Heršpice) — Gerspitz, Modřice —

Mödritz; Evanovice, Ivanovice, jinak Vejvanovice — Nennowitz, Přízřenice — Priesenitz, Žilošice — Schöllschitz; českých osad: Bedřichovice — Bellowitz, Prštice — Pürschitz; Ponětovice — Puntowitz, Židenice — Schimitz; Bystřice — Bisterz; Knihničky — Klein Kynitz; — na -ín: Komín — Komein, Žebětín — Schebetein; náslovné *s* vynecháno: Slatina — Latein, Štikovice — Tikowitz; jiná: Komárov — Kumrowitz, Leštná, Líšeň — dle staršího tvaru Lösch; Ořechové — Urhau, Troubsko — Strutz; Lískovec — Leskau, Mokrá — Mokrau; Jundrov — Judendorf, Jundorf; Křtiny — Kiritein, Popůvky — Popuwek; Žabovřesky — Sebrowitz.

Německá jména Tvarožny — Bosenitz, Podolí — Kritschen jsou jména bývalých obcí sousedních naproti za potokem, Važanic a Křičně, jež časem s protější dědinou spojily se v jednu obec, a tato nazvána jest po jedné části česky Tvarožna, Podolí, po druhé německy: Važanice — Bosenitz, Křičeň — Gritschen. Přeloženo jest toliko jméno Bosonohy německy Parfusz, Parfuss.

Po německých jménech se pozměnila v posledních stoletích česká a píše se chybně: Nenovice místo Ivanovice nebo Vejvanovice, Puntovice místo Ponětovice, Bystrc místo Bystřice, Malá Bukovina místo Bukovinka, Malá Kynice místo Kněhničky nebo Knihničky.

Hrady, tvrze a panství.

Velká část osad bývala sídlem panství nebo statků.

H r a d y a z á m k y byly kromě Brněnského: v Modřicích, blíž Útěchova nad Svitavou (Ronov), v Lelekovicích, u Líšně, Horákova, v Šlapánicích, Podolí, Sokolnicích, Hajanech, Troubsku, Ivanovicích, Královĕ Poli, Řečkovicích; zámeček v Přízřenicích a Medlánkách; t v r z e v Líšni, Lelekovicích, Kobylnicích, Ponětovicích, Ostopovicích, Radosticích; svobodné dvory v Maloměřicích, Troubsku, Ostopovicích, Ořechovičkách, po dvou: v Ořechovém, ve Šlapánicích a Štikovicích.

Časem dostalo se několik těchto statků jedné vrchnosti a utvořila se větší panství. Koncem XVI. století byla tu p a n s t v í: Hajany, biskupství Olomouckého, pak Brněnského Chrlice, Ivanovice, Jiříkovice, kapituly sv. Petra v Brně (v. Podolí), kláštera sv. Anny (v. Kohoutovice v Brněnském okresu, Blažovice ve Slavkovském), kláštera Zábrdovského (v. Bukovinu), Králové

kláštera na Starém Brně (v. Husovice), Prštice, Řečkovice, Sokolnice, Troubsko, Tuřany, Tvarožna, pak Jehnice; díly okolních panství: Pozořice (v. Babice), Říčany a Veveří (v. Bystřice), Tišnov (viz Bosonohy). Které dědiny příslušely k nim, stojí vždy u sídla panství nebo jest-li toto v jiném okresu, u dědin v závorce uvedených. Největší panství byla tu duchovní: Králové kláštera, Chrlice, kapitoly sv. Petra, kláštera Zábrdovského, kláštera v Králově Poli, Řečkovské; po nich ze světských Sokolnické a Líšenské.

Některé dědiny patřily dvěma neb i třem panstvím, totiž: Jiříkovic 1. díl sluje statek Jiříkovský, 2. díl klášteru sv. Anny, 3. Sokolnicům; Královo Pole panství téhož jména a díl Řečkovicům; Ořechové klášteru sv. Anny a sv. Petra; Šlapánice a Tuřany panství téhož jména a Chrlicům; Troubsko panství téhož jména a Řečkovicům; Žebětína 1. díl Králové klášteru na Starém Brně, 2. Říčanům a 3. klášteru sv. Tomáše v Brně; Žilošice Chrlicům a klášteru sv. Anny. —

Ze šlechty měli tu panství delší čas jmenovitě: na Líšni rod Vojkovský z Milhostic, Leskovský z Leskovce, Libšteinský z Kolovrat, z Freienfelsu, z Belcredi; na Sokolnicích Sádovský ze Sloupna, Bořita z Buče, Mitrovský z Mitrovic; na Troubsku Munka z Evanovic.

---

3. Obyvatelstvo.

Obyvatelé byli tu do polovice XIII. století národnosti české, i v samém Brně.

Vedle Čechů usadili se pak Němci v Brně r. 1243, a původní české město pod hradem Brněnským nazváno jest Staré Brno, německá nová osada Brno.

Německé osadníky do českých dědin usazovaly v okolí Brněnském nejvíce duchovní vrchnosti, když představeným klášterů byli cizinci, totiž: kapitula sv. Petra v Brně v Jeršpicích Dolních a Horních, Přízřenicích; proboštství kláštera benediktinského v Komárově; klášter v Králově Poli v Černovicích; Králové klášter na Starém Brně zde a v Moravanech; klášter Velehradský v Ivanovicích; biskupství Olomoucké v Modřicích, Tuřanech a Žilošicích.

Jmenované osady tvořily ponenáhlu v ryze české krajině německý ostrov a byly do XVII. století tak již poněmčeny, že byla v nich sotva čtvrtina obyvatelstva českého; v XVIII. století jsou počítány ještě smíšenými: Brno, Moravany, Žilošice a Královo Pole, po 30leté válce ještě české; ostatní jmenované obce německými.

Menšiny české v nich ubylo nejvíce v Žilošicích, celá $^1/_3$; z bývalých $^2/_5$ po 30leté válce zůstalo Čechů po 200 letech sotva $^1/_{12}$ obyvatelů; v Ivanovicích o $^1/_8$ (bývalo jich téměř polovice, po 200 letech $^1/_3$); v Přízřenicích téměř o $^1/_{10}$; — ale přibylo zase Čechů v poslední době: v Černovicích a Komárově $^1/_7$, v Horních Jeršpicích o $^1/_{20}$; v ostatních dědinách poněmčených zůstává poměr národnostní, jaký byl po 30leté válce: v Dolních Jeršpicích a v Moravanech $^1/_7$, v Modřicích $^1/_4$ Čechův.

Obyvatelů německého jména a původu přibylo za 30leté války též v okolních českých osadách, a sice do roku 1675 až $^1/_3$ obyvatelstva ve Tvarožně, $^1/_4$ v Maloměřicích, Zábrdovicích, Holáskách; $^1/_7$ v Chrlicích, $^1/_9$ v Králově Poli, $^1/_{10}$ v Líšni. Ve Tvarožně se potom úplně počeštili, v ostatních zůstalo jich 1—8% obyvatelstva.

Roku 1880—90 přibylo českých menšin hlavně v Černovicích (9%) a v Petrohradské ulici (o 13%); ubylo jich nejvíce v Dolních Jeršpicích (11%), Mariaceli (14%) a v Ivanovicích (24%). Ve Dvorské zmizela prý česká menšina úplně. — V českých obcích přibylo Němců nejvíce: v Ugartově (26%), v Králově Poli (10%), ubylo v Tuřanech (8%); v ostatních obcích zůstal poměr skoro nezměněn. Menšin pod 10% většinou ubylo českých i německých.

Jména osobní bývala původně jen křestní. I páni nazývali se toliko křestním jménem a rozličně po svém sídle ještě ve XIV. století, ku př. roku 1382 „Čeněk z Ořechového jinak z Budkovic a jinak, kde statky má“,*) tak že nejen vlastní bratři, nýbrž i jedna a táž osoba po svém sídle nebo zaměstnání nebo přezdívkou rozličně se píší, jak viděti u jednotlivých panství

*) Libri citationum Olomuc., I. 56 a j. v.

jména držitelů. Osobní jména rozličným spůsobem měnívali.*) Po 30leté válce děly se úřední zápisy veškerých obcí zde r. 1656 až 1673, a později zapisovala se u každého domu jména držitelů bývalých a „nynějších“, a tak se rodinná jména ustálila.

Poměry lidu poddaného.

Poměry lidu poddaného bývaly dle nejstarších pamětí uspokojivé, a dobře se lidu vedlo; zlé poměry nastaly mu zvláště po 30leté válce.

Ve XIII. století platívali tu na př. v Komíně r. 1257 z 1 lánu $1/2$ hřivny, pak na svátky: Božího narození 28 peněz a 2 kuřat, o velikonocích a sv. Duše po 28 penězích a 2 sýrech. Jiných dávek, útrat a povozů činiti a dávati nebyli povinni kromě dávek, které se dávaly na pomoc celé země; v XV. století již ano. Za odúmrtí dávali někde toho věku husy, slepice a vejce. Ještě v XVI. století mimo úrok slepice a vejce jen z některých dědin, ku př. v Jundorfě a Soběšicích r. 1524, měli povinnost, shrabati a odvoziti luka, kdy se jim káže; jiní, ku př. z Troubska jen úrok a slepice dávali; na panství Chrlickém toho věku (r. 1589) oral každý z 1 lánu 4krát do roka jedny hony lanné, vozil obilí tvrdého po 10 kopách, ovsa po 5 kopách, sena z louky, pro vína jeti, k stavení a k rybníku jeti; $1/4$láníci a domkáři pěší robotu ve žních konali: žali tvrdé obilí, vázali ovsa po 1 dni, sena sušili, hrabali a do kop skládali, k rybníkům a haltýřům co potřebí i při lovení robotovali, dříví v luhu dělali. V jiných dědinách podle potřeby vrchnosti ještě jiné práce hospodářské konali, nebo za ně platili (v. Chrlice).

Po 30leté válce, když se nové knihy (urbáře) na panstvích zakládaly, přitěžovaly světské i duchovní vrchnosti poddaným. Jak se praví v jednom klášterním urbáři v Brně, roku 1664 vrchnost „přiměla poddané k rozličným povinnostem, a prospívalo jí to velmi dobře“;**) ale robotovali obyčejně i tehdy jen ve žních z lánu po 4 dnech. Avšak za nedlouho vrchnosti poddané tak utlačovaly, že v polovici XVIII. století na všech panstvích v okolí Brněnském kromě větších úroků a rozličných platů museli poddaní robotovati z 1 lánu s potahem obyčejně po $3/4$

*) O tom pojedná „Vlastivěda“ v díle všeobecném.

**) Liber memor kláštera sv. Tomáše v Brně roku 1664 f. XXXI. a XXXVI.

roku 3 dni týdně, ze $^{1}/_{4}$ lánu 3 dni pěšky, a $^{1}/_{4}$ roku v nejpilnější čas pro hospodáře od sv. Jana do sv. Václava oba 6 dní týdně! (v. Babice, Chrlice, Jehnice, Líšeň, Prštice, Přízřenice, Sokolnice, Troubsko, Tuřany, Tvarožna). Méně robotovali jen v některých dědinách: v Lelekovicích, v Hajanech, na panství Říčanském a Králova Pole, v Medlánkách, Ivanovicích. Nestejné povinnosti měli poddaní v obcích, když tyto patřily několika vrchnostem, jako na př. v Jiříkovicích, Šlapánicích a Žebětíně.

V poddaných obcích ustanovila vrchnost rychtáře a radní neboli „ouřední" každého roku, a panský úředník obyčejně čítával při obnovení obecního úřadu „zřízení" od vrchnosti dané, jak se poddaní mají chovati: obecní úřad k obci a každému, obec k úřadu, o počtech sirotčích, zádušních a obecních, o vybírání úroků, robotách, o gruntech, aby se vzdělávaly a od nich rolí neprodávali, o hromadách obecních, jež mohli poddaní toliko s povolením vrchnosti konati, a jiných věcech. Poddaní nesměli vůbec bez vědomí a svolení vrchnosti ničeho podniknouti (viz Husovice).

Ulehčeno bylo jim poněkud od císařovny Marie Terezie robotním patentem r. 1775, jenž ustanovil, že poddaní mohou býti přidržováni k robotě: z 1 lánu týdně 3 dni s potahem 4spřežním a od sv. Jana do sv. Václava týdně 3 dni pěší roboty s jednou osobou; z $^{1}/_{2}$lánu týdně 3 dni s potahem 2spřežním a od sv. Jana do sv. Václava týdně 1 den s jednou osobou pěšky; z $^{1}/_{4}$lánu týdně 3 dni s 1 kusem potahu; chalupníci pěší robotu: který platil více než $9^{1}/_{2}$ zl. roční daně, 3 dni týdně; který více než 7 zl. $7^{1}/_{2}$ kr. až $9^{1}/_{2}$ zl., $2^{1}/_{2}$ dne; který přes 4 zl. 45 kr. až 7 zl. $7^{1}/_{2}$ kr., 2 dni; který 2 zl. 51 kr. až 4 zl. 45 kr., $1^{1}/_{2}$ dne; který 57 kr. až 2 zl. 51 kr., 1 den; chalupník, jenž neplatil ani 57 kr., robotoval ročně 26 dní, podruh 13 dní.

Osobní nevolnictví zrušil císař Josef II. r. 1781; poddaní mohli po své vůli řemeslem a jinak se živiti, ženiti se, když to vrchnosti jen oznámili, a kdekoliv jinde na panstvích se usaditi. Na vrchnosti závisel ještě majetkem.

Dle patentu r. 1783 učiněny byly smlouvy s poddanými: roboty a jiné povinnosti dílem hotovými penězi dílem prací spláceli (v. Bosonohy, Chrlice, Komín, Královo Pole).

Na Moravě pak robota vykupována byla na věčné časy r. 1846, dříve než v jiných zemích (viz ku př. Líšeň). Při tom bylo počítáno 1 den potažní roboty po 24 kr., ruční roboty po 8 kr. A zrušeny byly robota a desátek nejprve na sněmu moravském 30. června 1848, a teprve potom v červenci na říšském sněmu týž návrh učiněn a schválen.

Bývalé kontribučenské fondy odevzdány pak byly do správy zeměpanských úřadů. Měly účel, zabezpečiti daň zemskou a podporovati poddané v nouzi a nehodách. Obilní fondy půjčovaly poddanému obilí k setí. Tyto byly zrušeny, ale z oněch fondů učiněny jsou r. 1864 kontribučenské záložny. Úhrnem mají v Brněnském okresu jmění 432.765 zl., podílníků 2437 v 83 obcích. Největší jistinu mají zde obce bývalého panství Sokolnického 77.525 zl., Veverského 50.187 zl., Chrlického 46.723 zl., Zábrdovského 36.953 zl. a Líšenského 28.475 zl.

Život lidu.

Život lidu, jeho mravy a obyčeje, hlavně při důležitých událostech rodinných, obecních a za dní svátečních, jako vánočních a velikonočních, zachovaly se původní české v dědinách okresu (viz Jundrov, Nebovidy, Ořechové, Prštice, Rozdrojovice, Šlapánice, Štikovice a Tuřany); však pozměnily se v rovinatých u hlavního města, zvláště v posledních letech, kdy četné továrny v Brně a nejbližším okolí povstaly a na lid dělnický působí.

Národní písně české udržely se také nejvíce v oněch hornatějších dědinách, rázovitější v Líšni, v Ochozi a tamním okolí. Němci zdejší tolika písní nemají; v poněmčených osadách chtějí-li zpívati písně, okamžité náladě vhodné, zpívají proto i známější písně české.

Nářečí české v Brněnském okolí přísluší k hanáckému; hranice jeho jde západně od Bystřice, Žebětína, Troubska, jižně k Židlochovsku. Liší se hlavně od spisovné řeči, užívajíc širokých samohlásek místo úzkých; *e, é* místo *i, í, ý, y; ó* místo *ou; h* v násloví před samohláskou: sela, peřena, psék, vozék, debe nebele, dobré deň; ty hlópé, já mosím noset těžkó karabínko; só, mluvijó; dež sem šíl tó dlóhó holičkó; bodó za našó stodoló; hulica, hruška vobsekaná haž do vrška, hovidím celó zem, v kó-

tečku holehčí slzičkó; muža, otca, duša, naša brána, na prácu, odpoledňa; *-ka* a *-va* přidává se na konci předložky vedle, proti, a příslovek sem, včil: vedleva, protiva; semka, včilka.

V severozápadní části okresu jest nářečí „horské“, Tišnovské (v. nářečí v oddílu všeobecném od p. školního rady Frant. Bartoše a Tišnovský okres).

S národním krojem dělo se jako s jinou známkou národní: zachoval se v hornatějších dědinách, změnil se u hlavního města a německých osad.

Češi u Brna nosívali plátěné neb kožené kalhoty po kolena, modré punčochy, v létě střevíce, v zimě boty s holínkami, pak dlouhé „korduly“ (vesty) s knoflíky lesklými a takový též kabát, v zimě krátký kožich, na hlavě široký plstěný klobouk, u Tuřan v zimě beranici. Teď se ale nosí mužští po městsku, a sice teprve v posledních dvou desetiletích, ženské zachovaly částečně ještě národní kroj; ale také u nich již kroj městský v posledních letech zavládá.

Někde již pouze staří lidé zachovávají pěkný a trvanlivý národní kroj, na př. v Jiříkovicích všední korduly a v zimě beranice. Mladí nosí části národního kroje: červené korduly a modré gatě, když je mše sv. za mládence a panny, o hodech, ostatcích a jiných slavnostech. Blíže o tom psáno jest: z východní strany okresu u Jiříkovic a Šlapánic, ze severní u Rozdrojovic a Řičmanic, z jihozápadní u Ořechového a Štikovic, z jihovýchodní u Tuřan.

Němci u Brna patří k větvi Němců rakouských a mají řeč, obyčeje a zvyky jako tito.

V řeči zaměňují samohlásky a ze souhlásek *d* a *t*, *b* a *p*, místo *o* dvouhlásku *ou*, *ia* neb *ei*, *ua* místo *ei*: Koub (Kopf), er hoat uans verkouft, a Buan, (Bein), dös Biar kun i gor nit schmöckn, zdrobnělá s *-al* místo *-el:* Katzal.

Bydlíce v úrodné krajině u velkého města, jsou celkem zámožní a dosti hrdí, nosí se dílem po městsku, dílem po vesnicku: soukenné tmavé kalhoty, tmavomodrou vestu (kazajku) soukennou bez rukávů s četnými knoflíky mosaznými, kabát světlý neb černý, tmavomodrý plášť a plstěný klobouk se širokou střechou.

Uspořádání statku.

Domy hledí na náměstí, náves aneb do ulice a vystavěny jsou v městech z kamene aneb cihel, ve vesnicích také z „vepřovic“ neboli „truplí“ (nepálených cihel).

Bývají obyčejně čisté i chudé chatrče, obíleny neb „olíčeny“, okna, dvéře a dole při zemi „obrovnávky“, pestře ozdobeny, nejvíce modrou a červenou barvou (viz Jundrov, Šlapánice, Řičmanice, Rozdrojovice, Štikovice).

Výstupky před dveřmi, tak zv. žundry, bývaly obyčejné, v poslední době však zanikají jako jiné starobylé věci. Zachovaly se ještě některé u starších domů, ku př. v Jundrově, Lískovci, Pršticích, Šlapánicích; v Jiříkovicích byl poslední zrušen roku 1885.

Podobně se děje i zahrádkám před domy; zachovaly se na př. v Jundrově, Komíně, Řečkovicích, Řičmanicích. V Tuřanech není jich před domy, ale mají obecní zahradu zelenářskou na návsi u potoka, mezi osedlé rozdělenou a plotem obehnanou.

V předu jest obydlí hospodářovo, hledící na náves a vedle něho ve spojení chlévy s průčelím na dvůr; stodoly u statků stojí vzadu na konci zahrad nebo za ní v řadách spojené aneb samy pro sebe.

Obydlí tvoří síň a světnice.

V síni jest kuchyně, v ní pekárna a ohnisko. Ze síně jdeme do světnice: v pravo stojí v koutě u dveří velká malovaná truhla, „lištva“ malovaná s nádobím, dále v druhém koutě dubový stůl s trnožem, kolem něho lavice (někde i malované), u něho dubová židle s vyřezávaným lenochem, nad stolem na stěně obrazy svatých, v koutě nad stolem bývá „almárka“, ve třetím koutě v levo dvě postele, obyčejně malované, jedna obrácena ke stolu, druhá podél stěny průčelní, dvě u stěny druhé ke kamnům. Vedle síně bývá komora.

Jako venku zdi jsou ozdobeny, tak i v obydlí některé věci, jako truhla, lavice, postele, lištvy, talíře, džbánky a j. v. jsou podobně okrášleny a omalovány (viz Jundrov, Komín, Rozdrojovice, Šlapánice, Štikovice, Tuřany).

Původní statky jsou uvnitř osady „na dědině“, „na návsi“, neb jinak i ve vsích „na náměstí“; na krajích obce obyčejné chalupy a domky.

Obecní záležitosti.

Obecní záležitosti vede v městech i na venkově starosta, t. zv. „purkmistr a ouřední osoby“ (radní). Purkmistr choval u sebe knihy, listy, pečeť a jiné paměti obecní.

Na znamení vlastní správy měly na Moravě zvláštní pečeť a znaky nejen města, nýbrž i vesnice, ano i díly jich, též ulice, když jiné vrchnosti patřily.

Ve znaku mívaly zdejší vesnice nejčastěji věci hospodářské, jako radlice, krojidlo, kosíř (vinařský nůž) a p., nebo, jako ve znacích šlechtických a městských vidíme, osoby nebo zvířata, celá nebo hlavu jejich, rostliny neb rozličné věci jiné, na př. srdce a z něho květy vyrostlé, nebo dle významu jména obce: Střelice střelu, Husovice husu s pozdviženýma křídloma, Jehnice jehně, Olšany olši a p.

Tuřan první díl měl Pannu Marii, dole štítek a na něm hrozen a kosíř, kolem nápis: „Sigill d. Gemein Tures zu S. Joseph“; druhý díl měl dvě radlice, uprostřed kosíř a nápis: „Sigill des Dorf Duras“; Troubska první díl radlici, kosíř a nápis český: „Peczet diedini Traubské 1662“, druhý díl radlici, krojidlo a nápis německý: „Strutz, collegii Soc. Jesu Seithen“; Jiříkovic první díl sv. Annu, druhý díl radlici a nápis obce s letopočtem 1687, třetí díl sv. Jiří na koni, pod ním draka a písmena S. G. (Sigillum Giříkovic).

Nejstarši pečeť s letopočtem měly vesnice v okolí Brněnském na př. Střelice 1589, Bohonice 1617, Chrlice 1622, Křtiny 1629, Podolí 1644, Telnice 1648, Vranov 1660, Holásky 1666, Bukovinka 1668, Sokolnice a Jiříkovice r. 1687.

Znak mají obce (v příloze I.—III. na str. 30.—32.):

a) Podle významu osady: Adamov Adama, Bosonohy (III. 11), Husovice (II. 4), Sokolnice (ve štítě kroj, radlo a 2 růže, na štítě stojí sokol (II. 7), Jehnice beránka s praporem (I. 3), díl Jiříkovic sv. Jiří (II. 2).

b) Zvíře neb část jeho: lísku: Lískovec (I. 4), koníka: Evanovice (I. 5), rybu Bedřichovice (III. 4); rybu, rádlo a nůž: Bílovice; ptáka na větvi Podolí (III. 6); dva ptáky, pod nimi psa, nahoře kříž: díl Jiříkovic sv. Anny (I. 8).

c) Z rostlinstva: větvičku se žaludy: Bukovinka (III. 5), list javorový: Židenice (III. 8), hrozen a kosíř: Žilošice 1 díl, dva hrozny a kosíř: Obřany a Ořechovičky (I. 9), strom: Hajany,

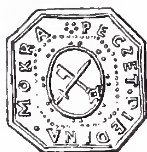
I

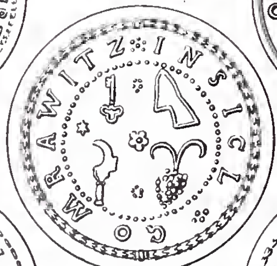

Pečetí obecní okresu Brněnského.

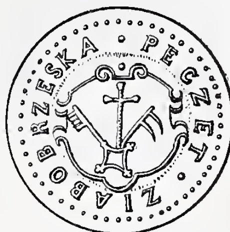
II

1

2

3

4

5

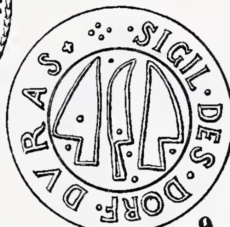
6

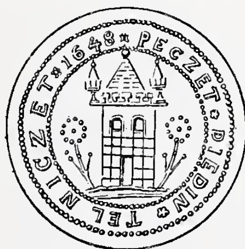
7

8

9

10

11

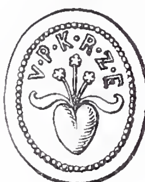

12

Pečeti obecní okresu Brněnského.

III.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

Pečetí obecní okresu Brněnského.

Fr. Fedrsel.

Křtiny a Ořechové (III. 3, 1. a 7), radlici a dva květy: Dolní Jeršpice (I. 11), radlici a dva hrozny: Knihničky (II. 12); radlici, kosíř a hrozen: Přízřenice (I. 7), radlici a hrozen: Žebětín ves, 2. díl (III. 14).

d) Rozličné věci: vidle a kopáč křížem položené: Tvarožna (III. 12); radlici a kosíř: Horní Jeršpice (I. 12), dvě radlice a krojidlo: Tuřany, 2. díl (II. 9); špičák a sekeru křížem položené: Ochoz (III. 9); špičák a palici křížem položené, pod tím radlici: Řičmanice a Kánice (III. 10); kříž a klíč: Mokrá (I. 6), totéž a kopáč: Žabovřesky (II. 3); dva nože křížem položené a hrozen: Chrlice (II. 5); kostelní věž a dva květy: Telnice (II. 10), srdce a tři květy: Žebětína 1. díl (III. 2); klíč, radlici, kosíř a hrozen: Komárov (I. 10); kosíř a krojidlo uprostřed, nahoře hrozen a dole 3 květy: Holásky (II. 6).

e) Písmeny mají: Jinačovice: P. D. G. (Pečet dědiny Jinačovic), radlici a krojidlo (III. 13); M a kosíř Maloměřice (II. 11).

f) Rozdělený štít: Bohonice: nahoře klíč, dole hrozen (I. 2); Řečkovice v levo dva háky křížem a pod nimi hvězdu, v pravo radlici a krojidlo (I. 1), Střelice: kosíř a střelu (II. 1).

Svaté mají podle farních kostelů obce: Komín a Tuřan díl sv. Josefa (II. 8: Panna Maria drží žezlo, dole je štítek, v něm kosíř a hrozen.)

Městské obce mají ve znaku: Líšeň po svém jméně líšeň, Modřice dubovou větev, Šlapánice 1. díl berlu, 2. díl hrozen a kosíř.

Obecní jmění mnohých osad bývalo větší než nyní, ještě v XVIII. století. Když patřila dědina několika panstvím, tvořil každý díl obec pro sebe a míval i své jmění (viz Jiříkovice, Ořechové, Šlapánice, Troubsko, Žebětín a Žilošice). O správě obecní jsou paměti u Babic, Husovic a Líšně.

Z dějů všeobecných dotkly se dědin u Brna, jako celé Moravy, nejvíce nájezdy Uhrů a Tatarů, válka husitská, válka mezi králem Jiřím Poděbradským a Matyášem Uherským, války 30letá, slezské a Napoleonská.

Do konce XV. století spustlo jimi úplně 9 osad, na str. 18 jmenovaných. Čím více utrpěly dědiny od nepřátel a schudly,

tím spíše horšily se i poměry lidu, a změnil se i národnostní poměr, jak výše stojí na str. 22—23.

Lid přicházel do většího poddanství, maje těžší platy a roboty nemohl své hospodářství lépe vzdělávati, zvláště když po válce neměl potahu a zůstalo mnoho polí pustých, v okolí Brněnském po třicetileté válce jedna třetina rolí (35%, na celé Moravě 23%), domů více než jedna třetina pustých (36%, na celé Moravě 26%). Nejvíce utrpěly osady, majíce ještě tehdy nejméně čtvrtinu domů pustých: Bedřichovice, Bílovice, Bukovina, Bukovinka, Evanovice, Habrůvka, Holásky, Horákov, Chrlice, Jiříkovice, Křtiny, Lískovec, Maloměřice, Mokrá, Ochoz, Ořechové, Ořechovičky, Podolí, Ponětovice, Proseč, Prštice, Radostice, Rozdrojovice, Řečkovice, Soběšice, Sokolnice, Syrovice, Šlapánice, Štikovice, Telnice, Tuřany, Tvarožna, Žilošice. Hájany byly po třicetileté válce pusté až kolem r. 1724.

Když pak cizí vrchnosti po této válce vládly nad poddanými, ukládaly jim tak těžké, nebývalé platy a roboty, že sami panovníci, dověděvše se o tom, vystoupili proti utlačování lidu. Poměry lidu zhoršily se nejvíce v XVII. a XVIII. století, tak že i držitelé velkých statků je opouštěli.

Lepší doba nastala jim, když byli zbaveni poddanství a mohli o své živnosti více pečovati. Však i v nejhorších dobách vidíme v Brněnském okolí rody, pokud na živě zůstaly, jak udržují zděděnou půdu otcovskou po celé století, totiž: v Bílovicích, Husovicích, Ivanovicích, Jehnicích, Jinačovicích, Královĕ Poli, Líšni, Modřicích, Moravanech, Obcích, Ochozi, Ostopovicích, Popůvkách, Řečkovicích, Slatině, Troubsku, Tvarožně, Útěchově, Velaticích, Židenicích a Žilošicích.

---

4. Živnosti.

Obyvatelstvo živilo se v celém okrese hospodářstvím, v městských obcích někteří také řemeslem a obchodem. Vedle polního hospodářství pěstovalo se ještě do začátku XVII. stol. vinařství, do konce XVIII. století rybářství a čihařství.

Mnoho vinic spustlo v oněch válkách a proměnilo se v role nebo lesy, jež podnes slují Novosady, Stará hora, Nová hora, Vinice a pod. Někdejší chmelnice úplně zanikly.

Hospodářství.

Vzdělávané půdy v okresu Brněnském jest přes 30.000 ha (přes 50.000 jiter). Polí jest 52·31%, zahrad 1·19%, vinic 0·69%, luk 0·62%, pastvin 3%, lesů 37·64% celé rozlohy okresu.

Nejvíce se pěstuje: žito, ječmen, brambory, oves, řepa, pšenice. Ze vzdělávané půdy zaujímá žito 16%, brambory 16%, ječmen 14%, oves 13%, cukrovka 11%, pšenice 6%, jetel 3·1%, zelí 1·31%, ovoce 1·9%, kukuřice 1·3%, víno 1·1%, řepa krmná 1%, méně než 1%: hrách, vikev a čočka.

Roku 1890 bylo vzděláno a na 1 ha sklizeno průměrně hektolitrů nebo metrických centů:

	vzděláno	sklizeno z 1 ha.:		vzděláno	sklizeno z 1 ha.:
pšenice ozim	2312 ha.	16 hl,	maku . .	40 ha.	420 kg,
pšenice jař	160 „	11 „	brambor .	4274 „	110 hl,
žita ozim .	4870 „	14 „	zelí . .	620 „	80 set,
žita jař .	136 „	12 „	řepy cukr.	3910 „	200 q,
ječmene .	4530 „	18 „	řepy pícní	289 „	210 q,
ovsa . . .	3470 „	23 „	jetele . .	760 „	30 q,
prosa . .	25 „	8 „	vína bílého	145 „	18 hl,
kukuřice .	610 „	8 „	vína červ.	110 „	18 hl,
hrachu . .	260 „	12 „	ovoce . .	661 „	5 q,
čočky . .	148 „	9 „	zeleniny v zahradách	90 „	90 q,
fazol . . .	90 „	13 „	zeleniny na polích	140 „	90 q,
vikve . .	197 „	13 „	Pastvin jest . . .		1510 ha.

Vinařstvi pěstuje se poměrně méně než za starších dob. Lesů šetří se na severní hornaté části okresu; jsou listnaté (duby, buky, olše a j.) a jehličnaté.

Dobytka se chová nejvíce hovězího a vepřového; hovězího dvakráte tolik než před 50 lety (tehdy okolo 6000, roku 1880 přes 11.850, roku 1890 méně, k 11.000; koní pořád stejně, totiž přes 3000. Vepřového dobytka bylo r. 1880 přes 8300, r. 1890 o polovici více 12.487, podobně více koz: r. 1880 4417, po 10 letech 6453. V letech 1880—1890 opět poklesl téměř o 1000 kusů chov hovězího dobytka a rozmnožil se chov menšího dobytka, vepřového a koz.

Chov ovcí v první polovici XIX. století byl tak značný, že bylo v okresu Brněnském přes 15.000 ovcí panských a lidí pod-

daných, nejvíce na panství Sokolnickém, Líšenském, Podolském a Chrlickém; ale klesl tak, že r. 1880 bylo tu jen 434 ovcí a r. 1890 již pouze 3. Příčinou úpadku toho jest, že z ciziny lacinější vlna se dováží, že pastvin ubylo a v poslední době rozšířilo se pěstování výnosné řepy cukrové.

Včel r. 1890 bylo 1896 úlů.

Na 1 km.^{2} připadá: skotu 22 kusů, koní 7, vepřového dobytka 25, koz 15, úly 4.

Zemědělstvím zabývá se 39% obyvatelstva, ale daň pozemková tvoří bezmála pět osmin veškeré daně: daně vůbec připadá tu na 1 km^2 585·33 zl, pozemkové z toho 375·23 zl. Dále tu na 1 km^2 exekučních vkladů 57·37, exekuc 64·68, nedobytných a proto vymazaných pohledávek 30·20, dluhů vymazaných 1289 zl. na 1 km^2.

Průmysl.

Řemesla provozovali, jichž od starodávna v domácnosti a hospodářství bylo potřebí: nejčastěji kovářské, kolářské, řeznické, ševcovské, krejčovské, mlynářské, tesařské, truhlářské (stolařské), bednářské, tkalcovské, zednické a p.; jiné potřebné věci kupovali z Brna, kde byl obchod soustředěn a kam obyvatelé své plodiny od dávna dovážejí.

Nejvíce řemeslníků jest (r. 1890) obuvníků 279, krejčích 168, řezníků 111, pekařů 109, stolařů nebo-li truhlářů 89, kovářů 85, mlynářů 57, kolářů 40, cihlářů 32, zámečníků 28, košíčkářů 14; — z chemického průmyslu: 10 sládků, 39 lihovarníků a vyrábitelů kořalek; ze stavitelských: 27 zednických mistrů, 26 tesařů, 14 pokrývačů, 7 sklenářů, 7 studnářů, úhrnem přes 2700 živnostníků; z uměleckých živností jest 1 stavitel.

V desetiletí od r. 1880—1890 přibylo řemeslníků a průmyslníků 627 (r. 1890 bylo jich 2702), nejvíce v trhových místech, v Líšni a Šlapánicích. Přibylo jich v okresu: 72 obuvníků, 35 krejčích, 21 tesařů, 20 řezníků, 18 truhlářů, 16 zednických mistrů, 15 pekařů, 13 košíkářů; 5—10: zámečníků, klempířů, kolářů, bednářů, vápenníků, cihlářů, pokrývačů, natěračů, studnářů, holičů, švadlen a j. Ubylo v těch letech: 6 cukrářů, 3 kováři, 2 kožešníci a j. Parních mlýnů přibylo 8, ale vodních ubylo 11.

Společenstva jsou: v Husovicích, v Křtinách, Královĕ Poli 2, v Líšni 2, Modřicích 2 a Šlapánicích.

Továren jest 36 (v Brně samém 148), v nich dělníků přes 2370 (v městě Brně 17.600): na stroje v Adamově a Královĕ Poli, pálení vápna v Juliánově, Ochozi a Maloměřicích; na hliněné nádobí v Bohonicích, na spracování vlněných látek v Šlapánicích, v Husovicích, Židenicích, Přízřenicích a Vinohrádkách; velké mlýny v Bílovicích, Ivanovicích, Komárově, Maloměřicích, Modřicích, Přízřenicích a Židenicích; cukrovary v Modřicích, Sokolnicích a Šlapánicích; sladovna v Chrlicích, Ivanovicích, Královĕ Poli, Líšni a Podolí; pivovar Jehnicích a Řečkovicích; pivovar a sladovna v Horních Jeršpicích a Sokolnicích; na kávové surrogáty a lihové nápoje v Tuřanech; octárny v Hájanech a Komárově; na asfalt v Královĕ Poli; na chemické výrobky v Husovicích; na stearin a mýdlo v Komárově, na etherické oleje v Husovicích a Horních Jeršpicích; na salnytr v Popůvkách; na spodium a kostní moučku v Černovicích; prachárna v Josefově (vyhořela), železné hutě v Adamově.

Trhových obcí jest 6: Líšeň, Modřice, Šlapánice po 4 výročních a čtyřech na dobytek, Královo Pole výroční trh i na dobytek 4, Troubsko 3; Křtiny 4 výroční trhy; v celém okrese dohromady 33 trhů výročních. Nejživější trhy jsou tu: v Královĕ Poli a v Šlapánicích, kde v posledních letech přibylo přes 30% obyvatelstva, v Líšni a v Modřicích.

Obchod.

Obchod nejvíce mají v okresu: 208 s potravinami a 139 smíšeným zbožím, 130 s mlékem, drůbeží a vejci, 80 obchodníků s ovocem a zeleninou; 71 s kamenným a hliněným zbožím, 45 s lihovinami a octem; 39 kramářů, 34 krupařů, 32 střižným zbožím; 25 s dřívím, prkny a šindelem; 17 s uhlím, 16 s pivem, 9 s dobytkem (7 s hovězím a 2 s koni), a j.

Hostinců jest 104, kořalen 56, pivnic 14, vináren 14; 157 obchodníků prodává rozličné nápoje. Úhrnem jest obchodníků 1349, s řemeslníky dohromady přes 4000 samostatných živnostníků. Připadá jich 20 na 1000 lidí, na 1 km.² 5.

Změny v obchodu r. 1880—90 staly se: přibylo celkem 246 obchodníků, a to: 88 s mlékem, vejci a drůbeží, 59 smíšeným zbožím, 41 s kořalkou, 41 s ovocem a zeleninou, 31 hospod,

19 se střižným zbožím, 14 skladů piva, 11 obchodů s uhlím, 8 krupařů, 5 heren, 4 čajovny a j.; ubylo: 50 obchodů s potravinami, 23 s rozličnými nápoji, 15 kořalen, 10 pivnic, 9 vináren, 5 potravních a 23 úvěrních spolků.

Dělníků jest v okrese přes 9800 (7670 mužských a 2150 ženských), nejvíce: továrnických (4000), tkalců 760, obuvníků 500, zedníků 460, krejčích 390, zámečníků 310; přes 200—300 tesařů, stolařů neboli truhlářů; 150—200 kovářů, řezníků; přes 100—150: mlynářů, pekařů, kupeckých a sladovnických.

Spojovací prostředky.

Spojovací prostředky jsou:

1. *Silnice:* východně zemská silnice Olomoucká z Brna do Olomouce (stará vedla od Brna pod Stránskou skalou k samotě Kandii, odtud k Podolí a Tvarožně), nová níže od ní rovně k Bedřichovicům, k samotě Rohlence a k Rousinovu; — západně Jihlavská k Bosonohám a Veselce; — Pražská mimo Královo Pole k Řečkovicům, Cinzendorfu, Černé Hoře; —jižně Vídeňská mimo Jeršpice a Modřice k Rajhradu, od ní vedlejší silnice západně od Modřic k Žilošicům, Ořechovému, Štikovicům a Pršticům; — východně z Modřic k Chrlicům, Tuřanům, Šlapánicům; — jihovýchodně z Brna do Komárova, Ivanovic, Tuřan, Telnice; — východně z Telnice do Kobylnic, Ponětovic, Šlapánic; odbočka do Jiříkovic a Tvarožny; — severovýchodně k Židenicům, Juliánovu, Ochozi, Křtinám a poboční k Líšni; — severně podél řeky Svitavy k Husovicům, Maloměřicům, Bílovicům, Obřanům, Adamovu, Blansku; — severozápadně k Žabovřeskům, Komínu, Bystřici, Knihničkám, Veverské Bítišce.

Mimo to menší *vozové cesty* spojují sousední obce.

O silnice okresní pečuje silniční výbor (jako v Čechách okresní výbor).

2. *Dráhy* jdou z Brna také na všechny strany:

a) Dráha c. k. priv. společnosti státní:

1. z Brna k Maloměřicům, Obřanům, údolím Svitavy k Bílovicům, Adamovu, Blansku a dále do Prahy;

2. do Tišnova podél Ponávky, mimo Královo Pole, Řečkovice, Mokrou Horu, Cinzendorf;

3. na Slovensko uherské mimo Slatinu, Šlapánice, Ponětovice, Slavkov;

4. do Jihlavy vedle Lískovce, Ostopovic, Troubska, Střelic, kdež jest odbočka dráhy do Hrušovan, Vídně, Znojma.

b) dráha císaře Ferdinanda:

1. z Brna jižně mimo Jeršpice, Modřice, Rajhrad do Vídně;

2. jihovýchodně k Ivanovicům, Chrlicům, Tuřanům, Sokolnicům k Olomouci a Přerovu.

Stanice státní společnosti měly nákladu r. 1885: Adamov 28.300 metr. centů, Střelice 900, Zábrdovice 51.000, Královo Pole 60.000, Řečkovice 20.500, Cinzendorf 3200 m. c.; na dráze císaře Ferdinanda: Modřice 78.500 podáno, 162.700 odevzdáno, Horní Jeršpice 4900 podáno, 17.360 odevzdáno, Chrlice 42.100 podáno, 90.000 odevzdáno, Sokolnice 97.200 podáno, 137.100 odevzdáno.

Pošty mají zřízeny 17 osad: Adamov, Bosonohy, Husovice, Chrlice, Ivanovice, Jeršpice Horní, Kánice, Komárov, Královo Pole, Křtiny, Líšeň, Modřice, Řečkovice, Sokolnice, Střelice, Šlapánice, Tuřany.

Telegrafní stanice má 10 osad: Adamov, Husovice, Královo Pole, Líšeň, Modřice, Řečkovice, Sokolnice, Střelice, Tuřany.

Spolky.

Záložny jsou v Král. Poli, Sokolnicích a Tuřanech.

O své chudé starati se mají jednotlivé obce. Potravní spolek jest ve Křtinách, Líšni, Štikovicích a Ořechovičkách.

Jiné starší spolky přes 10 let jsou: 1. čtenářské a zábavné: v Adamově, Husovicích, Král. Poli, Šlapánicích, Židenicích;

2. dělnické: v Babicích, Husovicích, Líšni;

3. hasičské: v Husovicích, Králově Poli, Křtinách, Líšni, Modřicích, Medlánkách, Ořechovičkách (všech českých 21);

4. vojenských vysloužilců v Bystřici, Králově Poli, Ivanovicích, Líšni, Maloměřicích, Modřicích, Ochozi, Ořechovém, Šlapánicích, Tuřanech, Tvarožně, Žabovřeskách a Žilošicích.

5. výherní v Přízřenicích.

Sokolské jednoty jsou: v Bílovicích, Bystřici, Husovicích, Král. Poli, Líšni, Obřanech, Šlapánicích a Židenicích.

Učitelské spolky jsou: český „Budeč“ od roku 1870 (měl r. 1895 127 členů), německý „Fortbildungsverein“ od r. 1873 (32 členy).

Úhrnem tu jest r. 1894 v 50 obcích 144 spolků; nejvíce v Královĕ Poli a Šlapánicích (12), v Husovicích a Líšni (10), v Židenicích (8), v Juliánově (7) a v Adamově (5). Jmenovány jsou u jednotlivých obcí.

Některé spolky mají svou knihovnu pro členy.

Knihovny lidové české založily tu Akademický feriální klub, Růže Sušilova a Národní jednota pro jihozápadní Moravu, hlavně ve velikých a národně ohrožených obcích nejbližšího okolí Brněnského, všech celkem 18.

O zdravotnictví pečuje 10 obvodních lékařů. Obvody jsou mimo Brno: Adamovský, Bystřický, Husovský, Králopolský, Líšeňský, Modřický, Řečkovský, Sokolnický, Šlapánský a Tuřanský.

Nemocnice jest ve Šlapánicích.

---

5. Farní osady a školy.

Farní osady patřily původně k děkanství Brněnskému, teď k pěti:

a) k Brněnskému jsou české: Bystřice, Komín, Královo Pole, Líšeň, Obřany, Řečkovice, Střelice, Troubsko, Žebětín, německá farní osada Komárov;

b) k Slavkovskému Tvarožna;

c) k Jedovnickému: Adamov, Babice, Křtiny, Ochoz;

d) ke Kouřimskému: Vranov;

e) k Modřickému české: Ořechové, Sokolnice, Šlapánice, Štikovice, Telnice; smíšené podle duchovního katalogu Modřice, Moravany, Tuřany a Žilošice.

Které obce k nim patří, psáno jest u jednotlivých farních osad.

Farními též bývaly kostely teď filiální: v Bukovince, Lelekovicích, Nebovidech a Radosticích.

Kláštery mimo Brno bývaly: v Královĕ Poli klášter Kartouzský do r. 1782, v Tuřanech jesuitská residence Brněnské koleje 1666—1773, ve Vranově klášter Pavlánův do r. 1784.

Do r. 1777 patříval okres Brněnský k diecési Olomoucké; t. r. bylo zřízeno biskupství Brněnské.

Školy.

Školy bývaly u farních kostelů; však po 30leté válce české jen v Líšni a Šlapánicích, německé v Modřicích a Tuřanech.

R. 1895 měly v Brněnském okrese české školy: měšťanskou pro chlapce Královo Pole; obecné: Adamov 4tříd., Babice 2, Bílovice 3, Bohonice 2, Bosonohy 3, Březina 2, Bukovinka 1, Bystřice (Bystrc) 4, Evanovice 1, Habrůvka 2, Horákov 2, Husovice chlapecká škola 5 tříd, dívčí 5 tříd, Chrlice 4, Jinačovice 1, Jehnice 2, Jiříkovice 2, Juliánov 3, Jundrov 2, Kánice 1, Kobylnice 2, Kohoutovice 1, Komín 3, Královo Pole chlapeckou školu 5 tříd, dívčí 5 tříd, Křtiny 3, Lelekovice 2, Lískovec 2, Líšeň chlapecká škola 4 třídy, klášterní dívčí 4, Maloměřice 3, Nebovidy 1, Obřany 3, Ostopovice 1, Ochoz 2, Ořechové 4, Podolí 3, Prštice 2, Rozdrojovice 1, Řečkovice 3, Řičmanice 1, Slatina 2, Soběšice 2, Sokolnice 3, Střelice 3, Šlapánice 6, Štikovice 2, Telnice 2, Troubsko 3, Tuřany 3, Tvarožna 3, Vranov 2, Žabovřesky 4, Žebětín 2, Židenice 5 tříd v 7 odděleních a 3 třídy expositní;

německé školy obecné: Černovice 3 třídy, Jeršpice Dolní 1, Ješpice Horní 2, Husovice 4, Ivanovice 2, Královo Pole 6, Komárov 5, Dvorská neb Maxmilianov 1, Moravany 2, Modřice 4, Přízřenice 2, Žilošice 3; soukromá s právem veřejnosti v Židenicích 3 třídy.

Dětské zahrádky a opatrovny mají české: Husovice 2 oddělení, Juliánov, Královo Pole, Líšeň při klášterní škole, Židenice 1. obecní, 2. soukromého spolku; německé: Husovice (německého školního spolku tamního), Ivanovice 1 odd., Královo Pole 2 oddělení (německého školního spolku ve Vídni) a Židenice.

Hospodářská škola pokračovací jest v Podolí při obecné škole od r. 1893.

Které obce do těch škol chodí, stojí u nich psáno. Všecky příslušejí ke školnímu okresu a hejtmanství Brněnskému, jež obsahuje zdejší soudní okres a Ivančický.

Při školách měšťanských a obecných založeny jsou knihovny učitelské a žákovské.

R. 1890 umělo tu čísti a psáti 87% lidí, jen čísti 1·4%, ani čísti a psáti neumělo 11·6% (1700 lidí).

O stupni vzdělání a mravnosti svědčí také soudní případy.

Okresní soud.

Okresní soud Brněnský, jeden z největších a nejlidnatějších, má z celé Moravy největší činnost. Ročně má úředních podání okolo 70.000, právních sporů 500, jednání o pozůstalosti přes 2000, poručenství 1000, věcí pozemkových knih 5000.

V soudním řízení bývá tu poměrně na celé Moravě nejvíce případů, totiž přes 14.00 ročně (1 připadá na 5—6 lidí). Pro dluhy bývá žalováno přes 800 lidí, z nich 700 do 50 zl., ostatní více než 50 zl.; trestních případů ročně 5700 (1 připadá na 14 lidí); ve vyšetřovací vazbě 1500 (1100 mužských a 400 ženských) t. j. jeden z 53 lidí. Odsouzeno k vězení přes 3000 lidí (každý 26. člověk), a to: přes měsíc až 3 měsíce 300 (130 m., 70 ž.), na 8 dní až do 1 měsíce 700 (500 m., 200 ž.), do 8 dní 2300 (1700 m., 600 ž.); odsouzeno do káznice neb pod policejní dohlídku ročně přes 50 (více než z celého kraje Hradištského a skoro na celém Znojemsku).

Změny majetku bývá (r. 1889 a 1890) v ceně skoro 2,000.000 zl., kupní smlouvou přes 1000 (v ceně 1,000.000 zl.), jinými smlouvami přes 300 (v ceně 300.000 zl.), dražbou 50 (přes 16.000 až 50.000 zl.), úmrtím 400 (400.000 zl.)

Nových dluhů přibylo r. 1890 skoro 1,300.000 zl. (16 zl. na 1 obyvatele), totiž: úvěrem kupní ceny 150.000 zl., dlužní smlouvou 670.000 zl., jinými smlouvami 320.000 zl., pozůstalostí 70.000 zl. a j.; dluhů ubylo skoro 1,000.000 zl. (12 zl. na 1 obyvatele), jmenovitě: výmazem přes 620.000 zl., převodem dluhů již vtělených skoro 300.000 zl. Přibývá tedy nyní ročně o čtvrtinu dluhů více než jich ubývá.

Daně platí okres Brněnský: přímé 221.000 zl. r. č., i s přirážkami 275.000 zl., a to velkostatek svěřenský 9156 zl., allodialní 45.180 zl., venkovské obce 221.000 zl. —

Okres Brněnský a sousední Ivančický volí dohromady 1 poslance na sněm zemský; na říšskou radu volí 1 poslance dohromady venkovské obce z okresu Brněnského a sousedních

okresů Ivančického, Víškovského, Slavkovského a Bučovského; a od r. 1897 jednoho poslance všeobecnou přímou volbou.

Odvodem k vojsku patří zdejší Brněnsko k odvodnímu okresu osmého řadového pluku pěchoty.

6. Statistický přehled.

Brněnský okres má bez hlavního města Brna 7·8 □mil (s ním 8 □mil), neboli 488·5 km².*)

R. 1890 počítalo se domů 10.257 (v 10 letech přibylo 1506 = 17·21%), obyvatelů 80.406: mužských 38.092, ženských 42.314, průměrně 164 lidí na 1 km.² (přibylo 16.883 = 26·59%, a to nejen narozením, nýbrž i značně přistěhováním dělnického lidu do obcí kolem Brna, velkého průmyslového města), totiž:

Čechů . . .	68.400	t. j.	85·07%	(přibylo	14.549	=	27·—%)
Němců . . .	11.654	t. j.	14·87%	(přibylo	2.227	=	23·62%)
jiných . .	52	t. j.	0·06%	(přibylo	8	=	18·18%)
katolíků . .	79.669	t. j.	99·19%	(přibylo	16.750	=	26·62%)
evangelíků .	193	t. j.	0·24%	(přibylo	55	=	47·—%)
židů . . .	541	t. j.	0·60%	(přibylo	80	=	17·35%)

Rozlohu největší, přes ¼ čtver. míle neboli přes 14 km.², mají staré obce v lesnaté krajině: Bystřice 24·77 km.², Babice 18·12, Líšeň 15·86, Bílovice 14·89, Střelice 14·63 km.², pak až 10 km.²: Žebětín 13·70, Vranov 13·26, Šlapánice 12·93, Křtiny 11·31, Sokolnice 11·16, Kánice 10·48 a Žilošice 10·7; nejmenší rozlohu mají nové osady, na jiných založené a oddělené: Rosenberk 0·43 km.², Cinzendorf 0·45, Adamov 0·68, Proseč 1·73 km.².

Domů nejvíce přes 200 měly r. 1890 obce u Brna: Líšeň 599, Husovice 499, Královo Pole 462, Židenice 397, Šlapánice 392, Modřice 238 a Žabovřesky 210 domů; nejméně, ani 40: Petrohradská ulice 21 domů, Útěchov 23, Cinzendorf 35, Ořešín 36.

*) V Brně r. 1890: 17·02 km.² rozlohy, 2695 domů, 94.462 obyvatelů: 28.802 obcovací řeči české, 63.632 německé a 148 jiné národnosti, 85.454 katolíků, 1840 evangelíků, 7087 židů, 81 jiných.

Obyvatelů nejvíce měly t. r.: přes 2000 obce u hlavního města: Husovice 6958, Královo Pole 6284, Židenice 4667, Líšeň 4396, Šlapánice 2571; 1500—2000 mají: Modřice 1890, Juliánov 1700, Maloměřice 1606, Žabovřesky 1595; přes 1000—1500: Černovice, Sokolnice; Bystřice, Ivanovice; Střelice, Obřany, Tuřany; Chrlice, Řečkovice, Slatina, Bosonohy, Komín, Podolí a Žebětín; nejméně, sotva 200, mají obce: Útěchov 170 a Cinzendorf 200 obyvatelů.

Národnosti české jsou nyní 74 osady, poněmčených 11 v nejbližším okolí Brna, nejvíce Dvorská, Dolní a Horní Jeršpice. Menšiny české 10—20% jsou v Přízřenicích, Mariacelli, v Ivanovicích a Moravanech, 20—30% v Komárově a Modřicích, přes 30% v Černovicích a Petrohradské ulici; menšiny německé, v 10 letech od r. 1880—1890 rozmnoženy byly v sousedních obcích u Brna: v Ugartově 26%, v Královĕ Poli 19% a v Husovicích 13% všech obyvatelů.

Náboženství jsou všechny obce katolického. Menšina evangelická přes 10% obyvatelstva není nikde, nejvíce jest evangelíků přes 2% v Komárově, v Bosonohách, Mokré Hoře a v Ořechovém; židů nejvíce přes 2% v Ugartově, v Královĕ Poli, přes 1% v Adamově, Husovicích, Sokolnicích, Bosonohách, Modřicích, Maloměřicích, Vinohrádkách.

Dle pohlaví sčítalo se r. 1890 o 4222 (= 5%) mužských méně než ženských, totiž: 38.092 mužských (47·37%) a 42.314 ženských (52·53%); ale v předešlých letech přibylo oněch více: mužských 8591 (o 29%), ženských 8292 (o 24%). Více mužských mají toliko: Bedřichovice, Bohonice, Bukovina, Kánice, Mokrá, Radostice, Útěchov.

Pohyb obyvatelstva v okrese tak průmyslovém jest mnohem větší než jinde, hlavně přistěhováním. Z 1000 lidí přísluší do obce, v níž bydlí, jen 521, do jiných obcí okresu 184, mimo okres 295; v rodišti svém zůstává z 1000 lidí 617, v jiné obci okresu 172, mimo okres 211 osob. Narodí se tu ročně okolo 3000 dětí, většinou chlapci, z nich nemanželských přes 10% (v Brně přes 30%). Sňatků bývá okolo 500 ročně, poměrně více v průmyslových a továrních dědinách, méně v hospodářských. Umírá přes 2500 lidí, nejvíce dětí v 1. roce a do 5. roku, pak starých lidí přes 60 let; průměrně více

mužských nežli ženských v mladém věku, naopak ve starém přes 60 let. Narodí se tu více než umírá 0·8% lidí ročně.

Obyvatelstva v okresu Brněnském přibývá ročně 8%, přistěhováním do okolí Brna přes 5%, úhrnem přes 13% (v Brně 14%). Na 1000 obyvatelů připadá ročně okolo 38% narozených, z nich mrtvě narozených 3% (ale vůbec dětí 13% nemanželských, v Brně 31, na celé Moravě 16%); zemřelých lidí 30% (v Brně 35%) hlavně dětí, jichž poměrně z celé Moravy nejvíce umírá v osadách, kde bydlí dělníci z továren Brněnských. — Kojenců umírá do 1 roku přes 30 procent narozených, pak dětí v 1 roce a do 5 let; nejméně umírá tu lidí u věku od 6 – 40 let. Vrozenou slabostí umírá z nich 17% zemřelých, opět nejvíce na celé Moravě. Mimo to umírají tu mnoho na souchotiny (z 1000 obyvatelů 5) a infekční nemoci, zápalem průdušnic a krku, střevním katarrhem a sešlostí věkem (6% zemřelých); pak násilnou smrtí a též samovraždou, nejvíce z opilství spáchanou. Známých pijáků kořalky bývá tu z 1000 obyvatelů 6, nejvíce ženatých mužů a u věku 40—60 let. Nakažlivými nemocemi umírali r. 1880—90 nejvíce v nejbližším okolí u Brna, v Husovicích a Jundrově (32% všech zemřelých), v Maloměřicích a Žebětíně (10% zemřelých).

K vojsku schopných bývá odvedeno přes 35% k odvodu povolaných.

Celkem jest okres Brněnský zdravá krajina; méně zdravými jsou v nové době obce u samého Brna, kde vzniklo mnoho továren a lidé z okolních osad v nich pracují. Veľký počet z nich umírá pak ne doma, nýbrž v nemocnicích Brněnských, a nejsou počítáni mezi mrtvými z okresu. Lepší poměry zdravotní jsou v osadách, od továrnického města vzdálenějších.

Všech obcí jest: místních 79, katastrálních 85, totiž: 3 města, 82 vesnice a při nich 42 samoty.

Prameny: Generální mapy z c. k. vojenského ústavu zeměpisného, sčítání r. 1890; pečeti obecní u popisů r. 1749 a poddanské poměry z r. 1750 v zemské registratuře v Brně; Bericht der meteorologischen Commission des naturforschenden Vereines in Brünn 1890 a násl.; Jos. Klvaňa, Nerosty Moravy a Slezska, Praha 1882 a Geologické poměry Moravy ve Vlastivědě Moravské, díl I. 1897; M. Kříž, Kůlna a Kostelík, Brno 1891 (vydal Musejní spolek v Brně) a Die Höhlen in den mährischen Devonkalken und ihre Vorzeit, Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt 1892; Ed. Formánek, Květena Moravy a Rakouského Slezska, v Brně svazek I. 1887, II. a III. 1892,

IV. 1892 a rukopisný seznam vzácnějších rostlin okolí Brněnského; A. Makovský a A. Rzehak, Geologická mapa okolí Brněnského (Geologische Karte der Umgebung von Brünn) a jako vysvětlivky k ní spis: Die geologischen Verhältnisse der Umgebung von Brünn 1883; V. Uhlig, Die Jurabildungen der Umgebung von Brünn v Beiträge zur Palaeontologie Oesterreich-Ungarns und des Orients, Vídeň 1882; A. Heinrich, Fische, Reptilien und Vögel Mährens; Jos. Uličný, Systematický seznam měkkýšů okolí Brněnského, v Brně 1882. Různá pojednání a zprávy J. Čapka, E. Formánka, M. Kříže, A Makovského, K. Mašky, A. Noska, V. J. Procházky, E. Reittera, A Řeháka, V. Spitznera, L. v. Tausche, J. Uličného a J. Vyrazila a m. j., uveřejněné hlavně v Časopise vlasteneckého musejního spolku Olomouckého, Věstníku královské české společnosti nauk, ve Verhandlungen a Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt, Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn a j.; I. L. Červinky Pravěká hradiska na Moravě, Jos. Hladíka Památky archaeologické a jejich stáří (vydal Musejní spolek v Brně); Časopis Matice moravské 1894; Oesterreich. Statistik, Die Ergebnisse der Civilrechtspflege im J. 1890; Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Brünn im J. 1890; Sanitäts-Bericht des k. k. Landes-Sanitätsrathes für Mähren 1890—1896.

II. Jednotlivé obce.

(Brno, královské hlavní město, vyjde ve zvláštním svazku.*)

Adamov.

Farní ves v malebném údolí při ústí potoka Křtinského do řeky Svitavy na levém břehu jejím, 260 m. nad hladinou mořskou, mezi vrchy 440—522 metrů vysokými, katastrální a politická obec 0·68 km.² rozlohy, příslušela k panství Nového Hradu, jenž stoje na hranici

Obr. 5. Pohled na Adamov.

nynějšího okresu Brněnského, vládl severní jeho části, pak k Pozořickému. Původně byly tu jenom hutě železné již v XV.

*) Píše dr. Fr. Šujan, professor c. k. českého gymnasia vyššího v Brně.

století, ale spustly a r. 1506 obnovil je Beneš Černohorský z Boskovic, držitel Nového Hradu. Říkalo se jim Staré Hamry. Teprv okolo roku 1732 byla založena nová osada na panské mýtině a nazvána jest Adamov po tehdejším pánu, knížeti Josefu Adamovi z Lichtenšteina. Vedle toho jména udržel se ještě v XVIII. století název Staré Hamry.

Roku 1754 bylo zde 21 domků, jež obývali uhlíři a jiní lidé pracující v hutích, v železárně, tavírně a 2 prachárnách. Pozemků neměli. Od vrchnosti užívali 55 měr polí, kopanin a luk po 41 vozů sena a 17 vozů otavy. Roku 1771 bylo tu 225 obyvatelů. Tvořili obec ve spojení s Jezerky, též novou osadou, a měli znakem na obecní pečeti Adama, an drží pravici pozdviženou, a kolem český nápis: Peczet obczy Jezerka (a Adamova). — Bylo:
r. 1790: 47 domů, 334 obyv., r. 1834: 52 domů, 417 obyv.,
r. 1869: 80 domů, 902 obyv., r. 1880: 80 domů, 953 obyv., 89 Němců, ostatní Češi, 937 katolíků, 11 protestantů a 5 židů; roku 1890 méně: 78 domů 728 obyvatelů 681 Čechů, 38 Němců; 117 katolíků, 2 protestanté a 15 židů.

Adamov patříval k duchovní správě a škole Babické. V 1. polovici XIX století byla tu pak filiální škola, a r. 1842 jednalo se přičiněním knížete Lichtenšteina, aby zde byla zřízena i duchovní správa. R. 1857 vystavěl kníže úhledný kostel, při něm faru a školu, vše v gotickém slohu z cihel a bez omítky.

Kostel, na východní straně obce, jest $15^0 3'$ zdélí, 6^0 zšíří a do klenby 7^0 zvýší, zasvěcen patronce horníků, sv. Barboře. Všechny části jeho zajímají uměleckým provedením: vchod, okna, klenba se 4 svorníky, na nich kříž nad presbyteriem, dále orlice, lev a labuť; hlavní oltář skládací, krásná práce řezbářská s obrazy na zlatě malovanými: uprostřed sv. Barbora, po stranách sv. Josef a sv. Jan Křtitel, výše pod baldachýnem Kristus na kříži a pod ním Matka Boží a sv. Jan, miláček Páně; dále sanktuarium, kazatelna, také velmi pěkné dílo řezbářské, kamenná křtitelnice s dřevěným svrškem, na ní sv. Jan Křtitel křtí Ježíše Krista; kolem ní nápis: „Ut cervus ad fontes aquarum, sic anima mea ad te desiderat, Deus! 1857.“ (Jako jelen touží po pramenech vody, tak duše má po tobě, o Bože!) — též kůr a kaple Božího hrobu, i nádobí bohoslužebné, stří-

brné konvičky, kaditelnice a j. Umělecká práce veliká jest i nad vedlejším oltářem u levé zdi od vchodu, nanebevzetí Panny Marie od Ondřeje Morgensterna, řezbáře v Českých Budějovicích, pro klášter Světelský udělaná r. 1515: uprostřed v oblacích Panna Maria s anděly, nahoře nejsvětější Trojice, dole 12 sv. apoštolův okolo prázdného hrobu na nebe vzaté Panny Marie, po stranách jiní svatí; vzácná to památka řezbářského umění, 15' zvýší a 9' zšíří.

Nad vchodem vyniká na kostele vížka se 2 malými zvony a menší též úhledná vížka nad presbyteriem. Naproti kostelu u cesty stojí kříž, věnován od dobrodinců obce Adamova r. 1887.

U kostela je pěkná fara v gotickém slohu vystavená, nad oknem socha Panny Marie a nad dveřmi nápis zvěstující, že to kníže z Lichtenšteina založil l. P. 1857: „Princeps a Lichtenstein fundavit a. D. 1857". Prvním duchovním správcem byl tu od téhož roku P. Ant. Dostal, narozen v Ostroze r. 1816.

K farní osadě patří Adamov a Josefov, úhrnem přes 1200 katolíků. Hřbitov, na něm kostnice s gotickým vchodem, upraven leží u cesty k nádraží.

Škola byla též u kostela r. 1857 v gotickém slohu vystavena, takže všechny tyto budovy, modlitbě a vzdělání mládeže posvěcené, ladně sdruženy jsou. Škola, ještě r. 1837 jednotřídní, filiální, byla r. 1857 samostatná jednotřídní se 170 dětmi, r. 1895 o 4 třídách s 240 dětmi z Adamova a Josefova.

Spolky jsou tu: Čtenářský spolek (od r. 1863), sbor továrních hasičů a místní odbor Ústřední Matice školské.

V Adamově jest pošta, telegraf a stanice státní dráhy, veliká strojírna, zámek a nové letohrádky.

V okolí nejbližším jsou rozkošné procházky údolím řeky Svitavy severně, jež odtud až k Starému Hradu tvoří hranici okresní, jižně k Bílovicům, údolím potoka Křtinského nebo Říčky k Josefovu a jeskyním u něho (viz Josefov); po lesích okolních hor, v nichž upraveny jsou cesty na všechny strany. S Alexandrovy rozhledny nebo s jednotlivých míst téhož vrchu nad Svitavou vidíme celé údolí zdejší až k Brnu, oživeno drahou, jižně úrodnou rovinu až k Židlochovicům, kolem lesnaté vrchy severní části našeho okresu a dále jiné v pozadí, v levo jihovýchodně bělavý

kostel a dědinu Babice. Krása přírodní a libé zátiší vábí sem četné výletníky z Brna a jiných míst okolních i dalekých.*)

Babice,

starobylá farní ves na vrchu 459 m ssv. od Brna 11 km, katastrální a politická obec, 18·12 km² rozlohy s velkou návsí, nyní domky zastavenou; — jedna z nejstarších obcí, jak ukazuje jméno samo, připomínajíc z bájesloví slovanského bohyni deštivého mračna

Obr. 6. Pohled na Babice.

Bábu, jako některá jiná vysoká místa a hory toho jména. Mívala $2^{59}/_{64}$ lánů, neboli $351^{1}/_{3}$ měr II. a $175^{2}/_{3}$ měr III. tř. polí; r. 1750: 540 měr polí, $7^{5}/_{8}$ měr zahrad a luk po $31^{3}/_{4}$ vozů sena. Původně stála ves na svahu jihozápadně u nynější dědiny na cestě k Bílovicům. Starší usedlosti stojí kolem velké návsi (obr. 7.), která jest tvaru různoběžníka a časem byla domky zastavena; pozdější domky tvoří ulici severovýchodně a druhou jižně k Starým Babicům, kde se podnes říká „na Starých Babicích“. — Domů měly Babice na počátku XVII. století 18, z nich po

*) Reg. dom. 143.

30leté válce byly r. 1656 tři pusté se 124 měr polí, do r. 1675 opět všechny osedlé; 5 mělo po 62 měr polí, 4 po 31, 4 po 16 měr, ostatní bez polí; později z oněch velkých živností udělány jsou 2—4 díly, a vrchnost si vzala první usedlost s 62 měr před r. 1749 a ke dvoru připojila; — r. 1749 bylo pak usedlostí 7 po 31 měr, 2 po 21—23, 13 po 15—18 měr a 13 bez polí;

r. 1790: 60 domů, 334 obyv., r. 1834: 85 domů, 518 obyv.,
r. 1869: 96 domů, 627 obyv., r. 1890: 119 domů, 751 obyv.,

1 Němec, ostatní Čechové, všichni katolíci.

Obr. 7. Půdorys Babic.

Patřívaly nejprve k Novému Hradu, jako celé okolí zdejší nad Svitavou; r. 1365 osady Babice, Útěchov, Vranov, Brodek (zanikl), Kánice, Jehnice, Březina, Habrůvka, Obřany a jiné v okresu Blanském a Slavkovském; od r. 1562 s ním k panství Pozořickému (v okresu Slavkovském). Vrchnost mívala tu původně jen lesy, r. 1750 pět lesů, jeden 1212 měr, druhý 1170 měr,

ostatní menší, úhrnem 3166 měr, myslivnu v Babicích, od XVII. století také malý dvůr a hrádek, na Říčce pilu a mlýn.

„Hrádek stával na pozemku ke $^1/_4$lánu č. 3., kde nyní dílem pole, dílem zahrada za hospodářským stavením se nachází. Příkopy a rozbořené zdě bývalý majitel po r. 1850 rozkopával, příkopy zasypal a na pole rovnal. Při této práci našel v jednom místě sklepení, které, když se prolámati nedalo, zemí zasypal.

Také se udržuje stará pověsť, že když se zadní část kostela přistavovala, tedy se k tomu kamení z hradních rozbořených zdí užilo. Před r. 1850 starší lidé to místo jen Hrádkem nazývali; nyní však název ten pominul. Že za ním stávala obora čili ohrazené místo pro zvěř, nasvědčuje název polní tratě za „Zvěřincem“.

Dvůr v Babicích (č. 64.) býval před dávnými časy panský neb knížecí a měl polností 120 měr. R. 1859 koupil jej Dr. Jindřich Wankl, lékař a spisovatel v Blansku, za 6500 zl.; odprodal 30 měr a ostatní r. 1870 prodal za 8300 zl.

V XVI. věku býval zde jeden svobodnický statek (r. 1562), později poddanský.

Osadníci platili v XVIII. století vrchnosti ročně úroků 39 zl. 39 kr., z polí 38 zl. 51 kr. a místo přístky 5 zl. 50 kr.; robotovali z $^1/_2$lánu 1 den týdně s potahem, z $^1/_4$lánu po 3 dnech pěšky, velcí zahradníci po 2 dnech a domkáři po 1 dni pěšky. Slepic, vajec a jiných věcí nedávali. Více robotovali poddaní téhož panství: v Bílovicích z $^1/_2$lánu po 2 dnech, v Habrůvce z lánu $2^1/_2$ dne, v Březině, Kánicích a Řičmanicích z celého lánu po 2 dnech, z $^1/_2$lánu také 1 den; všade stejně $^1/_4$láníci a zahradníci.

Robota pěší odbývala se v čas žní na panských polích u Pozořic a na lukách u Adamova. Než vydán byl robotní patent r. 1775, nepočítala se i daleká cesta „na robotu“ a z ní, a poddaní musili v čas býti na určeném místě; po vydání patentu se odpočítala cesta na robotu a nazpět.

„Robota byla obtížné břemeno pro lid“, praví zdejší pamětní kniha, „zvláště tam, kde za den práce s párem koní dostal jen den roboty a měl 3—4 dni v týdnu; tam museli míti potah jen na robotu; proto nebylo divu, když po jejím zrušení byla složena

a zpívána píseň o robotě: „Jak jí sedláci zvonili hrany na srpy, hrabice, kosy a radlice“ a jak se z toho raduje každá selská kobyla, že se robota zrušila, a jak na jejím pohřbu vrchnostenští písaři a drábi plakali, že budou jako myši v dírách a nebudou již na těch panských nivách.

Mimo robotu odváděl se vrchnosti malý plat a „úrok sv. Jiří“ na jaře a „sv. Michala“ na podzim, 3—10 kr. šajnů. Zač se platil aneb jaký byl jeho původ, nebylo tenkráte ani teď známo.

Náhrada za robotu byla ujednána r. 1852: za jízdnou 40 zl. neb 42 zl. r. č., za pěší 60 neb 63 zl. r. č.; domkáři, ač měli všichni po 26 dnech roboty, platili někteří 10 zl., někteří 20 zl. a 30 zl. r. č.

Desátky se odváděly v okolních místech kněžím. Pozůstávaly v tom, že 10. díl úrody polní, tedy 10. mandel nebo snop dávati se musel. Když hospodář v čas žní při pěkném počasí obilí sežal, svázal, nesměl z toho nic domů vzíti, ač toho snad velice potřeboval. Až byl jistý druh obilí u všech hospodářů v mandele postaven, tedy došel někdo k tomu od kněze ustanoven na pole, mandele zapsal, který chtěl si vzal, a pak musel rolník tyto předně do farní stodoly zavésti a potom teprv sobě domů svážeti“. (Pamětní kniha obce Babické.)

Náboženství jsou katolického.

Kostel sv. Jana Křtitele stojí na východní straně Babic. Původně byl malý, jen prostřední část nynějšího kostela, a zasvěcen ke cti sv. Bartoloměje. Byl farním (r. 1562). Když nebylo dostatek kněží v XVII. století, vedli ji asi od r. 1630—1763 duchovní řádu praemonstratského v Křtinách. Mši sv. sloužil tu každou třetí neděli. R. 1763 zřízena opět samostatná správa, expositura. R. 1764—66 přistavěli praemonstrati presbyterium, sakristii a věž, rozšířili kůr a s patronem, s knížetem z Lichtenšteina, opatřili jej potřebnými věcmi, aby zde duchovní správa mohla býti obnovena. Posvěcen byl ke cti sv. Jana Křtitele. — Opraven byl kostel r. 1869, když tu byla r. 1857 samostatná fara zřízena. Nová báň a kříž dány na věž r. 1876.

Na věži jsou 3 zvony. Jeden zvon pukl r. 1850 a přelit v Brně od Hillera. Starý zvon z r. 1448, t. zv. prostřední, pukl r. 1873, byl 300 liber těžký, měl na sobě jména 4 evangelistů

„Matthaeus, Joannes, Lucas, Marcus“ ve starých literách a římský letopočet 1448. Přelit v Brně u vdovy Hillerově za 480 zl. a na jméno sv. Cyrilla posvěcen. Jest 522 liber těžký.

Roku 1827 hrom udeřil do věže. Při bouřce zvonil kostelník proti mračnům a bouřce; po malé chvíli, když s věže odešel, hrom do ní uhodil. Od té doby se více v Babicích proti bouřce a mračnům nezvoní.

U kostela jest hřbitov, od r. 1810 rozšířen. „Malý hřbitov“ byl zřízen r. 1831, když vypukla zde cholera na Újezdě, umřelo 84 osob. Zádušní pole za vsí 2 m., r. 1760 v Člopech 7 m., byla mezi poddané rozdělena.

K farní osadě patří: Babice, Kánice a Řičmanice, úhrnem přes 1650 katolíků. Do r. 1857 patřil sem též Adamov a Josefov.

Z kněží působili tu nejdéle: P. Šeb. Kamenický 32 léta (r. 1763—95) a Dominik Palla ze Žďáru 12 let (1825—37), Peregrin Weis z Červeného Mlýna 14 let (1850—64), pak farářem v Radostíně; Vilém Sedlák ze Střížova 18 let (1864—82), potom farářem v Pavlově; Frant. Kapoun z Olešné u Nov. Města od r. 1883.

Školu mívali v Babicích jako jinde u farních kostelů, již ve starší době; v XVII. století po válce 30leté nebyla. Nově vystavěna byla r. 1767 na útraty kláštera Zábrdovského, později r. 1820 a 1866. Učily se v ní děti z Babic, Adamova a z Kánic, r. 1857 úhrnem asi 180; později z Babic a Kánic. V zimě učil podučitel v Kánicích od 1. listopadu do konce dubna. Za žáka I. třídy se platilo týdně 2 kr. ren, z II. třídy 3 kr. týdně, později 2 kr. stř. neb 5 kr. ren.; od r. 1857 učiteli po 10 kr. stř. neb $17^{1}/_{2}$ kr. r. č. měsíčně; podučitel měl 120 zl. stř. ročně. V Kánicích vystavěli si pak r. 1873 vlastní školu, a sem chodily jen děti z Babic do školy, r. 1895 ve 2 třídách 163 dětí.

Obecním úřadem byli „až do roku 1850 rychtář, pudmistr a 2 mladší t. zv. konšelé. Rychtář a pudmistr byli dle usnesení občanů panu vrchnímu v Pozořicích co takoví navrhnuti, a tento pak je v jejich úřadech neb hodnosti ustanovil.

Konšelé byli od občanů ustanoveni.

Rychtář býval obecním soudcem, ač ne vždy spravedlivým, rozkazoval na robotu, v čas žní obyčejně s drábem z Pozořic.

Větším dílem plnil vůli a rozkaz pana vrchního, pro které každou sobotu do Pozořic choditi musel. Za takové úřadování měl svoji robotu odpuštěnou a k tomu dostal robotu za $1^1/_4$láníka, kterou mohl za toho, kdo mu ji zaplatil, obyčejně za 24 zl. šajnů, nyní 9 zl. 3 kr., odepsati nechati. Byl „vrchnostenským sluhou". Při každém sebe menším úřadování nosil hůl. To byl znak jeho úřadu a moci. Některý byl až přílišným plnitelem vůle p. vrchního, za to ale osobou neoblíbenou v obci, odkud povstalo přísloví: „Starý rychtář starý dráb, toho nemá žádný rád".

„Pudmistr zastával více obecní záležitosti, vybíral daně čili kontribuce a do Pozořic je odváděl.

Konšelé byli jeden k ruce rychtářově a druhý k ruce pudmistra a zastávali úřad jako obecní sluhové, ovšem zdarma. Když byla nějaká výloha v obci, $^1/_2$ zaplatili rolníci t. zv. sousedé, a 2. polovici domkáři. Cesty spravovaly se z obecní roboty".

Znakem obecním bylo na pečeti strom a radlice (1749). Obec měla v XVIII. století pole 1 míru, r. 1856 koupila pastvisko 32 jiter 1·024□° za 1958 zl. 24 kr., na to prodala roku 1857 obecní dům (jatky) č. 17.

Z jiných pamětí se uvádí:

Cholera vypukla tu po roce 1831, roku 1836 († 6 osob), r. 1855 († 65 dospělých osob, ve žních, denně až 14 lidí) a r. 1866 († 4 osoby).

Požáry větší vypukly zde a zničily: r. 1807 10 domů, r. 1824 12 a r. 1850 16 domů.

Spolky jsou tu: Dobrovolná jednota hasičská a dělnická jednota. R. 1868 založen byl v Babicích potravní spolek. S počátku vedl dobrý obchod, takže měsíčně až 1200—1300 zl. tržil, asi po 8 letech ochaboval, až zanikl.

R. 1868 na pastviskách utvořily se veliké žlebiny, a t. r. počal se vysazovati les ve Starých Babicích.

Trati slují: pole Staré Babice, za dvorem, na Člobech jinak v Člopech, na Újezdě, Zvěřinec, les Mladova k Bílovicům, Jelenec u Josefova. V Jelenci jsou doly na železo a dále zajímavá jeskyně Výpustek, kde se nalezly rozličné prastaré památky. (Půdorys její a bližší zprávu o ní viz u Josefova.)

Nad obcí severovýchodně vystupuje vrch 500 m., s něhož jakož i od cesty do Kánic a s jiných míst daleká, krásná jest vyhlídka na okolní vrchy lesnaté, na velké údolí Svitavino a menší údolí po stranách, na Brno a rovinu až k horám Pavlovským na jižní Moravě, jedna z největších a nejzajímavějších v celé krajině.*)

Bedřichovice,

Velikovice (1750), něm. Bellowitz, ves u potoka Říčky, východně od Brna 8 km. cesty ze Šlapánic do Podolí, katastrální a pol. obec 1·81 km.^{2} rozlohy, mívala $3^1/_2$ lánu, nebo $379^2/_8$ měr I. třídy a $189^5/_8$ měr II. třídy polí, z nichž r. 1656 pustých 170 měr I. a 85 měr II. třídy, r. 1673 ještě 34 měr I. a 17 měr II. tř.; zahrad bývalo $5^1/_2$ měr, luk po $31^1/_2$ vozu sena a otavy, rybníků po 3 kopy; — domů před válkou 30letou 17, ale když Švédové r. 1645 Brno obléhali, spálili a spustošili B. tak, že zůstalo zde jen 7 osedlých, po válce 11; do r. 1673 usadilo se tu 5 nových hospodářův, a zůstal ještě 1 pustý dům; roku 1750 bylo zde 25 osedlých: 2 sedláci, 17 půlláníků a 6 chalupníků;

r. 1790: 34 domy, 190 obyv., r. 1834: 38 domů, 207 obyv.,
r. 1869: 43 domy, 277 obyv., r. 1890: 64 domů, 324 obyv., Čechů, katolíků.

B. bývaly zvláštním statkem a patřily původně vladykám z Bedřichovic nazvaným, potom jiným držitelům: v polovici XIV. století: dvůr poplužní s 1 poddaným Heršovi (Heřmanovi) z Lelekovic, jenž r. 1355 věnoval odtud 9 kop gr. úroků manželce své Alžbětě, dílem Ješkovi a Buzkovi bratřím Buzovým z Lelekovic, kteří své dědictví půl Bedřichovic prodali r. 1358 témuž Heršovi. Buzek zapsal tu r. 1361 manželce své paní Anně 125 kop gr.; r. 1369 prodal Vznata z Lelekovic $9^1/_2$ lánu, 5 dvorců (usedlostí) a 1 mlýn se vším právem a panstvím kapitule sv. Petra v Brně. Poplužní dvůr dal r. 1387 Hereš z Lelekovic panu Vilémovi ze Šternberka, na počátku XV. století držel jej Jan Kropáč z Frankštátu, pak ona kapitula, s níž měl Kropáč spor r. 1417 o týž

*) D z B. IV. 7, XXIX. 34, Reg. dom. 143, Pamětní kniha sepsaná r. 1873 od Fr. Hemžala, rolníka z č. 21. (chová se ve škole)

dvůr a člověka poddaného v Bedřichovicích. Markrabě Jošt dal pak r. 1400 jeden svobodný dvůr a 2 lány v Bedřichovicích pro dva kanovníky u sv. Petra. I náležela celá osada kapitule sv. Petra. Poplužní dvůr ujal potom člověk poddaný, a vrchnosti patřil zde v XVIII. století jen rybník Pindulka na 25 kop ryb.

Rod z Bedřichovic nazvaný držel pak vesnici Petrovice, jež r. 1358 koupil Zbraslav z Bedřichovic od Ješka z Pacova za 60 kop gr. č.

Jaké měli poddaní zdejší povinnosti, psáno jest u Podolí, hlavní obci téhož panství jmenované kapituly.

Vyznání byli katolického, národnosti české a náleželi od počátku k farní osadě Šlapánské. Desátek dávali tedy faráři tamnímu, jak ustanovil biskup Olomoucký Jan r. 1306.

Do školy chodí děti od pradávna také do nedalekých Šlapánic ($1^1/_2$ km. cesty).

Obec spravovali purkmistr a radní; měla svou pečeť s nápisem českým „Peczet obcze Bedrzichowski“ a na ní znakem rybu (vyobrazeno na str. 32. tab. III. 4.), nyní „obec Bedrechowic“ a tentýž znak. Usedlosti měly obyčejně po 23 kusech a $25^6/_8$ míry. Trati se jmenují: v Zlámaninách, v Hlavách, u skály, Příčky a j. U Bedřichovic na vrcholu Žuranu byly při orání nalezeny pradávné pohřebiště a některé starožitnosti *)

Bílovice,

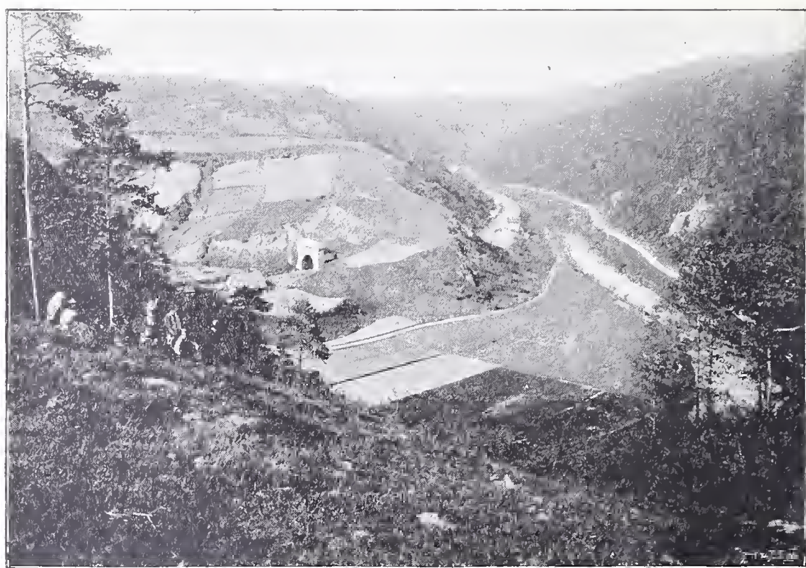
ves v krásném údolí Svitavy, katastrální a politická obec 14·89 km.² rozlohy, má své jméno nepochybně po zakladateli Bělovi. Původní usedlosti jsou na pravém břehu na jižní straně obce, tvoříce podlouhlou náves, pozdější jsou na severozápadní straně obce a za řekou. Mívala skoro 3 lány neb 325 měr orných polí, r. 1750: $345^1/_2$ měr polí, 7 měr zahrad, luk po 74 vozů sena a otavy, lesa 65 měr; na počátku XVII. stol. 35 domů, po 30leté válce z nich r. 1656 jen 23 osedlých, samé Čechy, ostatní pusté, r. 1675 9 pustých; r. 1750 domů 36,

---

*) Dz. B. tisk. III. č. 106, 212, 384; IV. 10; V. 240; VI. 182; L. cit. III. 17. Cod. dipl. Mor. V. 202. Reg. dom. 142.

r. 1790: 69 domů, 412 obyv.; r. 1834: 76 domů, 469 obyv.; r. 1869: 113 domů, 780 obyv.; r. 1890: 150 domů, 919 obyv., katolíků, z nich 891 Čechů, 28 Němců.

Příslušely k panství Pozořickému; vrchnost měla tu 3 lesy, z nich jeden $3294^1/_2$ měr, druhý $2566^1/_2$ měr, třetí $474^1/_8$ měr. Platili v XVIII. století úroku o sv. Jiří a sv. Václavě úhrnem ročně 48 zl. 21 kr., polního 74 zl. 40 kr., z vinic 6 zl. 45 kr., z čižby 2 zl. a j.; robotovali týdně: 4 půlláníci 2 dni s potahem,

Obraz 8. Pohled do údolí Bílovického z jižní strany.

pěšky 12 čtvrtláníků po 3 dnech, 5 zahradníků větších po 2 dnech, 6 menších po $1^1/_2$ dni a 11 domkářů bez polí po 1 dni.

Patří od starodávna k farní osadě Obřanské, dříve i k tamní škole; mají 2třídní školu a kolem 190 školních dětí.

V kapli socha sv. Václava pochází z kostela Obřanského, kde stávala na hlavním oltáři.

Obec měla v XVIII. století pastviny a v „Občinách“ 75 měr lesa, starou pečeť s nápisem „Peczet diediny Bilowicz“ a na ní znakem radlo a kosíř vinařský. Trati slují r. 1749: na Nivce, u Lipin, v Hlavách, v Trávníkách, v Dobnicích, nad Melatinem,

u Žišové; louky: na Luze, v Plavích, v Lasích, v Melatině, u stavu, na Prádle, Maložíně, Časnířnebo Šťastnýř; les Polánka.

Z rodin zachovaly rodný dům nejdéle v minulém století jménem: Taranca a Sova.

Spolky jsou: Čtenářský spolek „Věnceslav“, jednota hasičská (od r. 1873), a tělocvičná jednota „Sokol“ (od r. 1895).

Je tu mlýn a pila, myslivna.

Na levém břehu Svitavy památným je strmý vrch Hradisko nad potokem Kánickým. R. 1880 nalezeny tu jsou starožitnosti, jako části nádob, jejichž ozdoby podobají se památkám toho druhu na Hradisku Obřanském nalezeným, množství pazourkových nožíků a j., hlazené nástroje kamenné, dvě sekyrky z břidlice amfibolitové a kamenný otesávač pravěký, jež ukazují starověký původ této dědiny.

V okolí jsou pěkná údolí a lesy, a když tady vystavena státní dráha c. k. priv. společnosti, zřízena tu stanice a telegraf, Bílovice staly se oblíbeným místem výletním lidu Brněnského.*)

Bohonice,

jinak Bohunice, Bohoňov (r. 1667), vesnice jihozápadně u Brna 2 km., blíže dráhy, katastrální a politická obec, nazvána podle zakladatele Bohuně (Bohuslava), 3·70 km.^{2} rozlohy, s pětihrannou návsí, na jižní straně částečně zastavenou; později utvořily se ulice jižně a severovýchodně od návsi. Mívala $5^1/_4$ lánu nebo r. 1656: 247 měr I. tř. a $494^2/_3$ měr II. tř. polí a 75 měr vinic; r. 1750: 912 měr polí, $4^6/_8$ měr zahrad, $34^1/_4$ měr pastvin, $33^5/_8$ měr vinic a po 69 vozů luk. Z některých vinic udělali již tehdy role. Utrpěla jako jiné obce v okolí nejvíce 30letou válkou, když Švédové Brno r. 1645 obléhali a vše ničili. Spustošili Bohonice zcela, a z 19 osedlých zůstalo jenom 8 na živě. V úrodné krajině dosti rychle se Bohonice zotavovaly; r. 1656 měly již opět 16 hospodářův a jen 3, r. 1673 2 pusté domy, k nimž patřilo 109 měr polí a $4^5/_8$ měr vinic pustých.

R. 1750 bylo zde 33 osedlých: 18 půlláníků, 3 čtvrtláníci, 12 domkářů a 10 podruhů, samých Čechů;
r. 1790: 49 domů, 256 obyv.; r. 1834: 60 domů, 309 obyv.;

---

*) Reg. dom. 143, dopis Flor Koudelky v Čas. Olom., r. 1885 str. 85—88.

r. 1869: 69 domů, 435 obyv.; r. 1890: 88 domů, 891 obyv., 852 Čechů, 39 Němců, 882 katolíků a 9 židů.

Patřívaly k panství kláštera Zábrdovského (r. 1237), uprostřed XIV. století Bohušovi z Tišnova, měšťanu Brněnskému, který je r. 1376 prodal kapitule sv. Petra v Brně. Měly povinnosti, jak u Podolí jest podáno. K duchovní správě patřily nejprve klášternímu kostelu Matky Boží na Starém Brně, od r. 1323 farnímu kostelu sv. Vácslava na hřbitově Starobrněnském a když kostel sv. Vácslava byl r. 1783 zrušen a rozbořen, opět dostaly se k farní osadě Matky Boží. V Bohonicích mají kapli sv. Cyrilla a Methoda. Do školy chodili r. 1818—84 do Lískovce, potom zřídili si vlastní školu jednotřídní; r. 1895 byly 104 děti.

Knihovnu obecní založila zde r. 1893 Národní jednota pro jihozápadní Moravu.

Obecní jmění měly Bohunice r. 1750: 2 domky, hospodu a pastoušku, $16^7/_8$ měr polí, $34^2/_8$ měr pastvin a luk po $1^1/_2$ vozu sena: pole u Svatého pána, na Láně, Rybníčka, u Boží Muky, na Kamenice. Obec prodala dům č. 36. roku 1885; pastvinu „Rybníčky“ 28 jiter 577 čtv. sáhů prodalo proboštství sv. Petra r. 1864 k panství Starobrněnskému. Jiné trati slují: Pustina, Vošpilovské, Hlinky, Netroufalky, v Pískách, Vyšorkách, v Kejvalích, Lesovská...

Obecní pečeť měly již od r. 1617 s nápisem: „Peczet obeczni diediny Boh*a*nicz“ a ve štítě rozděleném: nahoře klíč, dole hrozen (vyobrazeno na str. 30 tab. I. 2).*)

Bosonohy,

německy Parfusz, ves západo-severozápadně u Brna 4 km., nad potokem Lískoveckým, u silnice z Brna do Jihlavy, katastrální a politická obec 7·24 km.^{2} rozlohy, jedna z větších a starobylých osad. Má dlouhou, uprostřed rozšířenou náves s původními usedlostmi, a novější většinou západně u potoka, dílem u silnice. Mívala téměř 8 lánů neb 900 měr polí I. a II. třídy a 160 měr vinic. Kdežto v jiných obcích bylo po 30leté válce mnoho pustých domů a rolí, v Bosonohách málo. R. 1743 bylo zde 39 osedlých domů: $1^1/_2$lán spojený se $^1/_4$lánem, jež držel klášter Tišnovský, $1^1/_2$lány 3, $^5/_4$lány 3, 8 lánů, $^1/_2$lánů 5, $^1/_4$lánů 8, podsedků 6

*) Cod. dipl. Mor. VI. 164, Reg. dom. 1 2, podd. 164.

a chalup 5, pusté byly 3: $^5/_4$lán, $^1/_2$lán a $^1/_4$lán. Po novém rozdělení pozemků bylo r. 1750: toliko 6 půllánů (1 pustý) a 42 chalup. Měly obyčejně po 23 kusech polí a 43 chalupy po 14 měr polí. R. 1674 měly toliko $4^1/_2$ míry pusté vinice; domů 39 všech osedlých; r. 1790: 84 domů, 468 obyv., r. 1834: 122 domů, 583 obyv., r. 1869: 144 domů, 802 obyv., r. 1890: 174 domů, 1030 obyv., Čechů, z nich 1004 katolíci, 14 protestantů a 12 židů.

Obr. 9. Pohled na Bosonohy.

Patřily markraběti. Král Václav vyměnil Bosonohy kostelu sv. Petra v Brně r. 1237 za vzdálenější Medlany, Březovice a j. statky, když mu toho času jeho vojsko učinilo škodu; ale když vznikl spor o patronátní právo u kostela sv. Petra mezi klášterem Tišnovským a biskupem Olomouckým a rozhodnut pro klášter, dostaly se při tom Bosonohy r. 1259 k panství Tišnovskému.

R. 1319 vyměnil je klášter za desátek biskupský v městečku Čejči a Šlapánicích; později opět jmenují se u panství Tišnovského a kapitule sv. Petra platily úroku polního o sv. Václavě 2 zl. 55 kr. (roku 1750). Svobodný dvůr v Bosonohách koupil klášter roky 1628 s vinohrady za 6000 zl. a vyměnil si od obce některé pozemky a dva rybníky. Když byl klášter Tišnovský r. 1782 zrušen a panství drželi svobodní páni z Mundi, byly od

nich r. 1830 Bosonohy, Komín a Německé Knihnice prodány k panství Veverskému.

Dvůr míval r. 1750 $154^1/_2$ měr polí, luk po 5 vozů sena a 3 otavy, vinic na Hubařech $18^7/_8$ měr, na Křivánkách $1^1/_4$ míry; později měl 361 měr a byl r. 1785 mezi 9 poddaných rozdělen. Vynesl roční činže 492 zl. 19 kr. a za vinohrady utrženo asi 300 zl. Mlýn o 1 složení a kašníku s $2^1/_2$ mírami polí a s rybníkem prodán r. 1782 za 1013 zl. ren. a 60 zl. roční činže, nová vinopalna r. 1801 za 1000 zl. a za 303 zl. roční činže.

Poddaní v Bosonohách měli povinnosti: v XVII. století r. 1653 platili o sv. Václavě úroku 5 zl. $21^1/_2$ kr. a dávali $60^1/_2$ slepice, pšenice 7 metů 15 měr (1 met = 30 měr), ovsa 7 metů 15 měr; z vinohradů dílem víno, dílem určitý plat. U panského dvora konali hospodářské práce: sklízeli a mlátili obilí, sekali trávu na seno a otavu, shrabali a vozili je, chodili na hony a pod., kdy bylo čeho potřebí. V XVIII. století pak musili platiti 6 zl. 9 kr., za slepice 5 zl. 29 kr., o hromnicích 5 zl. 59 kr., viničného 144 zl. 8 kr. a desátku dávali 32 věder vína; robotovali $^3/_4$ roku týdně z půllánu 3 dni s potahem, chalupníci po 3 dnech pěšky, ale $^1/_4$ roku od sv. Jana do sv. Václava týdně celých 6 dní. Výkup roboty stal se po smlouvě učiněné v Bosonohách 30. září 1785 a potvrzené od císaře Josefa II. ve Vídni 15. října t. r. Robotního platu měli dáti úhrnem 553 zl. 48 kr., za ječmen, jejž do Tišnova při sv. Martině sypali 10 měr, 10 zl., za vození piva ze Starého Brna, kořalky z Tišnova a 1 sudu vína k nálevu do Bosonoh, za svážení desátku, za odvážení 15 beček (sudů) vína do Tišnova nebo na 3 míle vzdále 37 zl. 30 kr. Obec k šenku potřebné pivo ze Starého Brna do Bosonoh darmo dovážela a prázdnou nádobu zpátky odvážela ... i kořalku k šenku z Tišnovské palírny do Bosonoh donášela ... Z chalup na panském gruntě vystavených platili ročně 2 zl. úroku, na obecním 1 zl. 30 kr. ren.

Všichni poddaní, kteří při tom rozkouskování dvoru některá pole do vlastenství s právem obdrželi, aby je užívati, kšaftem zadati a dále zaprodati mohli, budou z každé rakouské měřice výsevku, která 528 sáhů v sobě do kostky obsahuje, vrchnosti ročně platiti: z dominikálních a dom.-rustikálních rolí, luk, vinohradů a zahrad 1 zl. 24 kr. z měřice. Rychtář pak, jenž za

práci svou býval roboty osvobozen, od té doby místo roboty dostával za služby 8 zl. ročně.

Nevykoupeno zůstalo 94 dní na hony zajiců. Čistý výnos z Bosonoh po výkupě obnášel 1359 zl. 51 kr.

Za povinnosti dle té smlouvy zaplatily Bosonohy r. 1849, když bylo poddanství úplně zrušeno, úhrnem 7257 zl. 33 kr.

Náboženství byli katolického, národnosti české a příslušejí od dávna k farní osadě Troubské. R. 1713 vystavěla obec na návsi, když tu často hořelo, kapli sv. Floriána, 6 sáhů zdélí a 4 s. zšíří a zavázala se, že ji bude vydržovati; r. 1854 ji obnovila. Několikráte v roce slouží se v ní mše sv. Z bohoslužebných věcí památnější jest kalich stříbrný z Výmyslic, r. 1666 obnovený. Jiné kapličky jsou: u cesty do kostela Troubského a za vsí k Žebětínu a Kohoutovicům.

Do školy chodívali z Bosonoh do Troubska. Roku 1795 bylo obci povoleno, aby si vlastní školu zřídila, když se zavázala, odváděti i nadále veškeré dávky vyjma školné učiteli v Troubsku a k opravám tamní školy přispívati. Vydržovala učitele sama, dala mu kousek obecního pole i s obděláním tažní prací, z obecní pokladny měsíčně 7 zl. 20 kr., pak od 47 usedlých po $^1/_8$ měřice žita, o vánocích, o posledním masopustě, o velikonocích, o sv. Duchu, na hody a na sv. Martina po koláči a na otop školy po $1^1/_2$ osmině sáhu dříví polenového. Od r. 1799 zavázal se vrchní úřad v Předklášteří u Tišnova, kam Bosonohy patřily, že za odstoupení pozemku ku stavbě panské palírny v Bosonohách ročně 6 sáhů dříví škole dá, avšak obec že si musí platiti mzdu od dělání dříví a dovoz. Tím uleveno bylo usedlým tou měrou, že dokládali pak všichni dohromady ročně jen $2^3/_4$ sáhu pro školu a 1 sáh pro křesťanská cvičení. Panství vykoupilo později tento závazek jistinou 362 zl.

„Místo koled či koláčů dávali usedlí od r. 1825 učiteli po 1 bochníku chleba, později žito a r. 1870 peníze, totiž po 39 kr.“ Služné bylo učiteli zvýšeno r. 1857 a dále dle nových zákonů.

Škola byla roku 1826 rozšířena, nemajíc místa pro 108 dětí; r. 1844 nová větší škola vystavena za 2570 zl., nečítajíc roboty tažní a ruční. R. 1873 stala se dvoutřídní, r. 1890 trojtřídní školou a má přes 190 dětí.

„Knihárna školní“ byla tu založena již r. 1849, majíc přes 70 knih.

Nejdéle tu působili: první učitel Jakub Pystor z Drahan 14 let, r. 1796 1810, 2. Martin Dess z Něm. Knihnic 34 léta, do r. 1844, kdy v Bosonohách umřel; 3. Fr. Kopečný z Trnavy u Třebíče 39 let, do r. 1883, kdy šel na odpočinek, 4. Jan Hejl z Lomnice od r. 1883.

Obecní záležitosti vedl jako v okolních dědinách purkmistr a ouřední (radní), a na pečeti měli (r. 1749) německé jméno obce „Parfus“ a znakem po názvu místním bosou nohu a na stranách 2 hrozny (vyobrazeno na str. 32. tab. III. č. 11.).

Když osadníků přibývalo, mýtili v blízkém lese okolo r. 1719 a nové role učinili.

Ze starých rodin udrželo se sto let na jednom a témž domě za nejhorších let od 30leté války 7.

Spolky jsou tu: Čtenářský spolek, hasičská jednota.

Zřízena je tu pošta a zástavka dráhy z Brna do Jihlavy.

Trati slovou: proti Pustým, na Přelomených, v Sedlích, v Hošticích, na Konopiskách, Konopisko, pod Branama, za humny, na Bahnách, Křivánky, Pusty, Křiby, Hradisky, Borovníky, Nebosady, Kostky, Brány, v Háčkách, Achtelky, vinice Hubaře, na Branách, Křivánky.

Vinohrady u Bosonoh známy jsou již od počátku XIII. století. Zakladatelka Oslavanského kláštera paní Heilvid ze Znojma koupila vinohrad od markraběte Vladislava a r. 1225 vyměnila jej klášteru v Komárově za vinice u Ivančic.

Víno Bosonožské bylo oblíbeno i v dalším okolí také v XVII. a XVIII. století. Vinice měli tu koupené nejen domácí lidé nýbrž i přespolní, jmenovitě z Brna, „kromě hory, slove Desátková, ze které se víno určité spravovalo“.

R. 1638 odpustil klášter vinný desátek 6 měšťanům Brněnským (Hartmanovi, Telčovi, Oujezdskému, Knypandlovi, Šaloušovi a Volfovi), začež uvolili se platiti z jedné každé čtvrti vinohradu každého roku při sbírání vína po 50 gr. bílých, dříve nežli by ve vinohradech sbírati počali. R. 1661 přenechal klášter svým poddaným 15 osmin vinohradů pustých, aby je obdělávali a z nich každoročně při sbírání vína po $3^1/_2$ gr. platili, a jeden vinohrad v Zadní hoře pod čtvrt, z něhož odváděl užívatel půl vědra vína. Po 30leté válce r. 1653 bylo vzděláváno vinic: v Zadní hoře, slove Zahumníky, $55^3/_4$ čtvrtek, z nich dáváno desátku vinného $58^1/_4$ vědra a 4 zl. 39 kr. platu; v Hubařích $9^1/_2$ čtvrti,

na Branách 15 čtvrtí, v Novosadech $6^3/_4$ čtvrti, v Padělkách $6^3/_4$ čtvrti, v Zajíčku 7 čtvrtí. Ze čtvrti obyčejně se platilo ročně 1 zl. 37 kr. — V srpnu l. 1674 bylo tu celkem vzděláno $156^1/_4$ měr vinic, pustých leželo $4^1/_2$ míry.

U Bosonoh severozápadně jest pravěké hradiště na kůželovitém vrchu „Hradisku", na němž r. 1882 nalezeny jsou kousky nádob starobylých, některé tuhou natřené, jeden z nádobky mískovitého tvaru, okrášlen uvnitř křižujícími se čárkami rovnoběžnými, drtidlo a j. Též na trati „v Hošticích" nalezeny jsou starobylé památky.*)

Březina,

vesnice v severovýchodním konci okresu Brněnského v horách u potoka mezi lesy 13 km. od Brna, přes 410 m. vysoko, hory kolem 470—518 m, pol. a katast. obec 5·09 km² rozlohy, nazvána dle někdejší přírodní povahy téhož místa; měla $1^2/_3$ lánu nebo 262 měr II. a III. třídy polí a 200 měr luk. Jsouc chráněna lesy v horách, neutrpěla válkami, jako jiné obce, majíc po 30leté válce všech 14 domů osedlých; r. 1750 měla: 2 lány, 1 půllán, 9 čtvrtlánů, 2 „velké zahradníky", 2 malé zahradníky a 3 domkáře;
r. 1790 35 domů, 200 obyv., r. 1834 34 domů, 247 obyv.,
r. 1869 33 domy, 267 obyv., r. 1890 41 domů, 296 obyv.,
Čechů, katolíků.

Patřila původně k panství Novohradskému, u něhož se připomíná r. 1365 a 1380, pak od r. 1562 s Novým hradem k panství Pozořickému, a měla poměrně k jiným obcím menší robotu (viz poddanské poměry u Pozořic). R. 1750 platili úroku 24 zl. 44 kr., polního 28 zl. 25 kr., místo předení 4 zl. 40 kr. a robotovali týdně: z lánu po 2 dnech s potahem, z $^1/_2$lánu 1 den, ze $^1/_4$lánu po 3 dnech pěšky, z větší chalupy po 2, z menší chalupy po $1^1/_2$ dni, z domku po 1 dni.

Do kostela a do školy chodívali od počátku do Křtin, kam posud v duchovní správě přísluší a mrtvé pochovávají. Na návsi u potoka stojí kaplička.

---

*) Cod. dipl. Mor. II. 329, VI. 118; Reg. podd. 317, dom. 317; Robotabolition r. 1785 v zem. archivu; P. K. Eichlera Paměti panství Veverského str. XV. 47, 82, 104, 119, 327, 329, 346, 397, 431 a 499, též obrázek „Pohled na Bosonohy"; zpráva Flor. Koudelky v Čas. Olom. 1884 str. 165—166.

Škola zřízena po r. 1887; měla r. 1895. 2 třídy s 130 dětmi z Březiny a spojené s ní Proseče.

Bývala samostatnou obcí a měla na znamení toho vlastní pečeť s nápisem: „Peczet obecní diediny Brzeziny 1635“ a znakem obyčejné znamení vesnic, radlo.

Obecním jměním byl les Občiny $29\frac{1}{2}$ měr a louka u studýnek po $1\frac{1}{2}$ vozu sena (r. 1749).

Založena je tu Dobrovolná jednota hasičů.

Trati se jmenují: pole na Svinech, u Vlčenca, na Jezeře, pod Vysokou, v Zahradnech, za humnem, v Podsedkách, na Kopanině, Vejpustek; louky: u Borku, Peklo, pod Hádkem, Okrouhlá, Brna neb Berna, na Perně, na Hříčkách, u Studýnek.

Na blízku jsou následující dvě osady: Bukovina a Bukovinka.*)

Bukovina,

ves na severovýchodním konci zdejšího okresu v horách přes 500 m, 16 km od Brna, pojmenovaná dle bukových lesů, jež tu někdy rostly; katast. a pol. obec 2·56 km² rozlohy, měla $2\frac{1}{2}$ lánu nebo $161\frac{2}{3}$ měr II. tř. a $323\frac{1}{3}$ měr III. tř. polí, z nich zůstávalo po 30leté válce 86 měr pustých, r. 1673 ještě 50 měr; r. 1750: $534\frac{6}{8}$ měr, $5\frac{6}{8}$ měr zahrad a luk po 47 vozů sena. — Domy starší, původní stojí ve dvou řadách na návsi, k jihozápadu zahnuté a súžené, kde se k nim druží pozdější domky. Na počátku XVII. století bylo 26 domů, z nich po válce zůstalo 19 osedlých a 7 pustých; r. 1750: 11 sedláků, $\frac{1}{4}$láníků 5, půlčtvrtláníci 2, chalupníků 5, úhrnem 27, kteří měli celkem menší robotní povinnosti, než v jiných osadách;

r. 1790: 41 domů, 246 obyv.; r. 1834: 48 domů, 349 obyv.;
r. 1869: 54 domů, 423 obyv.; r. 1890: 64 domů, 439 obyv., Čechů, katolíků.

Patřila k panství Zábrdovskému jako blízké osady Bukovinka, Křtiny, Ochoz a Proseč, u Brna Zábrdovice a Židenice. Klášter měl tu lesy Vlčenec 217 měr a Smrk 1813 měr. Poddaní v Bukovině platili vrchnosti úroku o sv. Janě 7 zl. 42 kr., o sv. Václavě tolikéž, z pastvy 15 zl. 48 kr., 48 slepic; vejce a husy nedávali. Robotovali v XVIII. století týdně: z půllánu po 1 dni s potahem a 1 den pěšky, ze $\frac{1}{4}$lánu pěšky 3 dni, z $\frac{1}{2}$čtvrtlánu $1\frac{1}{2}$ dne,

*) Reg. podd. 150, dom. 143.

z chalupy 1 den; $1/4$ roku od sv. Jana do sv. Václava sedláci a ze $1/4$lánu týdně po 6 dnech, z $1/2$čtvrtlánu 3 a z chalupy 2 dni.

Na konci žní mívali poddaní „dožinky“. Každý robotník dostal od vrchnosti: polévku, půl libry masa, 1 koláč, 1 máz piva (půlláníci z Bukoviny všecko dvojnásobně). Pro 10 osob dala vrchnost: 1 mírku ($1/16$ rakouské míry) hrachu s kroupami, 1 žejdlík omastku a 1 žejdlík soli, a pro 4 osoby: 1 chléb (16 uděláno z 1 měřice mouky). Na koření a jiné kuchyňské potřeby dáno pro lidi z Bukoviny, Bukovinky, Křtin a Ochoze 1 zl. 30 kr., na věnec 1 zl. a zaplacena jim k obveselení hudba.

Do kostela a do školy chodí stále do Křtin (2 km). Kapličku mají ve vsi na cestě do Křtin.

Obec měla domek, 2 pole 5 měr v Padělcích ještě r. 1749 pustá, a 3 louky po 1 vůz sena (na Žlebě, Šmejkalka, Jeříčkovská); starou pečeť z r. 1668 s nápisem: „Wubecz Velké Bukoviny“, na ní znakem radlo a začáteční písmena vrchnosti K. Z. (klášter Zábrdovský).

Trati mají obyčejná jména jako jiné pozdější osady: v Padělcích, na Žlebě, v Pustých lukách (role), na Čaplu, pod nivami, Cesně.

Rozdělení pozemků bylo původně nestejné: 1 usedlost měla 50 měr polí, 1 $22^1/_2$ měr, 1 16 měr, 3 po 23—26 atd.; i rozděleny jsou znova ok. r. 1709 takto: 22 usedlostem dáno po $21^1/_2$ měr polí, $1/4$ míry zahrady, a luk po $1^1/_2$ vozu sena a $1/2$ vozu otavy; 2 polovice toho všeho, a bez pozemků zůstaly: 4 domky.

Z rodin tehdy udržely přes 100 let rodný dům jménem Plch a Kotulán.

U vsi západně u cesty do Křtin jest vrch Bukovince 521 m, východně cihelna, severně vyniká nejvyšší tu vrch Proklest 573 m, od něhož táhne se les Blatiny k sousední Bukovince.*)

Bukovinka,

ves nejvzdálenější v okresu, 17 km od Brna, a nejvýše v horách na rovině položená, 528 m nad hladinou mořskou, katast. a pol.

*) Reg. dom. 153, podd. Odtud nepocházel vladycký rod z Bukovin, nýbrž z Bukovin, zaniklé vsi u Hostimě u Budějovic na Znojemsku. (Srovn. D. z. B. tisk. I.—VI., Cod. dipl. Mor. VII.—XI.)

obec, 8·47 km.[2] rozlohy. Náves je nepravidelná, původně trojhranná, později na jižní straně domky zastavena a změněna. Domy stojí dílem těsně, dílem roztroušeně a jsou většinou z hlíny.

Měla r. 1656: $1^1/_5$ lánu rolí neboli $83^2/_3$ měr II. a $167^1/_3$ měr III. tř., $5^1/_4$ měr zahrad, skoro tolikéž jako Bukovina, luk jen po $3^1/_2$ vozů sena, potom 7 vozů.

Utrpěla poměrně více válkou 30letou; neboť ještě r. 1673 bylo v ní z 15 usedlostí 6 pustých a při nich 53 měr polí. R. 1750 měla již 19 osedlých: 6 sedláků, 2 $^1/_4$láníky, 6 $^1/_2$čtvrtláníků a 5 chalupníků, kteří měli stejné povinnosti jako v Bukovině; r. 1790 měla 30 domů, 161 obyv., r. 1834 již 41 domů, 298 obyv.; r. 1869: 50 domů, 373 obyv., r. 1890: 66 domů, 449 obyv., katolických, z nich 446 Čechů, 3 Němci.

Patřila původně k panství Jedovnickému a s ním ve XIII. stol. k hradu Holštýnu, jak ukazuje list Hartmanna z Holštýna r. 1283, jímž daruje klášteru Zábrdovskému „ves Bukovany s kostelem, lesy a se vším příslušenstvím".*) Lesů pak měl klášter (r. 1750) u Bukovinky 2341 měr, mezi nimi Rakovec 885 měr. Posud má tu myslivnu, hajenku, cihelnu, hliniště a pozemky: lesy, louky, pastviny.

Poddanské povinnosti měli zde podobné jako v Bukovině. V XVIII. století platili úhrnem úroku půlletně 3 zl. 48 kr., z pastvy ročně 9 zl. 6 kr., dávali 14 slepic a robotovali jako poddaní z Bukoviny.

Starý kostel stál na dědině a měl r. 1670—90 tři oltáře, pozlacený kalich stříbrný, 2 zvony a j. bohoslužebné věci; u něho kaplička s oltářem, na němž milostná socha Panny Marie někdy stávala, když prý dle pověsti byla dávno za bouřky nalezena v lese u Bukovinky a sem dána, ale potom do kostela ve Křtinách k uctění vystavena. Býval prý tu ještě v XVIII. století náhrobní kámen s nápisem, že Pavel poustevník, jenž tu žil a kostelík obnovil, umřel a pochován je zde r. 1475; vyobrazen v rouše poutnickém a kleče před sochou Panny Marie. Mše sv. byla tu r. 1670—90 pětkráte za rok sloužena. Starý kostel shořel r. 1772 a nový jest opodál na jižním kraji obce již druhého léta 1773

*) Tehdy byla u Jedovnic také ves Budkovany, jinak Bukovany, a mohla by se touto zprávou i ona rozuměti; ale tato neměla kostela, přichází u Holšteina i dále ve XIV. a XV. století a spustla do r. 1450, Bukovinka jej měla. (Cod. IV. 281—82, Dz. V. 368 a j.)

vystaven od kláštera Zábrdovského. Na věži visí dva zvonky, jeden 60 a druhý 42 liber těžký.

Kazatelna v něm a hřbitov nasvědčují, že Bukovinka bývala kdysi farní osadou. Patří k duchovní správě ve Křtinách. Když byla zde fara, působili tu členové řádu praemonstrátského v Zábrdovicích, jako ve Křtinách.*) Tam nejdéle byl farářem 21 let, od 8. května 1806 až do své smrti zdejší rodák Václav Opletal, narozen v Bukovince r. 1748. Býval kaplanem u sv. Jakuba v Brně a zemřel dne 4. února 1827.

Farních pozemků u Bukovinky jest: 60 jiter 144 čtv. s. polí a 10 jiter 1086 čtv. s. luk; užívá jich farář ve Křtinách.

Školu založili si tu roku 1804. Mívala 20—30 dětí. Učitel měl tehdy příjmu od obce 30 zl., za hraní na varhany 8 zl., za každé dítě týdně 1 groš a každý den vyučovací 1 poleno dříví, z každého domu $^1/_4$ míry zemčat. Školou jest obyčejný domek přízemní s doškovou střechou. Bývá tu v jednotřídní škole okolo 100 dětí z Bukovinky a ze Lhotek ($1^1/_2$ km.). Tyto patří k okresu Slavkovskému. Nejdéle tu působili učitelé: Emanuel Prachař 17 let, založil roku 1870 školní knihovnu, a Arnošt Skácel z Blanska, založil r. 1886 pamětní knihu.

Byla již za staré doby samostatnou obcí, majíc i svou zvláštní pečeť s nápisem „Wubecz Malé Bukovinky 1668“, znakem 3 žaludy a písmena K. Z. (klášter Zábrdovský). (Vyobrazena jest na str. 32, tab. III. č. 5.)

Obci patřil tehdy 1 domek a 1 louka po $^1/_2$ vozu sena; od r. 1888 má knihovnu obecní 110 svazků.

Největší osadníci tu bývali v XVII. století: 1 po 32 měřicích a 3 po 26 měřicích polí. Ze starých rodin zachovala tehdy nejdéle rodný dům rodina Beránkova.

Trati se pojmenovaly, jak u novějších osad: u domu, za zahradou, u Brněnské cesty, u Habrovanské cesty, na Rozdílce, na Beštance, Rakovec, Blatiny.

U samé Bukovinky blíže kostela stojí myslivna, a kolem se rozkládají veliké lesy daleko široko, zvláště na sever a jih.**)

*) Archleb z Bukovin nebyl zde r. 1366 farářem a členem řádu praemonstrátského. Byl r. 1373 farářem v Našiměřicích a r. 1378 kanovníkem v Brně. (D. z B. tisk. IV. 363, Cod. dipl. Mor. X. 207, XI. 110.)

**) Reg. dom. 153, podd. 145, Ř. Volný, Kirchliche Topographie, I. 2, str. 330—331, odpověď na dotazník Vlastivědy moravské napsána od správce školy Arn. Skácela.

Bystřice,

ve XIV. stol. jinak též Bystřec, dle německého později Bysterc, Bystrc nazvaná (německy také ještě r. 1749 „Byštritz“ vedle „Bysterz“, r. 1750 „Bystřicz“), farní vesnice 6 km. sev. vých. od Brna v údolí na pravém břehu řeky Svratky 214 m. velká katastrální a politická obec, 24·77 km.² rozlohy, mívala $4^{52}/_{64}$ lánu nebo-li $185^{1}/_{3}$ míry I tř. a $370^{2}/_{3}$ míry II. tř. polí, r. 1750:

Obraz 10 Pohled na Bystřici.

634 měr polí orných a $47^{3}/_{4}$ míry ladem, $11^{5}/_{8}$ míry zahrad, $58^{6}/_{8}$ míry pastvin, luk pod $75^{1}/_{2}$ vozu sena. – Domy starší tvoří trojhrannou náves, jež západně súžila se v ulici; na návsi stál původně sám kostel, nyní ještě domky u něho; na konci ulice stavěny byly později domky (viz půdorys). S počátku XVII. stol. bylo 37 domů, z nich po 30leté válce 2 pusté bez polí, r. 1674 1 pustý; mívaly nestejně polí: 3 po 40 - 42 měrách, 1 po 39 měrách, 5 po 20 – 31 měrách, 9 po 8—17 měrách, ostatní bez nich; po té válce nově rozděleny jsou: 27 mělo pak 12—20 měr, ostatní méně; r. 1750 bylo tu vedle starých 37 usedlostí 15 domků bez polí;

r. 1790: 82 domů, 567 obyv., r. 1834: 113 domů, 643 obyvatelů, r. 1869: 132 domů, 961 obyv., r. 1890: 168 domů, 1212 obyvatelů katolických, z nich 1208 Čechů, 3 Němci.

Příslušela od počátku s Veveřím k panství zeměpanskému. Jan markrabě daroval tu naproti Bystřici za řekou horu s lesem, Hlubočec zvanou, klášteru augustinskému sv. Tomáše v Brně r. 1373, Jošt pak r. 1381 lesnatý vrch, jenž „slove s jedné strany

Obraz 11. Půdorys Bystřice.

Pekárna s druhé Drvovec, ležící mezi Žebětínem a Bystřicí“. Král Vladislav r. 1511 dal zámek Veveří dědičně Janovi z Lomnice a na Meziříčí, hejtmanu markrabství moravského, když si jej vyplatí, a Bystřice měla i příště tytéž pány a stejné osudy, jako Jinačovice, Kněhničky, Rozdrojovice, díl Žebětína a jiné osady panství Veverského.

Vrchnost tu měla dvůr, při něm r. 1750 $161\frac{1}{4}$ míry polí a luk po 10 vozů sena a 5 vozů otavy; mlýn, z něhož toho roku brala 500 zl. ročně a dvě vykrmená prasata.

Poddaní zdejší platili úroku r. 1481 tři kopy o sv. Jiří a o sv. Václavě tolikéž a 1 kopu zemných peněz; r. 1750: půlletně 18 zl. 29$^1/_2$ kr., dávali ročně 57 slepic o vánocích, 130 vajec o velikonocích, 29 husí o sv. Martině a robotovali: 21 sedláků po 2 dnech týdně s potahem, 1 chalupník 2 dni pěšky a 10 po

Obraz 12. Kostel a fara v Bystřici.

1$^1/_2$ dni, ostatní 1 den, všichni dvakrát tolik od sv. Jana do sv. Václava. Podle robotního patentu r. 1775 byli povinni po celý rok týdně: sedláci (půlláníci) s 1 koněm 3 dni, čtvrtláníci pěšky 2$^1/_2$ dne, 10 domkářů po 1$^1/_2$ dni; ostatní celoročně domkáři 10—26 dní, podruzi 13 dní. Když bylo poddanství zrušeno, vykoupili se z oněch břemen 11.672 zl. 26 kr.

Víry byli katolické, majíce od dávna své faráře. Patronem bývala vrchnost Veverská až do r. 1562, kdy vyměnil si je za patronát v Litovli a Medle v Unčovském okrese Králové klášter na Starém Brně. Když byl klášter r. 1782 zrušen, koná patronátní právo matice náboženská.

Kostel sv. Jana Křtitele stojí uprostřed osady (viz obr. 12.). Starý byl malý a když sešel, o dvě třetiny zvětšen do r. 1849; věž dostavena jest r. 1862. Starý obraz (malován od Zeleného) na hlavním oltáři utrpěl mokrem od okénka, a dle něho nový učinil r. 1878 malíř J. Šichan v Brně; starý visí nyní na kůru. R. 1882 vznikl v sakristii oheň neopatrností ministrantovou a některá roucha byla dílem zničena, dílem poškozena; i koupena jsou z kostelních peněz nová krásná roucha kostelní r. 1888—89 za více než 760 zl. Z kalichů zajímavý jest hlavně jeden uměleckou prací t. zv. ciselováním. Na věži jsou 4 zvony; největši 10 centů r. 1592 ulitý od Matěje Meziříčského, pukl r. 1873 a byl t. r. přelit, jak praví nápis: *„Ad honorem Dei scti Joannis Baptistae haec campana constructa est a. 1873"*; druhý zvon asi 6 centů má nápis s pěknými gotickými písmenky: *„Maria, mater gratiae, tu nos ab hoste protege"*; třetí z r. 1730.

U kostela pochovávali až do r. 1835, kdy si nový hřbitov jižně u dědiny založili.

Matriky, pro Bystřici, Komín a Žebětín společné, začínají r. 1646; do r. 1693 jsou psány latinsky, pak střídavě latinsky a česky do r. 1784, načež pořáde německy až do r. 1870, a potom zase česky. Pamětní kniha počíná od r. 1790.

Nejvíce působili zde: Jiří Engelbert Had, jenž přesídlil se do Bystřice, když okolo r. 1720 fara v Komíně shořela; byl tu 26 let, až do své smrti r. 1744; — Bedřich Jan Kahánek, nar. v Příboře 1718, nejdéle tu působil, celých 39 let, r. 1748 až 1787; vystavěl r. 1762 novou faru, jak se posud zachovala; nástupce jeho Fr. Jos. Kostka z Prahy, kněz řádu kapucínského, pak vojenský kaplan, 20 let, r. 1787—1807; — Dr. Jos. Bedřich Troppe, bývalý jesuita, 11 let, r. 1807—1818, jenž před tím 29 let působil v Kouřimi a byl konsistorním radou a děkanem; jsa v Bystřici jmenován byl čestným kanovníkem a též arciknězem Brněnským pro svou učenost, horlivost a nadšení kněžské. Jan Hüller z Jihlavy (1826—34) stal se čestným děkanem a dozorcem škol okresu Brněnského. Jakub Sušický, bývalý professor

pastorálky na Brněnském učilišti bohosloveckém, r. 1855—73, staral se všemožně o povznesení chrámové hudby a klesajícího ducha náboženského. Neméně zasloužilým byl jeho nástupce Karel Kandus (1874—85), působě v lidu hlavně ku zvelebení hospodářství, a Josef Schrefl (od 1885), narozen v Letovicích r. 1830, čestný kanovník král. kapituly Brněnské, bývalý představený biskupského učiliště bohosloveckého, proslulý kazatel, jenž pečuje o vzdělání svých osadníků a důstojnou úpravu kostela.

Z kooperátorů delší dobu zde působili: Tomáš Šimbera, potom farář Komínský a spisovatel o včelařství, zdejší rodák Matěj Havlíček po 16 let; pak František Adamec, jenž o kostele zdejším podal do Vlastivědy důkladné zprávy.

Farní beneficium jest jedno z největších v diecesi; náleželo k němu r. 1558 dva farní lány a farní les „Pekárňa“, dle pozdější výměry 103$^4/_8$ měr polí, 1$^4/_8$ měr zahrady, 8$^2/_8$ měr luk, a 6 m. lesa; r. 1822 měřeno 59 jiter 11.420 čtv. sáhů všech pozemků, dříve také u Žebětína přes 28 jiter (prodány roku 1874—75 za 14.081 zl.), u Komína louka 3 míry; 2. státní dluhopis 14.950 zl, vyvazovací obligace 24.670 zl. a j.

Kostelní jmění obnáší přes 14.400 zl., zádušní čili fundační 4680 zl.

Desátek býval dle hlavního popisu r. 1837 dle úrody, stálý, sypaný a krevní, totiž: 1. dle úrody v Bystřici a Kněhničkách 10. snop žita, pšenice, ječmene, ovsa, čočky, hrachu a prosa; 10. míru brambor, 10. kopa zelí a řepy; z Komína pšenice, žita, ovsa a vína; za dovoz náhradu po 1 zl. 60 kr.; ze Žebětína jako z Kněhniček, jen o dovoz bylo se postarati samému faráři; 2. stálého desátku ročně z Kněhniček 1 kopu 40 snopů žita a tolikéž ovsa, z Rozdrojovic 2 kopy 7 snopů pšenice, tolikéž žita a 4 kopy a 14 snopů ovsa; Žabovřesky i s rozděleným dvorem pšenice, žita, ovsa po 15 kopách a 15 snopech; Žebětín i s rozděleným dvorem žita i ovsa po 3 kopách 58 snopech: 3. sypaného desátku dle staré míry Žebětín 17 měr žita, Kohoutovice 12 měr žita, tolikéž ovsa; 4. krevního desátku

	kuřat:	vajec:		kuřat:	vajec:
Bystřice	74	75	Žabovřesky . .	—	54
Kněhničky . .	44	44	Jundrov . . .	—	48
Rozdrojovice . .	44	44	Žebětín . . .	20	40
Komín . . .	—	98	Kohoutovice . .	16	32

Počet osadníků byl r. 1790 přes 1000: v Bystřici 562, v Kněhničkách 258, v Rozdrojovicích přes 200; po 100 letech dvakrát tolik: v Bystřici 1223, v Kněhničkách 544, v Rozdrojovicích 496, úhrnem přes 2260 katolíků.

Školu měli zde, jako u jiných farních kostelů, zajisté již v dávných stoletích; ale ve 30leté válce zanikla. Po ní byla opět zřízena. Učitelové neměli ještě v XVIII. století zvláštního platu, nýbrž jen obvyklé dávky pro výživu, totiž kromě školného od dětí: z každého domu v Bystřici, Kněhničkách, Rozdrojovicích, Komíně a Žebětíně po 1 snopě pšenice a žita; z Jundrova žita, pšenice a ovsa po 18 snopech, ze Žabovřesk po $1^1/_4$ míry, z Komína a Kohoutovic po 1 staré měřici žita.

Nejdéle a nejvíce tu působili učitelé v XVII. století Lukáš Thomanides, Václav Matýsek, Josef Dvorský z Kouříma r. 1818—33, Ant. Kopřiva z Malostovic 1835—48, Fr. Šťasta r. 1848—71, jenž tu pěstovav ovocné stromoví a založiv potravní spolek „Blahodar“, zanechal po sobě pěknou památku; do r. 1889 Vojtěch Šťastný z Rudíkova, jenž obětavě pečoval o pomůcky učebné a školu; za něho přibyla II. třída r. 1874 a III. r. 1886. R. 1895 měla ve 4 třídách úhrnem 279 školních dětí z Bystřice a Kněhniček. Školní knihovna byla zde r. 1849 založena z nadace prince Gustava Wasy, pána na Veveří, od vrchního Jak. Nedopila, pak nová r. 1874 od naddučitele Vojt. Šťastného; má přes 130 knih, knihovna pro učitele 300 svazků z odkazu důst. pánů kanovníků Kandusa a Schrefla.

Spolky jsou: jednota katolických panen, spolek vysloužilců sv. Václava.

Obec měla v XVIII. století pole v Pekárni 2 míry, pastvin $58^6/_8$ míry v Horkách a Dubovci, louky po $3^1/_4$ vozu sena; na pečeti nápis „Bistrc ves 1703“ a znakem radlici, kosíř a hrozen. Píše se jako dříve rozličně: Bystřice něm. Bystritz, Bystřicz (r. 1674 - 1750) vedle Bysterz (1677), později Bysterc, Bystrc.

Pozemky byly před r. 1749 nově rozděleny; po 30leté válce měla je Bystřice: 3 po 40—42, 1 po 39, 5 po 20—31, 9 po 8—17 měřicích, ostatní bez polí, potom r. 1749: 27 po 12—20 měřicích, ostatní méně a 15 domů bez polí.

Trati slují: na Kotulce, u Čihadla, v Bračíně neb Račíně, na Cibuláři, u Jezera, v Kamejkách, za brankou, na Pekárni, v Netroufalkách; louky: Ostrov, Oujezdec, Sekera, Pekárňa.

K obci patří samota Obora, myslivna Rakovec a hejnovna „u Turečků“.

V okolí jsou vrchy přes 300 m. vysoké, nejblíže Mniší Hora 333 m. U Bystřice nalézají se také stopy pravěkého hradiska.*)

Cinzendorf,

Zinsendorf, nová vesnice u Lelekovic, ssz. od Brna 9 km., v údolí, založena podél silnice do Kouřima na místě popplužního dvora Lelekovského, jenž míval 363 měr polí, 10 měr zahrady a luk po 58 vozů sena a 17 vozů otavy. Město Brno jakožto vrchnost Kouřimská jej roku 1784 zrušila a mezi 24 osadníků rozdělila. Roku 1790 bylo zde 27 domů a 150 obyvatelů; r. 1834: 29 domů a 149 obyv.; r. 1869: 31 domů, 201 obyv., r. 1890: 40 domů, 227 obyvatelů, katolíků, 220 Čechů, 7 Němců.

Jest nyní katastrální a politická obec, jen 0·45 km.^{2} rozlohy. Přidělena k farní osadě Kouřimské a ke škole Lelekovské (1·5 km.).

Východně u vsi na cestě do Lelekovic zřízena je zástavka dráhy do Tišnova.

Kolem jsou vrchy přes 370 m., Blaňov 463 m.**)

Černovice,

veliká, starobylá ves u Brna jihovýchodně 2 km., původně česká, jak svědčí jméno od jména osobního pocházející, v XVII. století již většinou poněmčená, pol. a katast. obec 7·17 km^2 rozlohy, původně s trojhrannou podlouhlou návsí. Měla tehdy 15$^1/_2$ lánu nebo 1129 měr I. a 564 měr II. třídy polí, 24$^1/_2$ měr zahrad, luk po 223 vozů sena a otavy, 125$^1/_2$ měr dobrých vinic. Jsouc v úrodné rovině u hlavního města utrpěla sice válkou mnoho, ale záhy se

*) Cod. dipl. Mor. X. 228, XI. 194; D. z. B. XX. 2, 6; Reg. dom. 155, podd. 142; Knihy půhonné V. 61; K. Eichlera, Paměti panství Veverského 97, 225—256, 258—259, 321, 397, 431, 500—501; zprávy důst. pána P. Fr. Adamce, pana naďučitele Josefa Lavického a p. učitele Fr. Malouška na dotazník Vlastivědy moravské.

**) Městský archiv Brněnský, rkp. G. I. 1, Reg. dom. 221.

tak zotavila, že r. 1656 měla 40 domů osedlých a 4 pusté, r. 1673 jen 2 pusté, a z rolí vzděláno r. 1656 vše až na 222 měr, r. 1673 na 99 měr polí a 13 měr vinic; zůstalo pustých rolí až do roku 1750 52 měr. — Domů měla pak roku 1750 úhrnem 57: 18 sedláků, 25 čtvrtláníků a 14 chalupníků; r. 1790: 76 domů, 430 obyv., r. 1834: 88 domů, 461 obyv., r. 1869: 103 domy, 543 obyv., r. 1880: 118 domů, 781 obyv., r. 1890: 155 domů, 1405 obyv., 889 Němců, 500 Čechů, 1 národnosti jiné; 1395 katolíků, 5 prot. a 6 židů.

Patřily markraběti moravskému, a měšťané Brněnští měli zde statky: do r. 1325 svobodný dvůr Wernhard, po něm jeho zeť Matyáš a bratr jeho Bernhard, majíce k tomu dovolení listem krále Jana v Brně 22. března t. r.; jiné statky tam a v Žilošicích měla paní Perslová r. 1342, Albert z Černovic jednoho člověka poddaného, po něm vdova Jitka, pak Konrád z Černovic; Herš z Lelekovic 1 lán, jejž prodal r. 1350 Hoškovi. Ostatní patřilo stále markraběti; Jan markrabě dal pak vše, co tu měl, Putovi z Holšteina, by toho užíval až do své smrti.

Když chtěl založiti klášter Kartouzský na Královë Poli, dal r. 1368 Putovi místo Černovic ves Uhřice u Víškova a r. 1375 Černovice s jinými dědinami u Brna novému klášteru; markrabě Jošt celou ves Černovice r. 1376 jemu zapsal. Na dvoře Černovském zůstal v poddanství markraběti Konrád, ale i toho klášteru v poddanost uvedl r. 1391.

O louky v lese pod Černovici, jenž patřil ke Komárovu, vznikl spor r. 1482. Lidé z Černovic si v prostřed lesa louky zdělali a jich požívali bezprávně. Klášter Komárovský pohnal tedy před soud vrchnost Černovskou, klášter Kartouzský v Nové Vsi (v Královë Poli). —

Klášteru patřily až do jeho zrušení r. 1782 a byly od státu r. 1825 s celým panstvím prodány (v. Královo Pole, kde jsou i poddanské povinnosti napsány). Příslušely k farní osadě a škole od dávna v Komárově, nyní jen k farní osadě. R. 1718 vystavělo několik obyvatelů v Černovicích kapli sv. Floriana; když do ní r. 1823 hrom uhodil, byla obnovena. Mše sv. bývá v ní sloužena ve svátek sv. Floriana.

Škola je nová německá, 3třídní s 247 dětmi (r. 1895).

Obec byla již v XVII. století samostatnou, majíc svůj obecní úřad a pečeť s nápisem „Sigill . . . Czernowitz“ a znakem radlo.

Obecní byly: role 7 měr vzdělaných a $^7/_8$ měr pustých, $^6/_8$ měr vinice, 52 měr pastvin, luk po 3 vozy sena a $1^1/_2$ vozu otavy. Obecní jest kovárna a 1 hospoda.

Rozděleny byly statky původně tak, že 13 osedlých mělo po 70—150 měrách, 5 po 50—68 měrách atd. Vrchnost tedy znova je rozdělila před r. 1749: udělala stejné lány a co bývalo u nich více, dala rovným dílem čtvrtláníkům, zahradníkům a domkářům. Od r. 1656 do r. 1749 přibylo zde 15 nových domků na panském pozemku.

Z rodin udržela tehdy až 100 let rodný dům rodina Köberlova, majíc při něm 90 měr polí.

Spolky jsou tu 2 německé: dobrovolný hasičský a spořitelní.

U silnice severně od Černovic stojí pak velký blázinec pro choromyslné z Moravy a Slezska.

Trati byly XVIII. století již pouze německé: in Langen Listen, Braten (breiten) Listen, Morthal, Zeiselberg; louky: auf Bratl, Homauer, Hagen u. Hogen; vinice: in Gruben, Zwerg-Zeile. Nyní se jmenují: Karthäuser-Wiesen, Unterfeld, Diebsteig, Martalen, Zwarzeilen, Auwiesen.

V „Rajském lesíku" vykopán byl r. 1868 starý peníz, denár císaře římského Antonia Pia (r. 138—161).

Když v posledních letech mnoho obyvatelů přibývalo, vystavěli 10 domů na severozápadní straně a nazvali tuto část dědiny Nové Černovice; r. 1890 měla 28 domů, 461 obyv.*)

Dvorská,

jinak Maxmilianov, Maxov dle německého Maximiliansdorf, Maxdorf, německá vesnice, jihových. od Brna 8 km u potoka v rovině, podél cesty ve dvou řadách, polit. a katast. obec, 2·49 km.² rozlohy, založena r. 1787 na místě nového panského dvora a ovčírny, jejž r. 1770 vystavěl na panství Chrlickém biskup Olomoucký Maximilián hrab. z Hamiltonu. Po něm jest nová osada také nazvána Maxmilianov, od lidu česky „Dvorská". Pozemky dvorské rozděleny jsou mezi české osadníky pod úrok. Bylo pak již

*) Cod. dipl. Mor. VII. 317, 828, VIII. 3, 4, X. 21, 269, XI. 20, XII. 34; D. z. B. tisk. I. č. 161, 173, D. z. Ol. I. č. 960; Knihy půhonné V. 397; Ř. Wolný, Kirch. Topographie II. 1. str. 213—214. Reg. dom. 146.

r. 1790: 34 domů, 124 obyv., r. 1834: 37 domů, 220 obyv., r. 1869: 37 domů, 216 obyv., r. 1880: 38 domů, 227 obyv., katolíků, 46 Čechů, 181 Němců; r. 1890: 42 domů, 247 obyv., katolíků, všichni prý obcovací řeči německé.

Trati se ale jmenují stále česky: na Housky, Ovčačka, Oulehla, Niva; Schranken.

K duchovní správě patří do Tuřan, kam také chodili do školy, než si doma jednotřídní školu vystavěli. R. 1895 bylo v ní dětí 53.

Spolek ve Dvorské jest místní odbor německého „Schulvereinu".*)

Evanovice,

jinak Ejvanovice, Evanovičky, Vevanovičky, ves severozápadně od Brna 7 km., u potoka v údolí mezi vysokými horami Bábou a Blaňovem, které nad ní přes 200 m. vynikají, katastrální a politická obec 2·40 km.^{2} rozlohy, nazvána staroslovanským jménem po zakladateli Evanovi neb Ivanovi, měla ode dávna $4^2/_3$ lánu nebo 574 měr polí I. a II. třídy, $7^3/_4$ měr zahrad, $23^2/_4$ měr pastvin a mnoho luk, po 94 vozů sena (200 měr) a lesa po 32 měr. Po 30leté válce zůstalo r. 1656 pusto 69 měr I. a tolikéž II. tř., r. 1673 úhrnem 35 měr, a ještě r. 1750: 39 měr. — Domy původní tvoří čtverhrannou náves, nyní na jihozápadní straně vystouplým stavením pozměněnou. Na počátku XVII. stol. bylo jich 15, po té válce 9 osedlých a 6 pustých, r. 1673 pouze pouze 1 pustý; r. 1750 16 domů, r. 1790: 23 domů, 143 obyv., r. 1834: 25 domů, 136 obyv., r. 1869: 35 domů, 201 obyv., r. 1890: 41 domů, 271 obyv., Čechů, katolíků.

Patřily s Řečkovicemi nejprve dominikánskému klášteru jeptišek (Herburských) v Brně, a když tento byl r 1581 zrušen, kolleji jesuitské tamtéž, a po zrušení jejím prodány. Povinnosti poddanské měly Evanovice, jako jiné obce téhož panství (viz Řečkovice). Mimo platy své vrchnosti dávali odtud r. 1750 z pastvy v sousedních lesích panství Veverského roční činže

*) Schwoy F. J., Topographie v. Markgr. Mähren II. 222; Volný Ř., Die Markgr. Mähren II., 1. str. 238; pozemková kniha v c. k. listovním úřadě v Brně, sčítání lidu, Schematismus školní r. 1895.

o sv. Ondřeji 9 zl. 20 kr. a hajný z panských kopanin 2 zl. 20 kr. Výkupu dala obec r. 1849 za tuto činži 49 zl. 46 kr.

Do kostela chodí stále do Řečkovic a mají uprostřed osady kapličku. Chodili tam i do školy; ale v nové době zřídili si jednotřídní školu, a bývá v ní přes 50 a více dětí.

Obec měla v XVIII. století 6 měr polí „v Jezerůvkách", $7^6/_8$ měr pustých nad Žlebem, pastvin $23^3/_4$ měr, luk po $^1/_4$ vozu sena, $^1/_8$ vozu otavy a 32 měr lesa „Bílová"; na pečeti nápis „Peczet diediny Veyvanovic" a znakem koníka (vyobrazeno na str. 30., tab. I. č. 5).

Vrchnost mívala tu od starodávna poplužní dvůr se 400 měrami polí. Po 30leté válce byl pustý a vrchnost nechala ho užívati poddaným; dávali z něho ročně $112^1/_2$ míry žita a tolikéž ovsa. Později udělala z pustých poddanských a z polí dvorských nové usedlosti. Původně bylo zde: dva $^3/_4$lány, 6 půllánů, 3 čtvrtlány a 4 podsedkové s poli po 6—10 měřicích (po 30leté válce stály pusté: 1 $^3/_4$lán, 3 půllány a 2 čtvrtlány, r. 1673 ještě onen $^3/_4$lán); po tom do l. 1749 nově rozděleno 16 usedlostí: 8 lánů, 2 půllány a 6 čtvrtlánů.

Na starobylost dědiny ukazují také jména tratí: na Kašůvkách, Okrouhlice, jiná slují: pole na Nivách, na Černé, u Mlejnců, pod Habřím, v Koutech, na Liškách, v Jezerůvkách, na Zelinkách, na Borkách, u Bílové, pod Bílovou, pod Ostrou, za Oborou, na Písku prostředním a zadním, za Chmelníkem, na Lužách, za Drozdovím. na Tiškách, na Kolíbce, v Kolíbkách, u louk Hatí, na Kobylce, u Jezera, u Močidílka, na Krajině, v Černých; louky: u Mlejnců, v Klučeninách, na Okrouhlici, v Okrouhlici, na Mostkách, u Hatí, u Vraný, v Baťovích.

Kolem osady vystupují hory lesnaté, nejvyšší západně Bába 442 m. a Blaňov 463 m.*)

Habrůvka

nebo Habrůvky, vesnice u Křtin severovýchodně od Brna 14 km., na horské planině mezi lesy, katastrální a politická obec 10 km.^{2} rozlohy, nazvána jako obce na protějších horách po vlastnostech bývalých tu lesů habrových; původní část byla v trojhranu vy-

*) Reg. dom. 155 a 156, podd. 100 a 142; K. Eichlera paměti panství Veverského str. 57, 258, 431.

stavena, domy většinou pro sebe a se zahradou, později domky na straně severovýchodní ve 2 řadách proti sobě. Měla $1^1/_4$ lánu rolí neb 210 měr, 5 měr zahrad a po $14^1/_8$ vozu sena luk; na počátku XVII. století 11 domů osedlých, po 30leté válce z nich 4 pusté a při nich 52 měr polí pustých; r. 1750 26 osedlých: 1 láníka, 9 čtvrtláníků, 1 zahradníka a 15 domkářů; r. 1790: již 40 domů, 268 obyv., r. 1834: 62 domů, 425 obyv., r. 1869: 66 domů, 483 obyv., r. 1890: 68 domů, 558 obyv., s připojenou částí Josefova (v. t.) 73 domů, 592 obyvatelů katolických, českých mimo 8, kteří se přihlásili k německé řeči obcovací.

Patřily k Novému Hradu, od r. 1562 k Pozořickému panství (v. Babice a v okresu Slavkovském Pozořice), k farní osadě a škole ve Křtinách. V XVIII. století platili zdejší osadníci: úhrnem ročně úroku 20 zl. 43 kr., polního 13 zl. 17 kr., místo předení 3 zl. 53 kr. a robotovali po celý rok týdně: z lánu $2^1/_2$ dne s potahem, ze čtvrtlánu pěšky 3 dni, z větší chalupy s poli, celý zahradník, $2^1/_2$ dne, z domku po 1 dni.

Když obyvatelů přibylo, zřídili si vlastní školu, r. 1895 dvoutřídní se 116 dětmi.

Na návsi je kaplička.

Obec byla již původně samostatnou, majíc vlastní pečeť a na ní radlici a sekeru. Obecní jest louka na příhonu po 1 vůz sena, pastouška a hospoda.

Nejdéle udržela rodný dům v XVIII. století rodina Hlouškova.

Trati se jmenují: pole za Brankou, na Poustkách, v Liščích, nyní v Lištích, na Lazech, pod Habrůvky, v Koutech, na Klučence, za Habrůvkú; louky na Poustkách, v Lišcích, na Lazech, Opletenice, na Vejpustku; hora západně u vsi Komanka 449 m.

U dědiny jest myslivna, k ní hájemství 3300 měr lesů (r. 1750), a vápenice; na jižní straně zatáčí se krásné údolí od Adamova do Křtin. V něm jest západně od Habrůvky malá osada Josefov (v. t.). Její část u Býčí skály 5 domků se 34 obyvateli, Čechy, katolíky, přísluší k obvodu zdejší obce Habrůvky.*)

*) Reg. dom. 143.

Hajany,

ves a sídlo panství jihozáp. u Brna 9 km, v dolíku podél silnice z Ořechového do Žilošic a Brna, osada čistá a spořádaná, 2·25 km^2 rozlohy, domky většinou doškové, měla 4 lány nebo 400 měr II. a III. tř. polí a $125^6/_8$ měr vinic; utrpěla v 30leté válce tak velice, že celá spustla a ještě ani po 75 letech nebylo zde člověka osedlého. Z okolí dědin vzdělávali tu r. 1656 jenom $63^3/_8$ měr polí a 72 čtvrtin (= $32^3/_4$ měr) vinic, t. j. 1 lán $1^3/_4$ osminy; ostatních více než $^5/_6$ polí leželo pusto a zarůstalo, totiž 2 lány $7^2/_4$ osmin. Teprve asi r. 1723—24 vystaveno bylo 12 chalup se zahradami podél cesty, 11 ujali noví osadníci, sami Češi, a 1 zůstala prázdna ještě r. 1749.

Pozemky rozděleny jsou 1 po 40 měr ve 12 kusech a 10 po 20 měr v 6 kusech a $^1/_2$ míry zahrady, a to ve 4 tratích: v Zadních Hajanech, na Kopci, v Dolinách a na Hlínkách, úhrnem 240 měr; ostatních 160 měr nechala si vrchnost k poplužnímu dvoru. Z vinic udělány jsou pak do r. 1749 samé role. Domky později vystavené na východní straně neměly zahrad.

Nově založená osada měla svého „purkmistra" a radní i pečeť obecní od r. 1733 s nápisem: „Obec Hagani 1733" a znakem strom (vyobrazeno na str. 32., tab. III. č. 3.).

Roku 1790 bylo tam již 19 domů, 110 obyvatelů, r. 1834: 36 domů, 239 obyv., r. 1869: 36 domů, 307 obyv., r. 1890: 43 domů, 288 obyv. katolických, z nichž 24 německé řeči obcovací. —

Patřily nejprve panenskému klášteru praemonstratek v Dolních Kounicích; r. 1323 královna Eliška a její manžel Jan, chtějíce nadání učiniti klášteru na Starém Brně, vyměnili patronátní právo u kostela Matky Boží v Brně a ves Hajany za městečko Pravlov a dali je tomuto klášteru. Hlubčický farář Vitoslav měl v Hajanech podíl a daroval jej r. 1339 témuž klášteru, chtěje býti v jeho kostele v Brně pochován.

Hajany držel klášter 390 let. R. 1714 prodal je s dílem Syrovic Janu Kašnicovi z Weinberka, c. k. správci vojenské pokladny, od něho již po 3 letech koupil je rytíř Eustach Josef Gerstmann z Gerstfeldu za 4100 zl. ren., r. 1746 Jindřich Hájek z Waldstätten, r. 1790 Mat. ze Smetanů, po něm syn Leopold, vnuk Jindřich rytíř Smetana, pak hrabě Mitrovský z Mitrovic

a Nemyšle, r. 1877 jeho dcera Josefa, provdaná hraběnka Harnoncour-Unverzagt a po její smrti r. 1885 nezletilá dcera Marie (opatrovník otcovský Hubert de Lafontaigne hrabě z Harnoncour-Unverzagt).

K statku Hajanskému patřily celá obec zdejší a díl Syrovic ($1^3/_4$ lánu nebo 276 měr a 4 poddaní, 2 láníci a 2 půlláníci).

Panský dvůr v Hajanech měl r. 1673 jen $^1/_4$ měr polí vrchnostenských, ostatní bývalé poddanské, totiž: $97^5/_8$ měr svých a $276^1/_8$ měr poddanských, 50 měr pastvin a 4 míry zahrady. Vrchnosti patřila také hospoda, z níž dostávala platu ročního 6 zl., r. 1795 vystavěna octárna. U dvora vystaven jest malý zámek od rytíře Smetany. Nyní má zdejší velkostatek 520 ha výměry: 188 ha polí, 6·8 ha luk, 11·6 ha pastvin, 312 ha lesa, 1·8 ha neplodné půdy; lihovar, octárnu a ovocnou školu. Naproti zámku v lese vystavěna jest hraběcí hrobka.

Poddaní byli povinni v polovici XVIII. století: v Hajanech dávali úroku o sv. Jiří 1 zl. $22^1/_2$ kr., o sv. Václavě tolikéž a 11 slepic; v Syrovicích úroku půlletně po 3 zl. 12 kr., za přístku úroku o sv. Václavě 4 zl., pak 9 slepic a 240 vajec; — robotovali u panského dvora: v Hajanech 2 osedlí po 2 dnech týdně s 2 koni a 1 den pěšky po $^3/_4$ roku, od sv. Jana do sv. Václava tolikéž dní s potahem, ale 4 dni pěšky, tedy 6 dní; chalupníci $^3/_4$ roku po 2 dnech s koněm týdně a 1 den pěšky, od sv. J. do sv. Václ. tolikéž dní s potahem a 3 dni pěšky; zahradníci $^3/_4$ roku pěší robotu 2 dni týdně, od sv. J. do sv. Václ. 3 dni týdně; — ze Syrovic láníci po 2 dnech se 4 koni týdně, $^1/_2$láníci se 2 koni také 2 dni, od sv. J. do sv. Václ. obojí po 3 dnech.

Kontribučenská záložna Hajan a Střelic má jmění 10.071 zl. 12 kr. a 93 podílníky.

V církevních záležitostech příslušejí Hajany k Ořechovému (2 km), a také děti chodí tam do školy. Domy, kroj a nábytek jest jako v Ořechovém (v. t.).

Některé usedlosti byly v tomto století zmenšeny, když hrabě Mitrovský skoupil od nich pozemky a ke dvoru je připojil.

Trati slovou: Maděrany, pod Výhonem, Staré pasunky, na Klínkách, v Dolinách, v Zadních Hajanech.

Jméno trati Zadní Hajany u jmenované obce a Syrovic nasvědčuje, že tam bývala někdy osada téhož jména, kteráž úplně zanikla a rozdělena jest mezi obě sousední obce.

U Hajan jest pravěké pohřebiště. Některé hroby prozkoumal Dr. Jindřich Wankel. Nalezeny jsou v nich „kostry skrčené, na pravém boku v pouhé zemi ležící, nohy skrčené a ruce k hlavě zahnuté; při nich netuhované nádobky, jedna tečkami a čarami okrášlena, nástroje kamenné, jehlice kostěná, spirálový kruh bronzový s průměrem asi 45 cm. Při jedné lebce shledán okolo uší zamodralý prášek ze ztrávených naušnic a na jiné nalezeny kousky plátna, jehož každá nit malými krystaly vápennými poseta jest“. (Chová se ve sbírkách Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci. *)

Heršpice viz Jeršpice.

Holásky,

malá vesnice u potoka, jihovýchodně od Brna 5 km., u dráhy císaře Ferdinanda, 1·84 km.^{2} rozlohy, vystavena původně ve dvou řadách, později nové domky přistaveny na západní a východní straně, katastrální a politická obec, mívala $2^1/_5$ lánu nebo 300 měr polí I. a II. třídy, z nich po 30leté válce byla většina pustá, 144 měr, a ještě r. 1674 úhrnem 108 měr; zahrad $3^3/_4$ míry, pastvin $18^5/_8$ měr a luk $48^2/_8$ vozu sena i otavy; domů na počátku XVII. století 19, po té válce 15 osedlých, ostatní pusté, r. 1674 14 osedlých, z nich 10 českého jména a původu, 4 německého a 5 pustých; r. 1750 18 osedlých: 4 sedláky, 2 půlláníky a 12 chalupníků a 1 pustý dům s čtvrtlánem;
r. 1790: 27 domů, 170 obyv., r. 1834: 29 domů, 178 obyv., r. 1869: již 42 domů, 265 obyv., r. 1890: 52 domů, 339 obyv. katolických, Čechů.

Jméno obce zdrobnělé jest od Holasice, jak slove nedaleko ves u Rajhradu, připomínajíc staročeské jméno osobní Holas.

Holásky bývaly částí Chrlického panství a měly stejné povinnosti, jako ostatní jeho lědiny (viz u Chrlic). R. 1568

---

*) Cod. dipl. Mor. VI. 165, 177; Reg. dom. 184, podd. 219: R. Volný, Kirch. Top. II. 1 str. 156. D. z. B. nové č. 217; Dr. J. Wankel a Jar. Palliardi: Časopis Olom. 1887 str. 42 a 1893 str. 139

osvobodil je biskup Vilém Prusinovský z Vičkova od odúmrti a dal jim právo, aby svobodně o svém majetku rozhodovali, je darovali neb odkázali. Kdyby se po smrti jejich v roce od poslední vůle nehlásil žádný dědic, manželka a děti, nebo, kdyby jich nebylo, nejbližší příbuzný, majetek připadl obci. Dědic nebo obec byli povinni, dáti pátý díl svého dědictví k nábožným účelům dle ustanovení vrchnosti.

Příslušejí ode dávna k farní osadě a škole Tuřanské (1 km.).

Obci patřilo r. 1750: 12 měr polí a luk a po 2 vozy sena a 1 vůz otavy; lesa 10 měr; z něho platila vrchnosti úroku ročního 100 slepic starých a 216 vajec; z velké části byl pokácen, když v první slezské válce byly město Brno a hrad na Špilberku, r. 1578 vyhořelý, opevněny, než je Prusové r. 1742 oblehli.

Obecní starou pečeť měly Holásky z r. 1666, jak ukazuje nápis: „Peczet diediny Holaska 1666“, a na ní znakem nahoře kosíř, hrozen, krojidlo a dole 3 květiny (vyobrazeno na str. 31. tab. II., 6).

Názvy polí jsou obyčejné: na Čtvrtech, na Žlebích...., Zahrádky, Pozdrama, louky: Vopleta....*)

Horákov,

někdy Horákovice (r. 1407), dle vlastního jména Horák nazvaná vesnice severovýchodně od Brna 9 km., 7·75 km.² rozlohy, v dolíku nedaleko lesa, jako většina zdejších obcí, tvoří jedinou ulici; domy stojí ve dvou řadách podél cesty těsně vedle sebe, průčelím do ulice; na návsi domy sedláků, za vsí chalupníků; staveny jsou z vepřovic (nepálených cihel) beze všech okras. Kroj u mužských jest nyní poloměstský, u ženských starobylý národní, jak se vůbec kolem Brna nosí.

O starobylosti zdejší obce svědčí nalezené tu památky: kamenné mlaty a popelnice, které se při orání často nalézají. Jiné se tu našly: železné zbraně, ostruhy a peníze z doby Leopolda I. (r. 1657—1705) a Marie Terezie (1740—1780).

Na počátku XVII. století měl H. $2^5/_8$ lánu neboli 430 měr polí II. a III. třídy a 20 domů, po 30leté válce 14 osedlých

---

*) Reg. dom. 241, podd. 160.

a 6 pustých, r. 1656 pustých rolí 64 měr II. a 32 měr III. třídy, pustých vinic 99 měr, dle jiné zprávy 105 měr, vzdělaných jen $31^1/_2$ měr; r. 1673: 16 osedlých a ještě 16 měr pustých rolí; 6 lánů, ostatní půllány a 3 podsedky; potom ale nově rozděleny jsou i s pustými, a bylo pak do r. 1750: 23 čtvrtlánů, 1 mlýn a 14 chalup, u nich $392^6/_8$ měr polí vzdělaných, téměř 7 měr zahrad, ale 174 měr pustých rolí, $61^1/_4$ měr pastvin a luk po $43^1/_4$ vozu sena a otavy;

r. 1790: 51 domů, 227 obyv., r. 1834: 66 domů, 351 obyv., r. 1869: 77 domů, 487 obyv., r. 1890: 86 domů, 521 obyv., katolíků, Čechů.

Horákov býval původně samostatným panstvím a při něm hrad (zámek), v obci tvrz.

R. 1371 rytíř Petr řečený Gobl dal díl Kobylnic a Horákov synům pana Konrada Goblina, měšťana Brněnského, jenž dříve r. 1355 koupil 5 dílů Kobylnic, a Pavla z Prahy a k rukám paní Markéty, poručnice těch synů a manželky páně Pavlovy; načež dostal Horákov Václav ze Slupna, řečený Harynk a týž zapsal tu r. 1407 „na Horákovicích“ 150 hřiven grošů Pražských věna manželce své Markétě z Chlumu a přijal zde r. 1407 na spolek tchána Mirka z Chlumu; nástupce jejich Ondřej ze Slupna a Horákova r. 1464 věnoval manželce své Heleně z Kosova „na Horákově, vsi, dvoru poplužním a roli, která dříve k hradu příslušela“, 100 hř. gr., Alena pak na to věno přijala r. 1482 na spolek Elšku z Kosova a Martu z Kateřinic. Syn Jiřík ze Slupna prodal dědictví své Horákov a bratr jeho tvrz Podnitovice r. 1533 Janovi z Kyjovic na Kobylnicích. S Kobylnicemi dostal se Horákov k panství Sokolnickému, a lidé měli vrchnost a povinnosti, jaké u Sokolnic psány jsou.

Mezi oněmi bratry ze Slupna svornosti nebylo. I poháněli se až před soud, nejprve o dědictví, pak o násilí, ku př. Ondřej ze Slupna a z Horákova pohnal r. 1459 Jana ze Slupna a z Kobylnic bratra svého, že mu nedržel úmluv, kteréž pan Jan z Tovačova mezi nimi učinil; chtěl to listem úmluvčím a listem dílčím prokázati; naopak Jan z Kobylnic pohnal Ondřeje, hned potom zase Ondřej Jana a znova opět r. 1464, že jeden druhému a lidem poddaným činí velikou škodu v Sokolnicích. R. 1464 žaloval Jana mistr Ondřej, kanovník u sv. Petra v Brně, že jeho vlastního zboží brání jemu a lidem jeho, tudíž louky jeho dědí

sobě, lesy mu kácí i pase mu svévolně v lesích a brání mu hony zaječí v jeho, kanovníka, panství honítí v Mokré, nemaje k tomu žádného práva.

Po smrtí Ondřejově měla vdova Alena dostati ono věno své a postoupiti sirotka a statku Horákova bratru zemřelého, Janu Herynkovi ze Slupna; když nechtěla od něho vzíti věna svého a sirotka a statku postoupiti, pohnal ji k soudu.

Když Horákov byl r. 1533 připojen k panství Kobylnicům, byla zdejší tvrz opuštěna a scházela tak, že 30 let po tom jmenuje se pustou. Na jejím místě jsou dva selské domy. Z bývalých vrchností má lid v dobré paměti hrabata Mítrovské, kteří se k lidu vlídně chovali a chudé podporovali.

V obci stojí malá kaplička. Patří k farní osadě Tvarožně, kam také děti chodívaly do školy, než r. 1786 byla zde obecní škola založena. Od r. 1878 jest dvoutřídní a má přes 190 dětí z Horákova, Mokré (2 km.) a 2 myslíven. Učitel míval služného 238 zl. 30 kr. stř. a 12 sáhů tvrdého dříví. Nejdéle působili tu: Hrachový Ant. do r. 1810, Příchystal Míchal od r. 1810 až 1831, Blažek Fr. 1836—63, Srb Josef od roku 1877.

Obec měla v XVIII. století: 9 měr polí a 3 míry pastvin, na pečeti nápis „Wubec dedina Horakov", znakem sekeru a žalud.

Spolek v Horákově jest „Všeobecně vzdělávací spolek „Pokrok".

Tratipolní jsou: v Ořechoví, Ořechová seč, Ořechová hora, Mezi lesy, Kozlovská zmola, Kleštěnec, Vituvec, Doliny, u hájku k Velacku, Macucha, Kopanice, Nová seč, Nový pole . . .

Západně od obce jest myslivna.

Na kopečku „Hlásnici" se konávala za starých dob stráž proti nepřátelům.

V Horákovském lese u potoka Říčky ode dávna se říká na „Starých zámcích". Před lety pálívali tam uhlíři uhlí, a posud jsou tam zbytky rolí. Nalézají se tam rozličné staré památky kamenné, hliněné a jiné.*)

*) D. z. B. tisk. V. 93, IX. 262, XIII. 399. orig. XI. f. 23, XX. 15; Knihy půhonné IV. 31, 35, 36, 140, 252. Srb Jos., naducitel v Horákově, odpověď na dotazník „Vlastivědy moravské".

Husovice,

někdy Husice (r. 1264), největší vesnice na Moravě*), severovýchodně u samého Brna v údolí mezi řekou Svitavou a státní drahou do Tišnova, katastr. a pol. obec, jedna z nejstarších, 3·11 km.^{2} rozlohy, nazvána dle osobního jména Hus, měla ode dávna $3^1/_5$ lánu rolí neboli dle měření r. 1656. $176^1/_2$ měr I. třídy a $88^1/_4$ měr II. tř., vinic $102^6/_8$ měr; r. 1750: 330 měr polí, $8^1/_8$ měr zahrad, 42 měr pastvin, 114 měr vinic a luk po $6^3/_4$ vozu sena a otavy; — domů na počátku XVII století 17, z nich po 30leté válce 14 osedlých Čechů a 3 pusté, r. 1750 45 domů;
r. 1790: 55 domů, 314 obyv., r. 1834: 64 domů, 479 obyv., r. 1869 již 170 domů, 2259 obyv., r. 1880: 279 domů, 3541 obyv., z nich 3441 katolíky, 24 protestantů, 74 židů a 2 jiného vyznání; 3120 Čechů, 397 Němců a 6 jiné národnosti. Kdežto v minulých časech byli tu sami Češi, přibylo tedy poměrně Němců 11% všech obyvatelů, ještě více v l. 1880—90, kdy se obec rozšířila o 227 domů a přibylo 3407 lidí, hlavně dělníků z továren Brněnských. Načítalo se tu r. 1890: 499 domů, 6958 obyv., z nich 6817 katolíků. 44 evang, 97 židů; 6036 Čechů, 880 Němců, 17 jiné národnosti.

Býval zde také svobodný dvůr, již ve XIII. století. První zpráva o něm a spolu o Husovicích známa jest z r. 1264, kdy Simon, custos Olomouckého kostela, prodal jej „v Husicích" Haymanovi, měšťanu Jihlavskému. Desátek dávaly klášteru Zábrdovskému, k jehož duchovní správě náležely.

Ve XIV. století držel jej zemský hejtman moravský Jindřich z Lipé a odkázal jej roku 1325 Královské klášteru na Starém Brně, jemuž se i panství nad Husovici dostalo. Tento pak nechával jej užívati jiným za roční plat. Podnes patří k „dílu svobodného dvora" č. 18. a pozemky v Dolním poli, v Černém poli, v Žumpratech, v Majdalenkách, v Široké, nad mlýny, v Klokách.

Na jižní straně stál druhý dvůr, nazván Velký neb Hořejší dvůr (curia superior). Měl pole „v levo u cesty

*) Dle počtu domů; počtem obyvatelstva jsou první vesnicí Vítkovice u Moravské Ostravy, které vzmohly se v 10 letech od r. 1880—90 ze 128 domů na 316 a ze 2591 obyvatelů na 10.294.

z Brna do Husovic“, vedle pole kláštera Zábrdovského a Starobrněnského. R. 1379 držel jej Bartoloměj, kanovník u sv. Petra v Brně.

M l ý n tehdy v Husovicích patřil markraběti Joštovi, a tento daroval jej r. 1380 chudobinci u sv. Štěpána na Křenové za branou, jejž byl t. r. založil a patronátní právo nad ním odevzdal r. 1382 městu Brnu.

Dvory časem byly zrušeny. R. 1695 koupila vrchnost onen svobodný dvůr nazpět, udělala z něho dva selské domy (č post. 20. a 21.), nechala jim 31 měr polí, ostatní připojila ke dvoru Cacovskému. Roku 1717 rozměřila všem poddaným znova pole. Do té doby měli: 1 po 52 měr, 2 po 42, 3 po 19—21, 6 po 9, 4 po 3—$4^1/_2$ měr, ostatní nic; potom 3 měli po lánu, 6 po $^1/_2$ lánu, 30 po $^1/_4$ lánu a 6 chalup. Vedle nich byla tu 1 hospoda, hamry na měď, valcha jirchářská a soukenická; lihovar teprv až v XIX. století.

Poddanské jejich povinnosti byly v XVIII. století: platili vrchnosti celkem úroků o sv. Janě 19 zl. 35 kr., o sv. Václavě tolikéž, polního 2 zl. 20 kr., viničního 8 zl. 59 kr.; dávaly úhrnem 9 slepic, 70 kop vajec a robotovali: 6 půlláníků po 2 dnech týdně s koni po celý rok; ostatní sousedé pěšky $^3/_4$ roku týdně: 15 čtvrtláníků po 3 dnech, 6 chalupníků po 1 dni; $^1/_4$ roku od sv. Jana do sv. Václava čtvrtláníci týdně 6 dní a chalupníci 2 dni.

Stejně robotovali z Maloměřic, Lískovce, Moravan a Žebětína.

Z ř í z e n í o b e c n í mívaly stejné na celém panství všecky poddané obce: Staré Brno, Husovice, Lískovec, Maloměřice. Moravany, Ořešín a díl Žebětína, též ostatní v okresu Ivančickém a Víškovském. Vrchnost obnovila každého roku obecní úřad; rychtář, konšelé, horní, hejní a výběrčí ustanovení skládali jí přísahu, a shromážděné obci předčítal panský úředník pravidla, jimiž se poddaní měli spravovati v rozličných příhodách a povinnostech. Roku 1597 dala Husovicům a jmenovaným obcím takové zřízení abatyše Králové kláštera Rozina Kundratka z Lamberka, jež platilo i dále v XVII. století a obsahuje rozmanité obyčeje tehdejší v životě obecním. Následují tuto z něho aspoň hlavní věci:

„Nejprve se obecnímu úřadu a vší obci přísně poroučí, aby předně s l u ž b y B o ž í a slova jeho sv. beze vší lenosti a tesknosti pilni byli v neděli a ve svátek, hospodáři i čeládka . . . Když se zazvoní, aby do chrámu

Božího šli, tam až do vykonání služby Boží zůstali, Pánu Bohu upřímným srdcem sloužili, jeho sv. slova pilně poslouchali, jím sebe samy i čeládku svou, zvláště pak dítky své spravovali a řídili. A jestli by se kdo tak nezachoval a v den sváteční místo chození k službě Boží a k slovu jeho svatému po polích, po myslivosti, po rybách i jinak toulati se chtěl, úřadu a rychtáři přísně se poroučí, aby na takové zvláštní pozor měli a vrchnosti je oznámili.

Hříchu aby se uvarovali: Při tom, které jsou věci proti Pánu Bohu všemohoucímu, buďto cizoložství, smilství, přísahání, lání, oplzlé mluvení, jména Božího nadarmo brání i všeho jiného, aby se nedopouštěli, ale s pilností se vystříhali . . . .

Úřad k obci a každému spravedlivě v soudech chovati se má, žádnému neubližuje, obecného dobrého vyhledávaje, tak aby při obci s dobrými a chvalitebnými mravy statečku obecného tolikéž přibývalo a pro neopatrnost i nedbanlivost se jeho nezmenšovalo!

Obec k úřadu poslušně se míti má.

Tance, hry a přástky byly zapověděny. —

Vdovy a sirotky v jich spravedlnostech rychtářové a konšelé opatrujte a jim, pokud na vás jest, křivdy činiti nedopouštějte! . . .

Počty sirotčí, zádušní i obecní každého roku řádně ať se činí od těch, kdož to k sobě přijímají. Každý, kdož grunt koupí (zvlášť sirotčí), ať na roky (lhůty) a časy určitě platí, peněz za sebou nezadržuje. U kterých pak koli sirotkův peníze i předešlým rozpůjčením na dluzích jsou jakýmkoli, ať rychtář a konšelé té dědiny bez odtahův i vyupomínají a do truhlice složí, tak aby ti sirotci, kterýmž náležejí, když k místu přijdou a živnost (učiníc sobě zakoupení) provozovati chtíti budou, své najíti mohli.

Úroky vybíral rychtář ode všech lidí k jeho správě příslušejících doma a do kláštera je přinesl.

Podruh žádný na dědině aby přijat nebyl, ani trpen, který by jiného pána člověk nepřikázaný k dědině byl. Též jiných hoferů nepřijímejte než ty, kteříž by zachovalí i dílní byli a k dědině se připověděli. Než lotrů, povalečů, poběhlé žínky a jiné nezdávané a neřádné lidi rychtář a konšelé aby netrpěli ani fedrovati dopouštěli.

Když hospodář umřel, hned rychtář s konšely statešek i dítky (ač byli-li jací) náležitě opatřili a inventovali. Pakli by v statku vdova pozůstala, tak aby dostatečně hned uručena byla, aby se z toho gruntu bez povolení vrchnosti nestěhovala a statku nerozmrhávala.

Zvláštní se jim také naučení dává, kdyby kdo chtěl o svém statku poručenství činiti, tehdy aby rychtář s staršími nebo dvěma k tomu přišel a přivolán byl; než z přátelův anebo na koho by se též poručenství vztahovalo, ten žádný při tom býtí nemá. A to poručenství nemá žádnému oznámeno býti až ve čtyřech nedělích po smrti jeho, kdož by poručenství učinil.

Sirotci všichni od rychtáře dědiny na Nové léto do kláštera nebo v tom místě, kde se rozkáže, k jednání na služby aby staveni byli, kromě těch, kteří by pro přílišnou mladost neb nemoc stavováni býti nemohli. Pakli by který rychtář k tomu času sirotkův všech nepostavil, těžkého tre-

stání neujde, leč by toho bezelstnost ukázal, bez postranných výmluv. A týchž sirotkův žádný nepřistavuj sobě ani jinému bez vůle úředníka! Kdož by pak koli měl sirotka a do kláštera jeho nestavěl, takový každý trestán bude, a sirotek se jemu vyzdvihne a potomně jiní sirotci nebudou jemu přistaveni. A těm sirotkům peněz na žádné marné a nepotřebné útraty nevydávejte!

Kteříž by pak koli sirotci z gruntův ušli, anebo že by se před úředníkem stavěti nechtěli a na cizích gruntech bez dopuštění byli, takovému každému jeho spravedlnost (podíl, dědictví) nebude puštěna, než o ní přijíti má podle zřízení zemského. Tolikéž i ten každý, kdožby jsa pořádně od úředníka přijednaný od hospodáře preč ušel, jeho spravedlnost vrchnosti k ruce vyzdvižena bude, a upadne-li z takových který kdekoli o jakou těžkost, v tom opatřen nebude.

Všelijaké roboty jednostejné a společné horní i také dolní měli odbývati, aby hned při východu slunce na místa oznámená všickni se scházeli . . .

Žádný nemá více než jeden grunt držeti. V kteréž by koli dědině to se našlo, že by někdo více než jeden grunt držel, aby osadil člověkem hodným, kterýž by na tomto gruntě sedě poplatkův i robot odbýval. A takový na jednom gruntu sedě, také snáze z jednoho gruntu roboty odbude, nežli ze dvou aneb z víc . . .

Jestli že by pak který člověk usedlý z gruntu zběhl, takový grunt i se vším statkem odběžným rychtář a starší hned k ručení opatřiti a o tom ujití bez meškání úředníku oznamte! Neb takoví statkové odběžní na pána připadají.

Gruntovní a sirotčí peníze aby na právě pokládány byly.

O ohně měli rychtář a konšelé obzvláštní bedlivost míti a často k sousedům skrze osoby z obce k tomu zřízené dohlídati, jak se kde topí a ta místa jak komíny opatřeny jsou; lnu, konopí ve světnicích neb jizbách aby nesušili, tak aby sami sobě i vrchnosti ohněm nenadálým škody neučinili. Pakli by se skrz takový nespůsob a sušení toho přediva co přihodilo zlého, zvlášť z strany ohně, takovému každému o to k hrdlu i k statku hleděno bude. A tolikéž jestliže by se kdo nešetrně a nebedlivě měli při topení i při chození se světlem, zvlášť chodil-li by kdo do stodoly nebo do chlívu s světlem, ten propadne pokuty, kdyby v tom usvědčen byl, pět kop groši. A tolikéž přihodilo-li by se co zlého skrze takové chození aneb nešetrné topení, u kohož by se to koli stalo, napřed psaná pokuta na hrdle i na statku jeho nepomine. Jestliže by pak od koho oheň jakýmkoli spůsobem vyšel, takový má hned na sousedy zkřiknouti, aby záhy to zlé mohlo přetrženo býti. Pakli by kdo sám takovou věc tutlati chtěl a s tím mlčeti, a z toho něco horšího přišlo, takovému každému tolikéž k hrdlu i statku hleděno bude. O tom pak každému přikázáno pod hrdlem, kdež by se u kohožkoli (čehož pane Bože rač uchovati!) oheň zjevil, jakýmkoliv spůsobem, aby se ihned při tom ohni všickni beze všech výmluv najíti dali s vodou, s háky, s sekerami, s konvemi a pilně i snažně aby hasili.

Obecního scházení neb hromad pro obecní potřeby bez povolení vrchnosti neb úředníka aby rychtář nedopouštěl; jestliže by obci jaká toho potřeba nastala, hromadu míti, aby oznámili, jaká jest potřeba obecní. Když

se tomu vyrozumí a příčina slušná schůze obecní uzná, bude dopuštěno. Než pro potřebu vrchnosti jakoužkoli kdyby rychtáři oznámeno a rozkázáno bylo, má obec do hromady obeslati, aneb komuž rychtář sám doma nejsa z konšelů úřad svůj poručí.

Též se všechněm zapovídalo, aby žádný od gruntův neb purkrechtu rolí, louk, sadu neb vinohradu a což by koli ke kterému purkrechtu náleželo, toho neodprodával, nezastavoval a pod žádným vymýšlením neodcizoval bez povolení vrchnosti; než kdyby přišlo ku prodeji, aby všechno s polem a nerozdílně prodáno bylo. A pakli by kterýkoli člověk co od kterého purkrechtu, pod jakýmkoliv spůsobem, roli, louk, sadu, vinohradu, neb cožkoli takového ujal, zase jemu odjato bude, a co za to dal, o to přijde.

Jak se grunty prodávati a zapisovati mají. Kdož komu chce grunt prodati a jej osaditi, ten každý prodej a osaď s slušnými svršky, koňmi, kravami i jinými dobytky, i s obilím, zanechaje výminek a škodných strhování svršků gruntův; neb toho žádnému dopuštěno nebude, než přidada, což na gruntech živnosti sluší. Prodej každý, jakž spravedlivě jest, a kdožkoli prodá, a jiný koupí, to sobě hned pro uvarování budoucích zmatkův v rejstra zapisovati dejte a bez povolení úředníkova žádnému cizopanskému prodávati gruntu nedopouštějte, ani žádného v sousedství nepřijímejte! Pakli se komu rychtář a starší bez zápisův nepořádně do gruntu vstěhovati dopustí, trestání neujdou. A stane-li se v tom jaká škoda na gruntu, to oni sami napravovati musejí.

Žádný jeden na druhého mocí nesahej, než rychtáři a starším žaluj a právem živ buď! Pakli by kdo na koho mocí nebo svou vůlí sáhl jakýmžkoliv spůsobem, ten bude na hrdle i statku trestán; nebo proto jest rychtář a právo, aby každý své spravedlnosti dosáhnouti mohl.

Aby se gruntové vzdělávali a neopouštěli. Stavení, střechy, ploty i jiné, což k tomu náleží, a potřeba jest, abyste opravovali a spravovali, nedadouc se k tomu napomínáním i skrze trestání nabízeti; neb se to při vašich chalupách očitě spatřuje, jak je skrze svá nedbalství opouštíte. A protož každý rychtář k tomu dohlídej časně, jak se kdo při stavení spravuje, jak roli oře a osívá, vinohrady dělá, též také při domovitém hospodářství jak se má, a při komž by koli neřád nalezen byl, tak že živnosti své řádně nehledí, o takovém každém rychtář aby úředníku oznámil.

Řemeslníkův vandrovních a neusedlých po dědinách na škodu a ublížení usedlých poddaných nepřechovávejte pod uvarováním trestání!

Tolikéž rychtáři a konšelům o tom přísně poručeno, aby žádného člověka purkrechtního nevypovídali a nepropouštěli, ani do dědiny na grunty přijímali bez vůle a vědomí vrchnosti.

Také aby žádný z poddaných na cizí panství neslibovali a v žádné rukojemství se bez povolení vrchnosti uvozovati nedali. Přes to jestli by kdo jinam slíbil, a skrze to těžkosti míti bude, žádné ochrany ani pomoci takový nehledej; aniž také kdo na cizí grunty, dobytku, koni, vína, obilí aniž co jiného na počkání do času bez rukojmí k vyššímu i nižšímu stavu neprodávej!

Gruntovních peněz ani jiných bez povolení vrchnosti nebo úředníka týž aby žádný na gruntech nekupoval. Pakli by se kdo tak nezachoval, o takové peníze skoupené přijde.

Bez vůle a vědomí vrchnosti aby žádný z poddaných obstavného práva před se nebral. A pakli by který bez opovědi a povolení co toho začal a koho obstavil, ten a takový svou věc konej sám, jak nejlépe víš, od vrchnosti žádné pomoci a rady míti nebude, jakožto svévolník.

Střílení žádného při posvíceních, svadbách z dlouhých i z krátkých ručnic v dědině ani v jiných místech na gruntech klášterních aby nebývalo. O tom rychtář a úřední osoby bedlivou péči aby měli, zvlášť poněvadž při takových ožralých hejskův střílení časem mordové a někdy nebezpečenství zapálení se trefují. Pakli by toho rychtář s konšely neopatřovali a v kterém místě na gruntech takové střelby dopustil, dostatečně o to trestáni budou jakožto ti, kteří jiným skrze prsty prohlídají.

Horám, lesům, potokům a řekám, kdež jsou mřeny a jiné ryby, i rybníkům poltrubím, haltýřům i sádkám panským aby jeden každý pokoj dal a žádným vymyšleným spůsobem od žádného aby v ně (chyba kdoby jaké poručení o tom měl, aneb povodněmi náhlými nějakou nenadálou škodu znamenal) vkračováno nebylo.

Strany pak myslivosti, při kteréž veliký neřád zjevně viděn, že mnohý zanechajíc a opouštějíc své živnosti jako vinohrady, roli i jiné, což má, s supíky, strunami i jinými takovými potajemnými nástroji, jemu ani žádnému dobrému nenáležitými se obírají, a zajíce v znamenitém počtu do roku vylapajíce jinam ven, o čem sic vím, vyprodávají. Protož takoví potajemní myslivečtí zloději aby se v tom dále již spokojili. Pakliž toho neučiní, hejný, rychtář i úřad mají nad tím bedlivost míti, a kdož v tom postižen bude, má jemu jako jinému zloději zaplaceno býti. Při horách pak větších tolikéž abyste se tak zachovali a zvěři mladé nebrali, ani jakž koli ji hubili.

Rychtáři a konšelé o žádné bitvy a rvačky aby na dědinách takových hejsků nerovnali a smluv mezi nimi žádných nedopouštěli. Než mají je na dědině strany míru a pokoje uručiti a před úředníka postaviti. Jestli že by se pak úřad a rychtář v tom tak nezachovali, jak oznámeno, tehdy dvojnásobnou pokutou trestáni budou výšeji nežli ti rváči a ožralci noční.

O kupování obilí na roky (lhůty): Též žádný nemá žádného obilí od žádného bez vědomí a povolení úředníka mého na úvěr neb na roli, ani se v jaké peníze na cizí grunty, zvláště pak u židů, vdlužovati; neb z toho mnoho nesnází, žalob i obstávek pochází, a tudy nevinný za vinného platiti a škodu nésti musí. Než chce-li kdo tak co na počkanou kupovati aneb se v peníze dlužiti, ať přijdou k úředníku mému pro list povolující. Uzná-li se slušná žádost jeho býti, nebude mu odepřeno. —

Rychtář přísahal „pánům svým věrnost a tajnost raddy zachovati, poplatky panské časně vybírati, je od sebe spravedlivě odvozovati, a s nimi žádných spolků nemíti; tolikéž jednomu každému, domácímu i přespolnímu, chudému, bohatému, duchovnímu i světskému, spravedlivě ve všech věcech činiti, sirotkům, vdovám ani jinému žádnému neubližovati, nýbrž dobré velebiti a křivdu tupiti; noční a neřádné křiky, povyky na ulicích i v domích,

podle své nejvyšší možnosti zastavovati, neprohlídaje v tom v ničem na dary, na přízeň ani nepřízeň, na žádnou vymyšlenou věc, než ve všem tom spravedlivě se zachovati".

Konšelé přísahali: že chtějí a mají v úřadu konšelském předně čest a chválu Božskou, obecného dobrého vyhledávajíce věrně a právě se zachovati, při tom pravdu velebiti a křivdu tupiti, ortele podle dobrého svědomí svého spravedlivě činiti, tajnost raddy zachovati, vdovám, sirotkům křivdy nečiniti, všecku spravedlnost činiti . . . .

Horný a horníci přísahali, že chtějí platy panské pilně vybírati, zase je, kdež náleží, odvozovati a nic jich za sebou nezanechávati; též při vinohradech, jestliže by jakou škodu viděli dobytkem, koňmi anebo psy a jakžkoliv jináče a na to se nedívati, než všelijak podle své nejvyšší možnosti přetrhovati a zastavovati.

Hejní že chtějí s pilností do hor, lesů i také k loukám a k újezdům přihlížeti, aby škody žádnému dobytky ani jinak činiti nedopouštěli, na žádného toho netajili, než spravedlivě se v tom chovati, osob nepřijímati ani darův žádných za to nebera.

Obecní záležitosti vedli purkmistr, rychtář a 2 konšelé; na pečeti obecní z roku 1749 měli znakem dle místního jména husu s pozdviženýma křídly a kolem nápis: „Peczet obecní Husowice 1749" (vyobrazeno na str. 31. tab. II. 4).

Obec měla t. r. jen pastviště $4^7/_8$ měr. Trati se jmenovaly: na Krajčirsku, na Barbě, Zmolina, na Pytláři; vinice v Havlích, Loučible, Nesmělky, Zlatník, Nové hory, na Rovinách jinak Robinách, nyní: Petraly, v Šulcích, v Havlích, nad Havly, Lozíbly, v Černém poli, v Žumpratech, Holé hory, Majdalenky, Zlatníky, Přesnáky, Cacovice, Kloky.

Z rodin nejdéle udržely rodný dům i ve zlých dobách XVII. a XVIII. století: Bradáčkova první 2 staré domy, Králova a Molešova.

Obyvatelé jsouce katolíci, příslušeli k farní osadě Zábrdovské a chodili tam i do školy, než byla v nové době založena i zde škola; r. 1887 měla ve 3 třídách 484 dětí, r. 1895 chlapecká 5 tříd 370 žáků, dívčí 5 tříd 358 žákyň, a teď naopak připojeny jsou ke škole zdejši Zábrdovice.

Opatrovna česká založena roku 1890, měla r. 1895 již ve 2 odděleních 239 děti; německá založena také r. 1890, v 1 oddělení 121 děti.

Německá škola obecní měla r. 1895: 4 třídy 347 dětí.

Ačkoliv je tu k 7000 katolíků, přes 1000 dětí v obecních školách a 360 v opatrovnách, nemají vlastního kostela. Hřbitov udělali si západně u obce.

Obyvatelé většinou $^2/_3$ jsou tovární dělníci (k 5000), menšinou řemeslníci, hospodáři a jiní živnostníci (k 2000).

Mají spolky: Výpomocnou pokladnu potravního spolku, občanskou besedu „Svatoboj", hasičskou jednotu, tělocvičný Sokol, místní odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, jednotu pro zbudování chrámu Páně, Krejcarový spolek ku podpoře chudých žáků školy Husovické, Divadelní družstvo, Všeobecně vzdělávací spolek Svornost; německé spolky: textilních dělníků, vojenských vysloužilců, školní a čtenářský spolek.

Společenstvo řemeslníků má přes 500 členů, 160 mistrů, ostatní tovaryše a učeníky.

Větší závody jsou tu: valcha, 2 barvírny, appretura, 2 rukodílny soukenické, továrna na laky, nástroje postřihačské, chemická továrna, olejna, továrna na etherické oleje, výrobna likérů a essencí, 2 cihelny a strojní mlýn.

U Husovic nalezly se pravěké památky kamenné, kostěné a hliněné, jako u sousedních obcí Brna, Maloměřic a Obřan, zvláště na polích pravého břehu Svitavy vedle cesty k Cacovicům.*)

Chrlice,

jinak Chrdlice, ves jihovýchodně od Brna 6 km., u dráhy císaře Ferdinanda, nad potokem, velká katast. a pol. obec, 9·10 km.^{2} rozlohy, má domy těsně vedle sebe na jižní straně, na severozápadní rozděleny uličkou. Náves byla původně trojhranná, nyní uprostřed ní stojí též domy. Chrlice měly v XVII. století $13^{28}/_{64}$ lánu nebo 1190 měr polí I. třídy a 595 měr II., vinic $78^6/_8$ měr I. a II. tř.; r. 1750: $183^1/_2$ měr polí, $6^6/_8$ měr zahrad, $15^5/_8$ měr pastvin, $87^6/_8$ měr vinic a luk po $165^3/_7$ vozu sena a otavy; — domů s počátku onoho věku 44; ale 30letou válkou tak utrpěly, že měli poddaní r. 1638 „převelikou bídu" a zůstalo po ní r. 1656 jen 21 osedlých a 23 pustých, r. 1674 pustých 5 nových a 12 starých; rolí vzdělaných bylo r. 1656 jen 510 měr, ale pustých t. r. 1170 měr, r. 1674 ještě 690 měr, vinic pustých 12 měr.

---

*) Zemský archiv, Husovice č. 8154, Cod. dipl Mor. III. 363, VI. 213, 299, XI. 132, 142, 234; D. z. B. VI. 1; Reg. podd. 158, dom. 183; staré a nové knihy pozemkové; zřízení na panství Králové kláštera roku 1597 v zemském archivu, podáno v Časopise Matice moravské r. 1894 str. 146— 58.

Pusté ležely tu živnosti: dvůr, 9 po 60 měrách, 7 po 30 měrách a j v.; osazeny byly do r. 1750, kdy načítalo se tu 58 osedlých (18 lánů po 51—90 měrách, 10 půllánů a 25 čtvrtlánů a 5 chalup),

r. 1790: 78 domů, 590 obyv., r. 1834: 97 domů, 603 obyv., r. 1869: 111 domů, 811 obyv., r. 1890: 136 domů, 1077 obyv., z nich 1068 katolíků, 1 protestant, 5 židů; 1046 Čechů, 28 Němců.

Chrlice s okolím patřily od dávna biskupství Olomouckému a propůjčeny bývaly jakožto léno rozličným pánům. R. 1318 až 1326 bylo tu 10 manův a měli: Ullin z Mohelnice 5 lánů a 2 podsedky, Janek 3 lány a krčmu, farář Modřický 1 lán, Jakub s bratry 4 lány, Pechtold 2 lány, Herlin 2 lány, Štěpán 2 lány, Albert 5 lánů a 3 podsedky, Zdoň 2 lány a Vlček 2 lány. Každý mohl své léno prodati; oznámil to jen biskupovi, žádaje ho, aby to schválil. Nemívali tedy celé vsi, nýbrž toliko dvory manské.

Psali se pak odtud „z Chrlic" současně, ku př. r. 1372 až 1392 Mikuláš jako svědek, Werner bratr jeho, Jan z Chrlic. Werner zapsal věno manželce své na svém dvoře a r. 1394 prodal 1 lán za 14 hřiven Matyášovi a Ondřejovi bratřím. Ješek z Chrlic, sudí, držel 1413 manství v Modřicích, Jaroš z Chrlic statek v Medlově a Chrlicích. Z jiných připomínají se: Petr Syrovátka ze Lhoty, jenž r. 1464 prodal své léno Přibíku Zajícovi z Valdeka, r. 1527 Ctibor Vranovský z Vranova, r. 1532 Oneš Gedron Kotvrdovský z Olešničky, od něhož koupil je r. 1539 Burjan Bošovský z Polánky .... Když Bošovský umřel bez dědiců a bez poručenství o svém statku, připadlo manství Chrlice s jejím příslušenstvím biskupu Olomouckému. Prohlédaje na služby, které mu rytíř Jan z Doubravky na Aloušce a vladyka Mikuláš Chyba z Kovačnov činili a napotom činiti povinni budou, dal jim r. 1540 Chrlice, „tak aby společně statku manského jako svého vlastního užívati mohli, jako jiní manové však bez újmy věna, které zapsané na tom statku měla vladyka Elška z Štolvic, pozůstalá manželka Burjana Bošovského". Pokud by jí to věno nebylo vyplaceno, měla Chrlic ona užívati. Biskup Mikuláš zastavil r. 1388 s jinými statky ves a všecky dvory Chrlické markraběti Joštovi, dokud by 5050 hřiven nezaplatil. Jan biskup r. 1542 prodal 6 zl. platu ročního na půl vsi Chrlicích, které byl koupil,

za 100 zl. proboštu Melicharovi a kapitule sv. Petra v Brně a knězi Bartoloměji, oltářníku oltáře sv. Kateřiny v témž kostele.

Knihy půhonné poznamenaly též některé příhody v Chrlicích: r. 1406 Hans Kutlar z Jihlavy seděním v Brně pohnal Přecha z Trmáčova, že jemu vzal v noci ve dvoře 22 dobytka velkého, volův a krav a 76 skopcův a ovec, což pokládal si za 40 hřiven grošů; r. 1420 Jaroš z Chrlic pohnal Janka z Chrlic ze 70 hřiven grošů, že mu pobral jeho lidi bezprávně tu v Chrlicích; r. 1460 „kněz Pavel, biskup Olomoucký, pohnal Jana Zajíce z Valdeka a jmenovitě z Bošovic ze 100 hř. gr. stř., že proti manskému nálezu sáhá na jeho zboží v Modřicích, v Želšicích a Chrlicích a tu úroky, obilé, víno, dobytek i jiné věci béře, nemaje k tomu práva“.

Obraz 13. Chrlice u Brna.

Biskup Stanislav osvobodil také r. 1539 svému poddanému Jiřímu Dvořákovi v Chrlicích jeho dvůr ode všech platů a robot, ale vyhradil biskupství vrchnostenská práva a služby. Za to měl každý jeho držitel střežiti zrušený panský dvůr „Dvořisko“ (nyní ves Dvorská, v. str. 78) mezi hranicemi obcí Sokolnic, Kobylnic, Šlapánic a Tuřan a chrániti ho škody.

Jiný poddaný dům v Chrlicích byl na čas osvobozen r. 1654 od biskupa Leopolda Viléma, arcivévody rakouského, syna císaře Ferdinanda II. Úředník Petr Pavel Stieglitz byl 26 let purkrabím v Chrlicích a měl tu dům, pole a vinice. Biskup arcivévoda „osvobodil jeho dům všech robot a platů a sice až do třetího kolena mužského potomstva“.

Manská léna byla tu pak v 2. polovici XVI. století zrušena, statky zdejší, v Modřicích a Začanech s okolím byly spojeny v jedno panství biskupské, v Chrlicích zámek a velký dvůr vystaven a správa celého panství sem dána. Patřily k němu dědiny: Chrlice, Holásky, Hostěhrádky, Modřice, Újezd, Začany a díly Šlapánic, Tuřan a Žilošic, v nich 330 poddaných a jejich $86^1/_4$ lánu; r. 1780 742 domy a 5137 obyvatelů.

Jsouce v úrodné rovině a blízko hlavního města Brna často obléhaného, utrpěly Ch. válkami mnoho, zvláště válkou 30letou. R. 1643 počítány jsou mezi „dokonce zkaženými". Po ní na celém panství leželo přes polovic usedlostí, rolí a vinic pustých; roku 1656 ještě 190 osedlých a 140 pustých, rolí vzdělaných 4840 měr, ale pustých 6080 měr ($4821^1/_2$ měr I. a $1258^1/_2$ měr II. třídy), vinic vzdělaných 262 měr, pustých 660 měr; — r. 1674: domů osedlých 209, pustých 131, pustých rolí ještě 4402 měr a vinic 657 měr. Pustý dvůr, na kraji obce první, ujala vrchnost a ke dvoru svému připojila, a jiný pustý, Karasův, na druhém konci koupila a selský lán z něho udělala.

Podobně vypadalo to arci též u panských dvorů v Chrlicích, Hostěrádkách a Začanech. U dvora zdejšího bylo pak $663^3/_8$ m. polí, $1^1/_2$ m. zahrady, 35 m. pastvin a luk po $161^1/_2$ dvouspřežného vozu sena a 54 čtyřspřežných vozů, otavy 69 dvouspřežných a $18^1/_2$ vozů čtyrspř.; u Hostěradského $444^5/_8$ m. polí, $^3/_8$ měr zahrady a luk po 163 dvouspř. vozy a 15 čtyřspř. vozů sena, otavy 91 vozů dvouspř. a 5. čtyřspř.; u Začanského 540 měr polí, 50 měr pastvin a luk po $51^1/_2$ dvouspř. vozů sena a 5 vozů otavy. Mimo to patřily vrchnosti: vinice u Chrlic $18^6/_8$ měr, u Újezda $6^1/_4$ míry; rybníky, někde „jezera" nazvané, u Začan 3 (velký Začanský 600 kop kaprů, Hranečník 60 kop a Nesvačil 200 kop), pak Újezdský 500 kop; u Modřic byl r. 1750 již pustý a platili z něho 200 zl. ročně úroků; pivovar v Chrlicích na 1942 vědra ročně, lesy u Modřic $740^6/_8$ m., za Modřici nad silnicí na návrší $26^6/_8$ měr; hospoda v Modřicích a Tuřanech; úroky z mlýna v Modřicích, Začanech a v Újezdě, z masných krámů v Modřicích, Šlapánicích a Tuřanech; od ptáčníků v Chrlicích, Holáskách a j. v., jmenovitě plat za přístku, kterou dříve byli povinni.

Poddaní platívali v nejstarší době jen skrovný úrok a robotovali ve žních několik dní u panských dvorů. Roboty

všelijaké měli v XVI. století dle zprávy z r. 1589: v Chrlicích „32 osoby, kteří koni robot odbývali a měli role 25 lánů. Byli povinni robotovati při dvoře Chrlickém; každý oral 4krát do roka jedny hony lánné, činilo na 1 oračku 25 honů lánných; hnoje z panského dvora voziti z 1 lánu po 10 vozích; obilí voziti s polí dvora Chrlického: tvrdého obilí z lánu po 10 kopách, ovsa po 5 kopách; sena z luk po 2 vozích, vína co se utěžilo z vinohradů panských, odvézti s Tuřanskými a Holáskými na Víškov; pro víno jeti, kde se koupí, a pro plody, k stavení i k rybníku Modřickému, ku příjezdu pana biskupa do Brna všeliké potřeby voziti. Na vláčení robot nebylo povinných; toliko někdy, co jich na orání vybylo, za to vláčeti museli.

Pěší robotu byli povinni: žeti tvrdého obilí, ze $^1/_4$ lánu 5 po 8 kopách, podsedků 5 po 4 kopách; vázati oves po 1 dni; sena sušiti, hrabati i do kop skládati po 1 dni; hnůj na poli rozkydávati nebo ve dvoře na vozy nakládati po 1 dni. Ovce práti a holiti byli všichni i sedláci povinni.

Stejné povinnosti měli poddaní v Holáskách, 6 osob z $5^1/_2$ lánu, na díle Tuřan 7 osob z $5^3/_4$ lánu a Šlapánic 24 osob z $22^1/_2$ lánu; ze Šlapánic jen nevozili sena, ale ku příjezdu pana biskupa do Brna v domě biskupském maštale vyklízeli. U dvora Modřického robotovalo z Modřic 14 osob s koni z 11 lánů, pěšky z 10 domů, ze Želošic 7 s koni, celkem jako z oněch míst. Modřičtí byli povinni sena na louce, slove Biskupská, sušiti, hrabati a skliditi, jezditi k stavení a k rybníku Modřickému, robotovati při tom a při lovení; na vláčení nebylo tam robot povinných, toliko někdy, co jich na orání vybylo, za to vláčeti museli. Želošičtí museli také vláčeti; na vrstvě, když se obilí vozilo, skládati, při zahradách Modřických ploty oplétati a hraditi; vinný desátek, co se ho tam dostalo, odvézti na Víškov; vinohrádek panský v Staré hoře vzdělávati; avšak platilo se jim od sečení louky a zahrad; ostatní práce: sušiti, hrabati, do kop složiti a odvézti byli povinni; též od sečení ovsů se jim platilo, ale svázati je robotou byli povinni.

Strava a pití dávaly se robotníkům ve žních, když žali tvrdé obilí a vázali oves.

Povinnosti ty měli také v XVII. století.

Platili a dávali pak jednotliví poddaní nestejně: v Chrlicích z 1 lánu úroku o sv. Jiří 1 zl. 6 gr., o sv. Václavě tolikéž,

o sv. Martině husu krmenou nebo 12 gr., ze $^3/_8$ vinice po 15 gr., o sv. Jakubě 4 slepice, 1 kopu vajec a za trávu nosení z luhu 1 kohoutka; z $^1/_2$ lánu úroku půlletně 18 gr., z $^1/_8$ vinice 15 gr., hus krmenou nebo 12 gr., kohoutka, ostatní polovici jako z 1 lánu; z podsedku úroku 2 gr., ostatně jako $^1/_2$láníci; v Holáskách z 1 lánu půlletně úroku jen 8 gr., o sv. Jakubě 5 slepic ze zahrady, 24 vajec, 2 sýry nebo za ně po 6 gr., z vinohradu o sv. Marku 16 gr.; z $^1/_2$ lánu úroku jen 2 gr., 5 slepic, 6 vajec, půl syra nebo 3 gr., z vinice 4 gr, z jezera $1^1/_2$ gr. a za jiné věci užívané; v Modřicích jako v Chrlicích; podsedkové 2 gr. úroku, z lich o sv. Martině 4 gr., z nových luk půl slepice, za trávu z luhu 1 kohoutka; ze Želošic z 1 lánu úroku o sv. Jiří 20 gr., o sv. Václavě 1 zl. 12 gr., ze čtvrti vinice po 1 vědru vína; z půllánu úroku půlletně $13^1/_2$ gr. a z lich 1 gr. $3^1/_2$ denáru, 2 slepice, 15 vajec; podsedek úroku 2 gr., půl slepice, $7^1/_2$ vajec a z pastviska ještě 1 slepici; v Tuřanech z 1 lánu úroku půlletně 2 zl, o sv. Martině 1 husu krmenou nebo 12 gr., 4 slepice; ze čtvrtlánu úroku 9 gr., 1 husu, 1 slepici; ve Šlapánicích z půllánu úroku o sv. Jiří 18 gr., o sv. Václavě 1 zl. 8 gr., o vánocích 16 gr.; ze čtvrtlánu úroku o sv. Jiří 9 gr., o sv. Václavě 19 gr., o vánocích 8 gr.; z podsedku úroku 3 gr. půlletně, půl slepice a 7 vajec; z vinohradu ze čtvrti dávali po 6 gr. Jiných platů neměli.

Přitížilo se jim tady, jako vůbec na celé Moravě, koncem XVII. a zvláště v XVIII. století. Měli pak rozličné nebývalé platy a roboty nejvíce v nejpilnější čas ve žních od sv. Jana do sv. Václava 6 dní týdně, totiž: v Chrlicích dávali půlletně 43 zl. 10 kr., viničného 74 zl. 22 kr, o sv. Martině 24 zl. 10 kr., jablečného a žaludného 2 zl. 52 kr., oborného 24 kr., slepic 215, vajec 2445; v Holáskách úroku o sv. Jiří 7 zl. 51 kr., o svatém Václavě 11 zl. 21 kr., o svatém Jakubě 4 zl. 12 kr., o sv. Martině 15 zl. 33 kr., slepic 100, vajec 216; v Modřicích více: úroku půlletně 64 zl 55 kr, obilního 170 měr, viničného 91 zl. 29 kr., za robotu o sv. Janě a o vánocích po 279 zl. 45 kr., o sv. Jakubě 5 zl. 39 kr., o sv. Martině 113 zl. 51 kr., jablečního a žaludného 5 zl. 50 kr., z obory 4 zl. 8 kr.; pak $298^1/_2$ slepice a 380 kop vajec; za robotu platili jen do vůle vrchnosti; zůstalo jich r. 1750 povinno 7 čtvrtláníků: tři čtvrti roku týdně po 3 dnech, od sv. Jana do sv. Václava 6 dní; v Žilošicích

o sv. Janě 23 zl. 43 kr., o sv. Václavě 26 zl. 49 kr, viničného 123 zl. 42 kr., oborného 3 zl. 46 kr., slepic 67, vajec 571; v příslušném díle Šlapánic 55 osedlých o sv. J. 3 zl. 39 kr., o sv. Václavě 79 zl. 44 kr., o sv. Janě 3 zl. 45 kr., o vánocích 31 zl. 44 kr., za robotu 3 zl. 45 kr. do vůle vrchnosti; slepic a vajec nedávali; v díle Tuřan 14 osedlých půlletně 28 zl. 17 kr., o sv. Martině 7 zl. 56 kr., slepic $32^1/_2$, vejce žádné. (Platy z Hostěrádek viz u nich v okresu Slavkovském, z Újezdu a Začan v Židlochovském.)

Robotu konali na panství stejně: sedláci z 1 lánu tři čtvrti roku s potahem 3 dni týdně, čtvrt roku týdně od sv. Jana do sv. Václava 6 dní; z půllánu tři čtvrti roku týdně 2 dni s potahem a 1 den pěší, od sv. Jana do sv. Václava 2 dni s potahem a 4 dni pěší, ze čtvrtlánu pěší tři čtvrti roku 3 dni týdně, čtvrt roku 6 dní, chalupníci pěší tři čtvrti roku 2 dni týdně, čtvrt roku 3 dni, domkáři pěší tři čtvrti roku 1 den týdně, čtvrt roku 2 dni.

Dědičný rychtář ve Šlapánicích měl 1 lán svobodný a z 5 čtvrtí lánu, co měl více, platil za robotu 12 zl. a za povinnost, i daleko věci panské voziti, 3 zl.; primator robotoval jen 2 dni týdně s potahem, kostelník (správce záduší) ze čtvrtlánu o polovici méně, než jiní (tři čtvrti roku týdně $1^1/_2$ dne, od sv. Jana do sv. Václava 3 dni).

Často vrchnost zdejší robotu odpustila nebo místo potažní spokojila se pěší, když se poddaným nehoda stala, aby si pomohli; někdy jim v čas nouze dala na setí a sázení a nechala schudlým zorati pole od jiných robotníků.

Dále se poddanské poměry i tu měnily podle všeobecných nařízení královských. Kontribučenská záložna 6 bývalých obcí zdejšího okresu, Chrlic, Holásek, Modřic, Šlapánic, dílu Tuřan a Žilošic měla 46.723 zl. jmění a 319 podílníků (starých usedlostí někdy poddanských).

Když vyšel patent ze dne 10. února 1783, učinily poddané obce zdejšího panství „následující kontrakt: 1. Zavazují se všickni poddaní ty dle nejvyššího nařízení zhlazené a v jinší povinnosti obrácené roboty dílem hotovými penězi, dílem pracemi spláceti a tyto roční platy, daně a práce upřímně a nemrzutě spláceti a odbývati, totiž: Chrlice robotního platu ročně 1103 zl.

30 kr., dříví potřebné na půl hodiny cesty vzdálí sekati 76 sáhů, paliva na půl hodiny voziti a na vykázaném místě skládati 204 sáhy, dříví k stavení potřebné na 1 a půl míle dovážeti a každý vůz po 8 centech nakládati, ryby, dříví k stavení a jiné věci k stavení potřebné na 4 míle odvážeti a přivážeti po 8 centech; Holásky platu ročně 263 zl. 18 kr., Modřice 1405 zl. 36 kr., Žilošice 398 zl. 20 kr., ostatní jako Chrlice; z Tuřan 466 zl. 6 kr. a ze Šlapánic 1370 zl. 16 kr. ryby, dříví k stavení a jiné k stavení potřebné věci dovážeti. Kdyby vrchnost těch povozů a práce nepotřebovala, mají poddaní ten díl v ceně vynahraditi. Podruzi za roboty, které dle patentu r. 1775 vyšlého byli povinni vykonávati, měli dávati ročně 1 zl. Chalupníci, kteří by se budoucně na tomto panství usadili, budou každý ročně platiti: z domu na panském 2 zl., na poddanském 1 zl. 30 kr. Poddaní mají ty práce, které by vrchnost mimo ty v kontraktu vyměřené po rozdělení panských dvorů ještě budoucně potřebovala, konati vrchnosti na její žádost ale bez zaneprázdnění jejich vlastního hospodářství za cenu v patentu r. 1775 nádenníku denně vyměřenou: od 1. října do 28. února po 7 kr., od 1. března do 30. června po 10 kr., dále po 15 kr. Sedláci byli zavázáni, potřebné vozy s 2 koni a s pacholkem dostaviti za 3 kr. od každé hodiny, a nádenník za hodinu 1 kr. odplaty. Když bylo poddanství r. 1848 úplně zrušeno, platili zdejší poddaní náhrady za zrušené příjmy 64.297 zl. a výkupu 73.572 zl.

Vrchnost zrušila některé dvory v l. 1785—87, rozdělila pozemky jejich a dílem starým osadníkům je ponechala, nebo novým na místě dvora usedlým. Tak povstaly nové vesnice v okresu Brněnském Dvorská a Rosenberk, ve Slavkovském Rešov, v Židlochovském Rychmanov, Sternov a Třebomyslice, dříve již Nesvačily.

Panství Chrlické mělo pak na $1^1/_5$ čtv. míle 16 osad r. 1834 7455 obyvatelů (mezi nimi 208 protestantů, hlavně v nových osadách v Rychmanově a Třebomyslicích, a 36 židů (v Chrlicích, Šlapánicích a v Újezdě), kteří se zabývali, jako podnes, nejvíce polním hospodářstvím a vinařstvím, přes 130 lidí řemesly na venkově nejpotřebnějšími. Pozemků bylo:

	panských:		poddanských:	
rolí	1779 jit.	$1514^2/_3$□°,	6808 jit.	$1526^1/_3$□°
rybníků	318 „	400 „	— „	— „
luk, zahrad a puštěných rybníků . . .	1016 „	$691^2/_3$ „	537 „	199 „
pastvin	202 „	$904^2/_4$ „	481 „	$1413^1/_3$ „
vinic	— „	— „	246 „	674 „
lesů	383 „	842 „	188 „	702 „

Z bývalých rybníků zůstal Začanský 318 jiter 400 čtv. s. a choval výborné kapry a jiné ryby.

Panství Chrlické patří od r. 1864 biskupství Brněnskému a mělo r. 1896: 480 ha. výměry: polí 452·76, luk 7·37, zahrad 2, pastvin 8·25, neplodné půdy 8·38 ha.; 3 dvory, pivovar a sladovnu v Chrlicích.

Obec Chrlická měla r. 1656: 15 měr polí, r. 1750 24 m. vzdělaných a 10 měr pustých. Trati se jmenují: Rozměry, v Předních Rovinách, Zadní Roviny, Krchovec (obecní pole), u Jezera, Okrouhlice, Kalkovky, Reje nebo Ryje, Břesta niva; pod vinohrady, vinice v Dumovách.

Obecní pečeť měli tu od roku 1622 s nápisem „Peczet dedini Chirlicz 1622“ a znakem 2 nože křížem položené (vyobrazeno na str. 31. tab. II. 5).

Obyvatelé byli od dávna víry katolické a národnosti české; po 30leté válce byli z 27 osedlých 4 německého jména a původu, z 17 pustých jen 1. V poslední době opět Čechů poměrně více přibylo, a r. 1880 přihlásilo se k německé řeči $^1/_{20}$ obyvatelů. Patří k farní osadě Tuřanské, kam i do školy chodívali, než si v nové době školu vystavěli; r. 1892 byla trojtřídní se 281 dětmi z Chrlic a Rosenberka.

V Chrlicích narodil se E. Mach, professor na německé universitě v Praze a spisovatel v oboru silozpytném.

Spolky jsou tu: hasičský a Skupina spolku dělnictva průmyslu textilního na Moravě.

V Chrlicích je stanice dráhy c. k. priv. sev. dráhy cís. Ferdinanda (morav. severní dráhy) a pošta.

U Chrlic jihovýchodně nad drahou jsou pole zvaná v Předních a Zadních Rovinách (228 m.). Nepochybně bývala tam osada

toho jména, německy Ebenfeld; r. 1350 připomíná se Bonka z E., an jednal o statky s Vojslavem ze Začan. Kolem r. 1836 konávalo tu vojsko velká cvičení, ležíc u Tuřan.

Pěkná jest odtud vyhlídka na okolí Brněnské.*)

Ivanovice,

jinak Vejvanovice, chybně Nenovice podle německého Nennowitz, vesnice jjv. od Brna 5 km., nad potokem, na svahu návrší, katastr. a politická obec, 5·22 km.^{2} rozlohy, mívala $8^{34}/_{64}$ lánu neboli $366^3/_8$ mír I. a $743^3/_8$ mír II. třídy polí a $52^3/_8$ mír vinic; roku 1750: $1179^2/_8$ mír polí, $17^7/_8$ m. zahrad, $66^3/_8$ pastvin, 21 měr vinic, luk po $98^1/_8$ vozu sena; — domů: na počátku XVII. století 30, z nich po 30leté válce 2 pusté 90 měr polí; většinou drželi je Čechové, ale po této válce, když Němci pusté domy ujali, bylo jich více než Čechů; r. 1750 bylo mimo rychtáře 13 sedláků, 19 čtvrtláníků;

r. 1790: 75 domů, 390 obyv.; r. 1834: 125 domů, 595 obyv.,
r. 1869 již 151 „ 1003 „ r. 1890: 167 „ 1207 „
1197 katolíků, 2 protestanti a 8 židů, 151 Čechů, 1050 Němců.

Původně byly Ivanovice české jako celé okolí. České národnosti však ubylo tu ve 200 letech $^1/_8$ obyvatelů, zvláště v posledních letech: roku 1880 bylo 385 Čechů, roku 1890 prý jen 151.

Patřily klášteru Velehradskému hned po jeho založení, a později usazovali se tu němečtí osadníci. Všeobecné události, jako války a změny jimi spůsobené, dotkly se i této dědiny. Tvořila sama zvláštní statek kláštera Velehradského a bývala časem rozličným jiným pánům v zástavu dána. Když byl klášter Velehradský r. 1784 zrušen, držel Ivanovice stát až do r. 1790. Koupil je pak toho roku Jan Reindl, měšťan Brněnský, za 32.500 zl., r. 1806 je zdědila dcera jeho Josefa provdaná Malá a od ní koupili r. 1825 Karel z Rechtenbachu, c. k. guberniální rada, a rytíř Josef Čaderský za 16.500 zl. stříbra. Již roku 1826

*) Cod. dipl. Mor. VII. 837. X. 183, XI. 443, 511; Knihy půhonné II. 48, 75, 296, III. 12, 75, 213, IV. 111; zemský archiv. Chrlice č. 3002; Reg. dom. 241, podd. 160; D. z. B. nové č. 263, kníž. arcibiskup. archiv v Kroměříži D. II. a) 4_2, D. II. b) 5_2; Neuester Schematismus der Herrschaften in Mähren und Schlesien, 1896 str. 33; o Rovinách D. z. B. tisk I. str. 10.

postoupil Čaderský svůj díl Rechtenbachovi, jenž potom r. 1831 odkázal celý statek Marii, provdané Čaderské. Její rod drží Ivanovice podnes, t. č. rytíř Karel Čaderský.

Vrchnost měla tu zámek a dvůr, při něm r. 1750: 165 měr polí, 3 míry zahrady, luk po 12 vozů sena a 2 vozy otavy; pivovar na 100 sudů ročně; 2 hospody, v nichž se prodalo vína 9 sudů, kovárnu a j.

Poddaní zdejší platili t. r. úroku o sv. Jiří 21 zl. 54 kr., o sv. Václavě 17 zl. 2 kr., viničného 23 zl. 30 kr.; dávali 73 slepic a 730 vajec a robotovali týdně po celý rok: sedláci 3 dni s potahem, čtvrtláníci pěšky po 3 dnech, podruzi po 1 dni.

K statku příslušely jenom Ivanovice. Měl celkem 704 jitra 1454 čtv. sáhů, totiž (r. 1834):

	panských:				poddanských:			
pole	85	jiter	829□°	,	521	jiter	744□°	,
zahrady	2	„	256	„	12	„	497	„
louky	10	„	937	„	32	„	449	„
pastviny	2	„	543	„	27	„	619	„
les	—	„	—	„	10	„	1370	„

Nyní má 115·9 ha. polí: původních panských 57·49 ha., přikoupených někdy poddanských 58·41 ha; pivovar a sladovnu, lihovar a panskou hospodu.

Kontribučenská záložna má 8072 zl. jmění a 34 podílníky.

U vsi byl rybník neboli jezero přes 100° zdélí a 5—6° zšíří. Řeka Svratka často jej zaplavila. Bývalé vinice tehdy již zanikly, a jen někteří hospodáři pěstovali málo vína. Pro chudé a nemocné poddané zřídil tu chudobinec prokurátor z kláštera Velehradského Engelbert Herrmann (1725—39). V l. 1725—39 zřídil v zámku soukromou kapli, pak „na blízkém pahorku východně kapli s věží vystavil a v ní pro poutníky postavena socha Matky Boží, z Velehradu přinesená“. Tato byla okolo r. 1784 zrušena.

V duchovní správě patří Ivanovice k sousedním Tuřanům. Také do školy chodili odtud do Tuřan, vystavěli si pak německou školu, jež měla r. 1892 ve 2 třídách 191 dětí.

Obec měla r. 1749: 12 měr polí pustých a 60 měr ladem ležících, luk po půl vozu sena a čtvrt vozu otavy, r. 1754: $12^5/_8$ měr polí a $66^3/_8$ měr pastvin nazvaných: Trávník, Anger; jiné trati: im Riegel, Schmalacker, in Horitzen, Rohrwiesen.

Nyní jsou trati: Lüssel, Riegl, Hodom, Schmoläcker, Kromerin, Tramich, Neuzillingen, Königswiese.

Z rodin udržely v XVII· a XVIII. století nejdéle rodný dům jmenované: Doležal, Thomandl, Hammer, Rueber, Schon a Hlaváč. L. 1673 držel tu Mat. Isidor Záblatský dvůr $^5/_4$ lánu, jenž mu byl na čas jeho života jako svobodný přenechán. Utrpěli zde nejvíce požáry, na př. 1750 a 1813, průtrží mračen 22. května 1810, ovšem i válkami, jmenovitě od Francouzů l. 1805 a 1809.

Plodiny své prodávají v Brně. Spolek mají zde vojenští vysloužilci. Je tu stanice severní dráhy cís. Ferdinanda.

K obci přísluší Královský mlýn severozápadně u cesty do Brna.*)

Jehnice,

ves u potoka v údolí severně od Brna 8 km., nedaleko státní dráhy do Tišnova, katastr. a pol. obec, s Mokrou Horou 4·65 km.^{2} rozlohy; založena původně kolem návsi zaokrouhlá, později i tu zastavená, domy z velké části oddělené, jihozápadně dvůr a pivovar na úpatí ostrohu lesnatého; kolem vrchy přes 300 m. vysoké. Připomínají se r. 1324, kdy Jindřich z Lípy, nejvyšší maršálek království českého a zemský hejtman moravský, daroval dva lesy u Obřan a Jehnic klášteru na Starém Brně. Mívaly $1^1/_2$ lánu neboli 313 mír II. a III. třídy, r. 1750: 263 m. polí orných, $39^1/_4$ m. ladem ležících a $18^1/_2$ pustých, $5^7/_8$ měr zahrad, luk po $28^1/_4$ vozu sena a otavy a lesa $55^1/_2$ m. Po válkách v XV. století úplně spustly a ještě r. 1562 jmenují se pustinou; toliko na dvoře žil svobodník. Později se tam opět usadilo až 15 rodin a bylo na počátku XVII. století 16 domů, z nic po 30leté válce 3 pusté; do roku 1675 všecky osedlé, r. 1750. 21 domů, asi 150 obyv., r. 1790. 30 domů, 238 obyv., r. 1834. 32 domů, 191 obyv., r. 1869. 45 domů, 271 obyv., r. 1890. 52 domů, 342 obyv., 334 katolíků, 8 židů; 316 Čechů, 26 Němců (r. 1880 ani jeden žid a 6 Němců).

Příslušely k panství Nového Hradu do r. 1562. R. 1385 měl tu Ludvík z Bukoviny 3 hř. úroku ročního a zapsal je t. r. Hartlebovi, kanovníku Brněnskému. Když Nový Hrad dostal

*) Reg. podd. 148, dom. 188.

Albrecht z Boskovic a Černé Hory, panství Pozořice koupil a obě spojil, jmenují se Jehnice u tohoto panství do r. 1801. Darovalť t. r. kníže Alois Josef z Lichtenšteina svému radovi a řediteli Fr. rytíři z Haymerle, uznávaje věrné služby jeho, Jehnice, dvůr, zámek a novou vesnici Mokrou Horu (v. t.).

Jehnice staly se takto samostatným statkem. R. 1827 koupil je Josef z Hájku za 30.501 zl. stř. a po jeho smrti Anna Hermannová za 31.000 zl. stř., r. 1863 Theodor rytíř Offermann. Nyní patří Brunovi šlechtici Bauerovi a má 543 ha. výměry: 95·91 polí, 6·65 luk, 1·91 zahrady, 436·38 lesa, 1·60 rybníků, hospodářství pronajato, parní pivovar, mlýn a cihelna.

Panské pozemky byly u dvora. R 1667 býval na něm svobodník Jan Jehnický, roku 1750 Suchomel a patřilo k němu $172^{6}/_{8}$ měřic polí a zahrady, 3 míry polí ladem ležících, 5 mír pastvin, vinic $3^{1}/_{2}$ míry a luk po 15 vozů sena a otavy; lesa $50^{6}/_{8}$ měr, pivovar vařil $80^{1}/_{4}$ sudu piva ročně. Ke dvoru patřilo a robotovalo 8 domkářů: tři čtvrtě roku 2 dni, od sv. Jana do sv. Václava 3 dni. R. 1694 koupil jej od Jiřího Suchomela klášter Pavlánský na Vranově za 3500 zl.

R. 1834 měly Jehnice 524 jiter 1848 čtv. s., 379 obyvatelů a pozemků:

	panských:		poddanských:	
polí	130 jiter	1504□⁰,	190 jiter	1246□⁰,
polí z rybníků udělaných	— „	— „	4 „	1068 „
luk	13 „	1380 „	12 „	1542 „
zahrad	4 „	1096 „	4 „	246 „
pastvin	4 „	825 „	7 „	356 „
lesa	70 „	949 „	80 „	897 „

Lidé živili se polním hospodářstvím a nádenickou prací.

Živností bylo v XVII. století: 6 po 20—26 měřicích, 8 po 15—18 měřicích, 3 domky bez polí; v XVIII. století 2 po 21 m., 10 nejvíce 16—18 m., 3 „malí zahradníci“ po 4—5 měřicích, Robotovali z nich jako na celém panství: čtvrtláníci po 3 dnech; zahradníci a domkáři po 1 dni. S Útěchovem platili úroku o sv. Jiří 33 zl. 17 kr., o sv. Václavě 8 zl. 34 kr., za přístku 7 zl. Slepic a vajec nedávali.

Příslušely k farní osadě a škole v Řečkovicích. Teď mají svou školu, r. 1892 s 135 dětmi z Jehnic, Mokré Hory a Ořešína z obcí 2 km. vzdálených.

Uprostřed vsi a jihozápadně od ní stojí kaplička.

Obec měla jmění v XVII. století 8 měřic polí „na Horký", r. 1750 4 m. vzdělané a 4 m. pusté, lesa $55^{1}/_{2}$ m. „v Občině". Jiné trati se jmenují: za humny, v Náplavech, v kopaninách, v Hruškách, u Břemena, ve Žlebě, v Babídolech (louky), Hluky, na Babě, Bílová, pod Bílovou.

K obci patří také ves Mokrá Hora.

Na obecní pečeti staré je nápis: „Wubec diediny Jegnice Janie" a znakem jehně, beránek držící praporeček, kolem 3 křížky (vyobrazeno na str. 30. tab. II. 3.).

Rodný dům udržely v XVIII. století 100 let rodina Kolářova a Kolářičkova.*)

Jeršpice Dolní

jinak Heršpice, Heršice, Jeřpice**) původně česká, potom německá osada Gerspitz, v úrodné rovině u Brna jižně 4 km. při

Obraz 14. Dolní Jeršpice.

*) Cod. dipl. Mor. VI. 204; D. z. B. VII. 331, XXVIII. 2; nové desky č. 307; Reg. dom. 143, podd. 150.

**) Nejstarší paměti Jeršpice Dolní nebo Horní jmenují Gerspitz 1313, 1392, Jerspitz 1332 (něm.), Jerspicz 1354, Jershicz, z Jeršic 1358 (lat.), Jerspicz 1373 (lat.), 1396 (něm.), Gerspicz 1392 (lat. a něm.), 1394 (lat.), Jeršpice 1406-1416 (č.), Geršpice 1417 a j., Jerssice 1481 (čes.), na staré pečeti „Gerwiz"; jedna trať slove Gera 1749. Slula tedy osada Jeršice, Jeršpice nikoli Heršpice, jak se později píše, a původně Jerošovice neb Jarošovice, podobně jako z Jevišovic povstalo Jaispitz.

ústí potoka Lískoveckého do řeky Svratky 196 m., katastrální a politická obec s velkou nepravidelnou návsí (obr. 14. a 15.), 3·05 km.^{2} rozlohy, mívala $5^1/_3$ lánu nebo 625 měr polí I. třídy.

Ve 30leté válce utrpěla mnoho, zvláště když Švédové r. 1645 Brno obléhajíce, zde leželi a potom osadu spálili; ale zotavila se brzy tak, že měla po válce z 18 domů jen 1 pustý, $42^1/_2$ míry polí, a ten do roku 1668 osazený, z těch 18 osadníků byli 3 Čechové, ostatní Němci. R. 1750: 693 orných polí, 65 m. zahrad, $70^7/_8$ měr pastvin a luk po $29^1/_4$ vozu sena; domů 32 (9 sedláků, 9 čtvrtláníků a 14 chalupníků); r. 1790. 42 domů, 220 obyvatelů, roku 1834. 49 domů, 263 obyvatelů; r. 1880. 62 domů, 354 katolíků, z nich 52 Čechů, ostatní Němci; ubylo tedy poměrně k 1668—73 o 2 pct. Čechů ve 200 letech; r. 1890: 65 domů, 401 obyvatelů, katolíků, jen 13 Čechů.

Obr. 15. Půdorys Dolních Jeršpic.

Původně byla tato dědina, jako celé okolí Brněnské, česká.

Patřily nejprve klášteru v Luhu (Komárově) a několika jiným držitelům: jeden poplužní dvůr s 3 rolemi chudobinci křižovnického kláštera na Starém Brně, který jej prodal r. 1352; 1 dvůr měšťanu Brněnskému Nikoldovi, jehož syn Jan daroval jej panenskému klášteru dominikánskému v Brně r. 1313; tento prodal jej měšťanu Brněnskému Bohuslavovi, jenž se potom nazývá Bohuslav neb Bohuš z Jeršpic a r. 1332 odkázal témuž klášteru 4 kopy gr. ročního úroku na dvoře zdejším a 2 kopy

na domě v Běhounské ulici v Brně a nařídil, aby po smrti jeho polovice dobytka v tom dvoře přišla témuž klášteru, manželka jeho by ještě rok dvůr držela, pak ale jej s pluhy a koni i setbou klášteru odevzdala. Tento nechal jej pak jiným na čas užívati za roční úrok. L. 1396 prodal jej se vším příslušenstvím na poli a ve vsi Michalovi řečenému Mächlerovi, jeho manželce Kateřině a čtyřem jejich dětem na čas jejich života; platiti měli z něho ročně úroku 4 kopy velkých denárů a 8 velkých grošů Pražských a dávati 4 slepice na den sv. Michala. Po smrti Michalově a jeho dětí připadl zase dvůr klášteru se vším příslušenstvím.

Dvě léta dříve probošt a konvent kláštera v Luhách prodal svůj jeden dvůr s 2 lány za 40 kop gr. Janovi řečenému Sumpfenphennigu z Modřic, jeho dědicům a potomkům (roku 1394, 6. března); dávati z něho bylo úroku ročně do kláštera 20 gr. o sv. Jakubě, za desátek 1 kopu gr. o sv. Jiří a 2 slepice o sv. Jiljí; jiných platů a roboty byl kupující osvobozen. Dvůr byl potom svobodnický, v XVII. století měl 96 měr polí a patřil rodině Dohalské, potom jiným. Odtud psali se držitelé těchto dvorů také z Jeršpic.

Panství v Dolních Jeršpicích podržel si klášter Lužský až do roku 1527. Když tehdy zanikal, odevzdal je s ostatním majetkem poslední probošt kapitule u sv. Petra v Brně (viz Komárov).

K farní osadě patřily Dolní Jeršpice také do Komárova. Uprostřed vsi mají kapličku sv. Kateřiny s oltářem, na konci vesnice, severovýchodně u řeky Svratky, Boží Muka.

Do školy chodívali odtud také do Komárova; r. 1825 vystavěla obec školu a v ní mají přes 60 dětí.

Obec spravovali purkmistr a radní nebo-li přísežní; měla $3^7/_8$ měr polí, tři zahrady $1^3/_4$ míry a $70^7/_8$ měr pastvin „aufn Tramich“. Trati se jmenují: beim Dorf, in Gera, bei der Leska, auf den Gern, beim Gern, in Stohlhof, die Zeil, Zwitta, Tramichwiesen (pole), Kreiden.

Obecní pečet měla (r. 1749) nápis: „Sigill das Torf Unter-Gerwiz“ a znakem radlo, kolem něho květy (vyobrazeno na str. 30. tab. I. 11.)

Usedlosti měly v XVIII. století po 22 kusech polí, velké po $56^1/_4$ m., malé po 13 měřicích.

V okolí jsou dávné luhy podél Svratky, západně návrší 207 m., sz. cihelna, blízko nich vede c. k. severní dráha císaře Ferdinanda; stanice jest u Horních Jeršpic.*)

Jeršpice Horní,

jinak Heršpice nebo Jeřpice, na téže úrodné rovině blíže Brna 3 km. u cesty do Jeršpic Dolních a Modřic, katastrální a politická obec německá, 4·67 km.^{2} rozlohy, vystavena ve dvou řadách domů se zahradami; měla $9^{46}/_{64}$ lánu, z nich 7 lánů od zaniklé osady Starče, neboli 1006 měr polí r. 1656, $1279^1/_2$ míry r. 1750, až $107^3/_8$ míry zahrad, $118^1/_2$ míry pastvin a po $53^1/_4$ vozu sena. Má podobné osudy, jako Jeršpice Dolní, jak původem svým, tak i příběhy válečnými a jinými.

Po 30leté válce rychle se zotavila, nemajíc r. 1656 ani jednoho pustého domu ani pustých rolí. Měla tehdy 20 domů, r. 1750 již 36 (11 sedláků, 10 čtvrtláníků a 15 chalupníků); r. 1790 58 domů, 330 obyv., roku 1834 81 domů, 381 obyv., r. 1869 105 domů, 687 obyv., roku 1880 124 domů, 783 obyv., z nich 2 evangelíci a 26 židů, ostatní katolíci, 706 Němců a 76 Čechů; poměrně k roku 1668—73 přibylo zde Čechů o 5%; r. 1890: 148 domů, 888 obyv., z nich 882 katolíků, 4 evangelíci, 11 židů, 822 Němců, 65 Čechů.

Za dávných dob byla to česká osada; ještě v XVIII. století jmenují se trati po česku: Sekerka, na dílu, auf der Nivka. Poněmčovala se jako Dolní Jeršpice, když dvory přicházely do rukou německých měšťanů Brněnských, a vrchnost usazovala zde nové poddané.

R. 1354 držel je Kuno z Měnína, purkrabí na Veveří, 1358 Ješek „z Jeršic" a bratr jeho Theodrich kněz, pak měšťan Brněnský Bohuš a Pešlín z Tišnova; r. 1373 po smrti Pešlínově prodal Bohuš a sirotci tvrz, poplužní dvůr a 18 kop gr. úroku v Jeršpicích markraběti Janovi, a týž prodal je t. r. kapitule sv. Petra v Brně.

Vedle toho měly zde 4 lány klášter sv. Anny v Brně a Králové klášter na Starém Brně.

---

*) Cod. dipl. Mor. VI. 333; XII. 69, 75, 176, 270—271; D. z. B. VI. 118, 119; XI. 12, rukopis ve Františkově museu č. 388. Knihy půhonné II. 34, 129, 190, 310, III. 46, 155, 236 a j. Reg. dom. 141, pold. 164.

V Jeršpicích se připomínají v XIV. a XV. století ještě: r. 1390 dvorec Pešlínův a Václava Stubera; na dvoře allodialním r. 1417 věnuje Janek z Jeršpic Anně manželce své, roz. z Hartvíkovic, 50 kop gr., vyjma úroku 26 měr pšenice klášteru sv. Jana (minoritskému) v Brně; po smrti jeho přijal r. 1442 syn Václav matku svou Annu z Hartvíkovic na spolek všeho statku a vtělil to do zemských desk l. 1446; tohoto roku dala táž Anna z Hartvíkovic a z Jeršpic jiný dvůr „v Jerspicích u Brna“ s rolemi ornými a neornými, s lidmi poplatnými i nepoplatnými, s řekou a lesem a jiným příslušenstvím, co tu od dávna měla, Filipovi Dresselbergrovi a manželce jeho Elišce (dceři Mikšíkově z Jeršpic) v užívání dědičné, a týž Filip „Drysselperger“ koupil nejblíže příštího r. 1447 dvůr allodiální v Horních Jeršpicích s lidmi poplatnými a nepoplatnými a se vším příslušenstvím od Michka z Modřic.

Od kláštera sv. Jana v Brně koupila Eliška z Jeršpic a Vilém, syn její, základu dvora Jeršpic. Když nedávala úroků zadržených peněz i obilí, které klášteru vydávati měla, pohnal ji k soudu proto l. 1448. Později prodali Eliška a její syn Vilém z Jeršpic své dědictví dvůr v Horních Jeršpicích, s panstvím a se vším příslušenstvím kapitule sv. Petra v Brně a dali je vtěliti r. 1466. Kapitula držela pak Horní Jeršpice, vyjmouc ony 4 lány klášterů sv. Anny a Králové klášter na St. Brně.

Dvory ponechávala kapitula a tyto kláštery i příště za jistý úrok a plat jiným.

R. 1463 prodala kapitula 2 svobodné dvory v Horních Jeršpicích tamnímu rychtáři Janu Lebmanovi za 70 hř. a úroku ročního 4 hř., vymiňujíc sobě louku, les, řeku a lovení ryb.

Jako jinde, tak i zde bývaly někdy spory mezi držiteli těchto dvorů v Jeršpicích, a poháněli se vzájemně k soudu, nejvíce v XV. století. Mimo obyčejné soudy o dluh a podobné poznamenávají se tyto příhody:

Bareš z Jeršpic pohnal r. 1406 „Mikšíka Shýbala z J. bez lota z desíti hřiven, že svými koňmi i svým dobytkem a hříbaty jemu a jeho chudým lidem vytlačuje a vytráví, kdež co mají, a pávy chová, ježto mu střechy opustí a kazí“.

R. 1436 Eliška z Jeršpic pohání Michka z Modřic, Adámkova syna, ze 200 hř. gr., že jí drží bezprávně její vlastní dědictví

dvůr tudíž v Jeršpicích dva podsedky se vším příslušenstvím, nemaje k tomu žádného práva.

Poněvadž Michek neměl ještě let, po nálezu soudním neměl tomu půhonu odpovídati.

A příštího léta pohnal Jan z Jeršpic Romana z Vítovic z 30 hřiven gr. stř., že jeho pacholci šli s jeho chleba z Modřic do Jeršpic na jeho louku Janovu a tu mu pacholka jeho zbili a zmordovali v pravém lantfridě, že jeho tu za mrtvého odešli. Jan od Romana žádal, aby mu toho popravil, ale on toho neučinil.

Jan z Jeršpic pohnal t. r. 1437 také „Václava z Druhotína z 50 hř. gr., že mu jest vybíjel dům jeho a kvalt nad ním učinil v pravém lantfridě, a to mu jest málo ženy jeho nezabil i jeho tudíž a pacholka mu jeho přístavného k sobě vzal v největší potřebu Janovu, že skrze to veliké škody vzal“.

Václav z Druhotína doznal toho před soudem, ale pohnal Jana z Jeršpic pro tři věci: 1. že jemu sžal jeho oves vlastní, což pokládá 10 hř. gr. stř. a věda to, nechce jemu zaplatiti; 2. že jemu vehnal svinní stádo do jeho štěpnic i do jeho otavy tu v štěpnicích i do lesa lužného v žaludy i v ovoce i v zelné zahrady kvaltem, nemaje k tomu žádného práva; toho pokládá 10 hř. gr., 3. že jest vyoral meze urostlé a vyvrátil kamení vsazené a osel roli jeho; toho pokládá 50 hř. gr. stř. Pokázati to chtěl lidmi té dědiny.

A manželka Janova, Anna, žalovala téhož Václava z Druhotína z 50 hř. gr.: „Mne jest hanil přede panem Janem Lomnickým a p. Joštem Rosickým, že jsem hodna utopením jako zlá a nehodná, a řekl mně: „Ji jest vždy do prohlubně uvrci a utopiti zlú, nečistú tistu“ (čubku).

Načež opět Václav z Druhotína pohnal Jana z Jeršpic z 50 hř. gr. stř., „že se jest podvolil dobrovolně před úředníky menšího práva, aby lidé z Jeršpic meze rozměřili vyjdouce a on to věda, že jest mnoho přeoral v jeho držení, i nedal jest lidem více vyvoditi mezí.“

Rolí měli tam osedlí po 22 kusech, po 60, 40 měrách.

V církevních záležitostech příslušeli odtud jako Dolní J. k farní osadě Komárovské. R. 1811 vystavěla obec kapli Nanebevzetí Panny Marie s oltářem a vížkou.

Do školy chodívali do Komárova; r. 1892 měli vlastní školu o 2 třídách se 117 dětmi.

Obec měla v XVIII. století jmění: 18 měr polí, 2 míry zahrady, $118^1/_2$ míry pastvin, luk po $1^1/_2$ vozu sena. Trati se jmenovaly dílem česky, dílem německy: Sekerka, na dílu, auf der Nivka, bei der alten Brünn, von der alten Strasse, bei der Kaiserstrasse, an Hobrich, Dreistösz, in Stohlhöfen, in Stiritz..., pastviny: Dramnich, Peterswinkel, Prossau; nyní: Breite Teich, Fünf Stössl, Vordere Teiche, Breite Hubrichäcker, Langäcker Tramich, Brückenwiesen (pole), Kreiden, Prosaäcker a j.

Na obecní pečeti měli tehdy nápis: „Insigill des aigen Ober-Gerspiz", uprostřed nahoře klíč, dole radlo a kosíř (vyobr. na str. 30, tab. I. 12).

V nové době vznikla u staré obce nová osada Nové Jeršpice a je s onou spojena.

U Jeršpic je stanice dráhy císaře Ferdinanda a telegraf.

Severně od Jeršpic k Brnu bývaly za dávných dob ještě dvě osady, k panství kláštera v Luhách „od starodávna" příslušné, nyní zaniklé:

1. „Styrice, „Sterča" jmenovaná, stála, kde se podnes říká polím Stiritz, Štýřice, v úrodné rovině u Svratky, kde se dráhy křižují. Bývala třikráte větší nežli Horní Jeršpice; spustla nepochybně v XV. století, a lidem z těchto Jeršpic ponechala vrchnost od ní 7 lánů po 10 tolarech moravských, další role Králové klášteru na Starém Brně.

2. Rybníky u Svratky blíže Brna. R. 1528 odevzdal poslední probošt (Komárovský) v Luhách kapitule sv. Petra v Brně obě pusté vesnice se všemi poli, lukami, zahradami, luhy, rybníkem, mlýny, vinicemi vzdělanými i nevzdělanými, s desátkem a horním právem. Tehdy z polí od těchto dvou pustých dědin platil Králové klášter 4 kopy gr. úroku; jiná pole drželi a vzdělávali: klášter sv. Anny a chudobinec na St. Brně, obyvatelé v Novosadech a Dornreslu u Brna, pěstujíce tam zelí, cibuli, řípu, pšenici a j. — Vinice po té osadě „Rybníky" nazvané připomínají se již r. 1333, když královna Eliška, vdova po králi Václavovi II., klášteru na Starém Brně od ní založenému darovala z nich desátek. Osada Rybníky potom již úplně zanikla, i jméno její u lidu. Jméno Sterča se připomíná ještě v paměti

r. 1673 u panství kapituly sv. Petra v Brně, a udrželo se v názvu polní trati „Stiritz".*) Roku 1870 postaven je tam u cesty kříž.

Jinačovice,

vesnice severoseverozápadně od Brna 9 km. blíž Evanovic mezi horami 320—440 m., katastr. a politická obec, 6·15 km.² rozlohy měla 1½ lánu, nebo-li 500 měr polí, r. 1750: 429 m. orných, 6⅛ měr zahrad, 13 m. ladem ležících a 173 6/8 m. pustých,

Obraz 16. U zvonice v Jinačovicích.

10½ m. pastvin a luk po 4½ vozu sena a otavy; — domů bylo původně 11, na počátku XVII. století 24, z nich po 30leté válce 20 osedlých a 4 pusté, r. 1674 ještě 3 pusté; r. 1750 19 domů (11 sedláků, 8 chalupníků), r. 1790 40 domů, 240 obyv., roku 1834 48 domů, 280 obyv., roku 1869 55 domů, 322 obyv., roku 1890 70 domů, 391 obyv., všichni katolíci, Češi.

*) D. z. B. tišt. III. 27b, VI. 118, 119, VII. 784, XI. 400, XII. 89, 427, 469, 614; XIV. 74; Knihy půhonné II. 34; III. 155, 166, 191, 198, 204, 208, 234, 403, 405; IV. 243; V. 279, 427; Brněnská kniha městská čís. 41; Reg. dom. 141. podd. 164. O zaniklých osadách: Zemský archiv čís. 2943—3025, 8693; zemská registratura podd. č. 164. Cod. dipl. Mor. VI. 347.

Patřily dle nejstarší známé paměti k Lelekovicům; r. 1358 vyměnil si je od Herše z L. markrabě Jan za ves Lažany, r. 1406 zapsal na Jinačovicích, Rozdrojovicích a Kněhničkách 15 hř. úroku ze 150 hř. vdově Kateřině z Rožďálovic, a tato přijala téhož roku na spolek sestru Elišku a syna jejího Ješka a Jošta řečeného Hechta z Rosic; načež tento Jošt r. 1416 přijal na Jinačovice a Rozdrojovice na spolek Ješka z Hradiska a ještě roku 1445 je držel. Jošt Hecht často přichází u soudu, na př. r. 1436 ve příčině věna na Jinačovicích s panem Jindřichem Mírkem z Chlumu, r. 1445 s Jaroslavem z Šelmberka, že mu drží 5 kop grošů platu úročního v Jinačovicích, jež po smrti nebožky jeho mateři naň spadly. I dostaly se potom panství Veverskému v okrese Tišnovském. V XV. století platily Jinačovice vrchnosti jen 2 kopy úroku o sv. Jiří a o sv. Václavě tolikéž a půl kopy zemných peněz; ale v XVIII. století měli osadníci zdejší tyto povinnosti poddanské: platili úroku o sv. Jiří 3 zl. $53^3/_4$ kr., o sv. Michale 4 zl. 41 kr., o vánocích 1 zl. $21^1/_2$ kr., o hromicích 33 kr., dávali 68 vajec (slepic žádných, v ostatních obcích toho panství ano); robotovali sedláci s koni týdně 2 dni a mimo to od sv. Jana do sv. Václava pěšky týdně 3 dni, větší chalupníci pěšky 2 dni a menší $1^1/_2$ dne, od sv. Jana do sv. Václava dvojnásobně.

U původních 11 statků bylo: u 2 po 46 měřicích polí, u 2 po 34 m, u 5 po 23—19, u 2 po 7, 12, ostatní nic: před r. 1749 byly nově rozděleny: 2 po 29 měřicích, 11 po 19 m., ostatní méně.

Obci patřilo $19^7/_8$ měr pustých rolí a $2^1/_2$ m. ladem ležících, $10^1/_2$ m. pastvin a louku po 3 vozy sena. Trati se jmenují: na Senářu, v Sinářově, na Skalkách, na Oujezdě, v Oujezdech, u Jezer, v Koutech, v Šarabotech, v Saraborcech, do Strachova, do Znizova, v Hlubocku nebo v Hluboci, na Příčníkách, v Sekýrkách, Smolných a j.; nyní: na Skalkách, Senářov, Poloděla, Závist, Baba.

Obecní správu vedl rychtář, purkmistr a úřední (radní); na pečeti měli začáteční písmena P. D. G. (Pečet dědiny Jinačovic) a znakem radlici a krojidlo (vyobrazeno na str. 30., tab. III. 13.)

Patří ode dávna k farní osadě a škole Kouřimské a má teď od r. 1877 vlastní školu, r. 1892 se 73 dětmi. Uprostřed vsi mají kapličku.

Z 20 starých osedlých udržely rodný dům v nejhorší době do roku 1749 až 100 let rodiny jménem: Stodůlka 2, Sedlák, Cibulka a Báťa.*)

Jiříkovice,

vesnice východně od Brna 8 km. blízko státní dráhy u vtoku Blažejovského potoka do Roketnického na rovině, katastrální a politická obec 4·70 km.² rozlohy, nazvaná po zakladateli svém Jiříkovi, jak i pověst lidu praví: „Byli tři bratří: Jiří, Bedřich a Blažej. Každý založil zde jednu osadu: Jiříkovice, Bedřichovice a Blažejovice“ . . . Původně stály domy těsně vedle sebe ve dvou pravidelných řadách podél cesty do Tvarožny; sedláci uprostřed, chalupníci na krajích; pozdější domky vystavené jsou před obcí jihovýchodně a severně za potokem. Před některými jsou zahrádky. Jindy bývaly přede dveřmi výstupky, „žundry“; poslední rozbourán byl roku 1885. Také národní kroje mizí. Zachovaly se podnes u mužských červené „korduly“ a modré „gatě“. Jinoši je oblekou, když je mše sv. za mládence a panny, nebo na nějakou slavnost, někteří také na hody a ostatky. Několik mužů nosí také všední korduly a v zimě beranici se třapcem, „ušatice“.

R. 1269 daroval Smil z Lichtenburka Jiříkovice klášteru Žďárskému. Cod. dipl. IV. XVIII.

Staré paměti vypravují roku 1306, že Jiříkovice patřily k farní osadě Šlapánské, dávajíce tamnímu faráři desátek, a tvořily zvláštní statek; ale v druhé polovici XIV. století byly ve 3 části rozděleny.

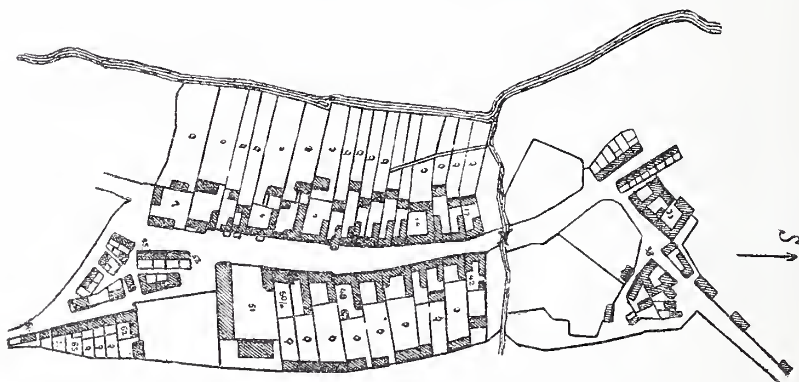
Roku 1366 prodal ještě „celou ves Jiříkovice, 2 dvory a mlýn se vším příslušenstvím a panstvím“**) Petr Steinfels Benešovi z Býkovic za 310 hř. gr.; tento přenechal díl Jiříkovic bratru svému Ješkovi, dvůr a 6 lánů, Ondřejovi 10 lánů a 1/25 podsedku a r. 1376 zapsal manželce své Kateřině věna 82 hř. na díle vsi Jiříkovic; Ješek psal se odtud z Jiříkovic, zapsal t. r. manželce své Eleně věno 50 kop na dvoře v Jiří-

*) Cod. dip. Mor. IX. 61; D. z. B. III. 30, VIII. 242; Knihy půhonné III. 142, 176, 207; V. 61; Reg. podd. 142.

**) Nepatřily tedy zdejší Jiříkovice klášteru Vyzovskému, Smilheimu, nazvanému tak po zakladateli jeho panu Smilovi ze Střílek.

kovicích a 1 lánu a r. 1378 prodal Blahutovi z Chudichrom v Jiříkovicích 5 lánů poddanských; Ondřej prodal svůj díl Benešovi a Ješkovi bratřím 10 lánů, $^1/_2$5 podsedku r. 1379, a po 2 letech Beneš z Jiříkovic prodal 10 lánů s plným právem a panstvím Bolce vdově po Matoušovi z Lukova jinak ze Šternberka, a tato je darovala klášteru sv. Anny na Starém Brně. I příslušel tento díl Jiříkovic od té doby k Blažejovicím (v. t.); ostatní s dvorem patřilo bratřím: Benešovi dvůr a Ješkovi 6 lánů.

Beneš z Jiříkovic zapsal r. 1385 manželce své na dvoře zdejším 46 kop 50 gr., a když umřel, dala je vdova Slavěna zapsati Janovi řečenému Zbraslavci a ten své manželce Žofce; Ješek z Býkovic řečený Býček své manželce Elišce z Dubčan

Obraz 17. Půdorys Jiříkovic.

na 6 lánech úroku ročního 5 hř. gr. r. 1398, ale brzy potom umřel on a syn, Eliška zdědila onen díl Jiříkovic s povolením markraběte Jošta, ačkoliv dcery Beneše Býkovského, Dorota a Katruše, a synové Jana Zbraslavce odpor kladli roku 1406, provdala se za Václava ze Zvole a přijala ho na spolek dědictví v Jiříkovicích. Stalo se však, že Jan ze Ptení vyprosil sobě tvrz Jiříkovice i příslušenství, ač věděl, že jest to paní Elišky, držel je bez její vůle, požíval toho, jakož se jemu zdálo, půltřetího léta, jejích úroků na věno jí nedával a pobral jí obilí, koně i svině a jiné. Po nich vládl tu Jan starší Kepina ze Zvole a prodal r. 1447 Janovi z Polánky tvrz a ves Jiříkovice 6 lánů vzdělaných, 8 lánů a 9 podsedků purkrechtních, 4 lány robotní; r. 1481 Aleš z Polánky Janovi ze Svojkova tvrz Jiříkovice

s dvorem a jiným příslušenstvím. Na Jiříkovicích jmenuje se pak r. 1504 Oldřich ze Svojkova, r. 1528 Jiřík ze Svojkova jenž dal vtěliti své manželce Bohunce ze Zahrádek 3500 kop věna na tvrzi a vsi Jiříkovicích; potom synové jeho Jiří, Václav, Burjan a Jan; r. 1567 Alena Jiříkovská ze Svojkova a na Jiříkovicích, která přijala svého manžela Bohuslava Bořitu na spolek dílu svého na tvrzi a dvoře v Jiříkovicích.

Bořita koupil panství Líšenské a odkázal vše synu Hynkovi; r. 1628 koupila je vdova Eliška Bergrová, roz. Kumrovna, s tvrzí, dvorem, mlýnem a jiným příslušenstvím a připojila je k panství Sokolnickému, jež před tím r. 1625 také byla koupila (v. Sokolnice).

Jeden malý díl bylo léno biskupa Olomouckého. V XVII. století držel je roku 1660 Jiří Ruprecht Hausperský z Fanalu, po něm r. 1669 za 1300 zl. Jan Ant. Pachta z Rájova (z Reyhofenu), který je připojil k lénu Šlapánskému (v. Šlapánice).

Díly Jiříkovic od XVII. století byly:

1. statek Jiříkovský, léno, $1^{28}/_{64}$ lánu neboli 216 měr polí I. a II. třídy, 4 domy, z nich po 30leté válce 3 pusté, toliko jeden osedlý. Roku 1667 o těch 3 pustých nevědělo se, „kolik kusů polí k nim patří, ani jak se jmenují“; patřilo k nim 162 měřic. Z pustých bylo uděláno pět nových usedlostí (2 po 53 a 57, 1 po 27 m. a 2 po čtvrtlánu). Neměly vlastních luk a dostávaly nejmenší díl ze společných (jichž užívali také poddaní panství Blažejovského a Sokolnického), nejvíce $2^1/_2$ vozu sena a 1 vůz otavy. R. 1750 měli 228 měřic polí orných, 5 m. ladem ležících, 1 míru zahrad, luk po 5 vozů sena a otavy a platili úroku o sv. Václavě 9 zl. 31 kr., o sv. Martině 10 zl., dávali 12 slepic a 4 kopy vajec; robotovali ze $^3/_4$lánu 3 dni týdně s potahem, z jednoho $^1/_4$lánu 1 den, z druhého pěšky 3 dni.

Ačkoliv bylo jich toliko pět, tvořili přece zvláštní obec měli svého „purkmistra“ a pečeť obecní, na ní znakem sv. Jiří na koni, jak bodá draka, a začáteční písmena S. G. (Sigillum Jiříkovic, vyobrazeno na str. 31., tab. II. 2). Trati polní se jmenují: za mlýnem, za dvorem, Pracky (na straně ke vsi Praci), Klín, Klínky, Parvis (Bauerwiese, Selská luka).

Když lidu přibývalo, usadilo se jich dále na tom díle do konce XVIII. století 9 (č. d. 3.—7., 22., 23., 44. a 47.), a roku 1834 bylo již 18 domů, 110 obyvatelů.

2. K panství Blažejovskému kláštera sv. Anny v Brně náleželo $3^{58}/_{64}$ lánu neb 513 měřic I. a II. tř. a 12 domů, z nichž po 30leté válce zůstaly jen 4 osedlé a 108 měr polí vzdělaných; vše ostatní leželo pusto; ještě r. 1673 bylo jen 5 osedlých, ale 7 pustých domů, a rolí pustých 324 měr; r. 1750 16 domů (3 půllány a 13 čtvrtlánů), k nim polí $615^{6}/_{8}$ měr orných a $6^{6}/_{8}$ m. ladem ležících, 2 míry zahrad a luk po 20 v. sena a otavy.

Platili úroku o sv. Jiří 8 zl. 15 kr., o sv. Václavě 10 zl. 15 kr, platu odúmrtního 2 zl., dávali slepic 15 a 225 vajec, robotovali 3 po 3 dnech s potahem a čtvrtláníci pěšky 3 dni týdně s 1 osobou. Po smlouvě roku 1784 byli povinni: platiti 220 zl. 48 kr., dávati žita 6 m., ovsa 6 m., k stavení potřebné věci na 2 míle dovážeti 12 dní, při lovení ryb a příkopu dělání 78 dní pracovati.

Na konci XVIII. století bylo jich zde 24 (č. d. 8.—18., 21. . . ., 26.—30., 42., 43., 47., 48. a 50.) Jsouce pro sebe zvláštní obcí, měli také vlastní správu a na pečeti obecní S † A (t. j. Sv. Anna), pod tím tři ptáky a nápisem „Peczet · Girzi · pod · s · Anny · 1616“ (vyobrazeno na str. 30., tab. I. 8.) Obecním jměním bylo 27 m. polí. Trati měli: za mlýnem, ve dvojích, Pracky a Parvis.

3. K panství Sokolnickému patřila ostatní část: $3^{5}/_{64}$ lánu neb $324^{1}/_{2}$ míry polí, na počátku XVII. století 13 domů, z nich po 30leté válce bylo jen 5 osedlých, k 8 pustým patřilo 249 měřic polí; r. 1673. 9 osedlých, 4 pusté s 48 m. pustých rolí; r. 1750. 6 láníků a 3 čtvrtláníky, rolí 474 m. polí orných, $10^{1}/_{2}$ m. ladem ležících, $3^{3}/_{8}$ měřice zahrad, $25^{1}/_{8}$ m. pastvin a luk po $17^{1}/_{2}$ vozu sena a otavy. Tito měli poměrně k ostatním sousedům největší poddanské povinnosti: dávali půlletně úroku o sv. Jiří a sv. Václavě 5 zl. 19 kr., slepic $24^{3}/_{4}$, vajec 240 a robotovali sedláci po 3 dnech týdně s potahem a čtvrtláníci tolikéž dní pěšky, mimo to ještě od sv. Jana do sv. Václava pěší robotu sedláci s 1 osobou týdně po 3 dnech, čtvrtláníci 1 den. Robotovali od sv. Josefa do sv. Václava od 6 hod. ráno do 6 hod. večer, v zimě od 8 hod. ráno do 4 hod. odpoledne. Pěší robotu od sv. Jana do sv. Václava nazvali „janskou“. Zimního času chodili čtvrtláníci do lesa Horákovského sekat dříví; za jeden sáh odepsali jim $2^{1}/_{2}$ dne; potom jezdili tam

půlláníci pro dříví; kdo zavezl půl sáhu do Sokolnic, počítalo se mu za to 1 den; pro stavební dříví jezdívali do Boskovic, na cestu dostal robotník 6 grošů.

Vrchnost měla tu poplužní dvůr, mlýn a hospodu (viz Sokolnice).

„Sokolnická vrchnost bývala nejpřísnější“. V živé paměti zachovali bývalí robotníci vrchního Klevetu; ačkoliv „sám byl sedlákův syn z Boskovic, robotníkům sedlákům rád se posmíval“.

Tvoříce pro sebe 3. obec v Jiříkovicích, měli svého purkmistra, obecní pečeť, na ní jméno vesnice „Girsikowitz 1687“ a znakem radlici. Patřilo jí 5 mír polí „v Hanech“ a „Červenka“.

Trati slovou: v dvojích, na Hlanech, na Pervisu, u Hlanek Dolních, Červinky, pod Pervisem (nyní též na Parvisách), na Prackách, Pracka.

Z rodin udržela nejdéle rodný dům v XVIII. století rodina Králova.

Když konečně bylo poddanství zrušeno, spojily se ony tři obce v jednu. Celá vesnice měla na počátku XVII. století 29 domů, po 30leté válce jen 13 osedlých, ale 16 pustých a také většinu rolí pustých; r. 1673 15 osedlých, 14 pustých; r. 1750 30 osedlých; u nich 1317 m. polí orných, 22 m. ladem ležících, $6^3/_8$ m. zahrad, luk po $42^1/_2$ vozu sena a otavy a 25 m. pastvin; r. 1790 40 domů, 302 obyvatelů, r. 1834 58 domů, 393 obyv., r. 1869 75 domů, 454 obyvatelů, r. 1890 80 domů, 524 obyv.

Obec má pamětní knihu z roku 1835 a knihovnu přes 100 svazků, založenou roku 1884.

Starosta Benedikt Spáčil napsal po zrušení roboty do pamětní knihy obecní: „Nyní díky Hospodinu, Pánu Bohu našemu, že nás sprostil toho otroctví, vysvobodil z těch břemen robot a z těch poddaností těžkých. Neb jen jemu máme co děkovat, že shledl na lid svůj s výsosti nebes, jak je těžce pronásledován“.

Výkupu dali z půllánu 1000 zl. víd. čísla („šajnů“).

Jiříkovice od počátku svého příslušejí k farní osadě Šlapánské, dávaly desátku z půllánu dvacátý mandel a výkupu z něho okolo 200 zl.

Do školy chodívaly děti od dávna až do r. 1799 do Šlapánic, pak do Blažejovic. Vlastní školu založili si v Jiříkovicích

r. 1851. . . . Každé dítě přineslo jeden kámen do základu. A do pamětní knihy zapsal představený obce, Jan Daněk, upřímná slova budoucím: „Vy potomkové naši! Pomněte na to, což jsme pro vás učinili a co vše pro vás podnikli, chtíce z vás míti lidi vycvičené pro Boha i pro tento svět šťastné. Nejvíce nám na tom záleželo, abyste se ve sv. náboženství katolickém vzdělali, o vaše duše péči majíce, abychom vám jich pro Krista získali. O držte se tedy tohoto sv. náboženství! Zachovávejte přikázání Boží! Zanechte všech svárů, různic a milujte se jako bratří vespolek!“

Školu obec rozšířila na dvoutřídní r. 1888, kdy novou školní budovu vystavěla. R. 1854 bylo 108 školních dětí, r. 1862. 82, nejméně r. 1867 a 1872 (55), načež stoupá jich počet: r. 1880 bylo jich 76, r. 1886 102, r. 1892 115.

Příjmu dostával učitel: 200 zl. víd. č., které mu starosta vybral, 16 měr žita, 8 měr pšenice a 4 míry ječmene. Nejdéle tu působil učitel Frant. Čecháček, r. 1853—1873, jenž založil pamětní knihu školní. Bývalý farář Šlapánský, P. Vincenc Vzácný, daroval škole r. 1861 státní úpis na 100 zl. r. m., aby za úroky byly kupovány knihy pro žákovskou knihovnu. Na ni přispívá též obec, a r. 1891 měla 140 svazků.

Z rodáků jmenuje se zasloužilý rolník Jan Daněk. Narodil se r. 1805, založil r. 1835 obecní pamětní knihu, zapisoval do ní události od r. 1824 počínaje, přičinil se o založení školy a zvolen byl za poslance na sněm r. 1860. Umřel r. 1862.*)

Josefov,

vesnička v malebném údolí potoka Křtinského neboli Říčky, ssv. od Brna 12 km., od Adamova 3 km. východně, kde stýkají se hranice obcí Babic a Habrůvky. Původně byly tu sklené hutě a když byly zrušeny, zařízena byla zde před r. 1750 draslovna neboli flusárna. Jmenovala se „Hutě“ i dále (r. 1772), a když v nové době stavěny byly zde domy a vznikla samota, nazvána

---

*) Cod dipl. Mor. V. 202; XI. 510; D. z. B. tišt. IV. 460, VI. 393, 465, 572, 747, 893; VII. 282. 1057, 1058; VIII. 17, 536—539; XII. 774 ; rkp. XI. 11, XIV. 3, XIX. 4, XXV. 12. Knihy půhonné I. 182, II. 28, 38, 77, 149, 263, 329; Reg. podd. 139,, 233 a 145. Zprávy od Jana C. Hudečka, učitele v Jiříkovicích, r. 1891.

jest Josefov. Přísluší k duchovní správě a škole Adamovské; ale jedna část Josefova, 9 domků podél cesty v údolí k Adamovu, ležíc na pozemku Babickém, patří k obci Babicům, druhá menší část, ostatní domky v úžlabině na cestě k Olomučanům, k obci Habrůvce, jsouc v jejím obvodu.

R. 1890 bylo v Josefově 14 domků, 168 obyvatelů, totiž: v 1. části Babické 9 domů, 134 obyvatelů, v 2. části Habrůvecké 5 domů, 34 obyvatelů.

Jeskyně u Josefova.

V krásném údolí u Josefova jsou památné *jeskyně:* na pravé straně potoka Býčí skála a Kostelík, na levé Žitná, Výpustek, Jáchymovka a několik menších nejmenovaných.

Obraz 18 Josefovské údolí u Adamova.

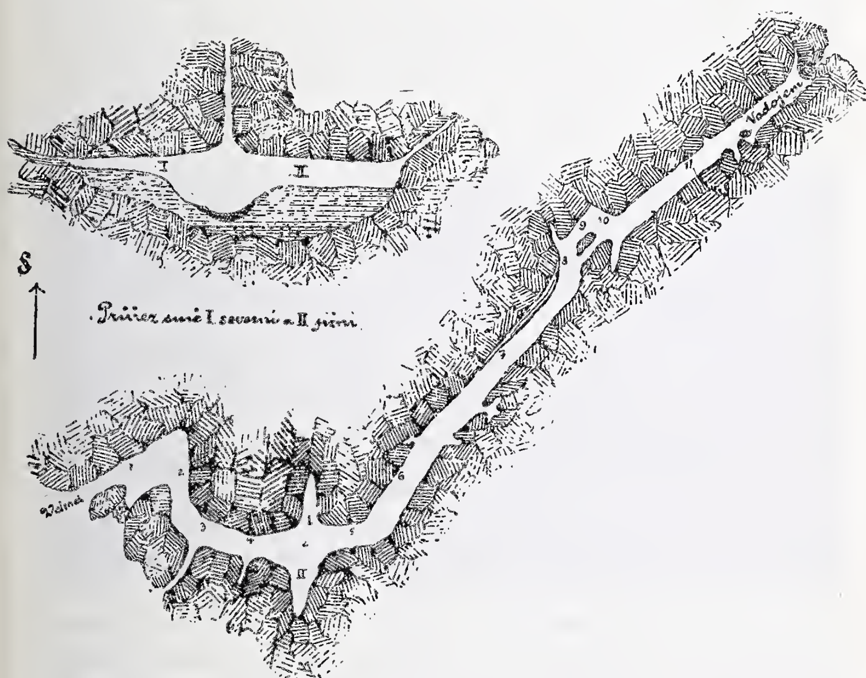
I. Na severní straně údolí od Josefova táhne se strmý vrch, lesem porostlý. Z něho asi 230 kroků od Josefova vytéká z kolmé skály čistý potůček, jenž pochází z rybníka Olšovce u Jedovnic, spadá nedaleko Dolního mlýna do otvoru tamní jeskyně „Propadání“, teče pod zemí k Býčí skále, u ní opět na světlo přichází a spojí se s potokem Křtinským, jenž také z onoho rybníka teče, ale údolím jižně ke Křtinám, u nich se k západu obrací, zde onen podzemní potůček přijímá a k Adamovu

Obraz 19. Býčí skála.

do řeky Svitavy spěje. A dále strmí bělošedá skalní stěna 50 m. vysoká, *Býčí skála.* (Viz obraz 19. a půdorys 20.)

Do ní vede upravený vchod; vedle něho je zazděný vchod a nad ním velký otvor neboli komín. V jeskyni jest předsíň (na půdorysu č. 1.), hlavní chodba směrem severovýchodním (č. 2.—11.), a odbočky (zvláště č. I. a II.). Předsíň jest 45 m. dlouhá, 10 m. široká, 7 m. vysoká; od ní jde hlavní chodba

Obraz 20. Půdorys Býčí skály.

přes 360 m. dlouhá. Strop jeskyně jest divoce rozervaný a s mnohými otvory neb komíny, jimiž za deštivých dnů teče voda do jeskyně. Část vody přichází sem pod zemí od Jedovnic. Od předsíně 20 m. jest t. zv. Pohanský komín (v. obr. naproti č. 3.); dále 34 m. vysoká a široká síň, z níž odbočují vedlejší síně (viz č. I. a II. a průřez jejich), v levo severní vyšší, 19 m. dlouhá, 4 m. vysoká (č. I.), v pravo jižní (č. II.), 23 m. dlouhá,

11 m. široká a 8—10 m. vysoká, do níž jdeme po schodišti v náplavě udělaném. Odtud zatáčí se hlavní chodba směrem severovýchodním, má (u č. 7.) podél levé stěny nádržku vodní $^1/_2$—1 m. hlubokou, v ní studenou čistou vodu, a na konci chodby vodojem. Tento býval hlubší, ještě r. 1864 asi 3 m. hluboký; ale povodně, zvláště r. 1883, jej zanesly. Před ním jsou dvě pamětní desky ve skále vytesané, v levo na památku návštěvy císaře a krále Františka II. a jeho manželky Marie Teresie r. 1804, v pravo, že navštívil Býčí skálu kníže Alois z Lichtenšteina a jeho manželka Karolina r. 1782, 1797 a 1817. Vracíme-li se nazpět, vidíme (naproti č. 10.) veliký otvor neboli komín, jejž utvořila voda sem tekoucí. U č. 3. (v. obr.) jest nejhlubší místo v jeskyni, a když prší nebo sníh taje, utvoří se tu i jezérko. Odtud půda stoupá ku předsíni (č. 2.) a klesá pak téměř o 2 m. k zazděnému vchodu.

V Býčí skále, jako v jiných jeskyních, skrývali se lidé ve zlých dobách válečných od starodávna, a vypravují se o ní pověsti, že jsou tam veliké poklady zahrabány.

Býčí skálu a jiné jeskyně v okolí proskoumali hlavně Dr. Jindřich Wankel, bývalý lékař v Blansku a v Olomouci, a Dr. Martin Kříž, notář ve Ždánicích.

Nalezeny jsou v ní pravěké památky, stopy prvních obyvatelů moravských, jmenovitě lidské lebky a kostry z pravěku, kosti rozličných zvířat (viz str. 13—16), umělé výrobky kostěné a kamenné, jako: nože, lžíce, jehly, hroty na kopí a šípy, pilečky, škrabadla, šidla, dlátka čili klínky, sekyry; střepy z nádob hliněných, popelnice; spálené obilí, jako žito, ječmen, pšenice, proso; kamenné věci: žernovy, drtidla, amulety jaspisové, prsteny, mlaty, kameny hlazené; perly jantarové, skleněné a jiné; zlaté předměty, jako prsteny z tenkého zlatého drátu, náramky, spony krásně ozdobené; bronzové památky rozličné, jako ozdoby nákrčné, prsteny, spínadla, náramky, obruče na ozdoby noh, pásy, bronzová soška býka, vědérka, kotlíky; zbroje bronzové a zbraní bylo málo nalezeno, ku př. bronzová přilba, pás, hroty na šípy; více železných zbraní, jako kelty, sekýrky, železný meč a jiné památky.

Od Býčí skály 350 kroků na straně vidíme jeskyni Kostelík, nazvanou tak, že se podobá gotickému kostelu. Jest 11 m. široká, 8 m. vysoká a 31 m. dlouhá. Dále 180 kroků se vylévá z pod-

zemí Křtinský potok neboli Říčka, jenž asi 4500 kroků dále za propastí Vokounkou*) do země mizí.

II. Na druhé, jižní straně údolí, naproti Vokounce, jsou:

1. jeskyně 57 m. dlouhá, 1—3 m. vysoká, 3—8 m. široká a 100 kroků dále nedaleko cesty do Babic a Bílovic:

· 2. jeskyně Žitná 8 m. dlouhá, na konci 4 m. široká a nedaleko ní

3. památná jeskyně *Výpustek* (obr. 21., 22. a 23.), 480 m. od místa, kde Říčka v trhlině skalní mizí.

Do Výpustku jest 18 m. nad údolím vchod, v jeskyni 4 velké síně (č. I.–IV.), hlavní chodba okolo 400 m. dlouhá a

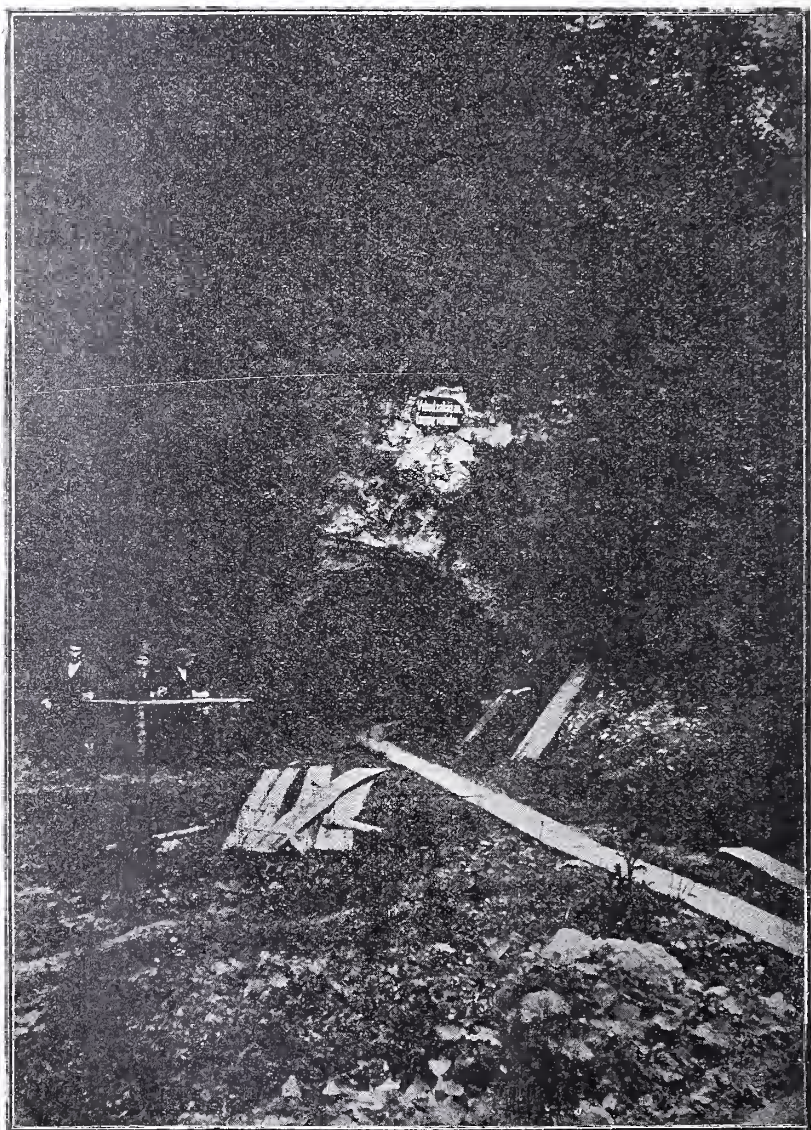

Obraz 21. Uvnitř jeskyně Výpustku.

odbočky (č. 1.—17.); I. síň jest 14 m. dlouhá, 6 m. široká a 6 m. vysoká; II. 20 m. dlouhá, 16 m. široká; III. 12 m. dlouhá, 13 m. široká; za ní skalnatý sloup, u něhož se dělí chodba: v pravo 153 m. dlouhá k několika komínům ve stropě, v levo 100 m. dlouhá; IV. horní síň jest severně od východu z jeskyně. Na několika místech jsou ve stropě otvory neboli komíny, jež voda svrchu tekoucí učinila; u vedlejší chodby č. 10. a 13. jsou propasti.

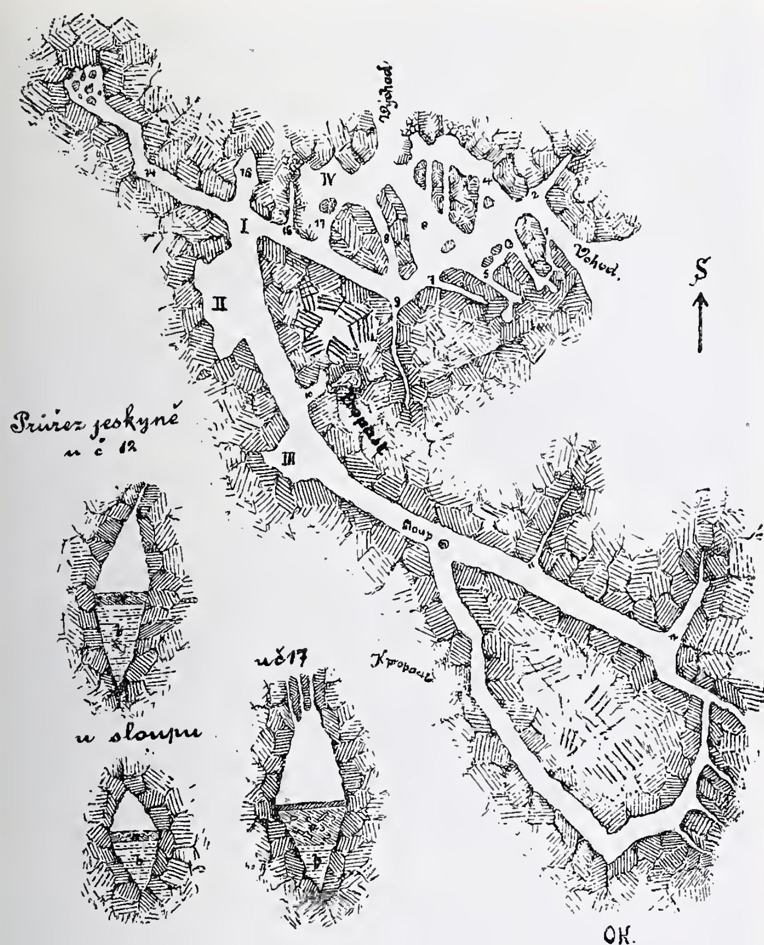
*) Jmenuje se tak po Vavř. Vokounovi z Olomučan, jenž zradil r. 1645 Nový Hrad Švédům, ukázav jim tajnou cestu k hradu, nejpřístupnější místo do něho, a proto byl od rolníků do propasti vhozen.

Jako do Býčí skály, tak i sem utíkali se lidé za nebezpečných válek a skrývali tu věci, a nalezly se tady podobné staré památky: kosti lidské a zvířecí, nádoby, zbraně, ozdoby a jiné rozličné věci.

Obraz 22. Výpustek.

Výpustek byl také již v minulých dobách navštěvován; ku př. na konci XVII. století přišla sem z Olomouce společnost

Obraz 23. Půdorys jeskyně Výpustku.

14 osob, aby si jeskyni prohlédla; avšak „výletníci vešli dovnitř a nikdy více se nevrátili“. Nepochybně zahynuli v propasti.

R. 1833 navštívil jeskyni kníže Jan z Lichtenšteina, jak praví černá pamětní deska v síni u vchodu mezi č. 8. a 9.

Obraz 24. Jeskyně Jáchymovka.

Vyobrazení č. 12, 17. a u sloupu podávají průřez jeskyně na těch místech: *a)* vrstvu hlíny a vápencového štěrku s kostmi a rozličnými věcmi, *b)* drobu s pískem.

4. Naproti výtoku Jedovnického potůčku ze skály jeskyně 83 m. nad údolím vysoko, 16 m. dlouhá;

5. od ní 250 kroků na téže straně jiná vysoko ve skále 114 m. nad údolím, 9 m. dlouhá;

6. dále 15 kroků jiná jeskyně 11 m. dlouhá a 5 m. široká se dvěma vchody, východním a západním;

7. naproti Olomučanskému potoku (400 kroků od Jedovnického potoka) jeskyně Jáchymovka (viz obr. 24.), nazvána po jistém Jáchymovi z Josefova, jenž prý tu na počátku XIX. století žil jako poustevník. Před ní jest chodba s několika otvory 23 m. dlouhá, 3 m. široká a tolikéž vysoká, podobna průkopu; v jeskyni jedna síň 10 m. dlouhá a široká, 6 m. vysoká, výše chodba 39 m. dlouhá, 3 m. široká, na konci jejím v levo okno 4 m. vysoko.

8. V Josefově samém v údolí k Olomučanům naproti hostinci Tauchýnovu malá jeskyně 15 m. dlouhá, 2 m. vysoká, 3 m. široká, jíž užívá se za pivní sklep.*)

Juliánov,

nová osada u Brna 2 km. východně na úpatí Nové Hory a dílem na rovině, u silnice z Brna do Líšně, katastrální a politická obec 2·28 km.² rozlohy, založena byla roku 1787 na pozemcích zrušeného dvora panského, měla po třech letech již 45 domů, 214 obyvatelů, r. 1834 58 domů, 464 obyv., r. 1869 109 domů, 1254 obyv., r. 1890 157 domů, 1700 obyv., 1691 katolíků, 6 evangelíků, 3 židé; 1662 Čechů, 35 Němců.

---

*) Zem. reg. podd. 150; Dr. J. Wankel o Výpustku v Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 1871, 1. č. 11—13; Dr M. Kříž „Die Höhlen in den Mährischen Devonkalken und ihre Vorzeit", Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt 1893, Bd. 42, 3. svazek, dle něhož jsou výměra jeskyň a půdorysy podány; Časopis vlast. musej. spolku v Olomouci ročník I.—IV.; zvláště III. č. 9—12 „Čelnější památky moravské z doby kovové" od J. Havelky; vyobrazení jsou v tomto časopise: v I. roč. umělé kostěné výrobky na str. 1.—5., 143, kahanec 141, drobové valouny 145, v II. ročníku kladívko str. 1., lidská lebka str. 153, ve III. ozdobná pravěká spona do vlasů 3, rozličné starožitnosti z Býčí skály v roč. III. 4, 5, 9, 82, 83, 107, 109—113 a IV. 49. „V údolí Josefovském", článek H. V. Sáňky v Moravské Orlici 1897 č. 88.

Domy stojí těsně vedle sebe původně ve 2 řadách, v nové době stavěny také stranou a pro sebe.

Patřil k panství kláštera Zábrdovského, k jeho faře a škole. R. 1828 z části vyhořel.

Školu vystavěla si obec v posledních letech; má ve 3 tř. ke 300 žáků.

Spolky jsou tu: živnostenský „Mírumil", losový „Svornost", občanská beseda „Havlíček", spolek ku podpoře chudých žáků školy Juliánovské, spolek dělnictva průmyslu textilního, všeobecný dělnický vzdělávací a podporovací spolek „Lassalle" a německý „Fach- und Gewerbeverein der Eisen- und Metallarbeiter".

Trati slovou: Remis, Štoky, za humny, Písky.

Za Juliánovem východně s Nové Hory 304 m. jest krásná vyhlídka na Brno a celé okolí.

Jundrov,

vesnice severoseverozápadně u Brna 3 km.,*) nad řekou Svratkou v úžlabině mezi lesnatými vrchy (viz obr. 25.—27.), katastrální a polit. obec 4·79 km.^{2} rozlohy, mívala $4^1/_8$ lánů neboli 299 měr polí a tolikéž vinic, r. 1750: 360 měřic polí orných a 35 měr pustých, $15^1/_2$ měřice zahrad, 6 měřic pastvin, $181^1/_3$ měřice vinic a luk po $72^3/_4$ vozu sena a otavy; — domů měl roku 1497 21, do do konce XVI. století 24, po 30leté válce všechny osedlé s $195^1/_2$ měřic pustých vinic (1 po 1 lánu, 2 po $^3/_4$lánu, 3 po čtvrtlánu, 18 podsedků); r. 1750 po novém rozdělení také 24 (ale 4 lány a 10 čtvrtlánů po 10 měřicích),

roku 1790 46 domů, 290 obyv., roku 1834 55 domů, 346 obyv., roku 1869 83 domů, 478 obyv., roku 1890 116 domů, 710 obyv., katolíků, 684 Čechů, 23 Němců.

Před některými domy jsou zahrádky od nepaměti. Výstupky přede dveřmi — žundry — pomalu zanikají; jest jich teď jen několik. Domy jsou z kamene (jeden dosud dřevěný), omítány, obíleny, s modrou „podrovnávkou". Dva domy mají nad okny malby.

---

*) Jméno pochází od osobního Jundra, Jindra, jako Juřinka u Valašského Meziříčí od Jurena.

Obraz 25. Řeka Svratka u Jundrova.

Nábytek ve starších domech býval asi takto rozestaven: Vkročíme-li ze síně do světnice, byla po jedné straně dveří v koutě veliká kachlová zelená kamna s „pecí". V úhlopříčném koutě proti kamnům stál u oken dubový stůl s trnožem a kol něho malované lavice, nad stolem na stěně visely obrazy. Ve čtvrtém koutě stály obyčejně dvě malované postele (jedna u stěny směrem ke stolu, druhá u stěny směrem ke kamnům (pod „pecí"). Na příhodném místě visela „lištva" malovaná s bílými kamennými, modře malovanými džbánky na víno. Též nescházela v žádné světnici dubová židle, legátka, s vyřezávaným lenochem z jedné desky. Nynější kroj mužů jest střihu městského; u žen zachoval se částečně národní kroj v okolí Brna vůbec známý.

Asi r. 1880 žili starci, kteří oblékali ještě kroj národní: plátěné nebo kožené kalhoty po kolena, modré punčochy a střevíce (v zimě boty s holínkami), pak dlouhou kordulu z různě barevného sukna s mnohými lesklými knoflíky měděnými a takový též kabát (v zimě krátký žlutý kožich). Na hlavě se nosil široký plstěný klobouk, v zimě beraníce, pak bílá halena, ve svátek modrý soukenný plášť. —

Jundrov patřil markraběti k hradu Brněnskému a připomíná se u práva Brněnského ve XIII. století. Král Václav II. daroval r. 1300 patronát své kaple Sv. Jana na Špilberku, ku kterému náležely Řečkovice a Jundrov se mlýnem, něm. křížovníkům v Chlumě v Prusích, což biskup Theodorik téhož roku potvrdil. Markrabě Jošt dal jej panenskému klášteru dominikánskému v Brně, vinice u něho král Václav. R. 1581 dostal se jesuitům Brněnským a připojen k panství Řečkovskému.

Jaké povinnosti měli poddaní, stojí psáno u Řečkovic. Platili poměrně k jiným dědinám nejvíce.

Od nejstarší doby až do roku 1323 patřil k farní osadě Matky Boží na Starém Brně, od toho roku k nové faře v Komíně založené, i k tamní škole. Mají tu kapli sv. Josefa, r. 1657 od jezuitů rozšířenou.

Školu vlastní zřídila obec roku 1874; má ve 2 třídách přes 100 žáků.

Obecní jmění bylo v XVII. věku: vinice v Novosadech 6 osmin, pastviny u Kamenného mlýna a louky v Zápletách po $4^1/_2$ vozu sena a otavy. Trati jiné se tehdy jmenují: na

Obraz 26. Jundrov, v pozadí Žabovřesky a Vinohrádky.

Obraz 27. Jundrov.

Křibech, u Kopaninek, na Krevrdách, pod Horkama, pod Novosady, Přední hory; nyní pole: Nivy, Kopaniny, Stránice, Úlehly, Prašnice, v Lozích, Křiby, na Močárech, Záplety, Kreverdy; louky Záplety, . . . vinice: Novosady, Křiby, . . . lesy: Holetňa (jinak Holedná), Stoják, Čertova zmola, Pekárňa, Hlinek, Hobrlenka, Visonkry a j.

Pečeť obecní měla nápis „Der Gemein-Insigl in Judtendorff" a znakem vinařský kosíř a 2 hrozny; teď nápis „Obec Jundorf" a týž znak.

Vinařství pěstovali zde mnoho do XVII. století, majíce vinic stejně jako rolí. Do XVI. století dávali ze čtvrti po 3 gr. Jesuité když nastoupili panství, žádal jejich rektor Petr Torentinus „větší plat, poněvadž perknosové z těch vinohradů nemalé užitky berou". Tito se r. 1590 uvolili platiti z každé čtvrti vinohradu po 6 gr. bílých ročně, a to při času vinobraní. Tehdy dal týž rektor jesuitů Jundrovským „odúmrtí, tak aby statečky své buďto na gruntech (zdejších) anebo což by jim spravedlivého dědičně po přátelích jejich kdekolivěk na gruntech jiného panství připadlo a náleželo, mohli buď na smrtedlné posteli nebo za zdravého života přátelům svým krevním buď domácím nebo přespolním mocně odporoučeti a tím činiti, jakožto svým vlastním". Vyminil pak, jestliže by krevního přítele nezůstalo, aby takové pozůstalé odúmrtí ke kostelu kolleje Matky Boží připadlo. Též tu lásku jim činí, aby mohli v lesích a horách panských pásti.

Úroku od nějakých rolí a zahrad jménem Reyben a zelených rolí v Horních na Křibích ležících uvolili se Jundrovští dobrovolně každého roku kolleji dávati 28 zl. 23 kr. bílých, k tomu také 1 kopu slepic při vánocích a $^1/_2$6 kopy vajec při velikonoci a při sv. Martině 10 husí krmených; za takové jim propuštěno odúmrtí.

Ze 24 starých rodin udržely rodný dům až 100 let do r. 1749: nazvané Plšek, Vondráčků, Sklenář, Morušů jinak potom Maruška. Za naší doby drží rodný dům přes 100 let: Putna, Plšek, Šmíd, Doležal, Ondráček a Hanuš.

V Jundrově zřízen byl odbor Národní jednoty pro jihozápadní Moravu.

Hned za Jundrovem západně vystupují pěkné lesnaté vrchy, v pravo Holedná 390 m., v levo Hobrlenky 408 m.; východně

za řekou rozkládají se louky a za nimi menší vrchy Brněnské, hlavně Kraví hora 329 m., s níž je krásná vyhlídka na údolí řeky Svratky, nejbližší dědiny u ní, na Brno a daleko na sever, východ a jih.*)

Kanice,

vesnice vých. od Brna 10 km., na potoce v údolí mezi pahrbky s rolemi a lesnatými vrchy přes 300 m., katastrální obec 10·48 km.^{2} rozlohy, založena byla dle pověsti od uhlířů, kteří v okolních lesích uhlí pálili. Starší domy stojí vedle sebe v řadě podél cesty, nové stranou z části roztroušené a jsou vesměs z vepřovic. Jindy bývaly dřevěné a také nasypané. Poslední nasypaná chalupa stála do r. 1885. Střechy byly doškové, od požárů l. 1885 a 1888 teď většinou z tašek a břidlice. Výstupky „žundry“ zachovaly se tu jen dva. Kroj národní téměř úplně vymizel; jen o hodech viděti jest u mužských dlouhou červenou vestu „kordulu“, u ženských rukávce. Kanice měly původně sotva 1 lán neboli 143 m. polí, r. 1750: 173$^2/_3$ m. polí orných, 6 m. pustých, 9$^1/_4$ m. zahrad, 18 m. pastvin, luk po 21$^3/_8$ vozu sena a otavy, lesa 21$^6/_8$ m.; domů na konci XVI. století 8 (4 po 31 m., 1 15 m., ostatní 3 bez polí), z nich po 30leté válce 3 pusté, r. 1675 jeden; r. 1750 bylo jich 18 (3$^1/_2$ lánu, 4 čtvrtlány, 3 podsedky, 8 domků), roku 1790 35 domů, 200 obyv., roku 1834 37 domů, 235 obyv., r. 1869 již 50 domů, 354 obyv., roku 1890 64 domů, 453 obyv., katolíků, 447 Čechů, 6 Němců.

Připomínají se nejprve r. 1365 u panství Nového Hradu, od XVI. století u Pozořic (v. t.). V XVIII. století platili zde úroku polního 7 zl. 53 kr. a robotovali týdně z lánu 2 dni s potahem, ze čtvrtlánu 3 dni pěšky, z podsedku 1$^1/_2$ dne a z domku 1 den pěšky. Z roboty se vykoupili domkáři po 40 zl. v. č., ostatní poměrně více, kolik dní robotovali.

Do kostela chodí do Babic. Desátku nedávali, toliko $^1/_4$ m. ovsa z každého domu na vydržování koně k jízdě na katechismus a zaopatřování nemocných. V obci postavili si zvoničku.

Do školy chodili také do Babic. V zimě přicházel učitel sem a měl obědy pořádkem dům od domu. Děti přinášely palivo,

*) Cod. dipl. Mor. VI. 164—165, zemský archiv č. 8560, Reg. dom. 156, podd. 100; Emler, Regesta IV. 1916; odpověď na dotazník Vlastivědy moravské.

každé 2 obláky (oblé kusy) dříví. Když chodíval po zápise dostal 2 groše z domu nebo vejce, mouku, čočku a j., o sv. třech králích koledy koláče nebo 4 kr. z domu. Vlastní školu obec vystavěla r. 1872; tehdy bylo 55 školních dětí, r. 1892 72. Nejdéle tu působí učitel Jos. Černocký, od r. 1879.

Osada zdejší spojena jest s Řicmanicemi v politickou obec, podle této nazvanou.

Pečeť měly společnou s nápisem „Peczet obeczni Rzizmanict a Kaniczi“, na ní radlici, palici a kopáč; od r. 1779 má každá osada svou vlastní, Kanice s nápisem „Peczet poctiwi obce Dolní Kanice. 1779“, uprostřed sv. Jan Nep.

V Kanicích bylo obecní jmění: pastviny 18 m. a lesa $21^{7}/_{8}$ m. „na Chocholce“, nyní 18 jiter 1465^{0} polí, 3 jit. 1373^{0} pastvin a 16 jiter lesa.

Trati se jmenují: v Kaničkách, Čertolije, Noviny, Hranice, Ubecko, za Jezerem; na Březinsku, v Jeseni, v Křtinsku . . . Záhumení, Buková, Soudník (jindy Soudničky), Prskov, Lávečné; lesy: Šumbera, Cvilina, Roviny, Hradisko, Kerhádky, Valchov, Obůrky, Hady a Skalky; dle popisů XVIII. století ještě pole: u Branky, u Boží muky, u Praku, u Čihadla, u Smolničky, v Hlavách, v Hlavičném, nad Hlavičným, louky Smolničky, v Kaničkách, Krošina . . .

Požárem utrpěla obec velmi roku 1885 a 1888, cholerou roku 1831, 1855 a 1866.

Mají tu Čtenářsko-pěvecký spolek od roku 1883 a v něm knihovnu 130 svazků, a dobrovolnou jednotu hasičů.

Rodinný dům nejdéle drží rodina Marvánkova.

V Kanicích narodil se r. 1835 Frant. Ševčík, nadučitel v Troubsku, † 1891, a P. Vinc. Ševčík r. 1862, farář ve Vískách u Boskovic.

V okolí táhnou se jižně velké lesy Kanické, jež patří velkostatku Líšeňskému 1556 jiter, přes horu Kanickou 471 m. a Hady 423 m., u nichž na silnici do Brna stojí myslivna a hostinec „Klejdovka“, k obci zdejší příslušné. Od nich vidíme krásný pohled na rovinu Brněnskou a hory kolem na jih až Dívčí Hrady u hranic.

V lese „Hradisku“ k Bílovicům stával hrad na vysoké skále, z něhož viděti bylo v 1. polovici tohoto věku ještě podzemní klenutí.

Mezi Kanicemi a Vranovem uvádí se roku 1365 vesnice Brodek, jež příslušela k hradu Ronovu; později zanikla, a není o ní paměti.*)

Kněhničky,

Knihničky, jinak podle německého názvu Klein-Kinitz také špatně slove Malé Kynice, Kyničky, vesnice 3·31 km.² rozlohy na levém břehu řeky Svratky 218 m., pod vrchem 295 m., sev.-západně od Brna 7 km., vystavena původně kolem obdélné návsi, nyní též na ní stojí domy od sebe oddělené; měly $3^{38}/_{64}$ lánu neboli 560 m. polí II. a III. třídy; r. 1750: $465^{6}/_{8}$ m. orných, $33^{1}/_{2}$ m. ladem ležících a 200 m. pustých, zahrad $6^{1}/_{2}$ m., pastvin $19^{7}/_{8}$ m., luk po $45^{1}/_{4}$ vozu sena a otavy, 2 mlýny a stoupa; domů 20 i po 30leté válce osedlých, r. 1750 31 (a 3 podruzi řemeslníci, krejčí, švec a kovář);
roku 1790 44 domů, 255 obyv., roku 1834 64 domů, 330 obyv., roku 1869 73 domů, 445 obyv., roku 1890 87 domů, 510 obyv. českých, katolíků.

Patřily s jinými obcemi v té krajině markraběti; od r. 1406 měly stejný osud jako Jinačovice (str. 115) a s nimi dostaly se k panství Veverskému. Dvůr u Kněhniček vynášel r. 1481 18 kop gr. Držel jej tehdy kníže Kazimír Těšínský z Veveří.

V XV. století dávali poddaní v Kněhničkách vrchnosti úroku o sv. Jiří 2 kopy 20 gr. a tolikéž o sv. Václavě; ale v XVIII. století byli povinni vrchnosti: úroku půlletně o sv. Jiří a sv. Michale po 15 zl. $39^{1}/_{2}$ kr., o hromicích 7 zl. $56^{3}/_{4}$ kr., slepic 47, vajec 90, husí 14, robotu jako v Jinačovicích.

Nejstarší domy měly: 7 po 37—42 m. polí, 6 po 19—26 m., ostatní méně; když pak i tady byly pozemky nově rozděleny před r. 1749, mělo jich 17 po 36—45 m., 4 po 3—7, ostatní nové domky zůstaly bez polí.

Obecní byla pastvina $19^{7}/_{8}$ m. a louka po $^{1}/_{4}$ vozu sena. Trati se jmenují: na Chaňaví (pole), v Chaňavě (louky), na Dupaloví, na Kostelci, na Kozí, na Konopísku, u Voškeruše, v Zápletí, na Vořalových, na Helepartě, na Martínkově, na

*) Cod. dipl. Mor. IV. 226; Reg. dom. 143, podd. 150; zpráva Josefa Černockého, správce školy v Kanicích, r. 1891.

Kaninách, na Hlubocku, na Hadůvce, na Klozině, pod Čihadlo, na Brzáku, na Vinohrádku, Bukovina, v Studenci, v Studenčním koutě, na Kločenimě a j.

Obecní správa byla jako v Jinačovicích; na staré pečeti měli nápis: „Peczet Maly Kinitcki“ a znakem radlici a 2 hrozny.

Jak název trati „na Vinohrádku“ a pečeť ukazuje, pěstovali zde za dávných časův i vinařství; ale v XVII. století již ne. Vinic tu již nebylo.

Do kostela a do školy chodí odtud stále do Bystřice (Bystrce, 2 km.).

V okolí jsou vrchy až přes 400 m.: západně Chocholka 409 m., za ní Vrtačka 418 m., nižší severně.*)

Kobylnice,

jindy Kobelnice, též Kobylníky, ves v úvale jihovýchodně od Brna 10 km. na pravém potoku Říčky, podél cesty ze Sokolnic, katast. a pol. obec 5·13 km.^{2} rozlohy, mívala skoro 6 lánů neboli r. 1656 956$^6/_8$ m. polí I. třídy, z nich 124 m. pustých a r. 1673 ještě 72 m. pustých; r. 1650 887$^6/_8$ m. orných a 5$^6/_8$ m. ladem ležících, 5$^6/_8$ m. pustých, 7$^5/_8$ m. zahrad, 44 m. pastvin a po 44$^1/_2$ vozu luk; — domů s počátku XVII. věku 25, po 30leté válce 7 pustých; r. 1750 zase 25 osedlých,

roku 1790 41 domů, 206 obyv., roku 1834 48 domů, 290 obyv., roku 1869 54 domů, 406 obyv., roku 1890 79 domů, 552 obyv., katolíků, Čechů.

Patřívaly několika pánům: do r. 1355 pět dílů „vsi Kobelník“ Albertovi, měšťanu Brněnskému, ostatní Konradovi Goblínovu, jenž toho léta koupil též oněch 5 dílů, celou vesnici sám držel a r. 1371 s Horákovem spojil (v. t.). Ondřej ze Sloupna a Kobylník přijal na spolek bratra Jana r. 1447, a tento vládna tu sám věnoval na lidech celé vsi K. 10 hř. gr. úroku manželce Dorotě z Drahanovic, r. 1464 (druhé) manželce Elišce z Hoštic „na tvrz, dvůr, lidi“ atd. 80 hř.; po něm držel je r. 1492 Jiří Herink ze Sloupna na K. s manželkou Barborou záČechtína.

---

*) Knihy půhonné V. 62, 310; Reg. podd. 142.

Když se bratří ze Sloupna rozvadili a jeden druhému škodil (v. Horákov, str. 86), utrpěly tím i poddané obce. R. 1458 žaloval „Jan z Kobylník bratra Milotu z Podnitovic, že v mírné zemi silnice svobodné lidem mým jeti brání, tepá i honí je nedada jim tudy jeti skrze ves svú“. Jeho pak r. 1460 žaloval druhý bratr Ondřej z Horákova, že mu „hrázi odjal a sad dělaje i vrby mu porubal a zatopil hrázi celým svým rybníkem dolním dobře více, než topiti má“. Nedlouho potom soudili se opět pro všelijaké věci. R. 1464 pohnal k soudu Ondřej „Jana z Kobylník“, že mu měl ukázati, „co jest tu jeho v Kobylnicích hranicích vedle listu dílčího, a neučinil toho“, pak že mu škodu učinil na hrázi jeho svévolně, že mu třetinu hráze zaplavil. A Jan současně pohnal Ondřeje mimo jiné, 1. „že nedbá na uručení hejtmanská (p. Jana z Cimburka a Tovačova) ani jich které přikázání, než svévolně mu zastupuje pastviště i jiné věci, a tím jemu i lidem jeho činí velikou škodu; 2. že mu mocí odjímá sad v Kobylnicích rubaje mu ploty a dříví sadové, dělaje sobě hrázi novou, a chce sobě rybníka přičiniti a jemu sadu ujíti; 3. že mu vpadl mocí na třech místech v les a rubal mu v něm, nemaje k tomu práva; 4. že mu pase s lidmi svými v horách jeho po sečích a činí mu tím velikou škodu.

Do r. 1529 držel pak zdejší dědinu Bohuš Herink ze Sloupna, od něhož koupil je t. r. Jan z Kyjovic, připojil k nim také ves Hrušky a tři rybníky od statku sousedních Ponětovic, zapsal na K. 1250 kop gr. věna manželce Anně z Kunovic. Umřel bez dětí, a po něm dědila sestra Ludmila, vdova po J. z Doubravice, a odkázala vše synu svému Jimramovi Osovskému z Doubravice r. 1546. Jeho dcera Esthera prodala dědictví Bohuslavovi Sádovskému ze Sloupna a po jeho smrti koupil je r. 1563 Jan Kbelský z Kbelska, r. 1576 Jindřich Králický z Králic, pak Bohuslav Bořita z Budče, jenž připojil je k Sokolnicům (v. t.).

V Kobylnicích byla tehdy ještě tvrz, dvůr, pivovar a mlýn, 2 rybníky, Horní na 50 a Dolní na 120 kop kaprů.

Povinnosti poddanské měli zde tytéž, jako na celém panství (v. Sokolnice).

Do kostela chodí do Šlapánic; u cesty na návsi mají zvonici, před ní železný kříž postaven v roku Cyrillomethodějském 1863.

Do školy chodili původně také do Šlapánic, pak do Ponětovic, od r. 1853 mají svou vlastní, r. 1892 dvojtřídní se 120 žáky.

Obecní jmění bylo r. 1750: $14^1/_2$ m. pole, 20 m. pastvin, obecní chalupa s $^1/_4$ m. zahrady a louka pod 1 vůz sena.

Pečeť stará měla nápis: „Secrit Kuowelniz 1648“ a znakem radlici, vinařský nůž a hrozen.

Trati se jmenují zvláště: Hlavy, v Hlavách, Bezděkov, Rozdíl, Lišky.

Bývalé rybníky jsou nyní spuštěny.*)

Kohoutovice,

ves na svahu mezi lesy, západně od Brna 4 km, katastrální a politická obec 2·53 km² rozlohy, mívala $1^{58}/_{64}$ lánu neboli $259^2/_3$ m. polí II. a III. třídy a 60 měr vinic (po 30leté válce $25^1/_2$ měr pustých), r. 1750: $197^1/_2$ m. polí orných, $34^1/_4$ m. pustých, $3^3/_8$ m. zahrad, $28^1/_2$ m. pastvin, $43^6/_8$ m. vinic a luk po 2 vozy sena; — domů před válkou 30letou a po ní 16 osedlých (2 po $33^1/_2$ m., 11 po 16—$17^3/_4$ m., 3 chal. po $^1/_2$—$1^1/_2$ m.), po 100 letech stále 16 (ale nově rozdělených, totiž všichni dostali po 15 m. polí a $^3/_4$ m. zahrady ve 26 kusech; vinic měli 60 měr);

roku 1790: 28 domů, 144 obyv., roku 1834: 39 domů, 208 obyv., roku 1869: 57 domů, 310 obyv., roku 1890: 72 domů, 458 obyv., Čechů, z nich 456 katolíků a 2 židé.

Příslušely klášteru Zábrdovskému od jeho založení až do konce XIV. století, potom klášteru sv. Anny na Starém Brně. Dávaly vrchnosti l. 1750 úroku o sv. Václavě 10 zl. $22^1/_2$ kr., viničného 1 zl. 24 kr., o hromicích 4 zl. 22 kr., o sv. Martině 5 zl. 35 kr., odúmrtného 2 zl. 24 kr., začež mohli svůj majetek odkazovati; dávaly 14 slepic, 165 vajec, a všichni usedlí robotovali týdně 3 dni.

Do kostela chodí do Žebětína; dříve také do školy. Okolo r. 1834 měli zde školu soukromou, potom veřejnou obecní, r. 1892 v ní 87 žákův.

Obec byla vždy česká, ale měla r. 1750 na pečeti nápis „Sigillum in Kootomitz“, znakem hrozen a kosíř, kolem tohoto 3 hvězdy.

---

*) D. z. B. II. 99, 365; XII. 15; XIX. 5; XX. 4, 27; XXII. 66; XXIV. 44; Knihy půhonné III. 31, 36, 173—175; Reg. dom. 145, podd. 153.

Obraz 23. Kohoutovice.

Trati se jmenují: na Míšinách, na Křibách, na Babě, Zahrádky (pole, louky a lesy), Kohoutky pole, u vinohradu; vinice: nade vsí, hora Kohoutky, Rovinky.

V okolí jest myslivna a lesnaté vrchy, zvláště Kamenný vrch 383 m, Bába 415 m., Hobrlenky 408, Mladý 378 m*)

Komárov,

farní ves na rovině nad Ponávkou, která se níže vlévá do Svratky, u Brna jihovýchodně 1 km., 197 m. nad hladinou mořskou, katastrální a politická obec 2·71 km.² rozlohy, míval $1^{47}/_{64}$ lánu neboli 168 měr polí I. třídy, potom r. 1750: $253^{1}/_{2}$ m. polí, 33 m. zahrad, $28^{1}/_{2}$ m. pastvin a luk po $28^{1}/_{2}$ vozu sena; — domů na počátku XVII. století 17, z nich za obležení Brna od Švédů, kteří obsadili také Komárov, zůstalo jen 6 osedlých; po 30leté válce r. 1656 14 osedlých a 3 pusté, r. 1668 již všechny osedlé, 15 Němců, 2 Češi; r. 1750, když 2 nové ulice se utvořily, Mariacela za Ponávkou a Petrohradská severně k Brnu, již 58 (2 půllány, 13 čtvrtlánů, 1 podsedek a 42 chalupy). Ulice ty staly se osadami zvlášť (viz Mariacela a Petrohradská ulice), a Komárov sám měl pak

r. 1790: 40 domů, 217 obyv. (s ulicemi 118 d., 786 obyv.),
r. 1834: 34 domů, 213 obyv. (s ulicemi 133 d., 1025 obyv.),
r. 1869: 48 domů, 427 obyv. (s ulicemi 152 d., 1644 obyv.),
r. 1880: 59 domů, 601 obyv., z nich 590 katolíků, 7 evang. a 4 židé; 148 Čechů, 440 Němců, 7 jiné národnosti (s ulicemi 171 domů, 1893 obyvatelů),
r. 1890: 74 domů, 845 obyv., z nich 828 katolíků, 11 evang., 6 židů; 202 Češi, 632 Němců (s ulicemi 193 domů, 2392 obyv.).

Osada jmenovala se původně Luh a příslušela markraběti moravskému; poněmčována jmenuje se Komárov (Gumravicz) teprve r. 1313 vedle „Luhu". Klášter sám slove Luh až do XV. století (1447). Když tu před r. 1195 založen byl klášter od benediktinů z Třebíče, dal mu r. 1197 Spytihněv „kostel sv. Martina**) u Brna s člověkami a s desatinú, zahradníky na Luzie a les za brdy s hajníkoma", pak desátek z Manic (zaniklé teď osady u Žabovřesk). Roku 1225 vyměnil si klášter pole u Manic a vinici

*) Cod. dipl. Mor. II. 330, Reg. dom. 233, podd. 166.
**) Stával poblíž nynějšího nádraží Brněnského.

u Bosonoh za vzdálenější 4 lány v Oslavanech od tamního kláštera. Král Přemysl a královna Konstancia dali mu roku 1229 dvůr v Manicích, po Rudoltovi právem odúmrtím zděděný. Úrok dostával klášter také ze 2 lánů a 4 zahrad u mlýna s 10 koly na „Dornech“ nad Svratkou (1305), od r. 1350 z 1 poddaného v Černovicích, koupený od vdovy po Albertovi z Černovic. U této vsi měl v lese „Luha“ 6 luk, pak Dolní Jeršpice, u Brna vesnice „Styricz a Rybníky“, Polní ulici a příslušenství k nim. K oněm 6 lukám se hlásil také klášter v Králově Poli, a byly mu r. 1384 přisouzeny. Zdejší klášter maje právo na cestu skrze mlýn do Brna, postoupil je držiteli mlýna Janu Wiffonovi, měšťanu Brněnskému, a týž dal mu za to dvorec v Komárově (Gumravicz); r. 1394 klášter prodal dvůr s 2 lány v Dolních Jeršpicích Janu řeč. Sumpfenpfennigovi z Modřic za 40 hř. gr.

O některé věci měli proboštové spor, nejvíce s klášterem v Králově Poli o louky v lese „Luha“ u Černovic. — Z nejdůležitějších událostí v Komárově zběhlých je mír umluvený tu mezi českým králem Václavem I. a vévodou rakouským Bedřichem Bojovným r. 1236. Okolo r. 1500 zrušen byl otcovský klášter v Třebíči, a zdejší potom sešel tak, že konečně zůstal jen probošt Štěpán Etwann sám. Toho řádu udržel se blízký klášter Rajhradský; ale Št. Etwann r. 1527 neodevzdal jemu statky klášterní, nýbrž kapitole u sv. Petra v Brně, vymíniv si byt a celé zaopatření jako kanovník. Král Ferdinand I. a biskup Stanislav potvrdili to ještě t. r. Že pak v odevzdacím listě byly pusté vsi „Styricz a Rybníky“ zapomenuty, dodatečně r. 1528 i ty postoupil a co ještě u Brna někdy proboštství náleželo.

První známí proboštové jmenovali se: Havel roku 1210, Arnold 1225, Moric 1231, Arnold 1265, Zdislav 1277, Vojslav 1342; poslední Ondřej 1504 a Št. Etwann r. 1517, umřel r. 1530.

Obec Komárov patříc kapitulnímu panství Podolskému, měla stejné povinnosti jako jiné obce jeho (viz Podolí).

Vrchnost měla zde roku 1750 dvůr a při něm 348 m. polí, 33 m. zahrad, luk po 39 vozů sena a 25 vozů otavy.

Duchovní správu konal tu jeden z řeholníků jakožto farář, a když byl klášter zrušen, některý vikář od sv. Petra. R. 1784 byla samostatná fara zřízena. Nejdéle působil tu farář Ant. Latal z Brna, r. 1793—1813, Fr. Kurz ze Zichlínka nad Sázavou v Čechách, 1821—44, potomní farář u sv. Tomáše v Brně.

Kostel sv. Jiljí stojí na jižní straně obce. Připomíná se již ve XII. století, byl r. 1574—77 obnoven (jak ukazují letopočty kamenné křtitelnice a kazatelny) a mimo jiné také r. 1853, kdy nová sakristie byla vystavěna, a r. 1888. Nejnovější oprava jest učiněna přesně v gotickém slohu, až na okna v lodi. Vchod je na severní straně. Uvnitř je vše malováno, stěny, klenba, okna. Vítězný oblouk jest téměř uprostřed kostela; nepochybně býval kostel větší, pokud náležel klášteru zdejšímu, a později loď zkrácena. Pravou ozdobou jsou oltáře: hlavní je štíhlý, čistě

Obraz 29. Kostel v Komárově.

gotický se sochou Panny Marie, výše sv. patronem kostela, po stranách sochy sv. Petra a sv. Pavla; pod těmito nápis: Ora pro nobis! — vedlejší oltáře sv. Josefa a Matky Boží, ana drží Krista Ukřižovaného na klíně; práce vesměs umělecká.

Na věži jsou 3 zvony, okolo r. 1755 přelité.

K farní osadě patří Komárov, Mariacel, Petrohradská ulice, Černovice, Dolní a Horní Jeršpice. Farních osadníků bylo r. 1892 přes 5720.

Na hřbitově u kostela pochovávali do r. 1836 z celé farni osady; nový zřídili pro oboje Jeršpice blíže Dolních Jeršpic, pro ostatní dědiny za Černovicemi. V těchto 3 dědinách jsou kaple, menší u Králova mlýna a 2 Boži muka mezi Komárovem a tímto mlýnem.

Školu měli tu r. 1750; r 1892 v 5 třídách 319 žáků.

Obecním jměním bylo r. 1750: $5^1/_8$ m. polí, $^1/_8$ m. zahrady, $28^1/_2$ m. pastvin „za poustevnou".

Spolek mají tu „Všeobecný dělnický vzdělávací".

Trati se jmenují: „in langen Ackern, Angerl, bei der Königswiese, auf dem Spitz, hinter der Einsiedlerei, Paradies, Dramigäcker"; na staré pečeti obecní je nápis: „Insigl Gomrawitz" a znakem klíč, radlice, kosíř a hrozen (vyobrazeno na str. 30. I. č. 10.).*)

Komín,

farní ves v údolí nad Svratkou 4 km.. sev.-záp. u Brna, 208 m. nad hladinou mořskou, obklopena se tří stran vrchy severně 306 - 309 m. (Kozí Hora), jihozáp. 390 m. (Holedná); na jihovýchod rozkládá se pěkná rovinka na levém břehu až ke Kraví hoře u Brna; katastr. a pol. obec 7·91 km² rozlohy, míval $7^{25}/_{64}$ lánu, nebo-li 684 m. II. a 342 m. III. třídy polí a $22^1/_2$ m. vinic; domů s počátku XVII. století 49, z nich po 30leté válce všecky osedlé, i všecka pole vzdělávána, jen vinice $22^1/_2$ m. zůstaly pusté; r. 1750: 8 půllánů, $1^1/_4$ l., 37 chalup a 6 domků, roku 1790: 81 d. 496 obyv., roku 1834: 111 d. 605 obyvatelů, roku 1869: 134 d. 809 obyv., roku 1890: 168 d. 1019 obyvatelů, z nich 1017 katolíků, 2 židé, 1018 Čechů, 1 Němec.

Je to jedna z nejstarších osad, jak ukazuje starobylé hradiště nad ní a památky na trati „Nivě" r. 1885 nalezené: kamenné nástroje a kusy nádob.

Původní osada, nynější selské usedlosti, tvořila rovnou ulici počínajíc u samé řeky Svratky. Domy stojí vedle sebe těsně, průčelím do ulice; před nimi jsou zahrádky. Starší domy vystaveny jsou z vepřovic, novější z pálených cihel; olíčeny na

---

*) Cod. dipl Mor. I. 338, 349, II. 56, 59, 170, 208, V. 178, VII. 806—807, VIII. 3, XI. 40, 313, XII. 176; Knihy půhonné III. 286; Ř. Volný, Kirchliche Topographie II, 1 str. 212 - 218; archiv zemský: Komárov 1528; Reg. dom. 142.

bílo a mají barevné, namnoze pestré obrovnávky. Chlévy jsou ve spojení s obydlím a průčelím na dvůr, stodoly na zad v zahradě.

Komín býval zvláštním statkem a s počátku XIII. století patřil Divišovi z Divišova z rodu Šternberského, z něhož pocházel slavný vítěz nad Tatary Jaroslav ze Šternberka. R. 1240 jej od něho koupila za 230 hřiven královna Konstancie, vdova po Přemyslu Otakarovi I., zakladatelka kláštera Tišnovského, a tomuto jej darovala. Prostředníkem byl Albert ze Slivna, a syn Divišův Zdeslav ukázal novému držiteli hranice Komínské.

Panství nad osadou měl klášter. Jeden „starý statek" zde patřil Brněnskému proboštství. Mlýn a dvůr koupil r. 1515 Brněnský měšťan Vác. Ručka, po něm Vác. Lhotský ze Ptení, r. 1597 Jakub z Hochtu, Eliška z Falkenhánka a její manžel Mat. Jelitovský z Jelitova, od něho r. 1621 Jesuité v Brně, kteří jej k panství Řečkovskému připojili, ale zavázali se „všechny platy, které od starodávna z toho mlýna, tu kdež náleží, pokládati a k tomu v žádné právo aneb dědictví též dědiny Komína nevkročovati."

Ostatní patřilo klášteru až do jeho zrušení r. 1782, potom svob. pánu Vil. z Mundi, od jehož syna Jana koupil r. 1830 panství Veverské a 3 bývalé osady Tišnovského kláštera, Komín, Bosonohy a Něm. Kynice. Komín zůstal na příště u tohoto panství, k Řečkovicům patřil zde mlýn a 2 domy (r. 1834 s 20 obyvateli).

P o m ě r y o b y v a t e l ů k v r c h n o s t i časem se velice změnily.

V nejstarší době platili vrchnosti jen úrok, dávali kuřata a sýr a měli tu i soudní právo pro menší přestupky. Podle památného listu abatyše kláštera Tišnovského r. 1257 byl povinen „jeden každý maje l á n rolí v té vsi nám každý rok na den sv. Michala archanděla půl hřivny platiti, týž na den Božího narození 28 peněz a 2 kuřat, o velikonoci 28 peněz a 2 sýry, o sv. Duše 28 p. a 2 s. dávati, a to tak, aby ode všech lánů sýry a kuřata napřed jmenovaná k svému času do Tišnova přinešena bývala. Přes to také míti mají rolí, pastvy a všecky jiné pastvy, které za času pana Diviše ode 30 let k té vsi přináležely, i horu, která slove Heyperk (Háj). Rychtáře mezi sebou míti mají, který by tak dobře nám jako i jim to, o čež

by činiti bylo, vyřídil, též také menší pře a výstupky mezi nimi tak, jakž obyčej jest, rozsoudil. Kdyby o nějaké veliké provinění činiti bylo, jakožto o ránu aneb o mord, k takovému rozsouzení do též naší vsi posla našeho odešleme, kteréhož lidé té vsi povinni nejsou na své peníze vychovati, lečby někdo z nich pro poctivost a z dobré vůle jeho něčím ctíti chtěl. Ale takový, který by byl vinen nalezen, škody a outraty docela aby spravil. Než vyššího práva míti nemají. Fůry, outraty a dávky, jakýmž by koli jménem nazvány býti mohly, činiti a dávati povinni nejsou kromě dávek, které se dávají na pomoc vší země, které ne nám, než knížeti této země dány býti mají; vyslaného našeho třikrát v roce se 2 osobami přes noc vychovati mají. Desátků celých dávati povinni nejsou, nežli od lánu 6 peněz, které ne nám, nežli poslu biskupskému dávati mají."

Ale když v husitské válce někteří okolní páni užívali dědin spustošeného kláštera, držán byl na čas Komín k panství Veverskému, a museli tehdy již robotovati k hradu tamějšímu nebo za roboty platiti dle zprávy r. 1483; později opět klášteru. Mlýn onen však „s 5 koly, s 3 moučnicemi, s dvorem, s 2 lány rolí, lukami, s kusem lesu i se vším příslušenstvím" zůstal svobodný a platil dále, jak za starodávna, ještě r. 1621: půlletně „ze mlýna 1 zl. 13 gr. 1 pen., ze 2 lánů rolí 21 gr. 3 pen., markrabního platu 20 gr., ze stodoly 1 gr. a z řeky 1 gr. 2 p.; o sv. Václavě za odmrť 5 gr. 1 p., „po slepicích 3 gr. 1 p., posýrního 6 gr. 2 pen.; slepice 4, sýrů o sv. Duše 8, ovsa o sv. Ondřeji na Veveří, kdež se i markrabní platy odvozují, ze 2 lánů 4 měřice a platu 4 gr." Mlýn zůstal i budoucně u panství Řečkovského a potom i 2 domy, na jeho pozemcích vystavené.

Poddaní nejprve, jako jinde se také dělo, konali některé práce ve žních, ale když po 30leté válce na všech panstvích nuceni byli čím dále tím více robotovati a platiti. Dělo se tak i zde někdy vinou úředníkův; na př. r. 1646 píše rektor jesuitův Martin Stredonius, známý též při hájení Brna proti Švédům, úředníku kláštera Tišnovského: „Ne podle slov a litery registra pochybná vykládána býti mají, ale podle obyčeje starobylého, kterýž byl od starodávna při placení; ku př. nachází Novotný písař v registrách: „Každý osedlý z svého gruntu dávej na sv. Jiří 10 gr.", a podle toho žádá od poddaných po 10 gr. českých. Poddaní tu praví, že od starodávna se platilo po 10 gr.

míšenských. Kdož tu nevidí, že poddaní právi jsou, a písař na omylu?“ —

V XVIII. století robotovali již: z $^1/_2$lánu týdně 3 dni s potahem, ze $^1/_4$ lánu $1^1/_2$ dne, z chalupy 3 dni pěšky a ve žních po celý týden.

Podle patentu z r. 1775 robotovali jen 8 let, kdy podle nového patentu císaře Josefa II. ze dne 10. února 1783 nařízeno bylo, „aby na všech komorních a klášterních statcích a panstvích ty až posavade trvalé roboty k všeobecnému zrostu a k společnému zisku poddaných na věčné časy zhlazené a v jinší s nimi poddanými zjednané daně a povinnosti proměněné byly“. S obcí Komínskou byla učiněna tato smlouva:

„1. Zavazují se všichni poddaní ty v jinší povinnosti teď obrácené roboty dílem s hotovými penězi dílem s pracemi spláceti . . . dědina Komín robotního platu ročně 542 zl. a ječmen*a* do Tišnov*ic* sypati 63 měřic.

Mimo to jsou všichni povinni, v tom čase, v kterémž by v jejich hospodářství zaneprázdněni nebyli a při dobré cestě 30 kop spižné soli z Brna do Tišnovic a potřebné k šenku pivo ze Starého Brna dovážeti, prázdnou pak nádobu zpátkem odvážeti, tak jakž kořalku z Tišnovic přivážeti.

2. Kdyby ale vrchnost těchto fůr a prací docela nepotřebovala, tehdy poddaní zavázáni býti mají, ten díl, který vrchnost potřebovati nebude, jí vrchnosti ve vysazené ceně vynahraditi.

3. Budou podruzi za roboty ročně 1 zl. platiti.

4. Chalupníci, kteří by se budoucně na tom statku usadili, každý ze svého domku ročně platiti gruntovní činže: z vystaveného na panském gruntě 2 zl., na rustikalním (poddanském, obecním) 1 zl. 30 kr.

5. Všichni poddaní jsou povinni, ze všeho na jejich polích sklizeného obilí 10. díl jak až posavade, tak také budoucně svému panu faráři nebo své vrchnosti upřímně a neomylně odváděti.

6. Mají poddaní povinni býti, ty práce, které by vrchnost po nynějším rozdělení panských dvorův ještě budoucně potřebovala, jí na její žádost, ale bez zaneprázdnění jejich hospodářství proti té v obecním r. 1775 vyšlém patentu jednomu nádenníku denně vyměřené ceně vybývati, totiž: od 1. října až

do posledního února po 7 kr., od 1. března do posledního června po 10 kr. a od 1. července do posledního září po 15 kr.

7. Povinnost poddaných jest, vrchnosti na podzim k honbám, totiž sedlák skrz 2 dni a čtvrtník také skrz 2 dni jednoho honce na 2 míle darmo dostaviti.

Rychtáři chce vrchnost, který až posavade za jeho služby od roboty sproštěn a osvobozen byl, budoucně místo té propuštěné roboty ročně 12 zl. vyměřiti.

10. Poddaní neměli grunty bez vůle a vědomosti vrchnosti rozkouskovati, tím méně ale dřív než by oni vrchnosti jiného příjemného a dostatečného hospodáře postavili, je opustiti.

11. Poněvadž rozplemenění dobytka nejvlastnější díl dobře spořádaného hospodářství jest, tak tehdy budou poddaní pečovati, hovadskou potravu, jakož jest jetel, k svému vlastnímu dobrému rozmnožovati a na ten spůsob plemeno všeho dobytka vznik uváděti.

12. Vrchnosti zůstává nade všemi grunty poddaným propuštěnými její panské vrchnovlastenství vyminěné, však ale bude moci v následujících 3 případnostech poddaný z usedlosti propuštěn a vyhozen býti:

a) jestliže by své grunty nedobře neobdělával;

b) statek přes dvě třetiny zadlužil;

c) vyměřené daňky (daně) skrz celý rok nespravil, leč by bylo, že by on skrze obzvláštní neštěstí v tom zaneprázdněn byl."

Dáno v Komíně 18. listopadu 1784, potvrzeno od císaře Josefa II. ve Vídni 25. prosince t. r.

Sedláci platili potom do r. 1848 ročně po 20 zl. za robotu s potahem 156 dní a ruční 13 dní a 6 zl. za ječmen, menší polovici toho, $^1/_2$láníci po 8 zl. za 104 dní roboty; zahradníci po 2 zl. 36 kr. za 26 dní, domkáři 1 zl. 42 kr. za 13 dní roboty. Konečně pak r. 1849 vykoupili se v Komíně z těch poddanských platů za 4060 zl. 26 kr.

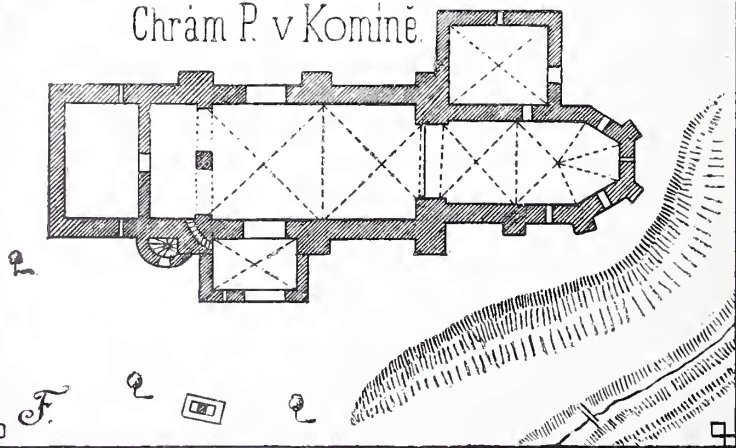
K duchovní správě Komín patřil Králové klášteru na Starém Brně: k Panně Marii do r. 1323, pak k sv. Václavu. Že pak měli daleko do kostela, prosili královnu Elišku, zakladatelku jmenovaného kláštera, aby jim v Komíně vystaven byl farní kostel. I slíbili, že dávati budou celý desátek místo onoho malého. Královna Eliška vystavěla tedy zde kostel sv. Vavřince

a při něm faru l. 1324, a k nové farní osadě spojeny jsou Komín, Manice, Žabovřesky a Jundrov. Vlastního faráře měli až do 30leté války. Tehdy pak, když nastal velký nedostatek kněží, sloučeny jsou v jednu osadu Komínská, Bystřická (Bystrcká) a Žebětínská. Faráři zůstávali v Komíně až do r. 1720, kdy velký požár zničil skoro celou dědinu a farář přesídlil do Bystřice (v. t.) R. 1786 zřízena byla opět v Komíně samostatná duchovní správa a dány k ní Komín, Jundrov, Žabovřesky a Vinohrádky. Nejdéle ji tu vedl 30 let: P. Florian Bulíček z Týnice v Čechách, bývalý kněz cistercienský z Velehradu, od r. 1785–1816, kdy přišel na faru Ořechovskou, 14 let Ant. Kneisel z Třeště r. 1820—1434, 15 let Vác. Krejči z Bořitova 1834—49, a nástupce jeho Tom. Šimbera z Mělčan, od r. 1880 Ign. Kašpárek, jenž s osadníky celý kostel opravil v původním slohu nákladem přes 5000 zl. r. č.

Kostel sv. Vavřince patří mezi nejpamátnější svatyně v okolí; pocházeje z určitého léta 1320 zachoval celkem podnes původní ráz svůj, přechodní sloh z románského do gotického (viz obraz 30.). Za hlavním oltářem je zpovědnice a nad ní obraz sv. Vavřince malovaný od Zeleného r. 1870; vedlejší oltáře jsou: sv. Isidora, Panny Marie, dále křtitelnice, kazatelna, patronátní lavice, kůr, Boží hrob, ve věži. Na dveřích k Božímu hrobu přibita jest „švédská podkova na upomínku, že Švédové užili kostela za konírnu". Věž pevná, kamenná s cimbuřím mívala též kamennou střechu, uvnitř dutou, jako u vzácnějších kostelů posud vidíme, ku př. v Řeznovicích a Telnici. Místo ní učiněna jest při obnově r. 1883 štíhlá, 8hranná a zároveň celý kostel opraven. Ze 5 zvonů největší a nejstarší váží 60 centů a má letopočet 1511. U kostela je kamenný kříž z r. 1803. Kolem chrámu pochovávali do r. 1836; t. r. zřízen nový hřbitov na sev.-vých. straně obce. Pamětní kniha založena byla r. 1820. Ku pěstování kostelního zpěvu založena byla r. 1885 „Cyrilská Jednota".

Školu mívali tu zajisté, jak obyčejně bývalo u farních kostelů, zvláště na panství klášterním; ale ve 30leté válce zanikla. Na konci XVII. připomínají se „rektoři" v Komíně; potom když faráři sídleli v Bystřici, není o škole v Komíně zprávy. Obnovena byla r. 1783. Nejdéle tu působil učitel Fr. Lobgott r. 1820—46, jeho bývalý pomocník A. Boháč do 1860, K. Cichna

Obraz 30.

r. 1860—84. Rozšířena byla o 3. třídu r. 1872 a měla r. 1891 167 školních dětí.

Obec spravovali purkmistr a radní, a na staré obecní pečeti měla znakem radlici a vinařský nůž a nápis „Komin“.

Živnosti mívaly obyčejně po 19 nebo 20 měrách.

Obec má jmění: 18 jiter polí, 5 jit. 1004□° luk, 111 jiter pastvin, 248 jiter 690□° lesa; holé stráně nad osadou zalesnila od r. 1886.

Spolek mají dobrovolní hasiči.

Mnohé rodiny drží rodné usedlosti až okolo 200 let; slovou: Dvořák, Špaka, Čech, Vitásek, Kristen, Čupera, Syrový, Staněk, Volejník, Vašek, Krchňák; okolo 100 let: Čoupek, Daniel, Andrések, Skalský, Chmelík, Továrek, Turek, Kachlík a Mašek.

Trati slovou jmenovitě: na Svároví, na Stompílu jinak na Stumpichu, pod Netoperky neb Toperky, pod Závistí, na Bábě, pod Babou, na Závodí, pod Vinohrady, v Palcářích jinak Polčářích, Nivy, Holedna, Písky, Zlámaniny, Baba (pole), nad Klohečkem, Holejtna, v Závisti, pod Svárovou.

U Komína, zvláště „na Nivách“ mezi vrchní cestou a okresní silnicí, byly nalezeny starožitnosti, jako na př. kus čelisti předpotopního nosorožce, rozličné kosti, dvě lidské lebky, střepy všelikých tvarů, okrášlené nejvíce ozdobami přímočárnými, méně vlnitými, neb ozdobou žlábkovou nebo vypouklou; kamenný klín a sekýrka. Nad dolní částí osady u Svratky vypíná se homolovité návrší Hauský kopec, Hausberk; praví se, že na něm stával druhdy hrádek nebo tvrz.*)

Královo Pole,

jinak Nová Ves, po klášteru Kartouzy, městys u samého Brna severně, v rovině nad Ponávkou, 221 m., katastr. a pol. obec, 9·81 km.^{2} rozlohy. Až do polovice XIV. století jmenuje se tu jen ves a tvrz Královo Pole, Königsfeld, potom vedle toho Nová Ves. Roku 1368 potvrdil v Nové Vsi markrabě Jan

*) Cod. dipl. Mor. II. 380, 383, III. 265, VI. 164—165. VII. 825; knihy půhonné V. 77; zem. archiv č 94, 8696, 8697, 8702; Dr. K. Eichlera Paměti panství Veverského 328, 431, 502; odpověď dp. P. Ig. Kašpárka, faráře, na dotazník Vlastivědy moravské r. 1890, Čas. Olom. II. 91, 139. Reg. dom. 314, podd. 317.

nadání klášteru Rajhradskému a r. 1370 daroval klášteru sv. Tomáše v Brně „dvůr v Nové Vsi“ s 3 poplužím: pole u Brna před Běhounskou branou, jiné „až ke Královu Poli“ a jedno „za Královým Polem“. Téže doby, r. 1368 a 1373, uvádí se v pamětech také „ves Královo Pole“. Tvořily pak nepochybně jednu obec, jak ukazuje dále obecní pečeť (viz str. 163.); ale v samých úředních popisech jmenuje se někdy Královo Pole, Königsfeld, jindy Nová Ves, Neudorf (viz ku př. zápisy o platech a robotě v XVIII. století a smlouvu r. 1784 na str. 159—160.). V katastrálním popisu z nové doby (v c. k. berním úřadě Brněnském) počítají se části obce severně katastrální čísla 1.—118. jako Nová Ves, jižně č. kat. 119.—153. jako „Králopole“, Kartouzy, č. kat. 154.—179. pozdější osada vedle Ugartov (str. 164.). V nové době se obec velmi rozšiřuje.

Mívala $10^{45}/_{64}$ lánu neboli 842 měr polí I. a II. třídy, a 334 m. vinic, r. 1750: na větším díle kláštera zdejšího $10^{1}/_{64}$ lánu, 1162 m. polí orných, $27^{3}/_{4}$ m. zahrad, $15^{3}/_{4}$ m. pastvin, $141^{1}/_{2}$ m. vinic a po 154 vozů sena luk; na menším díle k panství Řečkovskému příslušném u 2 domů (č. 36. a 37.) 93 m. polí, $3^{1}/_{4}$ m. zahrad a po $4^{1}/_{2}$ v. luk; — domů na počátku XVII. století na 1. díle: 33, po 30leté válce 29 osedlých (z nich 3 Němci), 4 pusté, r. 1673 1 pustý; dva měly po 90 měrách polí, 8 po 60 m., 7 po 26—30 m., ostatní staré usedlosti 4—7 m.; do r. 1750 vystavěno zde ještě 28 domků bez polí, takže bylo všech 61, 4 sedláci, 9 půllániků, 19 čtvrtláníků, ostatní chalupníci a domkáři; roku 1790: 99 domů, 590 obyv., roku 1834 již 174 domů, 1407 obyv., roku 1869: 251 domů, 3173 obyv., roku 1880 již 330 domů, 4222 obyv., 4084 katolíků, 29 evangelíků, 108 židů, 1 jiného vyznání; 3805 Čechů, 364 Němcův a 3 jiné národnosti; r. 1890 již 462 domů, 6284 obyv., z nich 6084 katolíků, 23 evangelíků, 177 židů; 5023 Čechů, 1209 obcovací řeči německé, 23 jiné národnosti.

Královo Pole náleželo původně králům, po čemž i jméno má, pak z části jiným držitelům.

V duchovní správě patřilo k faře kláštera Maltezského na Starém Brně, jemuž věnoval zde král Václav a jeho syn Přemysl Otakar větší desátek, 1 lán, 2 dvorce a krčmu.

Na počátku XIII. století drželi Královo Pole dva Brněnští měšťané. Jeden z nich Ulrich Niger neboli Černý, založiv

dominikánský klášter panenský (potom jesuitský) v Brně, daroval mu r. 1240 kromě jiných dědin svobodný dvůr v Králově Poli, což král Václav potvrdil r. 1244.

Mezi oběma kláštery vznikl časem spor o desátek, a biskup Bruno rozhodl r. 1257, že má panenský klášter Maltezům ročně za něj platiti 60 denárů.

Nároky na patronat a desátek činil si t. č. také německý farář u sv. Jakuba, i násilně si ho 6 let přisvojoval, až konečně sám papež r. 1263 rozhodl, že obé patří Maltezům; farář musil za vybraný desátek platiti 60 hř. a pokuty 12 hřiven.

R. 1279 dostavěna a vysvěcena byla zde „modlitebna“ (kostelík sv. Víta uprostřed dědiny, v. str. 162) a k ní ono nadání královské připsáno.

Po stu letech založili v Králově Poli nábožný markrabě Jan, bratr císaře Karla, manželka jeho Eliška a synové Jošt, Jan jinak Soběslav a Prokop klášter Kartuzův nejsv. Trojice r. 1375, a dali mu ves a tvrz Královo Pole s příslušenstvím, koupenou od Brněnských měšťanů Dietlina a Ortlina Laukwitzera (vyjmouce ony dva díly, jež patřily klášteru panenskému v Brně a Maltezům na Starém Brně), pak mlýn na předměstí Dornresl řečeném, úroky v Obřanech, ves Střelice s lesem Hájem („Hayholz“) kromě lesa obecního a ves Černovice. Klášter přikoupil k tomu l. 1395 ves Obřany od Sulka z Radkova jinak Němce z Proseče za 190 kop gr. Praž., r. 1415 ves a tvrz Vážany u Rousinova od Artleba z Lipiny. Jmenuje se pak zvláště v pamětech českých XV. století „klášter Kartúský v Nové Vsi“, na př. v Knihách půhonných r. 1459 a 1464.

Jako jiné kláštery utrpěl i zdejší v husitské válce a zvlášť od Uhrů ve válce mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem. I prodal r. 1458 mlýn v Dornreslu Augustinianům na Starém Brně za 200 hřiven; dostal však odkazem rodiny Štěpána Langeho v Brně pivovar v Kobližné ulici, lázeň na Ponávce, zahradu na Dornreslu, Žabovřesky a sousední ves Manice (nyní zaniklou).

Panenský klášter postoupil zde r. 1588 dva osedlé jesuitům Brněnským, kteří tuto část Králova Pole připojili k svému panství Řečkovskému.

Zdejší klášter poklesl pak v 2. polovici XVI. století i nepořádky a nekázní v něm samém, a znova těžce dotkla se ho 30letá válka. Stavovské vojsko jej vyplenilo r. 1619 a 1620,

pobravši mu nejen potraviny a rozličné zásoby, ale i dvě monstrance, 3 kalichy, drahocenná roucha mešní a j. v., a vypálilo jeho dědiny; r. 1642 opět tak učinili Švédové obléhajíce Brno.

Náhradou dal mu r. 1622 Ferdinand II. statek, vzatý Vilému Munkovi z Ivančic: svobodný dům a mlýn Radlany („Radlas") u Brna, krčmu, vinice a j. na Cejlu a Nové ulici, a dovolil r. 1623, „aby v pivovaře při tom klášteře všelijakých piv sobě a témuž konventu k ruce a k vlastnímu užitku vařiti, vůbec vystavovati, vyšenkovati a prodávati mohl".

Nově spustošen byl po 100 letech, kdy Prusové na Moravu vpadli r. 1742. Dlouho pak již netrval; Josef II. zrušil jej s jinými kláštery l. 1782; knihovna mimo rukopisy 2084 svazků přišla do císařské knihovny ve Vídni; z kláštera udělána jest kasárna vojenská. Statky jeho ponechal si stát do r. 1825, kdy je koupil od něho Josef Schindler, bývalý inspektor panský, za 55.560 zl. stř., Vážany za 8100 zl., r. 1826 také panství Řečkovské za 130.905 zl., později kníže Alex. Schönburk-Hartenstein.

Z priorů vynikají jakožto učenci a spisovatelé: Pankrac r. 1447—51, jenž „z lásky k vědám se poděkoval", ale potom r. 1458 a 1473 opět byl zvolen; Petr Carbonarius psal o hebrejské řeči a j. r. 1588—91, nástupce jeho Adam Pozius, r. 1598 Renatus Hensaeus z Julichu, r. 1601 Ant. Wolmarius a poslední od r. 1760 Bohumír Athanas z Plané v Čechách, † v Brně r. 1814.

K panství klášternímu příslušely dědiny výše jmenované a měly na počátku XVII. století úhrnem $54^{59}/_{64}$ lánu neboli $3736^{6}/_{8}$ měr I. třídy a $2159^{6}/_{8}$ m. II. třídy polí, 1434 m. vinic a 242 domů, z nich po 30leté válce pustých: domů 16 a rolí 484 měr, r. 1673 ještě 10 domů a 159 m. rolí.

Panské dvory r. 1750 byly:

	polí	zahrad	luk sena	luk otavy	vinic
v Králově Poli	$733^{2}/_{8}$ m.,	4 m.,	10 v.,	5 v.,	$16^{6}/_{8}$ m.,
v Žabovřeskách	321 m.,	$5^{1}/_{8}$ m.,	34 v.,	12 v.,	— m.,
ve Střelicích	$242^{7}/_{8}$ m.,	$1^{4}/_{8}$ m.,	12 v.,	5 v.,	— m.,

u Černovského dvora luk po 10 vozů sena.

Později byly dvory zrušeny vyjma v Králově Poli, a pozemky poddaným za určitý plat k užívání přenechány.

Rybníky byly: v Král. Poli v Dolním u Červeného mlýna 50 kop kaprů (r. 1839 bylo 9 měr odděleno), v Novém r. 15 kop,

za klášterem 8 kop, v „Kolhaně“ 12 kop; u Střelic Nový rybník 40 kop, nade vsí 10 kop; u Vážan pode vsí 15 kop.

Pivovar u kláštera vařil ročně 910 sudů piva.

Vína se prodalo v klášterním sklepě 15½ sudu, a poddané vsi Černovice a Střelice musely odtud bráti na prodej po 2 sudech vína ročně. Hospody panské byly v Král. Poli, Obřanech, Střelicích, Žabovřeskách a Radlanech u Brna; mlýny: v Královĕ Poli Dolní mlýn, platil 64 zl. úroků ročně, klášterní mlýn 46 zl., v Obřanech 300 zl. a 3 kusy vepřového dobytka, v Žabovřeskách Kamenný mlýn na Svratce 349 zl., 1 m. prosa a 3 kusy vepř. dobytka; v Radlanech na Svitavě 350 zl., 2 m. ječmene, 1 m. prosa a 3 kusy vepř. dobytka.

Lesů měl klášter: u Králova Pole 794 měr, u Obřan 3 m. a Střelic 1997 m., úhrnem 2794 měr.

Dle účtu z r. 1753 počítala se 1 míra pole u Král. Pole za 1 zl. 18 kr. 3 den., u Žabovřesk po 39 kr. 1½ d., u Střelic po 26 kr. 1 d.; vinice 1 m. 1½ zl., louka po 1 vůz dvouspřežný 1 zl. 10 kr., rybník 1 kopu za 1½ zl., piva sud 50 kr., vína domácího 5 zl., cizího 3 zl.; lesa 1 míra 15 kr.; míra pšenice 1 zl. 3 kr., žita 45 kr, ovsa 32 kr, hrachu 1 zl. 3 kr., cibule 24 kr., krup 39 kr., prosa 1 zl. 3 kr.; kopa vajec 15 kr. — roboty 1 den týdně s 2 koni po 2 zl. 40 kr. ročně, pěší 1 den týdně 40 kr., jinak za 1 den po 2 kr.

Platy a robota bývaly původně skrovné, jako na jiných panstvích klášterních, ale po 30leté válce zhoršily se také; bylit poddaní zavázáni v XVIII. století:

Obce	Úroku půlletně		Viničného		Slepice	Vejce	Robotovali týdně			
							s potahem		pěšky	
	zl.	kr	zl.	kr.			sedláci 4spřež. dní	½lán. 2spřež. dní	¼lán. dní	chal.
Král. Pole	17	41½	84	55½	—	34	1½	1½	3	1
Černovice .	37	11½	100	50	—	16	2	—	3	1
Obřany . .	9	—	31	36	-	3	¾ l. 2 (3spř.) —	1½	3	1
Střelice . .	23	19	74	9	—	8	2	2	3	1
Vážany . .	17	36	18	30	—	42	1	1	2	1
Žabovřesky	16	33½	108	52	—	44	1½	—	3	1

Tato poslední obec platila o sv. Václavě úroku ještě 3 zl. 56 kr., Střeličtí $77^7/_8$ měr ovsa a z radnice 12 zl.; z Černovic za užívání panských polí 59 měr žita; z Vážan 15 měr žita a 15 měr pšenice, z pastviny na pustém rybníku 7 zl. Ulice Brněnské: Dornresl o sv. Jakubě 22 zl. 10 kr., o sv. Kunigundě 11 zl. 40 kr., o sv. Martině $24^1/_2$ zl., z panských luk 20 zl., pak 2 míry cibule; robotovalo 30 chalupníků od sv. Josefa do sv. Martina po 34 neděl 4 dni týdně, 7 domkářů od sv. Jiří do sv. Václava po 22 neděl 1 den týdně; — ulice Radlany platila úroku o sv. Jiří $5^1/_2$ zl., o sv. Martině tolikéž, 7 kop vajec; z panských rolí 17 zl. $11^1/_4$ kr., z pan. louky 15 zl. a robotovalo 11 domkářů po 20 dnech ročně.

Z vinic na Černých polích u Brna vycházelo platu 364 zl. 54 kr.

Když vydán byl robotní patent r. 1775, upraveny jsou poměry dle něho, a když byl také zdejší klášter zrušen, stala se po dvorním nařízení ze dne 10. února 1783 mezi vrchností a poddanými tato smlouva r. 1784:

1. Poddaní se zavazují, že budou za roboty dílem hotově neb obilím platiti, dílem některé práce za mzdu konati a za to následující platy, práce a povinnosti zastávati:

Obce	Hotově		Obilí	Tvrdého dříví		Vína
	zl.	kr.	měřic ječmene	poraziti sáhů	přivézti sáhů	přivézti sudů
Nová Ves (Král. Pole)	327	30	91	273	85	34
Černovice	970	30	170	—	—	68*)
Žabovřesky . .	263	24	88	177	72	36
Vážany	349	30	90	-	—	—
Střelice	484	—	ovsa: 290	254	184	46
Obřany	341	42	—	—	—	—
Radlany	25	40	—	—	—	—
Dornych	390	40	—	—	—	—

*) Těchto 68 sudů za mzdu po 24 kr.; 2 sudy vína bezplatně, jakož i pivo ku prodeji potřebné.

2. Kdyby vrchnost nepotřebovala těchto povozů, dávek a prací, mohli se poddaní v náležitý čas přihlásiti a levně je zaplatiti.

3. Nájemníci platí místo roboty dle patentu z r. 1775 ročně 1 zl.

4. Domkáři na panském ve Střelicích po 2 zl., v Žabovřeskách po 3 zl.; na obci po $1^1/_2$ zl. do panského důchodu.

5. Poddaní, kteří z poplužních dvorů rozkouskovaných dostali nějaké pozemky k dědičnému užívání nebo je příště dostanou, zaplatí za 1 dolnorakouskou měřici nebo-li 528□°: I. tř. 3 zl, II. tř. 2 zl., III. tř. 1 zl. 12 kr., IV. tř. 48 kr. . . .

8. Kdyby vrchnost potřebovala ještě jiných prací mimo ty, jež jsou v této smlouvě vymíněny, vykonají je poddaní na požádání, však aniž by to překáželo jejich vlastnímu hospodářství, a to za plat ustanovený v patentu r. 1775: od 1. října do posledního února za 7 kr. denně, od 1. března do posledního června za 10 kr. a pak do konce září po 15 kr. denně.

9. K honbě dají bezplatně na podzim 1 honce: celoláník po 3 dni, půlláník a čtvrtláník po 2, dva domkáři dohromady 1 den, nebo za tuto povinnost platiti 4 kr. za den . . .

13. Rychtáři, posud robot osvobození, dostávají za své služby vrchnosti konané platu v Obřanech: 10 zl., v Radlanech 6 zl., v ostatních obcích po 12 zl. ročně . . .

15. Slibují poddaní, že budou své pozemky dobře vzdělávati, platy řádně dávati, usedlosti bez povolení vrchnosti nerozdělovati, tím méně opouštěti, aniž by vrchnosti opatřili schopného, dobrého hospodáře.

16. Protože chov dobytka jest podstatnou částí dobře zařízeného zdárného hospodářství, pečovati budou poddaní všemožně, aby rozmnožili píci a chov dobytka zlepšili a povznesli.

17. Zůstává vrchnosti dominium directum, panování, úplně ponecháno nad usedlostmi, poddaným do vlastnictví přenechanými, a poddaný může v těchto 2 případech zbaven býti svého majetku:

a) Kdyby poddaný nevzdělával pozemků dobře a tak, jak se patří na pilného hospodáře.

b) Kdyby poddaný po celý rok nedával platů, v této smlouvě vymíněných, leda by nemohl pro nějaké neštěstí, jež by zvláště dokázal . . .

19. Vrchnost ujistila, že kdyby někdy zmenšeny byly nejvyšším nařízením roboty nebo platy za ně, byla by tato smlouva neplatnou a učinila by se nová podle toho nejvyššího ulehčení všeobecného.

Stalo se v Královĕ Poli 30. června 1784.

Podle Josefinského měření obsahovalo panství toto 6847 jiter 1545 □°. Na počátku XIX. století zůstaly jeden dvůr v Královĕ Poli, 1 rybník „Zámecký" tamtéž 8 jiter a 60□° (36 jiter 47 □° rybníků bylo puštěno) a pozemky:

	panské:	poddanské:
role	641 jiter 308□°,	2167 jiter 101□°,
rybníky	44 „ 107 „	— „ — „
louky	63 „ 295 „	328 „ 485 „
zahrady	— „ — „	89 „ 1186 „
pastviny	65 „ 393 „	255 „ 1506 „
vinice	30 „ 1199 „	340 „ 402 „
lesy	311 „ 592 „	235 „ 1290 „

Lesy rozděleny ve 2 hájemství, Královopolské a Obřanské.

Průmysl jest od dávna čilý, maje s Brnem spojení.

Továrny se jmenují: c. k. priv. na sukna v Dornreslu, Radlanská c. k. umělecká barvírna, 2 továrny jiné na sukno, 2 na voňavky a cikorii, 1 panská vinopalna.

K duchovní správě náleželo Královo Pole Maltezům na Starém Brně až do r. 1638, kdy bylo k faře sv. Jakuba v Brně postoupeno. Samostatná duchovní správa byla tu zřízena dvě léta po zrušení kláštera a jako farní ustanoven kostel klášterní nejsv. Trojice.

Starobylý kostelík sv. Víta uprostřed osady (v. str. 157.) byl sice r. 1598 od Maltezův obnoven a klenut, ale sešel časem opět a byl r. 1783 zrušen, náboženské matici dán a později r. 1785 sbořen. Na jeho místě stojí kamenný kříž.

Nynější kostel nejsv. Trojice vystavěn byl na místě starého původního sešlého r. 1765, 20° zdélí, 4° zšíří a 9° zvýší, jest gotického slohu, má vysokou loď a mimo jiné věci: na stěnách po 6 obrazech svatých, u zdí v levo a v pravo po 9 vyřezávaných stolicích románského slohu, na hlavním oltáři krásnou sochu Panny Marie prosebné, za ní na zdi velký obraz nejsv. Trojice; 4 okna v presbyteriu malovaná, vzorkovaná; 4. s vyobrazením rakouského znaku a koruny věnovala c. a k. kadetní škola zdejší na památku 40letého jubilea panování císaře

a krále Františka Josefa I. r. 1888. V pravo u vchodu jest zpovědní síň, v jejím malém okně vyobrazení, jak otec přijímá ztraceného syna; nad jejím vchodem obraz Panny Marie černé na zlaté půdě; vedle gotická kaple sv. Josefa nově opravená, s kamenným oltářem a obrazem sv. Josefa v malovaném okně; naproti na levé straně kostela gotická kaple Matky Boží s malovanými okny z r. 1891 a 1894. Freskové malby v ní představují události ze života Panny Marie a pocházejí od akademického malíře Ant. Maulpertsche ve Vídni, jenž i jiné obrazy tu maloval; jiné obrazy jsou od Tob. Becka, Felixa Leichera, Mar. Schmidta, Jos. Sterna v Brně.

V kapli Matky Boží na oltáři stojí dřevěná socha, kterou Švédové postříleli, majíce ji rouhavě za terč.

Na zvonici u kostela visí 2 novější zvony 10 a 8 centů těžké (třetí byl okolo r. 1800 ukraden). Kostelu zůstalo z někdejšího nadání $9^7/_8$ měr polí, ostatní byla r. 1790 prodána jako časem také jiné klášterní jmění.

Hřbitov jest za dědinou, starý východně, nový severovýchodně u lesa pěkně upraven.

Duchovní správu nejdéle vedli kněží: Karel Švejda z Hranic 1785—98, oba nástupcové jeho Ig. Zelinka z Kroměříže do r. 1810, K. Bayer z Chrlic do r. 1826, pak Josef Müller z Brna r. 1829—39, Kašpar Deabis z Brna 1839—54, jenž první byl zde farářem jmenován r. 1853, a nástupce jeho Fr. Chalupský z Dačic.

Školu jednotřídní měli zde na počátku XIX. století, potom když obyvatelstva přibývalo, vícetřídní, r. 1892. pětitřídní v 9 odděleních a 672 žáků; r. 1898: a) českou měšťanskou pro chlapce, 3třídní, 138 žáků; obecní chlapeckou školu 5třídní s 355 žáky, obecní školu dívčí 5třídní s pobočni třídou, 430 žákyň; b) německou obecní 5třídní v 7 odděleních, 469 žáků.

V bývalém klášteře jest nyní c. k. kadetní škola a vojenská kasárna.

Obci patřilo r. 1750. pastviny $15^6/_8$ měr, a sluje na pečeti Nová Ves: „Peczet obec Nowá wes“, v zápisech „obec Novoveská“, nyní opět Královo Pole.

Usedlých bývalo tu 33, kteří měli své živnosti a neprovozovali řemesla; ostatní obyvatelé živili se ruční prací.

Sto let a více udržely v XVIII. století rodné usedlosti rodiny nazvané: Mičala dvě, Novák, Valouch a Pečeňa.

Nyní, když přibylo mnoho obyvatelů a řemesel, mají zde živé 4 trhy, poměrně největší v okresu Brněnském, poštu a telegrafní úřad. Společenstva mají stavitelští a jiní řemeslníci, hostinští a obchodníci potravinami, a jiné spolky jsou: Matice Královopolská, Sokol, knihovní spolek, živnostenský spolek, občanská záložna, čtenářský spolek „Omladina", spolek vojenských vysloužilců, pohřební a zednický spolek, německé: Sängerbund, freiwillige Feuerwehr, Bund der Deutschen Nord-Mährens a j.

Trati slují: ve žlebě, na Čtvrtkách, na Mandalenky, Novosady, u chmelnice, Kyselá Hora, za Hamerlakem, u Kressperku; louky pod Kreuzberkem. —

Východně u dědiny vede dráha z Brna do Tišnova a je tu stanice, blízko ní cukrovar a dále vojenská střelnice.

Od hřbitova jde cesta do lesů, jmenovitě k sv. Antonínu, kde bývají pořádány též národní slavnosti.

U silnice Brněnské sev.-záp. u samého Králova Pole jest nová osada Ugartov (v. t.), nová kasárna vojenská a za nimi velké cvičiště.*)

Křtiny,

farní ves v půvabném údolí na potoce 14 km. severovýchodně od Brna, poutnické místo, 422 m. nad hladinou mořskou, kolem vrchy až přes 500 m.; katastr. a pol. obec 11·31 km² rozlohy, mívaly pouze $^{26}/_{64}$ lánů nebo-li $67^{6}/_{8}$ měr polí III. třídy (podle měření r. 1656), r. 1750: $75^{5}/_{8}$ m. polí orných, 10 m. ladem ležících, $5^{1}/_{4}$ m. zahrad, 8 m. pastvin a luk po $18^{1}/_{2}$ vozu sena; — domů s počátku XVII. století 13, z nich po 30leté válce ještě r. 1673 3 pusté bez polí, 3 měly po 11 m., 6 po $5^{1}/_{2}$ m., 1 po $6^{1}/_{4}$ m.; do r. 1750 bylo 11 domků: 6 čtvrtlánů, 1 půlčtvrtlán a 4 chalupy;

r. 1790 52 domů, 310 obyv., r. 1834 56 domů, 404 obyv.,
r. 1869 70 domů, 612 obyv, r. 1880 80 domů, jen 571 obyv., z nich 29 Němců, 8 židů, ostatní Čechové a katolíci; r. 1890:

---

*) Reg. dom. 227, podd. 158. Cod. dipl. Mor. III. 37, 354—357, IV. 222—223, X. 26, 97, 117, 213, 268, 272; D. z. B. VI. 12; Knihy půhonné IV. 22, 76, 92; Ř. Volného Kirchliche Topographie I. 203—212, archiv zemský č. 5678, Františkovo museum rkp. č. 75 a 388.

88 domů, ale obyvatelů opět méně 558, totiž: 550 katolíků, 5 evangelíků, 3 židé; 541 Čechů, 13 obcovací řeči německé.

Jmenují se nejprve u panství kláštera Zábrdovského (r. 1237) „Kyrtina“ a měly již toho věku vlastní kostel; r. 1299 dány jsou odpustky 40 dní všem, kdo by tu pobožnosti konali. R. 1321 daroval pak Jindřich z Lípy, hejtman markrabství moravského, kostelu zdejšímu mlýn na potoce pod kostelem a les u toho mlýna, aby za jeho života sloužena byla 1 mše sv. týdně a po smrti jeho 1 zádušní mše sv.

Obraz 31. Křtiny.

Duchovní správu obstarávali kněží z kláštera Zábrdovského. Když vypukl r. 1648 mor v Brně, zůstávali zde téměř všichni klášterníci až do vánoc. Nejdéle tu působil: P. Norbert Kleibel 1660—72, Cölestin Mudrák 1711—27, Jak. Těchan 1727—39, Dismas Rupp 1765—80, K. Ptáček 1780—1803, Vác. Opletal 1806—27 a nástupce jeho Vác. Stříž z Vážan.

Jako spisovatelé byli z nich činni: Jakub Těchan, jenž vydal r. 1738 „Blahoslavená panna Maria Křtinská“; Bedřich Remann, nar. v Chrudimi, napsal mimo jiné pokračování dějin zdejších „Continuatio historiae Kiriteinensis“, ale vydáno nebylo.

Zemřel zde r. 1708 Hieronym Bartošek z Úsova, spisovatel 4 kázání příležitostných, 1739—1744.

Na pouť chodili sem již na počátku XVII. století (1607). Obraz Panny Marie býval ve starém kostele na vedlejším oltáři,

Obraz 32. Zámek ve Křtinách.

r. 1651 však na hlavní postaven a r. 1660 obnoven; r. 1652 byl od kláštera celý kostel upraven, 3 nové oltáře, 2 kaple, předsíň, kůr a varhany zřízeny. Nedaleko velkého kostela byl r. 1657—58 malý kostelík, t. zv. německý vystaven, ale později

zrušen. Aby o služby Boží pro poutníky bylo postaráno, bývali tu od r. 1671 čtyři kněží z kláštera Zábrdovského ustanoveni a sídleli tu vedle v t. zv. residenci, v zámku (viz obr. 32.).

Nový poutnický kostel vystaven byl v 22 letech r. 1728–50 ve spůsobu kříže, jejž tvoří 4 klenuté kaple s lodí a vysvěcen až r. 1771. Jest 29⁰ zdélí, 20⁰ zšíří a 16⁰ zvýší, bohatě ozdoben a celý malován obrazy ze života svatých, freskami na stěnách a stropě od Jak. Etgensa z Brna. Obrazy na vedlejších oltářích jsou od malíře Winterhaltera, sochařské práce většinou od Ondř. Schweigla. Na hlavním oltáři stojí

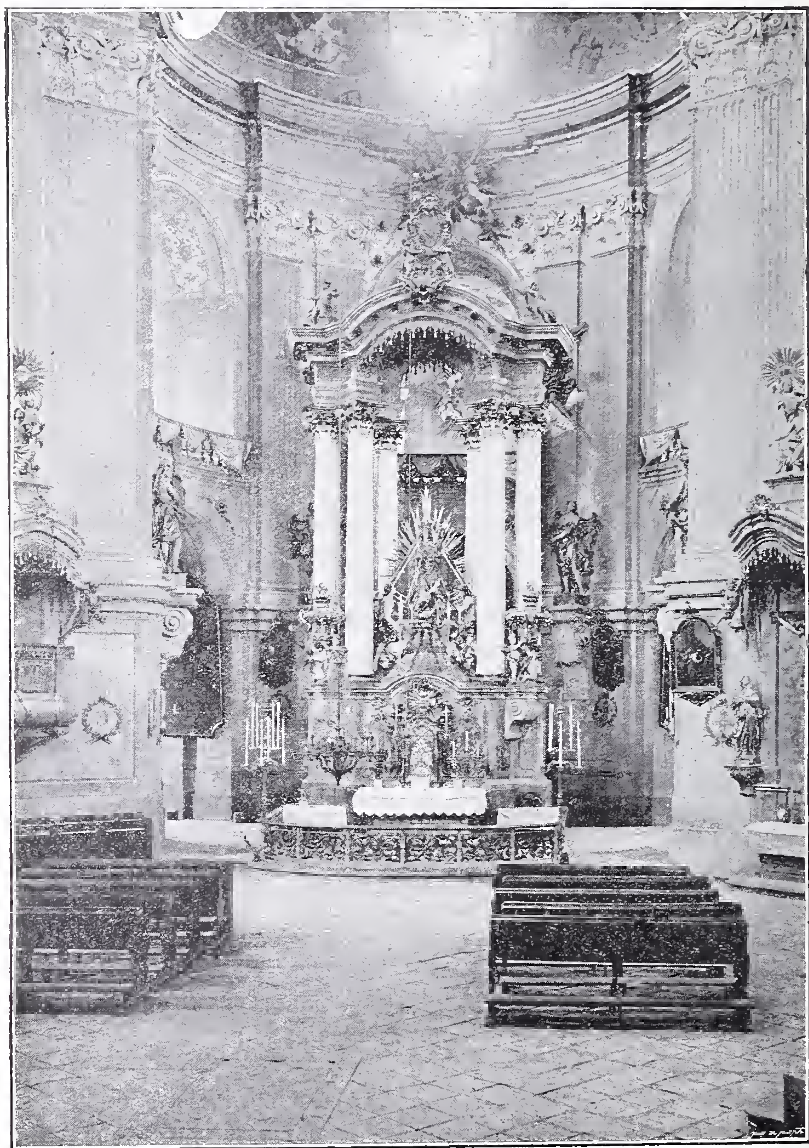

Obraz 33. Poutnický chrám Páně ve Křtinách.

krásná socha Panny Marie s Ježíškem. Roku 1844 vyhořel i 3 zvony se slily (jeden s nápisem „Mathias abbas me fieri fecit 1445“), a byl pak nejvíce podporou hraběcí rodiny Fr. Dietrichsteina a jiných dobrodinců obnoven, jak jej posud vidíme (obr. 33. a 34.).

Mimo jiné věnovány jsou tu votivní nebo-li záslibné obrazy: 1. nade dveřmi sakristie obraz Panny Marie Křtinské s okolím kláštera Zábrdovského, který jej sem daroval za osvobození od Sasů a Prusů r. 1744; 2. pod ním menší obrazy: v levo obraz

města Víškova z r. 1753, v pravo Víškov povodní ohrožen r. 1814; u hlavního oltáře na levo obraz města Prostějova, roku

Obraz 34. Vnitřek poutnického chrámu Páně ve Křtinách.

1723 vyhořelého, naproti v pravo obraz města Ivanovic za nakažlivé nemoci r. 1799.

Patřívalo kostelu: onen mlýn a les u něho, desátek z přifařených osad, 12 m. polí, luk po 3 vozy sena a 3 poddaní. Farních pozemků je 60 jiter 144$\square^{0}$ polí a 10 jiter 1086$\square^{0}$ luk u Bukovinky, mlýn a několik domků činžovních ve Křtinách a les 73 jiter 200$\square^{0}$; za desátek, robotu a bývalé dávky platí se ročně výkupu 534 zl. stř.

K farní osadě patří: Křtiny, Bukovina, Bukovinky, Březina, Habrůvka, Proseč, dvůr a myslivna, Nová Louka a Lhotka.

Hřbitov býval nejprve, jak obyčejně, u kostela, nový založen za dědinou.

Do školy chodívali sem z těchto vesnic; nyní mají své školy Březina, Bukovinka, Habrůvka, a ve Křtinách jest 3třídní škola s více než 170 žáky z této lědiny a z Bukoviny.

Obec měla již od r. 1629 svou pečeť s nápisem „Wes Krztini 1629" a znakem lesní strom, smrk (vyobrazeno na str. 31., III. č. 1.). Polí měla r. 1750 3 m. a louku po 1 vůz sena. Poddanské poměry bývaly zde jako v sousedních obcích panství Zábrdovského, v Bukovině, Bukovince a j. (viz str. 66—68).

Vrchnost mívala zde r. 1750: rybníky a pivovar na 567 sudů piva ročně; prodala tu na celém panství nejvíce vína (za 60 zl.); lesů 867 měr; nestálých úroků: z Horního mlýna 17 zl, z Dolního 15 zl. a z Hádeckého 30 zl. Toho roku platili zdejší osadníci: úroku o sv. Jiří 1 zl. 27 kr., o sv. Václavě 2 zl. 18$^1/_2$ kr., z pastvin 6 zl. 42 kr.

Ze Křtin jmenují se ve XIV. století: Petr de Krscina 1308 a Višemír de Krsiczina 1316 jakožto svědkové při prodeji Pačova.

Ve Křtinách jsou 4 trhy výroční, společenstvo řemeslnické, potravní a živnostenský spolek a dobrovolných hasičů.

Trati slují: na Habrůvsko, na Hrubé nivě, za Brankou, neb za Brankama, v Dřinové, na Straně, v Bellegruntě, v Horkách, Votisky, Opatovec, Vlčinec les.

V údolí východně jest pivovar a myslivna.

Cesty vedou odtud údolím severně podél potoka Křtinského do Jedovnic, západně do Josefova a Adamova, mimo jeskyně Žitnou, Výpustek a j. (viz str. 127), jižně do vrchu k Březině, Ochozi a dále k Brnu.*)

Kyničky viz Kněhničky.

Lelekovice,

starobylá ves v údolí u potoka severo-severozápadně od Brna 12 km., blízko dráhy do Tišnova mezi vrchy 319—431 m., katast. a pol. obec 8·98 km² rozlohy, mívala $4^{58}/_{64}$ lánů nebo-li 543 m. polí II. třídy; s počátku XVII. století 36 domů, z nich po 30leté válce 7 pustých se 60 m. polí, r. 1674 ještě 6 se 36 m., r. 1750 36 osedlých (16 sedláků, 20 čtvrtláníků, kteří měli dohromady $687^1/_2$ m. polí orných, 36 m. pustých, $13^1/_2$ m. zahrad, $221^7/_8$ m. pastvin a luk po 102 vozy); r. 1790 60 domů, 300 obyv., r. 1834 77 domů 478 obyvatelů, r. 1869 93 domů, 604 obyv., r. 1890 102 domy 696 obyvatelů vesměs katolíků, Čechů.

Bývaly původně samostatným panstvím vladyk z Lelekovic, kteří tu měli svůj hrad. Patřily k němu Jinačovice, Kamenka, Srnávka, Šeborov (Šebrov). R. 1339 jmenují se vladykové zdejší Hereš a Bušek z Lelekovic. Hereš držel rodný hrad a byl nejvyšší sudí v Olomouci r. 1348—58, kdy si od markraběte Jana vyměnil Lažany za Jinačovice; měl také díl Černovic, Bedřichovice, Vážany, Podolí. Bušek se píše potom r. 1348 dle nového sídla z Rájce, ale když byl po bratrovi sudím r. 1359—65, opět z Lelekovic. Manželka Buškova Matilda měla na Rájci a Lelekovicích věno zapsáno. Potom děly se tu rychlé změny, a Lelekovice byly na několik částí rozděleny.

Ješek a Bušek z L. prodali r. 1358 půl hradu L, půl rybníka a paseku kolem hradu paní Elišce, manželce Heršově; Ješek z Rájce pak r. 1366 prodal Albertovi bratru dvůr v L. za 40 hř. gr.; r. 1368 odkázala Jitka z Valdšteina, vdova po

---

*) Reg. dom. 153, podd. 145. Codex dipl. Mor. II. 330, V. 109, VI. 13, 70, 148; Ř. Volného Kirchliche Topographie I. 2 str. 328 - 334; Dra. K Eichlera Poutní místa na Moravě, II. 90—101.

Buškovi, z věna svého na L. 50 hř. klášteru Doubravnickému a přijala na spolek ostatního věna Jana z Meziříče; t. r. Vznata z L. věnoval své manželce Eulalii 250 kop gr. na tvrzi, dvoře a což tu měl, proti čemuž odpor kladl Albert z Lelekovic řka, že jest to nedílné; r. 1371 Šebor z Rájce dal věna tu své manželce Marketě 100 hř. gr. na dvoře a 3 lánech, a t. r. prodal Vznata v Lelekovicích 2 lány a 1 dvorec Bunkovi z Mostic, a tento s bratrem Heršem r. 1373 markraběti Janovi svůj díl, dvůr poplužní, $4^1/_2$ lánu, 2 podsedky, ve vsi Srnávce 1 lán s příslušenstvím a půl podacího práva v Lelekovicích. R. 1375 Bunek a Buzek z Moštic prodali markraběti dále v Lelekovicích 3 lány a 2 podsedky, v Srnávce 4 lány a podsedek a v Kamence 2 lány za 140 hř.; t. r. pak Vznatovi z Lomnice 5 hř. úroku na $4^1/_2$ l., 2 dvorcích a krčmě; r. 1378 Vznata z L. Kunovi z Rychwaldu svůj díl v L. a v Šeborově, Srnávce a Kamence, vyjma půl hradu a 2 dvory, jež pro sebe nechal, a tento dal to nejblíže příštího léta bratru svému Alšíkovi.

Hrad byl tehdy ve 3 díly rozdělen. Třetinu drželi Mikšík, Šebor a Hereš z Lelekovic a prodali ji také r. 1379 Ješkovi řečenému Markareta spolu s půl podacím a půl rybníkem. Po smrti Vznatově r. 1381 přijala Eulalie na spolek bratra Jana z Lomnice řečeného Klamosku a Alberta, a vdala se za Ludvíka z Ubušína. R. 1385 dali onen díl bratří Kuna a Alšík z Rychwaldu Ješkovi řečenému Puškovi z Kunštátu; kdyby však on dříve umřel, mělo to zase připadnouti bratřím Kunovi a Alšíkovi. Aleš z Kunštátu odjinud z Lysic dal témuž Ješkovi řeč. Puškovi z Kunštátu ještě r. 1398 les, louky, díl podacího a co od Vznaty měl. R. 1387 Hereš z Lelekovic dal svůj díl u přítomnosti markraběte Vilémovi ze Šternberka a Ludvík z Ubušína, jenž pojal za manželku vdovu Eulalii po Vznatovi z Lelekovic, zapsal jí t. r. na třetině hradu, dvoru, 3 lánech úročních, na $^1/_2$ láně, jejž koupil od Všebora z Rájce, na dvorci též od Všebora koupeném, a 2 lánech v Srnávce 260 kop gr. Po smrti její r. 1390 prodal to Petrovi řečenému Hechtovi z Rosic. Tento přikoupil t. r. od Buška z Lelekovic $3^1/_2$ l. se dvorcem a v Srnávce 3 lány se všemi lesy k tomu v Lelekovicích a „Strnávce“ příslušné, a r. 1392 od Herše z Lelekovic třetinu hradu s celou zahradou za kostelem. Heršovi

zůstal jen dvůr, na němž t. r. zapsal věna Dorotě manželce své 40 hřiven.

Tak se držitelé dílů často měnili, a bývaly někdy těžké spory mezi nimi, zvláště když nastaly v zemi nepokoje.

Když vzniklo nepřátelství mezi markrabětem Joštem a Prokopem, dostaly se Lelekovice do rukou Joštových odpůrců. Jošt s velkým úsilím dobyl Lelekovic a dal je potom r. 1412 věrnému stoupenci svému Erhartovi z Kunštátu odjinud ze Skal. Proti tomu kladl odpor Hynek řečený Hecht ze Střílek r. 1415, dokazuje, že otec jeho (Petr) měl je v deskách zapsány. Také Dorota z Lelekovic přijala r. 1420 všechny syny své na spolek na dvůr, r. 1437 Žofka z Kunštátu manžela svého Jana z Cimburka odjinud z Tovačova na spolek v Lelekovicích, proti čemuž Jošt Hecht z Rosic odpor kladl řka, že má on lepší právo na Lelekovice, a často jí poháněl k soudu; jí však bylo dáno za právo. Ale t. r. Markéta z Lelekovic, jeptiška v Doubravníce, na spolek přijala v dědictví Lelekovice Kunu z Kunštátu odjinud z Polehradic, totiž na dvůr a dvorce zde a 3 poddané v Šeborově. Tyto dostaly se pak klášteru sv. Michala v Brně; kostelník (správce záduší) odkázal mu 1 lán a les. R. 1447 Jan z Cimburka a z Tovačova a manželka jeho Žofka z Kunštátu prodali Janu Dupníkovi z Nitkovic hrad Lelekovice, ves, dvůr a podací kostelní, pustou ves Kamenku a poddané ve „Všebrově“.

R. 1481 pohnal Hynek z Doubravice a na Osovém Jana z Nitkovic a z Lelekovic ze 300 hř. gr., že mu drží Lelekovice, a t. r. kněz Jiřík, převor od sv. Michala v Brně, pohnal Dobše z Boskovic a z Černé Hory, že mu drží 3 člověky (poddané) v Šeborově, dvůr a louky v Lelekovicích a les mu vymýtil, ježto slove Kozky, a on k tomu lepší právo měl.

R. 1490 prodala dcera Johanka z Nitkovic a manžel její Jiřík Racek z Mrdic Lelekovice, pusté vsi Kamenku a Srnávku Linhartovi z Hory, a tento přijal hned na spolek Urbana Nekle ze Starého Sedla; po nich je držela Markéta z Hory r. 1504 s manželem 1. Mik. z Königsberka, r. 1520 s 2. manželem Janem Kotunským z Utěšic a r. 1523 s 3. mužem Janem Pročkem z Cetně, který jí tu 400 kop věna zapsal a r. 1528 ujal zde dvůr od kněze Pavla, převora u sv. Michala v Brně za 80 gr. platu. Hory a lesy za kostelem prodal klášter r. 1542 městu Brnu.

Zařízen tu pivovar a sladovna, a r. 1544 koupil Lelekovice se vším příslušenstvím Vilém Valecký z Mírova a na Lelekovicích, který r. 1557 za Lelekovice, Nořizov a díl Šeborova si vyměnil Našiměřice, Suchohrdlí a díl Želovic od města Brna. I připojeny jsou Lelekovice k panství Kouřimskému. Dvůr Lelekovský míval (r.1750) 363 měr polí, 10 m. zahrady, luk po 58 vozů sena, 17 v. otavy, rybník na 25 kop kaprů. Byl zrušen, pozemky jeho rozděleny a 24 lidem v dědičný nájem přenechány k založení nové osady (r. 1785) Cinzendorfa (viz str. 76).

Poddanské poměry byly, jako většinou jinde. V XVIII. století platili v L. úroku půlletně 10 zl. 9 kr., o sv. Martině 8 zl., za slepice a vejce 18 zl. 25 kr., a robotovali sedláci s potahem týdně po 2 dnech, čtvrtláníci 6 dní pěšky; z hospody platilo se 90 zl., ze mlýna 50 zl., řezník 6 zl.

Lelekovice bývaly farní osadou ještě v XVI. století; pak ale připojeny jsou r. 1640 k duchovní správě Lipůvecké a r. 1785 k Vranovské.

Kostel svatého Filipa a Jakuba stojí na výšině mezi východní a západní částí dědiny. Byl obnoven r. 1567, jak udával letopočet na věži ještě r. 1768, a později časem pozměněn, jak nyní jest.

Pochováni jsou v něm bývalí páni zdejší; zachovaly se náhrobky paní Kateřiny Valecké z Mírova † 1547 a jejího syna Jana † 1551.

Na věži jsou 3 zvony, nejstarší z r. 1515.

Škola jest 2třídní se 190 žáky.

Obec bývala ode dávna řízena purkmistrem a radními, měla na staré pečeti nápis: „Peczet diedini Lelekowicz“ a znakem radlici a krojidlo.

Trati se jmenují: u Vejvanovic, na Vrbkách, pod Horky, Rašovy, v Rašovech pole a louky, na placích, na Ponavě, v Předních Hložích, pod Cibernou, na Plastcích nebo Plástkách, ve Studený, na Klučinách, na Mákovcu, na Jezerách, na Kalití, v Hloku, u Robotnice, u Chmelníka, na Vyšinkách, v Kroužku, pod Ostrou, pod Strážnou. Roku 1417 jmenují se tu 2 lesnaté vrchy Maňovka a Jilovice.

Pole od někdy pustých domů byla r. 1731 mezi osedlé rozdělena.

Jednotu mají zde dobrovolní hasiči; živnostenský spolek zanikl.

U Lelekovic bývaly do XV. století dvě vesnice, nyní již úplně zaniklé:

1. Kamenka; r. 1371 2 lány a 3 čtvrti lesa, slove Mezihoří, prodal Vznata z Lelekovic Bunkovi z Moštic, a tento s bratrem Buškem již r. 1375 markraběti Janovi; díl ostatní držel r. 1378 onen Vznata z L. a r. 1379 Kuna a Aleš z Rychwaldu. Spustla nepochybně v bojích o Lelekovice za markraběte Jošta a Prokopa a připomíná se r. 1447 již pustou, jako druhá ves

2. Srnávka, jenž měla s ní od dávna stejný osud. V této koupil r. 1373 markrabě Jan od Všebora z Rájce odjinud z Lelekovic a bratra jeho Herše 1 lán s horami, r. 1375 od Bunka a Buška z Moštic 4 lány a 1 podsedek. Posledně se připomínají r. 1520; v pamětech XVII. století se již ani nejmenují*).

Lískovec,

jinak Leskov (r. 1330), vesnice jihozáp. od Brna 4 km., leží u státní dráhy v t. zv. Dolsku po obou stranách potoka Lískovského, jenž vyvírá z Hradiska u Bosonoh, katastr. a pol. obec 4·76 km^2 rozlohy; domy stojí těsně vedle sebe, obrácené průčelím do ulice. Před domy jsou zahrádky, a některé starší mají přede dveřmi výstupky, t. zv. žundry. Lid nosíval zde, jako v okolí, tmavomodrou kazajku (vestu) ze sukna bez rukávů, s četnými knoflíky mosaznými, plášť, klobouk „širák" z hrubé plsti se širokou střechou. V posledních 20 letech se kroj změnil, a nosí teď městský.**)

---

*) Cod. dipl. Mor. VII. 172, 323, 338, 620, 644, 663; IX. 60, 61, 296; X. 273. D. z. Ol. I. 26. D. z. B. III. 30, 31, 69, 76—78, 92, 93, 107, 108, 136, 140, 149, 157, 182, 190, 191, 198, 206, 207, 210, 214, 279, 290, 328, 336, 350, 370; XII. 6, XIV. 32, XVI. 1, 5; XIX. 4, XXII. 41, 42. Knihy půhonné II. 357, III. 47, 61, 66, 82, 83, 144, 180; V. 285, 338; Reg. dom. 221. — O zaniklých osadách: Cod. d. M. X. 273; D. z. B. 93, 136, 138, 107; XVI. 1.

**) O jméně praví lid, že pochází od lysky, vodní slípky, která se před časy na nížinách dosud močálovitých a potokem Lískovským zaplavovaných prý zdržovala. (Zpráva p. naduč. Jos. Ponížila). Pochází nepochybně od povahy někdejších tu lesů, jako v jiných krajinách Lískovce, Leskovce a p.

Domů a lidí přibývalo takto: s počátku XVII. století bylo zde 34 domů, z nich po 30leté válce 20 osedlých a 14 pustých s 384 m. polí a 58 m. vinic pustých; r. 1673 ještě 8 starých pustých s 72 m. polí; při nich všech rolí $9^1/_2$ lánu nebo 1220 měr polí a 330 měr vinic. Usedlosti byly velké: 1 se 108 m. polí, 1 s 96 m., 1 s 84 m., 1 s 57 m., 8 po 30—36 m., 5 po 24 m., ostatní po 12 m., domků bez polí 7; ale r. 1717 byly všechny rozděleny na stejně menší díly po 36 m., 24 a 12 m. a přiděleny také (po 12 m.) k oněm 7 domkům jindy bez polí. Roku 1750 polí 1023 m., zahrad $6^1/_8$ m., pastvin 8 m., vinic $391^7/_8$ m., luk po 75 vozů sena a otavy a 80 měr lesa; domů t. r. 41 ($^3/_4$lánů 20, půllánů 6, $^1/_4$l. 8 a chalup 7); roku 1790: 61 domů, 334 obyv., roku 1834: 69 domů, 405 obyv., roku 1869: 84 domů, 507 obyv, roku 1890: 108 domů, 688 obyv. katolických, českých.

Podle nejstarších pamětí patřil díl Lískovce děkanu Olomouckému, r. 1314 Budislavovi, s kaplí sv. Prokopa na Starém Brně. Když povýšena byla t r. kaple sv. Václava tamtéž za farní kostel, dal Budislav s povolením biskupovým nové faře desátek ze svých polí na St. Brně, ze svého dvora v Lískovci a z $1^1/_2$ lánu zde úrok, štolu a j. I příslušel k sv. Václavu, jako o 9 let později také sousední Bohonice a s nimi od r. 1783 k farní osadě Matky Boží na Starém Brně. Ostatně patřil Lískovec královně Elišce; neboť když založila panenský klášter na St. Brně, odkázala mu r. 1330 mimo jiné statky též „Leskow". I zůstal při něm po všechny časy.

Robotu konali poddaní u zdejšího dvora a do Brna. Roku 1750 platili Lískovští úroku ročně o sv. Václavě 37 zl. 9 kr., platu viničního 35 zl. 38 kr., lesního 4 zl. 49 kr., dávali 38 slepic a 205 vajec a robotovali: z $^3/_4$lánu 2 dni týdně, o žních $^1/_4$ roku 3 dni; z $^1/_2$lánu $1^1/_2$ dne, ve žních 2 dni s potahem; ze $^1/_4$lánu pěšky 3 dni, $^1/_4$ roku 6 dní z chalupy 1 den, $^1/_4$ roku 2 dni. Později do zrušení roboty r. 1848 „odváděli platu 420 zl. 48 kr. a vybývali následující robotu: sekali 40 sáhů dříví a byli povinni odvážeti 177 sáhů dříví do „foroty" na Staré Brno; sekali led po 48 dní, dováželi jej 40 dní; náplavu ze Svratky vyváželi po 40 dní, cesty upravovali 16 dní, štěrk na cestu vozili 52 dní, ve chmelnici a zahradě pracovali 114 dní, při mlýně a pivovaře vyhazovali příkop a čistili „haltýře" (nádržky pro ryby) po 32 dní."

Dvůr Lískovecký měl r. 1750: 197 měr polí, 100 m. pastvin, luk po 65 vozů sena a 33 v. otavy, vinice, lesa 426 m. (Písárky, „Schreibwald“). Na konci XVIII. století byl zrušen a pozemky mezi osedlé rozděleny, jako v některých jiných obcích.

V té době udržel rodný dům přes 100 let nepřetržitě rod jménem Valeš.

Školu vystavěli si tu s Bohonici r. 1818 na „Hlinkách“, když dětí bylo přes 150, rozšířili ji r. 1874 na 2třídní, r. 1889 trojtřídní; má přes 120 dětí.

Služného měl učitel do r. 1870: od obce Lískovecké $8^1/_2$ měřic žita, $2^2/_3$ m. luštěnin a 186 koláčů od Bohoňské $5^1/_4$ m. žita, $1^1/_4$ m. pšenice, $1^1/_4$ m. luštěnin a 84 koláče; na penězích od žáka I. z oddělení 2 kr., z II. odd. 3 kr. týdně.

Obec měla r. 1750: 80 m. lesa a 8 m pastvin, pečeť s nápisem „Secrit in Liszowez“, znakem ve štítě plovoucí lysku (vyobrazeno na str. 30. I. č. 4.).

Jaké tu mívali obecní zřízení v XVI. a XVII. století, viz u Husovic na str. 89—94.

Knihovnu obecní založila r. 1893 Národní jednota pro jihozápadní Moravu. Spolek je tu vojenských vysloužilců.

U Lískovce jest zastávka státní dráhy rak.-uher. společnosti.

Trati slují: v Sejti, Kameníky, Rybníčky, Nebosady.

V nejbližším okolí na straně k Bosonohám nalezeny jsou kamenné mlaty a dány musejnímu spolku Brněnskému.*)

Líšeň,

původně Leštna, Lestno, Lešna, Lešno, Lišna, městečko nad potokem v údolí 301 m. kolem vrchy a lesy obklopeném, vých.-sev.-vých. od Brna 6 km., jedna z pravěkých osad, velká katast. a pol. obec 15·86 km.^{2}, měla $13^1/_9$ lánu neboli 1853 m. polí I.—III. třídy a $82^5/_8$ m. vinic, r. 1750: 2082 m. polí, $26^3/_8$ m. zahrad, $24^5/_8$ m. pastvin, 40 m. vinic, luk jen po 6 vozů sena a otavy, lesů pak $362^6/_8$ m.; — domů s počátku XVII. století 69, po 30leté válce 58 osedlých (52 Čechů, 6 Němců, z těchto 4 ujali domy po Češích), ostatní

*) Cod. dipl. Mor. VI. 54, 307; Reg. dom. 183, podd. 158; zpráva naddučitele Jos. Ponížila.

pusté s 369 m. polí, r. 1674: 65 osedlých s 27 m. polí, a 47 m. vinic leželo ještě pustých; r. 1733: 13 sedláků, 57 čtvrtláníků, 43 domkářů, 10 obecních domků, 38 výměnků, 43 podruhů; r. 1750: 152 osedlých (12 lánů, 55 čtvrtlánů a 85 podsedků na panském a obecním),
r. 1790: 226 domů, 1336 obyv., r. 1834: 277 domů, 2267 ob. (13 židů), r. 1869: 552 domů, 3590 obyv., r. 1880: 575 domů, 3938 obyv., z nich 3914 katolíků, 24 židů; 3861 Čechů, 51 Němců; roku 1890: 599 domů, 4340 obyvatelů, z nich 4 evangelíci, 11 židů, 17 obcovací řeči německé a 5 jiné, ostatní všichni Čechové a katolíci.

Patřila ve XIII. století pánům z Kunštátů, z nichž jeden, Boček z Obřan, založil klášter Žďárský a druhý, zdejší pán Smil odjinud z Brumova a Střílek, založil s manželkou Bohuvlastou klášter Vyzovský r. 1261. a dal mu kromě jiných panství také „vsi Lešno a Obce u Brna ležící, jež takovými mezemi jsou ohraničeny: „Počínají naproti Podolí, kde kopec zcela přestává, a na rovině jdou k veřejné silnici Brněnské, a po ní dále až k hranici Podolské, podle níž sestupují k cestě ze Slatiny do Šlapánic, 2 jitra vracejí se k oné silnici veřejné a vystupují proti Skalici, takže Skalice v to jest pojata, sousední však kopec není pojat, nýbrž jen svah jeho, po němž stéká dešťová voda do níže ležícího údolí; odtud přímo směřují za údolím na vrchol kopce Lysé hory, s něhož jest viděti Obřany; dále jdou meze na kopeček za Řečnanice (Řičmanice) a prostředkem Stvelíka na vrchol hory, jež slove Vysoká, a na temeni Vinprechtice, odtud prostředkem údolí, jež slove Obecní žleb, a drží se právě uprostřed mezi Obcemi a Ochozí až do údolí . ."

Klášter, jako jinde, pronajímal aneb zastavoval díly panství, ku př. na konci XIV. věku „Lestno a Obce" Arnoltovi, měšťanu Brněnskému. Tehdy pak nastaly boje mezi stranou markraběte Jošta a Prokopa, a jako u Lelekovic, i zde krajina tím utrpěla. Měšťané Brněnští drželi s Joštem, a páni druhé strany pustošili dědiny jejich a jiných odpůrců. Vok z Holšteina vpadl do „Lestna, Arnoltovi a jeho lidem pobral koně, krávy, svině, ovce i jiný vešken dobytek i nadbyt, což on tu měl a jeho lidé, a k tomu jeho lidi zejmal, šacoval a mučil"; proto žaloval ho Arnolt r. 1409. Před tím r. 1407 pohnal k soudu Václava řeč. Herinka z Kobylník, „že jemu pravou mocí vpadl v meze a v potoky, ješto slušejí k Lestnu k té vsi, jakož on ji koupil od

kláštera z Vyzovic do života a toho požívá již od desíti let“. Po smrti Arnoltově držel zdejší panství sám klášter Vyzovský (r. 1417). Když byla Líšeň v husitské válce úplně spustošena, odpustil jí r. 1448 úroky ženní a pokuty z práva soudního; avšak brzy potom někteří páni brali mu statky, „Lestno“ Tobiáš z Boskovic, Obce Hynek z Valdšteina a Želovic, a klášter sám páni z Kunštátu, kteří jej a panství r. 1484 opět Janu Puklicovi z Pozořic a j. postoupili. „Lestno“ a Obce připojil král Vladislav k panství hradu Brněnského, Špilberka, a zastavil celé panství Tobiášovi z Boskovic. Páni Kunové z Kunštátu dali r. 1520. své právo, které jim přísluší po předcích jakožto pravým zakladatelům kláštera Vyzovského na vsech od téhož kláštera „Leštney a Obci“, které v cizích rukách jsou, Vilímovi Kunovi z Kunštátu, strýci a bratru svému, a tento prodal r. 1531. Albrechtovi Vojkovskému z Milhostic „ves Leštnu s dvorem i s kostelním podacím a ves Obec“. Dcery Vojkovského, Anna Kateřina a Alena prodali pak r. 1562 své dědictví „tvrz a ves Leštnu, ves Obec, s dvorem, pivovarem, sladovnou, pilkou, mlýnem, vinohrady“ a jiným příslušenstvím Janu Leskovcovi z Leskovce, načež měnily se tu vrchnosti: r. 1588 Bohuslav Bořita z Budče a na Jiříkovicích, r. 1628. Eliška Bergrová z Bergu, roz. Kumova, po ní dcera Johanka Frant. Priska, provdaná hraběnka z Magnis-Strážnice, r. 1649 hejtman kraje Brněnského Sigm. Ferd. Sak z Bohuňovic, r. 1659 Mik. Paszmann svobodný pán z Panaszu, r. 1668 Michal Urmeni z Urmen, již po $^{1}/_{4}$ létě Fr. K. Libšteinský hrabě z Kolovrat, zemský hejtman, r. 1714 Jan Kr. rytíř z Freienfelsu a na Tvarožně, jehož potomci drželi Líšeň přes 100 let; r. 1819 odkázal František ryt. z Freienfelsu panství Líšenské a Tvarožnu Eduardovi hraběti z Belcredi. Jeho rod posud je drží. V dobré paměti žije vlastenecký pán Egbert hrabě z Belcredi, přední šlechtic český na Moravě, poslanec, předseda Matice moravské atd. † r. 1894.

Vrchnost sídlí obyčejně na zámku v Líšni.

K panství náležely Líšeň, Slatina a Obce; měly dohromady $22^{1}/_{2}$ l. poddanských neboli 3212 m. polí a $98^{5}/_{8}$ m. vinic, a s počátku XVII. století 112 domů, z nich po 30leté válce 13 pustých s 486 m. polí a 47 m. vinic pustých „Milperky“, r. 1674 ještě 129 m. polí a tyto vinice pusté.

Dvory měly r. 1750:

	pole:	zahrady:	pastviny:	luk: sena:	otavy:
Líšenský	$864\frac{7}{8}$ m.,	4 m.,	—	80 vozů,	46 vozů,
Slatinský	$321\frac{7}{8}$ m.,	1 m.,	—	—	—
Obecký	148 m.,	1 m.,	—	56 vozů,	14 vozů;

pivovar v Líšni na 960 sudů piva ročně, hospody, masné krámy a kovárnu v Líšni, Slatině a v Obcích; mlýny Líšenský, Konvalinkův, Horní a Dolní Říčky; lesy u Líšně: Kanička 814 m., nad Šancemi a pod nimi 123 m., pod Starými zámky $2\frac{1}{8}$ m., Žleb $174\frac{1}{2}$ m., Habří, Kvíčalov, nad „starým mlýnem" $145\frac{1}{2}$ m. a Rozepře $3\frac{6}{8}$ m.; u Obcí: Vysoká $284\frac{1}{2}$ m., Skalka $37\frac{1}{8}$ m. a Zděchov $89\frac{1}{2}$ m., úhrnem 1719 měr.

Svobodnický dvůr „Dupenický" měl r. 1750. $\frac{7}{8}$ lánu.

Pozemky dala vrchnost l. 1715 přeměřiti u Tvarožny (v. t.).

Poddanské povinnosti měli zde v 1. polovici XVIII. století: Robotovali tehdy „všichni úročníci z Líšně a jiných obcí 1 osoba při senoseči nejen 5 dní a na otavu 3 dni, nýbrž až všechno seno a otava byla posečena; ve žních nechodili déle než 9 dní na pšenici, žito a ječmen, 2 dni na sbírání chmele, stříhali ovce po 1 dni, na lovení ryb a na hon, když bylo potřebí; — z půllánu po 2 osobách ve žních, pokud trvaly, celý týden; přehrabovati a shrabati seno každý po 2 osobách $\frac{1}{2}$ dne, tolikéž při otavě; — sedláci nesekli a nehrabali ani sena ani otavy: ze čtvrtlánu, když za robotu neplatili, pracovali po 3 dni týdně, od sv. Jana do sv. Václava celý týden po 1 osobě, ve žních ale po 2 osobách, z nichž jedné užilo se také jináče než ke žním, totiž v zahradě, k stavbě a j. Když bylo po žních a poslední obilí, totiž oves, sklizen, přestali čtvrtláníci dávati po 2 osobách, a pak až k sv. Václavu po 1 osobě celý týden. Pršelo-li ve žních některý den tak, že se nemohlo žíti, dávali čtvrtláníci místo 2 osob jednu.

Podruzi robotovali týdně 1 den, od sv. Jana do sv. Václava 2 dni týdně.

Na obžinky dostávali piva od r. 1716, pokud se vrchnosti líbilo: z Líšně 1 sud, ze Slatiny 2 vědra, z Tvarožny také 2 vědra, z Obce a Velatic po 1 vědru; rychtáři a šafáři v Líšni 1 vědro, v Slatině a v Obci po $\frac{1}{2}$ vědru, v Tvarožně a Velaticích 1 vědro.

Po žádosti půlláníků z Tvarožny a Velatic r. 1728 zařídila vrchnost robotu takto, že za polovic roboty platili úroku po 6 zl., polovici konali.

V listopadu rozděleno bylo ku předení každé ženské ve dvořích po 10 librách konopí.

Na stráži v zámku museli býti každé noci po celý rok 2 muži z jednotlivých obcí za sebou a troubiti každou hodinu: z Tvarožny od 1.—23, října, z Velatic do 1. ledna, z Obce do 12. ledna, z Líšně do 26. února, ze Slatiny do 16. března, pak opět v tom pořádku. Kdo zameškal, platil 30 kr. pokuty. Kteří byli povinni k hlásce v zámku, platili na vojáky po 18 kr., hofeři po 6 kr.

Za robotu platili v 1. polovici XVIII. století v Líšni 25 čtvrtláníků po 10 zl. ročně, ve Slatině 6 čtvrtl. tolikéž. Uprostřed XVIII. století byli poddaní zavázáni dávati úroku půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě, za bývalou přístku, za slepice a vejce platiti a robotovati od sv. Václava do sv. Jana:

Obce	Úroků půlletně		Za přístku		Za slepice		Za vejce		Robotovati týdně			
									s potah.		pěšky	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	1 l.	$^{1}/_{2}$ l.	$^{1}/_{4}$ l.	podr.
Líšeň	Jir. 16 Vác. 103	48 33	49	9	20	48	12	18	3	—	3	1
Slatina	Jir. — Vác 35	— 4	17	58	5	15	1	10	3	—	3	1
Obce	Jir. 2 Vác. 2	48 48	8	5	5	42	2	10	—	2	3	1

Od sv. Jana do sv. Václava robotovali dvakrát tolik, z 1 lánu a $^{1}/_{4}$lánu týdně 6 dní, z $^{1}/_{2}$lánu 4 dni, podruzi 2 dni na celém panství; mimo to v Obcích museli ze čtvrtlánu o senoseči celý týden po 1 osobě a když se pšenice a ječmen sekal, po 2 osobách robotovati. Rychtáři byli roboty osvobozeni.

V Líšni platili pak ještě úroku polního 41 zl. 52 kr., viničného 57 zl. 28 kr., 15 čihařů 30 zl. za dovolení, že směli chytati ptáky v panských a obecních lesích; kdo chytal skřivánky, platil (r. 1733) o sv. Václavě 1 zl. 30 kr. a j. v.; v Obcích za pastvu v dubinách úroku 3 zl. 13 kr.

R. 1773 žádali všichni osedlí, aby jim domy potvrzeny byly jako jejich vlastní. Vrchnost pak „jim za vlastní zanechává do její vůli ty čtvrtnické grunty, (za které jeden každý nejméně 60 zl. žádati mohla), zadarmo na věčné časy“. „Každý držitel gruntu může jej nejen svým dětem a erbům odporoučeti, ale také jinému poddanému (nikoliv cizímu) prohandlovat a prodati, ale ne rozděliti...“ Nesměl ku zmenšení gruntovního osidlí chaloupky vystavěti. „Když bude povinnosti své... vypravovati a vrchnost vždy jakožto věrný poddaný se vší poslušností předcházeti, vrchnost... jej gruntu zbaviti nechce aniž nemůže, kromě že by ve vybývání vrchnostenských povinností odporný byl. Kdyby tak do dluhů padl, že by dalšího vyváznutí pochybnost se ukazovala, tehdy vrchnost moci bude ten grunt k lepšímu věřitelův odprodati.“ Kdyby grunt do jiných rukou přišel, potřebí jest k tomu potvrzení od vrchnosti.

Po vydání robotního patentu robotovali poddaní, jak v něm ustanoveno jest: z $^1/_2$lánu $1^1/_2$ dne dvouspřežní robotu, a od sv. Jana 1 den pěší roboty; ze $^1/_4$lánu 3 dni pěší týdně.

„Aby mohli své živnosti lépe vzdělávati, prosili poddaní dne 1. září 1846 vrchnosti, že by chtěli robotu na všechny budoucí časy vykoupiti,“ jeden den potažní roboty čítajíce po 24 kr., ruční po 8 kr.

Smlouvy o to byly učiněny a od hraběte Egberta Belcrediho potvrzeny od října 1846 až ledna 1847; na př. z $^1/_2$lánu počítáno 78 dní ročně potažní roboty po 24 kr. = 31 zl. 12 kr. úroku, tedy jistina 624 zl. Pěší robota 13 dní byla bez náhrady odečtena. Tuto jistinu 624 zl. poddaný byl povinen zaplatiti: 74 zl. hned, ostatních 550 zl. ale nejdéle v 10 letech, a z nedoplatku dávati 5% zl.; — ze $^1/_4$lánu počítáno 156 dní pěší roboty ročně po 8 kr. = 20 zl. 48 kr. na 5% = 416 zl., jež zaplatiti měl: 56 zl. hned, 360 zl. v 9 letech a z nich 5%, dokud by nezaplatil. Potvrzeny byly smlouvy jednotlivě od c. k. okresní komise v listopadu 1850 až do března 1851.

Podle Josefinského měření mělo celé panství Líšenské 3932 jitra 307□°. Rybníky byly již před r. 1834 vysušeny. Pozemky byly:

	panské:	poddanské:
pole	469 jiter 98□°,	1725 jiter 669□°
louky	52 jiter 547 „	93 jiter 1456 „
pastviny	8 jiter 1204 „	42 jiter 3 „
vinice	4 jitra 1226 „	104 jitra 535 „
lesy	886 jiter 1284 „	554 jiter 1284 „

Dvory má vrchnost v Líšni, Slatině, Tvarožně a v Obci, pivovar v Líšni; pozemků celkem 1088 ha., totiž: polí 457 ha., luk 56, zahrad 6 ha., pastvin 15 ha., lesa 549 ha., ostatní neplodná půda. Lesy rozděleny jsou v hájemství Líšenské a Obecké. Pěstují se jehličnaté a listnaté lesy, v zahradách u Líšně pěkné druhy ovocné, s nimiž obyvatelé vedou obchod daleko široko.

Vrchnost má zde úhledný zámek s ozdobnou zahradou, v něm velkou knihovnu a sbírku starožitných památek, jmenovitě v Líšni a v okolí nalezených, a panský archiv. Mimo jiné chová se tu stůl, na němž pracoval císař Napoleon I. před bitvou u Slavkova v samotě Kandii.

U vchodu zámku z městečka jest železné zábradlí, které se nalezlo u kostela sv. Víta v Praze zakopáno.

Nad vchodem je znak hrabat z Belcredi, ve hlavním schodišti znaky bývalých pánů zdejších na dřevě malovarné.

Kaple zámecká Panny Marie vystavena jest r. 1727 v renaisančním slohu, mensa oltáře z mramoru.

Duchovní správu mají tu vlastní. Do 1. polovice XIV. stol. byl kostel zdejší filialní k farní osadě Šlapánské, v 2. polovici t. st. již samostatným farním, když patronem byl klášter Vyzovský. V XVI. století byli tu pod obojí. Po Bělohorské bitvě obrátili se pak na víru katolickou, i sám jejich kněz.

Kostel sv. Jiljí stojí na návrší nad náměstím, má apsidu romanskou, jednu loď a po stranách 2 kaple, čímž má kostel podobu kříže. Vítězný oblouk a okna jsou polokruhové, strop klenutý v presbyteriu a lodi. Na hlavním oltáři jest obraz sv. Jiljí, na vedlejším oltáři Panny Marie obraz její z bývalého kostelíka nad Líšní, naproti oltář sv. Cyrilla a Methoda s novým obrazem z r. 1873. Křtitelnice jest kamenná s letopočtem 1614, kazatelna dřevěná. Sakristie jest v presbyteriu, nad ní panské oratorium, v presbyteriu na stěně pamětní kámen z r. 1614 se jménem a znakem Hynka Bořity z Budče na Líšni a Jiříkovicích a manželky jeho Marie roz. svob. paní z Teufenbachu, který znak

vytesán jest i v kamenu na schodech na kůr s letopočtem 1609. Kůr stojí na 8 kulatých sloupech naproti hlavnímu oltáři, vedle něho věž nad vchodem do kostela, v ní 3 zvony po ohni r. 1794 přelité s latinskými a německými nápisy; před ohněm

Obraz 35. Kostel v Líšni.

bývala věž mnohem vyšší; čtvrtý zvon, umíráček, v okenici na věži má letopočet 1716; zvonek „Sanktusník“ visí ve vížce nad lodí z r. 1826. Kostel v nynější podobě obnoven byl r. 1718—19 a r. 1730.

Kolem něho býval hřbitov; zachován tu jest náhrobní kámen u zdi presbyteria z r. 1726 a blízko věže na jižní straně pískový kámen bez nápisu, v němž vyryt kříž a meč. Nový hřbitov jest nad městečkem u Brněnské silnice.

Sochy svatých jsou: blíž kostela kamenná socha nejsv. Trojice z r. 1725, na náměstí sv. Jana Nep. z r. 1721, za městečkem u silnice Boží muka nebo-li „sloupek“ a nová kaplička v údolí Marianském.

Fara stojí blíž kostela, nově vystavena po ohni r. 1794. Matriky počínají od r. 1649, první kniha pamětní r. 1790 od faráře Fr. Baumeistra, jenž i farní knihovnu založil.

Z farářů nejdéle tu působili: Mat. Norb. Ličovský z praemonstratského řádu v Zábrdovicích r. 1665—1695, Ig. Fr. Güttling odtud až do 1723, Stan. Galle r. 1729—43, Ant. Kromer 1743—51, Engelbert Honisch 1755—87, Fr. Baumeister 1788—1802, Jan Reichart 1802—1813, Vác. Toms 1813—55, po něm Jak. Kankovský.

K záduší patří $1/2$ lánu rolí a výkup za desátek ročně 449 zl. 26 kr. stř.

Mimo Líšeň přísluší k farní osadě: Slatina, Kandia, myslivna Hady, Klajdůvka a 3 mlýny.

V Líšni jest klášter milosrdných sester sv. Karla Borom., založen r. 1862 od hraběte Egberta z Belcredi. Při kopání základu nalezly se popelnice a jiné starožitnosti, také červené kamenné srdce, které zasazeno je ve štítu v průčelí kláštera. V 2. poschodí jest kaple sv. Josefa, pěstouna Páně. Zřízena byla i klášterní škola soukromá; r. 1892 měla 4 třídy a 404 žákyně, r. 1898. 5 tříd, 410 žákyň.

Škola obecní bývala zde již od dávna, jako v jiných městečkách, i po 30leté válce r. 1662; učil v ní tehdy pouze jeden učitel. Chodívaly sem i děti Slatinské až do r. 1811. V nové době rozšířena jest na 4třídní a měla r. 1892 vedle dívčí školy klášterní 385 chlapců, r. 1898. 5 tříd, 377 žáků.

Školní knihovnu založila r. 1850 vdova Viktoria Kučerová, věnujíc jí 20 zl. stř. k dědictví sv. Jana Nep. v Praze. —

Líšeň stala se městečkem v polovici XVI. století (před r. 1560). Vedly do ní dvě brány; za nimi pak rozšiřovala se obec a části její slují: vlastní „městečko“ kolem náměstí, ulice

Zabranská, Panská, Dlouhá, Budín za 2. branou, Zahrada na bývalé panské zahradě, Blechálov na panských polích, Příhony, na Záhumení, Ráj u zámecké zahrady, Salujka, kde bývala salárna, v údolí „u kůlny“, kde stávala kůlna panská na seno, nyní „údolí Marianské“ nazváno po hraběnce Marii Belcrediové.

Obec měla r. 1750 jmění: $14^1/_4$ m. polí, $24^3/_4$ m. pastviny, luk po 6 vozů sena, lesa II. třídy $362^7/_8$ m. Trati slují: na Zeliskách, Habří, pod ním Chmelnice, u Kostelíčka, za ním Vilberky, na Čihadle, pod Oříšky, Anaklety jinak Alegnetňa, Kopaniny, Boří, v Bodňách, pod Šibenicou, Netroufalky, Ocasov, Písky, Mogrunty n. Morgrunty, Drábky, Zadní Prádle, Vysoudilka, Lepinky, Přelomeny, Lepiny u cesty do Podolí, Zlámanka n. —ky, Křížmusy jinak Křičmusy n. Kličmusy; lesy a vrchy: obecní Hornek, Hady, Kvíčalov, Rozepře, Chochola (vyšší) a Chocholouš (nižší vrch), zvláště ale Kostelík, Staré Zámky nad Říčkou.

Morgrunty byly r. 1749—50 většinou „zcela pustá vinice 22 měr; jen málo se jí užívalo a tu a tam stála nějaká třešně; na vinici „Nechležet“ bylo $2^1/_2$ m. zcela pusté, ve Žlebech a Lipinách $22^1/_2$ m., v „Mühlberkách“ 40 m. pustých.“ V obecních lesích bylo tehdy až 70 měr „před několika lety kopanin uděláno; ale poněvadž dávaly špatný užitek, někteří lidé jich nevzdělávali, a zůstaly pusté ležeti.“

V obecním archivu nezachovaly se staré písemní památky; na staré pečeti jest nápis „Sigilum mestis Lisne 1686“ a městský znak líšeň.

Obec mívala právo soudní a tržní. Popravy konaly se na kopci „Šibenici“. Šibenice stála tam o 4 sloupech.

Trhy král Matyáš r. 1617 „prošen od Hynka Bořity z Budče na Lišnej a Jiříkovicích obci měst. Lišnej tři jarmarky roční a dva trhy téhodní znovu vysadil a nadal, totiž: jarmark 1. na den sv. Řehoře, 2. na sv. Víta a 3. na den sv. Matouše ap. a evang. Páně s 8 dni a trh téhodní 1. v každé pondělí a 2. ve čtvrtek.“

Císař Leopold potvrdil Líšni toto nadání r. 1673, „když při dvojnásobném obléhání Brna mnoho vytrpělo“, a zaměnil trhy na jiné dni.

Později žádala obec o změnu trhů výročních a císař Ferdinand V. Dobrotivý povolil jim 14. června 1845 tedy 4 trhy,

jež mají podnes: v pondělí po sv. Fabianu a Šebestianu, po Nanebevstoupení Páně, před sv. Jiljím a po sv. Martině.

Trhy podporovaly zvláště řemesla a obchod v malém, kterým jsou obyvatelé zdejší, hlavně ženské, známi po dalekém okolí, kupujíce a prodávajíce rozličné ovoce, drůbež a j. v.

Mají zde poštu, telegrafní úřad, lékárnu, živnostenské společenstvo; spolky: potravní, dobrovolných hasičů, Sokol, vojenských vysloužilců, katolicko-politickou jednotu, politický spolek „Volnost“, čtenářsko-zábavní klub, skupinu „Líšeň“ spolku dělnictva průmyslu textilního na Moravě, nemocenský a podporovací spolek.

Ze starých rodin udržela rodný dům v nejhorších dobách po 30leté válce 100 let jménem Brzobohatý.

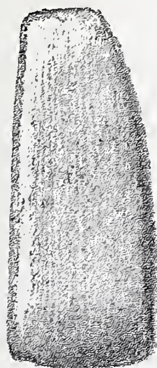
Narodili se tu jmenovitě: Engelbert Hájek, opat premonstrátského kláštera v Zábrdovicích od r. 1683, † 5. listopadu 1712; spisovatel Dr. Martin Kříž, notář ve Ždánicích, 14. listopadu 1841, jenž prozkoumal jmenovitě znamenité jeskyně v krajině zdejší a kromě článků v časopisech napsal o nich větší dílo „Kůlna a Kostelík, dvě jeskyně v útvaru devonského vápence na Moravě“, „Bádání a rozjímání o pravěkém a předvěkém člověku“, obě nákladem Musejního spolku v Brně, a j. v. —

Na vrchu „Kostelíku“ stála kaple nebo-li kostelík Panny Marie, jejž dala vystavěti r. 1630 paní Eliška z Bergu na poděkování Bohu, že slepý syn její se uzdravil. Sloužena byla tu mše sv. každou sobotu, a konány byly sem poutě zvláště ve svátek a v oktávě Navštívení Panny Marie, nejčetnější z Brna. Byla $5^1/_2$ sáhu zdélí a 2° 5′ zšíří, klenutá a břidlicí krytá; kolem ní vedl ochoz s 3 kapličkami. Byla r. 1784 okradena, jako jiné kaple za císaře Josefa II. zrušena, r. 1785 zbořena, a obraz Panny Marie do farního kostela v Líšni na nový oltář dán. Jmění kostelíka převzal náboženský fond. Teď stojí tam železný kříž. Od něho daleká jest vyhlídka na krásné okolí, na Rajhrad, Židlochovský vrch a dále na jižní Moravu, severně na lesnaté vrchy podél romantické Říčky.

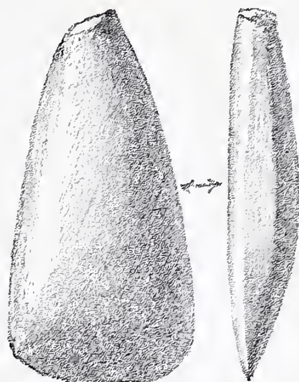
Blízko kříže jest na Kostelíku hluboká studně, a na prostoře mezi nimi byly nalezeny rozličné památky.

Odtud přijdeme na důležité hradiště „Staré Zámky“ (v popisech z XVIII. století slove „Mühlberg“, Milberk, na katastralní mapě Vilberky), strmý ostroh nad Říčkou,

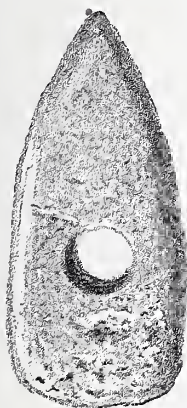
znamenité naleziště starobylých památek. Ostroh jest 23 měr výměry, přístupný jen se západní strany; na ostatních jsou příkré stráně. Hradiště bylo polohou a opevněním téměř

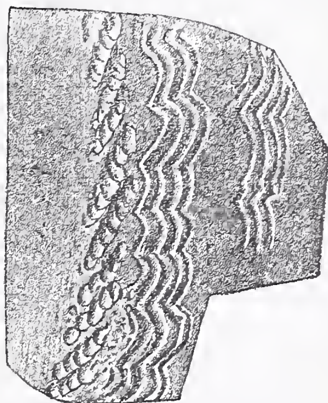
1.
Hadcová sekyrka z Kopanin.

2.
Jadeitová sekyrka z Kopanin.

3.
Mlat syenitový ze Starých Zámků.

4.
Střep z nádoby na kruhu dělané ze Starých Zámků.

Obraz 36. Pravěké předměty z Líšně.

nedobytno a mohlo v nebezpečných dobách býti ochranou lidu. Před ním posud znáti valy: 1. na šíji ostrohu, 2. dále odtud západně 228 kroků a 3. za tímto 420 kroků rovnoběžný a 935

kroků zdélí. Teď je tato prostora většinou v pole obrácena. S hradiště vede stará cesta po svahu sev.-vých. dolů k Říčce. „Staré Zámky“ zkoumali hlavně Dr. M. Kříž a J. Knies. Nalezly se předměty pazourkové, kamenné mlaty, sekyrky, klínky, brousky, žernovy; kostěné nástroje, také z jeleního parohu zhotovené; výrobky bronzové, železné, hliněné a skleněné, na př. zlomek skleněné růžice, bronzová cetka závěsná, bronzový srp, kamenná forma na slévání; hliněné přesleny, závaží a střepiny, střepy z nádob, jež ozdobeny jsou nejčastěji vlnitými čarami a odznaky na jejich dnech. Chovají se ve sbírce na zámku, ve Františkově museu a Musejním spolku v Brně a v soukromých sbírkách. (Vyobrazeny jsou některé na str. 187.)

Nalezly se tu i dvě mince římské: 1. Vespasiana r. 69—70 po Kr., 2. Faustiny, manželky Marka Aurelia (161—180 po Kr.), které dokazují, že hradiště Líšenské „na Starých Zámcích“ bylo již v I. a II. století po Kristu zalidněno.

S památného hradiště sejíti můžeme starou cestou nyní porostlou do krásného údolí Říčky 256 m., kteráž od jeskyně Ochozské sem plyne, činíc mezi lesnatými vrchy velké zatáčky a živí stoky mlýnů Pařízkova, Starého mlýna a Hanákovského; U tohoto do ní vtéká Líšenský potok, jenž pramení za hradištěm u cesty z Líšně k okresní silnici a spěje podél městečka a pod Kostelíkem údolím do Říčky. — Naproti hradišti hledí sem „Starý Zámek“ nebo-li „hrad Horákovský“, jenž prý byl s tímto dle pověsti koženým mostem spojen, a z okolí vrchy přes 300 m. vysoké. Západně od něho vede silnice s vrchu Hadů přes 400 m. k Brnu a u myslivny a hostince Klajdůvky otvírá rozkošnou vyhlídku na hlavní město s hradem Brněnským, na požehnanou rovinu, bělavé dědiny, četné vrchy, až na pohraničné hory Pavlovské.

Z Líšně samé vedou pak okresní silnice do Brna, Slatiny, do Křtin, vozová cesta do Podolí, Kandie a Šlapánic.

Kandia se jmenuje samota jižně od Líšně na svahu kopce Čtvrtě 331 m., u staré silnice z Brna do Olomouce. Přísluší k farní osadě a škole Líšenské. Původně byla zde u silnice zájezdní hospoda, r. 1834 vedle ní 4 domky, r. 1880: 8 domů, 62 obyvatelé, r. 1890 méně: 6 domů, 56 obyvatelů, Čechů, katolíků.

Odtud viděti je krajinu, kde svedena byla bitva t. zv. u Slavkova dne 2. prosince r. 1805. V hospodě zdejší bydlel císař Napoleon I. den a noc před bitvou; stůl, na němž pracoval, chová se nyní v zámku Líšenském.*)

Maloměřice,

starobylá vesnice u Brna sev.-vých. 2 km. podél cesty v údolí mezi řekou Svitavou a státní drahou 208 m., katast. a pol. obec 4·02 km², mívala $4^1/_2$ lánu neboli 577 m. polí a $72^1/_2$ m. vinic, z nich bylo r. 1656 pustých: 46 m. polí a $27^1/_2$ m. vinic, roku 1673 již pole všechna opět vzdělaná, ale vinice zůstávaly pusté; r. 1750: $612^1/_2$ m. polí, $12^1/_4$ m. zahrad, 8 m. pastvin, $80^1/_4$ m. vinic, luk po $3^1/_2$ vozu sena a otavy a 4 m. lesa; — domů: před 30letou válkou 43, po ní r. 1656: 29 osedlých (1 po 77 m. polí, 3 po 44 m., 10 po 22 m., 8 po 11 m, ostatní méně), 14 pustých; r. 1673: 35 osedlých, z nich 27 českého a 8 německého jména (3 jménem Knausz, 2 Sherebl, 2 Käschl a 1 Neger) a 8 pustých; r 1750: opět 43 (nově rozdělených na stejné díly: 11 půllánů po 22 m. a 32 čtvrtlánů po 11 m.);

r. 1790: 75 domů, 428 obyv., r. 1834: 86 domů, 551 obyvatelů; r. 1869: 110 domů, 878 obyv., r. 1880: 131 domů, 1047 obyv. katol., z nich 1034 Čechů, 13 Němců; r. 1890: 176 domů, 1572 obyv., s Cacovicemi 179 domů, 1606 obyv., z nich 18 židů, 2 Němci, ostatní Čechové, katolíci.

Nejstarší známé paměti vypravují, že Maloměřice patřily vladykovi Přibislavu. R. 1197 koupil od něho dvůr vévoda moravský Spytihněv za 80 hřiven gr. a daroval jej kostelu sv. Petra v Brně

*) Reg. dom 243, podd. 152. Cod. dipl. Mor. III. 317, Reg. Boh. et Mor. II. 124; Knihy půhonné II. 81, 170, III. 281. D. z. B. XX. 13, 14, XXIV. 24, XXVII. 20, XXXIII. 16; panský archiv v Líšni, zvláště Documenta f. 50—51, II. 14. E 130. Ř. Volného Kirchliche Topographie II. 1. str. 196 a 2. str. 334, 402—404.; popis kostela od býv. kaplana zámeckého P. Pavla Pavelky v „Methodu" 1881 č. 9. a 10; zprávy od p. Dra. M. Kříže rkp. a jeho spis „Kůlna a Kostelík" str. 361—365; vyobrazení některých památek zdejší na tab. IV. čís. 1., 2., 3., 6., 13. XI. č. 6. (podáno zde na str. 187.); vysvětlení k nim na str. 461—463, 474; — J. Knies, „Předhistorické hradiště Líšenské" v Čas. Olom. 1891 str. 49—58 s 29 obrázky; I. L. Červinky Pravěká hradiska na Moravě str. 50—52.

pro spásu duše sestry své Anežky.*) Přibislav z Maloměřic jmenuje se pak ještě r. 1235 jako svědek na listě krále Přemysla, daném klášteru Zábrdovskému a Tišnovskému, Přibislav a Volkmar z Maloměřic na listě téhož krále r. 1237 kostelu sv. Petra v Brně; Jiřík a Vít z Maloměřic r. 1240 svědky na listě téhož krále klášteru Plaskému.

R. 1241 Tataři vypálili Maloměřice a spustošili. Obyvatelé ochuzení nemohli si obydlí vystavěti. „Teprve ku konci XIII. století počaly se chalupy na zříceninách Maloměřic stavěti.“

Později drželi ves Maloměřice jiní páni, r. 1325 Jindřich z Lípy, který je t. r. daroval Králové klášteru na Starém Brně. Dvůr s mlýnem a zahradou nechal klášter r. 1349 Konradovi řečenému z Židenic a jeho manželce Elišce až do jejich smrti.

V husitské době byly Maloměřice, jako jiné dědiny klášterní, od krále Sigmunda zastaveny. Drželi je bratři Jindřich, Čeněk a Bertold z Lípy a r. 1424 dali klášteru nazpět k žádosti své příbuzné abatyše Berty z Cimburka Maloměřice, Husovice a j.

Z Maloměřic pocházeli a psali se těch časů: Dluhník z M., jenž měl statek v kraji Žateckém v Čechách r. 1346—50, Kollár z M., jenž r. 1485 prodal $1/2$ hřivny Janu z Třebova, proboštu Králové kláštera, Blažej Jošt z M., jenž měl za manželku Annu z Popůvek, a jeho syn Jan roku 1589 držel svobodný dvůr v Ořechovičkách.

Poddanské povinnosti měly Maloměřice jako Husovice a jiné dědiny Králové klášteru příslušné.

Uprostřed XVIII. století platili poddaní v Maloměřicích půlletně úroku 8 zl. o sv. Jiří a sv. Václavě, vánočního platu 1 zl. 22 kr., viničního 13 zl. 33 kr., lesního 3 zl. 7 kr., dávali ročně 15 slepic a 248 vajec; robotovali jako v Husovicích: z $1/2$lánu s 2 koni 2 dni týdně po celý rok, ale ze $1/4$lánu $3/4$roku po 3 dnech a z chalupy po 1 dni, od sv. Jana do sv. Václava dvojnásobně: čtvrtláníci po 6 a chalupníci po 2 dnech týdně. Později měli poddanské povinnosti, jako jinde (viz str. 25 a j.).

---

*) Klášteru Zábrdovskému nepatřil; v listě papeže Řehoře IX. r. 1237 se nejmenují mezi dědinami toho kláštera, a není tedy pravým list krále Přemysla prý z l. 1210 o nadání klášteru Zábrdovskému.

Vyznání jsouce katolického, náležely k farní osadě a škole v Obřanech; nyní mají vlastní školu trojtřídní, přes 300 žáků. Nadučitel Filip Prošek fotografoval některá místa zdejšího okresu pro Vlastivědu moravskou a bývalý učitel Jan Fila, t. č. správce školy v Šerkovicích u Lomnice, zabývaje se starožitnostmi, nalezl mnohé staré památky u Maloměřic a na hradišti Obřanském.

Obci patřilo v XVIII. století: domek se zahrádkou, pole 5 m. orných, 8 m ladem a pustých, $1^1/_2$ m. zahrady, louka po 3 vozy sena, pastviny a Hady. Pečeti měla s německým nápisem:

Obraz 37. Cacovský mlýn.

„Gemein Sigill zu Malmiericz,“ uprostřed začáteční písmeno M, nad ním vinařský nůž (vyobrazena na str. 31, II. č. 11.); větší dosud zachovanou „Gemein. Sigill zu Malmariz. 1582“ s týmž znakem ve štítu a 2 křížky po stranách štítu. Jaké tu mívali obecní zřízení v XVI. a XVII. století, viz u Husovic str. 89—94. Spolek tu mají: Čtenářský, zpěvácký „Jiří z Poděbrad“ a vojenských vysloužilců.

Trati se jmenují v XVIII. století: Kavka, Mateří, Smorekly, Drakaly, Šumerlejtna; nyní: Šmarakle, louky, Čtvery hony,

Žumerletina, Kavky, na Hořepníku dráha, Plíže; lesy: Hady 423 m. vysoko, přes 210 m. výše nad řekou a Maloměřici.

Pod Hády jest cihelna, naproti u řeky starobylé mlýny, valchy a Cacovský dvůr. Patřívaly vrchnosti Králové kláštera, a ten je ponechával za jistý plat a roční úrok; někdy sám je držel, na př. r. 1662 koupil nazpět mlýn se 68 m. polí. R. 1695 připojila vrchnost k Cacovskému dvoru část polí od zrušeného dvora svobodného v Husovicích (viz str. 89), a r. 1750 měl zdejší dvůr: 102 míry polí, 20 m. pastvin, 2 m. zahrady, vinice nad mlýnem Cacovským; ze mlýna (obr. 37.) dostávala vrchnost ročně 345 zl.

Roku 1834 počítalo se u statku Cacovského:

	panských:	poddanských:
polí	88 jiter 937□°	685 jiter 560□°
luk	— — —	25 jiter 1134 „
zahrad	2 jitra 1307 „	18 jiter 489 „
pastvin	32 jiter 654 „	133 jiter 477 „
vinic	6 jiter 1575 „	155 jiter 1186 „
lesa	— jiter — „	4 jitra 221 „

Nyní patří knížeti Alexandru z Schönburk-Hartensteina a jest pronajat. Cacovice mají (r. 1890) 3 domy, 34 obyvatelů a patří k obci Maloměřicům.*)

Mariacela Malá,

někdy jen ulice, potom ves 1 km. od Brna podél silnice u samého Komárova, k němuž také jako obec připojena jest (viz str. 145), založena byla v I. polovici XVIII. století od zahradníků a řemeslníků. R. 1790 bylo zde již více domů, než ve farní obci, totiž: 54 d., 302 obyv., r. 1834: 72 d., 445 obyv., r. 1869 84 d, 597 obyv.; r. 1880: 91 d., 657 obyv., z nich 654 katolíci, 3 evangelíci, 166 Čechů, 481 Němců, 1 jiné národnosti;

---

*) Cod. dipl. Mor. I. 344; II. 298, 315, 329, 368; VI. 213, 299; VII. 667, 913. Reg. Boh. et Mor. I 196, 240, 241. 421, 430, 467, 458. Ř. Volný, Markgraf. Mähren II. 1, str. 133; Kirchl. Topographie II. 1. str. 158; Schwoy, rkp. ve Františkově museu č. 236; Reg. dom. 183, podd. 158. — J. Pospěcha Krátký Dějepis kláštera premonstr. v Zábrdovicích str. 9.

r. 1890: 97 domů; 810 obyv., z nich 809 katolíků, 9 evangelíků; 91 Čechů, 715 Němců.

Příslušela k panství Podolskému kapituly sv. Petra v Brně, jako vedlejší hned ulice Petrohradská, dle vrchnosti nazvaná (v. t.). Obyvatelé platili r. 1750 vrchnosti z domů ročního úroku 99 zl. a z luk $59^1/_2$ zl. Patří k farní osadě a škole Komárovské. Kapli vystavěl r. 1722 „na louce“ u silnice do Tuřan Valentin Weiss, rolník z Jeršpic. Obraz Panny Marie byl na plechu malován dle obrazu v Mariacele ve Štýrsku. Mše sv. byla v ní sloužena o všech svátcích Marianských a na druhou neděli po sv. Bartoloměji. Poutě konali sem z Brna a z okolí. R. 1784 byly zakázány, „kaple zavřena, obraz Panny Marie do farního chrámu Komárovského přenesen a oltář do zámeckého kostela v Třebíči prodán, kde posud je oltářem hlavním.... Kaple zavřena zůstala jen na čas. R. 1836 dal ji Komárovský mlynář Antonín Schindler obnoviti a ozdobiti. R. 1848 byla vysvěcena, od kteréž doby nazývá se malou Marií Sloupskou, protože je v ní socha bolestné Panny Marie (Sloupské). U kaple zastavují se Slováci moravští i uherští, když se vracejí z pouti do Křtin a Jaroměřic u Jevíčka, a vykonávají krátkou pobožnost pod starou lipou, která stojí v pravo od kaple.“*)

Medlánky,

původně Medlany (dle desk zemských a knih půhonných r. 1381, 1409—1447, 1489, 1492 a dle popisu duchovního ještě 1771 česky Medlany, latinsky Medlanca, německy Medlau), jinak Mydlánky, vesnice sev.-záp. od Brna 5 km. v údolí, pol. a katast. obec 3·30 km^2, měly na počátku XVII. století $3^9/_{64}$ lánu nebo-li 416 měr polí I. a II. tř., 49 m. vinic a 17 domů; po 30leté válce 14 domů osedlých a 3 pusté; r. 1673 ještě pusté: 3 domy, $8^1/_2$ m. polí a $3^5/_8$ m. vinic. Tehdy bylo zde 139 kusů polí, ale později 349 kusů, když byly všecky pozemky na stejné díly mezi 14 usedlých rodin nově rozděleny (před r. 1749), a potom byli „všichni poddaní sobě rovni a každý měl v každé straně své pole“; r. 1750 bylo tu: 14 půllánů, 483 m. orných polí a

*) Reg. dom 142, Dra. K. Eichlera Poutní místa na Moravě a v rakouském Slezsku, II. str. 319—322.

$20^6/_8$ m. pustých, $10^6/_8$ m. zahrad, 113 m. pastvin, luk po 21 vozů sena, lesů $107^3/_8$ m.;
r. 1790: 28 domů, 203 obyv.; r. 1834: 49 d., 260 obyv. (6 židů), r. 1869: 52 domů, 343 obyv.; r. 1880: 57 d, 368 obyv. katol., 366 Čechů, 2 Němci; r. 1890: 63 domů, 464 obyv. katolických, z nich 459 Čechů, 5 německé řeči obcovací.

Na počátku XIII. století patřily Medlany školám u sv. Petra v Brně, a r. 1237 vyměnil si je král Václav za Bosonohy (viz str. 61) Dostaly se pak do jiných rukou: r. 1381 prodal Ondřej z Pyšelce ve vsi Medlanech na 3 lánech 3 kopy gr. úroku s plným právem a panstvím Filipovi Maršálkovi ze Svojanova. R 1409 držel Medlany Jan z Medlan a přijal na spolek v nich Jana řečeného Bukovce a Kašpara, bratra jeho; ale po třech letech oba bratry Bukovce pohání k soudu, „že jemu nechtí z desk vyložiti jeho zboží a dědictví, jakož jim v desky vložil do své vůle, neb tehda mlád byl a sobě raditi tu chvíli nemohl“. — R. 1415 zapsal týž Jan z Medlan manželce své Bonuši věna 80 kop gr. č. na dvoře v Medlanech, a r. 1447 jeho syn Jan z Medlan své manželce Marketě roz. z Martinic na jedné polovici dvora 20 kop gr. a „polovici nadbytů“ věnem a 40 kop na druhé polovici dvora. Po něm připadly Medlany králi Matyáši, a ten r. 1489 „dal své právo ke vsi Medlanům Vratislavovi z Pernšteina“. Jan z Pernšteina dal je v zástavu za 500 gr. abatyši Králové kláštera na Starém Brně Johaně z Boskovic. R. 1559 koupil je od Vratislava z Pernšteina Petr Sádovský ze Sloupna, pán na Sokolnicích. Zůstaly ve spojení se Sokolnicemi až do 29. ledna 1654, kdy je vdova Johana Františka Priska hraběnka z Magnis na Strážnici, roz. Begrova, odkázala šlechtickému dámskému ústavu v Brně, od ní založenému.

Vystaven byl tu zámek. Dvůr u něho měl r. 1750: 259 m. rolí, $1^6/_8$ m. zahrady a luk po 3 vozy 4spřežné sena a 2 v. dvouspřežné otavy, rybník na 12 kop kaprů, vinice Novosady 3 m., v Zadních Horách $^6/_8$ m., v Starých $^6/_8$ m. a v „Markrabství“ $1^4/_8$ m.; lesa 165 m., t. r. v něm málo dubů; pivovar na 210 sudů piva. Pro tento měla tehdy vrchnost spor s obcí Brněnskou, která nechtěla připustiti, aby zdejší pivo se do města vozilo. Místo pivovaru zřízen byl potom lihovar.

Poddaní byli sice r. 1532 od robot osvobozeni a vozili jen ročně 60 vozů dříví; ale v XVIII. století robotovali již

týdně osedlí po 2 dnech, platili úroku o sv. Jiří 6 zl., o sv. Václavě tolikéž, viničného platu o sv. Martině 5 zl. 9 kr. a dávali dohromady 20 slepic, 240 vajec a 10 husí.

Pozemky byly r. 1834:

	panské:			poddanské:		
role	79 jiter	667	□	220 jiter	$16^3/_4$	□
louky	4 jitra	$1512^5/_6$	„	12 jiter	$1541^4/_6$	„
zahrady . . .	1 „	371	„	5 „	173 —	„
pastviny . . .	22 „	331	„	47 „	$274^5/_6$	„
vinice	— „	413	„	1 „	$1589^2/_6$	„
lesy	67 „	68	„	72 „	561—	„

Nyní počítá se u statku Medlanského 108·7 ha., totiž: 50·4 polí, 4·75 luk, 3·62 zahrady, 10·87 pastvin, 37·96 lesa; zámek, dvůr a cihelna.

Z vinic, kteréž od dávna zůstávaly až do konce XVIII. století, udělány jsou potom sady.

Do kostela a školy chodí odtud do Řečkovic.

Obec měla r. 1750 jmění: polí orných 5 měr $3^1/_4$ osmin, pustých $1^2/_8$ m., pastvin 113 měr, lesa $107^3/_8$ m. Od starých domů pustých užívala obec $8^1/_2$ m. a když část polí byla k ostatním domům dána, $3^1/_4$ m. Pečeť měla starou s nápisem: „Peczet Midlanek 1635“ a znakem na štítě nůž, radlici a hrozen.

Mají tu spolek dobrovolných hasičů.

Trati slovou: v Oujezdech, na Sekerách, mezi Hořem, pod Knejkyma, na Vildosích, v Starých, na Horkách, v Pustých, v Markrabství.*)

Modřice,

něm. Mödritz, městečko u řeky Svratky jižně od Brna 6 km. na rovině, 205 m. nad hladinou mořskou, polit. a katast. velká obec 9·93 km.^{2}, mívala $13^{14}/_{64}$ lánu neboli $1586^1/_8$ měr polí I. a $71^1/_8$ m. II. třídy, vinic 58 m. $2^1/_2$ osmin I. a tolikéž II. třídy, r. 1750: orných polí $1611^1/_4$ m., zahrad $16^1/_4$ m., vinic $229^6/_8$ m. a luk

---

*) Cod. dipl. Mor. II. 328, Reg. Boh. et Mor. I. 430; D. z. B. II. 66, VI. 2, VII. 12. VIII. 56, 66; XII. 20; nové desky zemské čís. 231; Reg. dom. 150; Knihy půhonné II. 220 a j. Popis diecese Olomoucké r. 1771 v arcibiskupském archivu v Kroměříži.

po 80 vozů sena a otavy; — domů bylo na počátku XVII. století 76, z nich po 30leté válce 15 pustých, r. 1674: 70 osedlých, 4 nově pusté a 4 staré pusté, a při nich 160 m. pustých rolí a 22 m. pustých vinic; osedlých bylo $^3/_4$ Němců, $^1/_4$ Čechů. Usedlosti měly polí: jedna 160 měr, jedna 96 m., dvě po 80 m., čtyři po 64 m., dvě po 48 m., ostatní skoro všecky po 16 m. a 26 domků bez polí; později (r. 1749) 1. 88 měr, 2. 81, 3. 74, 4. 72, sedm po 61—69, jedna 56, dvě 48, 49, ostatní skoro všecky 13—20 měr; — r. 1750: 19 domů městských, 42 předměstských a 68 chalup; úhrnem 129 domů;
r. 1790: 148 domů, 840 obyv., r. 1834: 155 domů, 940 obyv., r. 1869: 184 domů, 1618 obyv., r. 1880: 209 domů, 1834 obyv., z nich 1801 katolík, 7 evangelíků, 26 židů, 443 Čechů, 1391 Němců; r. 1890: 239 domů, 1890 obyv., z nich 1851 katolíků, 11 evangelíků, 28 židů, 446 Čechů, 1441 Němců.

Jméno obce, nejstarší známá ulice její „Krakov“ (1465), zahrady „Běžny“ (1564), trať „Líchy“ (1568) a rodiny, které měly zde léna a největší majetek, i česká privilegia obci dána (str. 201.) svědčí, že byly Modřice ve staré době česká obec.

Bývaly již dle nejstarších pamětí z XII. století duchovním statkem a patřily k biskupskému panství Chrlickému.

Stával tu hrad, na němž často bývali biskupové Olomoučtí a mnoho listin obcím a osobám zde vydali, zvláště ve XIII. a XIV. století.

U hradu byl dvůr panský; jiné dvory a části obce přenechávala vrchnost jako v sousedních Chrlicích (viz str. 96—98) jako léna rozličným osobám.

Léna propůjčovali biskupové obyčejně svým panošům nebo je po smrti předešlých držitelů novým prodali. Biskup Bruno, jenž na Moravě německé osadníky usazoval, propůjčil v léno r. 1268 rytíři Maynardovi z Modřic 5 lánů v biskupské vsi Želešicích, 4 v Začanech a 2 lány ve vsi Modřicích i s mlýnem u ní, který Maynard vlastním nákladem vystavěl, a to s úroky, desátkem, rychtou a se vším příslušenstvím dle Magdeburského práva lenního. Na důkaz lenního poměru měl ročně, jako jiní vasalové, dávati Olomouckým kanovníkům z každého lánu 1 m. pšenice.

R. 1274 dostali bratří Franěk a Albert řečení Stokvisch v Modřicích 4 lány, 4 podsedky a 1 mlýn ve vsi jako dědičné

léno dle Magdeburského práva a byli povinni, bydleti na biskupském hradě a střežiti jej. Na mlýně vězela povinnost, mlíti pro potřebu biskupského dvora; měli však za to od biskupství dříví k mlýnu, k palivu a jiným potřebám pro jejich byt na hradě; jen dubové dříví bylo jim zakázáno. Z každého lánu dávali, jako Maynard, 1 m. pšenice. Oba bratří přicházejí pak r. 1339 jako svědkové na listech biskupových, r. 1340 Alšík syn Fraňkův, Henzlin, syn vasala Arnolda, a j.

Později se jmenují z Modřic: r. 1375—1409 Hereš řečený Smetana a bratr jeho Jan odjinud ze Záhlenic; r. 1390—1418 do husitské války: Ješek, Štěpán řečený Holub, Mikuláš z Mochova, Přibík řečený Šíp, Mikšík, všichni českého jména a původu.

Po smrti Přibíkově propůjčil biskup Jan r. 1400 pozůstalý dvůr lenní Markvartovi z Modřic, po němž byli r. 1408 synové Petr a Sigmund z Modřic.

Téhož roku 1400 propůjčil biskup 1 lán v Modřicích na dobu života služebníku svému Heršovi řeč. Herbortovi z Chrlic za jeho věrné služby, začež byl tento povinen sloužiti biskupu v čas potřeby s kopím.

Po husitské válce jmenují se v Modřicích: r. 1437—1465 Mikuláš Roman z Vítovic, Jan Zajíc z Valdeka a z Bošovic; Přibík z Valdeka, jeho vdova Ofka a děti: Hynek, Václav a Eliška (3 lány, 1 podsedek a 1 dům); Filip z Modřic a jeho sestra Dorota; Franěk a po něm r. 1461 panoš Hanušek ze Schrapersdorfu, biskupský komorník a služebník (dvůr s 1 lánem polí, s 2 poli, 3 hostinci, 4 podsedky a odbíráním piva t. zv. zupné v Modřicích); Oldřich z Miličína, manžel Elišky z Valdeka; Vilém z Miličína, po jeho smrti r. 1465 panoš Jan Ryšan a dědicové (dvůr s 2 poddanými).

Toho roku 1465 pronajal biskup Protas z Boskovic statek Modřický na 3 léta panošovi Matyáši Raisnarovi za 400 hř. ročně, totiž: městečko Modřice s ulicí Krakovem a několika lény, ves Chrlice, Šlapánice s lény, Holásky, Tuřany s lény a Újezd s mnoha dvory.

Od konce XV. století uvádějí se držitelé léna v Modřicích: r. 1480 Jiří Libman (měl dvůr s 1 lánem, byl t. r. osvobozen dávati v čas potřeby vyzbrojeného koně a jezdce, ale zavázán místo toho platiti o sv. Jiří a sv. Václavě po 15 gr. vrchnosti a jako

jiní obyvatelé v obci dávati všecky zeměpanské a obecní berně a povinnosti); 1491 Václav Ryšan, 1521—31 vladykové František a Jan Ryšan, Ctibor Vranovský z Vranova; Hanuš a jeho syn Wolfgang; r. 1562—80: Václav Želecký z Počenic (léno s 6 poddanými), Jan Pačlavský, jenž prodal r 1566 své léno zde biskupu Vilémovi za 6100 zl.; Voršila vdova po † Jiřím Libmanovi r. 1580.

Dvůr allodialní k hradu příslušný se 6 lány polí prodal biskup Bohuš několika obyvatelům v Modřicích za 100 hř., a protože neměli to upsáno a vtěleno, potvrdil nástupce jeho biskup Protas r. 1460 s tím závazkem, že budou vrchnosti ročně dávati z každého lánu 80 gr., pak o sv. Michale také z každého lánu 11 m. pšenice a celý desátek, a že každý biskup má právo, nazpět koupiti onen dvůr po půlletní výpovědi za 100 hř. a bez náhrady za opravy v hospodářství. Za to byli držitelé dvora osvobozeni od biskupské berně, slepic, vajec a sýra.

Po stu letech r. 1568 přenechal biskup Vilém osedlým v Modřicích v dědičné užívání „Líchy" ležící vedle panské nivy za roční úrok o sv. Martině 19 zl. 6 gr.

Roku 1665 učiněna byla smlouva s 12 sousedy v Modřicích, aby svým nákladem udělali nové řečiště pro řeku Svratku asi 200 kroků výše skrze nivu; začež jim ponechán díl nivy ležící mezi novým a starým řečištěm 150 sáhů zdélí a 70 sáhů zšíří i se starým řečištěm a dřívím, aby si tu založili zahrady v 8 dílech a platili úroku po 45 kr. z každého dílu.

Poddaní obyvatelé měli povinnosti k vrchnosti, jak u Chrlic (str. 98—102) psáno jest.

Válečnými událostmi utrpěli tu jako v celém okolí Brněnském, zvláště ve 30leté válce a r. 1663.

Hrad stával u kostela až do konce XV. století. Na místě jedné věže hradní vystavěl r. 1738 farář Karel Röttig kapli sv. Jana Nepomuckého.

Vrchnost měla tu r. 1750: zahrady $17^7/_8$ m., lesa nebo nivy $740^6/_8$ m., za silnicí na návrší $26^6/_8$ m., hospodu, z níž r. 1750 brala platu ročně 166 zl. 40 kr., mlýn r. 1749 nově vystaven, platu 575 zl., z rybníka (r. 1750 již pustého) $204^1/_2$ zl. a j. Z pustých domů připojila největší s 160 m. polí ke své hospodě r. 1666; později (r. 1749) měla při ní $88^1/_2$ m. polí.

Duchovní správu mívaly Modřice od dávna vlastní. Příslušely k dekanatu Brněnskému až do r. 1757, kdy bylo učiněno i zde děkanství a k němu připojeny farní osady: Modřice, Tuřany, Líšeň a Šlapánice z dekanatu Brněnského, Ořechoví a Štikovice z Kounického, Rajhrad a Telnice ze Židlochovského.

Kostel sv. Gottharda na západní straně náměstí na starém hřbitově stával již ve XII. století, byl nově vystaven r. 1540 (dle nápisu nad vchodem) a když dne 7. srpna 1724 vyhořel, opět do r. 1725, kdy také 3 staré rozlité zvony nově byly pře-

Obraz 38. Modřice.

lity; pak mezi r. 1780 a 1784, klenutí opět spraveno r. 1808 a r. 1845 malováno.

Památna jest stará monstrance, 5 hřiven a 10 lotů těžká, kterou obec r. 1810 vykoupila; jiné staré věci, jako 3 kalichy, kaditelnice a j., byly t. r. na válečné potřeby vydány.

K soše Matky Boží v kostele konají zahradníci z Novosadů u Brna pouť ve čtvrtek okolo sv. Bartoloměje na památku, že se u ní jeden zahradník Novosadský před více než sto lety uzdravil.

Věž u presbyteria shořela r. 1828 a byla pak obnovena nákladem obce a záduší.

Socha sv. Floriana na náměstí byla postavena r. 1738, když tu často hořívalo a zdejší obec slavila každého roku den sv. Floriana jako zasvěcený svátek.

K záduší patří dle seznamu r. 1806: 71 měr polí, 18 měr a $1^3/_4$ osmin luk, $1^3/_8$ m. lesa.

Fara u kostela vyhořela r. 1724, byla nově vystavena r. 1726 a pak několikrát opravena.

Nejstarší známý farář Modřický r. 1222 jmenoval se Vilém; r. 1340 odkázal bývalý farář zdejší Jan desátek ze svého dvora v Želešicích klášteru Rajhradskému. A když umřel nástupce jeho Peregrin ze Slavkova, stal se r. 1348 farářem v Modřicích kaplan krále Karla IV. Mikuláš, syn Hostislava z Hořovic.

Nejdéle tu působili: Valentin Jaich ze Svitav r. 1683—93, Vít Arnošt Gerschele 1693—1705, Jan Jos. Breuner odtud až do roku 1721, zvláště Karel Josef Röttig z Nového Jičína r. 1721—1755, Karel Rokerth z Fulneka r. 1755—92, první děkan v Modřicích, kteří všichni tu zemřeli; Josef Pernica z Kotvrdovic od r. 1806 do r. 1823, kdy odešel na faru Újezdskou u Židlochovic, od r. 1835. Dr. Engelbert Richter z Klimkovic ve Slezsku, konsistorní rada, někdy professor církevních dějin na bývalé c. k. universitě Olomoucké. Z ostatních jmenovati sluší: Fr. Pernšteinera ze Strážnice r. 1792—99, spisovatele „Patera kněh o víře a náboženství křesťanském“, vyd. v Brně 1783—84 ve 2 dílech; umřel zde r. 1799; pak Aloisa svobodného pána Schrenka 1832—35, jenž stal se potom kanovníkem Olomouckým a r. 1838 arcibiskupem Pražským.

K farní osadě patří Modřice a Přízřenice a měla r. 1892 2494 katolíků, 3 evangelíky a 24 židů.

Mrtvé pochovávají na novém hřbitově za obcí u silnice naproti kostelu.

Desátek dávali z Modřic 20. snop každého druhu obilí a část v zrně, úhrnem: pšenice 8 kop 51 snopů a $28^6/_8$ měr v zrně, ječmene 1 kopu 57 sn. a $7^1/_2$ m. v zrně, žita 9 k. 39 sn. a $41^1/_8$ m. v zrně, ovsa 5 kop 34 sn. a $28^1/_2$ m. v zrně. Vykoupen byl za 623 zl. 43 kr. stř.

V 2. polovici XVI. století šířilo se tu i vyznání bratří českých; r. 1566 vydržoval si držitel léna Modřického Jan

Pačlavský kazatele bratrského a nutil lid, aby chodil k tomuto na kázání.

Školu mívali v Modřicích od založení kostela a farní osady, jako jiné takové obce; udrželi ji i v kruté době 30leté války. Škole patřila loučka a 1 zelniště. Farář dával učiteli 2 m. pšenice. Okolo r. 1680 byla pustá, učitel učil v podnájmu a dostával ročního platu 18 zl. ren. Do r. 1854 chodily sem i děti z Přízřenic do školy. R. 1892 měla 4 třídy, 334 školních dětí.

Obec měla r. 1750 jmění: dům s 48 m. polí orných a 10 měr pustých, luk po 1 vůz sena a $1/2$ vozu otavy. Trati slují: Líchy (r. 1568); in der Obrava, Ausmassen, Gansacker, Lausenpelz, gegen die Neude, auf der Breiten; louky: Obrava, Neuwiesen.

Městečkem byly Modřice již ve XIII. století, jako jiné větší dědiny na panstvích duchovních.

Biskup Lacek (Ladislav) z Kravař dal 25. dubna r. 1406 městečku Modřicům, jeho měšťanům a obyvatelům právo odúmrtní, aby mohli statky nemovité i movité odkazovati svým synům, dcerám, bratrům, sestrám, vnukům a nejbližším příbuzným.

Biskup Vilím Prusinovský z Vičkova potvrzuje pak českým listem v Brně v pátek před sv. Filipem a Jakubem 1568 obdarování na „luhy při luhu našem Modřickém ležící, kterýchž od starodávna v užívání jsou a z nich každého roku při času sv. Martina 19 zl. 6 gr., za 1 zlatý 30 gr. a za 1 groš 7 peněz bílých počítajíce spravují . . . Aby chudí lidé obyvatelé téhož městečka pod námi tím lépe a snáze živností svých hleděti a nás i s budoucími potomky všelijakými povinnostmi a poplatky odbývati mohli, jim ty luhy dědičně pouštíme, aby je užívati, dříví malé i veliké z nich vysekávati a k užitku svému obraceti, jakž by se jim nejlépe vidělo a zdálo, však nám plat nadepsaný 19 zl. 6 gr.“ dávali.

Biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic českým listem, daným v Brně v pátek po sv. Martině 1581, dal jim mostné, když „nemalé náklady na mosty jejich při tom městečku ležící, tudíž na dříví a opravy časté dotčených mostů činiti . . . a k tomu že nemají obecních důchodův a sami ze sebe sbírky skládati musí“. Platilo se pak „od každého vozu na trh po 1 penízi bílém, z každého těžkého vozu 3 p., z bečky vína 2 p., z koně na prodej, z vola, krávy neb jalovice, též svinského dobytka po

1 p., z ovce $^{1}/_{2}$ p. . . . Lidé stavu panského, prelátského, rytířského nebo z měst císařských a královských aby takového mostného neplatili.“

Obě tato nadání potvrdil jim r. 1631 dne 11. července kardinál Fr. Ditrichštein, a poněvadž obyvatelé Modřičtí velice utrpěli vpádem vojska Mansfeldova a Výmarského i požáry, přidal jim nové nadání: . . Nikdo nesměl v Modřicích trpěn býti, kdo by nebyl katolické víry, poctivého rodu, dobrého chování, upřímného jednání, Bohu a své vrchnosti věren. Řemeslnické pořádky mají míti v kostele ozdobné prapory a svítilny, s nimi účastniti se pilně slavnosti vzkříšení Páně a procesí, choditi pilně na mši sv. a kázání a nevycházeti z kostela, dokud kněz neukončil a požehnání nedal, choditi k sv. zpovědi a přijímání . . . Kdo by proti tomu jednal, buď z městečka vypovězen. 2. Sirotkův aby se kromě městečka nebralo ani nepronajímalo k nižádným cizím službám, a městská rada by o jejich spravedlnosti (dědictví) konala počet. 3. Faráři povinni jsou dávati z 11 lén dvacátou kopu ozimě a jaře, z ostatních také jen 20. kopu a k tomu od každé $^{1}/_{4}$ pole 2 měřice pšenice v zrně.

Dříve byli povinni bráti a prodati 2 sudy panského vína; teď jim byl jeden odpuštěn a na příště povinni 1 sud o 10 věder ročně vyprodati.

Privilegia tato potvrdil jim císař Karel VI. dne 21. října 1732 a cís. Maria Terezia dne 12. března 1770.

Na staré pečeti obecní jest nápis: „Sigillum judicium in Medricz“ a znakem větev dubová.

Výroční trhy mají Modřice: druhé pondělí po svatých 3 králích, druhé pondělí v dubnu a v srpnu, první pondělí v říjnu; trh na dobytek den po výročním trhu.

Obyvatelé živí se nejvíce polním hospodářstvím; řemesla provozují hlavně v domácnosti nejpotřebnější. Řemeslnické pořádky mají tu dva a spolky: hasičský, čtenářský, hospodářský a vojenských vysloužilců „arcivévody Albrechta“.

Roku 1885 byla za jejich účastenství postavena před kostelem na náměstí socha císaře Josefa II.

Rodný dům nejdéle udržely v těžké době XVII. a XVIII. století rodiny Hayslerova a Seidlova.

Požárem utrpěli zde často, nejvíce r. 1595, r. 1645 vypáleny od Švédů při obléhání Brna, r. 1663 od Tatarů za jich vpádu na Moravu vydrancovány a vypáleny dne 3. září, a r. 1724. Biskup Stanislav odpustil r. 1595 pohořelým díl roboty a platů na 3 léta, dal jim stavební dříví, a farář odpustil jim t. r. desátek. Velkou škodu působí často řeka Svratka, když se rozvodní.

Na severní straně obce jest cukrovar a cihelna; nad cihelnou bývalo popraviště. Naproti nim stojí nádraží severní dráhy císaře Ferdinanda. Podél dráhy jde císařská silnice a z Modřic přes ni okresní silnice do Žilošic, východně do Chrlic, severně do Přízřenic, Jeršpic, Komárova a do Brna.*)

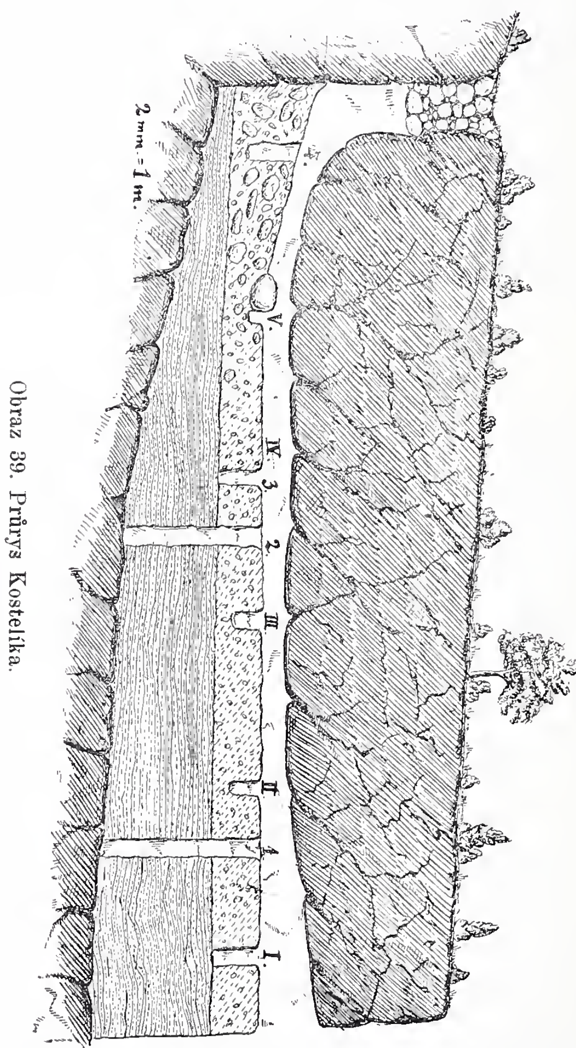
Mokrá,

vesnice v údolí mezi vrchy 399—427 m. vysokými severovýchodně od Brna 10 km., katast. a pol. obec 4·47 km², měla $1^{24}/_{64}$ lánu neboli roku 1656 196 m. III. třídy, z nich 82 m. pusté, r. 1750: 281 m. polí orných a $10^1/_2$ m. pustých, $9^6/_8$ m. zahrad, 40 m. pastvin a luk po $22^1/_2$ vozu sena; — domů 19, po 30leté válce jen 8 osedlých, 11 pustých, r. 1673 ještě 6 pustých s 47 m. polí, r. 1750: 24 (14 sedláků, 3 chal. a 7 domkářů), roku 1790 24 domů 193 obyv., roku 1834 52 domů 312 obyv., roku 1869 55 domů 376 obyv., roku 1880 65 domů 383 obyv., z nich až na jednoho evangelíka a Němce ostatní Češi, katolíci; r. 1890: 71 domů, 475 obyvatelů Čechů, katolíků.

Bývala samostatným statkem Před r. 1350 držel ji Albert z Černovic; manželka jeho Jitka měla zapsáno věna 100 hř. na Mokré, Černovicích a j., a po smrti Albertově dala 20 hř. na nich vtěliti Konrádovi z Černovic; potom Kašpar z Stralberka, Mikeš řečený Morava z Otaslavic, jenž prodal r. 1390 celou

*) Reg. Mor. et Boh. I. 97, 340, 400, 542, II. 237, 356, 400; Cod. dipl. Mor. II. 237; VII. 179, 184, 192—194, 576; VIII. 273, X. 267; zemský archiv č. 9123; privilegia obcí a rkp. č. 331. ve Františkově museu; Knihy půhonné I. 237, 293, 330; II. 169, 190, 232, 263, 296; III. 31, 191, 213; IV. 47, 95, 100, 213, 261; Reg. dom. 241, podd. 160; kníž. arcibiskup. archiv v Kroměříži D. II a 4/2, D. II.b 5/2; zemský archiv č. 9123 a násl., Ř. Volný, Kirchl. Topographie II. 1. str. 394—400; J. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české II. str. 102.

ves Mokrou s plným panstvím Janovi kanovníku Brněnskému a tajemníku markraběte Jošta, a ten daroval ji svým nástupcům kanovníkům pod ochranu kapituly sv. Petra. Odtud zůstala při

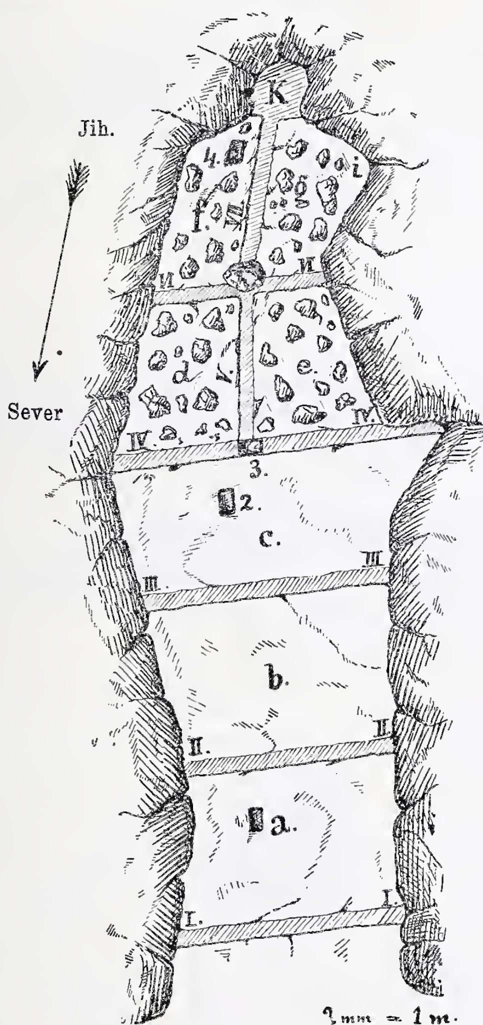

Obraz 39. Průrys Kostelíka.

panství kapitulním.*) R. 1464 pohnal mistr Ondřej, doktor a kanovník, sousedního vladyku Ondřeje z Sloupna a z Horákova

*) Jiná byla ves Mokrá jinak Mokré (u Bojanovic), kterou Jan z Drahotouš a Deblína držel r. 1390 (Dz. 388. a Půh. III. 558).

(v. str. 86), že jeho vlastného zboží brání lidem v Mokré a jemu tudíž louky jeho dědí sobě, lesy jeho kazí i pase mu svévolně v jeho lesích a brání mu hony zaječí v jeho panství honiti v Mokré, nemaje k tomu žádného práva.

Obraz 40. Půdorys Kostelíka.

Kanovník měl tu lesa 1279 m., hospodu a 2 mlýny, v Mokré a Říčecký. Poddaní měli platy a roboty, jako poddaní na panství kapitulním (v. Podolí).

Přísluší k farní osadě Tvaroženské; do školy chodívali také do Tvarožny; ale když byla škola v Horákově zřízena, chodí tam (2 km.).

Obec měla (r. 1750) jmění: $1^1/_2$ m. pole, 40 m. pastvin, louku po $^3/_4$ vozu a obecní mlýn. Držel jej Tomáš Žižka. Před nepamětnými lety spustl a r. 1752 začali jej opět stavěti. Patřilo k němu $5^3/_8$ m. polí a louka po $^1/_2$ vozu sena.

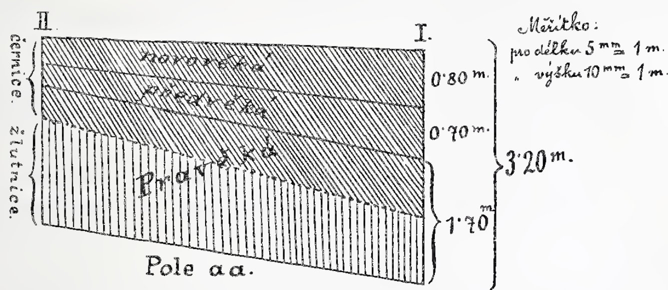
Na pečeti obecní měli nápis: Peczet diedina Mokra a znakem klíč a meč položené křížem (vyobrazeno na str. 30, I. č. 6.). K obci patří 2 mlýny a myslivna.

Trati slovou: za Skalou, u křížů, na Němkynku, jinak Němkyně, u Boří, Kopanina, na Vlašnově, vinice v Novinách, Krajiny, Hrnčířské pole, Spálenčiska.

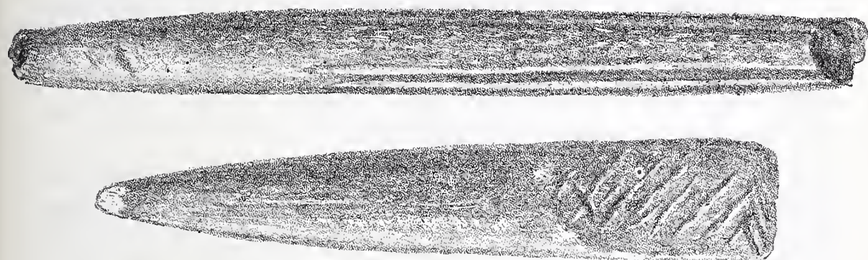
Od Mokré vede cesta lesem severozápadně do malebného údolí Říčky k Bělkovu mlýnu, odtud severně k Prostřednímu a Hornímu mlýnu. Na stráni v údolí jest plno trhlin a děr do jeskyň, a lid ji proto nazývá „Děravica". U Horního mlýna jest malá jeskyně Kůlnička 19 m. dlouhá, severně od ní 44 m. vysoko nad údolím v kolmé skále památná Mokerská jeskyně nazvána Kostelík, od jiných také Pekárna, Díravice.

Cesta vede k ní po svahu nahoru křovím. Vchod do ní jest 4 m. vysoký, chodba v jeskyni 60 m. dlouhá, průměrně 16 m. široká, vpředu dosti světlá, vzadu temná; na konci jejím mnoho vápencových balvanů a ve stropě komín. Lid znal ji dávno a v nebezpečných dobách ukrýval v ní své cennější věci, ku př. za francouzské války r. 1802—5 uschovali tu zlaté kalichy a monstrance z Pozořic, načež prý říkalo se jí Kostelík; r. 1866 za pruské války také se tu lidé několik dní ukrývali. Prozkoumal ji nejprve Dr. M. Kříž r. 1864, pak Florian Koudelka, Dr. Jindřich Wankel a j. Nalezly se v ní četné starožitnosti z pravěku a z doby předhistorické a historické, jmenovitě: velká ohniště kamenné nástroje a nádoby, na př. klíny, sekyrky, mlaty; kostěné nástroje: jehlice, hladidla, kopí, dlátový úlomek rýsovaný, ostré hroty; množství výrobků z parohu sobího zhotovených; zbytky zvířat: kosti, zuby, kusy parohů a kopýtek (v. str 13); střepy rozličných nádob, cínové a bronzové prstenky a kroužky, železná sponka a j. v., zvláště podle Dra. M. Kříže „velké množství výrobků rozličným způsobem seříznutých a ozdobených", ve které příčině „předčí náš

Kostelík všechny jeskyně a zároveň též sídliště diluvialního člověka v Předmostí“ (u Přerova), ku př. 2 ryby vyřezané z dolní levé čelisti koňské; na obou vyryty jsou symetrické rýhy a vroubky; . . . kost na plocho sestrouhaná a uhlazená

Obraz 41. Průrys vrstvy kulturní v Kostelíku.

Obraz 42. Šípy neb hroty ze sobího parohu z Kostelíka.

a pyramidalně seříznutá. Na straně přední jest bezpochyby lidský obličej, na straně zadní jsou souběžné rýhy a několik vroubků.“ Vůbec náleží Kostelík k nejdůležitějším jeskyním. Na základě výzkumů v ní napsal Dr. M. Kříž větší dílo „Kůlna a Kostelík“, jež vydal Musejní spolek v Brně r. 1889—91 s vyobrazeními, z nichž tu podány jsou obrázky (č. 39. a 40.) průrys vrstvy kulturní (obr. 41.), vysvětlení k nim, šípy neb hroty ze sobího parohu a přeslen hliněný (obr 42. a 43.).

Obr. 43. Přeslen hliněný.

Na průrysu jeskyně Kostelíka (obr. 39) „vidíme na konci jeskyně (na straně jižní) velký komín zatarasený balvany,

balvánky a hlinou; Povrch skály, tvořící strop jeskyně, porostlý jest stromy lesními. Skalnaté dno mající spád od komína ven ku vchodu pokryto jest náplavou:

a) drobovou a planou (čárky rovné s malými tečkami) t. j. v náplavě této mohutné při šachtě 1. téměř 9 metrů nebylo žádných zbytků ze zvířat;

b) vápencovou (čárky šikmé s tečkami většími), obsahující kosti, zuby, parohy, kopýtka ze zvířat, jakož i z pozůstalosti lidské.

Šachty od Dra. M. Kříže č. 1. a 2. jdou na skalnaté dno; štola č. I. a šachta č. 3. na náplavu drobovou. V části zadní je mnoho balvanů.

Půdorys (obr. 40.) zjevuje nám průkopy jdoucí od jedné skalní stěny ke druhé, od západní k východní, I.—IV., VI., průkopy příční V. a VII. V polích a—b—c (mezi průkopy I.—II., II.—III., III.—IV.) byla náplava prozkoumána do hloubky 2 m., tu a tam i 3 m.

Šachta č. 1. vyhloubena v poli prvním, šachta v č. 2. v poli třetím, šachta č. 3. v průkopu IV. a poslední šachta č. 4. na konci jeskyně nedaleko komína."

Na průrysu vrstvy kulturní v Kostelíku (obr. 41.) znázorněno jest, jak se tyto objevily v prvním poli jeskyně. Vrstva se dělila: *a)* na hoře černice z doby novověké, *b)* pod ní černice z doby předvěké, *c)* z doby pravěké a pod touto žlutnice.

Pod Kostelíkem jest malá jeskyně a dále k Ochozi několik jiných (viz Ochoz).*)

Mokrá Hora,

vesnice severně od Brna 6 km., na svahu ostrohu mezi dvěma potoky, Ořešínským a Lelekovským, podél cesty z Řečkovic do Jehnic, blízko dráhy státní do Tišnova, čistá nová osada, na

*) D. z. B. I. 18. Knihy půhonné IV. 140. Reg. dom. 141; Dra. J. Wankla „Bilder aus der mährischen Schweiz" str. 354—358; — Časopis mus. spolku Olomouckého: r. 1884 č. 2. str. 71—73. „Pekárna u Ochoze" od Dra. Wankla, r. 1897 č. 54. str. 49—61 „O jeskyni Kostelíku na Moravě" od Dra. M. Kříže s obrázky, 1898. č. 57. a 58. str. 19—41 přehled literatury o Kostelíku; r. 1897 č. 54. str. 65—67 od J. Kniesa „Příspěvky k poznání diluvialního člověka a ssavectva na Moravě."

pozemcích Jehnických okolo r. 1784 vystavená a tam přidělená (viz str. 106). Domy většinou jsou pro sebe oddělené, zahrádky před nimi u cesty a za nimi, tak že osada tím lepší pohled poskytuje, zvláště když hned za ní jsou pěkné louky, údolí a vrchy s lesem jehličnatým a listnatým. I stala se v poslední době letním pobytem obyvatelů Brněnských.

Nová osada měla r. 1790: 13 domů, 60 obyvatelů, r. 1834 již: 34 domy a 188 obyv., r. 1869: 39 domů, 294 obyvatelů,

roku 1880: 42 domů, 306 obyvatelů katolíků, Čechů,

roku 1890: 49 domů, 296 obyvatelů, z nich 291 katolíků, 5 evangelíků, 288 Čechů, 6 německé řeči obcovací.

Příslušela k Jehnicům a s nimi k panství Pozořickému, k farní osadě a škole do Řečkovic, a když v Jehnicích založena byla škola, chodí tam děti do ní (2 km). Uprostřed vesnice stojí zvonička, vystavená r. 1889 a vedle ní kamenný kříž, „věnován od obyvatelů Mokré Hory r. 1884."

Trati jsou: Bílová, Kopaniny, Dlouhý.

Moravany.

farní ves v údolí jihozápadně od Brna 5 km., 256 m. nad hladinou mořskou, velká katast. a polit. obec 6·89 km², mívaly $12^{35}/_{64}$ lánu neboli $684^1/_2$ m. I., $698^6/_8$ m. II. a $14^1/_4$ m. polí III. třídy a vinic 108 m. $1^2/_4$ osmin. II. a tolikéž III. třídy; r. 1750: $1484^1/_3$ m. polí, $5^1/_3$ m. zahrad, 11 m. pastvin, $160^5/_8$ m. vinic, luk po $7^3/_4$ vozu sena a $32^1/_4$ m. lesa; — domů: na počátku XVII. století 42, z nich po 30leté válce 2 pusté s 90 m. rolí pustých, r. 1673 ještě 1 pustý bez polí; pustých vinic leželo $25^6/_8$ m.; z osedlých bylo 5 rodin českých, ostatní německé. Tehdy měl jeden dům 105 m. polí, 1 po 90 m., 2 po 75 m., 1 po 60, 2 po 53, 4 po 45, 13 po 30—37 m., ostatní méně; r. 1717 byly pak všechny pozemky nově rozděleny a „rovnost učiněna": $^3/_4$lánů 20, $^1/_4$lánů 23; r. 1750 byly kromě těchto usedlostí chalupy 4 bez polí, a jak v dědinách obyčejně, 2 obecní chalupy, kovárna a pastouška;

r. 1790: 68 domů, 396 obyv., r. 1834: 72 domy, 389 obyv.,

r. 1869: 82 domů, 468 obyv., r. 1880: 88 domů, 52 obyv., katol., z nich 435 Němců, 77 Čechů; r. 1890: 92 domů, 561 obyv., z nich 464 Němců, 96 Čechů.

Byly jako všechny osady v okolí Brněnském a jak praví jméno jejich, založeny od lidí národnosti české. I nejstarší držitelé Moravan jsou českého původu, a kostel sv. Václava; později ale se poněmčovaly, zvláště když připojeny byly k panství kláštera na Starém Brně.

Staročeský tvar „Morvas“ místo nynějšího „v Moravanech“ zůstal u Němců místním jménem a pozměněn časem v „Marvas“, „Morbes“, jako u blízkých Tuřan (v. t.)

Původní čtverhranná veliká náves byla později domky zastavena (obr. 44.).

Obraz 44. Půdorys Moravan.

Nejstarší známí páni z Moravan jmenují se: Přibislav r 1244—63 a bratr jeho Nitibor, později Ludvík, Ulrich a j. Jedni z Moravan sídleli pak ve Svatobořicích, Miloticích, jiní v Drahotouších a j., nazývajíce se také po těchto sídlech.

Moravany samy držel r. 1303 Vítek ze Švábenic a manželka jeho Berchta, jenž dal patronátní právo zdejší r. 1307 Zderazskému klášteru v Praze a r. 1311 daroval mu se synem Janem 3 lány v Moravanech. R. 1326 postoupila Berchta vdova po † Vítkovi ze Švábenic ze svého věna 350 hřiven Králové

klášteru na Starém Brně, 150 hřiven synu svému Janovi, jenž pak svůj díl klášteru dal v zástavu; Vítek a Boček bratří ze Švábenic prodali r. 1354 své zboží a dědictví, které ve vsi Moravanech měli, též Králové klášteru. Abatyše Klára, dcera Ulricha někdy z Moravan, darovala klášteru r. 1356 své dědictví v Moravanech, dvůr s poli řečenými „Nivy". Od kláštera Zderazského vyměnil si Králové klášter r. 1374 dvůr s poli, a držel celé Moravany až do r. 1782, kdy sám byl zrušen. Moravany dostaly se potom k panství Králova Pole.

Povinnosti poddanské měli zdejší osadníci, jako jiní na témž panství. V polovici XVIII. století platili odtud ročně úroku o sv. Václavě 41 zl. 37 kr., úroku polního 4 zl., lučního 35 kr., viničního 22 zl. 52 kr.; dávali 45 slepic, 1350 vajec a robotovali týdně: ze $^{3}/_{4}$lánu po dvou dnech s potahem, ze $^{1}/_{4}$lánu po 3 dnech pěšky, z chalup 1 den; v letě o žních ze $^{3}/_{4}$lánu po 3 dnech, ostatní pěšky dvojnásobně. Desátek dávali vrchnosti: pšenice 8 kop snopů a 24 m. zrna, ječmene 1 k. sn. a 4 m., žita 19 k. sn. a 48 m., ovsa 10 k. sn. a 56 měr.

Kostel sv. Václava stojí na kopečku v jižní části osady a připomíná se jako farní v listinách již r. 1289 a několikráte ve XIV. století. Starý kostel byl r 1758 přestaven; z něho zůstala dolní část věže a západní vchod gotického slohu. Presbyterium bylo r. 1843 malováno.

Věž shořela r. 1790, a nová střecha nižší, nežli dříve, udělána. Na věži jsou novější zvony, 2 přelité r. 1827. Kolem kostela jest starý hřbitov; nový jest na jižním konci dědiny.

Fara stojí naproti kostelu. Matriky počínají rokem 1643. Duchovní správu měli tu nejprve kněží od světských pánů zdejších ustanovení, potom kněží kláštera na Zderaze v Praze.

Nejstarší známí faráři se jmenují: Heřman 1315–1321, po něm Otto, jenž r. 1321 koupil od Jana ze Švábenic a manželky jeho Berty z Moravan 2 lány méně $^{1}/_{4}$ pro zdejší kostel; po Ottovi farář Václav, r. 1378 farář Drslav a j.

Od roku 1464 působili zde kněží řádu maltezského na Starém Brně. V 2. polovici XVI. století byl tu nekatolický kněz (Florian Pinta), r. 1631 opět katolický. Nejdéle tu působili duchovní správcové: Mich. Bernard Brulig z Březové r. 1639—74, Jan Ign. Weithoffer z Modřic 1702—15, potom farářem v Tuřanech, Fr. Ferd. Hübner z Brna 1729—39,

Ign. Ond. Langer ze Svitav 1739—51, Ant. Daněk z Brna 1762—78; Dr. Prokop Jos. Boleslavský z Vilímova v Čechách, jenž tu byl opět prvním samostatným farářem, 1778—1809, nástupce jeho Jan Klenovský z Val. Meziříčí 1809—25 a po něm Mich. Eitelhuber z Ivančic.

K záduší patří $22^2/_3$ jitra pozemků a výkup desátku za 805 zl. stř.

Farní osadu tvoří Moravany a Nebovidy, r. 1892: 989 katolíků. V Nebovidech jest kostel filialní. (v. t.)

Školu vystavěl zde náboženský fond r. 1811; r. 1892 byly 2 třídy a 106 dětí.

Obec měla r. 1750: $11^6/_8$ m. polí, 3 m pastviny, 2 m. vinic a jako v jiných dědinách obecní kovárnu a pastoušku; na staré pečeti z r. 1685 nápis „Sigilum in Marwas 1685“ a znakem radlici, hrozen a vinařský nůž.

Rodný dům udržely po 30leté válce 100 let rodiny jménem: Köllner, Ruška (2 domy), Heinisch a Dröscher.

Trati se jmenují r. 1749: Vobra, Frashüble, Krautacker, Neusatzen; teď: Gaishübel, Waldäcker, Breiten, Langfeld, Zwerchäcker, Gruben, Neusatz, Kräften, Nobra.

U Moravan vede okresní silnice z Nebovid k císařské silnici naproti Přízřenicům. U cest jsou četné kříže. Kolem jsou vrchy 265 (Sněžka, Schneeberg) až 359 m. nad hladinou mořskou (rovina u Přízřenic okolo 200 m.*)

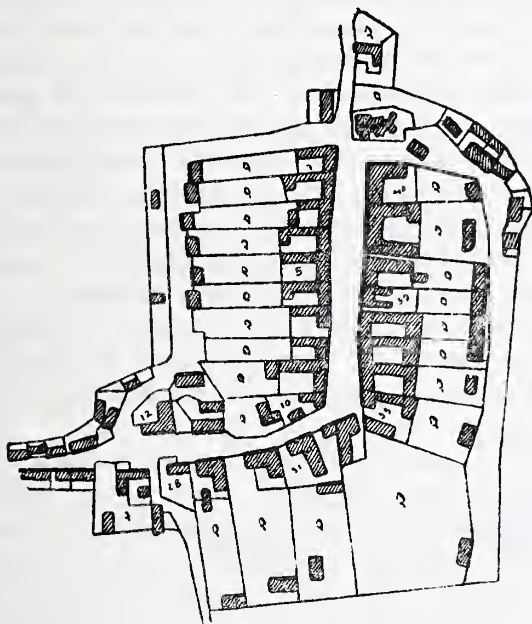
Nebovidy,

vesnice v dolíku jihozápadně od Brna mezi vrchy přes 300 m. vysokými, katast. pol. obec 4·66 km², tvoří jednu hlavní ulici, jež táhnouc se od severu k jihu, zabočuje úhlem pravým k západní straně. Do hlavní ulice se strany východní vede menší ulička, jakož i se strany jižní, v místech, kde hlavní ulice má již směr západní. S jižní strany vede do vsi okresní silnice od

*) Reg. Boh. et Mor. I. 523, II. 169, 640, 696, 852, 913, 914. Cod. dipl. Mor. VI. 34, 58, 135, 142, 144, 239, 289; VII. 74, 799, VIII. 6, 157, 159; IX. 75, X. 226, 233; Reg. dom. 183; Knihy půhonné I. -IV.; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1 str. 218—223.

Brna, a na straně západní končí osada cestou polní (v. obr. 45.). Mimo tyto dvě cesty vedou do vsi ještě čtyři poboční.

Měla r. 1656 $3^1/_2$lánu neboli 526 m. polí II. a III. třídy a $61^3/_4$ m. vinic, z nich ještě r. 1673 pustých 88 m. polí a 8 m. vinic; r. 1750: $510^1/_2$ m. polí orných, $15^7/_8$ m. ladem ležících, 18 m. pustých, 2 m. zahrad, 36 m. pastvin, $83^1/_4$ m. vinic, luk po 60 vozů sena a otavy, lesa $38^1/_2$ m.; — domů na počátku XVII. století 23, za obležení Brna od Švédů 15 osedlých; ale i ti

Obraz 45. Půdorys Nebovid.

uprchli a po válce se navrátili; r. 1656 20 osedlých a 3 pusté, r. 1750: 23 osedlých (15 půllánů, 8 čtvrtlánů) a 11 domků,
r. 1790: 43 domy, 248 obyv., r. 1834: 47 domů, 266 obyv.,
r. 1869: 50 domů, 313 obyv., r. 1890: 60 domů, 372 obyv., katolíci, Češi.

Domy stojí těsně vedle sebe, průčelím do ulice. „Gruntovníci obývají hlavní ulici až k záhybu; chalupníci odtud dále

v pobočních uličkách. Zahrádky před domy gruntovníků byly asi po r. 1880 odstraněny pro větší místo, když zavedena byla ve vsi poprvé slavnost Božího těla. Tím ulice hlavní značně se rozšířila. I před domky chalupníků zahrádek jest poskrovnu. Některé staré chalupy mají ještě přede dveřmi menší výklenek „žundr“. Tím jménem označují vůbec mezidveří. Domy stavěny jsou z cihel, a sice domy gruntovníků z cihel pálených, poněvadž jsou většinou v posledních letech buď znova vystavěny neb aspoň značně upraveny. Domky chalupníků na nepatrné výjimky z cihel nepálených, poněvadž jsou starší. — Domy jsou zomítány, bíle nalíčeny a od země asi $^3/_4$ m. vysoko modře zbarveny. Tomuto místu modře natřenému říkají „podrovnávka“. Při průčelní zdi domův obyčejně položeny a k sobě přizděny na zemi jsou cihly a sice na délku směrem ode zdi a to poněkud šikmo. Slouží jenom k ozdobě. Bývají červeně natřeny a žlutým drobným pískem vlnovitě zdobeny. Co se týče „podrovnávky“ a jmenované ozdoby, zajímavo jest toto: Před ročními slavnějšími dny radostnějšími — před svátky vánočními, před hody „mladými“, t. j. před svátkem patrona chrámu (jinde pouť), před hody „starými“ (t. j. posvícením) — bývají zdi modře zdobeny a cihly krášleny; před trudnější dobou (na velikonoce) bývá modrá „podrovnávka“ bíle zalíčena.

B u d o v y h o s p o d á ř s k é skládají se z obydlí, dvora, za nímž se táhne humno, jež končí větším dílem stodolou. Do každého hospodářského stavení na straně průčelní mimo dvéře do síně vedou vrata do rozsáhlé kůlny, kde uschovává se hospodářské nářadí. Odtud vejde se teprve do dvora, kde buď po pravé, buď po levé straně jsou „náspja“, t. j. podloubí, odkud jsou dvéře do stájů. V obydlí stojí stůl vždy v koutě, jejž uzavírá zeď průčelní se zdí poboční. U těchto dvou stěn stojí lavice, na zbývajících pak dvou stranách židle. V domech zámožnějších vzmáhá se nábytek „panský“; v domech méně zámožných ovládá nábytek starobylý, jako: truhly růžemi pomalované, židle s vyřezávanými lenochy, „polica“ na zdi zavěšená k ukládání talířův a „náčiní“. Postele bývají až do stropu vystlány 20 i více peřinami.

K r o j jest „dolský“. V neděli i ve svátek nosí dívky do chrámu Páně kabáty hedvábné s křídlovými výběžky na ramenou a se žlutými knoflíky. Pod kabáty nosí „kordule“ (= šně-

rovačky). Přes „kordulu" ovinují od krku křížem dolů a na zad bílý trojstranný šátek „půlku" (snad celého šátku), jehož cípy uměle vyšívané pod kabátem na straně zadní v podobě veliké „mašle" vyčnívají. Sukně jsou krátké, a ty, jež do chrámu Páně nosí, bývají z pestrého hedvábí. Před sebe uvazují si hedvábné „fěrtochy", jež v zadu svými pentlemi rovněž „mašlu" tvoří. Pod sukní vrchní nosí dívky 6 i více suknic bílých neb „kartonových", jimž „šorce" říkají. Mimo chrám Páně mají tedy jenom „šorce", „kartonovou" zástěru a místo kabátu kartonovou „kacabaju". Kroj mužských blíží se již „modě". —

Nebovidy bývaly samostatným statkem, ve XIV. stol. pak rozděleným. V polovici XIV. století držel jeden díl Jan ze Začan; po jeho smrti vdova Voršila ze Začan; od ní r. 1366 vyměnil si Petr Hecht z Rosic za ves Ostrov u Bíteše Nebovidy, ves, poplužní dvůr, 3 hř. ročního úroku, podací právo a se vším příslušenstvím, ale hned t. r. prodal Mikulášovi, proboštu u sv. Petra v Brně, zdejší dvůr, $2^1/_2$ hř. úroku, podací právo, lesy atd. R. 1371 prodal Petr z Rosic kapitule ještě „ves Čulovice se vším právem a panstvím za 95 hřiven".

Ostatní část dědiny 5 lánů, $^3/_4$lánu a 2 podsedky s plným panstvím držel t. č. Ješek z Křižánkova. Probošt a kapitula u sv. Petra koupila i tento díl r. 1381 a připojila celou ves k svému panství Podolskému.

Co tu vrchnost měla a jaké byly platy a roboty, viz u Podolí. Dvůr s 1 lánem připomíná se potom jakožto svobodnický a k Chrlickému právu purkrabnímu příslušný (teď č. 39.)

Nebovidy bývaly také pro sebe farní osadou, od XVII. stol. patří k Moravanům.

Kostel sv. Kříže stojí na konci dědiny, severovýchodně na kopci uprostřed hřbitova. Býval farním již ve XIV. století (r. 1366). Byl pak r. 1422, jak ukazuje letopočet na klenbě chrámové a na jednom pilíři venku, přestaven; většinou zachoval se z oné doby. Okna však byla později z gotických změněna v obyčejná čtverhranná. Stará věž shořela r. 1821, kdy ještě 25 domů vedle popelem lehlo, a nynější potom zřízena.

Podací právo měl držitel dvora, jak praví onen zápis z r. 1366. Nyní patronem kostela jest obec. Fara byla prý zřízena

r. 1329; známi jsou faráři zdejší: r. 1466 Prokop Kutnohorský, Vác. Hupfauf, r. 1501 Tomáš Třebovský, r. 1510 Virgilius Firster z Dingelfingu, jenž tu v hrobce před oltářem byl pochován r. 1521.

Záduší má 370 zl. 25 kr., nadace 141 zl. 35 kr

Škola bývala tu nepochybně, jako u jiných kostelů farních; avšak není o ní zprávy. Chodívali pak do sousední farní školy Moravanské. R. 1869 založila obec nynější školu; mívala tehdy 30—40 dětí, r. 1892 62. Od jejího počátku věrně tu působí učitel Engelbert Podlezl z Jevíčka a podal o Nebovidech bližší zprávu do této Vlastivědy.

Obec mívala jmění: $14^6/_8$ m. polí, $^3/_8$ m. zahrady, 36 m. pastvin, luk po $1^1/_2$ vozu sena a lesa 24 m. (nyní asi 40 m. polí a 60 m. lesů).

Trati se jmenují: pole na Studynkách, v Sincích (r. 1750 byl tu les), Cetary (r. 1750 „na Cetařích“ a v Četerách, prostřední Cetar, Malý Cetárek), Krátké, Dlouhé, Široké, Úzké, Nivy (r. 1750 ještě: na Ovranách, pod mlýnem, nad Munkovskýma lukama, od Pařezí, v Novosadu; louky v Munkovsku (r. 1750, teď „Munkovské“); vinice: v Pařezí, Kopce, Palavské (r. 1750 ještě: ve Zmolacích, na Helně; kopec Babylon (někdy zajisté Babí lom, jako u Vranova).

Většina sousedů měla r. 1750 les „Pařezí, v Sincích a Vinohrádky“, úhrnem $14^1/_2$ m.

Na staré pečeti obecní měli německý nápis „Nebowitzer Gemeinde*), od r. 1854 nová pečeť s nápisem „Obec Nebovid 1854“.

Okolo 100 let drží tu rodný dům rodiny nazvané: Kůrka, Vidomert, Pilát, Bartl, Šmíd a Polcar.

Založen byl tu potravní spolek „Zlatý kříž“.

V okolí jsou 2 pověstná místa. Na Munkovském kopci stál až do 1889 kříž, na něm vyobrazený jelen, maje mezi parohy obraz Krista Pána. Vypravuje se o něm, že jeden hrabě na honě dlouho nic střileti nemohl, rozhorlen pravil: „Kdyby teď vyběhl jelen a měl na parohách samého Krista, tak jej střelím“. A hle, takový jelen se objevil. Hrabě však padl na kolena, modlil se a pak na tom místě dal postaviti kříž.

*) Není r. 1749 dosti vytlačeno.

V lesích Kněžských je v zemi ohromný kámen „Čertova šlapka“ nahoře plochý a v něm jako šlapka vytlačená. Pověst dí, že ten kámen čert nesl, v tom prý udeřilo poledne, čert pustil kámen, skočil na něj a zanechal po sobě tu šlepěj.*)

Nová Ves viz Královo Pole.**)

Obce,

jinak Ubce, ves v údolí nad potokem sev.-vých. od Brna 10 km. vedle Ochoze, katast. a politická obec 5·65 km², mívaly $1^{12}/_{64}$ lánu neboli 182 m. polí II. a III. třídy, r. 1750: $230^{6}/_{8}$ m. polí, 5 m. zahrad, luk po $28^{1}/_{4}$ vozu sena a $31^{6}/_{8}$ m. lesa; domů: na počátku XVII. století 17, z nichž byly po 30leté válce pusté 4, r. 1674 ještě 3 bez polí; r. 1733: 2 půllány, 11 čtvrtlánů,

*) D. z. B. I. 30, II. 60; zemský archiv č. 2945; Reg. dom. 141; Ř. Volný, Kirchl. Topographie II. 1. str. 223; odpověď na Dotazník pro Vlastivědu od p. E. Podlezla, správce školy

**) Ve starých listinách jmenuje se obec nejprve Královo Pole, Königsfeld, potom Nová Ves, Neudorf (viz str. 155). V zápisu zemských desk Brněnských (orig. II. 15, tisk. VI. č. 39), když r. 1376 zapsáno jest nadání markraběte Jana zdejšímu klášteru Kartouzskému z r. 1375, stojí však „in Nouauilla, que wlgo Kunygesfeld nuncupatur“ (v Nové Vsi, která se obecně Královo Pole nazývá). R. 1370 v obdarování kláštera sv. Tomáše od téhož markraběte v jedné a téže listině rozeznává se Nová Ves a Královo Pole: dvůr v Nové Vsi, pole 1. až ke Královu Poli, 2. za Královým Polem, 3. mezi městem Brnem a Královým Polem, 4. jiná v Králově Poli (doslovně: „curia in Nova villa, . . . ager 1. usque Khunigsfeld, . . . 2. retro Kunigksfeld, 3. item ager situs inter civitatem (Brunensem) et Kuniksfeld, . . . 4. alii agri ibidem in Kunigsfeld“. (Cod. dipl. Mor. X. 117.) — Podobně píše se v týchž deskách o Podolí r. 1350 „villa Gryczin“ v zápise, ale současně na okraji poznámka, že se tato vesnice nazývá jiným jménem Podole, („que villa Podole alio nomine dicitur“), potom však r. 1358 a násl. Podolí; nebo Tvarožna sluje jednou takto, jindy Važanice, Bossenitz. A byly to obě původně 2 sousedící vesnice, Podolí a Křičeň, Tvarožna a Važanice, spojily se časem v jednu a spojené jmenují se česky po jedné, německy po druhé vsi: Podolí, něm. Kritschen, Tvarožna něm. Bossenitz. (Viz o tom blíže v Časopise Matice moravské, 1893 str. 158—159 a zde ve Vlastivědě u jmenovaných obcí.) — U Králova Pole jest podobný případ, a v některých úředních věcech činí se rozdíl blíže v částech obce (viz str. 156), i na katastrální mapě starší: obec psána jest německy „Karthaus“ (= Nová Ves), jižní část jen česky „Královo Pole“, severozápadní novější ves „Ugartov“. Podány jsou tedy zprávy o Nové Vsi pod nynějším jménem obecním: Královo Pole (str. 155—164).

5 domků, 1 výměnek, 2 obecní domky a v nich 4 podruhy; r. 1750 mimo rychtáře 2 půll. po 29 m. polí, 10 čtvrtl. po $11^{1}/_{2}$ m., ostatních 13;

r. 1790: 39 domů, 203 obyv., r. 1834: 51 domů, 311 obyv., r. 1869: 68 domů, 519 obyv., r. 1880: 72 domy, 540 obyv., Čechů, katolíků vyjma 1 Němce a 2 evangelíky; r. 1890: 73 domy, ale méně obyvatelů, totiž 523 katolíků, z nich 521 Čechů, 2 Němci.

Jmenuje se ve starých zápisech latinských a českých Ubce, Obec, v XVII. století v zápisech německých „Viehhirten". Patřila od počátku svého k panství Líšeňskému, s ním r. 1264 dostala se klášteru Vyzovskému a měla podobné osudy, jak jiné dědiny u Líšně (viz str. 177—182). R. 1628 připomíná se tu panský dvůr, u něhož robotovali zdejší poddaní. Povinnosti jejich viz na str. 179—181.

K farní osadě patřila původně do Křtin, a když byl v Ochozi vystaven kostel a zřízena duchovní správa, přidělena k Ochozi (v. t.). Podobně chodili do školy nejprve do Křtin, pak do Ochoze.

Obecní jmění bylo r. 1750: $3^{1}/_{2}$ m. polí, luk v Oboří po $1^{3}/_{4}$ vozu sena, lesa na Říčkách $31^{6}/_{8}$ m.; na pečeti měla obec nápis německý: „Sigillum Viehirten" a znakem radlici; ale u podpisů nebo křížků zástupců jejích stojí česky: „pulmistr, rychtář a celá obecz Ubeczká".

Trati slují: na Příčnice, nad Babou, na Pazderce, u Kříža, nad Rybníkem, pod Břehama, na Nivě, pod Přímětem, na Kocholce (nyní Kocholky neb Chocholka), na Bludni, na Bělenci, Kanička, u Zdechova, Říčky.

Rodný dům udržela v XVIII. století nejdéle rodina Backova.

K obci počítá se Bělský a Horní mlýn na Říčkách. Od ní hezkým údolím vede polní cesta do Řičmanic a Bílovic ke dráze, silnice severně lesem do Křtin a jižně do Brna*).

Obřany,

Obořany, ve starých listinách Obersas, Obřas,**) Oberses, Obersen, Obřan, Obřen, starobylá farní vesnice nad řekou Svitavou severovýchodně od Brna 4 km., 230 m. nad hladinou mořskou, na svahu

*) Reg. dom. 243.

**) „Obřas" je staročeský local = v Obřanech (srovn. Morvas = v Moravanech, str. 210).

vrchu 279 m., katast. a polit. obec 5·31 km.^{2}; domy ve 2 řadách tvoří dlouhou ulici a k nim se pojí severně řada nových domků nad potokem. (obr. 46.) O starobylosti dědiny svědčí znamenité nálezy na hradišti východně za ní a nad řekou.

Na počátku XVII. století měla $3^{24}/_{64}$ lánu neboli 387 m. polí a 258 m. vinic; r. 1750: 504 m. polí, $9^7/_8$ m. zahrad, $95^4/_8$ m. pastvin, $104^1/_8$ m. vinic, luk po $11^2/_4$ vozu sena, 187 m. lesa; — domů: v onom století 31, z nich po 30leté válce 2 pusté, r. 1673 ještě 1, ale vinic pustých 159 měr; tehdy měly domy: 2 po

Obraz 46. Pohled na Obřany.

lánu, 10 po $^1/_2$lánu, 1 čtvrtlán, 3 po 10—12 m., ostatní domky bez polí. Vrchnost pak rozdělila bývalé větší živnosti, z $^1/_2$lánů $^1/_4$lány, z menších domků udělala $^1/_4$lány, pole nově vyměřila a mezi osedlými „rovnost učinila“. Roku 1750 bylo pak mimo rychtáře robotních domů: 4 s $^1/_2$lánem, 27 po $^1/_4$lánu a 15 chalup; roku 1790: 79 domů, 421 obyv., roku 1834: 94 domů, 607 obyv., roku 1869: 125 domů, 827 obyv., roku 1880: 154 domů, 1001 obyv., 976 Čechů, 25 Němců, 986 katolíků, 15 židů; r. 1890: 170 domů, 1155 obyv., 1145 katolíků, 10 židů, 1131 Čechů, 24 Němců.

Obřany bývaly samostatným panstvím, ale již v XIII. století byly rozděleny. Hrad se tehdy jmenuje také Oboří.

Na počátku toho století jmenují se odtud Přibislav z Obřan r. 1214 a 1240, Přebor z Obřan r. 1234, Gerhard z Kunštátu odjinud z Obřan r. 1222 a nástupce jeho téhož jména, jenž r. 1261—1289 se připomíná jako svědek na četných listinách, z hradu Obřanského výpady činil do okolí, ale od krále Václava přemožen byl a † okolo r. 1291. Avšak loupežné výpady z hradu do okolí Brněnského děly se opět za nástupce jeho kolem r. 1310. I vytáhli měšťané Brněnští proti hradu, dobyli a zničili jej, a král Jan daroval jim hrad Obřany s příslušenstvím a osvobodil toto všech daní. Vesnice Obřany patřila r. 1365 s hradem

Obraz 47. Obřany, východní část u Hradiska.

Ronovem a s vesnicemi Útěchovem, Vranovem, Brodkem (zaniklou pak vesnicí), Kanicemi, Jehnicemi a j. v. Čeňkovi Krušinovi z Lichtenburka, vinice u Obřan patřily markraběti Janovi. Když tento založil v Nové Vsi jinak v Králově Poli (v. t.) klášter Kartouzský, daroval mu je r. 1375. Dvory Dolní a Horní drželi jiní majetníci; od nich koupil je klášter r. 1395 vyjma úrok 40 gr., jenž od starodávna patřil Obřanskému záduší.

Vrchnost měla tu v XVIII. století jen malý lesík 3 m., hospodu a mlýn. Co jí poddaní zdejší platili a robotovali, psáno jest u sídla jejího, Králova Pole (viz str. 159—162).

Tento mlýn býval svobodný. Držel jej do r. 1612 vladyka Kryštof Dluský z Dluhého a t. r. prodal jej „klášteru Karthauskému v Nové Vsi se všemi hamfesty a potřebami mlýnskými

i s podsedkem k tomu mlýnu od dávna přikoupeným s $1/4$ rolí neoranou, s vinohrady, s lovy na Hradisku, však též pustýma na roli s oranýma, s lukami, zahradami, se všemi buď českými neb německými privilegiemi . . za 1250 zl. počtu a čísla moravského, totiž za 1 zl. 30 gr. a gr. za 7 den. bílých počítajíce“.

Duchovní správu měli tu od dávna. Již roku 1395, kdy klášter v Králově Poli koupil Obřany, praví se, že fara „od starodávna“ platila z Obřan pánovi úroku 40 gr. Dle pověsti bývala nynější kaple sv. Barbory*) v kostele farním chrámem a později nový kostel ke cti sv. Václava posvěcen. Slaví zde také dvoje posvícení, na sv. Barboru a sv. Václava.

Kostel sv. Václava stojí východně nad obcí na kopci. Kamenné schody — k nimž užilo se i náhrobních kamenů — vedou k němu nahoru. Je slohu romanského a v nynější podobě obnoven r. 1713 a po ohni r. 1780. Na hlavním oltáři jest obraz sv. Václava, malován r. 1808 od Brněnského malíře Fr. Wernera, na vedlejším starší obraz Matky Boží z r. 1722, sv. Cyrilla a Methoda (obr. 48.).

Na věži byly 3 staré zvony; ale r. 1780, když kostel shořel, slily se a r. 1791—92 dva z nich nově přelity jsou; jeden má letopočet r. 1716 a pochází z bývalého kláštera sv. Anny na Starém Brně.

Kolem je hřbitov, pevnou zdí ohrazen.

K farní osadě patří: Obřany, Maloměřice, Bílovice, Soběšice a díl Řičmanic (r. 1673 pouze jeden dům); r. 1892: 4264 katolíků, 6 protestantů a 40 židů.

Nejstarší matrika pochází z r. 1651.

Záduší mělo 2 lány polí, louku, kus Svitavy, vrch Hradisko, vinice a j., nyní 2 zahrady, 63 měr polí, louku a kus lesa.

Z kněží nejdéle tu působili faráři: P. Dominik, rodem Vlach, bývalý prior Dominikánů v Brně, 1653—65, jenž kostel za obléhání Brna spuštěný zase upravil; Jan Scheyer 1670—90, Václ. Ferenz 1695—1705, Ign. Lud. rytíř Žáčkovský, nar. v Tulešicích, 1712—21, kdy stal se farářem a děkanem u sv. Jakuba v Brně; Ign. Ant. Klos z Prostějova od r. 1729 až do své smrti r. 1767, nástupci jeho: Fr. Florian z Brna také do smrti r. 1819, spisovatel Tomáš Fričaj, nar. v Kelči 1759, jenž pečuje

*) Má se také za to, že prý jest to kaple zbořeného hradu Oboří.

o vzdělání řeči české a lidu vydal: Orthografia aneb pravidla pravopísemnosti moravsko-slovanské řeči (v Brně 1820), Písně duchovní (v Olomouci 1787, pak v Brně 1801—1830 v sedmeru vydání, od 3. nazvané „Katolický kancional“; Zrcadlo výborného sedlského obcování představující: Život a příhody Fr. Vaváka,

Obraz 48. Vnitřek kostela Obřanského.

rychtáře dědiny Milčic, ve 3 dílech v Brně 1807 a 1809; Naučení o sázení a štěpování karlátkového a švestkového stromoví, složené od Fr. z Dietrichů, zemana moravského, z německého jazyka svobodně v obecný moravský přesazené“, v Brně 1804.

Působě tu 20 let, zvelebil zdejší kostel a pamatoval na něj i odkazem před svou smrtí 28. června 1839. Nástupce jeho Josef Piterna působil zde také do své smrti 1854.

Školu mívali tu zajisté jako u jiných farních kostelů; zanikla však v 30leté válce, a ještě r. 1673 „nebyla zde ani škola ani učitel".

Jest nyní ve 3 třídách přes 200 školních dětí.

Obec měla již ve staré době pozemky; r. 1324 ponechal jí klášter Starobrněnský les „Ostrá" s dovolením vrchnosti Kartouzů za roční úrok 2 kopy gr. č.

R. 1750 bylo jměním obecním: 2 m. polí, 95$^1/_2$ m. pastvin, na Zlatníkách a Skalkách, louky po 1 vůz sena a $^1/_2$ vozu otavy na Výpustkách, lesa 187$^6/_8$ m. nad Novou horou a Líchy; na staré pečeti znakem 2 hrozny a kosíř a kolem nápis „Wobersane", a u podpisu představených: „rychtář, pudmistr a celá poctivá ubecz Obrzanská".

Z rodin v XVII. a XVIII. století udržely stále rodný dům rodiny: Kura, Benešek.

Spolky jsou tu: tělocvičný Sokol, dobrovolných hasičův a vzdělávací „Pokrok".

Trati se jmenují r. 1750: na Parvě, na Oujezdě, na Písku, na Strojiskách, Hradisko, pod Hradiskem, na Budnej a j.; Trhoviště nyní v Úzkých; v nové době: Skály, Žleby, Hradiska, Příční, Široké, Sedlák, pod Bílovskou, Kopaniny, Soběská, Království, Suchá hora, na Pískách, Velké Barvy, Oujezdy, Novosady.

Památným je zvláště **Hradisko**, východně od dědiny, (obr. 49.) velký ostroh nad řekou Svitavou 900 m. dlouhé a průměrně 450 m. široké, výměry na 40 hektarů. Nalezly se na něm znamenité památky předhistorické, jež dokazují, že tu lidé obývali již před narozením Krista Pána. Prozkoumali je dosud hlavně Musejní spolek Brněnský, Florian Koudelka, Jindřich a Frant. Slovák, Jan Fila, Dr. M. Kříž a Jos. Hladík, jenž podrobně všechny práce zde vykonané popsal r 1898 v „Annalech" Františkova musea v Brně a podal četná vyobrazení zdejších nálezů. Nalezeny jsou tu rozličné předměty kamenné a kostěné, vykopáno množství hrobů pohanských, v nich rozmanité nádoby, skvostné popelnice, ozdobné věci bronzové, železné; r. 1892 odkopána předhistorická chata a v ní na tisíce kostí z domácích zvířat a střepiny, na př. pěkná popelnice ozdobná, v níž

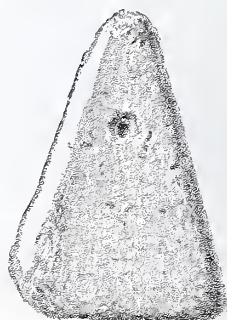
nalezen byl popel a nespálené kůstky lidské (obr. 50.), dva spojené hrníčky dovedně pracované, nádobka z jemné šedohnědé hlíny, s hvězdou na dně, s pěknou to a vzácnou ozdobou; misečka

Obraz 49. Hradisko Obřanské.

Obraz 50. Popelnice z Obřan.

Obr. 51. Závaží z Obřan.

rýhovaná, pěkná miska ozdobená uvnitř a zevnitř, polovice mísky s jemnými ryhami a vroubky, číška neboli hrneček a nádobka z červené hlíny, obě pěkně tuhované a ozdobené, závaží (obr. 51.) a m. j.

Na příklad vyobrazen jest tu na obr. 52. pohled na vykopané nádoby ve dvou hrobech. Jeden (čís. 1.) měl 7 nádob,

1.

Obraz 52. Hroby z pohřebiště Obřanského.

a to popelnici velkou s pupíky na břiše, 3 menší popelnice, z nichž jedna s uchem při břiše, šálek a 3 mísky. Všecky

4 popelnice chovaly kosti rozdrobené, popelem a hlinou promísené; šálek a mísky měly hlínu s popelem. Nádoby byly vetché. Větší míska měla okraj kanelovaný, menší byla tuhována a okrasou vně i vnitř opatřena." V jiném hrobě (obr. 52., čís. 2.) byly nádoby: „velká popelnice, menší popelnice, velký šálek. Nádoby byly velice poškozené a vetché a po odstranění obsahu se rozpadly. Popelnice velká vyplněna byla rozdrcenými kostmi a popelem, menší chovala černavou hlínu, a šálek též hlínu s popelem.*)"

Ochoz,

vesnice nad potokem naproti sousední osadě Obcím, v úvalu mezi lesnatými vrchy přes 400 m., od Brna severovýchodně 10 km., katast. a pol. obec 8·90 km.^{2}, mívala $1^1/_2$ lánu neboli 257 m. polí, r. 1750: 280 m. polí orných, 4 m. ladem ležících, $6^1/_4$ m. zahrad, 6 m. pastvin a luk po 24 vozů sena a otavy; — domů v XVII. věku 20, z nich po 30leté válce 12 osedlých, 8 pustých s 62 m. polí, r. 1673 ještě 3 pusté bez polí; r. 1750 19 osedlých nově rozdělených;
roku 1790: 38 domů, 216 obyv., roku 1834: 42 domů, 257 obyv., roku 1869: 48 domů, 366 obyv., roku 1890: 57 domů, 472 obyv., katolíků, Čechů.

Domy jsou dílem těsně vedle sebe, dílem pro sebe ve dvou řadách. Pozemky jejich byly okolo r. 1714 nově rozděleny; dříve měly: 1 po 40 m., 5 po 30 m., 5 po 15 m., ostatní méně; potom: 15 po 14 m., 8 po $7^1/_4$ m.

Příslušela k panství kláštera Zábrdovského, u něhož se jmenuje od r. 1237**), a měla povinnosti jako ostatní dědiny toho kláštera.

*) Reg. Boh. et Mor. I. 257, 397, 470, II. 125 . . 639, 855, 911, 959; Cod. dipl. Mor. V. 284, 290, VI. 204, VI. 70, X. 46, 216, 269; D. z. B. III. 7 Reg. dom. 227, Knihy půhonné II. 24, 377; zemský archiv č. 4272; městský archiv v Brně k r. 1316; Ř. Volného Kirchl. Topographie II. 2, str. 226; Jos. Jungmanna Historie literatury české; Dra. M. Kříže Kůlna a Kostelík str. 462—470 a j.; I. L. Červinky Pravěká hradiska na Moravě str. 30, Jos. Hladíka Praehistorické hradisko a pohřebiště u Obřan v Annalech Františkova musea v Brně 1898, z nichž podány jsou zde 2 vhodné obrázky čís. 52. a výklad k nim, str. 38—50.

**) Nelze dokázati, že by odtud byli vladykové z Ochoze, kteří v d. z. a jinde přicházejí; spíše pocházejí z Ochoze, zaniklé osady u Rosic, jak ukazuje zápis v d. z. B. VI. 120, kde se jmenují sousední tam obce Zbraslav a Litostrov. Nebylo zde také většího dvora.

Uprostřed XVIII. století platili vrchnosti úroku půlletně úhrnem 7 zl. 39 kr. o sv. Jiří a sv. Václavě, z pastvin 12 zl. 54 kr., dávali 27 slepic a robotovali týdně: sedláci s potahem dvouspřežně po 1 dni a pěšky také 1 den, ve žních $^1/_4$ roku tažní roboty 1 den a pěší 6 dní; z půllánu po 3 dnech, ze $^1/_2$čtvrtlánu po $1^1/_2$ dne, ve žních dvojnásobně: oni po 6, tito po 3 dnech týdně.

Do r. 1785 patřila Ochoz k faře Křtinské, potom měla svou duchovní správu, k níž zároveň připojena byla sousední dědina Obce.

Kostel byl vystavěn nákladem kláštera r. 1606 ke cti sv. Václava, obnoven r. 1658—59 a 1844. Zádušní pole (asi 31 m.) a louky byly r. 1787 čtyřem domkářům zdejším prodány za roční úrok 8 zl.; vykoupili si je r. 1851 ročním platem 2 zl. 8 kr. stř. Místo desátku platili z Ochoze ročně 23 zl. faráři Křtinskému.

U kostela je hřbitov a za dědinou východně u cesty kaplička.

Nejdéle tu působil kněz P. Fr. Jahn z Brna, r. 1815—1847.

K farní osadě patří Ochoz, Obce, 2 myslivny a 4 mlýny; úhrnem přes 1000 duší.

Školu měli zde již na počátku XIX. století; r. 1851 byla nově vystavena; chodilot tehdy sem 145 dětí, r. 1892 ve dvou třídách 167.

Obec měla do začátku XVII. století „nějaké rolí ve třech tratách, t. u pivovaru za kostelem sv. Václava a v Dlouhých dílech, mezi jinými rolími tolikéž 5 luk, slovou: 1. na Mlejnsku, 2. v Rozvicích, 3. Perna, 4. na Juříkově humně a 5. v Luhu pod kostelem, které rolí a louky kostelu a chrámu Páně sv. Václava od starodávna náležejí, k témuž chrámu v držení a užívání jsou byli, dávajíce klášteru Zábrdovskému aneb faráři Křtinskému z nich platy“. I žádali r. 1611 opata a konventu téhož kláštera, „aby jim takové rolí a louky na budoucí a věčné časy pustili, a uvolili se z nich, kdožkoliv osívati bude, každou třetí kopu, jakéhokoliv obilí se naseje, dávati a takové obilí v jisté místo skládati, z luk plat určitý spravovati; kdyby někdo takové rolí užívati a platu z nich dávati nechtěl, že dá obec takovou rolí zasiti a z ní obilí všechno ke kostelu sv., a z takových platů každoročně počet kostelní učiniti.“ Klášter vyplnil žádost a na den sv. Jiří (24. dubna) 1611 dal obci Ochozské ony role a louky za plat 26 zl. a oběd faráři, z louky

v Luhu při sv. Martině po 2 zl. ren. 20 gr. bílých, „aby na budoucí časy bezpečně a svobodně proti těm platům bez překážky jich užívati mohli".

R. 1756 měla obec $5^1/_2$ m. polí, 6 m. pastvin a luk po $1^1/_4$ vozu sena „pod Hádkem a pod rybníkem". Trati se jmenují: nad Oborou, pod Skalkou, v Dlouhém díle, — louky: v Prskově, na Trnovatkách, na Perně; les Skalka neboli na Rohách, Hádek, Lysá, vrch nad Žernůvkou 473 m.

Na obecní pečeti byl nápis „Wubecz z Wochoze", znakem sekera a kopáč (vyobrazeno na str. 32., III. č. 9.).

Z usedlých rodin udržely v XVIII. století nejdéle rodný dům: Šrámkova 1 a Polákova 2 domy, pak 2 domkáři.

Obraz 53. Pohled na Ochoz.

Spolky tu jsou: vojenských vysloužilců a katolicko-politická jednota.

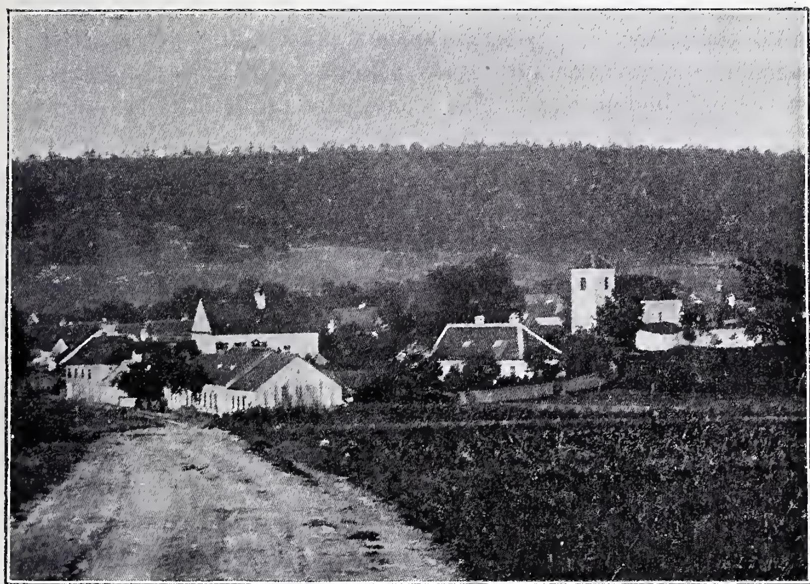
V okolí jsou četná údolí a velké lesy, a východně od dědiny v nich jmenovitě památné **jeskyně Ochozské:**

1. Zvláště zajímavá jest t. zv. **Bílá skála** čili Ochozská jeskyně. Nalezl ji r. 1831 jeden pomatený člověk z Ochoze, hledaje cestu „do pekla". Vchod jest asi 2 m. zvýší, od něho chodba 160 m. do jeskyně 10 m. zvýší, 16 m. zšíří a 42 m. zdélí, dále od ní 2 síně s rozmanitými útvary krápníkovými; pak asi 100 m. dlouhá chodba; všade plno divukrásných útvarů krápníkových, jmenovitě t. zv. Zkamenělý vůl, Sněžky, Ochozské záslony, Oul, Vodopád, Kaskáda,

Kazatelna a Křtitelnice. Jedna vedlejší chodba je suchá a druhá vlastně řečištěm potoka Hostěnického.

Prší-li, žene voda do jeskyně a skrze ni ven, a není tedy bezpečno, jíti do ní, kdyby nastati měla bouře.

2. Vlčí jeskyně, 100 kroků od Bílé skály na protější stráni, je zasmušilého vzhledu; vchod do ní 1 m. vysoký, 5 m. široký. Jsou v ní 2 prostory: menší 8 m. dlouhá, 5 m. široká; za ní větší 21 m. zdélí, 5—6 m. zšíří a 12 m. zvýší, na jižní stěně krápníkový vodopád, ve stropě plno komínů. Zdržuje se

Obraz 54. Ochoz od jihu.

v ní mnoho netopýrů, a lid proto nazývá ji také „Netopýrna“ a vypravuje si o ní rozličné pověsti.

3. Švédův stůl na téže stráni 150 kroků dále ve výši 14 m. nad údolím, jeskyně nazvána prý tak, že zde „tábořil za švédských válek nepřítel a stoloval na plochém kameni u vchodu jeskyně“. Jest 6 m. široká, 5·8 m. dlouhá, v ní čtverhranná komůrka, v jejím pravém rohu kaplička s gotickým klenutím a v něm komín. Nalezly se tu kosti vyhynulých zvířat.

4. Liščí díra na protější straně údolí lesnatého, též 150 kroků vzdálená; vchod do ní 2 m. široký, 0·8 m. vysoký, jeskyně 20 m. dlouhá, v ní mimo jiné úzké a nízké prostory jest „Kaple“ 3 m. dlouhá, 1·5 m. široká a 1 m. vysoká, u vchodu jejího ve stropě komín s krápníky; dále síň 9 m. zdélí, 4 m. zšíří, 1 m. zvýší, u vchodu krásný vodopád a v ní rozmanité krápníky.

Od ní asi 300 kroků propadá se Hádecký potůček do země; odtud 700 kroků přijdeme k Hádeckému mlýnu a rybníčku.

Kolem jsou údolí a stráně lesem porostlé. S těchto voda stéká sem, místy ztrácí se do podzemí, protéká vedlejší chodbou Bílé skály, též Vlčí jeskyní, vychází jakožto živý potok „Říčka“ a spěje malebným údolím ženouc několik mlýnů k Starým Zámkům u Líšně, k Podolí, Šlapánicům a dále jižně do Svratky (v. str. 8.)*)

Ořechové,

jinak Ořechoví, Ořechov anebo dle německého Grosz-Urhau nesprávně Velký Ořechov, starobylá farní ves, na svahu návrší a v údolí, jihozápadně od Brna 10 km., politická a katastrální obec 7·89 km², vystavena původně kolem velké návsi podlouhlé, na východní straně branou uzavřené. Říká se tu podnes „za branou“. Bývala nejprve jednotná obec, potom ve 2 rozdělena.

Domy stojí těsně vedle sebe, průčelím do ulice, před nimi pak zřídka zahrádky. U jediného jen domu č. 53. zachoval se krásný žundr, nad jeho vchodem obraz Panny Marie s mrtvým Ježíšem. Tentýž dům má po obou stranách vchodu před okny zahrádky. (Srovn. str. 26—28.)

„Stavby konají se nyní z cihel nepálených, vepřovice zvaných, kteréž pak cihlami pálenými obkládají, stavíce tyto na úzké plochy. Průčelí obráceno jest pravidelně do ulice, a štíty sousedních domů přiléhají těsně k sobě. Ozdob nalézáme na štítech velice poskrovnu, a to bývají jen počáteční písmě jména majitelova neb zedníkova, pod těmi letopočet.

---

*) Reg. Boh. et Mor. I. 430; Reg. dom. 153, podd. 145; J. Havelka, „Ochozská Bílá skála“ v Čas. Olom. I. str. 163—165; Fl. Koudelka, Ze zapomenutého kraje Moravy str. 17—37. v Knihovně učitelské 1889 seš. 21.—24. Dr. M. Kříž, Die Höhlen in den Mährischen Devonkalken str. 564 a násl.

Přední část domu obsahuje obydlí: 1 neb 2 světnice, kuchyni a komoru, jakož i prostrannou síni. Světnice i komora (tato dle „slepých“ oken snadno znatelná) mívají okna svá na ulici, okna pak z kuchyně nejčastěji do dvora obrácena jsou.

Do každého domu jest zvláštní vchod a zvláštní vjezd. Tento uzavřen jest vraty, která obyčejně z jedné části se skládala (celá najednou se otvírala).

Aby však vraty na dvůr se vcházeti mohlo a zároveň vrata celá otvírati se nemusela, byla v nich udělána „dvířka“ nebo „vrátka“. Ta se zastrkovala z vnitř dřevěnou závorou. K obyčejnému zavírání byla u vrátek „petlice“ — dřevěná deštička, od které vedl provázek dírkou ve vratech na ulici. Zatáhnutím za provázek nadzvedla se petlice a vrátka se mohla otevříti.

Blízko vrat neb hned u nich bývala kůlna, kryté místo pro vozy a jiné nářadí; ve větších statcích (na polo- neb celolánech) měli kůlny zvláště stavěné, a to obyčejně v dolní části dvora mezi dvorem a zahradou. Vyšel-li jsi ze stavení síní na dvůr, mohl jsi kolem chlévů jíti chodbou krytou neb někde jen dlážděným, vyvýšeným poněkud chodníkem „náspia“ zvaným.

Na „náspiech“ mohl jíti až za chlévy, kdež počínala zahrada oddělená ode dvora buď plotem, buď zdí z cihel vepřových. Aby zeď nerozmokala, byla pokryta slaměnými „došky“, na něž hlína nasypána. Na konci zahrady, jinak také „humno“ zvané, vystavěny byly dřevěné, slamou (došky) kryté stodoly.

Nábytek ve světnici byl: silný obyčejně dubový stůl s „trnoži“ stál pravidelně v rohu u okna proti dveřím. Kolem stolu u zdi byla lavice s lenochem a nad stolem připevněna dřevěná římsa se zábradlím „půlca“ nebo „půlčka“ zvaná (police — polička); na té umístěny talíře, mísy, džbány a jiné pestře malované nádobí, jehož se jen při zvláštních příležitostech užívalo. V obyčejné dni nepotřebovali mnoho talířů a mis; neboť každá sebe četnější rodina posadila se kolem stolu, hospodyně vysypala neb vylila jídlo na mísu, postavila ji uprostřed stolu a všichni i rodiče, děti i služební — jedli (většinou lžicemi) zároveň z mísy. Kdož místa na „lavce“ (lavici) nenašli, sedli na dřevěnou „legátku“ (židli) se šikmým lenochem, v němž začasté srdéčko vyřezáno bylo.

V jiném koutě stála květy a ptáčky pomalovaná „truhla“, mívající stejné ozdoby s postelí (lůžkem) a kolébkou. Na stěně nad stolem viselo několik obrazů vedle sebe, a uprostřed světnice otáčela se na stropě zavěšená holubička buď celá papírová neb tělo z vyfouknutého vejce, ostatní z papíru skládané majíc.

Naproti stolu u druhé zdi obyčejně s kuchyní sousedící stojí postel vysoko peřinami vystlaná; nad postelí jest od stropu visící rahýnko (vlastně dvě rovnoběžná), na nichž také peřiny jako na odiv vystaveny jsou. Všechny takto vystavené peřiny lesknou se čistotou a ještě méně se jich užívá, nežli nádobí na „půlci“.

Obraz 55. Ořechové.

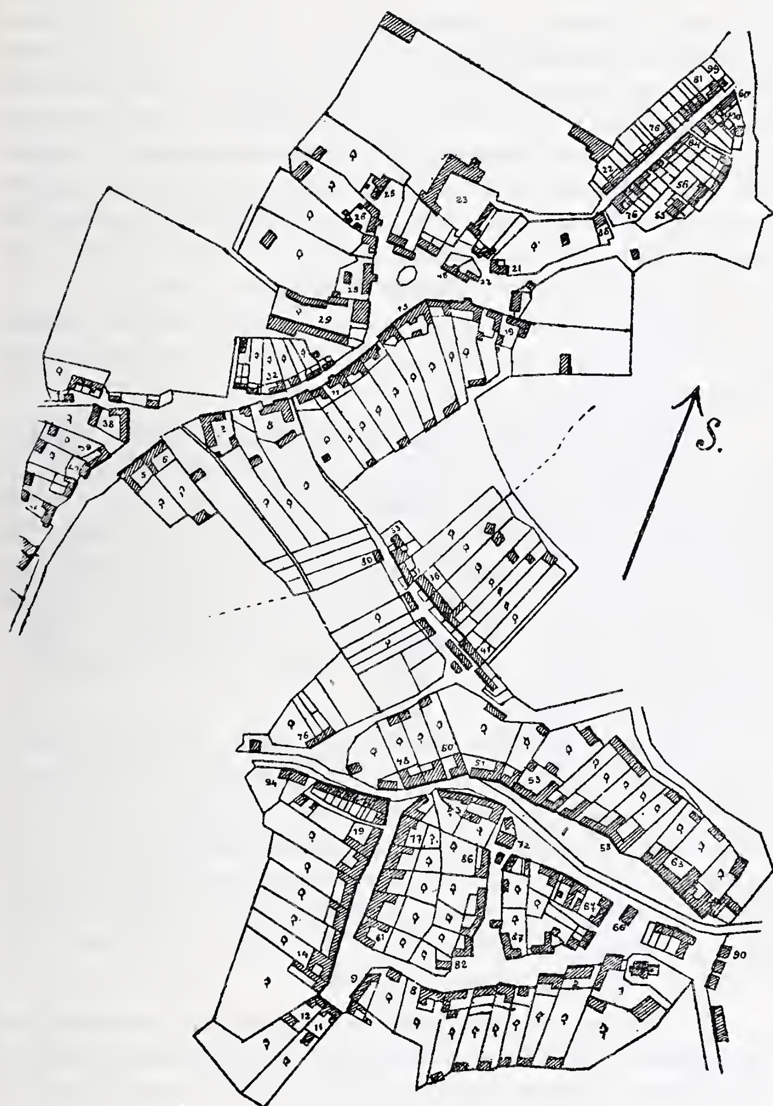
Kolem velkých kachlových kamen jest taktéž lavice (avšak bez lenocha) a za nimi chlapců ráj — pec. Jakožto zvláštnost nalezla se v jednom domě stará kamna kachlová podoby úplně válcovité.

Strop byl dřevěný z trámů, podlaha hliněná, která vždy před svátky bílým pískem jemným ozdobně posypávána byla.

Z venku bývaly všechny domy obíleny vápnem (olíčeny); u země pak asi na půl metru i více bývá nyní učiněn jednobarevný (nejvíce modrý) neb různobarevný, květovaný pás — podrovnávka; dříve prý nebývala.

Kroje starého zachoval se u ženských nějaký pranepatrný zbyteček; mužové chodí vesměs v polopanském obleku, barvy většinou tmavé, u vesty mají místo knoflíků záponky jaké u čamar se nosí, svobodní pak libují si ve vysokých

Ořechovičky.

Ořechové.

Obraz 56. Půdorys Ořechoviček a Ořechového.

botech. Bývalo však jinak. Muži nosili krátké, po kolena sahající kalhoty (střevíce a vysoké modré punčochy), buď žluté koženky, neb tmavé soukenice; tyto ozdobeny byly na vnější straně velkými kovovými knoflíky; od oněch visely na vnější straně od kolen dolů kožené třapce. Kabát mívali se šosy ze sukna shotovený, barvy rozličné. Ve dni sváteční neb při jiných příležitostech oblékali soukenný plášť barvy tmavomodré; na plášti bylo vždy několik (až i 7) límců délky rozličné, jež cimbály nazývali; čím zámožnější, tím více cimbálů. Hlavu přikrývali černými klobouky se širokou, kulatou střechou, jindy zase (na začátku tohoto století) nosili klobouky třírohé.

Mimo to měli beranice vysoké, okrouhlé, s krajem na jedné straně vykrojeným. Pod kabátem nosili vestu soukenou, dlouhou, kordula nazvanou.

„Ženské neprováděly takovou parádu, jako včil“, vyprávěl jakýs více než osmdesátiletý stařeček; „každá měla na sobě dvě sukýnky (šorce), kordulu a kabát s rukávy u ramen zdviženými, u rukou užšími. Svobodné měly na hlavě šátky zavázané „na rožky“, vdané braly přes sebe „plény“. Často pak chodívala svobodná děvčata do kostela neb na jiné slavnosti „bez obleku“, totiž bez kabátu jen v „rukávcích“, s hlavou holou — bez šátku, vlasy majíce v zadu v drdol spleteny a dlouhou jehlicí zapnuty.

Nyní nosí ženské svobodné i vdané kacabajky, jak je v kterémkoli židovském krámě vidíme, sukně látek všemožných (i atlasové), barev často na nemožnost hraničících (bílým plátěným říkají „vapéry“); přes ně uvazují zástěrky rovněž tak roztodivné, hlavu zavazují sice dosud svobodné šátkem (ne však vždy a všechny). Teprve v novější době počínají (zásluhou paní L. Bakešové) ozdobovati oděv svůj vyšívanými vzory národními a oblékati občas rukávce.

Co se tkne starých památek, bylo jich nalezeno zde dosti hojně, jako v sousedních Ořechovičkách (v. str. 241), mimo jiné též podzemní chodby a skrýše, které se táhnou až pod kostel. —

Ve staré době jmenuje se odtud: Nahrad z Ořechového r. 1234—37 jakožto svědek na královských listech v Brně a Znojmě psaných klášteru Rajhradskému a j.

Příslušela pak celá dědina na počátku XIII. století pánům z Lomnice, zejména Tasovi, po jehož smrti vdova Kateřina založila r. 1317 klášter sv. Anny na Starém Brně a zapsala mu dědictví své po otci a matce i po obou sestrách svých: patronátní právo v Ořechovém a Šitbořicích se vším statkem a příslušenstvím, Blažejovice, Ořechovičky s polovicí zahrady mezi oběma vesnicemi Ořechovým a Ořechovičkami a j. s tou podmínkou, aby vnučce její Kateřině v klášteře, dceři syna jejího Jana, kdyby se vdala, dal klášter zástavy na tuto ves 100 hř. stř. V poslední vůli r. 1333 dává klášteru Ořechové s polovicí zahrady, aby ho jeden rok po její smrti užíval, potom opět syn Vznata až do své smrti. Dceři jeho Elišce a Kateřině, dceři Janově, které zůstávaly v klášteře sv. Anny, dala Ořechovičky. Eliška stala se představenou kláštera, a r. 1339 odkázal jí otec Vznata na čas života a po její smrti klášteru 5 hřiven úroku v Ořechovém a všechen úrok a plat z Ořechoviček, jejž odevzdávati měli jeho synové Ješek, Jan a Prošek. Ješkovi zajisté patřil díl mezi cestami do Štikovic, u samých Ořechoviček; podnes sluje onen díl „Ješkov". Druzí dva bratří měli původní Ořechové, naproti za polem a zahradou ležící. — Žofka z Ořechového dala r. 1353 dětem svým Ješkovi a Žofce 10 hř. úroku v Ořechovém; Prošek z Lomnice r. 1356 své manželce Hyzle 10 hř. z 7 lánů za 100 hř. a prodal svůj díl za 500 hř. Matoušovi ze Sternberka půl vsi a dvůr s plným panstvím (vtěleno roku 1360). Jan z Lomnice prodal pak dne 23. května roku 1369 klášteru v dědictví Ořechovém 7 lánů s lidmi na nich, se vším panstvím a příslušenstvím za 100 hř. a dne 6. července t. r. „půl vsi Ořechova s 1 dvorem a mlýnem, s lesy, s plným právem a příslušenstvím za 400 hř. R. 1371 dal manželce Elišce z 10 lánů 15 hř. úroku. Vdova po Matoušovi ze Sternberka, Bolka, prodala roku 1378 kapitule sv. Petra a Pavla onen díl Ořechového.

Od té doby zůstalo Ořechové rozděleno na 2 díly: 1. kláštera sv. Anny v Brně příslušný ke statku Blažovskému, spojenému s panstvím Sokolnickým; obsahoval $3^{40}/_{64}$ lánu nebo-li 684 měr polí I. a II. třídy, r. 1750: 776 měr polí a $8^1/_2$ m. zahrad; — domů na počátku XVII. století 26 (podle zprávy vrchnosti z r. 1667. 32); 3 měly po 120 m. polí, 2 po 60 m., 1 po 30 m., ostatní po 15 m.); ale po 30leté válce mnoho byly

spustošeny nejvíce od Švédů, takže r. 1647 zůstali jen 4 osedlí na živě a r. 1656 bylo jen 14 osedlých, ostatní pusté s 225 m. polí, a ještě r. 1673 jeden pustý s 120 m., 2 po 60 m. . . . Usedlosti všechny, osedlé a pusté, byly pak nově rozděleny, a mělo potom 24 osedlých r. 1750: 9 po 44—45 m., ostatní po 15 m.; jeden statek se 105 m. vzala si vrchnost. Platili úroků půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě dohromady 14 zl. 55$^1/_2$ kr., viničného 5 zl. 12 kr., o hromicích 3 zl. 4 kr., odúmrtného 1 zl. 42 kr., z masného krámu 3 zl.; dávali 22 slepic a 135 vajec a robotovali oněch 9 sedláků s potahem týdně po 2 dnech celý rok, ostatní pěšky 3 dni. Roku 1834 patřilo zde k tomuto dílu 44 domů, 276 obyvatelů.

Tvořili pro sebe zvlášť obec a měli na pečeti obecní nápis: „Peczet . . . Welikého Orzechowiho“.

Trati jejich se jmenovaly: Velké pole, Novosad, za příkopy . . . Obec tato jmenovala se po klášteru „Anenská“ nebo „strana Blažovská“, později „Sokolnická“, druhá „Petrská“ nebo „Podolská“.

2. díl kapituly sv. Petra a Pavla, připojen k panství Podolskému (v. t.), měl 3$^1/_3$lánu poddan ských nebo-li 874$^1/_2$ m. polí dle měření r. 1656; r. 1750: 626 m. polí orných, 10$^6/_8$ m. zahrad, 28$^1/_2$ m. pastvin, 12$^5/_8$ m. vinic, luk po 32$^1/_4$ vozu sena a otavy, lesa 15$^1/_2$ m.; — domů před válkou 30letou 21, z nich po válce jen 7, r. 1656—73. 11 osedlých, ostatní pusté se 288 m. polí; r. 1750: 28 osedlých (8 půllánů, 13 čtvrtlánů, 7 chalup). Platili úroku o sv. Jiří a sv. Václavě úhrnem po 8 zl. 12 kr., polního úroku 12 zl, lesního 2 zl. 8 kr., ze dvora 14 zl., dávali 21 slepic a robotovali půlláníci: týdně po 1$^1/_2$ dne s potahem, čtvrtláníci po 3 a chalupníci po 1 dni pěšky. R. 1834 patřilo k 2. dílu 48 domů, 250 obyvatelů.

Tvořili také pro sebe zvlášť obec. Pečeť měli z r. 1740 a na ní nápis: „Peczet opeczni Welkiho Worzechowa“ 1740 a znakem strom (ořech, vyobrazena jest na str. 32. III. č. 8.).

Jmění obecní bylo: 6$^1/_2$ m. polí, 28$^1/_2$ m. pastvin, 15$^1/_2$ m. lesa a výčep vína ročně 20$^2/_3$ vědra.

Trati se jmenovaly r. 1749: za příkopem, Kapitulky, na Hakerlink (teď Akrlíky), na Hunzlích, Novosady, na Randlíkách, v Čelosích; louky na Vobranách.

Vrchnost měla zde dvůr a při něm 246 m. polí, luk jen po 2 vozy sena a 1 vůz otavy.

Mimo to byl zde svobodnický dvůr s 259 m. polí, 2 m. zahrady, luk po 8 čtyrspřežných vozů sena a 5 dvouspřežných vozů otavy, z něhož dostával farář desátý mandel. R. 1604 drželi je Řehoř Vach (Václav) z Ořechového a Řehoř Elbel z Hartungsdorfu; r. 1710. Fr. Lev Lukavecký rytíř z Lukavce, jenž t. r. dal k záduši 4 m. polí; r. 1750. Kolumban a Pfefferhofer. Panský dvůr byl r. 1785 zrušen a mezi poddané rozdělen; místo jmenuje se „Svadilov".

Oba díly měly tedy dohromady 7 lánů neboli 1558$^1/_2$ m. polí, r. 1750: 1402 m. polí orných, 19$^1/_4$ m. zahrad, ostatní, jak u 2. dílu jest podáno; — domů s počátku XVII. století 47, z nich po 30leté válce 25 osedlých, ostatní pusté s 513 m. polí, r. 1750. 52 osedlých;

r. 1790: 67 domů, 403 obyv., r. 1834: 92 domů, 526 obyv., r. 1869: 100 domů, 611 obyv., r. 1880: 108 domů, 620 obyv., českých, 612 katolíků, 8 židů; r. 1890: 129 domů, 762 obyv., z nich 752 katolíků, 9 evangelíků, 1 žid; 760 Čechů.

Víry bývali katolické, později v XVI. století evangelíci. R. 1571. jmenuje se tu ženatý kněz Jan, rodem z Tábora v Čechách, kterýž opustil víru katolickou, byl sesazen, ale potom učiniv pokání opět byl jinam ustanoven. Nejdéle tu působili faráři: 21 let P. Jan Mitrenka r. 1787—1808, a přes 30 let nynější P. Ant. Páral, nar. v Drnovicích r. 1828, farářem zde od r. 1862, konsistorní rada, vyznamenán zlatým křížem záslužným. V blahé paměti chová lid také bývalého faráře P. Fr. Maršovského, jenž tu blahodárně působil od r. 1851—1862, a stal se arciknězem a čestným kanovníkem v Brně.

Kostel Všech svatých stojí na výšině nad obcí, původně gotického slohu, však opravami pozměněn hlavně r. 1704—5. Na věži jsou 4 zvony, z nich nejstarší jest z r. 1494 a 2. z r. 1565. Pomýšlí se pak, aby vystaven byl nový kostel. I sebráno posud k 16 000 zl, k čemuž nejvíce přispěl pan farář Páral skoro 6000 zl.

Kolem kostela je starý hřbitov, nový dále stranou jihovýchodně, kde pochovávají z obou zdejších dědin a z Hajan.

Pradávné pohřebiště bylo, kde stojí Boží muka.

K záduší patří přes 100 měřic polí. R. 1890 měla farní osada 1769 katolíků.

Škola bývala tu již před 30letou válkou, jako v jiných osadách farních; ale v ní přestala a nově zřízena byla r. 1689; jednotřídní zůstala až do r. 1877.; roku 1892 měla ve 3 třídách 359 dětí, dvakráte tolik, co bylo r. 1856; přes 300 má jich od r. 1878. Nejdéle působili tu učitelové: Leopold Baar 51 let, r. 1811—1862, po něm Frant. Bakeš r. 1862–66, načež učitelem v Líšni a r. 1874–88. opět zde. Jest nyní majetníkem statku Ořechoviček (v. t.). Nynější nadučitel Frant. Kyselka podal k „Vlastivědě moravské“ bedlivě složené zprávy o svém působišti.

Příjmy učitelské bývaly:

„Každý pololáník strany Sokolnické platil ročně 8 kr. v. č., celoláník 10 kr. v. m., od pololáníka strany Podolské dostával učitel 9 kr. a od familiantů čís. 71., 89. a 90. bral 4½ kr. Čtvrtníci dávali tolik peněz jako pololáníci. Mimo to dostával obilí a sice od celoláníka ¼ a 1 mejtník, od pololáníka ¼ a od čtvrtláníka ⅛ měřice žita ročně, což činilo v Ořechovém 8 měřic, v Ořechovičkách 4 měřice žita.

Dále dostával od každého majitele gruntu třikráte do roka koláč, a to k svátkům vánočním, svatodušním a k hodům. Koláče ty dostával i z Hajan, odkudž ani obilí ani peněz nedostával. Jakožto školní plat dostával od dítěte I. třídy týdně 1 kr., od dítěte II. třídy 2 kr. týdně; každý majetník gruntu za své školou povinné dítě 2 pecny, za dvě neb více školou povinných dětí 3 pecny chleba ročně, z nichž každý nejméně 9½ libry těžký býti musel.

Blažovská vrchnost dávala učiteli jako deputát 6 sáhů, k otopení třídy 4 sáhy dřeva, Podolská vrchnost 1½ sáhu dřeva a Hajanská ½ sáhu.

Mimo to dostával učitel od vrchnosti Blažovské 2 míry pšenice, 2 míry hrachu a sud piva.“

Obec má jmění 300 měřic polí, strání, pastvin a lesa. Mimo všeobecné pohromy válečné a živelné utrpěla požárem r. 1791 a 1837, kdy téměř celá osada shořela.

Mají tu spolek vojenských vysloužilců a hasičský, jejž založili r. 1881 společně s Ořechovičkami.*)

*) Cod. dipl. Mor. II. 279, 298, 329, VI. 81—84, 344, 354; VII. 182, X. 90, 93; D. z. B. tisk. 19, 29, 40, 89, 93, 94, 95, 135; Reg. dom. 142. pod. 164.

Ořechovičky,

jinak Ořechovíčko, Ořechovice, chybně dle německého Klein-Urhau také někdy Malý Ořechov nazvané, vesnice 3·95 km.^{2} rozlohy, souvisejí tak s obcí předešlou, že domy obou dědin jejich dílech na „Ješkově“ a „Svadilově“ vedle sebe stojí. Ješkov sluje po bývalém pánu svém Ješkovi z Lomnice (v. str. 236). Původně když Ořechovičky byly založeny, dělil je panský dvůr a zahrada r. 1317 rozdělená (v. str. 235). Místo bývalého dvora stojí od r. 1785 část obou dědin jménem Svadilov (str. 237).

I mají stejné osudy a změny. V četných pamětech nečiní se mezi nimi rozdílu a píší se obě stejně Ořechov neb Ořechové, Ořechoví.*)

R. 1317 zapsala Ořechovičky klášteru sv. Anny v Brně paní Kateřina z Lomnice, kdyby po smrti jejích dětí nebylo mužských potomkův, a syn její Vznata slíbil t. r., že 1 rok po smrti matky své dá úrok z dědictví toho klášteru a dvě léna ponechá služebníku Maršovi, jež mu nebožtík otec Tas byl odkázal. Před smrtí r. 1333 odkázala paní Kateřina znova statek svůj onomu klášteru: Ořechovičky s celým úrokem, vyjmouc půl dědiny pro vnučky Kateřinu, dceru Janovu, a Elišku, dceru Vznatovu, ale jen když zůstanou v klášteře. Po smrti jejich mělo vše připadnouti klášteru. Dvůr se zahradou vedle ležící odkázala synu Vznatovi z Lomnice až do jeho smrti. On pak r. 1339 odkázal jemu Moutnice a dceři své Elišce do její smrti 64 gr. ročního úroku z Ořechového a celý úrok z „Ořechovic“. Po smrti Eliščině připadlo to vše klášteru**) a přiděleno k jeho panství Blažejovskému (u Slavkova). Díl Ořechoviček s 1 poplažním dvorem patřil tehdy klášteru Rajhradskému.***) R. 1339 najali dvůr Vaněk

---

*) Tím se vysvětluje, že některé zprávy o nich dvou neb o jiných osadách toho jména byly posud zaměněny. Přirovnáme-li je k pozdějším zápisům podrobným, vysvítá rozdíl, jaký tuto klademe.

**) Na dvoře tom nepochybně byl osedlý Mikukáš z Ořechového, po němž zůstali (r. 1343) synové Peregrin, Ondřej, Filip a Prechtlin. (Cod. VII. 369.) Na prvního upomíná kaple sv. Peregrina a vrch téhož jména severovýchodně odtud, a díl Ořechoviček v té straně „Kerendov“ záměnou místo „Perendov“ (jako křepelice = přepelice).

***) Při založení kláštera Rajhradského, ani r. 1048 nepatřily mu. Listy Břetislava r. 1045 a 1048 jich nejmenují. (Cod. I. 118, 122 a Regesta Boh. et Mor. I. 44—46.) Díl Ořechoviček měl tedy klášter Rajhradský později.

a Štěpán, poddaní z Rajhradu, od kláštera na 6 let za roční plat $^1/_2$5 hř. R. 1436 držel jej dědičně Jan z Černovic za 14 hř. a roční úrok 2 hř. R. 1687 klášter koupil nazpět dvůr, ale po 8 letech zase jej prodal Fil. Gerstmannovi z Gerstenfeldu.

K 1. dílu sv. Anny patřily skoro 3 lány nebo dle výměry r. 1656: 855 měr polí I. a II. třídy, r. 1750: 553$^1/_2$ m. polí orných, 79$^1/_2$ m. ladem ležících, 7$^7/_8$ m. zahrad, 9$^3/_8$ m. pastvin, louky jen po $^1/_2$ vozu sena; — domů na počátku XVII. století 28, po 30leté válce jen 18 osedlých (1 po 120 m. polí, 1 po 90, 1 po 75, 2 po 60 m., ostatní po 6—15 m.); 10 pustých s 210 m. polí; r. 1750: 24 osedlé (měli po novém rozdělení pozemků 1 po 51 m., 4 po 47 m., 1 po 43 m., ostatní po 9—15 m.). Platili úroku o sv. Jiří 7 zl. 1 kr., o sv. Václavě 12 zl. 52 kr., z luk 14 zl., viničného 9 zl. 52 kr., o hromicích 3 zl. 16 kr., za odúmrtí 2 zl. 30 kr., dávali úhrnem 38 slepic a 240 vajec a robotovali 9 sedláků týdně po 2 dnech s potahem a 15 čtvrtláníků po 3 dnech pěšky.

Vrchnost měla zde t. r. poplužní dvůr s 324 m. polí, 4 m. zahrady, kovárnu, z níž dostávala ročně 8 zl., a mlýn „Obravský neb Ořechovičský“, jinak Anenský na Obravě, z něho platu 120 zl. Dvůr byl r. 1784 mezi osedlé rozdělen.

Poddaní tvořili pro sebe obec, majíce svého purkmistra a radní, na obecní pečeti znakem 2 hrozny a kosíř (vyobrazeno na str. 30., I. č. 9.)

Obecní jmění bylo 6 m. polí. Trati se jmenují: na Strážně, na Rybářkách, u Spáleného mlýna, na Kabátech, na Meziboří m...

R. 1834 bylo na tom díle 68 domův a 410 obyv., 1 svobodnický dvůr a hospoda.

2. Na 2. menším díle kláštera Rajhradského byl svobodnický dvůr s vinopalnou. V polovici XVIII. století měl 71$^1/_2$ m. polí a 4 m. zahrady; r. 1750: 6 chalupníků, jimž každému přenecháno po 12 m. polí ve 3 stranách; za to byli povinni konati robotu: každý $^1/_2$ roku týdně 3 dni, od sv. Jiří do sv. Václava 4 dni pěšky. R. 1834 bylo 12 domků, 114 obyvatelů, a odprodej domků byl r. 1841 povolen (čís. d. 30./1. a 2., 31.—35., 37., 83., 84./38. a 85.).

Když byl klášter sv. Anny r. 1782 zrušen, držel panství jeho náboženský fond, a r. 1822 koupil je hrabě Fr. Dietrichstein a připojil k panství Sokolnickému. Z 2. dílu Ořechoviček byl utvořen pak zvláštní statek. Má 68 ha. polí

a 6 ha. lesa. Drží jej nyní bývalý nadučitel z Ořechového František Bakeš (v. str. 238), působí horlivě s manželkou svou Lucií, roz. Wanklovou, k poznání a zachování starobylých památek, zvláště lidových a uspořádali zde r. 1888 velkou národní slavnost s „Královničkami" a „svatbu", roku 1892 národopisnou výstavku. Paní Lucie Bakešová napsala také dobré příspěvky do Časopisu vlasteneckého musea Olomouckého, na př. r. 1885. „Umělé jeskyně, lochy a pečery", kde pojednává též o nalezených památkách toho druhu v krajině zdejší.

Celá nynější katast. a politická obec Ořechovičky měla r. 1790: 52 domů, 302 obyv., r. 1834: 87 domů, 524 obyv., r. 1869: 106 domů, 664 obyv., r. 1880: 122 domů, 776 obyv., katolických a českých, r. 1890: 130 domů, 839 obyvatelů.

Lid z velké části, jako vůbec okolo Brna, pracuje v rozličných továrnách Brněnských. Založili si tu potravní spolek „Oul". Zvyky, kroj a jiné úkazy národního života jsou, jako v dědině vedlejší (v. str. 231—235). U domu zachoval se výstupek „žundr" jen u jednoho.

V obvodu obou sousedních dědin nalezeny jsou rozličné památky nejdávnějších obyvatelů zdejších: lochy v Ořechovém, Ořechovičkách a Štikovicích, pravěké Hradiště na vrchu u Spáleného mlýna nad Obravou, na němž byly nalezeny mlaty z hadce, překrásně leštěné, mnoho střepů hliněných z nádob ohromné velikosti a tlouštky, mísky malé, jemné, částky hrnečků, vše ze žluté hlíny bez kruhu hrnčířského spracováno; několik dlátek kamenných, nožíků pazourkových, kamen na mletí obilí a j. v.; asi 200 kroků od hradiště velké popelnice, na vysočině pak dále na polích, cestách, pastvinách a jinde roztroušená dláta kamenná, nožíky z pazourku rozličného tvaru.

V okolí vystupují vrchy přes 300 m., severně Lysý vrch, na něm kaple sv. Peregrina, jihozápadně u Štikovic Křiby.*)

Ořešín,

vesnice severně od Brna 8 km., na svahu táhlého vrchu, stranou u cesty do Vranova, katast. a polit. obec 3·06 km.^{2}, někdy $1^{8}/_{64}$ lánu neboli 235 měr III. třídy polí, $1^{1}/_{4}$ m. zahrad, 3 m.

*) Cod. dipl. Mor. VI. 81—84, 354; VII. 160, 182; Reg. dom. 233, 194, podd. 166. Časopis vlast. musejního spolku Olomuckého II. 74—76 a III. 129.

pastvin, luk po $4^3/_4$ vozu sena a otavy, 13 měr lesa; po 30leté válce zůstalo r. 1656 pustých rolí 90 měr, r. 1673 45 měr a ještě r. 1750 6 měr ladem a $10^1/_4$ m. pustých; — domů bývalo tehdy 9 (3 po 45 m., 1 po 35, 2 po 19 a 3 po 9 m.), po válce 7 osedlých a 2 pusté, r. 1673 jeden pustý; r. 1750: 9 (3 lány, jeden $^3/_4$l., 3 půllány, 1 čtvrtlán a 1 chalupa bez rolí), roku 1790: 21 domů, 96 obyv., roku 1834: 27 domů, 152 obyv., roku 1869: 29 domů, 166 obyv., roku 1890: 36 domů, 217 obyv., z nich 1 evangelík, ostatní katolíci, Čechové.

Patřil klášteru Zábrdovskému do l. 1327, kdy prodal jej Králové klášteru na Starém Brně za 40 hř., jednu po 64 groších. Vrchnost měla tu r. 1750: rybník na 15 kop ryb, 2 lesy, u vsi 810 m. a „na Bílové“ 482 měr. Osadníci platili ročně úroku o sv. Václavě 8 zl., úroku polního 3 zl. a lučního 4 zl. 10 kr.; robotovali týdně: 3 z lánu dvouspřežně $^3/_4$ roku po 3 dnech s koni, $^1/_4$ roku po 4 dnech; 1 ze $^3/_4$lánu $^3/_4$ roku 2 dni, $^1/_4$ roku 3 dni; 3 z $^1/_2$lánu po 3, $^1/_4$ roku po 6 dnech pěší roboty; 1 ze $^1/_4$lánu $1^1/_2$ dne, $^1/_4$ roku 3 dni pěšky; 1 chalupník 1 den, $^1/_4$ roku 2 dni.

K farní osadě přísluší do Řečkovic, kam také do školy chodili, než byla samostatná škola v Jehnicích založena (2 km.).

Ze starých rodin udržela rodný dům v XVIII. století nejdéle rodina Dostalova.

Obecní jmění bylo v XVIII. století: pastvina 3 m. „v Rakovci“ a lesa 8 měr „Občina“; jiné trati slovou: v Brankách, Horka, pod Lubnem, pod Újezdem, v Babích, v Babích dolech, les Spálenisko, Svitava; nyní: před Žlíbkem, za Žlíbkem, Bubla, na Újezdě, na Pískách, Kubánky.

Nad Ořešínem táhnou se vrchy vzhůru k Vranovu přes 400 m. Pode vsí u cesty do Jehnic jest cihelna.*)

Ostopovice,

ve starých pamětech nejdříve a častěji lépe Ostupovice (1237, 1318, 1360—71, 1381, 1399—1412, 1416, 1437, 1466 a j.), Hostupovice (1378), jinak Ustopovice (1376, 1378), Ustupovice (1412, 1447), Hustopovice (1674, 1749), Vostopovice, ves v údolí jihozápadně od Brna 5 km., katast. a polit. obec 3·81 km.², mívaly

*) Cod. dipl. Mor. VI. 307; Reg. dom. 183, podd. 145.

$5^{22}/_{64}$ lánu neboli $351^{5}/_{8}$ m. I. a tolikéž m. II. třídy, polí a vinic I. tř. $50^{3}/_{8}$ m. a II. tř. $57^{3}/_{8}$ m.; r. 1750: $758^{1}/_{8}$ m. polí orných, $49^{4}/_{8}$ m. ladem ležících a $22^{4}/_{8}$ m. pustých, $9^{1}/_{2}$ zahrad, 37 m. pastvin, $126^{2}/_{8}$ m. vinic a luk po $66^{1}/_{4}$ vozu sena; — domů: na počátku XVII. století 22, z nich po 30leté válce 3 pusté bez polí; r. 1674 všecky osazeny, ale pustých vinic zůstávalo 22 měr. Živnosti velké měly: 1 dvoulán n. 120 m., druhá $1^{1}/_{2}$ lánu n. 90 m., 5 po lánu n. 60 m., 2 půllány, 8 čtvrtlánů; 2 domky měly pole, 3 bez nich. Vrchnost koupila dvoulán, jiné rozdělila, a byly pak r. 1750: 5 po lánu, 7 po $^{1}/_{2}$lánu, 14 po $^{1}/_{4}$lánu; r. 1790: 40 domů, 262 obyv., r. 1834: 99 domů, 368 obyv., r. 1869: 74 domů, 419 obyv., r. 1880: 82 domů, 428 obyv., katolíků, 415 Čechů, 12 Němců, 1 jiné národnosti; r. 1890: 87 domů, 525 obyv., katolíků, z nich 3 obcovací řeči německé, ostatní Čechové.

Nejprve se jmenují r. 1237 v listě krále Václava, jímž vyměnil své statky v blízkých Bosonohách za jiné (str. 61), a svědkem byl mimo jiné „mistr (doktor) Štěpán z Ostupovic“.

Bývaly samostatným statkem a sídlem panským, později rozděleným. Stávaly zde tvrz a svobodnické dvory. Biskupský kostel v Olomouci měl tu 1 lán, jejž jako léno držel r. 1318—26 Benek. V polovici XIV. stol. měl zde Marek, měšťan Brněnský, 1 dvůr s příslušenstvím, prodal jej r. 1351 Boleslavovi z Krumsina za 131 hř. a tento r. 1353 bratřím Vilémovi a Závišovi z Rychemburka.

Jiný dvůr zde prodal r. 1360 Alšík z Martinic Mysliborovi, jenž byl kuchařem markraběnčiným, druhého roku 1361 přikoupil dvůr od Viléma z Rychemburka a jmenoval se pak „z Ostupovic“ (1371).

Jan z Ostopovic prodal svůj dvůr zde r. 1376 Janu Ortlinovi, měšťanu Brněnskému, jenž téhož roku koupil ještě od měšťana Václava řečeného Marka jeho díl v Ostopovicích a prodal r. 1378 vše Filipovi ze Svojanova, nejvyššímu maršálkovi moravského markraběte. Tento držel celou dědinu a zapsal 8 kop gr. na Ostopovicích kanovníku Petrovi u sv. Petra v Brně (na jednom dvoře) a r. 1381 své manželce Anně 350 kop gr. „na celé vsi Ostupovicích“. Když tato ovdověla a po druhé se vdala, přijala na spolek druhého manžela Beneše ze Syrovic.

R. 1412 koupil Mikeš řečený Lyska z Chrudichrom ves „Ustupovice“ se dvorem, jenž platil oněch 8 kop gr. kapitule

sv. Petra v Brně, přijal t. r. na spolek kanovníka Lučka z Březníka a Ctibora syna Dupníkova z Nětkovic; potom r. 1416 Luček přijal na spolek kanovníka Františka z Pačova a Jana řeč. Racka z Dambořic.

Po 21 letech prodal r. 1437 Jan Racek z Mrdic jinak z Dambořic „půl vsi Ostupovic“ s lidmi poddanými a s půl dvorem Janu Babkovi ze Senice a Hanušovi řeč. Švábovi z Temenic a současně daroval oběma těmto novým pánům druhou „polovici Ostupovic“ s lidmi a $^1/_2$ dvorem kanovník František z Pačova. Po Janovi Babkovi držel Ostupovice Jindřich Babka ze Senice odtud „z Ostupovic“, pak Jan Petrovský z Hrochova, jenž odkázal je r. 1530 svým vnučkám Apoloně a Dorotě z Janovic, od r. 1540 měšťan Brněnský Matyáš Munka z Ejvančic, který koupiv 1. díl Troubska, Ostupovice k němu připojil. Tvrz byla t. r. již pustá.

Jaké byly zde poddanské poměry, stojí dále u Troubska.

Vrchnost měla tu r. 1750: dvůr, při něm polí panských $60^6/_8$ m. a 120 m. poddanských přikoupených, vinice v Hájku $4^2/_8$ m. a pustou tvrz.

Někdejší svobodnické dvory staly se poddanskými.

Dědina utrpěla válkami, jež citelně dotkly se celé krajiny, hlavně od Francouzů r. 1805 a 1809, a požáry. I v nejhorších dobách od 30leté války 100 let udržely rodný dům rodiny jménem: Doubrava, Horák a Novotný.

V duchovní správě patří k Troubsku, kam i do školy chodívali, než měli svou vlastní (před r. 1834), r. 1892 v 1 třídě 86 školních dětí. Uprostřed vsi jest kaplička.

Obec měla jmění r. 1749; polí $3^1/_2$ m. orných a 17 m. pustých „v Šelší“, pastvin 50 měr; r. 1766 jen $1^7/_8$ m. polí orných, 3 m. ladem ležících a 1 m. pustou; na staré pečeti nápis s letopočtem: „Sigillm in Oztopowycz 1647“ a znakem hrozen a kosíř.

Když stavěli zde silnici, našly se u samé obce kusy pravěkých nádob a kosti zvířecí, podobně i na polích mezi novou silnicí a lukami u potoka Bosonožského.

Spolek tu mají vojenští vysloužilci.

Trati slují: na Vranách, na Černých klínkách, v Černých padělkách, v Šelší, v Bezancích, ke kostelu, u Podskalky; louky v Klučankách, vinice Netroufalky, v Beráncích a j.

V obvodu dědiny jest jihozáp. za Přední horou Podskalský mlýn a sev.-vých. stanice společnosti státní dráhy; jižně vystupuje Přední hora 313 m. a Vysoká hora 335 m. nad hladinou mořskou, 70—100 nad údolím.*)

Petrohradská ulice,

jinak Petrovská ulice, vesnice u samého Brna jihovýchodně podél silnice u řeky Ponávky, nazvaná po kapitule u sv. Petra v Brně, k jejíž panství náležela. Založena byla v 1. polovici XVIII. století; r. 1750 platili úroku domovního 63 zl. R. 1790 bylo tu již 19 dílem velmi hezkých domů se zahradami, 58 rodin, 213 obyvatelů; r. 1834: 21 domů, 297 obyv., továrna, hostinec a veřejná zahrada pro lid; r. 1869: 20 domů, 620 obyvatelů; r. 1880: 21 domů, 635 obyv., z nich 624 katolíků, 9 evangelíků, 2 židé, 153 Čechů, 465 Němců, 9 jiné národnosti; r. 1890: 21 domů, 737 obyv., z nich 728 katolíků, 8 evangelíků, 1 žid; 270 Čechů, 457 Němců a 1 jiné národnosti.

Připojena jest k politické obci a farní osadě v Komárově.

Podolí,

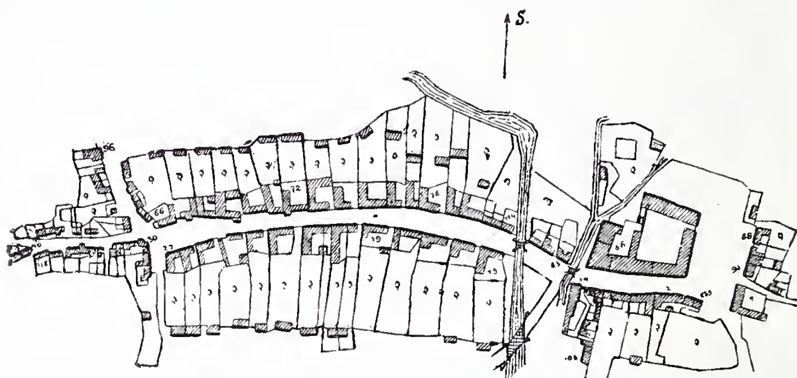
původně 2 vsi: 1. Křičeň, Gryczin, Gruczen, dle toho německy Kritschen, ves se zámkem.**) 2. Podolí, později (ve XV. století) v jedno spojená vesnice východně od Brna 7 km., katast. a pol. velká obec 6·13 km.^{2}, v údolí na obou březích Říčky: na levém zámek a menší počet domů od sebe většinou oddělených (bývalá ves Křičeň), na pravém vlastní obec Podolí vystavena ve 2 řadách domů, v nejstarší části u Říčky těsně vedle sebe stojících (viz obr. 57.).

*) D. z. B. II. 5, 22, 25, 29, 44, 45, 65; IV. 24, 35; V. 29; VIII. 22, 23, 57, 63; X. 3, 5; XII. 6; XX. 23; XXII. 20; Knihy půhonné V., 272, 456; Reg. Boh. et Mor. I. 430; Cod. d. Mor. VII. 838; Reg. dom. 137, podd. 211. Výroční zpráva musejního spolku v Brně za r. 1898 str. 8.

**) „Villa Gryczin“ psáno je r. 1350 v deskách zemských Brněnských (I. 16), a na straně současně poznamenáno, že tato ves nazývá se jiným jménem Podolí („que villa Podole alio nomine dicitur“). R. 1386 opět se jmenuje Křičeň (v paměti o „vsi Vázanicích u vsi, která slove Křičeň, ležící“, Cod. XI. 342: „villa Vazanicz penes villam, que dicitur Gruczen, situata.“)

Mívala $10^{4}/_{64}$ lánu neboli r. 1656 1369 m. polí I. a II. tř. a 184 m. vinic, z nich pustých 580 m. polí a 54 m. vinic; r. 1673 ještě pustých 474 m. polí a 54 m. vinic; r. 1750: $1647^{5}/_{8}$ m. polí orných, $2^{5}/_{8}$ m. pustých, $8^{1}/_{2}$ m. zahrad, $43^{1}/_{2}$ m. pastvin, luk po $124^{1}/_{2}$ vozu, 7 m. lesa; — domů na počátku XVII. století 39, z nich r. 1645 pouze 10 obydlených, r. 1656 a 1673 27, ostatní pusté; r. 1750: 39 osedlých (8 lánů, 24 půllánů, 7 chalup);

r. 1790: 73 domů, 440 obyv., r. 1834: 99 domů, 606 obyv., r. 1869: 126 domů, 793 obyv., r. 1880: 141 domů, 767 obyv., Čechů, 765 katolíků a 2 židé; r. 1890: 145 domů, 955 obyvatelů českých, vyjma 1 žida všichni katolíci.

Obraz 57. Půdorys Podolí.

Podolí patřívalo klášteru Zábrdovskému (r. 1237), potom několika pánům, jak staré známé paměti praví: 1. díl (Křičeň) v 1. polovici XIV. století měl Jan Eberhard, měšťan Brněnský; po jeho smrti prodala r. 1350 vdova Markéta kapitule sv. Petra „ve vsi Gryczině dvůr s 2 poplužím a $14^{1}/_{2}$ lánu, s krčmami a dvorci, lukami, pastvinami, vodami se vším příslušenstvím a 2 dvorce ve vsi Vážanech (zaniklé teď vsi u Podolí) s plným panstvím; — 2. díl (Podolí) měl Hereš z Lelekovic (v. t.) v Podolí 2 lány a ve Vážanech 4 lány; r. 1358 dal na nich věna své manželce Elišce 64 hř. Nástupce jejich Vznata z Lelekovic prodal kapitule sv. Petra r. 1369 v Podolí 4 lány, 1 dvorec a 1 krčmu, v Želovicích (druhé zaniklé vsi u Podolí) 3 lány a

1 dvorec, ve vsi Vážanech $3^1/_2$ lánu a v Bedřichovicích $9^1/_2$ lánu a j.; r. 1373 pak 5 lánův úročních s plným právem a panstvím. Kapitula spojila tak celou dědinu v jedno a učinila ji úředním sídlem celého panství svého. Vznata z Lelekovic nechal si jen dvorec, který prodal již r. 1374 dětem Ondřeje z Lelekovic, synu Jeníkovi a dceři Dorotě. Markéta, sestra Buška z Lelekovic, provdaná za Peška řeč. Hrabě z Damic odjinud z Nové Vsi, měla tu po otci (Heršovi) zapsáno věna 95 hř. na Podolí, Želovicích a Vážanech, dala je manželovi r. 1361, a ten po smrti její r. 1364 Budislavovi z Našiměřic. — Panenskému klášteru Matky Boží v Brně patřil zde mlýn.

Vrchnost měla tu r. 1750 poplužní dvůr, pivovar, hospodu a vinice. K panství náležely celé obce: Bedřichovice, Bohonice, Jeršpice Dolní a Horní, Komárov, Mokrá, Nebovidy, Podolí, Prace, Starý Rousinov, Velešovice, Zvonovice, ulice Brněnské: Dornich, Hartlova, Polní a Cejl; díl Ořechového a zaniklé teď vsi Vážany a Želovice.

Poddanských rolí bylo $74^1/_2$ lánu, neboli $10873^1/_2$ m. polí a $325^7/_8$ m. vinic; s počátku XVII. století 414 domů, po 30leté válce 292 osedlých, 122 pusté se 3542 m. polí; r. 1673 ještě 109 pustých a při nich 2586 m. polí a $69^1/_2$ m. vinic pustých.

Panské dvory měly r. 1750:

	polí	zahrad	pastvin	z luk sena	a otavy
Podolí	580 m.	5 m.	— m.	20 v.	6 v.
Velešovice . . .	565 „	— „	$205^1/_2$ „	70 „	24 „
Komárov	348 „	33 „	— „	39 „	25 „
Ořechové	246 „	— „	— „	2 „	1 „

Dvůr v Pracích maje r. 1750 386 m. poddanských polí, $^3/_8$ m. zahrady a louky po $^1/_4$ vozu, byl počítán jakožto poddanský.

Ke dvoru v Podolí připojila vrchnost poddanských polí Velatických 89 m. „na Vážanech“ od zaniklé vsi tohoto jména. Vinice měla u Podolí 20 m., u Velešovic 5 m., u Nebovid 7 m.; rybníky u Velešovic Dolní rybník na 50 kop kaprů, u Bedřichovic „Pindulku“ na 25 kop; pivovar v Podolí na 1467 sudů piva; lesy u Komárova „Luh“ 291 m., u Mokré 1279 m., u Nebovid 189 m., u Řečkovských hranic kus lesa „Ořešín“ nazvaného 53 m., úhrnem 1812 m.; hospody v Podolí, Bedřichovicích,

Mokré a Komárově, mlýny 2 u Mokré, u Velešovic, 2 u Komárova na Svratce a Svitavě; kovárnu v Podolí a Komárově.

Svobodnické dvory byly na panství: na Cejlu u Brna Sinzendorfský 78 m. polí a 11 m. zahrad a na pozemku probošta u sv. Petra někdy Waldorfský.

Desátek brala vrchnost sama z Velešovic v zrně a slámě pšenici, žito, ječmen, oves a proso, z Nebovid v zrně pšenici, ječmen a oves, z Bohonic a Ořechového v zrně ječmen a oves.

Poddanské platy a roboty zvětšily se do polovice XVIII. století jako jinde, a byly povinny dávati úroku o sv. Jiří a Václavě neb o sv. Václavě ročně a robotovati $^3/_4$ roku od podzimku do jara:

Obce	Úroku půlletně		Viničného		Slepice	Vejce	Roboty týdně			
							s potahem		pěšky	
	zl.	kr.	zl.	kr			z 1 l.	z $^1/_2$ l.	z $^1/_4$ l	chal.
Bedřichovice	7	37	—	—	63	—	3	$1^1/_2$	—	1
Bohonice	V.26	44	7	31	$58^1/_2$	266	—	$1^1/_2$	3	—
Jeršpice Dolní	J. 3 V.12	18 6	—	—	$125^1/_2$	360	3	—	3	1
„ Horní	J. 25 V.22	43 25	—	—	$66^1/_2$	180	3	—	3	1
Komárov	V.33	15	—	—	113	—	—	$1^1/_2$	3	1
Mokrá	2	12	3	15	28	74	—	$1^1/_2$	—	1
Nebovidy	V.17	44	72	—	60	—	—	$1^1/_2$	3	—
Podolí	18	35	66	30	120	480	3	$1^1/_2$	—	1
Prace	19	37	7	—	28	405	3	$1^1/_2$	—	1
Rousinov St.	11	36	—	—	—	—	3	$1^1/_2$	3	1
Zvonovice	56	50	—	—	20	—	—	—	—	—

Mimo to platily obce, když měly od vrchnosti nějaké pole, louky a j.; odúmrtné platili ve Zvonovicích; avšak robotu v nejpilnějším čase pro hospodáře, od sv. Jana do sv. Václava, museli konati dvojnásobně, co dříve: sedláci se 2 koni a čtvrtláníci 6 dní týdně, půlláníci 3 dni s potahem; jen chalupníci robotovali pěšky stejně, jako jindy, po tři dni týdně.

Později, když robota dle patentu r. 1775 byla zmenšena, ponechala si vrchnost jen 2 dvory, v Podolí a Velešovicích, ostatní rozdělila mezi poddané; na počátku XIX. století zrušila také rybníky.

Celé panství mělo r. 1834 úhrnem 7084 jiter 1069□⁰, totiž:

	panské:		poddanské:	
role	604 jit.	116□⁰,	4709 jit.	367□⁰,
rybníky a louky . . .	123 „	230 „	358 „	775 „
zahrady	23 „	1519 „	99 „	604 „
pastviny	84 „	353 „	401 „	204 „
vinice	— „	— „	103 „	115 „
lesy	633 „	275 „	6 „	716 „

Hájemství byla: u Mokré, Rajský u Komořan a Nebovidský. Nyní patří velkostatku Podolskému zámek, dvůr, sladovna a 699 ha. pozemků, totiž: polí 387·5, luk 4·8, zahrad 1·2, pastvin 4·9, neplodné půdy 4, lesa 295·1 ha.

K duchovní správě přísluší Podolí od dávna k Šlapánicům, a chodívali také tam do školy.

Vlastní kostel filialní sv. Jana Nep. vystavěli si r. 1898 u potoka Říčky naproti škole k jubileu 50letého panování císaře a krále Františka Josefa I. ve slohu románském dle nákresů prof. V. Dvořáka a K. Welzla v Brně; loď 10 m. vysoká s 10 okny, v presbyteriu krásný hlavní oltář, darován od nejdůst biskupa Brněnského Dra. Františka Bauera, proveden od J. Tomoly v Brně, pěkná kazatelna z dílny bratří Bušků v Sychrově; na kůru cenné varhany darovány od nejd. preláta Dra. Fr. Zeiberta; na severní straně kostela věž 32 m. vysoká; chrám v celku ladný a umělecky krásně proveden. Vysvěcen byl dne 7. května 1899.

Školu měli tu na konci XVIII. století filialní, před r. 1834 samostatnou jednotřídní, později dvoutřídní s více než 200 žáky, od r. 1899 trojtřídní. Nadučitelem byl od r. 1891 Ant. Lang, t. č. v Žabovřeskách u Brna, od r. 1897 Václav Kubica.

Obec měla 56 m. polí, 43½ m. pastvin, luk po 1½ vozu, lesa 7 m., starou pečeť s nápisem: „Peczet obecní Podolí 1644“ a znakem ptáčka na větvi (vyobrazeno str. 32, III. č. 6.).

Do r. 1667 udělali z mnoha vinic pole.

K obci patří samota Pindulka*) s 3 domy a 53 obyvateli.

*) Pindule jmenoval se držitel jednoho dvora ve Šlapánicích.

Spolky jsou tu: hasičský, živnostenský „Svornost", vojenských vysloužilců, všeobecně vzdělávací „Budoucnost", „Sokol", záložna Raiffeisenovka.

Trati se jmenují: pod vinohrady, pod Bořím, v Želově, do Žilova, na Želisku (nyní v Želově), vedle staré silnice, na Vážanech, v Hlavách, v Ořechovím, nad Boudnou (teď v Bodně), na Šurain, nad příkopy, za oborou; pastviny na Vážaních, Želovičkách; louky u křížů, za Vaňkovým mlýnem; vinice Stará Hora, Nová Hora a j.

U samého Podolí směrem k vinohrádkům nalezeny jsou starobylé památky, na př. kamenné a kostěné nástroje, kusy popelnic a j.

Jména tratí pak **Vážany** a **Želovice** nebo Želov ukazují, kde stávaly někdy osady zaniklé takto nazvané. Patřívaly k Podolí a měly dílem stejné pány.

1. Vážany neb Važanice sev.-vých. od Podolí, u cesty do Velatic, byly ve XIV. století rozděleny: 1 díl, 2 dvorce, patřil ke dvoru v Křičíně a byl r. 1350 s tímto kapitule sv. Petra prodán; druhý díl 4 lány k Podolí pánům z Lelekovic a r. 1369—73 po nich téže kapitule. Abatyše kláštera Oslavanského Anna z Füllensteina koupila „ve Vážanicích u vsi, jež slove Gruczen", úroku 1 hř. 3 gr. a odkázala jej r. 1386 svému klášteru.

Zanikly nepochybně v pozdějších válkách, a dědiny jejich připojeny jsou k Velaticům a Podolí.

2. Želovice jinak Želice, jihozáp. od Podolí u potoka blíže cesty do Slatiny, měly mlýn a lázně a bývaly také rozděleny, a to ve 3 části: jeden díl, dvůr se 4 lány a 4 dvorce, měl v polovici XIV. století Bedřich z Blučiny; r. 1364 jeho dcera Perchta prodala je Hrzkovi ze Želic. Tento vyměnil sobě a svým bratřím, Bočkovi a Karlovi, za něj r. 1371 druhý díl Želovic od Žofky z Tvořihraze, totiž dvůr, 3 lány, 3 dvorce a lázeň, a r. 1376 zapsal „na svém díle" dvoře a lesích 50 hř. manželce své Anežce; bratr jeho Boček t. r. manželce Kunce na dvoře a 1 lánu, 3 podsedcích 50 kop, koupil r. 1379 ve Slatině 3 lány a podsedka a měl dědinu Nosislav. Jmenovaní bratři ze Želic prodali „ve vsi Želicich všechny statky s příslušenstvím" r. 1381 své kapitule u sv. Petra v Brně.

Třetí díl držel Luček z Želovic, po něm Vara z Vážan, jenž r. 1365 prodal Černkovi z Želovic 1 dvůr s lánem, mlýn,

4 dvorce a porostlinu za 195 hř. Tento zapsal r. 1374 manželce Dorotě 40 hř. na dvoře.

Černek „ze Zadražan“ prodal pak r. 1376 Maršíkovi z Rataj dvůr a mlýn, tento věnoval zde t. r. manželce Kačně 100 hř., ale již po 10 letech prodal „dvůr allodialní s 2 popložím, mlýnem, lukami a s plným panstvím“ kapitule sv. Petra v Brně.

Vdova Bočkova Kunka z Želic a jejich dcera Sudka žily ještě po r. 1407—7, Kolda 1410, Pulec z Želic v Žabčicích 1414.

R. 1481 držel Želice Havel z Batelova a z Nosislavi, a kněží Mikuláš z Kyjova a Jan Zbelut z Bystřice, kanovníci kostela sv. Petra v Brně, pohnali ho k soudu každý „ze 100 kop gr. stř., že mu drží 12 člověků ve vsi Želice i se vším příslušenstvím, s lesy i lukami, ježto od starodávna k řečenému kostelu sv. Petra v Brně přísluší a všickni jejich předkové u pokoji drželi . . až do minutých válek, a skrze řečeného Havla všecko jejich panství jest opuščeno a lesy sú vymýtěny“.

Obě zaniklé vesnice patřily k farní osadě Šlapánské, dávaly tam desátek (1306), zanikly nepochybně v XV. století a časem úplně jsou zapomenuty; jen jména tratí udržela stopu jejich.*)

Ponětovice,

jinak Podnitovice, Podnětovice, Ponětice, podle německého nyní Puntovice, nazvané po staročeském jménu osobním Poňata, Poněta, jihovýchodně od Brna 10 km. u vtoku Roketnice jinak Velatického potoka do Říčky, kteráž odtud až k ústí slove Zlatý potok, zastávka u státní dráhy do Slavkova, katast. a pol. obec na pozvolném svahu podél cesty 2·38 km.^{2}; mívala od dávna $3^1/_2$ lánu neboli 585 měr polí, 4 m. zahrad, 21 m. pastvin a luk po 27 vozů sena a otavy; — domů na počátku XVII. století 17, po 30leté válce r. 1656 jen 7 osedlých a 10 pustých se 325 m. rolí také pustých; r. 1673: 10 osedlých a 7 pustých se 195 m.; r. 1750: 22 (4 sedláky, 13 půlláníků, 5 chalupníků);

*) Cod. dipl. Mor. II. 330, d. z. Br. tisk. str. 9, 31, 82, 107, 112; 46, 50; nové d. zem. č. 296; zemský archiv č. 2943—3005; Reg. dom. 141, podd. 164, Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 90; zpráva p. naďučitele Vác. Kubice; — o zaniklých osadách: Cod. dipl. Mor. XI. 342, d. z. B. tisk. str. 9, 31, 46, 49, 88, 90, 92, 119, 123, 141, 150; 88, 111, 117, 118, 173.; Knihy půhonné I. 132, II. 93, 316 a j., V. 300—301.

r. 1790: 28 domů, 172 obyv., r. 1834: 33 domů, 207 obyv., r. 1869: 37 domů, 230 obyv., r. 1890: 50 domů, 272 obyv., katolických a českých.

Domy stojí ve 2 řadách na svahu vedle sebe: na návsi podél silnice usedlosti rolnické, v ulici vedlejší domky dělníků továrních; na nejvyšším místě návsi jest zvonice vystavěná r. 1824.

Ponětovice bývaly samostatný statek, a držitelé jeho psali se jedni „z Ponětic“, druzí „z Ponětovic“. R. 1395 připomíná se Martin řečený Pernstein z Ponětic (r. 1406 „M. Brnstain z Ponětovic“, rodem z Trpína); r. 1420 prodal Martin „z Čiešnovic“ Václavu ze Sloupna řečenému Herinkovi „celou ves Podnitovice s lidmi poddanými, dvůr poplužní“ se vším příslušenstvím a panstvím. Syn Václavův, Milota, jmenoval se pak odtud „z Podnětovic“ a zapsal tu r. 1459 manželce své Dorotě z Miroslavě 150 kop gr. na tvrzi, vsi a dvoře Podnětovicích, proti čemuž kladl odpor Jiřík z Landšteina r. 1466. Milota prodal bratru Janovi z Kobylník rybník, pod nímž byl rybník opata Třebíčského; však potom měli o něj spor, jako vůbec o všelijaké věci. I bránil Milota lidem Janovým z Kobylnic jeti skrze Ponětovice (v. str. 142). Paní Dorota přijala pak r. 1490 na spolek syna Ondřeje na své věno, a tento vložil r. 1494 věna 300 zl. své manželce Markétě z Rycharce (zaniklé teď osady u Třebíče). Dědic jeho Milota Herink ze Sloupna „na Podnitovicích“ prodal r. 1531 Janovi z Kyjovic na Kobylnicích 3 rybníčky „od statku Podnitovského“, pak i celý statek. Tvrz byla opuštěna a r. 1546, když Ludmila z Kyjovic, vdova po Janovi z Doubravic, odkazovala všecko synu Jimramovi, již pustá. Další osudy mají Ponětovice stejné s Kobylnicemi, jsouce k nim připojeny a s nimi k panství Sokolnickému.

Měly s nimi také tytéž poměry poddanské (v. Sokolnice).

Dvůr měl r. 1750 přeš 230 m. pozemků, nyni $2^1/_4$ lánu, luk 56 měr.

Do kostela a školy chodí do Šlapánic. Před r. 1856 měli zde na čas vlastní školu filialní; učilo se v domě č. 35; pak byli připojeni ke škole Kobylnické r. 1856—86, odtud zase k Šlapánské.

Obec měla $16^1/_2$ m. polí orných a 3 m. pustě, luk po 1 vůz sena; teď mají jmění: 70 měr polí, 16 měr luk a cihelnu postavenou r. 1872 u silnice do Kobylnic.

Na pečeti byl nápis: Sigillum d. Pontowicz (Pečeť dědiny P.) a znakem radlice.

Pozemky byly r. 1866 sceleny: každý rolník má 5 podílů ve 3 tratích: po 1 podílu v nejlepší trati Křížové, po 2 v druhých.

Trati se jmenují r. 1749: Přední čtvrt, Malá čtvrt, Podíly, Padělky, za rybníčky; teď trať Jiříkovská (Padělky), Křížová, Kobelnická (Podíly).

Nalezly se tu také starožitnosti, jako v jiných místech okolních, zde z t. zv. doby gallské.

Za bitvy u Slavkova stálo zde vojsko francouzské, než hnalo útokem na výšinu Prateckou.*)

Popůvky,

někdy Popovičky (r. 1358), vesnice záp.-jih.-záp. od Brna 8 km. nad potokem blízko lesa, katast. a polit. obec 7·60 km.², mívaly na $4^{30}/_{64}$ lánu neboli $193^1/_3$ m. II. a $386^2/_3$ m. III. třídy polí a $42^2/_3$ m. I. a $85^1/_3$ m. II. tř. vinic; r. 1750: $602^2/_3$ m. polí orných, $14^2/_3$ m. ladem ležících a $36^7/_8$ m. pustých, 6 m. pastvin, 127 m. vinic, luk po $42^1/_2$ vozu sena, $23^6/_8$ m. lesa; — domů: na počátku XVII. století 13, z nich po 30leté válce 3 pusté, r. 1668 ještě 1, a r. 1674 nově osedlé 4; pustých rolí, pak nově vzdělaných bylo 175 m., vinic 11 měr. Domy tehdy měly: jeden dvoulán 120 m., 2 po 60 m., 1 po 45 m., 3 po 30 m., 2 po 15 m.; ostatní byly chalupy s polí. Vrchnost vzala si r. 1662 pole od dvoulánu a obou lánů, připojila je k novému dvoru, jedno místo k panské zahradě a nahradila je lidem jinými pozemky svými. Z lánů pak udělala $^1/_2$lány a $^1/_4$lány, z chalup $^1/_4$lány, a bylo r. 1749—50: $^1/_2$lánů 9 a $^1/_4$lánů 13;

r. 1750: 30 domů, 165 obyv., r. 1834: 35 domů, 199 obyv.,
r. 1869: 38 domů, 237 obyv., r. 1890: 41 domů, 282 obyv.,
Čechů, katolíků.

Popůvky bývaly pro sebe v deskách zemských zapisovány, ale časem rozděleny. V polovici XIV. století držel jeden díl Pešek (Petr) z Troubska a 2. díl Ješek (Jan) řečený Hrabiše z Popůvek. Pešek postoupil jej r. 1358 synu Bohušovi vyjma léno

---

*) Cod. dipl. Mor. XII, 259; d. z. B. III. 93, VII. 24, 32, VIII. 7; IX. 10, 37 a j.; X. 8; XX. 4; XXIV. 4; Knihy půhonné II. 36, IV. 28, V. 25, 294, 296; Reg. dom. 145, podd. 153; Bitva u Slavkova od Al. Slováka str. 36, 48.

„co měl v Popovičkách a Kominci“, a následujícího roku 1359 Ješek Hrabiše zapsal manželce své Markétě 150 hř. věna „v Popůvkách a Kominci“, a prodal r. 1386 půl dvora v Popůvkách Vlčkovi z Opatovic a r. 1387 dvůr zde Oldřichovi Komárovi ze Skalice.

Mikeš z Troubska držel dvůr s $2^1/_2$ lánem a prodal jej r. 1390 Buškovi z Bítešky, jenž tu zapsal manželce své Dorotě věno 50 hř. Po smrti Buškově připadl dvůr markraběti Joštovi, a tento jej prodal r. 1406 Alšovi z Pěnčic, který pak t. r. zde věno manželky své Bětky 50 hř. dal vtěliti a r. 1420 nepochybně týž Aleš druhé manželce Slavěně, sestře Jana z Pozdětína, 25 kop gr. na dvou lánech poddanských.

Katruše z Popůvek prodala též r. 1406 sestře Bužně svůj podíl po otci, a tato přijala na spolek svých dědictví manžela svého Petra z Býkovic. Po 40 letech podobně učinila snad její dcera téhož jména, přijavši r. 1446 na spolek zde manžela svého Jana z Pozořic (na půl dvora s $3^1/_2$ lánem; $5^1/_2$ podsedkem a příslušenstvím), a r. 1482 své syny Hynka, Viléma a Jiříka. Dědictví po Hynkovi postoupila Markéta z Popůvek r. 1531 Martinu Rojíkovi, měšťanu Brněnskému. Dcery po Mikuláši Rojíkovi prodaly r. 1551 pět osedlých v Popůvkách Matyáši Munkovi z Ejvančic. Vilém Munka prodal svůj díl r. 1609 zemskému hejtmanu Karlovi ze Žerotína, jenž připojil jej s Troubskem k panství Rosickému. Zůstaly u toho panství do r. 1702, kdy Troubsko bylo zvláštním statkem a celé Popůvky k němu příslušely.

Vrchnost vystavěla si tu r. 1662 dvůr; patřilo jí k němu 50 m. polí a luk po 12 vozů sena a 1 vůz otavy. Aby jej rozšířila, připojila k němu t. r. pole 240 m. od tří největších usedlostí poddanských, a z jedné vedlejší usedlosti udělala si zahradu.

U něho pak robotovali zdejší poddaní (v. Troubsko).

Do kostela a do školy chodí odtud do Troubska. Kapličku mají uprostřed dědiny.

Obec měla r. 1750: 4 m. polí orných, 10 m. ladem ležících a $1^1/_8$ m. pustých, pastvin 6 m. a vinice 1 m.; obecní vinice Lazar řečená ležela tehdy ladem; na staré pečeti nápis: „† S. Diediny Bosuffga“ a znakem rostlinu jitroceli podobnou.

Za nejhorších dob XVII. a XVIII. století udržely rodný dům okolo 100 let: rodiny Janišova jinak Jamišova, Pospíšilova.

Trati slují tehdy: na Políčkách, na Čtvrťách, v Koutech, na Vyšůvce n. Vyšůvcích, na Bukaním n. pastviny, na Bukovaných; louky: pode vsou, v Komincích, na rybníčkách; nyní trati: nad Frajdama, Lazary, Vyšivky, nad Komenici, Vinohrádky.

Od Popůvek táhnou se široké lesy až blízko k Rosicům, Ostrovačicům, k Žebětínu a dále na jih a sever. U cesty k Žebětínu, kde se říkalo v Komincích nebo nyní též nad Kominici, stála někdy osada **Komince** jinak Komence, Kominec.

Bývala zvláštním statkem v deskách zemských psaným, ve XIV. století již rozděleným. Biskupství Olomoucké mělo zde 2 lány, jež r. 1318—26 jako léno držel Zvěst z Kominec. Roku 1349 prodali tu bratří Velislav a Bohuta $4^1/_2$ lánu s lesy a příslušenstvím Petrovi z Rosic, a tento daroval téhož léta Ješkovi z Popovic 1 popluží.

Markvart „z Komenc" též r. 1349 prodal 1 lán zde Dominikovi z Tečic, r. 1366 Eva z Kominec také 1 lán Petrovi z Rosic; Pešek z Troubska postoupil svůj díl zde r. 1358 synu Bohušovi (v. Popůvky str. 254.); současně držel tu $1^1/_2$ dvora Ješek Hrabiše z Popůvek (v. t.) a r. 1385 vtělil Mikšovi z Troubska půl dvora v Komincích, a Mikeš t. č. prodal 3 lány onomu Petrovi z Rosic; r. 1398 dal Pešek 1 lán s plným právem a panstvím Bohuslavu řečenému Hrbkovi, kuchaři markraběte Jošta.

Spustošena byla nepochybně od Maďarů za války uherského krále Matyáše r. 1468, jako jiné osady v okolí, s nimiž se r. 1522, 1560 a j. uvádí jako pustá dědina u panství Rosického.*)

Proseč,

vesnice u samé Březiny (str. 66) severovýchodně od Brna 13 km., mezi lesnatými vrchy až přes 500 m., katast. a polit. obec 1·73 km.², měla na počátku XVII. století jen 96 m. polí poddanských, 4 domy, z nich po 30leté válce 3 osedlé (2 po 18, 1 po 12 m.) a 1 pustý s 48 m. polí. Vrchnost připojila ku svému dvoru všecky poddanské role („Vlčinec" 48 měr, u studýnky 48 m.), vesnice zanikla a zůstal jen dvůr. K němu bylo r. 1750: 235 měr polí, 270 m. pastvin a luk po 50 vozů sena a 8 v. otavy.

---

*) D. z. B. III. 22, 35, 46, 61; IV. 28, 41; VIII. 7, 35; XX. 7; XXII. 81; XXX. 43; Reg. dom. 144, podd. 211; — o zaniklé vsi Komincích D. z. B. I. 2, 5, 9, 20; III. 25, IV. 8. XVI. 5, XXIV. 23. Cod. dipl. Mor. VII. 838.

Naopak r. 1785 byl on zrušen a mezi 28 osadníků rozdělen. R. 1790: měla obnovená vesnice 29 domů, 29 domů, 130 obyv., r. 1834: 34 domů, 251 obyv. a 1 hospodu, r. 1869: 38 domů, 293 obyv, r. 1880: 48 domů s Novým Dvorem jinak Novou Loukou počítáno, 337 obyv. katolických, z nich 328 Čechů, 9 Němců; r. 1890: 48 domů, 343 obyv., vesměs Čechů a katolíků.

Z Proseče jmenuje se vladyka Sulek z Radkova jinak Němec z Proseče, jenž držel svého času Obřany u Brna a r. 1395 prodal je klášteru v Králově Poli (v. str. 157); nepochybně vládl i zde. Proseč jmenuje se později mezi obcemi panství Zábrdovského.

Patří k farní osadě Křtinské a ke škole v Březině.

Trati slovou: Vlčinec, pod Bukovskou cestou, Votíšky, Horní Sviny, na Krbu.

V jejím obvodu 1 km. jihovýchodně jest onen Nový Dvůr jinak Nová Louka zvaný, r. 1890 počítán k Ochozi.*)

Prštice,

vesnice jihozáp. od Brna 11 km. v údolí pod lesem, katastr. a polit. obec 7·70 km.^{2}, měla $4^{21}/_{64}$ lánu neboli $362^1/_4$ m. polí I. tř. a tolikéž II. tř., r. 1750: $658^7/_8$ m. polí orných, $5^2/_8$ m. ladem ležících a $5^5/_8$ m. pustých, $6^3/_8$ m. zahrad, $104^3/_8$ m. pastvin a luk po $62^1/_4$ m. vozu sena; — domů: 31 již od XVI. století, ale v 30leté válce utrpěla dědina tolik, že zůstalo z nich pouze 11 osedlých, ostatních 20 stálo pusto ještě r. 1656; od t. r. až do r. 1674 byly 4 nově osedlé, a stálo ještě 16 domů pustých a při nich rolí starých pustých $189^6/_8$ m. I. a $189^6/_8$ m. II. třídy, nově vzdělaných a zase opuštěných v I. a II. tř. po 46 m.

Živnosti byly tehdy velké: 3 po $1^1/_2$ lánu (69 m.), jedna z nich pustá, jiné po lánu, $^3/_4$—$^1/_4$l.; vrchnost ale rozdělila všecky znova tak, že ze 2 největších po $1^1/_2$ l. udělala 5 půllánů, přidavši k nim části polí od jiných, ze starého pustého $1^1/_2$ lánu a jednoho $^1/_2$l. udělala dva lány, z ostatních $^1/_2$lány, a bylo r. 1750: 8 lánů po 48 m., 12 půllánů po 24 m.; 8 chalup po 8 m.;

r. 1790: 44 domů, 220 obyv., r. 1834: 61 domů, 307 obyv., r. 1869: 78 domů, 493 obyv., r. 1880: 87 domů, 503 obyv.,

*) Cod. dipl. Mor. XII. 258—260, Reg. podd. 145.

katolíků, Čechů; r. 1890: 96 domů, 536 obyv., z nich 2 obcovací řeči německé, ostatní Čechové, všichni katolíci.

Domy tvoří jedinou ulici, stojíce podél cesty, většinou těsně vedle sebe, průčelím do ulice. Na návsi bydlí sedláci, chalupníci dále „na bahně". Některé starší domy mají přede dveřmi „žundry"; stavěny jsou z cihel, starší z vepřovic. Kryty jsou nové křidlicí, starší doškem. Starší domy jsou bílé s podrovnávkou modrou; novější natírají již barvami, a podrovnávka bývá rozličně barvena. Ve starších domech jest 1 světnice, kuchyň a komora, v novějších dvě světnice, komora, kuchyň; sklep bývá někdy zvláště na dvoře nebo ve břehu. Lidé bydlí většinou v kuchyni, v komoře mají potravné zásoby, ve světnici postele do stropu vystlané, truhlu, „harmaru", stolice, stůl a kredenc, na němž bývá „šturc" s Kristem a s nějakým dělaným kvítím, na stěnách několik obrázků svatých.

V obci nalezeny byly staré památky, jako kamenné mlaty a peníze z doby Václava II.

Prštice byly od dávna samostatným panstvím, ve XIV. století samy rozděleny.

Jeden díl patřil Vojslavu z Chudichrom; r. 1349 postoupil na něm 45 hř. Anně, dceři bratrově, k rukám jejího manžela Marše z Cvrčovic, jenž pak r. 1356 smluvil se na spolek s Heršem z Kounic, co měli ve vsích Malešovicích, Pršticích a Štikovicích. Brzy potom dala paní Kordula z Prštic věnem 30 hř. ročního úroku manželu svému purkrabímu v Modřicích (r. 1360), a Petr, farář v Pravlově a bratr jeho Vičman učinili spolek na na vše, co měli v Pršticích a Štikovicích, na dvůr, popluží, lesy a jiné příslušenství (r. 1368); podobně učinily r. 1373 Ulrich a Klara z Prštic, r. 1376 onen Vičman s matkou svou Markétou, a zapsal tu 50 hř. věna manželce Žofce. Ulrich z Prštic prodal pak r. 1378 zde 3 lány, 7 dvorců, zahradou, lukami a lesy Veleslavu (Vrškovi) z Kounic, r. 1379 Vičman témuž Veleslavovi 1 dvůr. R. 1381 přijal Čáslav z Prštic na spolek všech statků Radslavu, sestru a Kačnu, manželku svou. Po smrti Vrškově prodala dcera jeho Markéta onen dvůr allodialní Zdislavu z Modřiček a r. 1406 vtělila do desk zemských, proti kterémuž vtělení kladl odpor Jan mladší Puklice. Prodal ten dvůr Haškovi z Prštic a když t. č. zemřel, dcera jeho Anna vtělila mu jej do desk zemských. Téhož času (1406) prodal zde Čeněk z Deblína

Haškovi z Prštic rybník a Přiba (Přibislava), vdova po Petříkovi z Bezmírova, a Martin řečený Pernštein z Ponětovic dali Keruši, vdově po Traplovi z Knězeklady, a Petříkovi z Bohuslavic 90 hř. na dvoře allodialním v Pršticích. Načež Keruše přijala r. 1407 druhého muže svého Haška z Prštic na spolek, co měla zde, a Hašek věnoval jí 100 kop gr. a po její smrti r. 1415 druhé manželce své Anně, dceři Mirka (Miroslava) z Chlumu, 90 kop gr.

Jindřich Mirek z Chlumu odjinud z Dražůvek držel r. 1420 v Pršticích 12½ hř. platu, a r. 1437 přijal ho Prokop z Prštic na spolek na ves Prštice; Mirek prodal pak r. 1447 Prštice s pustým tvrzištěm, dvorem a ve Štikovicích 3 lány s lidmi poddanými Albertovi z Vičkova, a tento následujícího roku zapsal tu manželce své Dorotě z Honětic 75 hř. věna. Dědičky jeho sestry Anna a Dorota z Vičkova prodaly r. 1494 Prštice a 4 osedlé ve Štikovicích Janovi Lechvickému ze Zastřizl, po němž drželi zdejší statek dále: jeho syn Hynek, od r. 1535 Jiří Žabka z Limberka, jenž r. 1552 zapsal tu 4343 zl. manželce své Libuši Černohorské z Boskovic; syn jeho Burian, od něho r. 1563 Albert Černohorský z Boskovic (tvrz, ves Prštice, dvůr, mlýn, pivovar, pustou ves Modřičky, díl Štikovic s podacím kostelním, Radostice, Medlov a j.); r. 1574 hrabě Frant. z Turnu, jeho syn Honza Jakub, hrabě a svobodný pán z Turnu, jenž r. 1590 vložil do desk zemských manželce své Mandaleně hr. z Serenu „tvrz a ves Prštice, s dvorem poplužním, pivovarem, s mlýnem volovým, cihelnou, štěpnicemi, chmelnicí a novou vinicí“, a nechav si Radostice, přijal manželku a ona jeho na spolek r. 1595; pak Jan Goldmiller z Goldensteina, r. 1656 jeho syn Filip Jakub, 1666 hrabě Jan Karel ze Serenu, již po 3 letech r. 1669 Frant. Max. Staud z Hammerdorfa, po něm jeho dcery Anna Maria z Rogendorfa a Františka Želecká z Počenic, r. 1676 jen tato, r. 1688 její manžel Ferdinand Želecký rytíř z Počenic, r. 1702 jeho syn Max. František. Když tento r. 1717 zemřel, nemaje dětí za dědice ustanovil strýce Jana Želeckého, kanovníka Olomuckého, manželku svou Maximilianu roz. z Löwenthurmu a synovce Jana Václava Želeckého. Strýc a vdova odkázali pak své dědictví Frant. Karlovi Chorynskému z Ledské. Jan Václav Želecký odporoval tomu, ale po dlouhém soudě r. 1731 podržel celé Prštice a Chorynskému 10.000 zl. zaplatil. Již druhého roku, 1732,

prodal zdejší statek Prštice, Štikovice a Radostice za 45.000 zl. a 100 dukátů knížeti Waltrovi Xav. z Dietrichsteina, a Prštice byly připojeny k panství Židlochovskému, potom k Rosickému (v. t.). V posledních letech drželi je po knížatech z Dietrichsteina: od r. 1819 arcivévoda Albrecht ze Sasko-Těšína, Prštice koupil za 150.000 zl.; po něm arcivévoda Karel, od r. 1843 Rosice a Prštice svob. pán Jan ze Siny, od r. 1881 Mořic Hirsch-Gereuth.

K panství zdejšímu patřily osady: Prštice, Radostice a Štikovice, na počátku XVII. století $13^{34}/_{64}$ lánu poddanského neboli $1005^{6}/_{8}$ m. I. a $1351^{2}/_{8}$ m. II. třídy polí, 38 m. vinic; r. 1750: poddanských polí orných $2287^{6}/_{8}$ m., ladem ležících $45^{1}/_{8}$ m, pustých $18^{4}/_{8}$ m, zahrad $23^{1}/_{8}$ m., pastvin $173^{2}/_{8}$, luk po $40^{2}/_{8}$ vozu sena, lesa 164 m.

Vrchnost měla 2 dvory a při nich pozemků:

	polí:	zahrad:	pastvin:	z luk vozů:
v Pršticích . .	738 m.,	100 m.,	80 m.,	12 sena, 6 otavy,
v Štikovicích .	363 m.,	2 m.,	—	12 sena, 6 otavy;

v oněch 100 m. zahrad u Prštic počítána byla i chmelnice.

V Pršticích měla ještě „Vinohrádky“ 20 m., pivovar na $121^{1}/_{2}$ sudu ročně; lesův u Prštic 1404 m., u Radostic 356 m., u Štikovic 40 m., úhrnem 1800 m.; — příjmy nestálé r. 1750 kromě úroků poddanských ročně: „z rybářství v řece Obravě“ od Radostic 4 zl., ze mlýna na ní 130 zl.

Desátek brala „právem vrchnostenským“: z Prštic a Štikovic; mimo to dávali usedlí ze všech tří obcí desátek faráři Štikovskému.

Poddaní platili úroku gruntovního o sv. Jiří, za robotu o sv. Michale, za předení, dávali husí, slepic a vajec a robotovali r. 1750:

Obce	Úroku o sv. Jiří staré měny		Za robotu		Za předení		Husy	Slepice	Vejce kop	Robotovali týdně $^{3}/_{4}$ roku	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.				sedláci s 3 koni dní	z $^{1}/_{4}$ l. pěšky dní
Prštice	20	58	28	—	6	8	19	65	$6^{3}/_{4}$	3	3
Radostice	7	15	19	50	3	2	13	26	$3^{1}/_{4}$	—	3
Štikovice	62	53	35	—	11	26	—	98	12	3	3
Úhrnem	91	06	82	50	20	36	32	189	22	po 3	3

Od sv. Jana do sv. Václava robotovali z každého domu po 1 osobě pěšky celý týden. Osvobozeni byli rychtáři a lidé v panských službách.

V Radosticích byl r. 1631 osvobozen rod Pavla Petrozelina z Zeleného stromu na gruntu Máslovském s 2 lány až do třetího kolena za věrné služby, jež prokazoval panu hraběti z Turnu na Prštících. Vdova Anna Veronika hr. z Turnu roz. z Dobrše osvobodila ho listem v Prštících v neděli sv. Václava 1631 „ode všech robot, poplatkův a prací povinných kromě úroku sv. Václavského 1 zl. 10 gr., 4 slepic a 1 kopy vajec, hus jednu odvozovati; však aby týž Pavel Petrozelinus a dědici jeho přes 12 aneb nejvíc 15 kusů hovězího dobytka na témž gruntě chovati nemohli (viz dále u Radostic na str. 267—268).

V Štikovicích byly osvobozeny: dvůr svobodnický, jenž patřil faře, a „Spálený mlýn", při němž bylo $1^1/_2$ m. polí, luk po $1^1/_2$ vozu sena a $^1/_2$ vozu otavy, lesa 30 m., a platil úroku 135 zl. 20 kr.

Když se za císaře Josefa II. nově statky vyměřovaly, měl Prštický:

	panské:		poddanské:	
pole	382 jit.	$896^4/_6$□⁰,	1406 jit.	$24^3/_6$□⁰,
louky	55 „	1493 „	106 „	1073 „
pastviny	14 „	$22^3/_6$ „	37 „	1514 „
vinice	3 „	340 „	45 „	346 „
lesy	840 „	1328 „	70 „	450 „

V hájemství Prštickém pěstovány stromy jehličnaté a listnaté. Místo bývalého pivovaru zřízena byla v Prštících vinopalna, u dvora zámek.

V duchovní správě patří k Štikovicům; malou kapličku mají u sev.-vých. konce dědiny.

Do Štikovic chodívalit aké do školy, než byla i zde zřízena. V tomto století až do r. 1870 chodíval sem školní pomocník Štikovský a učil tu děti zdejší a Radostické. Potom měli svou jednotřídní školu až do r. 1887, kdy nová škola vystavěna nákladem 16.000 zl. Nejdéle tu působil učitel Frant. Poláček, asi 35 let. Pamětní knihu školní a obecní založil r. 1887 nadučitel Viktor Jeřábek z Litomyšle. Má ve 3 třídách přes 180 dětí z Prštic a Radostic.

Obec měla r. 1750 jmění: obecní domek s hospodou, $13^2/_8$ m., později $7^6/_8$ m. polí orných, pastviny $104^3/_8$ m. (největší „Líchy" 95 m.); na staré pečeti německý nápis „Sigil Dorf . . ."

Trati slují tehdy: u Čihadla, Babence nebo v Babincích, Sedlice (teď v Sedlcu), Propadenina, Horka, Křepovky (teď na Křupavkách), Obrava n. na Obravách, na Troubech, v Klocích, na Sekeře, na Brankách.

Z polí udělali r. 1792—93 vinice $5^2/_8$ m.

Západně u dědiny vystupuje kopec 304 m. a jižně Horka n. Horky, blízko je stanice společnosti státní dráhy Silůvka, východně pak široký úval, jímž vede silnice do Štikovic.

U Prštic stávala ves **Modřičky.**

Bývala statkem a sídlem vladyckým a příslušela někdy klášteru Kounickému.

Odtud pocházeli vladykové z Modřiček, z nichž bratři Markvart a Dětřich měli ves Řikonín a j. do r. 1377. Toho času držel Modřičky Zdislav z Modřiček, jenž koupil v Pršticích poplužní dvůr (v. str. 257.); po něm držela jej Anna Zdislavová z Modřiček a prodala r. 1406. Modřičky samé měl pak Vilém Kyj.

Spustly v I. polovici XV. století v husitské válce nebo za vpádu Rakušanů r. 1432 na jižní Moravu, kdy ji velice spustošili. Pustou ves koupil od Viléma Kyje Jindřich Mirek z Chlumu v Pršticích a slíbil klášteru Kounickému, že ji osadí a vystaví. Když toho neučinil, pohnal jej r. 1447 probošt Kounický a konvent kláštera k soudu z 55 hřiven gr. dobrých stříbrných, jsa skrze to škoden, že pusto leží. Byl potom v Modřičkách jen dvůr jako manství jmenovaného kláštera.

Roku 1490 dal klášter Janu Lechvickému ze Zastřízl na Pršticích „pro zásluhy dvůr Modřičky naše manství k dědictví a místo k rybníku na hranicích Sulejovských*) a Prščických k dělání, od dvora Martina Sulejovského, co jsme koupili“. (Potvrzeno od Vladislava krále na Budíně r. 1491.)

Odtud patřily Modřičky k Pršticům a v pamětech uvádějí se jako pustá ves, na př. r. 1535 a 1563. Zanikly úplně a pozemky jejich dány jsou k obci Prštické.**)

*) Sulejovice jinak Sulovice, teď Silůvky, ves u Prštic (viz okres Ivančický).

**) D. z. B. tisk. I. č. 72, III. 122, 564, V. 140; orig. II. 12, 24, 42, 50, 57; IV. 26, 38, 43; V. 9, VII. 10; VIII. 14, 44, 69; XII. 34, XXI. 6, XXII. 86, XXV. 6, XXVI. 1, 23; XXVII. 18, 75; nové desky zemské čís. 216; Knihy půhonné II., III. a V.; Reg. dom. 140, podd. 161; — o zaniklé vsi Modřičkách: d. z. B. II. 35, VIII. 26; V. 9, XII. 35—36, XXI. 6, XXII. 86; Knihy půhonné II. 18, III. 360.

Přízřenice,

německy Prisenitz, vesnice jižně od Brna 4 km. v rovině u vtoku Svitavy do Svratky, katast. a polit. obec 4·10 km.^{2}, mívala $7^{31}/_{64}$ lánu neboli $927^4/_8$ m. polí I. třídy; r. 1750: $921^6/_8$ m. polí orných a $15^2/_8$ m. pustých, $34^4/_8$ m. zahrad, 132 m. pastvin; — domů: před válkou 30letou 26, které všechny zůstaly po válce

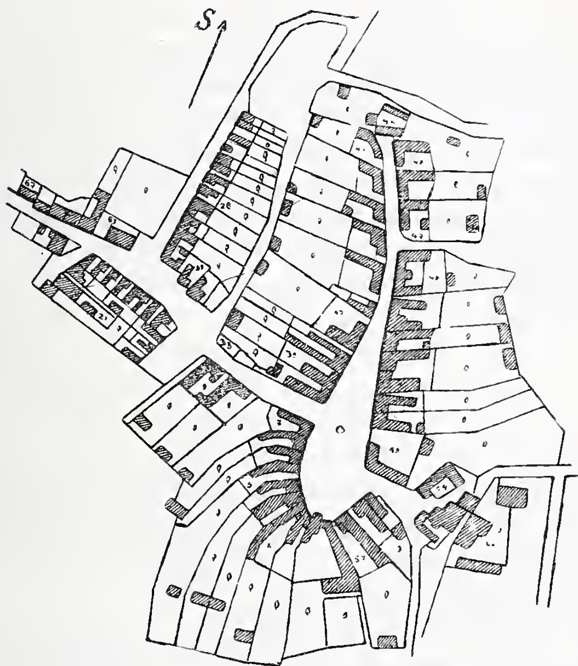
Obraz 58. Přízřenice.

osedlé a patřily 22 osadníkům jména německého a 4 českého; r. 1750: 11 sedláků, 16 čtvrtláníků, 24 domkářů, dohromady 51; r. 1790: 56 domů, 300 obyv., r. 1834: 59 domů, 295 obyv., r. 1869: 78 domů, 433 obyv., r. 1880: 84 domů, 516 obyv., 507 katolíků, 9 židů, 33 Čechů, 482 Němců; r. 1890: 88 domů, 574 obyv., z nich 570 katolíků, 4 židé, 64 Čechů a 510 Němců.

Náves je nepravidelná, na jižní straně zaokrouhlená; původní starší usedlosti jsou kolem ní, pozdější domky na západní straně (obr. č. 59.).

České národnosti ubylo tu od 30leté války skoro $^{1}/_{10}$ obyvatelstva (tehdy 15$^{0}/_{0}$, r. 1880 jen 6$^{0}/_{0}$).

Jako jiné sousední obce byly Přízřenice původně české a měly s nimi podobný osud.

Obraz 59. Půdorys Přízřenic.

Pokud se paměti zachovaly, bývaly zvláštním statkem proboštství sv. Petra v Brně.

Mělo tu r. 1750: zámek a dvůr, při něm 134 m. polí, 15 m. zahrad, luk po 8 vozů sena; příjmu stálého: z domů poddaných, polí a rozličných platů stálých dohromady 369 zl. 22 kr. a od mlynáře Přízřenického 500 zl. ze mlýna na stoku řeky Svratky a Svitavy; jez vydržovala vrchnost.

K statku zdejšímu patřila ještě ulice Cejl u Brna, v níž r. 1750 bydlelo 42 osedlých. Poddaní tu platili:

Obce	O sv. Janu		O sv. Michale		Za slepice o sv. Tomáši		O sv. Mikuláši		Na hromice	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.
Přízřenice	19	38	27	56	6	1	22	24	19	38
Cejl	19	27	23	6	10	9	16	36	—	—

Robotovali pak: zdejší sedláci $^3/_4$ roku týdně po 3 dnech s potahem a $^1/_4$láníci pěšky po 3 dnech; od sv. Jana do sv. Václava „dvojnásobnou robotu“, 6 dní; — domkáři a podruzi celý rok týdně po 1 dni. Méně robotovali z Cejlu: z $^3/_4$lánu týdně 2 dni, z $^1/_2$lánu týdně $1^1/_2$ dne, ze $^1/_4$lánu 1 den, z domku $^3/_4$ dne; ostatní obyvatelé konali robotu jen ve žních a mimořádných případech.

Pozemky byly r. 1834:

	panské:	poddanské:
pole	63 jitra 336□°,	593 jitra 152□°,
zahrady	1 jitro 1191 „	28 jiter 14 „
louky	11 jiter 1114 „	54 „ 156 „
pastviny	— „ — „	53 „ 949 „

Velice utrpěly za válek, jmenovitě r. 1645, když Švédové obléhajíce Brno, pustošili celé okolí a Přízřenice vypálili; potom vyhořelo 6 domů r. 1666.

Patří k farní osadě Modřické.

Kaple vystavěna byla uprostřed vsi r. 1701 od probošta u sv. Petra, Mat. hrab. z Lichtenštejna, a posvěcena ke cti Panny Marie (obr. č. 58.); na oltáři jest obraz sv. Markéty, a po něm nazývána jest nyní i kaple „sv. Markety“.

Do školy chodívali také do Modřic, než obec zdejší vystavěla r. 1854 svou školu; r. 1892 měla ve 2 třídách 91 dětí, r. 1898 méně, 70 dětí.

Obec měla r. 1750: $12^2/_8$ m. polí a 132 m. pastvin „die Sauere im Weg, auf der Halt“, pečeť s nápisem: Sigil Prisicensis a znakem hrozen, kosíř a radlici (vyobrazeno na str. 30., I. č. 7.). Spolek mají tu výherní „Glücksverein“ a dobrovolných hasičů.

Trati se jmenují: aufn Rösseln, auf der Lamgruben, Lausenpelz; zahrady: an der Braten, an Losz, an der Polz, Stohlhof. U Přízřenic vede silnice z Brna a severní dráha císaře Ferdinanda; přes most na Svitavě 195 m. nad hladinou mořskou vede cesta do Tuřan.*)

Radostice,

Radhostice (r. 1349) neb Radoštice, Radošice (r. 1360, 1365, 1373, 1378), Radošičky a Radyšičky (1349), vesnice jihozáp. od Brna 10 km. v údolí u lesa 294 m. nad hladinou mořskou, blízko potoka Obravy čili Bobravy, katast. a polit. obec 4·36 km.^{2}, na široké návsi jsou původní usedlosti, od nich 2 ulice: jižně u kostela „na vrchním konci“ dědiny, sev.-záp. „na spodním konci“ u cesty do mlýna Radostického na Obravě (obr. č. 60.). U starších domů byly zahrádky a malé „žundry“.

O starobylosti Radostic svědčí samo staroslovanské jméno a nalezené památky, ku př. kamenná sekyrka nalezená na Čihadle a j.

Mívaly $1^{51}/_{64}$ lánu neboli $345^4/_8$ m. polí, r. 1750: 309 m. polí orných, $39^7/_8$ m. ladem ležících a $2^2/_8$ m. pustých, $6^2/_8$ m. zahrad, pastvin $4^2/_8$ m. a luk po 42 vozů sena; — domů měly na počátku XVII. století 18, ale v 30leté válce tak utrpěly, že jen tři zůstaly osedlé, 15 stálo pustých ještě r. 1656 a při nich $379^4/_8$ m. polí I. třídy pustých. Teprv od r. 1656—1674 bylo 8 menších nově osedlých a $37^4/_8$ m. polí nově vzděláno, a starých pustých zůstávalo ještě 7 velkých s 242 m. pustých polí I. třídy, mimo jiné také největší usedlost se 2 lány.

Větší domy měly: jeden 2 lány (88 m.), druhý $1^1/_2$ lánu, 3 po lánu, ostatní méně; když pak vrchnost všecky pozemky nově rozdělila, udělala samé půllány, a bylo r. 1750: 14 osedlých, 5 domkářů;

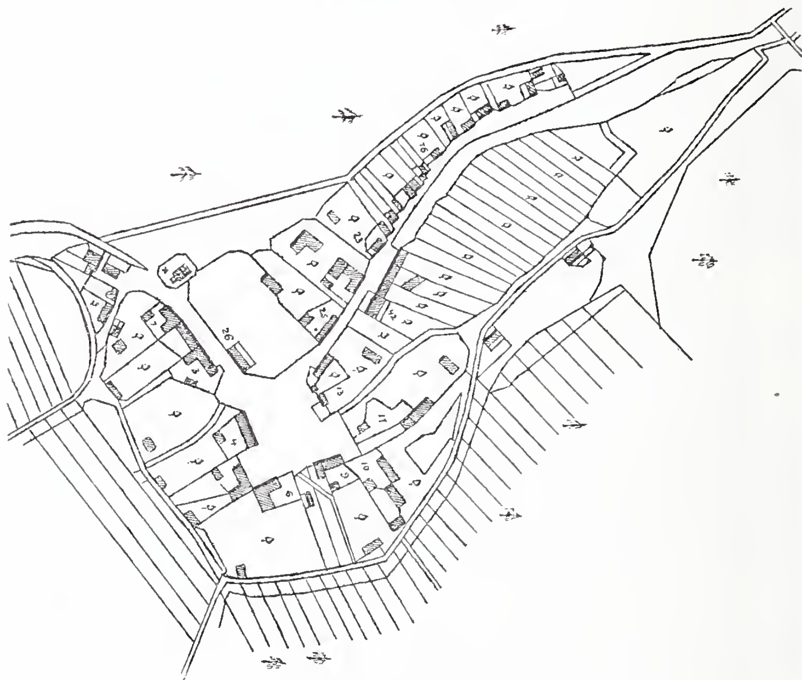
r. 1790: 31 domů, 143 obyv., r. 1834: 39 domů, 198 obyv.,
r. 1869: 42 domy, 224 obyv., r. 1880: 51 domů, 276 obyv., katolíků, Čechů; r. 1890: 59 domů, 334 obyvatelé, čeští, katoličtí.

Radostice bývaly samostatným statkem a sídlem rytířským, ve XIV. století již rozděleným.

*) Reg. dom. 141. Ř. Volný, Kirch. Top. II. 2, str. 395.

Roku 1333 vládli tu pan Mikuláš z Radostic a bratr jeho Petr, kteří s manželkami svými Evou a Bohunkou založili zdejší kostel (v. str. 268.).

Roku 1349 Bohuš „z Radošiček" a jeho strýc Jakub přijali se vzájemně na spolek všeho jmění zde „v Radošičkách", a t. r. paní Bonka (Bohunka) „z Radhostic" prodala Kunšovi z Měnína „zde v Radosticích 1 popluží, 1 lán, mlýn a 4 dvorce ($^1/_4$lány) s příslušenstvím kromě 1 dvorce a podací právo kostelní".

Obraz 60. Půdorys Radostic.

Po 4 letech (r. 1353) prodal Kuneš z Měnína „dvůr a $4^1/_2$ hř. úroku ve vsi Radosticích", lesy, pole a jiné příslušenství k tomu dvoru Petru Čebínovi a jeho dědicům za 75 hř. a Jakub „z Raděčic" zapsal 1 dvůr v 50 hř. věna paní Kunhutě zde, sestře Evana z Martinic. Čebín „z Raděčic" pak r. 1360 zapsal tu 40 hř. věna své manželce Zdence a t. r. Mikeš ze Slavíkovic a Adam z Radkovic přijali se vzájemně na spolek na své statky „v Radošicích a Kuníně".

R. 1365 Bušek z Lelekovic prodal „ves Radostice" za 120 hř. Mejnušovi z Mlekovic a jeho mladšímu bratru. Mejnuš,

jenž měl také ves Slavíkovice a Podbřežice, zapsal t. r. manželce své Anežce „v Radošicích“ 7 hř. a v Podbřežicích 1 dvůr ve 200 hř. věna, r. 1373 koupil od Peška (Petra) Čebína dvůr v Radosticích a Zdenka Čebínová postoupila mu své věno zde, i držel celou ves; ale prodal ji r. 1377 Hankovi (Janu) z Cvrčovic se vším panstvím a podacím právem vyjma jeden dvůr s příslušenstvím, jejž držel Adam řečený Vůl z Radostic. Synové Hankovi z Čvrčovic „v Radošicích“ koupili po smrti otce svého tento dvůr s poplužím od Adama Vola r. 1378.

Zikmund z Cvrčovic prodal r. 1398 celou ves Radostice i s tímto dvorem, s právem podacím zdejšího kostela a jiným příslušenstvím Filipovi ze Svojanova a jeho sestřencům Václavovi a Jindřichovi, a Radostice byly pak opět rozděleny. Václav „z Radostic“ zapsal r. 1407 manželce své Anně ze Žabčic zde 50 hř. věna. Jindřichova dcera Anna vzala si na spolek r. 1437 manžela svého Bernarda Omejsra z Ivanovic a po jeho smrti r. 1446 druhého manžela Alše z Doloplaz, jinak ze Skrbně a Miroslavě. Aleš r. 1459 postoupil Radostice svým sestrám Anně, Machně (Magdaleně) a Kateřině z Lochkovan, ves, dvůr, podací právo a jiné příslušenství. Anna se vdala za Matouše Vacka z Bezděkova, přijal ho r. 1476 na spolek a obě sestry postoupily mu r. 1482 své podíly. Syn Alšův Jan prodal vše r. 1518 Janovi Miroslavskému z Doloplaz, a tento přijal r. 1528 na spolek Jana Kusého z Mukoděl; dědici Kusého bratří Vilém, Štěpán, Jiljí a Matouš z Mukoděl prodali Radostice Burjanu Žabkovi z Limberka, pánu na sousedních Pršticích, načež byly k těmto připojeny.

Jeden poddaný statek slove Máslovský se 2 lány rolí, lukami, lesy a jiným příslušenstvím, držel tu v I. polovici XVII. století Pavel Petrozelinus ze Zeleného Stromu a manželka jeho Kunhuta, jenž byl ve službách hraběte Turna v Pršticích. Roku 1631 žádali vrchnost, aby tento statek „od všelijakých robot a poplatků, jimiž sousedé Radostičtí vykonávati povinni jsou, kromě berní J. M. císařské aneb zemské jim i všem dětem až do třetího kolena osvobodila“. Paní Anna Veronika hrab. z Turnu na Pršticích, prohlédajíc na jeho věrné služby, vyplnila žádost jejich s tou změnou: Odňaty jsou od toho statku 2 lány polí a k panským přiorány, však za to Pavlu Petrozelinovi dána jest role od statku slove Písařovského za 2 lány. Byl osvobozen ode všech robot, poplatkův a prací vrchnosti povinných kromě

úroku o sv. Václavě 1 zl. 10 gr., 4 slepic, 1 kopy vajec a 1 husy; však nesměl přes 12 nebo nejvíc 15 kusů hovězího dobytka chovati. Také jim bylo dovoleno, „všelijakou myslivost na zvěře pernaté buď lesní neb polní, jakž ji chytrost myslivecká vymyslila, po gruntech panských volně a svobodně kromě jeřábkův a korotví provozovati a lapati“. Kdyby to prodali, byli povinni osaditi tu živnost „zase robotním a hodným člověkem, kterýž by mohl zase ty všecky roboty a povinnosti z téhož gruntu držitelům statku Prštického odbývati a vypravovati“, a takové svobody vrchnosti zase navrátiti. Kdyby se jinam odebrati chtěli, mohli tak jako svobodní učiniti, a vrchnost na nich žádného práva neponechala.

Bývalá tvrz a panský dvůr časem zanikly, a vrchnost měla tu r. 1750 jen lesy, 356 m.

Jaké povinnosti měli zdejší poddaní, stojí u Prštic (na str. 259—260.).

Duchovní správu mívali svou vlastní od 1. polovice XIV. století, když vladykové Mikuláš a Petr z Radostic r. 1333 založili na jižním konci osady na kopečku **kostel** sv. Šimona a Judy ap. v gotickém slohu.

Obnoven byl r. 1722 a po r. 1850, a původní sloh pozměněn. V něm na straně evandělní zazděn jest pamětní kámen, jenž má nápis o založení kostela:

ANNO · DNI · MCCC · XXXIII · JN D
IE · APL'OR' · † ·
SIMONIS · ET · IVDE · FVDATA · E
HEC · ECCA · P · DNM · NICOL' · D' · RAD
OSTZICZ · ET · FREM · SVU · PET
RV · ET · VXORES · EORV · DNAS
EVA · ET · BVECA · ET · FILIOS · IPIV'
DNI · PETRI · HROZNAT · ET · IOHA
N · OMPS · DNS · MISERERE · NOBI

T. j.: Anno · Dni · MCCC·XXXIII · in die Aplor · † · Simonis · et · Jude · fūdata · e · hec · ecca · p · Dnm · Nicol · d' · Radostzicz · et · frem · suu · Petru · et · uxores · eoru · Dnas · Eua · et · Bueca · et · filios · ipiu · Dni · Petri · Hroznat · et · Johan · Omps · Dns · miserere · nobi. — Česky: Léta Páně 1333 na den sv. apoštolů Šimona a Judy založen jest tento chrám Páně panem Mikulášem z Radostic a bratrem jeho Petrem a paními manželkami jejich Evou a Bohunkou a syny téhož pana Petra: Hroznatou a Janem. — Pán všemohoucí smiluj se nad námi!

Kolem kostela jest hřbitov, ohrazen a s pilíři. Pochovávají tu jen z Radostic. Na něm u vchodu do kostela leží stará křtitelnice.

Farář býval tu až do konce XVI. století, a držitelé Radostic měli „kostelní podací", jež se připomíná r. 1350—1574. Později byla duchovní správa zdejší přidána faráři Štikovskému, a desátek odtud jemu dávali. Výkupného za desátek dali $^1/_2$láníci 51 zl. 50 kr. až 58 zl. 20 kr. stř.

Do školy chodili odtud do Štikovic, a když byla v Pršticích škola založena, sem. Učiteli Štikovskému dávala zdejší obec (r. 1837): 2 míry žita na velkou míru, přes $^1/_2$ sáhu měkkého dříví s dovozem; z každého dítka $^1/_2$láníkova: 13 kr. stříbra $^1/_4$letně školného platu, 2 pecny chleba ročně (ze dvou dítek, ze 3. se již nedávalo), koláče o hodech na vánoce, velikonoce a sv. Duch. R. 1859 bylo školních dětí odtud 31 (22 chlapců, 9 děvčat).

Z rodin udržela se na rodném domě přes 100 let (r. 1749) rodina Frantova, jíž patřila v XVII. století živnost $1^1/_2$ lánu, po novém rozdělení pozemků $^1/_2$ lánu.

Obecní jmění bylo r. 1750: obecní domek, $3^2/_8$ m. polí orných, $^3/_8$ m. ladem ležících (na Čihadle) a $^4/_8$ m. pustých (na Sirotku), pastvin $4^2/_8$ m., na pečeti tehdy německý nápis „Gemein-Sigil Radustic" (obecní pečeť R.) a znakem radlici. Obec spravovali: purkmistr, rychtář a 2 konšelé (radní), teď starosta, 2 radní a 6 výborů, a má t. č. přes 35 m. polí, luk 30 m. a lesa $42^1/_2$ m.

Trati slují: Sirotek, Propadenina*), Vinohrad, Pšenčná u cépa, Písky, Čihadlo, Zelná, Hájenská, na Obravech, na Mikulkách, na

*) Lid říká, že je tam propadlá osada.

Ryčinách, na Podolí, u Čertóv; lesy: Sirotek, panský les, Líchy (obecní a domovní les), Syčka, Pepernica, Čihadlo, Okróhlík.

Půl hodiny odtud je Radostický mlýn na Obravě.

Po stranách obce vynikají vrchy východně 322 m., západně Čihadlo 357 m. nad hladinou mořskou, 63 m. nad Radostice.

Silnice okresní jde vedle obce do Prštic.*)

Rosenberk,

vesnice jihovýchodně od Brna 5 km, u samé obce Chrlic za potokem, malá polit. a katast. obec jen 0·43 km.^{2}, vystavena r. 1787 na místě panského dvora Chrlického. Pozemky jeho byly mezi osadníky rozděleny pod úrok. Měla pak

r. 1790: 32 domy, 143 obyv., r. 1834: 54 domy, 277 obyv.,

r. 1869: 61 domů, 324 obyv., r. 1880: 73 domy, 387 obyv.,

z nich bylo 383 katolíci, 4 židé, 374 Čechů, 13 Němců; r. 1890: 72 domy, 457 obyv., Čechů, katolíků.

Patří k farní osadě Tuřanské, a děti chodí do školy do Chrlic.

Rozdrojovice,

od lidu říkáno Jezdrojovice, r. 1706 v matrice psáno Rozstrojovice, severozápadně od Brna 8 km., v úžlabině vrchy a lesy obklopené, katast. a polit. obec 3·95 km.^{2}, měla $3^{26}/_{64}$ lánu neboli 528 m. polí II. a III. třídy, z nich r. 1656 pustých 231 m., r. 1750: $434^7/_8$ m. orných, $6^1/_2$ m. ladem ležících a $177^7/_8$ m. pustých rolí, 8 m. zahrad, 352 m. pastvin a luk po $55^1/_2$ vozu sena a otavy; — domů v XVII. století 20, z nich po 30leté válce 6 pustých; r. 1750 33 osedlých;

r. 1790: 44 domy, 230 obyv., r. 1834: 50 domů, 288 obyv.,

r. 1869: 59 domů, 345 obyv., r. 1880: 65 domů, 375 obyv., katolíků, 374 Češi, 1 Němec; r. 1890: 80 domů, 444 obyvatelů víry katolické a národnosti české.

Skoro na každém domku jest mezi okny výklenek a v něm soška některého svatého aneb obraz.

---

*) D. z. B. I. 15, 16; II. 13, 16, 33, 44; IV. 10; V. 10; VIII. 24, 42; IX. 7; XI. 8, 22; XV. 8; XIX. 1; XXV. 6; Reg. dom. 140, podd. 161; P. Al. Ličmana odpověď na dotazník Vlastivědy moravské.

„Na zevnějšku domů dávají si hospodyně velmi záležeti. Před velikonocemi, poutí, hody a j. všude ženské štětkou malují rozličné vymyšlené a symetrické okrasy, obruby a květiny mezi okny, nade dveřmi a j. Nejobyčejnější barvy při tom jsou červená, modrá a zelená. Asi na $1/2$ m. vysoko od země jsou domy modrou barvou nalíčeny, což jmenují podrovnávka.

Nábytek „v sednicích“ jest všude tentýž. Velkou část zaujímají kamna a pec. Nad ní jsou ráhna s peřinami a svátečními sukněmi. Mají zdejší selky zálibu ve velkém množství peřin. Staré malované truhly málo viděti.

Starodávný kroj viděti jen u ženských. Mužští nosí, až na dlouhé modré neb zelené vesty s blýskavými knoflíky, obyčejný městský oblek a vysoké boty. Ženské nosí krátké sukně hodně škrobené, kterých oblekou i 8 až 10, punčochy bílé neb barevné a střevíce: v zimě černé soukenné kacabaje, v létě „lájblíky“ z kartounu neb sametu v předu hodně vystřižené a zapjaté blýskavými knoflíky; na krku buď pestré hedbávné šátky nebo půlky z bílého vyšívaného tylu; na hlavě lipský šátek zavázaný na věnec. Zástěry nosí široké, na svátek hedbávné neb bílé vyšívané. K tanci berou kordule s pestrým vyšíváním a rukávce.

Zvláštního rázu jest tu pamatování na zemřelé příbuzné nebo známé při řečích, rozmluvách a j. Při řeči vzpomíná známý zemřelého na věčnosti a přeje mu dobré jitro, poledne, večer. Soused vypravuje o zemřelém a řekne: „Kmotr . . ., dej mu Pán Bůh dobrý poledne, hned tenkrát mně tak radil“, nebo „Naši maminka, dej jí Pán Bůh dobré večír, bely na to věc opatrná“ a p.

Podle nejstarší paměti o R. příslušely markraběti; r. 1406 zapsal také na nich markrabě Jan 15 hřiven úroku, a měly pak stejné osudy jako Jinačovice (v. str. 116.), patříce k Veveří.

Ještě v XV. století platili zdejší poddaní jen úroku 4 kopy gr. o sv. Jiří a tolikéž o sv. Václavě kopu zemných peněz a nebyli robotou povinni; ale časem přitěžovalo se jim tak, že v XVIII. století platili úroku o sv. Jiří 21 zl. 39 kr., o sv. Michale 22 zl. 52 kr, o hromicích $16^1/_4$ kr., dávali slepic 19, vajec 59 a husí 11; robotovali tolikéž z usedlostí, jako v Jinačovicích, totiž: $3/4$ roku 13 osedlých týdně 2 dni dvouspřežně, 8 chalupníků týdně 2 dni pěšky; $1/4$ roku ve žních dvojnásobně.

Když byl vydán robotní patent, robotovalo zde r. 1777 týdně 13 půlláníků 3 dni s potahem, 10 čtvrtláníků 2 dni pěšky; 7 domkářů ročně po 26 a 2 po 13 dnech.

Z těchto poddanských břemen vykoupily se r. 1849 Rozdrojovice 5995 zlatými konv. m.

Usedlosti byly nejprve: 1 o 57 m., 5 o 41—49 m., 3 o 33 m.; 7 o $16^{1}/_{2}$ m. a 3 o $8^{1}/_{4}$ m., nově rozdělené r. 1749: 13 po 17—20 m. a 10 po 7—8 m. polí.

Myslivnu pustou ujal r. 1673 jeden soused.

Obecní jmění byla louka „u dědiny" a pastvina 352 m., „Vejhon" a „na Strachově". Jiné trati se jmenují: na Březině, v Neštěstí jinak teď Nescestí, na Delbích, Dolce, na Vížďku, Vinohrady; severozápadně lesnatá hora Trnovka 441 m.

Na obecní pečeti staré byl nápis: „Gemain-Sigillum in Geterwitz" a znakem radlice, kosíř a hrozen, na nové „Obec Rozdrojowic" a tytéž věci, na radlici pták.

Patří k farní osadě Bystřické (Bystrcké), a chodili tam též do školy, než měli svého učitele r. 1764. Vyučoval nejprve střídavě v domech sousedův, později v obecním domku.

Školu vystavěli si r. 1834, majíce tehdy 40 dětí školních, novou školu r. 1877 a mají teď přes 80 dětí.

Příjmy měl učitel do r. 1857: ze školního fondu ročně 19 zl. 12 kr. stř., školní plat z dítka selského týdně 3 kr., z dítka domkářova 1 kr.; od obce 10 zl., žita 9 měřic, hrachu $1^{1}/_{2}$ m., kousek pole na $^{1}/_{2}$ m. a dříví 6 sáhů. R. 1857 upraveno bylo služné takto: výnos z $^{1}/_{2}$ m. pole stanoven na $3^{1}/_{2}$ zl.; od 23 rolníků po měřici žita à 2 zl. 24 kr. = 55 zl. 12 kr. stř., $1^{1}/_{2}$ m. hrachu à 2 zl. = 3 zl., od obce náhradu za školné, které v prvních 3 letech školních 8 kr., v druhých 3 na 12 kr. jest ustanoveno, měsíčně 11 zl. 40 kr., ročně 140 zl.; úhrnem 201 zl. 42 kr. stř.

Z obyvatelů nejdéle v XVIII. století udržela rodný dům rodina Tkadlcova.

R. 1827 vystavěli uprostřed návsi zvoničku.

Spolek mají tu dobrovolní hasiči.*)

---

*) Reg. podd. 142, Knihy půhonné V. 61, K. Eichlera Paměti panství Veverského str. 44, 321, 431; zpráva Julia Zítky, učitele v Rozdrojovicích roku 1891.

Řečkovice,

farní vesnice na jižním svahu nad Ponávkou sev. od Brna 5 km., u dráhy z Brna do Tišnova, katast. a polit. obec 6·58 km.^{2}, mívala 4 lány neboli 255 m. polí I. a 227$^1/_2$ m. II. tř. a 46$^1/_2$ m. vinic; r. 1750: 617$^6/_8$ m. polí orných a 4 m. pusté, 12 m. zahrad a luk po 15$^7/_8$ vozu sena; — domů: na počátku XVII. století 31, z nich ale po 30leté válce r. 1656 bylo jen 20 osedlých; 11 stálo pustých a při nich 85 m. polí, r. 1673 ještě 5 starých pustých a 2 nově pusté; vinice všechny byly pusté (za rybníkem a hora Západ); ze starých a nových pustých udělány nové usedlosti, místo bývalých půllánů staly se potom celé lány, a bylo r. 1750: 10 sedláků, 17 podsedků (se $^1/_4$l.); r. 1790: 48 domů, 394 obyv., r. 1834: 80 domů, 494 obyv., r. 1869: 108 domů, 791 obyv., r. 1880: 125 domů, 931 obyv., 924 katolíků, 2 evangelíci a 5 židů, 906 Čechů, 23 Němců; r. 1890: 146 domů, 1064 obyv., z nich 1055 katolíků, 1 evangelík, 8 židů, 1047 Čechů, 14 obcovací řeči německé, 1 jiné národnosti.

Prostranná náves tvoří lichoběžník, a k ní vedou tři ulice. Domy stojí těsně vedle sebe a průčelím do ulice; statky uprostřed obce chalupníci stranou a domkáři u Pražské silnice v nové části „Promberk“ nazvané na místě bývalého panského dvora. Domy jsou většinou z kamene a cihel a zomítány. Hospodářská stavení tvoří uzavřený dvůr.

Osada byla tu již v pradávné době, jak dokazují pohanské hroby a popelnice, nalezené stranou k Brnu v polích u sochy sv. Anny.

Řečkovice patřívaly někdy knížatům moravským v Brně, ale časem jednotlivé díly rozličným držitelům. Roku 1277 daroval král Přemysl Otakar II. Maltezskému klášteru na Starém Brně v Řečkovicích dvůr s 5 lány, lesy a jiným příslušenstvím. Jeden svobodný dvůr s poplužím 4 lánů, 6$^1/_2$ lánu úročních a s plným panstvím dán byl kapli na hradě Brněnském (na Špilberku), a r. 1331 dal ji král Jan s tímto dílem Řečkovic novému Králové klášteru na Starém Brně, jejž královna Eliška byla založila. Ostatní část Řečkovic držela t. č. paní Markéta Steglinová a dala ji s právem patronátním klášteru Žďárskému u Jihlavy r. 1338. Na konci toho století držel díl Řečkovic

kláštera Žďárského Bedřich z Crhova, po jehož smrti připadly markraběti Joštovi. Tento prodal je s 1 dvorem r. 1409 Václavu řečenému Házovi, měšťanu Brněnskému, jenž t. r. přijal tu na spolek manželku svou Dorotu, bratra Jana, sestřenici Markétu, Hynka z Pačova, hejtmana Brněnského, Viléma řeč. Háza z Valdeka a Přibíka z Kruténic. Ház měl potom časem spor o zboží Řečkovské, na př. r. 1414 s paní Čenkou z Ronova, vdovou po Hynkovi z Pačova, o díl věna; r. 1414 a 1417 s Vaňkem z Boskovic odjinud z Černé Hory, jemuž patřily Jehnice, o rybník, kterým mu zatopil starodávnou cestu a jeho lidé nemohli jezditi do lesů, a o dvě louky u Řečkovic, a prodal r. 1437 Martinu Permanovi, měšťanu Brněnskému, a jeho manželce Kordule: ves Řečkovice s dvorem, poddacím právem, s plným panstvím, a také hory s lesy řeč. Březina u Lelekovic. Po 10 letech, nepochybně když M. Perman umřel a manželka jeho Řečkovice držela, pohnal ji k soudu konvent kláštera Žďárského, že mu drží tuto ves, nemajíc k tomu práva. Na soudu r. 1447 nález učiněn: „Že se druzí páni starší pamatují, kterak od šedesáti let to zboží v Řečkovicích držel nějaký Fridrich (Bedřich) pokojně a potom jiní mnozí též zboží drželi a nikdy o to nejsú naříkáni právem, paní (Kordula Permanová) nemá odpovídati, a o listy na to zboží v Řečkovicích okázané páni rozkázali, aby ti listové u práva zůstali a více těmi listy nemají to zboží naříkati.“ Dědic Václav Perman, měšťan Brněnský, prodal pak a r. 1464 vtělil Hanušovi (Janu) Ryšanovi a jeho manželce Kateřině ves Řečkovice s tvrzí, dvorem, mlýnem, poddacím právem a vším příslušenstvím. Kateřina Ryšanová přijala potom na spolek (r. 1480) své dcery Martu a Reginu na Řečkovice a Vítovice; Marta pak r. 1490 Rozinu Herrichspanovou z Brna, tato r. 1496 manžela svého Štěpána Rauchenbergra, měšťana Vídeňského. Tito manželé prodali r. 1499 své zboží Řečkovice, tvrz, ves, dvůr, kostelní poddací a j. Štěpánu Karnarovi, jenž přijal r. 1501 na spolek svou manželku Voršilu. Po jeho smrti postoupil syn František Karnar Řečkovice bratru Štěpánovi r. 1522; tento zapsal r. 1527 své manželce Anně z Kinšperka na Řečkovicích 500 kop gr. věna a odkázal dědictví dceři Markétě. Markéta odtud z Řečkovic jmenovaná dvakrát ovdověla a přijala manžely své na spolek: r. 1540 Martina Hybla, měšťana Brněnského, r. 1544 Ekharta Pomara z Arnhauzu, r. 1553 Krištofa

Balla z Aurochu, jenž odkázal Řečkovice r. 1573 svým dcerám Salomeně a Aleně.

Salomena „Bolová“ z Aurochu přijala r. 1578 na spolek manžela svého Bedřicha Pfefferkorna z Ottopachu na Řečkovice a po jeho smrti druhého manžela Konrada Hetzera z Aurochu. Když Salomena umřela, postoupil tento r. 1605 Řečkovice jejím dětem z prvního manželství Václavovi, Jiřímu, Zuzaně, Aleně, Kateřině a Johaně, které je prodaly Vilémovi st. Dubskému z Třebomyslic. Dubský súčastnil se r. 1620 odporu proti Ferdinandovi II., Řečkovice byly mu vzaty a r. 1623 jesuitům v Brně dány „pro lepší vychování noviců“. Když byl řád jesuitský r. 1773 zrušen, patřily Řečkovice c. k. studijnímu fondu až do r. 1826, kdy je koupil za 139.905 zl. stř. Josef Schindler, bývalý inspektor a potom majetník panství Králova Pole. Jeho potomci drží je podnes, t. č. šlechtic Antonín Oskar Schindler.

Vrchnost mívala tu tvrz, dvůr, mlýn a j.; místo tvrze vystavěla si později zámek.

K panství jeho příslušely obce: Řečkovice, Evanovice, Jundrov, Soběšice a díly Komína, Troubska, Tuřan a díly ulic v Brně: Josefova, Hráze (mezi Cejlem a Josefovem), Švábské, Velké Nové ulice, Olomoucké a na Starém Brně, časem také statek Divácký v okrese Klobouckém.

V XVII. století měly s tímto statkem $45^{63}/_{64}$ lánu neboli 1866 m. polí I. tř., $2948^{6}/_{8}$ m. II. tř., $143^{2}/_{8}$ m. III. tř. a vinic: $1070^{4}/_{8}$ m. I. tř., $258^{4}/_{8}$ m. II. tř. a $282^{1}/_{8}$ m. III. třídy. Velice utrpěly v 30leté válce; neboť přes polovic domů stálo pustých a při nich přes 1560 m. polí a 1120 m. vinic; r. 1673 ještě 130 pustých domů s 1034 m. polí a všemi těmi 1120 m. vinic; ano ještě 100 let po válce leželo 80 m. pustých rolí.

R. 1750 byly na panství Řečkovském dvory:

	polí:	zahrad:	vinic:	luk po vozu 2spřež.:	
Karlův dvůr u Starého Brna	313 m.,	— m.,	— m.,	10 sena,	4 otavy,
Řečkovský . . .	322 „	5 „	4 „	12 „	4 „
Soběšický . . .	138 „	4 „	— „	4 „	1 „
v Komíně svob. dvůr	130 „	10 „	— „	2 „	— „

Pivovar byl v Řečkovicích na 1660 sudů piva ročně; rybníky tady dva mlýnské: Horní na 70 kop ryb a Dolní na 35 kop;

lesy: u Řečkovic 727 m., u Soběšic 813 m. a Jundrova 516 m., s jinými u Diváků 3519 měr.

Rozličných úroků stálých měla vrchnost 101 zl. 42 kr. a nestálých 384 zl., jako na př. vinného 34 zl. 50 kr., z řeky u Jundrova 4 zl., z Dolní hospody v Řečkovicích 16 zl., v Soběšicích 12 zl.; platy ze mlýnů: v Řečkovicích Horní a Dolní mlýn 50 zl., u Komína 300 zl. a j., celkem 645 zl.

Poddaní dávali úroku a robotovali:

Obce	Úroku ročně		Slepice	Vejce kopy	Husy	Robotovali týdně			
						s potahem		pěšky	
						sedláci	$\frac{1}{2}$ lán.	$\frac{1}{4}$ lán.	podr.
	zl.	kr.				dní		dní	
Řečkovice . .	25	28	46	—	—	3	—	3	1
Evanovice . .	10	42	40	3	—	3	$1\frac{1}{2}$	3	1
Soběšice . . .	6	15	11	5	—	—	$1\frac{1}{2}$	3	—
Jundrov . . .	37	08	56	8	8	3	—	3	—
díl Troubska .	17	30	24	3	—	3	$1\frac{1}{2}$	—	—
díl Nové Vsi .	7	30	5	$\frac{1}{2}$	—	2	—	—	—
Nová ul. u Brna	21	26	—	—	—	platili	za	robotu	100 zl.
Švábská ulice .	21	32	—	—	—	„	„	„	140 „

Z těchto 2 ulic platili také, aby na hony nemusili choditi, a to z Nové ulice 4 zl. 6 kr., ze Švábské 5 zl. 18 kr.

Ve žních robotovali čtvrtláníci po celý týden a dostávali každý: 1 bochníček chleba a stravu v poledne a večer.

Osvobozeno bylo roboty v Řečkovicích 14 čtvrtláníků, kteří byli rychtářem, kostelníky (správci jmění kostelního), horný, hejní, sladovničtí v pivovaře a porybní.

Pro kollej nebylo roboty; vydávalo se tedy na práci ročně asi 1500 zl, a vydržovalo se v panských dvořích asi 60 panských koní.

Celé panství Řečkovské mělo r. 1834: 3963 jitra 1109$\square^0$ výměry, z rybníků jeden v Řečkovicích 27 jiter 294$\square^0$ na 35 kop násady kaprů a 2 kopy štik; druhý byl zrušen, i mlýn u něho.

Pozemků bylo

	panských:			poddanských:		
polí	617	jiter	239□⁰,	1301	jiter	1196□⁰,
luk	86	„	104 „	127	„	149 „
rybníka	27	„	294 „	—	„	— „
pastvin	5	„	442 „	98	„	825 „
vinic	12	„	1381 „	87	„	1221 „
lesů	1474	„	790 „	1	„	420 „

Lesy rozděleny jsou ve 3 hájemství: Řečkovské, Soběšické a Jundrovské. Dvory byly zrušeny a pozemky jejich mezi poddané rozděleny: v Řečkovicích r. 1788 mezi 32, v Soběšicích r. 1790 mezi 5 osedlých. Pivovar nově byl zařízen a zvětšen a vede značný obchod v Brně a v okolí.

Velkostatek má nyní pozemků 931 ha., totiž: 59·6 polí, 14·28 luk, 3·33 zahrad, 3·94 pastvin, 2·2 rybníka, 841·5 lesa a 2·08 ha. neplodné půdy. —

Duchovní správa připomíná se tu již na počátku XIV. století, a podací kostelní měl držitel statku.

Náboženství katolické přestalo zde v XVI. století, kdy vedli duchovní správu pastoři Severin 1522 a 1528, Řehoř 1547, pak J. Milota, J. Strniště Plzenský, J. Hrádecký a 1610 Alex. Toman. Po r. 1623 navrácen byl kostel opět náboženství katolickému.

Kostel sv. Vavřince stojí uprostřed osady, jest původně gotického slohu, ale již často obnovován a změněn, posledně r. 1847 a 1850, zvláště okna, jižní vchod a klenba. Na hlavním oltáři bývala socha sv. Vavřince, nyní obraz téhož svatého, malován od bývalého jesuity Ign. Raaba r. 1786 do kostela Hodonínského a r. 1843 sem darován; vedlejší oltáře jsou: sv. Kříže (z bývalé kaple Soběšické), Matky Boží a sv. Anny. V lodi ve zdi jest český náhrobek Jindřicha Pfefferkorna z Ottopachu, pána na Řečkovicích † r. 1588. Na věži visí 4 zvony, z nichž větší jeden byl přelit r. 1633 a druhý ulit r. 1648. Kolem kostela byl starý hřbitov, r. 1804 nový zřízen za vsí, jenž ale r. 1866 také byl zrušen, v panskou zahradu proměněn a jiný na kopci severně nad obcí založen. Zeď hřbitovní u kostela byla odstraněna již r. 1847.

Farních pozemků jest 8 jiter 525□⁰ a 4 m. polí, 23 jiter 1260□⁰ lesa a výkupného za desátek a dávky od vrchnosti ročně 409 zl. 55$^2/_4$ kr. stř.

K farní osadě patří: Řečkovice, Evanovice, Medlánky, Mokrá Hora, Jehnice a Ořešín, 3 mlýny a myslivna, úhrnem přes 2750 osadníků.

Nejdéle tu působili: Jos. Lednický 1671—81, Martin Filip 1684—97, Fr. Kudera 1722—35, Max. Hermann z Olomouce 1742—53, Ant. Ign. Hermann též z Olomouce 1753—67, Kajetan Pfleger z Bílovce ve Slezsku od r. 1776 až do své smrti 1787, Michal Vaške z Kujav odtud až do své smrti 1815, Karel Moser z Koryčan také do své smrti r. 1826, Dominik Procházka z Víškova do r. 1836 a Alois Böhm od r. 1852—90; v dobré paměti chová lid také P. Bart. Vondráka z Krásnovsi, jenž tu byl farářem r. 1836—44 a přišel do Tuřan.

Školu mívali tu, jako v jiných farních osadách, před válkou 30letou, ale potom ještě r. 1673 „ani školu ani učitele“. Později učilo se v malé budově v zámku a r. 1800 vystavěna škola na návsi, 3třídní r. 1873 na jihových. straně obce. Kolem r. 1840 bývalo asi 60 dětí. „Sobotálesu“ platilo se 1 groš týdně; učitel dostával otop a pivo; podučitel stravu ve škole a 20 zl. služného. Školní kroniku založil učitel Fr. Hofman v letech padesátých. Nejdéle tu působili: Petr Mráz r. 1782—1811 a naddučitel Jan Klimecký od r. 1878.

R. 1892 bylo ve 3 třídách 267 dětí odtud a z Medlánek, v knihovně žákovské 150 svazkův.

Obec měla r. 1739: polí $10^5/_8$ m. a luk u mostu nad Horním rybníkem a pode vsí „na Loučkách“ po 1 vůz sena a $^1/_2$ vozu otavy; r. 1758: $14^7/_8$ m. polí (na Zahrádkách, na Markrabství, u Prumperku, na Západy) a luk po 2 vozy sena; na staré pečeti obecní písmena D R (dědina Řečkovice) a znakem ve štítě na jedné polovici radlici a krojidlo, na druhé 2 motyky křížem položené (vyobrazeno na str. 30., I. č. 1.). Obecní záležitosti vedl nejdéle: Martin Tišnovský jako „pudmistr“ a potom starosta 25 let, pak Josef Kořisko, starosta. Obec má svou knihovnu.

Z rodin v nejhorších časech od 30leté války až přes 100 let udržely rodný dům r. 1749: Kotoulova, Pokornova a Kocourkova; k nejstarším zde usedlým se počítají rodiny nazvané: Daniel, Komárek, Kořisko a Tišnovský.

Obyvatelé živí se polním hospodářstvím, obchodem s obilím a řemesly; mnoho je zedníků a kameníků.

Spolky jsou tu: Cyrillská jednota, hasičský a vojenských vysloužilců.

Trati slují kromě již uvedených: na Kukli n. Kuklách, v Okřínech, pod Markrabstvím, Velká a Malá Černá, v Jezerůvkách, na Prumperku, v Lužách; louky v Okřínech a Jezerůvkách.

O samotě jsou na Ponávce 3 mlýny.*)

Řičmanice,

Řečnanice (r. 1261), Řicmanice, vesnice sev.-severovýchodně od Brna 8 km., v údolí na potoce Kanickém, se tří stran lesy a vrchy až 372 m., katast. a pol. obec 1·46 km.^{2}, $1^1/_7$ lánu neboli 223 m. polí, $7^1/_4$ m. zahrad, luk po $35^3/_4$ vozu sena a otavy, lesa $27^1/_2$ m.; — domů na konci XVI. století 11 (1 po 42 m., 4 po 32 m., 3 po 16 m., 2 bez polí a mlýn s 1 složením); po 30leté válce zůstal mlýn pustý, byl zrušen a nová usedlost z něho udělána s 9 m. polí; r. 1750: 20 domů (4 půllány, 5 čtvrtlánů, 2 podsedky a 9 domků,
r. 1790: již 35 domů, 209 obyv., r. 1834: 40 domů, 268 obyv., r. 1869: 47 domů, 390 obyv., r. 1890: 52 domů, 431 obyv., katolíků, Čechů.

Domy jsou po většině z vepřovic „truplí“, zomítány a olíčeny bez ozdob. Některé stojí těsně vedle sebe, mezi jinými jsou zahrádky; staré usedlosti jsou „na dědině“, pozdější chaloupky „v Hůrce“, ve „Žlíbku“ a „v Močilkách“. Zahrádky se zachovaly jen před některými domy, výstupky „žundry“ u 3 domů.

Lid nosí kroj městský; r. 1891 jen 3 nejstarší občané národní: tmavomodré, krátké kabáty se žlutými, hustě vedle sebe přišitými knoflíky mosaznými, též podobné tmavomodré nebo červené, dlouhé vesty „kordule“ a na hlavě plstěné černé klobouky se širokou střechou, „široky“; starší ženy nosí též tmavomodré kazajky „kacabaje“, soukenné se širokými rukávy a rameny; ostatně jako ve většině vesnic okolo Brna.

*) Cod. dipl. Mor. VI. 347, VII. 139, IX. 69, X. 9; Reg. Boh. et Mor. II. 256; D. z. B. VI. 6, VIII. 21, IX. 8, X. 10; XI. 8, 23; XIII. 6, 22; XIII. 27, XVI. 3, XVIII. 4, XXII. 16, 40, 92; XXVI. 27, 64; XXXII. 13; nové desky č. 280. Knihy půhonné II. 296, 310, 341; III. 38, 359, 384; IV. 4, 6; Reg. dom. 156, podd. 100; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 227—231. J. Klimecký, odpověď na dotazník Vlastivědy moravské.

O Řičmanicích je nejstarší zpráva z r. 1261 (v. str. 177.). Patřily nejprve k panství Nového hradu a pak k Pozořicům, jako sousední Kanice, s nimiž tvoří politickou obec. V XVIII. století platili vrchnosti úroku o sv. Jiří 29 zl. 37 kr., o sv. Václavě 14 zl. 8 kr., za přístku 5 zl. 50 kr. a robotovali z půllánu týdně po 2 dnech s potahem, ze čtvrtlánu po 3, z podsedku většího po 2, z menšího $1^1/_2$ a z domku po 1 dni pěšky. Čihaři platili za chytání ptáků ročně 6 zl.

K farní osadě patří většinou (50 domů) k Babicům, 2 domy (r. 1673 jeden dům) k Obřanům.

Školu měli zde na počátku tohoto století. Učil nejprve přes 40 let vždy v nějaké chaloupce tkadlec z Ostrova, jménem Zouhar, rodem z Bořitova. Příjem jeho byl: za každé dítě 1 groš týdně, pak ročně z každého domu $^1/_4$ měřice jablíšek, od sedláků po 1 pecnu chleba, od domkářů po 7 kr. v. č. O hlavních svátcích mohl choditi po vsi a sbírati koláče, z každého domu jeden. Za to konal i službu zvoníka.

R. 1852 vystavěla obec vlastní školu. Nejdéle tu působil od r. 1882 Julius Krupica, t. č. nadučitel v Habrůvce; založil t. r. pamětní knihu a školní knihovnu.

Školních dětí bývá přes 90, r. 1898 již 101.

Obec měla r. 1675: porostlin a pastvin $17^1/_2$ m., r. 1750 polí $6^1/_2$ m. v Kopaninách a les $27^1/_2$ m. na Prsky. Pečeť měla s Kanicemi společnou (v. str. 139, vyobrazena str. 32., III. č. 10.). Z obecních tratí se jmenují význačnější: role Vinohrádky, na Feronce, na Fialce, na Kousaličce, dle popisu r. 1750 také „v Královici, na Žilůvky“; louky v Časnýřu, v Koutech; lesy na Čepcu, v Jančovcu, v Kněžnici, v Jesení, na Vypálenkách, na Blatinách, v Žilůvkách, pod Babou, ve Studničném, ve Vypálenisku; na Herhatkách, na Cvilíně, na Hradisku, u Dívčího brda, v Obecku, na Šumbeři, na Čechetové, na Pýchavce, na Čihadle, ve Vápenným.

Rodný dům udržela v XVIII. století nejdéle rodina Králova.

Spolek mají tu Všeobecný vzdělávací „Bratrství“.

V okolí jsou pěkná údolí a kolem veliké lesy, blízko v údolí Svitavky stanice dráhy u Bílovic.*)

*) Reg. Boh. et Mor. II. 124; Reg. podd. 150, Julia Krupice odpověď na dotazník Vlastivědy moravské, Katalog duchovenstva diecese Brněnské roku 1898.

Slatina,

vesnice vých. od Brna 5 km., v rovině blízko silnice z Brna do Olomouce a dráhy státní společnosti, katast. a pol. obec 3·96 km.^{2}, skládá se z větší části s širokou návsí t. zv. Dědiny, kde bydlí rolníci, a z menší „Budína" 3 řad domků většinou dělnických. Do návsi vedou 3 cesty: na východním konci, uprostřed a na západním konci. Domy stojí všechny vedle sebe a mají průčelí do ulice. Před domy jsou od dávna zahrádky. Přede dveřmi jsou výstupky, žundry, zomítány a základy pestře malovány.

Hospodářská stavení jsou vesměs dle jednoho vzoru zařízena: za hlavní průčelní budovou stojí v jednom pořadí chlévy, v zahradě je sklep a za ní v jednom pořadí stodoly.

Ve světnicích stává nyní pravidelně moderní nábytek, jen v některém domě mají nábytek starožitný: stůl s trnoži obyčejně u průčelní zdi v koutě, kolem něho u zdí lavice, u kamen malovanou truhlu a kolébku.

Mužští šatí se po řemeslnicku; ženské nosí zvláště pestrý kroj: na hlavách mají do cípů zavázané černočervené šátky, inglické zvané; kazajky a šněrovačky pestře vyšívané; sukní nosí mnoho a sice krátkých a škrobených.

Bylo tu na počátku XVII. století $8^{13}/_{64}$ lánu neboli 1177 měr I. a II. třídy polí a 17 měr vinic, potom: $1184^3/_4$ m. polí, $5^5/_8$ m. zahrad a $38^3/_4$ m. pastvin; — domů: na počátku XVII. století 26, po 30leté válce 23 osedlých, 1 nově pustý a 2 staré pusté, k nimž patřilo 15 měr polí nově vzdělaných a 102 m. starých pustých; původně měli sousedé: jeden 136 měr polí a 6 m. vinic, 2 po 102 m. polí a 2 m. vinic; 5 po 85 m. polí a 2 m. vinic; 2 po 68 m. polí a 7 m. vinic, ostatní po 17 m. polí; po novém rozdělení (před r. 1749): 10 po $84^6/_8$ m. polí a 16 po 21 m. a $1^1/_2$ osmin; vedle nich bylo 6 domkářů bez polí, 9 výměnkářů a 17 podruhů;
r. 1790: 57 domů, 357 obyv., r. 1834: 66 domů, 438 obyv., r. 1869: se Slatinkou 134 domy, 680 obyv., r. 1880: bez ní 133 domů, 764 obyv., katolíci, Češi, kromě 4 obcovací řeči německé; r. 1890: 137 domů, 943 obyv, kromě 9 židů všichni Češi, katolíci.

Bývala vladyckým sídlem a samostatným statkem do XIII. století. Pan Semislav daroval ji panenskému klášteru augustin-

Matky Boží. U něho vystavěno bylo několik domků a hospoda, a nové dědince dáno jméno Marianská Hvězda,*) od lidu Slatinka, jež se udrželo. R. 1784 byl, jako kostelík u Líšně, zrušen a jeho jmění 145 zl. vzal si náboženský fond; zůstaly z něho jen základy v zemi.

R. 1880 měla Slatinka 16 domků, 87 obyvatel, českých, katolických, r. 1890: 20 domků, 103 obyv., většinou dělníků, kteří pracují v lomech na Švédských valech (256 m. nad hladinou mořskou).

Patří k farní osadě Tuřanské a ke škole Slatinské.

Soběšice,

vesnice v lesnatých horách 5 km. od Brna severně, ležících mezi řekou Svitavou a Ponávkou, katast. a pol. obec 6 km.², nazvaná po jméně osobním Soběslav (skráceném Soběš, Sobiše, Soběšín), mívala $2^{6}/_{64}$ lánu neboli 430 m. polí II. a III. třídy, $1^{3}/_{4}$ m. zahrad a luk po $10^{1}/_{2}$ vozu; — domů r. 1497 15 (12 půllánů, 2 čtvrtlány a svobodný statek rychtářův), na počátku XVII. století 18 (2 půllány, 8 čtvrtlánů, 8 domků s poli); po 30leté válce 10 osedlých, 8 pustých s 205 m. polí; r. 1673 ještě 3 pusté s 63 m. polí; veškery pozemky byly tu znova rozděleny ve 4 půllány a 8 čtvrtlánův a čítalo se r. 1750 12 domů, r. 1790 již 22 domů, 126 obyv., r. 1834: 34 domů, 218 obyv., r. 1869: 50 domů, 332 obyv., r. 1880: 62 domů, 509 obyv., katolických, z nich 505 Čechů, 3 Němci a 1 jiné národnosti; r. 1890: 83 domů, 610 obyv., 606 katolíků, 4 židy, vesměs Čechy.

Domy starší jsou kolem návsi trojhranné, pozdější u silnice z Brna do Vranova (obraz 61.).

Soběšice patřily dle nejstarší paměti markraběti. Král Václav II. daroval je s 12 lány polí, s lukami, lesy a jiným příslušenstvím r. 1286 panenskému klášteru dominikánek v Brně, a když tento byl zrušen, dostaly se 1581 jesuitům Brněnským a k panství Řečkovskému.

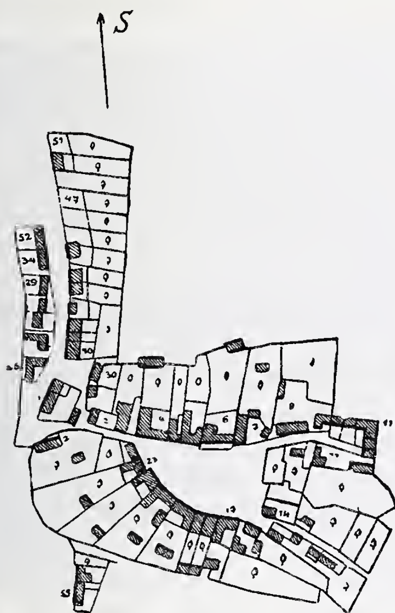
Poddaní v Soběšicích byli na konci XV. století povinni vrchnosti: dávati úroku z půllánu 9 gr., o sv. Michale 9 gr., ze čtvrtlánu 4 gr. půlletně; dávali všickni slepice chrastné (za

---

*) Schwoy, Topographie 1790, 2. díl, str. 189; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 402; časopis Method 1881 str. 113.

lesní chrast) při sv. Martině, drva jeden den v roce káceli a do kláštera vozili s vlastními koni. Královské berně dávali z větších statků po 9 gr., z menších nic. Podobně bylo i v XVI. století dle paměti z r. 1524. Později měli zde, jako jinde, těžší povinnosti, platy a roboty, jak psáno jest u Řečkovic na str. 276.

Robotovali u zdejšího dvora poplužního. Měl r. 1750: 138 m. polí, 4 m. zahrad a luk po 4 vozy sena a 1 vůz otavy. R. 1790 byl zrušen a mezi 5 rodin rozdělen.

Obraz 61. Půdorys Soběšic.

Vyznání jsouce katolického, patřily Soběšice od dávna k Řečkovicům i co se týká duchovní správy a školy. Mezi r. 1716—18 vystavěli tu jesuité kostelík Nalezení sv. kříže na Ostré (jinak na Mokré hoře), potom i Kalvarii zvané, a 12 kapliček pro křížovou cestu od Řečkovic až sem k němu. Ve svátek Nalezení a Povýšení sv. kříže bývala tu velká slavnost a 2 neděle potom a každý pátek v postě konalo se procesí z farního kostela sem. Jako velmi mnoho jiných, byl za Josefa II. také zdejší kostelík zrušen, prodán a jeho jmění 200 zl. dáno farnímu kostelu v Řečkovicích.

Školu mají tu nyní o dvou třídách a okolo 140 žáků.

Obecní jmění bylo r. 1750: $2^1/_4$ m. polí „v Kleštěncích“ a „u Oběšenky“ a louka po 1 vůz sena.

Trati jiné se jmenují tehdy v Kleštěncích, v Lištì, Kopaninky, pod kaplí, v Hrušoví jinak v Hroušově, v Rožencích, pod Smutkovou hruškou od lesa, v Reglích malých a větších, pod Ostrou . . . louky pod hrázú a j., teď: díly u kaple, Ostrá

Matky Boží. U něho vystavěno bylo několik domků a hospoda, a nové dědince dáno jméno Marianská Hvězda,*) od lidu Slatinka, jež se udrželo. R. 1784 byl, jako kostelík u Líšně, zrušen a jeho jmění 145 zl. vzal si náboženský fond; zůstaly z něho jen základy v zemi.

R. 1880 měla Slatinka 16 domků, 87 obyvatel, českých, katolických, r. 1890: 20 domků, 103 obyv., většinou dělníků, kteří pracují v lomech na Švédských valech (256 m. nad hladinou mořskou).

Patří k farní osadě Tuřanské a ke škole Slatinské.

Soběšice,

vesnice v lesnatých horách 5 km. od Brna severně, ležících mezi řekou Svitavou a Ponávkou, katast. a pol. obec 6 km.^{2}, nazvaná po jméně osobním Soběslav (skráceném Soběš, Sobiše, Soběšín), mívala $2^6/_{64}$ lánu neboli 430 m. polí II. a III. třídy, $1^3/_4$ m. zahrad a luk po $10^1/_2$ vozu; — domů r. 1497 15 (12 půllánů, 2 čtvrtlány a svobodný statek rychtářův), na počátku XVII. století 18 (2 půllány, 8 čtvrtlánů, 8 domků s poli); po 30leté válce 10 osedlých, 8 pustých s 205 m. polí; r. 1673 ještě 3 pusté s 63 m. polí; veškery pozemky byly tu znova rozděleny ve 4 půllány a 8 čtvrtlánův a čítalo se r. 1750 12 domů, r. 1790 již 22 domů, 126 obyv., r. 1834: 34 domů, 218 obyv., r. 1869: 50 domů, 332 obyv., r. 1880: 62 domů, 509 obyv., katolických, z nich 505 Čechů, 3 Němci a 1 jiné národnosti; r. 1890: 83 domů, 610 obyv., 606 katolíků, 4 židy, vesměs Čechy.

Domy starší jsou kolem návsi trojhranné, pozdější u silnice z Brna do Vranova (obraz 61.).

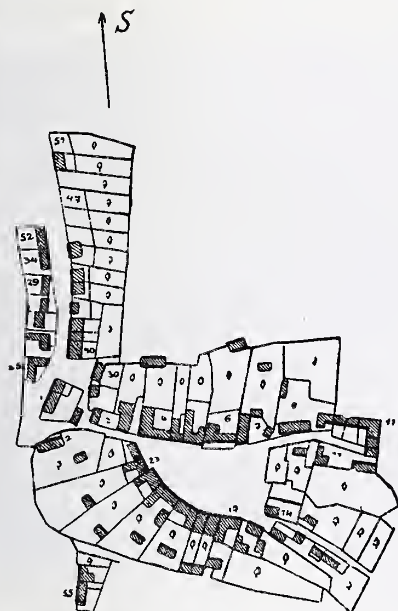
Soběšice patřily dle nejstarší paměti markraběti. Král Václav II. daroval je s 12 lány polí, s lukami, lesy a jiným příslušenstvím r. 1286 panenskému klášteru dominikánek v Brně, a když tento byl zrušen, dostaly se 1581 jesuitům Brněnským a k panství Řečkovskému.

Poddaní v Soběšicích byli na konci XV. století povinni vrchnosti: dávati úroku z půllánu 9 gr., o sv. Michale 9 gr., ze čtvrtlánu 4 gr. půlletně; dávali všickni slepice chrastné (za

*) Schwoy, Topographie 1790, 2. díl, str. 189; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 402; časopis Method 1881 str. 113.

lesní chrast) při sv. Martině, drva jeden den v roce káceli a do kláštera vozili s vlastními koni. Královské berně dávali z větších statků po 9 gr., z menších nic. Podobně bylo i v XVI. století dle paměti z r. 1524. Později měli zde, jako jinde, těžší povinnosti, platy a roboty, jak psáno jest u Řečkovic na str. 276.

Robotovali u zdejšího dvora poplužního. Měl r. 1750: 138 m. polí, 4 m. zahrad a luk po 4 vozy sena a 1 vůz otavy. R. 1790 byl zrušen a mezi 5 rodin rozdělen.

Obraz 61. Půdorys Soběšic.

Vyznání jsouce katolického, patřily Soběšice od dávna k Řečkovicům i co se týká duchovní správy a školy. Mezi r. 1716—18 vystavěli tu jesuité kostelík Nalezení sv. kříže na Ostré (jinak na Mokré hoře), potom i Kalvarii zvané, a 12 kapliček pro křížovou cestu od Řečkovic až sem k němu. Ve svátek Nalezení a Povýšení sv. kříže bývala tu velká slavnost a 2 neděle potom a každý pátek v postě konalo se procesí z farního kostela sem. Jako velmi mnoho jiných, byl za Josefa II. také zdejší kostelík zrušen, prodán a jeho jmění 200 zl. dáno farnímu kostelu v Řečkovicích.

Školu mají tu nyní o dvou třídách a okolo 140 žáků.

Obecní jmění bylo r. 1750: $2^1/_4$ m. polí „v Kleštěncích“ a „u Oběšenky“ a louka po 1 vůz sena.

Trati jiné se jmenují tehdy v Kleštěncích, v Liští, Kopaninky, pod kaplí, v Hrušoví jinak v Hroušově, v Rožencích, pod Smutkovou hruškou od lesa, v Reglích malých a větších, pod Ostrou . . . louky pod hrázů a j., teď: díly u kaple, Ostrá

horka, Růženec, Kobylín, Rygle, Spanilý les, Čihadlo, Červené vrchy, Kleštěnec louka, v Sadech.

Spolky tu založili: čtenářský „Slavoj“ a živnostenský.

V nejbližším okolí u silnice jest myslivna, kolem lesnaté vrchy: západně Rakovec 347 m., nad ním severně Zadní les 395 m. a k východu přes 400 m., jižně Strom 404 m.*)

Sokolnice,

Sokolníky, ves v rovině na pravém břehu Říčky, jihovýchodně od Brna 11 km., stanice dráhy císaře Ferdinanda, pošta, velká katast. a pol. obec 11·16 km.^{2}, mívala $13^1/_3$ lánu neboli 1588 m. polí I. třídy a $178^5/_8$ m. vinic, r. 1750: 1722 m. polí orných, $162^6/_8$ m. ladem ležících, 15 m. zahrad, $162^1/_2$ m. pastvin, $18^1/_2$ m. vinic a luk po 114 vozů; — domů s počátku XVII. století 54, ale po 30leté válce jen 19 osedlých, ostatních 35 pustých (jeden, Urbanovský, až s 108 m. polí), r. 1673 ještě 34 staré pusté a při nich 945 měr polí, 86 m. vinic pustých; r. 1750: 47 (15 lánů, 1 půllán, 27 čtvrtlánů a 4 chalupy), ještě ne tolik, co měly před onou válkou;

r. 1790: 75 domů, 574 obyv., r. 1834: 73 domů, 588 obyv., r. 1869: 116 domů, 1007 obyv., r. 1880: 155 domů, 1201 obyv., z nich 1179 katolíků, 6 evangelíků, 16 židů; 1142 Čechů, 55 Němců a 3 jiné národnosti; r. 1890: 173 domů, 1363 obyv., z nich 2 evangelíci, 24 židů, 45 obcovací řeči německé, ostatní Čechové a katolíci.

Památné jsou hlavně z bitvy t. zv. u Slavkova r. 1805. Zde na rovině mezi Sokolnicemi a Telnicí, kudy teď jede dráha, skončila ona bitva 2. prosince ve 4 hodiny odpoledne, když Francouzové mimo jiné zajali u sýpky Sokolnické mezi 3. a 4. hodinou přes 8000 Rusů (viz blíže u Telnice).

Patřily nejprve klášteru Třebíčskému, od něhož ponechávány jsou rozličným pánům buď z části nebo celé. R. 1408 měli zde statky Erhart Puška z Kunštátu a Jan řečený Sokol z Lamberka; r. 1459 Jan z Bítova a z Sokolník, r. 1464 Jan z Bechova a z Sokolník a Jilvín z Hartvíkovic a z Sokolník; okolo r. 1466 zastaveno na Sokolnicích Syrovátkovi 10 dukátů ročního úroku

---

*) Zemský archiv rkp. č. 4927—4963, 10.607, Reg. podd. 100. Františkovo museum rkp. č. 388 a 522. Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 229.

z dlužných 100 dukátů. Jeden dvůr manský v Sokolnicích prodán byl před r. 1481 od Jilvína z Hartvíkovic panně Anně, sestře Hynka z Valdšteina a Židlochovic, za 720 hř. a připojen k panství Židlochovskému.

Za války Jiřího z Poděbrad s Matyášem Uherským zastaveny Sokolnice a Telnice s rybníkem Dunavou Dobšovi a Benešovi z Boskovic; ale na rozkaz krále Matyáše Uherského byly Sokolnice mocí vzaty a držány od Herčíka Petra, úředníka Špilberského. Pan Dobeš pohnal jej k soudu r. 1490 a odkázán na krále budoucího. Nový král Vladislav jim to spravedlivě

Obraz 62. Sokolnice, náves s kaplí.

r. 1492 potvrdil. Po smrti Dobšově měl Sokolnice sám Beneš z Boskovic a r. 1507 postoupil je Vilémovi z Pernsteina; Vratislav z P. prodal Petrovi Sadovskému ze Sloupna r. 1560 ves Sokolníky s 1 many a 3. na mlýně Sokolnickém, ves Telnici a Medlánky; po něm drželi je rychle za sebou: r. 1588 Jindřich Pfefferkorn z Ottopachu (tvrz a ves Sokolníky, poplužní dvůr, 2. dvůr slove Dvořákovský, pivovar), po jeho smrti r. 1590 Jindřich, purkrabí z Donína, r. 1596 Bohuslav Bořita z Budče na Líšni a Kobylnicích, r. 1625 Eliška Bergrova roz. Kummrova

(ves, tvrz, dvůr poplužní, mlýn, sladovnu, hvozd u tvrze) a po její smrti dcera Marie Františka (Priska) provd. hraběnka z Magni na Strážnici, r. 1664 Marie Polixena vdova Passmanuová z Panassu, roz. hraběnka z Heissensteina, r. 1690 její druhý manžel Jan Albert hrabě z Lamberka, r. 1693 Karel Beneš z Lamberka na Kunštátě, r. 1705 Walter Xaver kníže z Dietrichsteina za 154.000 zl. a 2000 dukátů klíčného, u jehož rodu pak zůstaly přes 150 let a po něm je drží hrabata Mitrovští z Mitrovic a Nemyšle, po smrti hraběte Františka r. 1875 Vladimír, jenž větši část roku sídlel na zámku Sokolnickém a zemřel r. 1899, t. č. jediný syn jeho Vladimír.

Bývala zde (r. 1550) tvrz, 2 dvory, mlýn a pivovar, r. 1622 u tvrze dvůr, mlýn, sladovna a hvozd.

K panství zdejšímu patřily r. 1750 vesnice celé Horákov, Kobylnice, Ponětovice, Sokolnice, Telnice a díl Jiříkovic.

Bylo na něm s počátku XVII. století poddaných 42 lány, 157 domů; válkou 30letou tak utrpělo, že více než polovice domů stálo pustých ještě r. 1656, ano ještě r. 1673 83. Z 5909$^{1}/_{2}$ m. polí leželo pustých ještě t. r. 2090 měr a vinic ze 310 m. bylo 195 m. pustých. R. 1750 bylo ještě 174 m. rolí pustých a z vinic jen 18$^{1}/_{2}$ m. vzdělaných; všechny ostatní byly již zorány.

Panské dvory byly 4 a měly:

	polí:	zahrad:	pastvin:	z luk sena a otavy:
Sokolnický . .	1015 m.	33$^{6}/_{8}$ m.	60 m.	80 vozů
Kobylnický . .	501$^{7}/_{8}$ „	12 „	16$^{6}/_{8}$ „	16 „
Ponětovský . .	215$^{2}/_{8}$ „	2 „	13$^{1}/_{2}$ „	9 „
Jiříkovský . .	335$^{1}/_{2}$ „	10 „	— „	18 „

Rybníky měla vrchnost: u Sokolnic Horní „Donavu" na 60 kop ryb, Dolní rybník 80 kop; u Kobylnic 2 na 170 kop; pivovar v Sokolnicích na 807 sudů (pivo se tehdy prodávalo máz po 2 kr.) a v bednárně prodávalo se vína ročně 4$^{1}/_{2}$ sudu; bažantnice u Sokolnic 156 měr byla úplně zarostlá, les u Horákova 1500 m., hospodu v Sokolnicích, Kobylnicích, Telnici a Jiříkovicích; mlýn v těch také obcích, největší v Sokolnicích, a zde také kovárnu panskou.

Desátek brala vrchnost z polí, obyčejně z kopanin, jež poddaným byla ponechána v Sokolnicích, Ponětovicích a Horákově.

Poddaní dávali úroku půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě a robotovali dní po celý rok týdně sedláci s potahem, půlláníci s koni (k.) nebo pěšky (p.), ostatní pěšky:

Obce	Úroku půlletně		Viničného		Slepice	Vejce	Robotovali týdně			
							s potah. dní		pěšky dní	
	zl.	kr.	zl.	kr			sedl.	½ l.	¼ l.	chal.
Sokolnice	24	36	54	15	75	750	3	3 k.	3	1
Kobylnice	16	31½	—	—	50	509				
Poněšovice	8	43½	—	—	23	251	3	3 p.	—	1
Telnice	29	39	—	—	113	1130				
Horákov	5	30	7	57	44	230	—	—	3	1
díl Jiříkovic	5	19	—	—	24¾	240	3	—	3	—
Celkem	180	39	62	12	329¾	3110	po 3	2 k. n. 3 p.	3	1

Mimo to robotovali od sv. Jana do sv. Václava: kdo měl roboty potažní 3 dni, ještě týdně 3 dni pěší; kdo robotoval pěšky 3 dni, musil ten čas robotovati s 1 osobou celý týden. Rychtáři byli roboty osvobozeni.

Dle pozdějšího měření mělo celé panství 5950 jiter 1540□°, 3 rybníky (Brňák, Donavu a Kobylnický), jež poskytujíce nejen dobré ryby, zvláště kapry a štiky, nýbrž i rákosí, značný užitek dávaly.

Pozemky byly r. 1834:

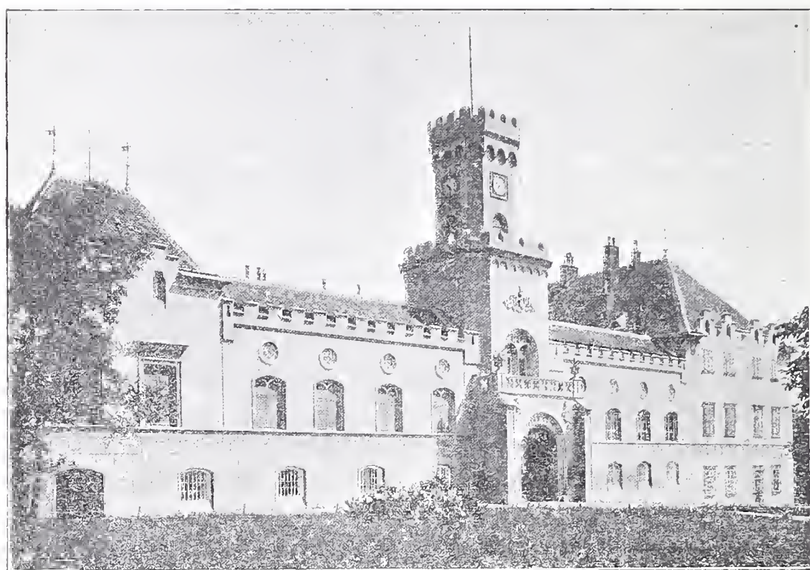
	panské:		poddanské:	
role, i z bývalých rybníků	760 jit.	1154¾□°,	3408 jit.	1367□°,
louky a zahrady . . .	363 „	1047 „	227 „	462 „
lada a pastviny	121 „	126 „	172 „	307 „
lesy	879 „	1277 „	17 „	600 „

V Sokolnicích měla vrchnost zámek, pivovar, koželužnu, cihelnu, bažantnici a chmelnici, u Horákova hájemství, jež ročně dávalo 1200 sáhů dříví všeho druhu, a vápenné lomy. Teď má velkostatek Sokolnický zámek (v. obr. 63.), ve vlastní správě 9 dvorů, pivovar, cukrovar, mlýn, lisárnu, cihelnu a j.; pozemků 2232·4 ha.: 1305·8 polí, 76·5 luk, 13·3 zahrad, 51 pastvin, 768·1 lesa, 1 ha. rybníka, 16·7 neplodné půdy.

K duchovní správě od dávna patří Sokolnice k Telnici. Zámecká kaple byla r. 1690 a r. 1750 obnovena, od r. 1750 při ní kaplan ustanoven, jenž potom stával se obyčejně farářem v Telnici. Na podlouhlé, prostranné návsi stojí uprostřed kaple (obr. 62.), na rohu návsi u školy kříž, jejž obec postavila, když novou školu založila.

Do školy chodívali také do Telnice; teď mají svou pěkně zřízenou r. 1872, r. 1891 opravenou trojtřídní a v ní 241 dětí.

V Sokolnicích se narodil r. 1696 Dr. Jan Táborský, člen řádu premonstrátského, výborný kazatel, farář v Bohuňovicích u Šternberka 1739—44 a v Knělmicích u Boskovic 1745—48; přeložil Poruční postillu t. j. výklady na nedělní a sváteční evangelia od P. Gofinéa a sepsal Kázaní při korunování obrazu marianského na Sv. Hoře r. 1732, „Tria tabernacula aneb 61 kázaní o svatých“, v Olomouci 1738 a „Mons Tabor evangelicae veritatis, kázaní na neděle celého roku a obzvláštní slavnosti spasitele našeho“, v Králové Hradci 1747. Zemřel r. 1748.

Obraz 63 Zámek v Sokolnicích.

Obec měla roku 1750 jmění: 30 měr polí a luk po 2 vozy sena.

Na obecní pečeti měli nápis: Sigillum... Sokolnice 1687" a znakem radlici, dlouhý nůž ve štítě a nad tímto sokola (vyobrazeno na str. 31., II. č. 7.).

Je tu rolnická záložna, spolek dobrovolných hasičů, pošta, telegrafní úřad, stanice dráhy cís. Ferdinanda.

Trati se jmenují: Šlapánská trať, za Donavou (nebo za Dunavou, za Dunavkú, Donavky) s pod Vinohrady, v Stoklasích, Zlatá hora, Brněnky. Na kopci Stráži bývala staroslovanská strážnice, aby hlídala a dávala znamení, kdyby se nepřítel blížil. V nebezpečí dob válečných ukrývali se obyvatelé zdejší v tajných podzemních chodbách s prostrannými sklepy; na př. když v okolí dne 2. prosince 1805 zuřila bitva t. zv. u Slavkova, a o 9. hodině dobyli Francouzové Sokolnic, „ustrašené obyvatelstvo Sokolnické za bitvy bylo ve sklepích domů svých ukryto." Padlí vojínové pochováni jsou za sýpkou ve společných hrobech.

V obvodu Sokolnické obce západně 2 km. jest nový dvůr Vladimírov se 32 obyvateli, katolíky.

Blízko něho „na Dunavkách" k Rajhradicům, asi kde jest nová vesnice Otmarov r. 1790 založená, stávala ves Dunajovice. Patřila klášteru Rajhradskému, spustla v XV. století a úplně zanikla.*)

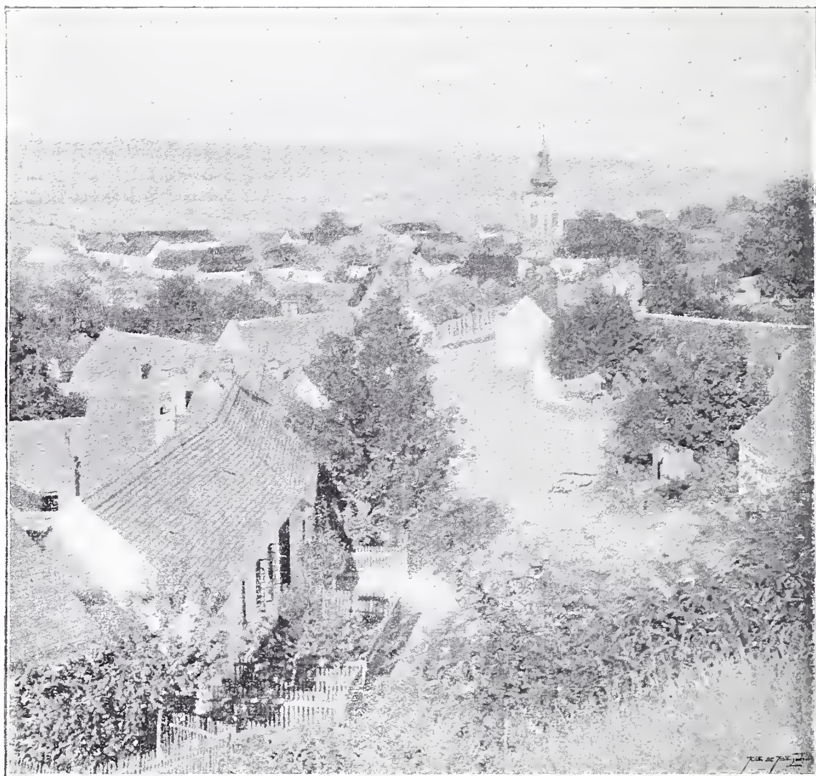
Střelice,

farní vesnice jihozáp. od Brna 8 km.. v údolí nad potokem, 280 m. nad hladinou mořskou, velká katast. a polit. obec 14·63 km.^{2}, liší se od většiny dědin v okolí svým založením. Podél potoka řadí se domy průčelím k němu, na druhé straně na kopečku kostel, od něho ulice směrem jihozápadním a příční ulice západně uzavírá dědinu, takže tato má podobu trojúhelníka v základním tvaru; před některými domy se udržely zahrádky (obr. 64.).

Mívaly $10^{59}/_{64}$ lánu neboli $804^{6}/_{8}$ m. polí I. tř. a $402^{3}/_{8}$ m. II. tř., vinic II. a III. třídy po $185^{6}/_{8}$ m., z těchto mnoho spustlo.

*) Codex Pernstein 59, 60, 128, 129; D. z. B. XII. 30, XXIV. 13; XXVII. 7, 22, XXIX. 4, XXXII. 14; Reg. dom. 145, podd. 153; Zem. archiv rkp. č. 10.608, Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české, II. 283, Al. Slováka Bitva u Slavkova 32, 47, 62, 67; K. Körwitzera, nadučitele, zpráva o chodbách podzemních.

do r. 1673 již 106 m., později více; r. 1710: polí orných 1326 m., zahrad 21 m., polí ladem ležících 40 m. a pustých 17 m., pastvin 27 m., vinic všech již pouze třetinu $129^4/_8$ m., lesa $761^7/_8$ m.; — domů: na počátku XVII. století 48, z nich 1 bez polí zůstával po 30leté válce pustý. Měly tehdy velké usedlosti: 2 po $1^1/_2$ lánu, 4 po $^5/_4$ lánu, 2 po 1 lánu, 3 po $^3/_4$ lánu, ostatní $^1/_2$ nebo $^1/_4$ lánu. Vrchnost „udělala rovnost“ tím, že z jednoho $1^1/_2$ lánu udělala 3 a

Obraz 64. Pohled na Střelice.

z druhého 5 dílů, ze čtvrtlánů půllány, z domků čtvrtlány, a bylo pak r. 1750 nečítajíc rychtáře: 1 lán, 21 půllánů, 23 čtvrtlánů a 11 chalup, dohromady 57 domů;
r. 1790: 101 domů, 624 obyv., r. 1834: 122 domů, 747 obyv., r. 1869: 159 domů, 1052 obyv., r. 1880: 167 domů, 963 obyv., s Veselkou 181 domů, 1037 obyv., 994 Čechů, 43 Němců, 1028

katolíků, 2 protestanti, 7 židů; r. 1890: 195 domů, 1177 obyv. katolických, 1152 Čechů a 15 obcovací řeči německé.

Střelice bývaly původně samostatným statkem markraběcím. Králové propůjčovali jej časem některému úředníku svému, a r. 1229 král Přemysl Otakar I. vyňal poddané vsi Střelic z pravomocnosti úředníků těch a nařídil, aby soudil je Brněnský sudí. Okolo r. 1270 byly od krále Přemysla Otakara II. zastaveny městu Brnu. Když pak markrabě Jan založil v Králově Poli klášter Kartouzův (viz str. 157), daroval jim také ves Střelice s lesem Hájem kromě lesa obecního. K panství Králova Pole náležely Střelice až do r. 1825, kdy je koupil Jindřich rytíř Smetana za 23.500 zl. stř. a připojil k sousedním Hajanům (str. 82).

Vrchnost měla zde panský dvůr, při něm r. 1750: 242$^{7}/_{8}$ m. polí, 1$^{4}/_{8}$ m. zahrady, luk po 12 vozů 4spřežných sena a 5 vozů otavy; 2 rybníky „Nový rybník" na 40 kop a „nad vsí" 10 kop kaprů; lesů 1997 měr, tvrdého a měkkého dříví; z poddanských pozemků ke dvoru na začátku XVIII. století držela: 25 m. polí orných a 18 m. ladem ležících a 6$^{2}/_{8}$ m. pustých, vinice 1$^{4}/_{8}$ m. a r. 1710 připojila k němu kopaniny, jež poddaní byli učinili a pod úrok užívali.

Stávala tu residence Kartouzů z Králova Pole, bývalé vrchnosti, než byl řád r. 1782 zrušen a Střelice k Hajanům r. 1825 koupeny.

Kolik zdejší obyvatelé někdy vrchnosti platili a robotovali, stojí psáno u Králova Pole na str. 159—162. Obec byla povinna od vrchnosti bráti ročně 2 vědra vína a je prodati. Vrchnost měla odtud nestálého příjmu: z hospody 16 zl. a z mlýna (Kartouzského) 140 zl. ročně.

Duchovní správa ve Střelicích jest jedna z nejstarších. Panovníci a klášter v Králově Poli nenechali tak velké dědiny zajisté bez chrámu Páně.

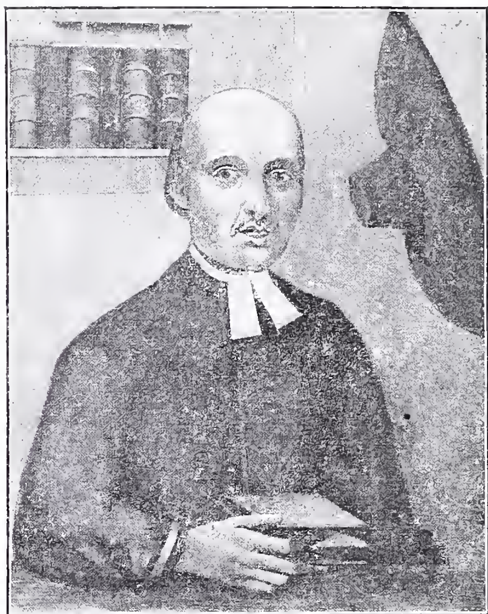
Kostel sv. Jiljí stojí na pahorku uprostřed jižní části osady (obr. 64.); byl několikrát obnoven, posledně r. 1819, 1846, 1855.

Na hlavním oltáři jest obraz Panny Marie ze zrušeného kláštera v Králově Poli a nejsv. Trojice, na vedlejších sv. Václav a Jan Nep., nad sakristií oratorium. Dva stříbrné kalichy a jiné věci v sakristii ukradli zloději v noci 15. února r. 1783. Na věži

16^0 vysoké jsou 3 zvony: nejstarší 1½ centu z r. 1562 s českým nápisem a dva větší 9 a 12 centů z let 1679 a 1685. Farář Václav Růžička dal je r. 1820 přeliti.

Kolem kostela je hřbitov zdí ohrazen.

Fara vystavěna byla nově r. 1795 za téhož faráře. Patřívalo k ní r. 1671: 1 lán polí, louka, zahrádka, a kostelu 4 vinice, z nich 1 pustá; po novém upravení jmění farního r. 1736: 18 jiter 775□^{0} polí, 4□ j. 552^0 luk, 1464□^{0} vinice a 7 jit. 748□^{0} lesa a desátek, jenž byl vykoupen ročním důchodem 444 zl. 36¼ kr.

Obraz 65. P. Valentin Bernard Jestřábský.

stř. Kostel má ještě louku, pole a 2 vinice. Matrika nejstarší pochází z r. 1642. Farní osadu tvoří sama obec Střelice.

Nejdéle tu působili: Jan Ježek z Veverské Bítišky 1701—26, načež byl farářem ve Vážanech; Lud. Roszmann z Nového Rousinova 1734—58, jenž byl r. 1740 od Sasů do zajetí odveden a teprve po 2 letech propuštěn; Krištof Lendenhammer z Fulneka 1760—74, nástupce jeho Tomáš Navrátil z Otaslavic do své smrti r. 1785; Christofor Hrbáček z Hulína, jenž učinil faře

mnohá nadání, věnoval jí dva obrazy papežů Pia VI. a VII. a psal nejstarší matriky zdejší, od r. 1786 až do své smrti 1810; nástupce jeho Vác. Růžička z Bíteše, který pečoval o zvelebení kostela zdejšího a jako 80letý stařec byl r. 1833 na faře přepaden a zabit od propuštěného trestníka z Nové Vsi u Břeclavě. Z ostatních kněží jmenovati sluší spisovatele Valentina Bernarda Jestřábského (obr. 65.). Narodil se v Moravské Ostravě r. 1630, horlivě působil ve Střelicích dvě léta, r. 1665—7, a potom v Bítišce Veverské, kde r. 1719 zemřel. Napsal pro lid Katechismus domácí pod titulem a spůsobem rozmlouvání hospodáře s hostem a Sedláčkovo vidění. Faráře Jiř. Schwarze z Kroměříže přepadli v noci r. 1733 loupežníci a jemu tak ublížili, že z toho zemřel.

Škola bývala tu ve starší době, ale přestala v 30leté válce. Nová byla vystavěna r. 1819; nyní má ve 3 třídách přes 200 školních dětí.

Obec utrpěla také válkami, zvláště když nepřátelé Brno obléhali, na př. r. 1740 byli zde Sasové a díl osady vypálili.

Jmění měla r. 1750: radnici, z níž platila vrchnosti 12 zl. úroku, 7 m. polí, 27 m. pastvin, luk po 13 vozů sena a $6^1/_2$ vozu otavy, les $761^7/_8$ m. Tento jí patřil již r. 1375, když markrabě Jan věnoval i tuto dědinu klášteru v Králově Poli.

Na pečeti z r. 1589 měla nápis: „Peczet . . Strzelycz 1589“ a znakem střelu a kosíř (vyobrazeno na str. 31., II. č. 1.).

Trati její slovou r. 1749: Lazebnice, na Bučině, nad Vobravou, Obrava, Vysoká hora, Líchy, ostatní: Poloudiny, Háčky, Boží pole, u Prutna, Haneky, Mastná hora, Nová hora, v Sibernkách nebo Šibernský vrch; nyní: Padělky u mlýnka, Dolní trať, Prostřední trať, Boží pole, na Chodince, Nebosady, Grefty, Kaminky, Haneky, u Proutna, Bučinské louky, Šibernky, na Obravách, Rybníčky (pole), Soudníky, Padělky nad Trpínem

Jméno trati Lazebnice ukazuje, že v obci, jak bývalo ve větších osadách chvalitebným obyčejem, mívali své lázně.

V okolí jsou a ke Střelicům přísluší: západně stanice společnosti státní dráhy do Jihlavy a druhé do Znojma; Marianský dvůr a myslivna jižně nad Střelicemi u Vysoké hory a Kartouzský mlýn na potoce Obravě, nazván po bývalé vrchnosti, jako blízký mlýn Anenský (v. str. 240).

Nejvyšší vrchy jsou tu: jižně Vysoká hora 360 m. nad hladinou mořskou a přes 100 m. nad pěkným údolím Obravy,

která činí tady velké zatáčky tekouc směrem východním k Žilošicům a do řeky Svratky; západně Haneka 350 m., Šibernský vrch 429 m. a Mastná hora 352 m., od nichž přehlédnouti lze jihozápadní tuto část okresu Brněnského.*)

Šlapánice.

Šlapanice, městečko v údolí na obou březích potoka Říčky a dílem na svahu výše vých.-jihových. od Brna 8 km., 222 m. nad hladinou mořskou, katast. a polit. obec. 1293 km.^{2}, jedna z nejstarších osad (viz půdorys obr. 66.). Hroby pravěkých obyvatelů nalezly se na staveništi u bývalé cihelny a v nich kusy popelnic, závaží tkalcovská a jiné památky z doby t. zv. mladokamenné více než 1000 let před Kristem Pánem. Staré písemné památky uvádějí Šlapánice od XIII. století**), kdy byl tu kostel „s bohatou farou“. Patřily k panství Olomouckého biskupství, jež některé usedlosti časem jinému dalo neb prodalo, a Šlapánice rozděleny byly. R. 1262 dal biskup Bruno za prokázané služby Gilethovi, měšťanu Brněnskému, 2 lány dědičně, osvobodil je od platu a desátku a jiných služeb poddanských. Roku 1306 dal biskup Jan V. scholastikovi v Olomouci zdejší farní pozemky a desátek z přifařených dědin: ze Šlapánic, Slatiny, Podolí, Želovic, Vážan,***) Veletic, Jiříkovic, Ponětovic a Kobylnic. Pozemky ty patřily ke dvoru, jenž sám o sobě tvořil zvláštní statek. Zástupce scholastikův, duchovní správce ve Šlapánicích, měl pro sebe štolu, desátek z Bedřichovic, příjem z filialní osady Líšenské, 2 mlýny u Šlapánic a vinici u Modřic.

Biskupstvi samo mělo tu 7 statků manských, podobně jako v Chrlicích (v. str. 96—98), a připojilo svůj díl Šlapánic k panství tamnímu. R. 1318—1326 drželi tato léna: po 2 lánech Stubner,

---

*) Cod. dipl. Mor. X, 269; zemský archiv rkp. č. 10.681; Reg. dom. 227, podd. 146; Ř. Volného Kirchl. Top. II. 1. str. 237 a 297; K. Eichlera Pamětí panství Veverského str. 121, 183, 184; Jos. Jirečka Rukověť k Dějinám literatury české, I. 318.

**) Zpráva (Cod. dipl. Mor. III. 248 a Reg. Boh. et Mor. II. 65.), že r. 1257 Smil z Lichtenburka dal třetinu desátku ze stříbrných dolů u Německého Brodu, Bělé, Šlapánic a Přibislavi klášterům Sedleckému, Žďárskému a Třebíčskému, netýká se Šlapánic u Brna, nýbrž v Čechách u Polné.

***) Želovice a Vážany byly osady u Podolí a zanikly úplně (v. str. 250).

Obraz 66. Půdorys Šlapánic.

Pohirlicer, Rinherová, Haymanová a Johlin (Jan) kuchař, po 1 lánu rychtář a Kateřina; r. 1354 Mikuláš ze Šlapánic.

Biskup Mikuláš zastavil pak r. 1358 mimo jiné statky Šlapánice, Chrlice, Tuřany a Modřice markraběti Joštovi, dokud by nezaplatili biskup neb jeho nástupcové vypůjčených 5050 hř. Podobně učinil biskup Jan r. 1401, aby mohl zaplatiti svým žoldneřům, zastaviv mincmistru Arnoldovi za 500 hř. díl Šlapánic, jenž nebyl lenním, a r. 1523 biskup Stanislav prodal klášteru Luckému u Znojma 40 zl. ročního úroku zde.

Držitelé těchto lén, jejich potomci neb rodáci zdejší jinde jmenovali se odtud ze Šlapánic, i když potom měli jiné statky, na př. Balduin ze Šlapánic, r. 1244; Petrman ze Šlapánic, jenž r. 1368 věnuje manželce své Anně 80 hř. na Lovčicích; Luček ze Šlapánic, jemuž a jeho manželce Anně dal Hartmann z Popovic (u Vranovic) r. 1378 zapsati 20 hř. věna na 2 lánech u dvora tamního (ne zde), r. 1406—1407: Maršík ze Šl., Oneš ze Šl. a jeho manželka Markéta ze Stušic, r. 1409 Anežka ze Šl., r. 1410—1412 Semislav, Markvart, Zikmund, r. 1414 Bohuše ze Šl. a jeho manželka Anežka; r. 1492 Jaň ze Šlapánic.

Později bylo zde lenních statků čili manství méně. Zvláště jmenují se tyto do začátku XVII. století: Před r. 1501 „Jan Šlapánský, man biskupův a kostela Olomouckého, držel dvůr poplužní s 2 lány rolí a s 2 podsedky poplatnými, na tom manství umřel a bratra Václava pozůstavil. Kterýž Václav prosil, aby (biskup Stanislav) jeho při tom manství zůstavil“. Biskup postoupil r. 1501 „ten dvůr jemu i jeho dědicům jeho a povolil, aby ten dvůr dáti, prodati, poručiti mohl buď za zdravého života neb na smrtelné posteli, komuž by se jemu zdálo aneb líbilo, řádem manským a osobám k tomu hodným a bez ujmy práv a služeb, které se biskupům Olomouckým na tom zachovávají.“

R. 1562 biskup Marek, když umřel držitel lenního dvora s 2 lány Jan P i n d u l e, vyzdvihl tento dvůr z manství ve výsadní neb svobodný a prodal jej Šimonu Sladovníkovi, od všelijakých desátků jej osvobodil a toliko jistý peněžitý plat uložil. K tomu dvoru přikoupil držitel $4^1/_2$ lánu rolí, zahrady a chmelnice. Biskup Jan r. 1578 osvobodil je „od robot, toliko při prve určitém platu a nad ním samému sobě právo a jurisdikci pozůstavil“ a držiteli dovolil, aby smečku chrtů sobě chovati mohl. Šimon skoupil i „ten plat z toho dvora za hotovou summu 300 zl.

a toho platu na věčné časy on i s budoucími svými držiteli toho dvora osvobozen jest“ od biskupa Stanislava Pavlovského r. 1584.

Týž biskup potvrdil pak r. 1594 prodej mlýna ve Šlapánicích, který tehdáž ke scholasterii kostela Olomouckého přináležel, Janovi z Bedihoště jakožto vrchní té scholasterie kollator. Mlýn ten s $1^1/_2$ lánem a 2 poli vyměnila si potom paní Eliška Bergrová roz. Kummrova za dvůr s 2 lány od Gabriele Bohuše. Kardinál František kníže z Dietrichšteina potvrdil tu výměnu; mlýn patřil k panství biskupskému „se všemi povinnostmi poddaného“; Bohuš a jeho nástupci měli stále dávati roční úrok do Chrlic. Současně potvrdil kardinál Dietrichštein manželu jmenované paní vladykovi Jiříku Bergrovi z Bergu dvůr po Šimonu Sladovníkovi s 2 lány rolí a přikoupených $4^1/_2$ lánu, výsady na něj a mlýn ve Šlapánicích, osvobodil je „ode všech platů peněžitých i obilních, též robot, podělků pěších i koňských, poplatků, dávek, kontribucí (kromě zemských a císařských a desátků knězských knězi Šlapánskému)“ a dal mu moc, aby v tom dvoře a mlýně 24 dojné krávy a 200 ovec chovati, i myslivost na gruntech Šlapánských a Tuřanských provozovati mohl. Jen si vymínil, že kdyby dvůr a mlýn na prodej přišly, biskup Olomoucký za tu summu, o kterou se smlouva stala, je ujati mohl, a pozůstavil sobě a svým nástupcům vrchnost nad nimi.

Jiný dvůr svobodný držel r. 1612 vladyka Jindřich Hoslauer z Hoslau a manželka jeho Anna Pačačka z Pačlavic. Dvůr stál mezi dvory Gabriela Šismy a Brychty Koutného, byl osvobozen všech robot a poddanských platů, jako předešlý dvůr. Měli jej později rozliční držitelé, na př. v polovici XVII. stol. Gerhard z Fibussterna, c. k. rada, a Jiřík Ant. Velecký, měšťan Brněnský, jako vůbec jiné dvory svobodné.

Ve Šlapánicích utvořily se z nich a jejich příslušenství časem 3 zvláštní statky v deskách zemských zapsané, a Šlapánice samy jsouce takto rozděleny patřily 3 vrchnostem: 1. většinou, skoro $^2/_3$ celé osady, k biskupskému panství Chrlickému, 2. díl k biskupskému lénu Šlapánskému, 3. díl k panství Blažovskému a 1 dvůr scholastika Olomouckého.

1. Velký díl k biskupskému panství Chrlickému měl $16^4/_{64}$ lánu neboli 2150 m. polí I. třídy a $38^1/_8$ m. vinic, r. 1750: $2283^7/_8$ m. polí, $13^2/_8$ m. zahrad, 41 m. pastvin, $11^6/_8$ m. vinic,

luk po $129^3/_4$ vozu sena a 5 m. lesa; — domů: s počátku XVII. století 46 osedlých, které v 30leté válce tak utrpěly, že ještě r. 1656 bylo pouze 18 osedlých a polí vzděláno jen 950 m., kdežto pustých domů stálo 28 domů s 1200 m. pustých rolí a $38^1/_8$ m. pustých vinic; do r. 1674 přibylo 16 nově osedlých, ale 2 nové pusté se 125 m. polí, a zůstávalo starých pustých 12 s 550 m. polí, takže ještě bylo 14 pustých domů s 675 m. polí. Mezi pustými byly na př. 1 dům s 125 m. polí (Bartoše Velejského), jiný po 100 m., 75, 50; 8 po 25 m. v 5 kusech. Živnosti byly veliké: tato s 125 m. polí, jiných 6 po 100 m., 1 po 75 m., 12 po 50 m., ostatní po 25 m.; později r. 1749 ze 62 osedlých: 1 po 118 m, 2 po 112 m., 7 po 93—97 m., 1 po 88 m., 15 po 43—49 (z oněch po 50 m.) a 25 m., 23 po 23—25 m., ostatní byly domky se zahrádkou; r. 1790: 109 domů, r. 1834: 135 domů, 837 obyvatelů.

Poddanské povinnosti měli obyvatelé toho dílu zde: v XVI. století osob poddaných i s rychtářem bylo 24 a měli rolí $22^1/_4$ lánu. Rychtář nerobotoval, pokud byl v úřadě; měl rolí $^1/_2$ lánu. Robotu jízdní konali z lánu: každý oral 4krát do roka = 21 hony, hnoje vyvezl z 1 lánu po 10 vozích, obilí tvrdého z lánu po 10 kopách, ovsa po 5 kopách, sena nevozili; pro vína jeli, kde potřebí; povinni byli též dáti k stavení povozy; ku příjezdu pana biskupa do Brna nebo sem do toho kraje, kdekoli přijel, vína, koně do špižného vozu, co bylo potřebí. Pěší robotu konali ze čtvrtlánu 16 žíti každý po 8 kopách, chalupníků 27 každý po 4 kopách; hnůj na poli rozkydávati anebo ve dvoře na vozy nakládati po 1 dni = 43 dní; plotů plísti i co by bylo potřebí ke dvoru Chrlickému, byli povinni; ku příjezdu J. M. biskupa do Brna v domě jeho maštale vykliditi a potom po pořádku na roboty až do vypořádání chodit dotud, dokudž tam biskup byl.

Platili pak úroku dle zápisu r. 1604: z půllánu o sv. Václavě po 1 zl. 8 gr., o sv. Jiří 18 gr., o vánocích 16 gr.; ze čtvrtlánu o sv. Václavě 19 gr., o sv. Jiří 9 gr., o vánocích 8 gr.; z podsedku o sv. Václavě 3 gr, o sv. Jiří tolikéž, o sv. Jakubě $^1/_2$ slepice a $7^1/_2$ vejce.

Avšak hůře se jim vedlo později, jako vůbec u nás. V 1. polovici XVIII. století platili poddaní na tomto dílu Šlapánic úroku ročně úhrnem: o sv. Jiří 34 zl. 39 kr., o sv. Václavě 79 zl. 44 kr.,

o vánocích 31 zl. 44 kr.; slepic a vajec nedávali; robotovali: $^{3}/_{4}$ roku týdně: 9 „sedláků" po 3 dnech s potahem, 13 půlláníků po 2 s potahem a 1 den pěšky, 22 čtvrtláníků pěšky po 3 dnech 11 chalupníků po 2 dnech; $^{1}/_{4}$ roku od sv. Jana do sv. Václava: sedláci 6 dní s potahem, půlláníci 2 dni s potahem a 4 dni pěšky, čtvrtláníci 6 dní pěšky a chalupníci 3 dni týdně.

Primátor půlláník nekonal pěší roboty, ale 2 dni s potahem týdně, kostelník čtvrtláník polovici méně než ostatní (týdně $1^{1}/_{2}$, od sv. Jiří do sv. Václava 3 dni); dědičný rychtář maje kromě svého lánu ještě $^{5}/_{4}$ lánu platil za robotu z tohoto 12 zl. a za povinnost jezditi daleko s vozem 3 zl.

Jak se poměry ty potom změnily zde a v jiných obcích téhož panství až do zrušení roboty, viz u Chrlic na str. 101—102.

Koupil-li někdo v 2. polovici XVIII. století zde usedlost, na př. r. 1772 Jan Kubík lán čís. 18., měl tyto povinnosti: vybývati všecka břemena zeměpanská a vrchnostenská a zvláště robotu, nesíti s jinými na polovic, neděliti statku, neudělati na něm výměnek, ani dluhy peněžité a obilní a míti dovolení, kdyby chtěl statek prodati.

Městská rychta byla od r. 1748 dědičnou v rodině Zemanů, koupena za 400 zl.

Poddaní tito tvořili pro sebe obec, která měla (r. 1750) dům s 50 m. polí, pastvin obecních 10 m. „v Drestolích" a luk po 2 vozy sena a 1 vůz otavy; pečeť s písmeny „M C S" a znakem biskupskou berlu ve štítě.

V dobré paměti lid chová „knížete pána" biskupa Pavlovského.

Z rodin udržela rodný dům od 30leté války přes 100 let rodina Humpolecká.

K tomu dílu příslušely (r. 1674) svobodné dvory: 1. pana Fibusa a Veleckého dvůr a „Horní mlýn" se $4^{1}/_{2}$ lánu n. 450 m.; dvůr pana Bílského s $2^{1}/_{2}$ lánu n. 250 m. polí.

Trati slují: v Širokém poli, ve trým, paterým, šesterým, v Trestolech, Koňská louka n. Rozvís.

2. díl, lenní „statek Šlapánský" měl přes $^{1}/_{6}$ města. Drželi jej od počátku XVI. století: do r. 1510 Jan Kotunský z Unešic, kdy se ho vzdal, a od biskupa dostal léno Ctibor z Drnovic; r. 1590 Baltazar Schellendorf z Hornsberka, r. 1600 Karel Jordán z Klausenburka, menší písař zemský, r. 1615 Zachariáš Schweinpek z Luttenberka koupil léno za 7000 zl.

mor.; r. 1617 Jiří Weiszbach z Weiszberka, r. 1629 Hieronym Piccinardi, scholastikus Olomoucký, za 5000 tolarů, r. 1636 Mikuláš z Beverelli, císařský rada a papežský komorník, za 7000 zl. Po jeho smrti připadlo léno opět biskupství, a r. 1642 propůjčil je biskup arcivévoda Leopold Vilém svému komorníku Kristianu Wasserfaszovi z Hohenbrunnu. Bylo tehdy r. 1645 od Švédů spustošeno, a Wasserfasz prodal je r. 1663 za 5000 tolarů mor. Jindřichovi Bělskému z Kořišova, po němž se jmenoval druhý svobodný dvůr na 1. díle zdejším, ale po 3 letech opět léno převzal a nejblíže příštího roku 1667 svému švakrovi Janu Kunibertovi z Wenzelsberka postoupil; po tomto synové jeho Jan František a František Antonín, r. 1684 celé léno onen Jan František, koupiv od bratra polovici za 5500 zl.; r. 1699 koupil vše Antonín Pachta z Reyhofenu za 15.700 zl. Spojil tento díl Šlapánic s dílem Jiříkovic (v. str. 119). Od jeho synů Františka a Antonína koupil obě spojená léna r. 1724 Jan Kaschnitz z Weinberka za 19.000 zl., po něm též od jeho synů Karla a Jana r. 1740 Josef Ludvík z Pillersdorfa za 27.000 zl.; r. 1771 od syna Františka Pillersdorfa svobodný pán Pavel Antonín Braida na Račicích koupil léno Šlapánské za 26.500 zl. a Jiříkovské za 1500 zl. Sídlel tu v Dolním dvoře.

U panského dvora bylo r. 1750: $535^3/_8$ m. polí, zahrady 10 m., luk po 18 vozů sena a 6 vozů otavy; pivovar na $437^1/_2$ sudu ročně, z horní hospody 75 zl. ročního platu, z hospody Pazderny 70 zl., z mlýna Šlapánského 100 zl. a z 15 domků na panském po 4 zl. R. 1834 byl u dvora pivovar a lihovar.

Majetku poddaných bylo na tomto díle $3^{22}/_{64}$ lánu neboli 384 m. polí I. třídy; r. 1750: $463^7/_8$ m. polí, $3^5/_8$ m. zahrad, 3 m. vinic a luk po $26^5/_8$ vozu sena; 19 domů před válkou 30letou, z nich po válce zůstalo 11 osedlých a 8 pustých, r. 1674 ještě 5 pustých bez polí, mezi nimi také mlýn; vrchnost si je vzala do r. 1674 a 3 pustá místa k panské zahradě připojila; — r. 1750 bylo 16 osedlých: 3 lány, jeden $^3/_4$lán, 12 čtvrtlánů po 19—23 m. polí a 2 chalupy bez polí; r. 1790: 29 domů, r. 1834: 40 domů s 295 obyvateli.

Poddaní platili úroku o sv. Václavě 31 zl. a o sv. Martině 36 zl. a robotovali po celý rok týdně: 1 ze $^3/_4$lánu s potahem 3 dni, 3 z $^1/_2$lánu po 2 dnech, 3 ze $^1/_4$lánu po 1 dni dvouspřežně; pěšky 8 ze $^1/_4$lánu po 3 dnech, 2 chalupníci po 1 dni, méně než na 1. díle.

I tito tvořili pro sebe zvlášť obec a měli svého (r. 1749) „podmistra, rychtáře, přísažní", na pečeti nápis „lehengvidy Schlapanitz" a znakem hrozen a kosíř.

Obec měla jmění 9 m. polí „u Hájka" a s obcí na Chrlickém díle luk po 12 vozů sena a 6 vozů otavy.

Trati její slují: na Brněnském poli, na padělku „za hájkem", v druhých stolích, u Kandie, Pusta n. na Pustejch, nad rybníky, v Hlavách, za pustým mlýnem, v Trestoli, v kolech. Na trati „Paterý, Šesterý zvané bývaly velké močály a kolem r. 1730 byly vysušeny a zorány. Kdyby nastalo mokro, mohly by opět tyto „Močáry" spustnouti."

3. K tomuto lénu patřily ještě dva svobodné dvory nazvané po držitelích:

Schwanenfeldský jinak Schwalbenfeldský, potom (r. 1750) Blumeugův, měl 395 měr polí a luk po 4 vozy 4spřežné sena a 1 vůz otavy;

Velecký,*) pak Florianský purkrechtní dvůr svobodný, při němž bylo panských pozemků: 241 měr polí, zahrady $1^2/_6$ m., luk po 4 vozy dvouspřežné a 2 vozy otavy. Maxmilian Josef Florian, náměstek pokladníka stavovského v Brně, prodal jej r. 1751 pavlanskému klášteru ve Vranově (v. t.) za 12.000 zl.: $4^1/_2$ lánu, chmelnici, 3 domky, lihovar a „Horní mlýn". Když byl klášter zrušen r. 1784, připadlo jmění jeho náboženskému fondu, a r. 1824 koupil hrabě Frant. z Dietrichšteina tento díl Šlapánic s dílem Jiříkovic a jinými dědinami panství Blažovského někdy panenského kláštera sv. Anny v Brně. Odtud byl počítán k panství Blažovskému a s ním k Sokolnickému (v. t.). Pozemky jeho u městečka byly rozděleny koncem XVIII. století a na nich nové domy t. zv. familiantů vystavěny (nynější ulice Kostelní, Bedřichovská a část ulice Brněnské); z bývalého „zámku" učiněna pak továrna strojnická.

4. Scholasterie kanovníka scholastika v Olomouci měla dvůr u kostela (obr. 67.) a při něm 426 m. polí, luk po 4 vozy 4spřežné sena a 2 vozy otavy. Poddaných ke dvoru nebylo a pole vzdělávány jsou s panskými koni. Patříval ke scholasterii také mlýn

*) Na počátku XVIII. století držel jej Jiří Ant. Velecký, měšťan Brněnský, po jehož smrti r. 1707 vedly děti spor o dědictví, a r. 1712 prodal dvůr Karel Velecký za 3050 zl. Janu A. Kharovi v Brně, po němž opět jako dříve často rychle střídali se držitelé dvora.

s $1^1/_2$ lánem a 2 poli; ale byl r. 1594 prodán Janovi z Bedihoště a se dvorem Sladovníkovským připojen k dílu biskupského panství Chrlického (v. str. 299.).

Desátek dávaly obce scholastikovi: Šlapánice, Ponětovice a Jiříkovice ve slámě a v zrně, Podolí, Kobelnice, Bedřichovice a Velatice v zrně, úhrnem: pšenice $54^1/_2$ kopy v slámě a $238^2/_8$ m. v zrně, žita 118 k. a $624^1/_2$ m., ječmene 45 kop a 219 m, ovsa 59 kop v slámě a $549^1/_2$ m. v zrně. (Šlapánice samy: pšenice 43 k. a 172 m., žita $81^1/_2$ k. a 326 m, ječmene 35 k. a 175 m., ovsa 47 k. a 302 m.) Farář Šlapánský z toho obdržel jen 20 měr pšenice, 20 měr žita a 90 zl.; učitel 5 m. pšenice, 12 m. žita, 5 m. ječmene, $1^6/_8$ m. hrachu, $3^4/_8$ m. prosa a 40 zl.

Když bylo poddanství zrušeno, spojily se všechny části v jednu obec.

Dohromady měly tedy celé Šlapánice $19^{26}/_{64}$ lánu neboli 2534 m. polí a $38^1/_8$ m. vinic, r. 1750: $2757^6/_8$ m. polí, $16^7/_8$ m. zahrad, 41 m. pastvin, $14^6/_8$ m. vinic, luk po $156^3/_8$ vozu sena, lesa 5 m.; — domů: s počátku XVII. století 65, po 30leté válce jen 29 osedlých, ostatní pusté, r. 1674 osedlých 46 a ještě 19 pustých; r. 1750: 78 osedlých; obyvatelů r. 1734: 673, r. 1746: 765;
r. 1790 již 138 domů, 900 obyv., r. 1834: 210 domů, 1273 obyv., r. 1869: 261 domů, 1819 obyv., r. 1880: 319 domů, 1915 obyv., 1909 katolíků, 4 evangelíci a 2 židé, 1880 Čechů, 35 Němců; r. 1890: 392 domů, 2571 obyv., 2543 Čechů, 28 Němců, 2563 katolíků, 8 evangelíků.

Půdorys osady má podobu trojúhelníka (v. obr. 66.).

Domy stojí v ulicích těsně vedle sebe, jen k potoku a do polí nechány jsou někde mezi nimi „mezírky". Několik málo domů nejstarších má ještě výstupky „žundry". Domy stavěny jsou z omítaných cihel a mají modré nebo červené „podrovnávky" s ozdobnou lemůvkou „mrštinou" nahoře.

Obyvatelé zaměstnávají se nejvíce orbou nebo prací v továrnách Brněnských. Rolníků jest 50, samostatných řemeslníků a obchodníků 90 a továrních dělníků okolo 400.

Sousedé, zvláště obecní starší, nosí o svátečních dnech velký plášť temnomodrý se širokým límcem. Kroj selské chasy jest: tmavé nebo modré „gatě", kordula barvy červené, hnědé

nebo zelené s řadou kovových knoflíků; kroj děvčat: široké krátké sukně, hedvábný „fěrtoch“, červená kordulka, přes ni bílý, vyšívaný šátek, na hlavě červený šátek lipský, zavázaný v kuklu s cípky na temeni. O ostatcích nosí „stárci“ opentlené „právo“ na spůsob dětského draka, v němž jest vetknut kord pouze špicí a rukojeť vyčnívá. Pokud „právo“ jest v tančírně zabodnuto do stropu, nesmí žádný chasník mimo tanec se svou děvou mluviti, sice jej odvedou k „právu“ a zde vyplatí „ferulí“ (dřevěnou plácačkou).

Starobylé dvory zachovaly se podnes:

1. „scholasterie“ jinak „Horní dvůr“, v němž je nyní fara; pozemky (pole „nad pustým mlýnem“ a j.) jsou pronajaty cukrovaru;

2. „Dolní dvůr“, jenž byl připojen k panství Blažovskému, má hrabě Mitrovský ze Sokolnic; bývalý pivovar a lihovar u něho jsou zrušeny a „Dolní mlýn“ od něho přešel v majetek rolnického cukrovaru.

3. Schwanenfeldský, t. č. Aloisa Tauschinského.

„Velecký“ dvůr neboli kláštera pavlanského ve Vranově přeměněn byl na strojnickou továrnu, později v továrnu na sukna, t. č. Šimona Spitze v Brně.

Na základě bývalé příslušnosti poddanské jsou posud majetníci pozemků ve Šlapánicích podílníky u 3 kontribučenských fondů: 64 u Chrlického, 15 u Šlapánského a 10 u Blažovského. —

V církevních záležitostech měly Šlapánice již od nejstarší doby svou duchovní správu.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie (obr. 67.) vystavěn nad městem na návrší, vypálen r. 1449 od Ješka (Jana) z Boskovic v bojích mezi stranami za Jiřího z Poděbrad, obnoven v gotickém slohu, a když opět sešel nebo vyhořel, znova vystavěn v nynější podobě r. 1755, jak svědčí nápis nad hlavním vchodem; ale již r. 1757 opět shořel a zase byl obnoven.

Má 5 oltářů: hlavní Panny Marie, vedlejší sv. Kříže, sv. Michala, sv. Floriana a sv. Jana Nep. Presbyterium zachovalo sloh gotický; okna v něm jsou malovaná (nákladem děkana P. J. Holoubka a Aristida Doreta r. 1890), křtitelnice mramorová.

V kostele bylo po bitvě u Slavkova r. 1805 uvězněno okolo 400 zajatých Rusů, v sakristii a vedle v zámku zřízena byla nemocnice.

Nová věž 36 m. vysoká byla vystavena r. 1887 a v ní pověšeno 5 zvonů: největší „hrubý“ 20 centů zvon Panny Marie z r. 1516 s nápisem: „Regina coeli laetare, alla, quia quem meruisti portare, alla, resurrexit, sicut dixit, alla“; 2. sv. Michala, „poledník“ ($10^1/_2$ centu), s nápisem: „Ecclesiae Slapanensi, sancte

Obraz 67. Kostel a dvůr „scholasterie“ ve Šlapánicích.

Michale, ora pro nobis! A peste, fame et bello libera nos, Domine, a. D. 1659 . . . (uraženo) . . Gottes leidt man mich, die Lebendigen beruf ich, die Todten bewein ich“; ulit od Davida Jak. Streckfusza v Brně; 3. sv. Anny, „ranní“, z r. 1698 (15 centů): „A fulgore, grandine et tempestate libera nos, Christe, ex Maria

Virgine nate. Sit benedicta scta Anna, de qua sine macula processit Deipara Maria. Joann. Bta. Mellack me fecit Brunnae a. 1698 ..." 4. zvon „umíráček" Panny Marie Pomocné z r. 1739; 5. „pozdvihováček" sv. Jakuba st. ulit nákladem Jakuba Plotěného, čtvrtlánika Šlapánského r. 1829.

Kolem kostela je starý hřbitov, na něm zachován 1 náhrobek z r. 1565. Když vypukla zde r. 1831 cholera a hřbitov nestačil, založen byl r. 1832 nový za městečkem na pozemku scholasterie pro všechny přifařené obce.

Kůr literátský, jinak bratrstvo sv. Michala, založen byl zde r. 1614 a měl čtvrt lánu polí a právo od kardinála Frant. Dietrichšteina t. r. dané, že může 2 vědra vína svobodně vyprodati. Členy byli zpěváci, hudebníci a nosiči mrtvol. R. 1756 měl čtvrt lánu nadáním a 982 zl. 12 kr.; když byl za císaře Josefa II. zrušen, dáno bylo jeho jmění ústavu chudých ve Šlapánicích. Nábožensḱá bratrstva jsou teď 4.

U schodiště kostelního jest kamenný kříž z r. 1750, kamenná socha sv. Jana Nep., před farou nová socha Panny Marie z r. 1884, na velkém náměstí socha sv. Tadeáše z r. 1819, před školou kříž z r. 1883 a socha sv. Aloisia z r. 1886; na jiných náměstích socha sv. Jana Nep., sv. Floriána a nejsv. Trojice; na rozcestích a po hranicích obce ještě 3 Boží muka, 9 kamenných a 3 dřevěné kříže, postaveny po r. 1850.

Záduší má 26.000 zl., z čehož na beneficium faráře připadá 6000 zl.

Fara mívala původně to velké jmění, jež potom od r. 1306 držel tu jeden kanovník v Olomouci a knězi zdejšímu částku příjmů dával. Tento měl štolu, pak desátek z Bedřichovic a filialního kostela Líšenského, ze dvou mlýnův u Šlapánic a 1 vinici u Modřic; kanovník všechny pozemky a desátek ze Šlapánic, Slatiny, Podolí, Želovic u Podolí, Vážan tamtéž, Veletic, Jiříkovic, Ponětovic a Kobylnic, které tehdy k farní osadě zdejší patřily. Od r. 1306 sluli duchovní správcové jen „plebani loci", „administratores curati" neb „vicarii curati"; názvu farář „parochius" užívali jen někteří jako vyznamenání. Teprv od r. 1804 jmenují se skutečnými faráři a vymaněni z přímé podřízenosti kanovníkovy. Podle inventáře z r. 1806 má fara: 20 m. polí a zahradu. Vrchnostenské dávky vykoupeny byly ročním

důchodem jen 181 zl. 20 kr. stř. Na faře je znak biskupský s letopočtem 1613.

K farní osadě náležely Velatice s polovice až do r. 1784, kdy celé přifařeny jsou k Tvarožně; Líšeň do r. 1630, kdy tam byla fara obnovena, Slatina do r. 1715, kdy připojena k duchovní správě k Líšni; do r. 1852 patřila sem i osada Prace a $1^{1}/_{2}$ lánu farních polí tam. Vesnice Želovice a Vážavy u Podolí zanikly a při farní osadě zdejší zůstaly: Šlapánice, Bedřichovice, Podolí, Jiříkovice, Ponětovice a Kobylnice. Farních osadníků jest přes 5400.

Matriky začínají r. 1689, pamětní kniha stará z r. 1742 od P. Fr. Klenovského, pozdější z r. 1780 od P. Rud. Daperyho.

První známý farář byl zde r. 1235 Jan. Nejdéle tu působili: Alex. Altland 1613—33, Martin Fr. Kremer 1639—53, Ant. Černý 1716—28, Fr. Klenovský z Hranic 1734—47, Karel Jos. Schnirich z Opavy 1754—71, Jan Bekarek z Drahotouš 1815—36 a po něm Vinc. Vzácný z Lažánek 1836—61 a Jan Holoubek z Víškova od r. 1861.

Škola bývala tu zajisté již současně s farním kostelem, jako v jiných městečkách duchovních, i po 30leté válce r. 1673 „škola a učitel“. R. 1764 vystavěl scholastikus novou budovu, a znova po ohni r. 1790, kdy celé městečko i se školou vyhořelo. Byla jednotřídní až do r. 1867. Chodívaly sem děti z přifařených dědin, než byla škola také v Podolí, Kobylnicích a Blažovicích; od r. 1857 jen z Bedřichovic a od r. 1887 též z Ponětovic. T. r. rozšířena byla na 6třídní s 1 poboční třídou. Rozdělena jest nyní ve 4 třídy chlapecké a 4 dívčí. Nová budova vystavěna r. 1873 a o 1 patro zvětšena r. 1886.

Dětí školních bývalo: r. 1792 ze 6 obcí 193, r. 1823 ze Šlapánic a Bedřichovic 190, r. 1850 již 240, r. 1869 312, r. 1891 z těchto 2 obcí a z Ponětovic 570, r. 1898 přes 590.

Pamětní knihu školní založil r. 1823 učitel Jos. Schnaubelt, jenž tu působil 60 let a vyznamenán byl záslužným křížem stříbrným. Knihovna žákovská, založená r. 1869 od Jos. Svobody, má 200 svazků.

Příjmy učitelovy byly: r. 1792 134 zl., r. 1822 373 zl., r. 1857 570 zl.; pomocníkovi svému dával učitel r. 1792 byt, stravu a 12 zl. roční odměny.

V šíji starého sklepa u školy jest kámen s letopočtem 1535; sklep dle pověsti jde až pod vrch „Žuraň" $1/4$ hodiny vzdálený a byl skladištěm bývalého zde pivovaru.

R. 1894 uspořádána byla ve škole národopisná výstavka. Zimní hospodářská škola zřízena jest r. 1899 péčí hospodářského spolku Brněnského a zdejší obce.

Obce poddanské ve Šlapánicích vedli do r. 1848 tři rychtáři: 1 městský a 2 gruntovní, 2 purkmistři a přísažní; potom starosta s městskou radou a výborem. Městskou rychtu dědičnou držela od r. 1748 rodina Zemanova. Starostou nejdéle byl Fr. Charvát. Jmění měly dohromady 59 m. polí, 10 m. pastvin, luk po 14 vozů sena a 7 vozů otavy a lesa 5 m.; radnice stála v dědině větší; teď: 70 m. polí v ceně 15.000 zl., louky u potoka Roketnice, hájek dubový, radnici a cihelnu. Koňská louka (Rozvís), od biskupa Pavlovského darovaná, byla r. 1851 rozdělena; bývalé pastviště „Puštor" na severní výšině zrušeno r. 1867 a vzděláno na pole, když lidé upustili od chovu ovcí, dříve velmi pěstovaného (r. 1834 přes 830 kusů). Příkrá stráň Puštora vysázena r. 1880 akáty. Na místě bývalého hájku založeny jsou vinice, sady a pole; jen na posledním výběžku k severu nechán malý háj dubový. Celkem má obec výměry 13 km²; půdy plodné: 2060 jiter polí, 33 jiter zahrad, 43 jiter luk, 26 jiter pastvin, 3 jitra lesa a $1\frac{1}{2}$ jitra vinic. V polích na Puštoře a ve „Vinohradech" často se objevily při orání, když se kůň probořil, díry až 4 m. hluboké, vypálené. Sloužily prý snad za obilnice ve francouzských válkách.

Jiné trati jsou: Zahrádky, Dílky, Hájek, nad Pustým mlýnem, v Hlavách, na sv. Duše. Trať „na sv. Duše" sluje, že pro mokro bývali sem koně na pastvu honěni až po sv. Duchu.

Na staveništi u bývalé cihelny nalezly se r. 1888 pravěké hroby, v nich kusy popelnic, závaží tkalcovské a j. v.; r. 1850 na kopci Žurani kosti lidské a koňské, železné hroty a jiné památky. U Šlapánic nalezly se též umělé sluje čili chodby a skrýše.

Na radnici chovají se v archivu obecním staré gruntovní knihy v XVI.—XVIII. století a privilegia městská: 1. od biskupa Pavlovského z Pavlovic z r. 1592, že obec mohla míti a prodávati sůl, osvobozena jest platů vrchnosti z obecního háje, pastviny „Koňské louky" a jiných luk, jakož i dosavadní povinnosti, vyprodati ročně 2 sudy panského piva; začež se

zavázala bráti pivo z Chrlic; že nemusili dávati sirotky jinam než ve Šlapánicích; 2. privilegium od císaře Františka II. z r. 1797 na dva výroční trhy.

V radnici jest „knihovna pro lid“, založena r. 1889 péčí starosty Vác. Zemana; má 150 svazků.

Ve hlubokém sklepě radnickém bývalo vězení; posud tam jsou ve zdích upevněné okovy.

Mívalyť Šlapánice právo soudní a tržní. Poprava děla se na pokraji městečka (před nynějším číslem 1.), kde vyčnívá vysoký, plochý kámen, neb u Boží muky Slatinské.

Pečeť obecní má nyní znakem biskupskou berlu, jako míval 1. díl zdejší (v. str. 301.) a nápis: „Obec Šlapánice“.

Mimo úřad městský jsou tu: c. k. poštovní od r. 1869 spojený s telegrafní stanicí, c. k. četnické stanoviště od r. 1885, oddělení finanční stráže, sídlo obvodního lékaře, fondu kontribučenského, stanice privil. společnosti státní dráhy od r. 1887.

Trh osmidenní dostala obec od krále Ferdinanda I. v pondělí po 3. neděli velikonoční; za biskupa Pavlovského r. 1592 přeložen na den rozeslání sv. apoštolů (15. července). Král František II. potvrdil r. 1797 dva trhy, 1. onen v pondělí po 3. neděli velikonoční, 2. v pondělí po nanebevzetí Panny Marie; později 3. trh v pondělí po hromicích. Před každým trhem vztyčuje po starobylém obyčeji strážník na rohu radnice dřevěný znak ruky s mečem.

Živnosti provozují se tu skoro všechny, i stavitelská. Řadové společenstvo založeno bylo r. 1834 pro krejčí a ševce, r. 1850 pro ostatní řemesla. Místo nich zřízeno bylo r. 1886 „společenstvo smíšených živností pro Šlapánice a okolí“ (9 obcí) a jemu odevzdány jsou knihy a listy oněch dvou cechův. O slavnostních a pohřebních průvodech nosí řemeslníci troje t. zv. „postavníky“ s odznaky řemesla krejčovského, ševcovského a jiných. O ostatcích nosí „stárci“ opentlené „právo“ na spůsob dětského draka, v němž je vetknut kord pouze špicí a rukojetí vyčnívá. Pokud „právo“ je v tančírně do stropu zabodnuto, nesmí žádný chasník mimo tanec se svou děvou mluviti, sic odveden jest k „právu“ a zde vyplacen na 5 liter „ferulí“ (dřevěnou plácačkou).

Pomocníci mají 2 pokladny nemocenské: u rolnického cukrovaru zřízenou r. 1889 a společenstva r. 1891. —

Jindy bývaly zde 2 pivovary (v Dolním dvoře a na místě nynější školy) a 4 lihovary (ve 2 svobodných dvorech, v Dolním dvoře a v nynější hospodě „palírni").

Udržely se v činnosti továrny: rolnický cukrovar akciový od r. 1872 a továrna na sukna Š. Spitze; obě mají od r. 1887 telefonické spojení s Brnem, a cukrovar jest od r. 1888 elektricky osvětlován.

Cukrovar a obec mají zvláštní místnosti pro náhle a podezřele onemocnělé.

Dvě bývalé záložny tu zanikly, rolnická i občanská.

Nové spolky jsou ve Šlapánicích od r. 1870 počínajíce: vysloužilých vojínů farnosti Šlapánské, nejstarší na Moravě; Čtenářsko-zábavní klub s pěknou knihovnou; jednota Cyrillská, živnostenský spolek „Pokrok", losovní spolek „Štěstěna", dobrovolná jednota hasičská, místní odbor „Národní jednoty pro jihozápadní Moravu", divadelní a pěvecko-hudební jednota „Kosmák" s knihovnou, Sokol, místní odbor Ústřední Matice školské, národopisný odbor pro Šlapánice a okolí.

Rodný dům udržely přes 100 let rodiny nazvané: Zeman 3, Macháček 2, Hrabálek 5, Plotěný, Charvát a Krčma.

Domy číslovány byly po nařízení r. 1770, nově r. 1880, ulice pojmenovány r. 1886.

Městečko nejvíce utrpělo, pokud známo, požáry: r. 1449, kdy shořel i kostel, ve 30leté válce; r. 1677 shořelo celé městečko, a obec ustanovila poutě do Tuřan, které se podnes konají; r. 1733 opět skoro celé městečko, kostel a fara; r. 1757 zase kostel a fara; r. 1790 shořelo 83 domů, r. 1807 a 1813 velké požáry; — povodní: r. 1879 a 1883, kdy voda stála $2^1/_2$ m. nad normálem, mnoho stavení pobořila a hlavní most tak poškodila, že musili jej pak strhnouti a nový r 1884 vystavěti; — cholerou r. 1831, kdy za měsíc listopad umřelo 135 osob a zůstalo po nich 30 vdov a 140 sirotkův, r. 1836 a 1866.

Za dob válečných Šlapánice utrpěly mnoho, ležíce v okolí hlavního města, často obléhaného, a blízko staré silnice Olomoucké: r. 1241 od Tatarů, kteří měli tábor na vrchu Žurani, r. 1428 bitvou u Šlapánic mezi katolíky a husity, r. 1449 vpádem J. z Boskovic od strany Jiřího z Poděbrad, kdy byl i kostel vypálen; r. 1468 a 1469 byly tu voje Matyáše Korvína, r. 1643 a zvláště r. 1645 spustošena osada od Švédů; r. 1742 a 1744

utrpěla mnoho od Prušáků; od 21. prosince 1798 až do 9. ledna 1799, tedy po 19 dní, byl ve Šlapánicích a v okolí ruský pomocný sbor 24.000 mužů generála A. Suvorova. V domě barona Brajdy měli Rusové svou modlitebnu a jejich pop byt; generál bydlel na scholasterii. Všechny potraviny spotřebovali, a mezi lidem vypukl hlad a bída.

R. 1805 dne 19. listopadu přišlo opět spojené vojsko rusko-rakouské do Šlapánic. Velitel kníže Liechtenštein bydlel na faře; kancelář jeho byla ve scholasterii. Vojsko tábořilo na polích kolem Šlapánic, zde pak bylo plno Rusů, kteří po všech ulicích leželi. Odtáhli k Víškovu, a po nich přišli Francouzi; jedni i druzí lid obrali. V bitvě u Slavkova sveden mezi Rusy a Francouzi boj v hlubokém úvale Říčky, jenž slove Líchy a táhne se od Bedřichovic k Šlapánicům. Tábor francouzský byl v místech, kde jest nyní hřbitov. Císař Napoleon měl svůj „stan, který mu věrní granátníci z roští a slámy zbudovali, na kopci Žurani u Šlapánic mezi Říčkou a Velatickým potokem blízko své zálohy, odkudž rozhled po bojišti nejlepší“. Napoleon řídil odtud bitvu záhy z rána a dopoledne, potom s výšiny Pratecké a konec bitvy u Sokolnic od blízké kaple sv. Antonína nad Újezdem. Cesta s bojiště Prateckého až sem k zámku, 1 hodina cesty, byla krví raněných vyznačena a prosáklá. Zajatí Rusové byli uvězněni v kostele, ranění dáni do zámku. Bída byla potom tak velká, že děti i největších statků chodily k Praci na bojiště, aby tam hledaly koule a v Brně je prodaly. Roku toho pak vypukly z bídy nemoci, a zemřelo 345 osob R. 1809 dne 7. července přišlo sem 300 Francouzův i setnina saských dělostřelců se 400 koni. Vojsko živilo se tu nejvíce ovocem a bylo již mnohem slušnějšího chování nežli ono r. 1805.

R. 1866 utrpěly Šlapánice od Prušáků, kteří sem přišli 15. července, a potom cholerou. Vydání obecní na ně 13.100 zl. bylo jen z části nahrazeno.

V obvodu obce jsou nejvyšší místa: vrch Žuraň u cesty do Tvarožny 287 m. a do Slatiny u Božích muk také 287 m. nad hladinou mořskou; nádraží jest 230 m. výšky. Silnice vedou do Podolí, Tuřan, Ponětovic, jiné cesty do všech okolních dědin.*)

*) Cod. dipl. Mor. II. 309, V. 202. 247; VI. 7; VII. 184, 837; VIII. 227, XI. 443, 445; Reg. Boh. et Mor. I. 417, 511, 525; II. 897, 898, 924; d. z. B. tisk. V. č. 149, 150, VI. 588, orig. II. 42; Knihy půhonné I. 224, 328;

Štikovice

nebo Tikovice,*) farní ves jihozáp. od Brna 11 km., katastr. a pol. obec 8·07 km.², rozkládajíc se dílem na stráni dílem v dolině, jest nepravidelně stavena, má jednu ulici hlavní, která asi uprostřed odbočuje v novou prostrannou ulici. Části osady se jmenují: na pláni (horní konec), na baště, za kostelem, u rybníka, na dolním konci, na Klackově (viz půdorys obr. 68.).

Již v pravěku bývala tu osada. Památky po ní se nalezly: popelnice na pohřebišti z rozličné doby, žárové jámy, pazourkové nožíky, střepy nádob, některé ozdobné. Pod osadou jsou podzemní chodby, jež prý vedou až do sousední obce Ořechového.

Dle písemních pamětí pozdějších měly Štikovice $7^{26}/_{64}$ lánu neboli $643^{4}/_{8}$ m. polí I. a tolikéž i II. třídy, vinic 38 m.; r. 1750: $1319^{7}/_{8}$ m. polí orných a $10^{5}/_{8}$ m. pustých, zahrad $10^{5}/_{8}$ m., pastvin $64^{4}/_{8}$ m., vinic $40^{2}/_{8}$ m. a luk po 60 vozů sena; — domů: na počátku XVII. století 45, které však 30letou válkou tak utrpěly, že 25 zůstalo pustých ještě r. 1656 a při nich $314^{4}/_{8}$ m. polí I. a tolikéž II. třídy; od t. r. až do r. 1674 bylo nově osazeno 11 větších a zůstávalo 14 menších pustých s 180 m. polí.

Živnosti byly velké: 6 po $1^{1}/_{2}$ lánu n. 78 m., ostatní většinou $^{1}/_{2}$lány; když je vrchnost nově rozdělila, z $1^{1}/_{2}$ lánu lány neb půllány, naopak z několika půllánů celé lány udělala, bylo r. 1750 mimo rychtáře: 12 sedláků po 39—$42^{2}/_{8}$ m. a 24 půlláníků po 21 m. polí; půlláníkům říkalo se „rozdělenci“; chalup 8 bez polí;

r. 1790: 57 domů, 348 obyv., r. 1834: 62 domů, 477 obyv.,

r. 1869: 109 domů, 657 obyv., r. 1880: 116 domů, 685 obyv., 981 katolíků, 4 židé, 684 Čechů, 1 Němec, r. 1890: 131 domů, 716 obyv., z nich 713 Čechů katolických a 3 židé s obcovací řečí německou.

II. 19, 207, 215, 249, 328; V. 238, 493; Reg. dom. č 241, 139, 192; podd. 160, 102; zemský archiv rkp. 10.493—8; Liber privilegiorum č. 352, G. 64; arcibisk. archiv v Kroměříži D. II.a 4/2, D. II.b 5/2; F. J. Schwoy, Topographie I. 377—378, Ř. Volného Die Markgrafschaft Mähren II. č. 1. str. 230—232, 237; č. 2. str. 469. Kirchl. Top. II. 1. str. 324—326, 433—437; Čas. mus. sp. Olom. I. 119, II. 89; Adolfa Svobody, učitele ve Šlapánicích, odpověď na dotazník Vlastivědy moravské a výpisy z farní knihy pamětní; Al. Slováka Bitva u Slavkova str. 28—29, 37, 38, 78, 79.

*) Jméno osady „Štikovice“ i vrchu „Štikov-a“ v obvodu obce Silůvky pochází prý od rozsáhlých rybníků, které před časy zde byly a mnoho štik měly.

Domy jsou stavěny těsně vedle sebe, průčelím do ulice. Teprve od let 30tých objevuji se jednoduché podrovnávky. „Žundrů" bylo zde dosti do let 70tých. Zahrádky před domy místy posud se uchovaly. Ve světnici byl strop trámový; říkali mu „podlaha".

Ostatní zařízení obydlí, kroj a vše jest jako v sousedních Ořechovičkách a Ořechovém (viz str. 230 a násl.).

Poddáni bývali nejprve zdejším pánům, potom držitelům panství Prštického.

Již v 1. polovici XIV. století byly Štikovice rozděleny v několik dílů. Jeden dvůr, 3 hřivny ročního úroku a poddací právo kostelní měl Konrád Pohorliczer, měšťan Brněnský; poddací právo dal kapitule kostela sv. Petra a před smrtí rozdělil statky své na 4 díly mezi 4 syny své, Marka, Lukáše, Jana a Matouše, kteří však o dědictví vedli spor r. 1348 u městské rady Brněnské. Dvůr ten s mlýnem, lázní, vinicemi, prebendou sv. Petra v Brně a poddacím právem držel potom Václav řečený Marek, měšťan Znojemský, do r. 1378. Eliška, vdova po Markovi, měla tu pojištěno 40 hřiven věna a zapsala r. 1369 měšťanu Brněnskému Hanovi z Olomouce, tento zase r. 1376 své macoše Kláře, manželce Filipa ze Svojanova, nejvyššího maršálka, těch 40 hřiven nebo 4 hř. ročního úroku z nich, která je hned t. r. postoupila manželu svému. Filip ze Svojanova koupil od Václava řeč. Marka r. 1378 onen dvůr, mlýn, lázně s vinicemi, prebendu sv. Petra v Brně a poddací právo zdejšího kostela a r. 1384 dal tu kanovníku Petrovi a kapitule sv. Petra v Brně 4 hř. ročního úroku, mlýn, lázně s vinicemi zde vyjma patronat kanovnického místa, prebendu a poddací právo zdejšího kostela; po smrti řečeného Petra měly se dostati 2 lány kostelu sv. Petra v Brně, ostatní vše kanovnictví a prebendě, jejíž právo poddací sobě vyhradil. Vyjmul též jeden dvorec, který jako dědičný prodal.

O jiných dílech Štikovic onoho věku jsou tyto zápisy:

R. 1349 prodali Dětlín Mauritiův a Mikuláš Řehořův z Brna dvůr s 2 poli ve Štikovicích Jindřichovi z Kounic, a tento dal jej dceři své Elišce, manželce Smilově. R. 1350 přenechal Zdeněk ze Štikovic 4 lány strýci svému Jaroslavovi z Jenešova.

R. 1356 Mareš z Cvrčovic a Hereš z Kounic vzali se na spolek na tom, co měli v Malešovicích, v Pršticích a Štikovicích, podobně r. 1368 Petr, farář v Pravlově, a bratr jeho Vičman,

co měli v Pršticích a Štikovicích se dvorem, poplužím a j. Téhož r. 1368 prodali zde Ješek a manželka jeho Anna z Rajhradu dvůr a vinici Janišovi z Polipes a Hormovi bratru jeho; Janiš „z Tikovic“ r. 1376 zapsal tu „v Štikovicích“ manželce své Kačně 75 hř. věna a současně jim oběma Filip z Kostník věno 5 hř. úroku na Psářích; po smrti Janišově vdova Kačna přijala r. 1381 na spolek toho věna a jiných statků bratra svého Jana z Kostník.

R. 1368 Heralt z Bučovic vyměnil v Čerčíně dvůr panu Benešovi z Štikovic za jeho dvůr zde. R. 1378 postoupili si vzájemně své statky Jindra z Blažejovic a Vilém z Štikovic a r. 1390 prodali Anně z Štikovic 3 hř. ročního úroku na $2^3/_4$ lánech zde.

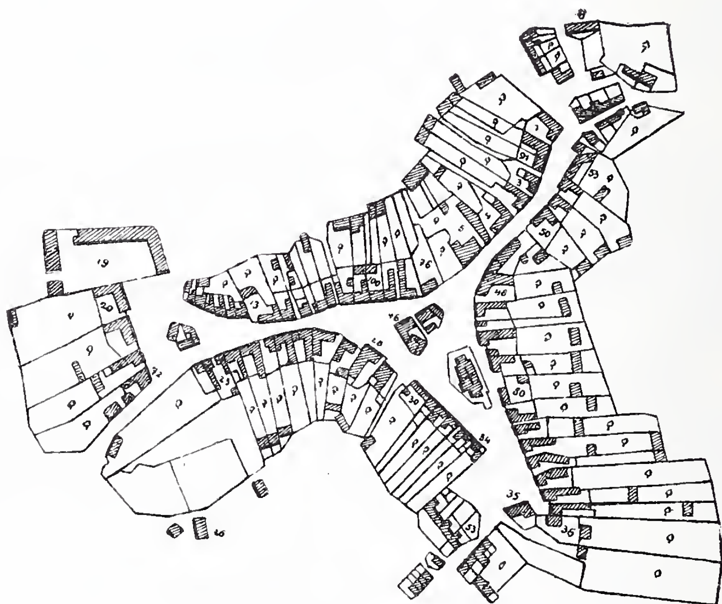
R. 1376 Hanek z Cvrčovic prodal tu 2 dvory a $^1/_2$ hř. úroku Mikšíkovi řeč. Noskovi a synům Vitoslava z Jestřabí; r. 1385 Pešík z Štikovic prodal 3 lány zde Čáslavovi z Prštic; ale Sazema z Štikovic kladl odpor, prohlásiv, že mu je Mikšík Nosek postoupil, a r. 1390 prodal Sazema, Lovek a sirotci Mikšíkovi a Vitoslavovi 2 dvory a $^1/_2$ hř. úroku Adamovi z Štikovic.

Adam řeč. Vůl z Štikovic držel tu již statek od Viléma Zdeňkova a r. 1385 prodal $1^1/_2$ lánu Jarkovi z Rosičky. Po jeho smrti dala vdova Kateřina dceři Anně v Štikovicích všecko právo dědictví r. 1398, a t. r. Anna manželka Václava z Domamyslic přijala svého muže na spolek dědictví, jež měla v Štikovicích.

Později se připomínají odtud r. 1405 Hereš, 1407 Václav Puklice, 1418 Anna „z Tikovic“, 1464 Jindřich.

V 1. polovici XV. století držel pak onen první díl Štikovic se 4 poddanými, s farou a poddacím právem kostelním Mirek z Chlumu v Pršticích (viz str. 258.); zůstali u Prštic až do r. 1522, kdy je koupil od Jana Lechvického ze Zastřizl probošt kláštera Kounického. Když byl klášter opuštěn, král Ferdinand I. jeho statky nejprve r. 1528 zastavil a potom r. 1537 prodal Jiřímu Žabkovi z Limberka na Pršticích, a ten díl Štikovic připojen byl opět k Pršticům, k nimž dostaly se i jiné díly, na př. okolo r. 1490 díl od Barbory z Štikovic, časem půl vsi Štikovic.

Druhou polovici držel do r. 1535 Vilém z Vičkova, kdy ji vyměnil kapitule sv. Petra v Brně za ves Holubice u Slavkova. R. 1548 koupil držitel Prštic Jiří Žabka z Limberka od bratří Jana, Tomáše a Viléma Vachů z Ořechoviček „mlýn na Bobravě ležící, který od starodávna k polovici vsi Tikovic přísluší“. Potom dostala se i druhá polovice zdejší obce k Pršticům, a vtěleny jsou celé „Tikovice s 1 dvorem v té vsi a poddacím kostelním“ s ostatními dědinami panství Prštického. S ním měly pak stejné osudy.

Obraz 68. Půdorys Štikovic.

Kolik tu měla vrchnost u panského dvora polí, luk a lesů, kolik u dvora poddaní robotovali a platili, stojí u Prštic na str. 259—260.

S v o b o d n ý byl: 1. dvorec Treuburský, jenž patřil vlašským Minoritům; od nich koupil jej Max. Želecký, rytíř z Počenic, a r. 1704 faráři za byt vykázal; r. 1750 patřilo k němu $43^{5}/_{8}$ m. polí a zahrada 1 m.

2. „Spálený mlýn“, k němuž bylo $1^1/_2$ m. polí, luk po $1^1/_2$ vozu sena a $^1/_2$ vozu otavy, lesa 30 m. a platilo se r. 1750 vrchnosti úroku 135 zl. 20 kr.

Duchovní správa byla tu již za prvních dob křesťanství na Moravě zřízena. Příslušela ve XIV. století jako praebenda kollegiatnímu chrámu sv. Petra v Brně; ale poddací právo měli držitelé zdejšího dvora a páni z Prštic držíce jeden díl Štikovic od dávna, s nímž bylo patronatní právo spojeno.

Kostel sv. Jiří,*) jak posvěcení a poloha ukazuje (viz obr. 69.), jeden z nejstarších kostelů na Moravě, stojí na kopci uprostřed osady a byl obehnán ještě r. 1820 zdí a příkopem, přes

Obraz 69. Štikovice.

nějž vede most. V nynější podobě byl r. 1725 obnoven a rozšířen. Při tom se přišlo „na velmi staré základy“ (podle farního protokolu založeného r. 1768); opravován byl od té doby několikráte, nejvíce od r. 1850.

Má 5 oltářů, hlavní sv. Jiří a vedlejší sv. Františka de Paula, Matky Boží, sv. Jana Nep. a Spasitele na kříži; u kazatelny je náhrobní kámen rytíře Jakuba Janošiče z Lyndova a na dvoře svobodném v Ořechovém, † 1623; pod kostelem jsou 3 hrobky, do nichž vchod je novou dlažbou zastaven: pod

*) Lid vypravuje o něm, že prý za starodávna byl stavěn „na Křibech“, na kopci u Štikovic, ale co ve dne vystavěli, že to v noci bylo sneseno tam, kde nyní stojí.

sakristií hrobka Želeckých, druhá r. 1720 objevená jde od sakristie k evandělní straně oltáře a třetí pod vedlejším oltářem sv. Františka.

Věž bývala do r. 1722 nad sakristií, teď stojí nad hlavním vchodem. V ní jsou 3 zvony s obrazy svatých: „velký“ z r. 1673, přelit 1856; prostřední, „poledňák“ zvaný, přelit r. 1802, a malý „umíráček“ s letopočtem 1820.

Kolem kostela byl starý hřbitov s kostnicí; nový zřízen jest r. 1856 a pochovávají sem ze Štikovic, Prštic a Silůvek.

Křížů v osadě, u cest a na polích jest několik, většinou z novější doby.

Fara bývala tu již ve staré době (dům č. 42 st.) a zanikla v 2. polovici XVI. století, když nekatolické vyznání v krajině se rozšířilo.

Správu duchovní pak vedli tu pastoři z Dolních Kounic, kteří se také správci far Štikovské a Ořechovské nazývali. Držitelé panství vzali si tehdy farní pozemky i desátek a kazateli podle úmluvy platili. Když byl v blízkém Ořechovém opět katolický farář ustanoven, byla mu i zdejší farní osada přidělena. Zde konečně duchovní správa byla nově zřízena r. 1704 a faráři svobodný dvorec „Treuburk“ od pána Max. Želeckého, rytíře z Počenic, za příbytek vykázán.

Matriky zdejší jsou od r. 1689.

Nejvíce zásluh o kostel a faru má a nejdéle (46 let) blahodárně tu působil farář Matouš Leichmann ze Senice, od r. 1712 až do své smrti r. 1758; po něm horlivý kněz Tomáš Klos z Prostějova přes 33 let, od r. 1768, † 1802, Bartoloměj Manderle z Jaktaru ve Slezsku, 39 let, od r. 1802, také až do své smrti r. 1841, a nástupce jeho Fr. Papáček z Libchavy v Čechách.

K farní osadě patří: Štikovice, Prštice, Silůvky a Radostice.

Jmění kostelní jest 2331 zl. 71 kr.; farní: 38 jiter $167^5/_6$□⁰. Desátek vykoupili osadníci z půllánu za 75 zl. 40 kr. — 101 zl. 55 kr. stř., z celého lánu za 171 zl. 25 kr. — 183 zl. 10 kr. stř.

Farních osadníků bylo před 100 lety 970, nyní jest přes 2000.

Škola byla tu jako v podobných větších osadách farních před válkou 30letou; ale v této zanikla, a nově zřízena jest v 1. polovici XVIII. století. Chodily do ní děti zdejší a z Prštic,

Radostic a do r. 1783 i ze Silůvek. Za učitele Jiřího Kůry z Obřan r. 1789—1810 zřídila si obec Pršticka a Radostická filialní školu v Pršticích. Zdejší učitel „rektor“ posílával jim svého pomocníka „praeceptora“, dokud nebyla tam samostatná škola zřízena (v. t.).

Příjmu měl učitel, rektor a spolu varhaník podle „nejstarší fassí“ zapsané v matrice farní: a) za vyučování dítek: „středales“ vejce, mouku neb luštěniny; „sobotales“ peníze; dále od každého dítka pecen chleba, a v zimě donášelo každé dítě denně 1 poleno dřeva; b) za hraní varhan: třetinu štoly s koledou, ode všech obcí úhrnem 18 měr žita na velkou míru, od Štikovic ještě 1 míru přenice na velkou míru; na tři krále dostával za psaní jmen úhrnem asi $1^1/_2$ míry hrachu, pak na vánoce, velikonoce, sv. Duch a o hodech 1 koláč od každého.

R. 1859 měl rektor: zahrádku u školy 95□°, na žitě ze všech obcí a vrchnosti $25^1/_4$ m., pšenice ze Štikovic 1 m. a od vrchnosti 2 m.; od každého dítěte rolníkova ročně 2 pecny chleba a 4 kusy koláče; od vrchnosti ročně 12 zl. stř.; školního platu po 8 a 10 kr. stř. měsíčně; dříví měkkého od vrchnosti $3^1/_2$ sáhu, od obcí také $3^1/_2$ sáhu i s dovozem. Výdaj rektorův na pomocníka počítal se ročně 152 zl. stř.

R. 1882 rozšířena byla škola na 2třídní. Pamětní knihy má dvě: 1. založenou s počátku XIX. století od učitele K. Kampasa (r. 1810—32) a 2. od naďučitele Bedřicha Kochola r. 1882. Knihovnu školní založila obec r. 1888.

Nejdéle tu působil Ondřej Kozlík z Pohořelic, r. 1832—73.

R. 1892 bylo ve 2 třídách 136 školních dětí, r. 1898 127.

Obec měla r. 1750: 4 m. polí a 3 m. vinic, r. 1757: $12^4/_8$ m. polí, louku po $2^1/_2$ vozu sena na Obravách, pastvin $36^6/_8$ m.; na staré pečeti nápis „Peczet digenina Tikowice“ (P. dědina T.) a znakem radlici, hrozen a kosíř.

Pusté vinice obecní na Křibech byly ještě r. 1757 pastvinou. Nyní má obec 19 jiter polí a 17 jiter lesa.

Radnici zřídila si r. 1881; pamětní knihu má jednu z r. 1822 a novou z r. 1886. Dříve obec spravovali purkmistr („pudmistr“), rychtář a 2 konšelé, nyní: starosta, 2 radní a 9 členů výboru.

Mnoho utrpěli zde krupobitím r. 1786 a 1812, velkým suchem r. 1822, 1858, 1863 a požárem nejvíce r. 1875; obilí,

ovoce a víno pomrzlo r. 1866; naopak veliká byla úroda r. 1868 a 1871.

Je tu spolek potravní, založen r. 1877, a kontribučenská záložna pro Štikovice, Prštice a Radostice.

Trati se jmenují: Sedlice n. Sedlnice, k Sedlicům, teď v Sedlci, Hakerlíky neb na Hekerlích, Hanačka, Sekera n. na Sekerách, Křiby, v Hlavách, Machoviny n. na Machovinách, Skalky, na Cimbálech, Novosady, teď Nebosady a j. obyčejnější.

Z polí na Křibech, nad zmolou, Skalky a v Širokých udělali si lidé „beze všeho povolení" vrchnosti r. 1783 a 1785 vinice $22^1/_8$ m.

K obci zdejší patří „Spálený dvůr" 1 hodinu cesty severně u potoka Obravy. Vrchy v té straně jsou 329—334 m. nad hladinou mořskou, přes 40 m. nad obcí, ona sama 30 m. nad velkým úvalem, poskytujíce hezké vyhlídky na okolní krajinu.*)

Telnice,

farní ves u Zlatého potoka, jihovýchodně od Brna 12 km. blízko stanice Sokolnické, katast. a pol. obec 6·19 km.^{2}, jedna z nejstarších a největších, měla na počátku XVII. století $14^1/_4$ lánu neboli 1911 měr polí I. třídy a 38 domů Utrpěla velice v 30leté válce a v bitvě t. zv. u Slavkova, která hlavně zde byla vedena a skončena (viz dále). Ještě 8 let po oné válce stály tu pusté 23 domy, radnice a škola a leželo 1083 m. polí, r. 1673 ještě 17 stále pustých a 4 nové pusté s více než 1000 m. polí; — r. 1750 teprve zase 39 osedlých (20 lánů, 3 $^3/_4$lány, 12 půllánů a 4 chalup), 1852 m. orných polí, 37 m. ladem ležících, $28^1/_4$ m. zahrad, $54^3/_8$ m. pastvin, a luk po 192 vozů sena;

r. 1790: 51 domů, 385 obyv., r. 1834: 58 domů, 443 obyv.,

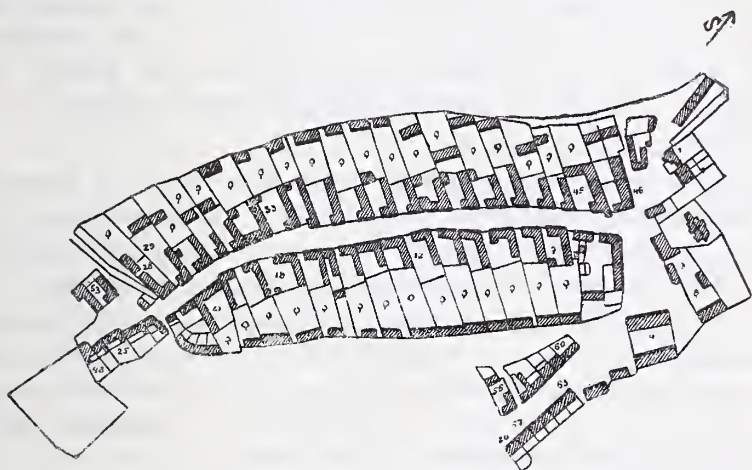
r. 1869: 81 domů, 619 obyv., r. 1890: 95 domů, 673 obyv., 671 katolíků, 2 židé, 663 Češi a 10 Němců; r. 1890: 122 domů, 737 obyv. katolických, 728 Čechů, 9 s obcovací řečí německou.

---

*) Cod. dipl. Mor. VII. 588—591, D. z. B. tisk. I. č. 17, 176; III. 122, V. 140, 160, 259, orig. II. 14, 20, 21, 27, 31, 41, 44, 60, 67; III. 16, 18, 68, 74; IV. 16, XXII. 3, 65; XXVI. 23, XXVII. 18, 75. Půhonné knihy I. 125, II. 51, 122, III. 19, IV. 155; Ř. Volného Kirchl. Top. II. 1. str. 31, 35, 443; F. J. Schwoy, Topographie I. 414; Reg. dom. 140, podd. 161; P. Al. Ličmana odpověď na dotazník Vlastivědy moravské.

Původní domy stojí ve dvou řadách podél návsi, za nimi jsou hospodářská stavení, pak zahrady a stodoly, většinou na konci zahrad, tvoříce hlavně na jižní straně téměř hradbu. Kostel vystaven naproti návsi východně (viz půdorys č. 70).

Patřily již ve XIII. století rozličným držitelům: Když založen byl panenský klášter Matky Boží v Brně, dal mu Oldřich Černý (Ulricus Niger), měšťan Brněnský, mimo jiné 2 lány v Telnici r. 1244, pak domy, vinice, dvůr a mlýn r. 1246. V 1. polovici XIV. století jmenuje se odtud Mikuláš z Telnice, kanovník u sv. Petra v Brně r. 1328 a Heinclin (Jindřich) z Telnice, jenž měl v Rajhradicích 2 svobodné role, r. 1349

Obraz 70. Půdorys Telnice.

jeho dědicové. Zdejší dvůr t. č. náležel Ulrichovi řeč. Pirknerovi, někdy pánu na Templštýně; prodal jej r. 1358 Jurglinu Deuczenheuserovi; r. 1377 měl tu statky Václav z Radějova, nejvyšší písař země Moravské. Potom přichází Telnice jako majetek kláštera Třebíčského, od něhož je v zástavě držel r. 1438 Petr ze Šelmberka a psal se také „z Telnice". Po jeho smrti r. 1459 uvázal se „v Telnici" Vilém z Batelova a Nosislavě. Ale následujícího léta 1460 Machna (Magdalena) ze Šelmberka, manželka Michkova z Jeršpic, „pohnala Viléma z Batelova z 1000 zl. uher. červených dobrých, že po smrti p. Petra ze Šelmberka, strýce jejího nedílného, uvázal se v ves

Telnici s její se vším příslušenstvím i pobral peníze hotové a ve dvoře koně a dobytek a jiné plné hospodářství i víno z vinohradův, k kterémuž ona vedle té nedílnosti lepší právo měla, a toho jí vrátiti nechtěl". Pánové na soudu rozhodli, aby Vilém Machně zaplatil.

Klášteru Třebíčskému vzal jeho statky uherský král Matyáš, když ve válce proti českému králi Jiřímu z Poděbrad r. 1468 zmocnil se Třebíče, okolí hrozně spustošiv, a zastavil Telnici a Sokolnice Dobšovi a Benešovi z Boskovic za 2000 kop gr. Dvůr a mlýn zdejší, jež náležely klášteru Matky Boží v Brně, byly v té válce také spáleny a spustošeny, a vrchnost Sokolnická, t. č. z Pernšteina, si je přisvojila. Klášter Brněnský domáhal se jich, ale držitelé Sokolnic se jich nevzdali, a r. 1523 vyměnil si od kláštera Jan z Pernšteina ještě „louky pod Telnicí" za 2 lány v Pohořelicích. Telnice zůstala pak celá u panství Sokolnického (v. t.).

Po 30leté válce měla tu vrchnost hospodu, mlýn a masný krám; k hospodě připojila pusté 2 lány s 120 m. polí.

Kolik a jaké povinnosti byly v XVIII. století uloženy zdejším poddaným, viz u panství Sokolnického na st. 289.

Náboženství byly původně katolického, koncem XVI. století evangelického, nejspíše bratrského, jež v okolí Slavkova bylo rozšířeno. Podle zprávy nového katolického faráře Mat. Dubovského r. 1633 bylo v osadě ještě 17 nekatolíků. Pro nedostatek kněží zůstala pak fara neobsazena a farní osada připojena byla až do Líšně, která měla tutéž vrchnost jako Sokolnice a Telnice; 2 lány farní ležely stále pusté, r. 1665 byla i fara zbořena. Teprve r. 1695 zřízena byla opět duchovní správa v Telnici. Nejdéle tu působil farář P. Šimon Reiser r. 1771—1792, P. Petr Hillebrand r. 1818—1835. — K farní osadě patří kromě Telnice Sokolnice a dvůr Vladimírov, přes 1800 duší.

K o s t e l sv. Jana Křtitele na východní straně obce, jak ukazuje samo posvěcení a zachované části původního slohu romanského, jest starobylá památka. Původní byl mezi l. 1726 a 1734 přestavěn; zůstala pevná romanská věž s cihlovou střechou, osmihrannou, základy kostela a původní apsis.

Zvony jsou na věži 3, nejstarší z r. 1569 lit od zvonaře Adama v Meziříčí n./O.

Kolem kostela býval hřbitov do r. 1793, kdy byl zrušen; nový jest hned vedle něho na konci osady.

K záduší patří 111 m. $2^3/_4$ osmin polí, 13 m. luk.

U kostela stojí také škola. Bývala tu již za dávných časů; ale ve 30leté válce spustla a stála ještě r. 1673 pustá. Patřila k ní tehdy 3 pole 6 měr. Do r. 1691 byla špatně vystavěná, ale polí tehdy již neměla; vyhořela okolo r. 1805, a znova vystavěna r. 1808. R. 1898 měla ve dvou třídách 139 žáků.

Obec mívala radnici, po 30leté válce pustou, 30 m. polí orných a 10 m. pustých, louku po 1 vůz sena; starou pečeť s nápisem „Peczet diedini Telnicze 1648" a znakem věž (vyobrazeno str. 31., II. č. 10.).

Trati se jmenují mimo jiné: v Hlavách, nad Hliníkem.

Spolek mají tu dobrovolní hasiči.

Z Telnice byl Mikuláš r. 1328 kanovníkem u sv. Petra v Brně a Otmanský Hugo, narozen 1704, benediktin kláštera Rajhradského, farář v Ostrovačicích od r. 1748—60 a od r. 1768 až do své smrti r. 1772. K 100leté památce vítězství nad Švédy u Brna sepsal „Applausus urbis Brunensis. Plesání města Brněnského skrz obdržené od švédského nepřítele vítězství" a vydal v Brně r. 1745.

Za obléhání Brna a v jiných válkách utrpěla Telnice, jako celé okolí její.

Bitva t. zv. u Slavkova dne 2. prosince r. 1805 (v. str. 320) právě zde u Telnice ráno začala a odpoledne skončila. Před bitvou obsadili Telnici Francouzové divisí Legrandovou, která tvořila nejkrajnější křídlo vojska francouzského od Telnice k Sokolnicům. Proti němu postavil večer 1. prosince v 9 hodin Kienmayer, velitel rakouské jízdy, svůj sbor 6400 mužů před Újezdem čelem k Telnici. Dne 2. prosince „za dělostřeleckého zápasu vzplanul mezi 7. a 8. hodinou ráno první tuhý boj o Telnici; rakouská jízda a pěchota Kienmayerova postupujíc od Újezda přijala křest ohněm na výšině před Telnicí (u Boží muky). Silně opevněná a od Francouzův obsazená Telnice, která byla se svými zahradami, vinohrady a hlubokým kolem nich příkopem hotovou pevností, konečně o půl 9. hodině po roztrpčeném boji od prvního armádního sboru pod Doktorovem vzata. Davoust

přivolán palbou vyrazil z Rajhradu a táhna po výšinách nad Otmarovskými rybníky, poslal Legrandovi mocnou posilu. Boj vzplanul znova, Telnice od Francouzů dobyta, ale brzy potom od spojencův opět jim vyrvána.“

Pamětní farní kniha zdejší vypravuje o tom blíže:

„Francouzové vpadli na Moravu dne 19. listopadu 1805, když spojená armáda rusko-rakouská přes Dunaj couvla.

Nejdříve přitáhl sbor 7000 mužů na výšiny Měnínské k Telnici pod velitelstvím francouzského generála markýze le Vasseura; přední stráže znepokojovaly celou noc Telnického faráře Petra Křidlovského a celou obec, žádajíce následujícího dne chléb, maso a všeho druhu potraviny, než odtáhli všickni k Slavkovu. Od tohoto dne — 20. listopadu 1805 — táhla nepřetržitě francouzská vojska Telnicí od Rajhradu, Měnína a Židlochovic. Denně tábořilo u nás 2000 mužů, mezi jinými 55. granátnický pluk pod generálem Varré, kteří se chovali sice pokojně, ale vším potřebným zaopatřeni býti musili. Pochody, stravování a bytování vojska trvalo až do 30. listopadu.

Jakmile však ve čtvrtek dne 28. listopadu počalo se mluviti o nastávající bitvě, jevila vojska veliký nepokoj; neustále musili jsme pro ně vařiti a všecko potřebné hojnou měrou jim dodávati.

Císař Napoleon Bonaparte odpočíval dvě hodiny ve faře na slámě, načež všecko vojsko odtáhlo do ležení. Od soboty do neděle byla Telnice vojska prázdna, až na přední francouzské stráže.

V neděli dne 1. prosince o 4. hodině odpoledne přijel za velkého lomozu rakouský rytmistr hrabě Lažanský v průvodu ruské pěchoty s rakouskými husary a s ruským rytmistrem knížetem Gallicinem do Telnice, vypudil odtud k Brnu francouzské přední stráže, z nichž několik bylo zastřeleno, a zůstal zde až do 3. hod. ráno. Sedm důstojníků bylo ve faře.

O 3. hod. ráno 2. prosince 1805 v pondělí byly jmenované ruské a rakouské císařské sbory probuzeny děsným pokřikem, že se nepřítel blíží, načež daly se na útěk k Začanům. Začala velká, památná bitva (v dějinách bitvou u Slavkova zvaná), začala o 6. hod. ráno a skončila se teprv o 4. hod. odpoledne u Sokolnic a Telnice . . .

Za bitvy událo se v osadě Telnické několik potýček; Francouzové ukryli se za zdí nového hřbitova, odkudž mnoho

škody Rusům způsobili. Ve farské zahradě zůstalo 8 mrtvých Francouzův, z nichž bylo v noci 7 odneseno a pochováno. Farská budova trpěla velice; neboť koule lítaly okny až do světnice, tak že farář musel se svými domácími utéci do koutku jídelny, aby život svůj zachránil. Dělové koule padaly na štěstí kolem fary na silnici. (Dosud lze viděti dělovou kouli na věži kostelní.) Z Telnických nebyl nikdo raněn, až na mlynáře Alexia Haaga, jenž byl ve svém pokoji koulí zasažen, ale brzy se pozdravil.

Za hrozné bitvy byli v osadě brzy Rusové, brzy Francouzové; faru museli jsme několikráte Francouzům otevříti, protože se v ní ukryli Rusové.

Po bitvě leželo u nás mnoho mrtvých, kteří byli od Telnických pohřbeni. Na farském poli vykopány byly tři veliké jámy, které byly mrtvolami (140) naplněny . . .“

„Po bitvě vtrhli Francouzové u velikém množství do Telnice, všude hrozně drancujíce. Na faře vzali 2 koně, 4 krávy, tele, 16 kusů černého dobytka, všecku drůbež, ze sklepa 44 věder vína, 200 měřic ovsa a seno, všecky potraviny, oděv a všecko prádlo, tak že faráři nezbylo leda kabát, košile a pár botů. Pro veliké množství ubytovaných a pro surové chování generála Vandamma (jenž byl dříve rakouským polním lékařem) musel farář faru opustiti a odejíti do kostela, kdež na kazatelně hladov spal. Nemoha déle své útrapy snášeti, odešel k sedláku Karlu Schustrovi č. 40. ku svému velikému štěstí. Neboť ještě téže noci vrazili Francouzové do kostela, vypáčivše dvéře a vyloupili jej. Kromě toho pozbyl farář všeho hospodářského nářadí, vozy, pluhy, brány, nábytek, dříví, hospodářské pak stavení lehlo za bitvy popelem. Ztráta tato byla proň tím citelnější, ježto přišel na faru teprve 10. března 1805 a tím do velkých dluhů upadl.

Následkem velmi prudké střelby byla netoliko všecka okna v kostele rozbita, nýbrž na klenbě ukázaly se také velké trhliny. Kostel byl silnými svory stažen a opraven nákladem dobročinné vrchnosti Exc. hraběte Fr. Dietrichsteina.

Kromě jmenovaných tří generálů, le Vasseura, Vandamma a Varrého, byli v Telnici po bitvě Murat, Soult, Saint Hilair, Bernadotte a jiní. Do Telnického hostince bylo odneseno 68 raněných Rusů, z nichž toliko 6 na živě zůstalo; ostatní zemřeli a byli pochováni za hostincem. Také jest památno, že v této veliké bitvě byli tři císařové, francouzský Napoleon Bonaparte,

rakouský František I. a ruský Alexander se svým bratrem Konstantinem . . . Při vší bídě a nouzi zemřelo v Telnici jen málo osadníků, ač bylo mnoho nemocných.“ *)

Tikovice viz Štikovice.

Troubsko,

starobylá farní vesnice jihozáp. od Brna 6 km. v rovině; katast. a polit. obec 5·86 km.[2] Nalezené památky na polích u Troubska svědčí, že tu bývala již v pravěku osada s pohřebištěm. Vzácné jsou odtud: bronzový nákrčník, dva náramky a dvě puklice, dlouhá bronzová jehlice, nástroje kostěné, kusy nádob a j. v., nalezené u dědiny na mírném svahu směrem ke Střelicům. Jiné naleziště pravěkých památek jest u samoty Veselky nad Troubskem (v. dále str. 338.).

Nynější osada založena jest po obou stranách potoka, u ní jihovýchodně o samotě kostel a hřbitov na pahorku 277 m. (obr. 71.).

V listinách prvně se jmenuje r. 1237, kdy Robert z Troubska byl svědkem na listě krále Václava o blízké Bosonohy (str. 61.).

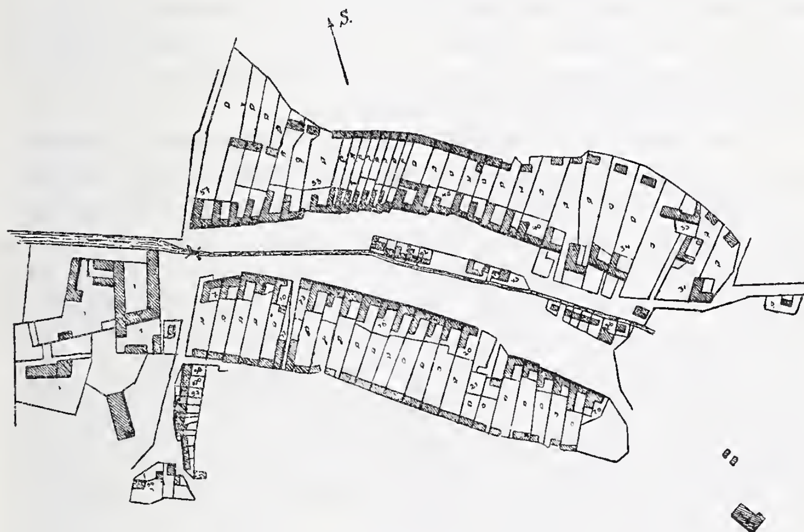
Do začátku XIV. století bylo Troubsko rozděleno, a patřily jeho díly rozličným majetníkům.

Biskupství Olomoucké mělo zde 3 lány, z nichž 2 držel okolo r. 1318—26 jako biskupské léno Wikerius, 1 lán Benek, jenž měl současně léno biskupské po 1 lánu v Ostupovicích a ve Vrchovicích.

Jiné statky držel měšťan Brněnský Anselm a Alram, Pešek z Troubska, Filip z Křižanova a j. R. 1349 koupil (dne 27. února) od Anselma $^1/_2$5 lánu panenský klášter Matky Boží v Brně a dne 28. srpna dostal od Ludeře (Lutera), syna Alramova, také $^1/_2$5 lánu. Pešek z Troubska přijal r. 1358 Bohuše, syna manželky své, na spolek všech statků, jež tu měl, kromě léna, a tento jej v Popovičkách a v Komincích (v. str. 253—255).

*) Cod. dipl. Mor. III. 38, 61; VI. 288, VII. 691; Reg. Boh. et Mor. I. 522, 538, 560; D. z. B. tisk. III. 204, VI. 531; orig. XVII. 2; Reg. dom. 145, podd. 153; Knihy půhonné III. 244, IV. 37, 88; zemský archiv rkp. č. 4928; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 1. str. 86—90, 438, II. 3. str. 151, 153; Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české II. 66; Al. Slovák, Bitva u Slavkova str. 46, 66—67, 96—97.

Filip z Křižanova zapsal tu r. 1364 své manželce Markétě věno 3 hř. úroku a r. 1369 (ne r. 1374) na 1 lánu ještě 15 hř. Synovi Filipa z Křižanova Vojslavu prodali Ješek a Artleb bratři ze Žabčic v Troubsku 7 hř. 24 kop gr. úroku za 85 hř. z lánů, lidí úročních a vinic, s lesy a plným panstvím, jako sami od svého otce byli drželi. Od Vojslava z Křižanova koupili r. 1392 Filip ze Svojanova, maršálek, a jeho tchán Bohuněk ze Střeně jinak Trtěnice v Troubsku 4 lány s krčmou, a Bohuněk dal svůj díl r. 1399 Mikuláši řečenému Opatovi z Hrohozova, jemuž daroval po smrti Filipa ze Svojanova právo na díl jeho markrabě Jošt r. 1406.

Obraz 71. Půdorys Troubska.

Mikuláš z Hrohozova prodal již následujícího roku 1407 své právo v Troubště Mikšíkovi z Jeršpic, který hned přijal na spolek Michala řečeného Kasana z Hostic, přikoupil r. 1412 od Ješka z Křižanova 3 lány, 2 dvorce, $^1/_4$ krčmy a 3 díly vinic, a roku 1416 k tomu $1^1/_2$ lánu úročního, $^1/_2$ čtvrti polí, $^1/_2$ 3 dvorce pustého, $1^1/_2$ čtvrti vinice úroční $^1/_2$ 4 čtvrti vinice pusté. Po smrti Mikšíka z Jeršpic přijala jeho dcera Eliška z Troubska na statky zde manžela svého Pročka ze Žebětína r. 1437, a Michek z Jeršpic zapsal r. 1437 manželce své Markétě ze Šelmberka věno.

Kvardian a konvent kláštera sv. Jana (Maltezů) v Brně pohnal r. 1418 Mikšíka a po 29 letech Michka z Jeršpic, že jim „drží 3 hřivny platů, které jim spravedlivě vydávati měl na každý rok.“ Páni na soudě „rozkázali, aby lidé „z Strubska“ před nimi byli a to zpravili, jestliže jsú úrok kněžím k sv. Janu kdy dávali“, a svědčili odtud: Hanuš rychtář, Proček, Lorenc, Štěpán, Hanuš Stefl.

R. 1481 prodal Jan z Jeršpic 9 lánů Jindřichu Španovi, měšťanu Brněnskému, jeho manželce Regině, a Eliška z Troubska přijala na spolek svého syna Martina na svůj díl, r. 1490 také své vnuky a syny Martina Pačky, Jana a Martina; měla tu 4 lány, podací právo kostelní a 1 krčmu. Po smrti Španově zůstali vdova Regina a sirotci, jež u soudního jednání o dědictví r. 1483 zastupovala obec Brněnská.

Od města Brna koupil r. 1542 v Troubsku 11 člověků Matyáš Munka z Ejvančic a též od bratří Jana a Martina z Troubska 8 poddaných a podací právo kostelní. Spojené tyto části osady tvořily pak i budoucně zvláštní statek, k němuž jsou připojeny sousední Ostopovice a díl Popůvek (v. str. 244 a 254). Po smrti Matyáše Munky držel je syn Jan starší od r. 1571, po něm okolo r. 1590 Vilém Munka, jenž dal r. 1608 obci Troubské některé svobody (viz dále str. 331) a r. 1609 prodal pánu Karlovi st. ze Žerotína za 24.000 zl. mor. tvrz a ves Troubsko, což mu tu náleží, s podacím kostelním, dvorem popložním, s mlýnem, s pivovarem při té vsi ležícím, s 2 vinohrádky při Troubsku, ves Ostopovice a ves Popůvky, což tu měl.

Karel st. ze Žerotína držel je s panstvím Rosickým, potvrdil r. 1628 Troubsku svobody od Viléma Munky dané a t. r. prodal je s Rosicemi c. k. vojevůdci Albrechtovi z Valdšteina, knížeti Frýdlantskému, tento již v novém roce 1629 c. k. radovi a dvornímu kancléři Janovi svob. pánu z Werdenberka. Po smrti jeho dědice Ferdinanda z Werdenberka koupil je r. 1684 Jiří Hausperský z Fanalu, jenž obec Troubskou o její svobody r. 1691 připravil (viz dále str. 332). Roku 1702 dal Troubsko svému mladšímu synovi Felicianu Juliovi jako dědičný podíl. Po něm je zdědil r. 1723 jeho bratrovec Tadeáš Hausperský z Fanalu; od něho koupil r. 1731 statek Troubský se zámkem, 3 zahradami, dvorem popložním, s 2 ovčíny, mlýnem a jiným příslušenstvím Frant. Ant. Říkovský z Dobřic za

85.000 zl. ren. a 200 dukátů; po 4 letech Tomáš Jan Sekora z Seckenberka za tolikéž zlatých. Zůstavil dceru Marii Cecilii, která zanechala zde dobrou památku podporou chudých, nadacemi pro ně a j. (v. str. 334 a 337). Po ní r. 1807 dědil Leopold Köffiller z Seckenberka, po jeho smrti r. 1809 bratrovci Maximiliana ze Seckenberka Karel Linz ze Seckenberka a Leopold Hodák. Když se o dědictví hlásili také příbuzní Leopolda z Seckenberka (Karel Buč z Seckenberka, jeho otec Antonín a sestry Cecilie provdaná Demelová a Marie), stalo se r. 1826 vyrovnání, a za náhradu peněžitou podržel Troubsko Leopold Hodák. Od r. 1881 mají velkostatek zdejší bratří Hodákové, Vilém a Ferdinand, každý polovici jeho.

Menší díl Troubska zůstal panenskému klášteru Matky Boží v Brně až do r. 1578, kdy byl zrušen a jmění jeho dáno jesuitům Brněnským.

O poměru obou dílů a jejich poddaných následuje bližší zpráva:

1. díl větší, t. zv. statek Troubský, měl skoro $^2/_3$ celé osady, totiž $5^{26}/_{64}$ lánu neboli $908^7/_8$ m. poli a 77 m. vinic, r. 1750: $891^5/_8$ m. polí orných a $43^2/_8$ m. pustých, $12^3/_8$ m. zahrad, $21^3/_8$ m. pastvin, $54^1/_8$ m. vinic, luk po $67^1/_2$ vozu sena, 100 m. lesa; — domů: na počátku XVII. století 26, z nich po 30leté válce 2 pusté bez polí, r. 1674 všecky osedlé, $5^4/_8$ m. vinic pustých; z nich 1 měl 95 m. polí, 6 po 76 m., 5 po 38 m., 5 po $^1/_4$lánu, 3 chalupy s poli a 3 bez polí; když pak vrchnost všecky pozemky nově rozdělila, z největších usedlosti menší a naopak z chalup $^1/_4$lány udělala, bylo r. 1750: 3 lány, 13 půllánů, 16 čtvrtlánů a nebylo t. č. ani chalup a domků bez polí, jen několik řemeslníků (tkadlec, švec, krejčí a zedník) a nádeníků v podruží. R. 1834 měl tento díl Troubska 74 domů, 392 obyvatelů.

Tvořily pro sebe zvlášť obec, měly svého „purkmistra a rychtáře“, starou pečeť s nápisem a letopočtem: „Peczet Diedini Traubske 1662“, znakem radlici a kosíř (dosud je zachována); obecním jměním $8^3/_8$ m. pastvin, a užívaly za pastvu kusa panského lesa (asi 400 sáhů zdélí a 60—88° zšíří), aby do ostatních lesů panských dobytek nehonili.

Trati se jmenují: nad farou, za kostelem, k Zabitém, v Desátcích, nad Veselkou.

Rodný dům udržely v nejhorších dobách XVII. a XVIII. století nejdéle rodiny nazvané: Kamenický, Pivoda, Šlejška, Bartoník, Konečný 2 domy a Novotný.

Vrchnost mívala zde tvrz, později zámek, dvůr, mlýn a pivovar; na celém statku s počátku XVII. století $15^{14}/_{64}$ lánu poddanského a 61 domů dle jejího přiznání; r. 1674: 66 starých osedlých a 12 nově osedlých, při nich $1449^{2}/_{3}$ m. I. tř. a $74^{1}/_{3}$ m. II třídy polí, vinic $100^{1}/_{8}$ m. I. tř. a $219^{6}/_{8}$ m. II. třídy; z nich pustých bylo $38^{6}/_{8}$ m. vinic; r. 1750 leželo ještě pustých rolí $102^{5}/_{8}$ m. poddanských.

Panské pozemky byly t. r. u dvorů: v Troubsku 214 m. polí, $4^{2}/_{8}$ m. zahrady a luk po 92 vozů sena, 46 vozů otavy; v Ostopovicích $60^{6}/_{8}$ m. polí, v Popůvkách 50 m. polí a luk po 12 vozů sena a 1 vůz otavy. V Troubsku bývala obora, a před r. 1750 udělána z ní chmelnice a zelniště; vinice u Ostopovic $4^{2}/_{8}$ m., na Nebovidsku 6 m.; rybníky: Veselecký na 7 kop, Nový rybníček 5 kop, Prostřední rybníček 12 kop, 1 pustý rybníček, Podskalský rybníček na 5 kop ryb; — lesy: od Bosonoh ke Střelickým hranicím: na Vyšůvky, na Vysoké pole 125 m., na Piskách, na Šípě 235 m., na Zálepší a Baba 368 m., Vomická seč 104 m., Šibeničný vrch jeden kus 101 m. a druhý 105 m., který sice vrchnost zdejší koupila, do r. 1746 užívala, však t. r. Rosická vrchnost si ho přisvojovala. V Troubsku měla pivovar na 200 sudů piva ročně; hospody zde, v Ostopovicích a na Veselce; mlýn Podskalský, kovárnu na Veselce.

Poddanské poměry byly i na tomto dílu Troubska ve staré době zajisté nepochybně dosti příznivé, jako na menším dílu r. 1349 a 1497 (viz str. 335). Platili mírný úrok z pozemků a konali určité práce vrchnosti jen několik dní v roce, na konci XVI. století každý usedlý po 14 dnech ročně, kdy toho bylo potřebí. Když vrchnost potřebovala více dni práce jejich, slušně jim zaplatila. Roku 1608 dal jim pán Vilém Munka z Ejvančic právo odmrtní, že mohli se svým jměním učiniti po své vůli, a moc, že mohli svá vína v dědině volně prodávati a obecních a domovních lesů „Líchy“ užívati. Totéž potvrdil jim k dobrému jejich šlechetný pán Karel st. ze Žerotína r. 1628; ale nástupci jeho nejen že tak neučinili, nýbrž jeden z nich, Jiří Rupert Hausperský z Fanalu, jak se, Bohužel, tehdy na mnohých místech našemu lidu stalo, skoro vše jim zrušil, napsav v listě jim daném

i nepravdu, že též Karel ze Žerotína oněch svobod jim nepotvrdil. (Jiný pán ze Žerotína ani Troubska nedržel; viz str. 328.)

Všechny tyto 3 listy chová obec podnes, a mohou posloužiti k bližšímu poznání ducha a smýšlení k lidu poddanému do 1. polovice XVII. století a po ukrutných zkušenostech 30leté války. Znějí takto:

1. Já Vilím Munka z Ejvančic na Troubště a Moravci i s svými erby a budoucími potomky, jsa nakloněn i náchylen k ustavičné prosbě a žádosti rychtáře a vší obce v dědině Troubsku, což v té dědině mně náleží, znamenav jich k sobě přichylnost a věrnost i poslušnost, kteréž mně i předkům mým činili, činí a činiti nepřestávají, dali jsme jim na budoucí časy a mocí tohoto listu dáváme jim právo své odmrtní . . tak aby poddaní moji obyvatelé vsi Troubska mohli statky svými mohovitými i nemohovitými učiniti, vládnouti, oddati, dáti neb poroučeti za zdravého života neb na smrtelné posteli, komuž by se jim zdálo a líbilo aneb komuž by kdo chtěl, aby v tom každý dobrou vůli měl, avšak při takovou výminkou, aby ten, jemuž by poručenství učiněno bylo, buďto domácí aneb z jiného pána zboží, chtěl-li by podle poručenství odmrt bráti, dosednouc na ten grunt v též dědině, a tu rok vybuda neb kdyby mohl hodným a nezávadným člověkem s vůlí a vědomím naším dříve roku osaditi, to při tom stůj, nezdáli se jemu tu dále býti, může to proměniti a změniti, avšak aby vždy ten grunt náš hodným člověkem ježto by se i sousedům svým v též dědině hodil, s mou, erbův a potomkův mých vůlí a vědomím osazen byl. Pakli by se komu z dopuštění Božího přihodilo s tohoto světa sejíti bez poručenství, tedy ten statek pozůstalý aby pravým právem připadl a spadl na nejbližšího přítele vedle práva městského. Pakli by se přítel žádný nehlásil a k tomu nezjevil, tím statkem aby obec činila podle vůle a rozumu svého, kterak by se jim líbilo a zdálo, bez překážky mé, erbův a budoucích potomkův mých. Při tom chtíce, aby dotčení lidé ve vsi Troubsku při tom zůstaveni byli, při čemž zůstaveni býti mají, aby tak byli opatřeni, aby na ně robot více než co činiti mají, přičiněno a výše mimo spravedlivé potahováno nebylo, dotčení lidé nám tyto níže psané roboty na budoucí časy vykonávati povinni budou a je s práva činívati mají, jak kdo sedí, totiž: každý sedlák koňmi 14 dní a každý podsedník pěších robot též 14 dní a to, cožkoli mně a potomkům mým zapotřebí a jim oznámeno neb rozkázáno bude, do roka robotovati, též jeden každý sedlák po 3 sázích dříví pivovarných na Troubsko každého roku svážívávati, a jedenkaždý podsedník po 3 sázích drev z dříví našeho neb od nás koupeného, kdež by jim ukázáno bylo, též každého roku dělávávati povinni budou, ničímž se v tom nezastírajíce. Item každého roku buď sedláci neb podsedníci, jak kdo sedí, jeden každý z nich po 3 přiedenách z našich konopí nám a potomkům našim napřísti povinni jsou, a mimo to jim žádných robot přičiniti a ukládati nechceme a nemáme ani potomci naši, kromě vody a z dopuštění Božího ohně a na hon choditi, též ku potřebám našim k stavení robotovati, jakož vůbec v zemi této za právo jest, což se tuto vymiňuje.

Jestliže by pak nám neb potomkům našim mimo nadepsané též vymíněné roboty z nastalých potřeb našich cokoli robotovali neb jakékoli fůry neb povozy činili, i to všecko jim od nás neb potomkův našich pánů a držitelův nadepsané vsi Troubska jakožto vrchnosti jich v slušnosti placeno býti má. A jakož já a předkové moji měli jsme a máme krčmu výsadní, v kteréž se mně k ruce šenkovalo pivo i víno, a mimo to obyvatelé v též vsi žádného vína bez povolení našeho dávati nesměli, tímto listem dáváme dotčeným poddaným našim za to tu moc, aby vína svého nadělání v dědině volně šenkovati mohli, než koupená vína ani jeden od druhého šenkovati a dávati nebudou moci a nemají, leč by všecka obec Troubská (poddaní však toliko svrchu psaní) pro zisk a výdělek obecní něco vína skoupiti, je šenkovati chtěli, toho jim dopouštíme. A jakož nám, předkům našim každého roku po 6 bečkách desítkových vína vyšenkovati za peníze povinni byli, té povinnosti je tolikéž propouštíme, tak aby na budoucí časy od žádného více v té potlačeni a tude na živnostech svých hyndrováni býti nemohli. Při tom také jim tímto listem tu moc dáváme, aby k vubci dokoupiti a zase prodávati volně mohli bez všelijaké překážky naší. Co se pak lesů jejich buď obecních aneb kteréhokoli z nich ke gruntům jich od starodávna přislušejících, kteréž Líchy slovou, dotýče, jakž prve od starodávna bez překážky předkův našich a naší toho užívali, tak ještě na budoucí časy dobrý řád v tom zachovávajíce, žádný z nich bez povolení všecky obce poddaných toliko našich v týchž lesích obecních (což se sice leč z důležité nastalé a dobře uznalé potřeby státi nemá) nasekajíce užívati moci budou.

Co se koli v tomto listu píše, připovídáme a zde psané obyvatele vsi Troubště poddané naše při tom při všem zanechati v výše v nivec strany robot, šenků vinných též prodávání soli jim nesahati, my, erbové moji ani budoucí potomci naši a držitelé totiž mých lidí v též vsi nyní i na časy budoucí . . . Jenž jest dán a psán ve Troubště v středu den svaté Doroty (30. června) léta od narození Syna Božího 1608 počítajíc.

2. Karel starší z Žerotína potvrzuje ono právo a svobody, praví: . . . „Znajíc slušné i také jejich dobré na tom býti, . . . dotčený list ve všem jeho znění . . . jsem schválil, potvrdil a tímto listem schvaluji a potvrzuji: zavazujíce se sám sebe, erby a budoucí potomky své, pány a držitele často řečené dědiny Troubska, obyvatele též dědiny při tom při všem, což se v tom listu a tomto potvrzení píše, obsahuje a zavírá, míti i držeti a neporušitelně zachovati, žádných jim v tom překážek nečiníce, ani komu jinému učiniti dopouštějíce nyní i na časy budoucí a věčné.“ Dáno na Náměšti den památky sv. Jiří rytíře (24. dubna) léta Páně 1628.

3. Jiří Rupert Hauspersky z Fanalu, dědičný pán na Rosicích a Troubsku: . . . „Jakož jest obec má Troubská o potvrzení jistých zastaralých Munkovských nadání strany vinného šenku a Ochozí obecních mne v poníženosti žádala a prosila, naproti tomu pak naddotknuté nadání a míněné svobody samy od sebe nepodstatné a v čas roztržitostí vojenských učiněné bylo také od mých již čtverých pánův předkův a pořádných vrchností, totiž od pánů Žerotínův, od J. M. knížete Frydlanského neb Walštejna a dvou pánův hrabat z Werdenberku i paní hraběnky Kolonicové v 70 několika

letech nikdy potvrzené nejsou ani v deskách královských zemských ani v urbáři strany téhož viného šenku nic obmezeno není, nýbrž jak ouplné roboty tak i všechny šenky viné i jmenovaným předkům mým pořádně zaprodané jsou a nad to nade všechno oni též proti tomu Munkovskému nadání výstupek učinili cizí skoupené víno bez opovědi a vůle vrchnosti šenkovati se opovážili. Nicméně aby oni Troubští vinohrady v mých horách ležící pilněj obdělávati a se lépeji živiti mohli, ta se jim nová milost ode mne tímto listem na budoucí stálé časy činí, totiž že oni moji poddaní Troubští i posléz těch sedm jesuvitských v těch mých Troubských a Popůvských horách vinohrady mají a z nich utěží od sv. Havla až do sv. Jiří buď pořádkou aneb na jiný slušný spůsob, jak se o to obec mezi sebou domluví, šenkovati a roztáčeti mohou a právo míti mají, potom pak v ostatních 6 měsících tohoto pod obručí (čep) prodávati a speněžovati povinni jsou, leč by na snažnou žádost k ruce celé obce a pro potřebu obecní jim se některé vědro dajíc vrchnosti 10 kr. z každého vědra v tom času vyšenkovati dopustilo. Strany pak jistých mým toliko poddaným míněných Ochozí pod horou Vomickou, ty jim vymezené a hraničnými stromy i jinými znameními vykázané jsou, tak aby jich na budoucí časy pořádně a na předcházející opovědění u vrchnosti neb ouředníka mírně užívati mohli. Co se k stavení hodí, to pro všelijakou příhodu ohně neb sic zachovati hleděli a též na palivo příliš nevysekávali . . . Na Rosicích dne 27. března 1691.“

Z tohoto listu lze tušiti, jak se po 30leté válce i jiné věci pro lid poddaný horšily za všelijakými záminkami a výmysly a že rozličné platy a nebývalé roboty byly potom lidu ukládány.

Do polovice XVIII. století zhoršily se ty poměry i zde tak, že poddaní byli zavázáni dávati úroku ročně o sv. Václavě, platu polního za kopaniny a konati roboty r. 1750, jak následuje:

Obce	Úroku o sv. Václavě		Polní úrok		Slepice	Vejce	Robotovali týdně $^3/_4$ roku			
							s potah. dní		pěšky dní	
	zl.	kr.	zl.	kr.			sedláci	z $^1/_2$ l.	z $^1/_4$ l.	chal.
Troubsko	45	3	5	—	53	65	po 3	2	3	1
Ostopovice	22	$1^1/_2$	8	56	48	242	3	2	3	1
Popůvky	38	40	10	22	58	319	—	2	3	—
Úhrnem	105	$44^1/_2$	24	18	159	626	po 3	2	3	1

$^1/_4$ roku, od sv. Jana do sv. Václava robotovali sedláci a půlláníci kromě této povinnosti s koni ještě ostatní dni v týdnu pěšky s 1 osobou, čtvrtláníci po celý týden pěšky s 1 osobou.

Desátku dávali poddaní vrchnosti: každý sedlák po 1 kopě pšenice a žita, 2 kopy ovsa, začež dávala vrchnost faráři ročně: 180 zl., 20 sáhů dříví a 1 vůz otavy. —

Potom robotovali dle ustanovení robotního patentu r. 1775.

Poddaní přísahali vrchnosti dle paměti z r. 1750: „Já N. N. přísahám Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené a bez poškvrny počátečného hříchu neporušené Panně Marii Matce Boží a všem milým svatým, že za všechny mé grunty jak v počtě jich, tak také užitek z nich, totiž role podle skutečného vejsevku a podle prostředních let obilního klizení, též luk podle obyčejných vozův a for velkosti, jak bych podle mého vědomí a svědomí souditi mohl, věrně se přiznal a vyjevil a ničehož, co by kdy k mému gruntu neb naší obci bylo patřilo, nezatajil a sice na všechno, nač já sem tázán byl neb tázán budu, svědomitě vyznal a vyznati chci a mám. K čemuž mi dopomáhej Pán Bůh všemohoucí, blahoslavená Panna Maria a všichni svatí. Amen.“

Na podporu chudých založila vrchnost několik nadání: Marie Cecilie z Seckenberka r. 1807 nadání 2500 zl. pro 2 chudé studenty, 1550 zl. pro chudé poddané, 950 zl. pro pohořelé, 2880 zl. víd. čís. pro 6 chudých poddaných; rytíř Leopold z Seckenberka r. 1811 dvě nadání pro 16 chudých 1700 zl., třetí pro pohořelé 1000 zl.

Podle Josefovského měření obnášel celý statek 2240 jiter. Z bývalých rybníků zůstaly jen dva: Veselecký a Horní u Popůvek.

R. 1834 bylo vůbec pozemků:

	panských:		poddanských:	
polí	318 jit.	1007□⁰,	708 jit.	1216□⁰,
zahrad	10 „	1414 „	12 „	1558 „
luk	62 „	811 „	55 „	787 „
vinic	6 „	33 „	176 „	369 „
rybníků	11 „	1143 „	— „	— „
pastvin	63 „	131 „	77 „	388 „
lesů	691 „	94 „	149 „	1216 „

Vinice byly většinou ovocným stromovím posázeny, a toto i na polích pěstováno. Lesy panské tvoří 1 hájemství. Dvory panské zůstaly v Troubsku a Popůvkách.

Nyní má velkostatek Troubský zámek, dvůr, pivovar a pozemků 671 ha.: 167·9 ha. polí, 33·35 ha. luk, 4·6 ha. zahrad, 1·72 ha. vinic, 2·87 rybníků, 43·7 ha. pastvin, 415·15 ha. lesa, 1·72 neplodné půdy.

2. menší díl osady, jenž patřil klášteru Matky Boží v Brně, pak jesuitům s panstvím Řečkovským (viz str. 275—276), obsahoval skoro třetinu celé dědiny, totiž $3^{39}/_{64}$ lánu neboli 418 měr polí I. třídy a $19^{2}/_{8}$ m. vinic; r. 1750: $464^{1}/_{8}$ m. polí orných a 15 m. ladem ležících, $3^{4}/_{8}$ m. zahrad, $14^{6}/_{8}$ m. vinic a luk po $34^{1}/_{2}$ vozu sena; — domů: v XV. století (r. 1497) až do 30leté války 7, totiž: 1 lán 76 m. polí a šest $^{3}/_{4}$lánu po 57 m. polí, při každém domě zahrada po $2^{6}/_{8}$ m.; po r. 1657 spustl jeden $^{3}/_{4}$lán, vinice $2^{6}/_{8}$ m. „Pole starých usedlostí a pusté byly novým hospodářům rozděleny", a bylo pak (r. 1750): 7 lánů a jeden půllán; pustých vinic počítalo se u nich $2^{6}/_{8}$ m. R. 1834 bylo tu již 18 domů, 95 obyvatel.

Ačkoli ve staré době bylo na tomto díle jen 7 usedlostí, tvořily druhou zvláštní obec v Troubsku a měly také svého purkmistra, rychtáře a ouřední; na pečeti nápis: „Strutz. collegii soc. Jesu Seithen" (Troubsko, kolleje řádu jesuitského strana) a znakem radlici a krojidlo.

Pastviny užívali s poddanými oné části společně. Trati slovou: u obory, u Zabitých (r. 1758 v Zabicích), Zahumenice, v Desátcích, nad kovární, za kostelem, mezi vinohrady.

Poddaní byli zde vrchnosti povinni dle zachovaných pamětí z r. 1349 a 1497: Ve XIV století dávali z každého lánu na sv. Michala $1^{1}/_{2}$ hřivny bez 3 grošů; ze všech lánů dohromady ke dni narození Páně 9 kuřat, na masopust 5 vykrmených slepic, na velikonoce 1 tele, na svatodušní svátky 5 gr.; po 150 letech r. 1497 skoro totéž: 7 osedlých platilo úroku o sv. Michale po 2 hř. bez 3 grošů vyjma jednoho, který platil 2 hřivny; k narození Krista Pána 12 slepic, na masopust 5 slepic, na velikonoce na poctu 1 tele, rychtář byl od platu osvobozen; úhrnem platili ročně 10 hř. 13 gr. a dávali 17 slepic a pracovali několik dní v roce, čeho vrchnost potřebovala. Ale později, v XVIII. století, platili ročně 17 zl. 30 kr., dávali 24 slepic a 3 kopy vajec, a robotovali: 7 sedláků $^{3}/_{4}$ roku po 3 dnech týdně, 1 z půllánu $1^{1}/_{2}$ dne s potahem; $^{1}/_{4}$ roku ve žních po celý týden, ve který čas dostávali po 1 bochníčku chleba a stravu v poledne a večer.

Když bylo poddanství zrušeno, spojily se oba díly v jednu obec.

Dohromady mívalo Troubsko v obou dílech $8^{62}/_{64}$ lánu neboli $1326^{7}/_{8}$ m. polí, $96^{2}/_{8}$ m. vinic, r. 1750: $1355^{6}/_{8}$ m. polí orných, 15 m. ladem ležících a $43^{2}/_{8}$ m. pustých, $15^{7}/_{8}$ m. zahrad, $21^{3}/_{8}$ m. pastvin, $68^{7}/_{8}$ m. vinic, luk po 102 vozů sena, 100 m. lesa; — domů: na počátku XVII. století 33, z nich po 30leté válce pusté 3; r. 1750: 40,

r. 1790: 81 domy, 531 obyv., r. 1834: 104 domy, 624 obyv., r. 1869: 92 domů, 487 obyv., r. 1890: 101 dům, 650 obyv., katolíků, 728 Čechů, 6 Němců.

Troubsko má již od nejstarších pamětí svou duchovní správu. Patronátní právo mívala kapitula sv. Petra v Brně až do 1. polovice XVI. století, potom držitelé statku zdejšího bratří Jan a Martin z Troubska, kteří si je přisvojili a do zemských desk vtěliti dali r. 1542. Toho věku přestávala zde víra katolická působením vrchnosti, hlavně manželky nového pána, Matyáše Munky z Ivančic, která muže svého na vyznání bratrské obrátila a spůsobila, že katolický kněz byl odtud vypuzen a bratrský ustanoven, Matiáš Holomucký r. 1574. R. 1600 byl tu farářem Jakub Petrozelin, jenž sepsal a vydal Postillu neb kázaní sumovní a jiné spisy nábožensk é, a zemřel ve vyhnanství ve Vratislavi r. 1633, kde žil také bývalý zdejši pán Karel st. ze Žerotína. Ve 30leté válce nebylo tu, jako většinou na Moravě, kněze, a katolíci chodili do kostela Střelického.

Kostel zdejší byl pak filialním až do r. 1687, kdy opět sem ustanoven byl nový farář Mag. Jindřich Lokaides jinak Locaeus, farář Rosický, † 1690. Nejdéle působili zde: Bernard Kočár 1692—1702, Jan Rüstlhuber 1705—15, nástupci jeho všichni až do své smrti: Jan Kočík 26 let, r. 1715—41, Josef Janda z Moštěnic 1741—56, Dr. Jan Pavel Dohnal z Týnice, 1756—72, Jan Mich. Kuchelmeister z Brna 42 léta, r. 1782—1824, Jan Roszmanith r. 1824—44.

Kostel nanebevzetí Panny Marie stojí o samotě na kopečku (277 m.) jihovýchodně u dědiny. Vystavěn byl r. 1746—58 na blízku zrušeného starého kostela, potom obnoven a nově vysvěcen r. 1779; má 5 oltářů s obrazy od Jos. Stubenbecka v Brně na hlavním a od Jos. Sterna z Brna na vedlejších oltářích; v kapli sv. Kříže jest náhrobek obnovitelky kostela

Anny Cecilie z Seckendorfa († r. 1787 majíc věku 75 let) a Tomáše J. rytíře z Seckendorfa († 1740 u věku 55 let).

Věž obnovena byla r. 1796, když hrom do ní r. 1785 udeřil. Na ní jsou hodiny pořízené r. 1853 nákladem osadníka Martina Pokorného. Kolem kostela jest hřbitov, zdí ohrazen.

Zádušního jmění jest 14.240 zl., nadání pro učitele, pomocníka a chlapce zpěváky 6224 zl. Matriky mají tu od r. 1643.

Farní pozemky a desátek přisvojila si nepochybně v XVII. století vrchnost, brala desátku „právem farním“ (jure parochiali) od každého sedláka po 1 kopě snopů pšenice, žita, po 2 kopách ovsa, a z něho dávala faráři ročně 180 zl., 20 sáhů dříví a 1 vůz otavy; r. 1687 vykázala vrchnost faře 1 jitro 1352 □° pozemků. Dávky ty později vykoupila ročním platem 208 zl. 6 kr. stř.

V zámku bývala již r. 1744 soukromá kaple; nábožná slečna Marie Cecilie z Seckendorfa založila r. 1766 veřejnou kapli neposkvrněného početí Panny Marie a r. 1798 nadání 6000 zl. pro zámeckého kaplana. Oltářní obraz maloval Josef Stubenbeck v Brně. Později byl zámecký kaplan k duchovní správě přidán.

Poněvadž farní kostel jest od dědiny vzdálen, vystavěla jmenovaná slečna Marie Cecilie z Seckendorfa r. 1795 kapli Všech svatých s vížkou na jihovýchodním kraji vesnice, aby všední den za špatného počasí byla zde mše sv. sloužena.

K farní osadě patří: Troubsko, Bosonohy, Ostopovice a Popůvky; úhrnem přes 2600 osadníků.

Školu měli tu před r. 1834, znova ji vystavěli r. 1838; má ve 3 třídách přes 180 dětí z Troubska, Popůvek a samoty Veselky.

Z Troubska se jmenují mimo držitele zdejší dědiny výše uvedené (str. 326—328) Mikšík z Troubska, jenž měl půl dvora a 3 lány v Komincích r. 1385 a dvůr v Popůvkách do r. 1390; Proček r. 1460 a Prokop z Troubska r. 1490.

Obecní věci uvedeny jsou u bývalých dílů jejích.

Trhy mají zde tři v pondělí: první v dubnu, po sv. Janu Křtiteli a po sv. Martinu.

R. 1894 uspořádali zde pěknou národopisnou výstavku a r. 1897 založili místní odbor Ústřední Matice školské.

Trati slují: Desátky, Čtvrtky, u Zabitých, Malé pole, Dlouhé pole.

Veselka byla původně jen hospoda, kovárna a kolárna u Jihlavské silnice sev.-záp. od Troubska. Hospoda prodala mimo pivo 6 sudů vína panského a platila r. 1750 vrchnosti 70 zl. (hospoda v Troubsku prodala 1 sud vína a platila 10 zl.), kovárna 16 zl., kolárna 6 zl. (r. 1750 byla prázdna); v rybníku Veseleckém bývalo na 7 kop ryb.

R. 1880 bylo zde již 14 domů s 74 obyvateli, r. 1890: 31 domů, 141 obyvatelů, Čechů, katolíků.

U silnice stojí kaplička a blízko cihelna, naleziště pravěkých památek. Při kopání hlíny se našly kostry lidské, u nich nádobky, na př. hrneček, dílo vkusné, vyhlazené a zpola vypálené, nádoba, jež má přes břicho a pod ním dvojnásobnou nepravidelnou vlnici a pod hrdlem skupiny ďubek nehtových; kus hrnku, nádobka zvláštního tvaru a kousky malé náušničky z bronzového drátu, nalezené u jedné kostry.*)

Tuřany,

starobylá vesnice a poutnické místo (obr. 72.), jihových. od Brna 6 km. na mírném svahu, katast. a polit. obec 7·93 km.², bývala původně jednotná dědina, pak ve 3 části rozdělená.

Nejstarší zprávy o Tuřanech dí, že patřily panskému rodu z Medlova jinak z Pernšteina, a Štěpán z Medlova vyměnil za ně a Petrovice r. 1208 od biskupa Roberta vesnice Doubravník a Drahnice. Tuřany byly připojeny k biskupskému panství Chrlickému, a většina jich zůstala u nich stále (v. str. 97—102); menší díl však učiněn byl zvláštním statkem lenním a časem rozličné pány měl.

*) Reg. Mor. et Boh. I. 430, Cod. dipl. Mor. VII. 645, 668—670, 838; d. z. B. tisk. I. 32, III. 101, 215, 407, V. 246, orig. II. 15, III. 25, 90; IV. 23, 25, 61; IV. 36, V. 3, 30; VII. 19, VIII. 17, 58; XI. 16, 22; XIII. 20; XXII. 38, 44, XXVI. 27; XXX. 43, XXXIII. 18; nové d. z. čís. 338; zemský archiv rkp. č. 4963 a 10.890; Františkovo museum rkp. č. 388; Knihy půhonné II. 37, 190; III. 31, 361, 375, 383; IV. 47, V. 71; Reg. dom. 144, 156, podd. 211, 100.; zachovaná privilegia obce Troubské z r. 1608—1691; Ř. Volného Die Markgraf. Mähren II. 2, str. 502—503, Kirchl. Top. II. 2, str. 231—234; Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české II. 107; prof. Jos. Hladíka zprávy o nálezech u Troubska a Veselky v roční zprávě Musejního spolku v Brně za r. 1893 str. 9. a v I. zprávě c. k. českého ústavu ku vzdělání učitelů v Brně r. 1897 str. 93—94.

R. 1275 uvádí se jako svědek Vilém klerik z Tuřan, r. 1278 a 1279 děkanem z Tuřan, r. 1292 Jindřich z Tuřan, notář biskupa Olomouckého, 1419 Zdebor z Tuřan; Beneš z Tuřan koupil r. 1409 dva úroční lány ve Slatině (v. str. 282).

Jakožto léna biskupství Olomouckého měly tu na počátku XIV. století dle zprávy r. 1318—26: Mikuláš s bratrem 1 lán a podsedek, Mařík 1 lán, Saul 2 lány, rychtář 1 lán a podsedek, Tyrus 1 lán svobodný, 1 úroční lán a podsedek, Peruša 1 lán, Hertlin 1 úroční lán, Planka 3 lány, farář 1 lán úroční a Janek též 1 úroční lán.

Obraz 72. Tuřany.

Na počátku XVI. století držel léno zde Jan Kotunský z Unešic, r. 1523 Ctibor z Drnovic, 1526 Mikuláš z Herultic, r. 1536 a ještě r. 1540 se Začany Jan z Kyjovic, r. 1543 bratří Jiří, Václav, Burjan a Jan ze Svojkova na Jiříkovicích; r. 1600 Šimon Kratzer ze Schönsberka, od něhož je koupil za 1400 zl. mor. r. 1604 Jiří Berger z Bergu, r. 1612 manželka Bergrova Eliška, roz. Kummerova, $^1/_2$ léna s 1 dvorem, jež darovala r. 1627 panenskému klášteru Františkánskému u sv. Josefa v Brně. Klášter sv. Josefa držel je až do r. 1782, kdy byl zrušen, dvůr zdejší mezi osadníky rozdělen a příslušný díl

Tuřan k panství Zábrdovskému připojen, pak oddělen, r. 1825 prodán a k panství Sokolnickému přidělen.

Třetí díl Tuřan vznikl r. 1666, když biskup Olomoucký K. z Lichtenšteina dal právo patronátní jesuitům v Brně a císař Leopold I. to potvrdil r. 1667. Poslední tento díl příslušel k panství Řečkovskému.

Co patřilo k jednotlivým dílům a jaké byly na nich poměry lidu poddaného?

1. Větší díl, k panství Chrlickému příslušný, měl $9^{28}/_{64}$ lánu neboli $859^{5}/_{8}$ m. I. tř. a $429^{6}/_{8}$ m. II. tř. polí, r. 1750: 1360 m. polí, $4^{1}/_{8}$ m. zahrad, $36^{6}/_{8}$ m. pastvin a luk po 4 vozy sena; — domů: s počátku XVII. století 15, po 30leté válce jen 9 osedlých, ostatních 6 pustých a při nich $291^{2}/_{8}$ m. I. tř. a $145^{5}/_{8}$ m. II. tř. polí pustých, r. 1674 ještě 3 staré pusté s 230 m. I. tř. a 115 m. II. tř., dvě po 92 m. a 1 s 46 m. polí. Vrchnost vystavěla na místě jedné s 92 m. hospodu a od třetího dala k ní pole. 3 domy patřily faráři, které užívaly vedle zádušních polí ještě $^{3}/_{4}$l. z biskupské milosti. Noví osedlí byli Němci, kteří potom měli tu většinu. Jedna usedlost osedlá měla 138 m. polí, jiná 92 m., ostatní po 46 a 23 m. Polí, „Dvorský“ nazvaných, užívali poddaní z Tuřan 254 m., z Chrlic 98 m. a Holásek 86 m.; později dala z nich vrchnost k Chrlickému dvoru 252 m., jež mívali z Tuřan a Chrlic; z Holásek drželi je dále, dávajíce „desátku 8. kopu“. R. 1750 bylo na tomto díle 20 osedlých; r. 1834: 45 domů, 310 obyvatelů.

Vrchnost měla tu jen ona pole od pustých domů a hospodu a dostávala r. 1750 z hospody úroku 286 zl. a z těch polí 150 zl., platíc z toho k obci 51 zl. 14 kr., místo předení 10 zl. a j. Residence jesuitská platila jí úroku za dvě ponechaná staveniště ročně 2 zl.

Poddaní platili a robotovali jako z jiných obcí panství Chrlického (viz str. 99—102). V XVI. století robotovali odtud r. 1589: 7 sedláků, každý oral čtyřikrát do roka, hnoje vyvezli z lánu po 10 vozích, obilí tvrdého vozili po 10 kopách, ovsa po 5 kopách; seno vozili spolu s Holáskými, co po Modřických zůstalo na louce biskupské; víno vozili na Víškov a j. Podsedkové nažali obilí všichni 70 kop, vázali oves po 1 dni, hnůj rozhazovali nebo na vozy nakládali po 1 dni, seno hrabali po 1 dni, ovce prali a stříhali. Ale v XVIII. století robotovali:

$^3/_4$ roku sedláci s potahem týdně po 3 dnech, z $^1/_2$lánu 2 dni s potahem a 1 den pěšky; ze $^1/_4$lánu pěšky 3 dni, chalupníci 2 dni; $^1/_4$ roku od sv. Jana do sv. Václava v nejpilnější čas žní: sedláci s potahem 6 dní týdně, z $^1/_2$lánu 2 dni s potahem a 4 dni pěšky, ze $^1/_4$lánu pěšky 6 dní, chalupníci 3 dni týdně.

Byli pro sebe obcí, měli 23 m. obecních polí, 36 m. pastvin a luk po 4 vozy sena, na pečeti nápis: „Sigl des Dorf Duras“ (Pečeť vesnice Tuřan) a znakem dvě radlice a kosíř (vyobrazeno str. 31, II. č. 9.).

Rodný dům nejdéle udržela v XVIII. století rodina Pernesova.

Trati slují tehdy: na Dlouhých honech, na Slotinsku (m. Slatinsku), Turlakle n. na Turlach, za Humny, u Kobelnickej cesty, Žleby, Špotinky, na Vrysným, Pluštiny, u Kněžského háje, na Nivkách, Hájek, Bolčoch . . ., německy Oberles, Niederles, Brinderles, Schmoles, Svarles n. Czwarles.

2. díl, kláštera sv. Josefa, měl $4^{56}/_{64}$ lánu neboli $462^2/_3$ m. I. tř. a $231^2/_3$ m. II. tř. polí, r. 1750: $705^7/_8$ m. polí a $2^7/_8$ m. zahrad; — domů: 19, z nich po 30leté válce 2 pusté bez polí, r. 1750: 17 osedlých, 7 po $^3/_4$lánu, 9 po $^1/_4$lánu, 1 po půl $^1/_4$lánu a 5 domků bez polí (čísla domů později 8.—10., 12.—20., 25., 26., 47., 51. a 52.); r. 1834: 49 domů, 299 obyv. a hospodu.

Vrchnost měla tu dvůr, k němu přidala r. 1664 od jednoho lánu poddanského $^1/_2$lánu polí a měla pak 300 m. polí, 3 m. zahrad, luk po 2 vozy sena a 1 vůz otavy, lesa 15 měr.

Poddaní neplatili úroku klášteru sv. Josefa, ale lennímu knížeti do Chrlického důchodu o sv. Jiří a sv. Václavě 2 zl. 20 kr.; klášteru pak dávali 14 slepic a 16 husí a robotovali $^3/_4$ roku týdně: ze $^3/_4$lánu po 3 dni s potahem, ze $^1/_4$lánu 3 dni pěšky; od sv. Jana do sv. Václava sedláci 6 dní (3 dni s koni a 3 dni pěšky s 1 osobou), $^1/_4$láníci 6 dní pěšky; domkaři bez polí robotovali jen ve žních po 6 dnech. Ve žních dávala vrchnost robotníkům dvakrát denně jísti, totiž: v poledne polévku a 1 jídlo, k večeři zase polévku a moučné jídlo, pak týdně třikráte chleba. Mlatci dostávali 12. míru každého obilí.

I tento díl tvořil pro sebe také zvlášť obec, a měli na obecní pečeti nápis: Sigill d. Gemein Tures zu S. Joseph“ (Pečeť obce Tuřan sv. Josefa) a znakem nahoře Pannu Marii

se žezlem, dole štítek a na něm hrozen a kosíř (vyobrazeno str. 31., II. č. 8.).

Trati se jmenují tytéž, jako u 1. dílu a na Studinku n. Stodinku, za Kněžským hájkem, u kapličky.

Když byl klášter sv. Josefa zrušen r. 1782, byl panský dvůr mezi poddané rozprodán.

3. díl příslušný jesuitům k panství Řečkovskému měl v XVIII. století 157 m. polí a 2 poddané, r. 1834: 5 domů, 25 obyvatelů a podací právo kostelní.

Výkupného dávali půlláníci 55 zl. stř. —

Když bylo poddanství zrušeno, spojily se tyto díly v jednu obec. Celé Tuřany mívaly tedy $13^{28}/_{64}$ lánu neboli $1322^{1}/_{3}$ m. polí I. tř. a 661 m. II. tř., r. 1750: 2066 m. polí, $7^{1}/_{4}$ m. zahrad, $36^{6}/_{8}$ m. pastvin a luk po 4 vozy sena; — domů s počátku XVII. století 34, po 30leté válce 26 osedlých, většinou poněmčených a 8 pustých, r. 1750: 44 domů,
r. 1790: 88 domů, 540 obyv., r. 1834: 100 domů, 634 obyv., r. 1869: 127 domů, 977 obyv., r. 1880: 144 domů, 1083 obyv., z nich 977 Čechů, 106 Němců, 1082 katolíků a 1 protestant; r. 1890: 163 domů, 1107 obyvatelů katolických, 1069 Čechů, 17 s obcovací řečí německou.

Domy většinou stojí vedle sebe; mezi jednotlivými jsou vjezdy na dvůr; po různu jsou i mezery mezi domy. Statky jsou uvnitř osady, chalupy nejvíce na straně východní a severní, mimo to i mezi statky. Domy jsou vystavěny z cihel pálených i z vepřovic, zomítány, obíleny, vespod modrou podrovnávkou v šíři 1 m. opatřeny; v horním okraji podrovnávky bývá často červený pruh. Zahrádek před domy není, ale je tu obecní zahrada na návsi, a sousedé jí užívají po dílcích, na nichž pěstují sazenice zelné. Při této zahradě jest rybníček. Zařízení v domě a kroj jest, jako v okolí Brněnském vůbec, mimo vystrojení „stárků" o císařských hodech. Nosíť klobouky plstěné, barvy černé, se širokými střechami, ozdobené bohatě pentlemi, rozmarinou a kyticí z květin uměle dělaných; vestu barvy tmavé s jednou řadou lesklých kovových knoflíků. Po čas hodů nechodí stárci v kabátech, leč jen ve vestách, tak že bílá košile jen páže jim kryje. Stárky nenosí zvláštních obleků; jsouť všechna děvčata stejně oblečena; taktéž bez kazajek; krátké, vyduté rukávce od košile kryjí jen svrchní část paží.

Tuřan dotkly se z událostí všeobecných, jako jiné obce zdejší, hlavně války, když nepřátelé k Brnu přitáhli a celé okolí pustošili, zejména r. 1605 a 1606, kdy je Uhři dvakrát vypálili, r. 1642 od Švédů, kteří si z kostela zdejšího udělali konírnu. — Vrchnosti pak usazovali tu místo původních rodin českých německé, až obce v XVII. století po 30leté válce téměř poněmčeny byly; však v nové době staly se opět českými.

Duchovní správu měly Tuřany již ve XIII. století dle písemních pamětí.

Kostel Navštívení Panny Marie stál nejprve na starém hřbitově vedle nynějšího kostela, kde jest kaplička P. Marie a na ní nápis „Tuřanským zde k radosti nalezla se Matka Milosti léta 1050". Pověst dí, že zázračnou sošku Panny Marie přinesli sv. Cyrill a Method na Moravu, že po pádu velkomoravské říše byla někde uschována, a r. 1050 prý ji nalezl jeden sedlák z Chrlic v trní na onom místě. Starý kostel byl r. 1610 obnoven a rozšířen, a když i potom nestačil pro osadníky a poutníky, r. 1804 sbořen a nový větší opodál vystavěn, věž r. 1819 a na ni dány 4 zvony z XVII. století. R. 1888 přičiněním faráře a kons. rady Jana Špirka byl celý kostel nově upraven (obr. 73. a 74.), vymalován, novými okny též malovanými opatřen, stará věž zbořena a po stranách průčelí kostela dvě nové věže vystavěny. Soška P. Marie jest na hlavním oltáři, na zdi obraz sv. Anny od J. Heiniše z Prahy, žáka Škretova; v lodi jsou 4 vedlejší oltáře. Pod kostelem je hrobka, v níž odpočívají snad někteří jesuité, kteří zde měli duchovní správu od r. 1666 až do zrušení řádu.

Kolem kostela byl starý hřbitov, ochoz a ve 4 jeho rozích bývaly kaple; r. 1831 jsou zrušeny, a nový hřbitov za dědinou upraven, ze 2 kaplí učiněno skladiště a v ochozu byty pro kostelníky zřízeny. Na novém hřbitově vystavěna kaple „Vzkříšení Páně" na památku odvrácení moru.

Před kostelem stojí kříž z počátku XIX. století a socha sv. Jana Nep, která dříve stála na mostě u nynější školy.

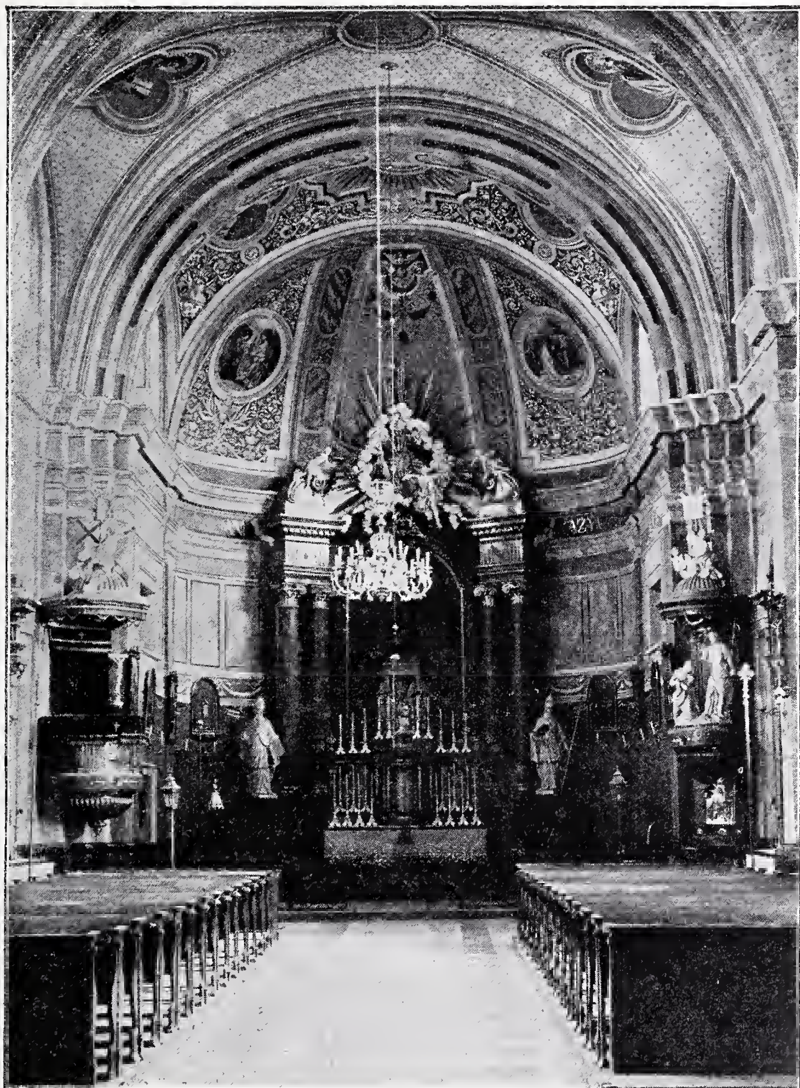
Pouti sem konají lidé nejen z okolí Brněnského, nýbrž i z dalekých krajin, až z uherského Slovenska. O poutním kostele zdejším a Panně Marii napsali hlavně: Bohuslav Balbín „Diva Turzanensis", vydáno v Olomouci 1658; Jos. Boček čili Bohuslav „Marianische Historie", v Brně 1719; „Zprávy o Marianském

poutním místě v Tuřanech“, v Brně 1881; „Posvátné Cyrillo-Methodějské Památky Marianské čili Matka Boží Staroboleslavská

Obraz 73. Průčelí chrámu Páně v Tuřanech.

v Cechách a Tuřanská na Moravě“, od J. Votky v Praze 1885 (podíl dědictví sv.-Janského).

Obraz 74. Vnitřek chrámu Páně v Tuřanech.

K záduší patří 4 jitra 81 □^{0} polí, 4 kousky lesa asi 3 jitra 690 □^{0} a zahrada; bývalé dávky vykoupeny ročním příjmem 926 zl. 5 kr. stř.

K farní osadě příslušejí: Tuřany, Chrlice, Holásky, Rosenberk, Ivanovice, Dvorská a Slatinka, osadníků přes 4830.

Náboženské bratrstvo sv. Isidora založeno bylo již r. 1634 od faráře Daniela Strakovia.

Podací kostelní měl až do r. 1666 biskup Olomoucký jakožto lenní pán Tuřanský; potom chtěl je biskup K. z Lichtenšteina přenechati klášteru Rajhradskému, a když ho tento nepřijal, dal je řádu jesuitskému v Brně. I zřízena tu residence jesuitská r. 1671 nákladem Marie Jakardovské ze Sudic, roz. Soběkurské ze Soběkur, a trvala zde až do r. 1773, kdy byl řád zrušen. Za nich pozdvihly se velice poutě do Tuřan. Podací kostelní převzal náboženský fond a prodal je a díl Tuřan s Řečkovicemi r. 1826 (str. 275). Z residence učiněn byl lihovar.

R. 1358 byl zde farářem Vojtěch, jehož strýc Jan z Hrušek prodal mu a Miranovi, bratru otcovu, 1½. lánu a 2 dvorce v Hruškách u Slavkova.

Nejdéle působili tu: Šimon Skur 1669—84, Fr. Vysloužil 1720 až do své smrti r. 1836, jakož i nástupcové jeho Fr. Gottwald 1736—53, a Max. Flor. Herrmann do r. 1767; pak Fr. Vác. Wagner 1776—90, Dr. Leopold J. Weisz z Blučiny 1790—1803, Aemilian Jos. Wantzel z Litomyšle 1806—1824, Fr. Marek 1824—36, Bart. Vondrák z Krásnovsi od 1844 do r. 1868 a jeho nástupce Jan Špirk z Třebíče, obnovitel kostela, od r. 1868.

Škola byla tu zajisté jako v jiných farních osadách od založení jich a udržela se i po 30leté válce; bylať zde r. 1673 „škola s učitelem“. Podací právo a dozor měl Olomoucký biskup jakožto lenní pán Tuřanský, od r. 1666 jesuité, když jim byl kostel a duchovní správa odevzdána; po zrušení řádu měl je držitel toho dílu Tuřan a Řečkovic. Bývalo tu po dvou třídách českých a německých, učebna však jedna, takže v 1. třídě české a německé učilo se odpoledne, v 2. dopoledne. Chodívaly sem děti z Tuřan, Chrlic, Holásek, Ivanovic, Rosenberka a Dvorské a bývalo jich v r. 1859—64 přes 400. R. 1874 vystavěla obec novou školu pro zdejší dědinu a Holásky, a bývá tu ve 3 třídách dětí přes 250; Chrlice, Ivanovice a Dvorská mají teď své školy.

Bývaly původně samostatným panstvím markraběcím. Nejstarší paměti praví o bývalých obou dědinách:

1. O Tvarožnicích. Král Václav darovav kapli sv. Prokopa na Starém Brně král. českému nejvyššímu písaři Veleslavovi, rozmnožil r. 1288 její statky ve Velaticích a dal mimo jiné „porostliny, které také u vsi Velatic leží, a někdy k naší vsi Tvarožnicům patřily“; král Václav II. (r. 1278—1305) daroval r. 1297 kostelu Panny Marie (potom sv. Cyrilla a Methoda na Dominikánském náměstí v Brně*) „desátek ze dvora v Tvarožnicích“ (současně kapli sv. Václava na Starém Brně**) „desátek ve Važanicích“) a r. 1304 prodal „rychtářství v Brně a ves naši (královskou) Važanice Vernhardovi měšťanu Brněnskému za 900 hř. gr. (hřivna = 64 gr.), ves se dvorem v ní a 4 popluží k němu patřící, s lukami, lesy a jiným příslušenstvím; syn jeho poslední Přemyslovec Václav III. před svou smrtí (zavražděn v Olomouci 1306) potvrzuje ten list na rychtářství v Brně a „ves Tvarožnice“ dovolil Hynkovi z Dubé, purkrabí Pražskému, aby si koupil od Venharda „ves Tvarožnice“; rychtářství zůstalo tomuto měšťanu Brněnskému, a po něm je měl Jakub Ror od krále Karla potvrzeno s oběma těmi listy, kde se jednou píše „Vazanice“, po druhé „Tvarožnice“.

Kostel Panny Marie dostal se r. 1322 Králové klášteru na Starém Brně a tím desátek odtud, a r. 1325 ves Tvarožnice od Hynka z Dubé.

Klášter časem zapsal úroky „na svém zboží na Tvarožni a na Veleticích“, jako před r. 1414 Janovi ze Želetavy.

2. O Važanicích zvláště praví nejstarší paměti r. 1297, že patřily také markraběti a dávaly desátek jinému kostelu, než Tvarožnice; byly tedy obcí pro sebe. Patřívaly také jiným pánům; když Tvarožnu měl již onen klášter, drželi ji páni z Lipé, zároveň i Kurdějov u Hustopeče. Jindřich z Lipé chtěje pochován býti v Králové klášteře, daroval mu půl vsi Kurdějova. Bratři jeho Bertold, probošt Vyšehradský, a Čeněk z Lípy, Jan ze Zvíkova a Jindřich, syn onoho Jindřicha z Lípy, chtějíce míti celý Kurdějov, poněvadž se tam víno velmi dařilo, vyměnili si r. 1337 od kláštera tu polovici za celou ves Važanice se dvorem.

---

*) Byl r. 1782 zrušen a potom skladiště vojenské z něho učiněno.

**) Stával na starém hřbitově, byl r. 1783 také zrušen, obci Brněnské prodán za 200 zl. a zbořen.

Klášter propůjčoval také dvůr ve Važanicích jiným osobám, ku př. r. 1350 Janovi z Kladrub za 30 hř., nechav mu osení, 3 koně, 2 krávy, 6 ovcí a 6 kusů vepřového dobytka. Desátek měl klášter i z Važanic, obdržev od královny Elišky r. 1323 onu kapli sv. Prokopa. Potom zajisté založil tu kostel a farní osadu. Farář ve Važanicích připomíná se r. 1388.

Važanice byly tehdy poněmčené; známi jsou osadníci r. 1388: Muchniczer, Gredlar Henlin řečený Gamareth, a 1 pole „Praita" (široké), tedy německého jména a původu, a ještě v XVII. stol., kdy byly již Tvarožna a Važanice v jednu obec spojeny, udržela se tu třetina všech obyvatelů německá; později se počeštili nebo vystěhovali. Važanice spojili se s Tvarožnou v XV. století; r. 1455 jmenuje se farář již „ve Tvarožně". V češtině zachovalo se původní jméno Tvarožna, v němčině Bosenitz, jméno někdy Važanic.

Královské klášter je držel až do r. 1713, kdy koupiv panství Oslavanské, prodal Tvarožnu a Velatice rytíři Janu Krist. z Freienfelsu za 28.000 zl. Tento připojil je nejblíže příštího léta k Líšni (v. str. 178). Zapsány jsou v deskách jako samostatný statek. Hned r. 1715 dal všechny poddanské pozemky nově rozměřiti a připojil z nich větší louky „za dvorem, na Soudnici a na Široké louce" k panskému dvoru, dav poddaným „nějakou náhradu".

Dvůr měl r. 1750: polí $601^1/_2$ m., zahrady 3 m., luk po 29 vozů sena a 10 vozů otavy. Vinice byly zrušeny a obilím zasety. Z hospody u silnice platilo se vrchnosti t. r. 100 zl., z masných krámů 14 zl., domovního úroku zde 8 zl. 30 kr., ve Velaticích 15 zl., mlynář Velatský 40 zl. Desátek platili vrchnosti jen z Tvarožny, ne z Velatic.

Poddanské povinnosti vůbec měli na statku Tvaroženském podobné, jako na panství Líšenském (viz str. 179—181). V XVIII. století byli poddaní v Tvarožně povinni: dávati úroku ročně o sv. Václavě úhrnem 28 zl. 53 kr., úroku za slepice 13 zl. 30 kr., za přástku 14 zl. 42 kr., čihaři 2 zl., z vinic 49 kr.; robotovati týdně: z lánu po 3 dnech 2spřežně, z půllánu $1^1/_2$ dne; ze čtvrtlánu 3 dni pěšky, podruzi 1 den; ve žních od sv. Jana do sv. Václava všichni dvojnásobně, z lánu a čtvrtlánu celý týden; — z Velatic platili úroku o sv. Janě 3 zl. 58 kr., o sv. Václavě 10 zl. 14 kr., místo slepic 9 zl. 45 kr., místo vajec

5 zl. 25 kr., čihaři 6 zl., z vinic 1 zl. 78 kr., za přástku 5 zl. 12 kr., a robotovali stejně, jako z Tvarožny.

Když byl vydán robotní patent r. 1775 (str. 181) a poddaní mohli si voliti mezi robotou předešlou a nově ustanovenou, zvolili si v Tvarožně onu starší; potom zdráhali se půlláníci robotovati. Roku 1782 stěžovala si vrchnost Líšenská, že nechtějí ani dle starého ani dle nového spůsobu konati robotu, a půlláníci naopak, že je vrchnost v robotě velmi namahá a předržuje. Dána jest dne 1. června 1782 z Brna odpověď, aby konali robotu dle staré povinnosti, jak si byli zvolili.

Obraz 76. Bývalý chrám Páně v Tvarožně.

Z poddanství a robot se vykoupili, jako z jiných obcí panství Líšenského (v. str. 181).

Roku 1834 bylo tu:

	panských:	poddanských:
polí	243 jitra 609□°,	1072 jitra 585□°,
luk	15 jiter 1197 „	49 jiter 852 „
pastvin	1 jitro 813 „	104 jitra 1015 „
vinic	2 jitra 813 „	38 jiter 783 „
lesa	— „ — „	184 jitra 1172 „

Patronátní právo měl tu nejprve Králové klášter, od konce XVI. století až do r. 1678 klášter Hradiský u Olomouce, pak opět onen jen 6 let, a tento zase r. 1684 na krátko; vyměnil si za ně t. r. podací právo v Křenově od kláštera sv. Kláry

v Olomouci, r. 1714 konečně nový pán z Freienfelsu za podací právo v Dubanech u Prostějova.

Kostel sv. Mikuláše stojí na jižní straně nad obcí v bývalých Važanicích, vystavěn byl v 1. polovici XIV. století v romanském slohu, když Králové klášter dostal obě zdejší dědiny. R. 1455, kdy byly nepochybně již obě dědiny spojeny, a jméno Tvarožny přešlo na spojenou obec, jmenuje se farář „ve Tvarožně". Kostel obnoven byl r. 1700 a 1794, kdy místo staré vystavěna věž nová, a zůstal takto pozměněn do nové doby v podobě, jak vyobrazen jest na straně 350. Místo něho, když opět sešel a byl „velmi chatrný a hrozil sbořením", vystavěn byl r. 1880 péčí slovutného spisovatele a zdejšího faráře P. Václava Kosmáka dle nákresu a rozpočtu Aug. Prokopa, professora a konservatora v Brně, nový krásný kostel v gotickém slohu (obraz 77.), uvnitř všechno přesně dle slohu upraveno a malebně ozdobeno: oltář hlavní a vedlejší, kazatelna, křtitelna, loď, klenba v ní a presbyteriu, sakristie a kůr (obraz 78.).

Nad hlavním vchodem jest nápis, slova Krista Pána: Jdu k Otci.

Štíhlou věží svou hledí kostel daleko do okolí. V báni pod křížem vložen jest dne 31. října 1880 mimo jiné památky časové také pamětní spis od faráře Václava Kosmáka, v němž praví k budoucím: . . . „Nestavěli jsme pro pouhou potřebu, stavěli jsme také pro oslavu Boží, by Bůh v Tvaroženské farnosti v ušlechtilém stánku ctěn byl; stavěli jsme hlavně k Vašemu poučení, abyste věděli, že Vaši předkové byli lidé zbožní, kteří rádi na dům Boží věnovali, vědouce, že kdo ke cti Boží statek vynakládá, do spořitelny nebeské si ukládá . . . Na slavnost nejsv. Trojice dne 23. května 1880 bylo slavné rozloučení v starém chrámu Páně. O 4. hodině odpolední bylo kázání na rozloučenou, pak kondukt za všecky u tohoto chrámu Páně odpočívající; . . . v pondělí, dne následujícího byla v starém chrámu Páně poslední mše sv. za mrtvé, načež jsme kostel vyklízeti počali. Bylo pohnutlivo dívati se, jak zvláště malé děti, které ledva běhati dovedly, s ochotou největší nábytek ze starého kostela vynášeti se snažily, jakoby je jejich strážní andělové ke spěchu byli pobízeli, by stavba nového kostela co nejdříve započata býti mohla. Po celou dobu stavby byly služby Boží ve farní stodole, k účelu tomu důstojně upravené, slouženy."

. . . Končí: „A tak s Pánem Bohem list tento do báně vkládáme. Vás, jimž kdysi do rukou přijde, prosíme pro lásku Boží,

Obraz 77. Nynější chrám Páně v Tvarožně.

pomodlete se za nás! Zvláště Tebe, duchovní pastýři a bratře v Kristu budoucí, zapřisahám já, nynější farář: pamatuj při

Obraz 78. Vnitřek chrámu Páně v Tvarožně.

nejsvětější Oběti na všechny dobrodince tohoto chrámu Páně, na moje nynější farníky a zvláště na Tvého kdysi předchůdce Vácslava Kosmáka, by světlo věčné nám svítilo . . .“

Obraz 79. Slovutný spisovatel P. Václav Kosmák.

U kostela býval hřbitov do r. 1831, nový jest za dědinou. Jihozápadně ode vsi jest na pahorku Padělku (jinak Napoleonově) kaple Panny Marie (obr. 80.). Byla r. 1700 vystavěna,

dílem zděná, dílem dřevěná, r. 1786 zrušena a její jmění 2437½ zl. farnímu kostelu dáno. Byla však zase obnovena, ale r. 1805 v bitvě t. zv. u Slavkova od Francouzů zničena. Lid vypravoval si o sošce Panny Marie a rozličných zjeveních, že Francouzové prý ji do ohně hodili, však oheň se jí nedotknul. I putovali sem lidé do r. 1806. Když duchovní úřad vyšetřil, že je to vše nepravé, zakázal poutě, a soška byla r. 1807 dána do farního kostela. R. 1832 ji osadníci z Tvarožny opět vystavěli.

K záduší patří 96⅛ m. neboli 32 jitra 123 □⁰ polí, a k farní osadě vesnice Tvarožna, Velatice, Blažejovice, Horákov, Mokrá, samoty Maxlenka a Rohlenka a 2 myslivny, úhrnem přes 3300 duší, samých katolíků.

Nejstarší známý farář slove Roch, po něm Václav r. 1388 „ve Važanicích“, r. 1455 Jan „v Tvarožně“. Nejdéle tu působili: P. Frant. Schuppler, r. 1738—1750, jenž sepsal „Recessus Martis suevici, t. j. památka stoletá, co Švejda r. 1645 odstoupiti přinucen byl“, a vydal v Brně 1745; po něm P. Ant. Ign. Felix z Jihlavy 37 let, r. 1750—87; P. Vác. Bartošek 26 let, r. 1787—1813, kdy přišel do Křidlovic, německé osady u Znojma, z Újezda; P. Ign. Mayer z Něm. Brodu v Čechách 21 let, r. 1829—1850; po něm Matyáš Lavička z Kameničky, jenž byl spolu děkanem Slavkovského dekanátu, a slovutný spisovatel P. Václav Kosmák narozen v Martinkově u Budějovic r. 1843, konsistorní rada, nejoblíbenější spisovatel na Moravě, ryzí povaha milá, upřímná. Vysvěcen byv r. 1866, stal se kaplanem v Moravských Budějovicích a Hostimi, administratorem v Biskupicích, Řeznovicích, Moutnicích a farářem zde r. 1877 a po 16 letech farářem v německé osadě Prostoměřicích u Znojma. Z Tvarožny odešel na nové působiště dne 11. května 1893 za velké účasti osadníkův. Zemřel v Prostoměřicích dne 15. března 1898; ostatky jeho převezeny 27. dubna 1899 na ústřední hřbitov v Brně, a 28. dubna pochován v téže řadě hrobů, kde odpočívají spisovatelé a kněží Fr. Sušil a Mat. Procházka. Jeho spisy vynikají ušlechtilým duchem, věrným líčením povah a života lidu, čistou mluvou a staly se v národě velmi oblíbenými, zvláště „Kukátko“ čili Život v obrazích, Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololáníka z Drnkalova, Jak Martin Chlubil bloudil a na pravou cestu opět se vrátil, Dobrá rada, Bída je — proto juchu! Chrt, Cesta ke klidu, Pošetilci, Lidský zvěřinec, Potkalo ji štěstí a jiné četné povídky rozmanité. —

Školu má Tvarožna s Velaticemi společně, r. 1892 trojtřídní a 245 žáků, r. 1898 235 dětí.

Obec měla na staré pečeti nápis: „Peczet obecní Twarozenska 1735“ a znakem vidle a kopáč (vyobrazeno str. 32, III. č. 12.).

Z rodin udržely 100 let rodný dům v XVIII. stol. jménem: Šlesinger, Oudy, Miller a Brzobohatý.

Spolky mají tu: farní jednotu Cyrillskou, dobrovolných hasičů, čtenářský a vojenských vysloužilců.

Trati se jmenují: u studýnek, za kostelem, na Padělku, za vinohrady, na Roketnice, Šumice, Soudnička (louka), u kaple, pod novými vinohrady.

Po novém rozdělení pozemků měli sousedé ve 3 stranách po 12 kusech 61 nebo $30\frac{1}{2}$ měr.

Obraz 80. Kaplička na kopci u Tvarožny.

Ve Tvarožně nalezly se též pravěké památky v žarovištích.

Od kaple P. Marie (obr. 80.) krásný jest pohled na celou krajinu, severně na lesnaté hory přes 400 m. vysoké, jižně přes veliké roviny a nízké pahorky kolem 200 m. a vrchy kolem 300 m. na jih, kde se rozkládá dějiště bitvy t. zv. u Slavkova r. 1805. Před ní obsadili Francouzové Tvarožnu a tento kopec. „Generál Claparéde přísahu v ruce Napoleonovi složil, že raději zemře, nežli by opustil příkrý Tvarožénský kopec, jenž ovládal silnici k Olomouci s úžlabinou Velatickou a plukem lehké pěchoty a s 18 děly byl obsazen. Kopec obehnali Francouzové trojím opevněným náspem, jehož zbytky dosud lze zříti. Mariánskou kapli na kopečku před bitvou zbořili. Od Tvaroženského kopce

k Jiříkovicům stály oddíly francouzské jízdy.“ V bitvě ruský udatný kníže Bagration zmocnil se svou pěchotou Tvarožny, ale brzy musil ustoupiti před Francouzi k Slavkovu. „Napoleon řídil bitvu záhy z rána a odpoledne s návrší Šlapánského, s kopce Žuraně, kde měl svůj stan, nikoli tedy s kopce Tvaroženského“, jak se někdy udává a kopec tento i „Napoleonův“ se jmenuje.*)

Ubce viz Obce.

Ugartov,

německy Ugartsdorf, vesnice na severozápadní straně Králova Pole 2 km. od Brna, podél silnice Brněnské, katast. obec, vystavená r. 1783 na pozemcích Králova Pole a nazvaná po tehdejším guverneru hraběti z Ugarte. Pozemky byly osadníkům pod úrok rozděleny. Bylo pak

r. 1790: 24 domů, 107 obyv., r. 1834: 24 domů, 128 obyv.,
r. 1869: 24 domů, 188 obyv., r. 1880: 22 domů, 205 obyv.,
Čechů, katolíků; r. 1890: 45 domů, 404 obyv., z nich 386 katolíků, 2 evangelíci, 16 židů; 282 Čechů, 107 obcovací řeči německé.

Patřila k panství kláštera v Králově Poli a tvoří politickou obec a farní osadu s touto dědinou, kam také děti do školy chodí.

Útěchov,

vesnice severně od Brna v horách 469 m., mezi velkými lesy u silnice do Vranova, katastrální obec s Vranovem v politickou obec spojena, slula původně také „Tři Dvory“ a psala se ještě r. 1675 a 1750 „Outěchov aneb Tři dvory“. Býval zde od dávna 3 dvory se 117 m. polí, $4^6/_8$ m. zahrad a luk po $2^1/_2$ vozu sena a otavy; r. 1667 stále 3 domy, r. 1675 4 (1. s 64 m., 2. s 22 m., 3. s 21 m., 4. s 10 m. polí), r. 1750 7 (vedle oněch 3 domky bez polí), roku 1790: 11 domů, 60 obyv., roku 1834: 14 domů, 86 obyv., roku 1869: 19 domů, 133 obyv., roku 1880: 20 domů, 151 obyv., katolických, 144 Čechů, 7 Němců; r. 1890: 23 domů, 170 obyvatelů českých, katolických.

*) Cod. dipl. Mor. IV. 353, V. 59, 61; VII. 127—128, 517—518, VIII. 12—13, XI. 410—411; Knihy půhonné II. 313; Reg. podd. 216, dom. 239; zemský archiv rkp. č. 4305; místodržitelský archiv U. 36, č. 849 a 949; Jos. Jirečka Rukověť k dějinám literatury české II. 281; časopis Method r. 1880 str. 129—131; Al. Slováka Bitva u Slavkova str. 36, 57, 58 a 78.

Domy stojí většinou odděleny zahrádkami, původní uprostřed obce, pozdější stranou východně k lesu a podél silnice do Vranova.

Patřil k panství hradu Ronova, Nového Hradu a potom k Pozořicům, jako Babice a jiné osady v okolí.

Připomíná se již ve XIV. století. R. 1365 zapisuje Čeněk Krušina z Leuchtenburka, pán na „novém hradě Ronově“, 1400 kop gr. své manželce Dorotě také na Útěchov, Vranov, Jehnice, Babice a j. Býval tu svobodný dvůr (r. 1562). Robotu konali zde jako v těchto dědinách, r. 1750: 1 s potahem týdně 2 dni, 3 čtvrtláníci po 3 dnech a 3 domkáři po 1 dni pěšky; plat dávali s Jehnickými (v. str. 107.).

Odtud pocházel a psal se Havel z Útěchova, jenž r. 1371 koupil od Jilka z Lelekovic v Lažanech poplužní dvůr a dva menší dvory podsedky se vším příslušenstvím a panstvím, držel je do r. 1376 a prodal Vaňkovi z Muchnic.

Od počátku patří Útěchov k farní osadě a škole Vranovské (2 km.) a tvořil pro sebe zvláštní obec, ačkoliv byli s počátku jen 3, potom 4 osedlí. Měl také svého purkmistra, rychtáře, ouředního a pečeť obecní s nápisem: „Peczet diediny (Outěchova)“, a znakem kopáč a sekeru křížem položené.

Trati slovou: k Vranovu, k Hamrům (Adamovu), u Kněžovky, u Červené Střečny, ve Starých kopaninách.

V zátiší tu klidně žijíce, držely ze 4 rodin 3 rodný dům sto let od 30leté války stále ještě do r. 1750, totiž jménem Havlíček 1. dům a Slaný 3. a 4. dům.

K Útěchovu patří myslivna Jezírko jižně u silnice k Brnu.

Od dědiny jest utěšený pohled na lesnatou krajinu okolní, zvláště jihozápadně. Podél silnice do Vranova postavila nábožná mysl lidu četné kapličky a kříže.

Východně odtud v lesích na strmé skále nad řekou Svitavou stával pevný H r á d e k, z něhož v první polovici tohoto století zachovaly se zříceniny zdí, valy a sklep. Dle polohy jsou to nepochybně zbytky zašlého hradu „R o n o v a“. Okolo r. 1360 vystavěl Čeněk z Hronova jinak z Ronova, řečený Krušina z Lichtenburka „nový hrad Ronov“, r. 1365 přijal tu na spolek Jana z Meziříčí a Ješka z Pirkenšteina a zapsal manželce své Dorotě 1400 kop gr. věna. K hradu Ronovu patřily dědiny: Útěchov, Vranov, Brodek, Kanice, Jehnice, Březina, Lhota, Vítovice, Habrůvka, Babice a Obřany; potom uvádějí se tyto obce s Olomučany a j. u panství

blízkého Nového Hradu (nedaleko Blanska), od r. 1562 jako panství Pozořické. Hrad Ronov zanikl nejspíše v XV. století jako jiné hrady v okolí.*)

Velatice,

někdy Veletice od jména osobního Veleta (skráceného Veleslav), vesnice v údolí na obou březích potoka Roketnice, východně od Brna 9 km, kolem ní vrchy 285—311 m., katast. a pol. obec 2·29 km.^{2}, mívala 3 lány neboli 453 m. polí, $5^1/_2$ m. vinic; r. 1750: $501^7/_8$ m polí, $7^1/_8$ m. zahrad, 39 m. pastvin a luk po $27^3/_4$ vozu; — domů s počátku XVII. století 18, z nich po 30leté válce r. 1656 15 osedlých a 3 pusté se 100 m. polí pustých, r. 1673 již opět všechny osedlé; r. 1733: 6 sedláků, 11 půlláníků, 2 domkáři;

r. 1790: 32 domy, 163 obyv., r. 1834: 43 domy, 260 obyv.,
r. 1869: 71 domů, 418 obyv., r. 1880: 76 domů, 459 obyv., katolíků, 458 Čechů, 1 Němec, r 1890: 83 domů, 495 obyvatelů českých, katolických.

Patřívaly markraběti moravskému, a díl jich před r. 1288 kostelu sv. Prokopa v Brně; t. r. dal král Václav II. půl lánu a mlýn u Veletic i porostliny mezi nimi a Tvarožnicemi Veleslavu, nejvyššímu písaři království Českého, za jeho velké zásluhy. Aby náklonnost králova k Veleslavovi patrnější byla, pro Boha a jeho zásluhy osvobodil poddané řečeného kostela sv. Prokopa ve Veleticích a jinde od povinnosti honby, jež slove „lovče". Kostel sv. Prokopa a s ním také Velatice dostala pak r. 1321 královna Eliška, zakladatelka kláštera na Starém Brně, po ní Králové klášter nazvaného, a ona je r. 1323 tomuto klášteru darovala. I patřily potom, jako Tvarožna a Važanice, k jeho panství.

Tehdy ještě r. 1306 patřily k farní osadě Šlapánské, potom k novému kostelu ve Tvarožně.

Do školy chodí od dávna do Tvarožny.

Obec měla starou pečeť s letopisem a nápisem: „Sigil diediny Welaticz 1673", na ní znakem radlici a krojidlo.

Na rodném domě udržela se v nejhorších dobách od 30leté války nejdéle rodina Čičatkova.

*) D. z. B. tisk. III. 588, IV. 56, 168, 226, 391, V. 92, VI. 123, XXVIII. 2; Reg. podd. 150, dom. 143, Vinc. Brandla „Analecta topografica" v Čas. Mat. mor. 1880 str. 170.

Nové rozdělení pozemků stalo se, jako u Tvarožny, r. 1715 ve 3 strany (u Božích muk, pod Podsedky, u kříže) a každý osedlý měl po 24 kusech, 40 nebo 20 měr.

Trati se jmenují: za Starou silnicou, na Vlčí horky, na Velkonoce (teď Dolní Velkonoce, Vrchní Velkonoce), na Vinohrádku, v Jurčím hájku.

Našly se tu staré památky, jako kusy popelnic, kostěné starožitnosti a j.

Spolek je tu Všeobecný čtenářsko-vzdělávací.

K obvodu Velatic přísluší samota Maxlovka, hospoda u silnice Brněnské.*)

Vinohrádky,

vesnice u samých Žabovřesk východně podél silnice od Brna 2 km., katast. obec, vystavěná r. 1784 na místě zrušeného panského dvora; jeho pozemky byly osadníkům pod úrok rozděleny.

R. 1790 bylo zde 30 domů, r. 1834: 35 domů, 266 obyv., r. 1869: 38 domů, 375 obyv., r. 1880: 41 domů, 387 obyv., katolíků, 364 Češi a 15 Němců; r. 1890: 49 domů, 462 obyv., z nich 5 židů, ostatní katolíci, 442 Čechové.

Patřila k panství kláštera v Králově Poli, tvoří politickou obec se Žabovřesky, kam také děti do školy chodí, a přísluší k farní osadě Komínské.

Vranov,

farní vesnice, nejsevernější v okresu, 11 km. severně od Brna, v lesnatých horách 455 m. nad hladinou mořskou, rozkládá se dílem na vrchu, většinou v údolí pod ním (obr. 81.), katast. a polit. obec 13·26 km.^{2}, připomíná se v deskách zemských r. 1365, ale bývala ještě na počátku XVII. století malou dědinou, majíc pouze $^{28}/_{64}$ lánu a 8 domků bez polí; od vrchnosti měla kopanin pod úrok 103 m. III. třídy; po 30leté válce byly všecky osedlé; r. 1750 pak: $93^5/_8$ m. polí, $2^6/_8$ m. zahrad a luk po $1^1/_2$ vozu sena; — domů t. r. 26, z nich 9 s poli, nejvíce 5 po 17, 15—13 m., r. 1790 již 59 domů, 362 obyv., r. 1834: 64 domy, 433 obyv., r. 1869: 75 domů, 544 obyv., r. 1880: 82 domy, 516 obyv.,

*) Cod. dipl. Mor. III. 17, IV. 353—354, VI. 307; V. 202. Reg. dom. 239, podd. 216.

katolíků, 510 Čechů, 6 Němců; r. 1890: 85 domů, 529 obyv., Čechů, katolíků.

Příslušel k panství hradu Ronova, Nového Hradu a s ním k Pozořickému, a obyvatelé zdejší měli povinnosti: dávati úroku domovního ročně 11 zl. 22 kr., polního z kopanin 22 zl. 38 kr., místo předení 3 zl. 6 kr. a robotovali: $^{1}/_{4}$láníci týdně 3 dni a domkaři po 1 dni. Mezi obyvateli bylo mnoho čihařů; dávali ročně 40 zl, hospodský 60 zl. vrchnosti. Tato měla zde 4 lesy, r. 1750 jeden 1500 m., druhý 1005 m., třetí 720$^{5}/_{8}$ m. a čtvrtý 360$^{1}/_{2}$ m., úhrnem přes 3580 m.

Pro 12 chudých poddaných založil kníže Jan Adam z Lichtenšteina chudobinec u kostela Matky Boží a měli v něm celé zaopatření.

Duchovní správa byla tu zřízena ve starší době napřed u kostela sv. Barbory, od založení kláštera Pavlanského r. 1633 u něho, r. 1679 odevzdána farářům Řečkovským a r. 1784 opět zde.

Obraz 81. Pohled na Vranov.

Kostel sv. Barbory stál na hřbitově. K jeho farní osadě patřily Vranov, Útěchov, Lelekovice, Šebrov a sv. Kateřina s filialním kostelem. V Šebrově měl farář dvůr, r. 1437 pustý, s 2 lány. Podací kostelní měl na Vranově držitel Nového Hradu, pak Pozořického panství. Od 2. polovice XVI. století vedl duchovní správu nekatolický kněz z Blanska do začátku 30leté války. Když pak kníže Max. z Lichtenšteina založil tu nový kostel Matky Boží r. 1622—24, při něm od r. 1626 klášter řádu sv. Františka Pavlanského a řeholníci z Burgundu r. 1633 sem přišli, vykonávali ji oni. I přistavěli r. 1652 ke kostelu sv. Barbory loď 6⁰ zdélí, a tento měl 3 oltáře: hlavní sv. Barbory, vedlejší sv. Apolonie a sv. Kateřiny.

Kostel Matky Boží vystavěn na vysokém ostrohu u lesa jako hrad Boží na místě, kde prý r. 1240 jistý moravský pán

slepý na přímluvu Matky Boží opět zraku nabyl a z vděčnosti vystavěl tu dřevěný kostel. Klášterníci jej časem upravili, jaký posud jest.

Obraz 82. Hlavní oltář v kostele Matky Boží ve Vranově.

Hlavní oltář (obraz 82.) má podstavec mramorový, nad tabernakulem sochu Matky Boží, která za vpádu Švédů r. 1645

byla odtud uschována na Novém Hradě, a když nepřátelé hrad spálili, ohněm jen málo na zádech dotknuta ve spáleništi se zachovala; lidé ji a dřevěný kříž polo spálený v popeli nalezli a do Vranova přinesli.

Nad oltářem hledí obraz nejsv. Trojice, malován od P. Trogera, Vídeňského umělce, na vedlejších oltářích obrazy: sv. Františka Pavlanského od J. Etgensa, sv. Františka Saleského od Mart. Schmidta, rodiny Páně a sv. Františka Serafínského od Maulpertsche, sv. Jana Nep. od M. Schmidta, sv. 14 pomocníkův od Maulpertsche. Sochy sv. na hlavním oltáři a na vedlejším sv. Františka Pavlanského jsou od Bohumíra Fritsche z Vídně r. 1739, ostatní od Ond. Schweigla r. 1777—79.

V presbyteriu, lodi a oratoriích nad oběma postranními kaplemi maloval r. 1738 J. Etgens z Brna fresky na klenbě: Matku Boží, královnu nebeskou, po stranách v 6 obrazích jakožto Pannu bělostnou, ctihodnou, mocnou, milostivou a věrnou, nad 4 sloupy jakožto spásu nemocných, útočiště hříšníků, útěchu zarmoucených a pomocnici křesťanů; na klenbě lodí vedlejších nad okny zázraky sv. Františka Pavlanského. Kůr za hlavním oltářem a nad sakristií maloval r. 1777 Pražský malíř Josef Heger. Nad oběma vchody byly 2 malby: jedna představovala, jak nalezen byl obraz Matky Boží mezi dvěma duby a po druhé na Novém Hradě; avšak později jsou zabíleny. Čtyři mramorové sloupy u vchodu pocházejí ze staré sněmovny v Brně.

Věže u vchodu jsou dvě, vystavěné r. 1777—78, v nich 4 zvony z nové doby, velký 17 centů, menší 5, 4 a 1 cent, vše od kláštera pořízené. Klášter pamětliv jsa dobrodinců svých knížat z Lichtenšteina, dal na památku jejich mramorovou desku v kostele.

Hrobky byly tu dvě: od hlavního vchodu až do prostřed kostela pro klášterníky, odtud až pod hlavní oltář knížecí. R. 1819 a 1822 spojil je kníže Jan z Lichtenšteina v jednu a velmi nákladně ji upravil (obraz 83.). V předsíni jsou 4 sochy truchlících andělů, u schodů ke hrobce sochy dvou žen: v pravo jedna se loučí jdouc se světa, v levo se objímají při šťastném shledání po smrti. Odtud 12 schodů vede do vlastní hrobky.

Klášter řádu sv. Františka Pavlanského byl velká budova ve čtverci 25° 3' zdélí a 24° zšíří, ozdoben rozličnými uměleckými předměty, zvláště sochami a na chodbách a místnostech malbami

nejvíce ze života téhož svatého, obrazy členů řádu a dobrodinců kláštera, zvláště z rodu Lichtenšteinského. Vedle na jih byla zahrada 66° zdélí a 73° zšíří a v ní od r. 1715 poustevna. U kláštera a v okolí u cest postaveno několik kapliček, v lese u studánky kaplička sv. Františka Pavlanského. Klášteru věnoval zakladatel statek Mořice u Kojetína. Spustošen byl od Švédů r. 1645; přepaden od 100 loupežníků r. 1726, kteří ale, když bylo zvoněno na poplach, utekli k Brnu; r. 1737 okraden, vzato 6 stříbrných kalichů a mnoho věcí stříbrných. Za lepších let

Obraz 83. Knížecí Lichtenšteinská hrobka ve Vranově.

koupil si klášter z příjmu statku Mořického a darů vinice u Selce u Mikulova r. 1675, dům v Brně r. 1694, svobodný dvůr v Jehnicích r. 1694, svobodný dvůr ve Šlapánicích r. 1751, ale prodal dvůr v Jehnicích opět r. 1706, také dům v Brně a později ony vinice u Selce. Velké odkazy mu učinili na př. r. 1663 vdova Anna Veronika Švabenská, roz. Bítovská ze Slavíkovic a na Malenovicích 5000 zl., Jan Adam kníže z Lichtenšteina r. 1703 na 667 mší sv. ročně 10.000 zl. a věnoval zlaté rouno, aby dáno bylo na sochu Matky Boží; jiní po 1000 zl. a více.

Žilo v klášteře obyčejně přes 20 mnichů, uprostřed XVIII. století 32; od r. 1767 také český spisovatel Fr. Faustin Procházka z Nové Paky v Čechách. Zrušen byl r. 1784, a vzaty k náboženskému fondu zlato, drahokamy a více než 9 centů stříbra, statek Mořice a svobodný dvůr ve Šlapánicích. Většina kláštera byla také prodána a zbourána, rovněž i starý kostel sv. Barbory.

Nová fara byla po zrušení kláštera zřízena u kostela Matky Boží. K její duchovní správě patří Vranov, Útěchov, Lelekovice, Cinzendorf, myslivna Jezírko z okresu Brněnského, Šebrov a sv. Kateřina z Blanského, úhrnem přes 2400 duší. První faráři byli mnichové zrušeného kláštera Pavlanského; nejdéle z nich působili: Hieronym Makula, spolurodák Procházkův, od r. 1785 až do své smrti r. 1802, bývalý františkán J. Benda r. 1807—17, kapucín Jos. Ullrich z Písku v Čechách, r. 1817 až do své smrti r. 1837; pak kněz Dominik Palla ze Žďáru do r. 1852.

Poutě konají tu již od XV. století na Marianské dni. Četná procesí přicházejí sem i z dalekých krajin pohraničných. Posvátné místo a pohled na tichou krajinu okolní a daleko na jih a západ mocně působí na mysl křesťanskou; milý klid uhostí se v duši a potěšena modlí se tím vroucněji k Bohu. Sama příroda mluví tu více k srdci lidskému.

Za kostelem u lesa stojí nová škola, úhledná budova, od níž zase pěkný jest pohled na modravá pásma horská a daleko na jih. Stará škola stála u samého kostela; byla však r. 1841 zbořena i s chudobincem, aby prostora u kostela byla volnější, a díl fary za školu upraven, pak nová zvláště vystavěna. R. 1892 měla ve 2 třídách 110 dětí z Vranova a Útěchova, r. 1898 přes 140 žáků.

Obec neměla (r. 1750) jmění; pečeť z r. 1660 německou s nápisem „Sigil der Gmaine Raunau“ a znakem sekeru. Na některých domcích mají obrazy Matky Boží.

K obci patří samoty „u Sobolky“ a Kateřinská hájenka.

Spolky mají: Čtenářsko-pěvecký „Moravan“ a vzdělávací pro Vranov a okolí.

Trati slují r. 1749: na Kozlovicích, na Kozlovcu, na Nesetku, nad Babicou, u Boží Muky; teď: na Kozlovcem, Záseky, Krutí, pod Klofnou, Chlumy, Baba, Katov.

Nejvyšší hora jest Baba 510 m. nad hladinou mořskou a 260 m. nad řekou Svitavou.

Od Vranova jdou cesty na rozličné strany: silnice lesem přes 490 m. nad hladinou mořskou k Útěchovu, Soběšicům a Brnu, lesní cesty k Adamovu, k sv. Kateřině, k Lelekovicům a údolím k Jehnicům, z něhož vystupuje strmý ostroh a na něm poutnický chrám Páně.*)

Žabovřesky,

vesnice sev.-záp. od Brna 2 km., v údolí u cesty z Brna do Komína, původně na jižní straně její k lukám, kdežto na druhé straně bývala jiná osada, teď zaniklá, Manice; východně rozšířena jest podél cesty Brněnské novou částí obcí, jež slove Vinohrádky (obr. č. 26. a 84.); katast. a polit. obec 4·91 km.^{2}; mívaly na počátku XVII. století $6^{29}/_{64}$ lánu neboli $396^2/_8$ m. I. tř. a 198 m. II. tř. polí a vinic 77 m. I. tř., $175^5/_8$ m. II. tř., r. 1750: $610^6/_8$ m. polí, $9^3/_8$ m. zahrad, 9 m. rolí pustých, $201^2/_8$ m. pastvin, $181^5/_8$ m. vinic, luk po $245^1/_4$ vozu sena; — domů: v oné době 26, z nich po 30leté válce zůstaly 3 pusté s 97 m. polí, do r. 1673 nově osedlé; vinic zůstalo t. r. ještě pustých 54 m.; domy tehdy měly: jeden $^7/_4$lánu, 3 po $^6/_4$lánu, ostatní méně; vrchnost pak udělala z těchto 4 velkých živností 9 „celých sedláků", 17 čtvrtláníků; vedle nich bylo r. 1750 ještě 18 chalupníků;
r. 1790: 66 domů, s Vinohrádky 96 domů, 520 obyvatelů,
r. 1834: 77 domů, 446 obyv., r. 1869: 127 domů, 825 obyv.,
r. 1880: 175 domů, 1128 obyv., 1047 Čechů, 57 Němců, 3 jiné národnosti; 1116 katolíků, 12 židů; r. 1890: s osadou Kamenným mlýnem 210 domů, 1595 obyvatelů, z nich 1584 katolíků, 1 evangelík, 10 židů, 1478 Čechů, 127 s obcovací řečí německou.

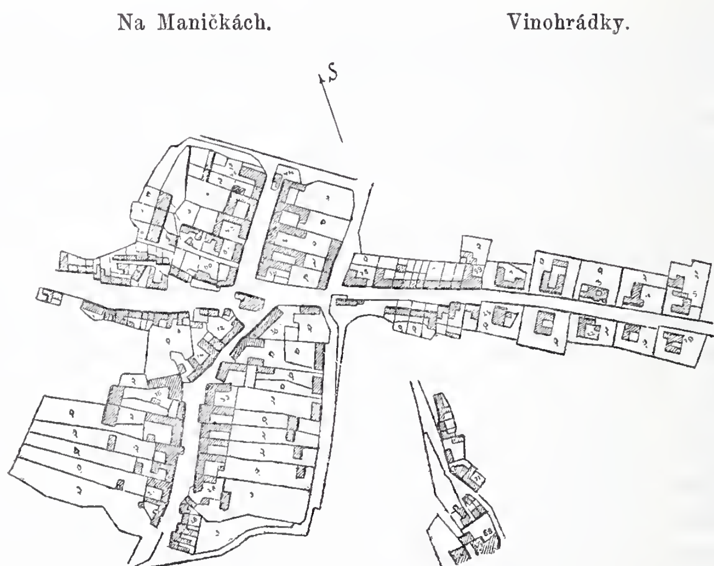
Bývaly ve staré době samostatným statkem a sídlem vladyckým.

V polovici XIV. století měl je Henslin (Jan) Eberhard, měšťan Brněnský, a synové jeho Bernhard a Jan prodali je r. 1366 Mistru Ulrichovi z Vestfalie, hvězdáři, Janovi, synu jeho, a Vilémovi, bratru jeho, za 250 hř. gr., totiž: ves Žabovřesky s tvrzí,

---

*) Reg. dom. 143, pod. 150; Ř. Volný, Kirchl. Top. II. 2. str. 316—327; K. Eichler, Poutní místa na Moravě a v rak. Slezsku I. 2. str. 51—79, kde na str. 51. uvedeno jest také 14 spisů o Vranově.

vinice, pole, louky, pastviny, břeh řeky Svratky, pustý mlýn na této řece, horní právo na horách a vinicích k Žabovřeskům náležitých a jiné příslušenství. Mistr Ulrich psal se odtud ze Žabovřesk (Zebravic). Od Jana Ulrichova koupili je pak r. 1379 Aleš a Beneš z Manic. Aleš před svou smrtí učinil r. 1390 svého bratra Štěpána, kanovníka Brněnského, poručníkem svých synů a statků, a týž prodal r. 1398 Jindřichovi a Artlebovi z Říčan ves Žabovřesky a Manice s tvrzí, poli, lukami, pastvinami, vinohrady a jich desátky, s potoky, lesy a mlýnem. Obě sousední vesnice

Obraz 84. Žabovřesky. Kamenný mlýn u řeky Svratky.

byly spojeny do r. 1406, kdy Artleb odprodal Manice (viz dále str. 370) a manželce své Markétě zapsal věno 125 hř. gr. v Žabovřeskách na 7 lánech, 3 dvorcích, mlýně a vinohradech s $12^1/_2$ hř. úroku ročního. Artleb z Říčan pohnal téhož roku Pročka z Lysic k soudu, že mu vybili v noci dvůr jeho v Žabovřeskách a tu mu pobrali i také jeho lidem dobytek veliký i malý, krávy a svině a on naň ani na jeho žádné péče neměl. Proček byl odsouzen, aby škodu jemu zaplatil.

Roku 1415 prodali Artleb a Hynek bratří z Říčan Artlebovi řečenému Klepaři z Medařic tvrz Žabovřesky s dědinou, mlýn a dvůr allodialní s lidmi úročními, robotami a jiným příslušenstvím. Artleb Klepař z Medařic přijal t. r. na spolek v Žabovřeskách Jana z Popůvek, otčima svého, zapsal tu věna 35 hř. gr. manželce své Markétě na polovici dvora a luk, ale již r. 1417 prodal Žabovřesky tomuto Janovi z Popůvek, jenž pak své manželce Anně dal t. r. vtěliti věno 100 hř. gr. na lidech úročních s 10 hř. ročního úroku, r. 1418 ještě 125 hř., co měla na Chvalnově, na 7 lánech a 6 dvorcích, mlýně, vinicích a polovici luk a r. 1420 přijal na spolek zde a na jiných statcích pana Jindřicha z Kravař odjinud z Plumlova, hejtmana markrabství moravského, a Mřenka z Nasedlovic.

Po husitské válce nastal spor o Žabovřesky. R. 1437 pohnal Vaněk (Václav) z Říčan, syn Pročka z Říčan, Ondřeje a Arkleba bratry z Říčan, „že nebožtík Arkleb, otec jejich, prodal dědictví Žabovřesky a Otmice s jejich příslušenstvím, a oni po smrti otcově držíce jeho zboží, toho zboží jemu odváděti nechtí.“ Poručníky k tomu učinil Mikuláše a Hynka, své vlastní syny z Milonic.

R. 1446 držela Žabovřesky Anežka z Milonic, vdova po Alšovi z Bystřice a Milonic, a přijala t. r. na spolek syny své Mikuláše a Hynka z Otmic na svém dědictví vsi Žabovřeskách, Manicích a jinde. Proti vkladu na Žabovřeskách odpor kladla t. r. Kateřina ze Žabovřesk a přijala manžela svého Hanuše jinak Hanúška z Vlasatic na spolek na tvrzi a vsi Žabovřeskách.

Anežka z Říčan žalovala Hanuše z Vlasatic, purkrabí Kounického, ze 300 hř. gr., že jí drží její vlastní dědictví ves Žabovřesky s tvrzí i se vším příslušenstvím, nemaje k tomu práva. Zemský soud učinil nález r. 1447: „Poněvadž ona provedla dskami (zemskými), že otci jejímu to zboží Žabovřeské ve dsky vloženo jest a Hanušek tomu neodepřel, tehdy ona toho pravá dědička jest po otci svém a právo k tomu má.“ A hned toho léta prodala Anežka Žabovřesky Michalu Kunigsfelderovi, měšťanu Brněnskému, jenž držel již Manice a t. r. přijal na spolek na obou dědinách své dcery Kateřinu a Annu.

Ještě téhož roku 1447 pohnal nového pána zdejšího Matouš ze Žebětína, jenž držel „roli tu v Žabovřescích za několiko pánův beze vší příkazy bez jednoho 20 let, jedno dada tomu pánu

2 gr., kdo Žabovřesky drží a vida své dobré i bral se odtavaď a tu roli prodal, a on mu v tom zmatky činil.“

Nové spory nastaly opět r. 1464, na př. Kateřina ze Žabovřesk pohnala t. r. k soudu Hanuše Ryšana z Brna, t. č. pána na Řečkovicích (viz str. 274.), „že jí drží Žabovřesky se vším příslušenstvím, nemaje k tomu práva“; Markétu Kunigsfeldrovou ze Žabovřesk, „že jí drží její vlastní dědictví a zboží, tvrz a ves Žabovřesky, ježto ona k tomu práva má“, a Václava z Žabovřesk, jinak Václava Langeho, pastorka Ryšanova. Páni na soudě učinili nález, aby výpis z desk vzat byl i jiné potřeby své strany aby měly, a rozhodl: „poněvadž se Kateřina zapsala a listu úmluvčího pečeť její jest a k tomu se zná, že Markéta odpovídati nemá“. Týž nález učinili o tutéž věc mezi Kateřinou a Hanušem Ryšanem a Václavem, Ryšanovým pastorkem.

Dědici Štěpána Langeho, měšťana Brněnského, věnovali r. 1468 klášteru v Královĕ Poli mimo jiné 5 kop gr. úroku ročního ze Žabovřesk a synové paní Kateřiny Ryšanové a téhož Štěpána Langeho, Antonín a Burkard, řeholníci řádu Kartouského, darovali své dědictví vsi Žabovřesky a Manice klášteru v Královĕ Poli. Na rozkaz krále Matyáše zapsány jsou r. 1469 klášteru do desk zemských. I připojeny jsou k panství Králova Pole (v. t.).

Bývalá tvrz v Žabovřeskách zanikla.

D v ů r panský zůstal do XVIII. století. R. 1750 měl: polí 321 m., zahrad $5^1/_8$ m., luk po 34 vozy 4spřežné a 12 v. otavy; pustých rolí $9^4/_8$ m. a vinic $15^7/_8$ m. Sklízelo se při něm r. 1695: pšenice 38 kop 44 snopů, žita 49 kop 10 snopů, ječmene 14 kop 20 snopů; ovsa 50 kop 1 snop, prosa 1 kopa 48 snopů; r. 1747: pšenice 101 kopa 11 snopů, žita 30 kop 14 snopů, ječmene 102 kopy 23 snopy, hrachu 13 kop 16 snopů, ovsa 45 kop 6 snopů, prosa 12 kop 30 snopů, čočky 1 kopa 32 snopů. R. 1784 byl zrušen, a povstala z něho nynější vesnice V i n o h r á d k y (v. str. 359.).

P o d d a n s k é p o v i n n o s t i zdejší viz u Králova Pole na str. 159—162.

V duchovní správě patřívaly Žabovřesky nejprve k faře Matky Boží na Starém Brně, a když r. 1323 byl v Komíně farní kostel vystavěn, k němu. Za starodávna byla tu k a p l e. Farář od sv. Václava na Starém Brně od r. 1445 nebo jiný kněz sloužil v ní čtyřikrát do roka mši sv., a držitel svobodného dvora

(t. r. Jan z Vlasatic) dával mu desátek, za každou mši sv. 1 gr. a čeho bylo ke mši sv. potřebí. Paměti v XVII. století již o ní nepíší.

Do školy chodívali do Komína. V XVIII. století platili si v Žabovřeskách svého učitele (r. 1734 umřel Jan Bezděk, rektor Žabovřeský, r. 1770 působil tu Václav Pokorný). Svou vlastní školu vystavěli si roku 1888. R. 1898 měla již 4 třídy a přes 360 dětí. Nadučitel Ant. M. Lang našel r. 1898 ve škole ve sklepě 2 hroby se starobylými památkami.

Obec měla r. 1750 jmění: 4 m. polí, $201^2/_8$ m. pastvin, luk po 6 vozů sena a 3 vozy otavy; na staré pečeti nápis: „Peczet Ziabobrzeska“ a štít, na něm znak klíč, kopáč a kříž (vyobrazeno str. 31., II. č. 3).

Trati slují r. 1749: u kříža, na Křibej, Čemplích, na Dopolka, za vinohrady k dubům (teď jich tam nikde není), za Krefty, na Štampilu, na Maničkách neb na Manicích, Manická a Kolmanská hora, Kozí hora; louky „Ostrohe“, Zelnisko, za mostkem Nedavica; nyní: Vinohrady, Záplotky, Kozí hora, Bařiny, u dubu, pod Krefty, Hlušky, na Křibech, Manické . . .

Z rodin starých udržely nejdéle rodný dům (r. 1649) jménem: Kubica, která mívala před novým rozdělením pozemků $^6/_4$ lánu a 1 lán, Sedláček, Mašků, Anderle, Hošek.

Spolky tu mají: hasičský, vojenských vysloužilců a čtenářsko-hospodářský „Vlastimil“.

K obci Žabovřeské náležela samota Kamenný mlýn pod Kraví horou v úžlabině na Svratce, k němuž vede cesta pěknými lukami. R. 1834 bylo u mlýna 9 domů, z nich 1 hostinec; r. 1898, kdy stala se obcí pro sebe, měla 235 obyvatelů.

Po stranách jeho vystupují vrchy 329 a 334 m., nad Žabovřesky Kozí hora 329 m. nad hladinou mořskou, přes 120 m. nad řekou Svratkou. Blízká tato dědina jako celé zdejší okolí jest oblíbeným výletním místem obyvatelů Brněnských.

Kde se říká na severní straně obce na Maničkách, stávala někdy osada a tvrz Manice neb později Maničky.

Manice patřily původně knížeti Brněnskému, v XI. století také jiným držitelům. Roku 1088 daroval Soběn, župan Znojemský, kostelu sv. Petra v Brně role na 3 popluží v Manicích s 5 poddanými, jež byl koupil. Tito obyvatelé se jmenovali: Črna, Hrd, Ivan, Olej

a Chvalata. Soběnova manželka Střezena přidala ještě zahradníka Žíznu s místem k založení zahrady.

Desátek z rolí Manických daroval kníže Vratislav, jenž vládl r. 1125—29 a 1130—56, benediktinskému klášteru na Luhu (v Komárově, viz str. 145); když také kapitula sv. Petra v Brně chtěla jej míti a vznikl o desátek spor, rozhodl r. 1195 kníže Spytihněv ve prospěch kláštera.

Markrabě Vladislav prodal role u Manic a vinice u Bosonoh paní Heilvidě ze Znojma, zakladatelce panenského kláštera v Oslavanech, a tato vyměnila je klášteru v Luhu r 1225 za 4 lány v Oslavanech a vinice u Ivančic. Král Přemysl Otakar I. přidal klášteru v Luhu r. 1229 na přímluvu manželky své Konstancie 1 svobodný dvůr v Manicích, jenž mu připadl dědičným právem po jeho držiteli Rudoltovi.

Tehdy patřívaly s Jundrovem a Žabovřeskami k farní osadě P. Marie na Starém Brně. Když r. 1323 založena byla fara v blízkém Komíně, přiděleny jsou k její duchovní správě.

Ve XIV. století patřila osada vladykám odtud z Manic nazvaným. R. 1368 prodal ji Petr z Manic Pešlinu (Petru) Smalcovi jinak Smelcovi, měšťanu Brněnskému; tento vtělil zde věno 100 hřiven manželce své Kunigundě a r. 1372 prodal Manice Alšovi z Mělníka, měšťanu Brněnskému, a manželce jeho Kateřině. Aleš řečený odtud z Manic učinil r. 1390 poručníkem svých synů a statků bratra Štěpána, kanovníka Brněnského. Týž prodal r. 1398 ves Manice a Žabovřesky Jindřichovi a Artlebovi z Říčan (v. str. 366).

Po smrti Jindřichově prodal Artleb z Říčan r. 1406 Štěpánu řečenému Holubovi z Modřic jinak z Doubravníka celou ves Manice se dvorem allodialním, s ovocnou zahradou, s desátky z vinic a horním právem, s lidmi a jiným příslušenstvím, a Holub vtělil své manželce Kateřině 75 hř. věna, jež přijal Artleb z Říčan. Když umřel, přijala r. 1416 vdova Kateřina syny své na spolek toho věna v Manicích. Filip z Modřic přijal pak a vtělil r. 1447 ves Manice se dvorem a jiným příslušenstvím Michalovi Kunigsfeldrovi, měšťanu Brněnskému, jenž drže obě sousední vsi, psal se odtud z Manic a Žabovřesk.

Anežka z Říčan, vdova po Alšovi z Bystřice a Milonic, pohnala Michala Kunigsfeldra z Manic r. 1437 a 1446 ze 200 hř. gr. stř., že jí drži vlastní dědictví ves Manice s jejich

příslušenstvím; ale zůstaly Kunigsfeldrovi a měly tytéž pány, jako Žabovřesky. Roku 1469 připojeny jsou k panství Králova Pole (str. 157). Avšak Manice časem zanikly jako některé jiné osady na Brněnsku, a pozemky jejich přiděleny jsou k obci Žabovřeské, jejíž horní část nad silnicí podnes jmenuje se po zaniklé osadě.*)

Žebětín,

farní vesnice západně od Brna 8 km. v horách nad potokem Vrbovcem, jenž ústí do řeky Svratky pod Bystřicí (Bystrcem), 327 m. nad hladinou mořskou, velká katastrální a politická obec 13·7 km.²; její starší domy tvoří náves u kostela a 2 ulice u severní části její; novější domy jsou na východní a západní straně obce (viz půdorys obr. 85.).

Patřil od pradávna knížatům Brněnským a zeměpánům moravským. Dávali několik dvorů zdejších svobodným lidem za služby konané k hradu Brněnskému nebo Veverskému. V 1. polovici XIV. století náležel službou k hradu Brněnskému jeden dvůr (Kotnovský), k němuž časem větší díl Žebětína příslušel; „více dvorů v Žebětíně“ patřilo službou k Veveří, jež t. č. drželi Charanica, Branislav Žila a j. Charanicovi platili tehdy poddaní z Ostrovačic ročně 1 hřivnu gr. a orali mu 15 pluhy třikráte do roka Branislavu Žilovi daroval r. 1342 markrabě Karel dvůr v Habří a 1 lán v Žebětíně za vykonané služby králi a k hradu Veverskému.

Když pak založil markrabě Jan augustinský klášter sv. Tomáše v Brně (r. 1353), dal mu v Žebětíně 2 poddané úroční dle nadačního listu z r 1370. Tím byl Žebětín již onoho času rozdělen ve 3 části: 1. k hradu Brněnskému (časem v pamětech

*) Cod. dipl. Mor. VI. 54, 164; Reg. dom. 227, podd. 146; d. z. B. tisk. IV. č. 411, 416, V. 295, 494; orig. IV. 12, 28, VII. 16, 35, 37, VIII. 8, 36, 61; Knihy půhonné II. 38, 90; III. 5, 188, 241, 267, 364; IV. 96, 100, 106, 113, 200, 210; Ř. Volného Kirchl. Top. II. 1. str. 207—208, II. 2. str. 240; K. Eichlera Paměti panství Veverského str. 502; zpráva p. naducitele Ant. M. Langa r. 1898. — O zaniklé osadě Manicích: Reg. Boh. et Mor. I. 81, 191, 321, 348, 560; d. z. B. tisk. V. 132, 493, 494, VI. 1, 133, 670, 791; orig. III. 80, IV. 30, VII. 23, VIII. 61; Půhonné knihy III. 188, 241, IV. 96; Památky archaeologické a místopisné III. str. 152.

Obraz 85 Půdorys Žebětína.

psán pod jménem Žebětín, od r. 1517 díl Králové kláštera), 2. k hradu Veverskému s podacím právem kostelním a 3. kláštera sv. Tomáše.

Markrabě Jošt dal po smrti Charancově dvůr jeho Blažkovi a r. 1380 daroval klášteru dominikánskému v Brně les „Krajný“ u Žebětína 80 jiter široký a r. 1381 onomu klášteru sv. Tomáše lesnatý vrch, jenž slove s jedné strany Pekárna, s druhé Drvovec, ležící mezi Žebětínem a Bystřicí (Bystrcem).

Po Blažkovi drželi ten dvůr jeho potomci: syn Viktorin z Litomyšle jinak ze Žebětína a vnuk Petřík ze Žebětína. Tito dva měli rozličné spory, v nichž také poddaní lidé byli poškozeni.

Současně měl tu statek Jan ze Žebětína, jenž r. 1406 pohnal k soudu Staňka z Moravce, protože mu jal a vzal patero koní v Žebětíně. Viktorin ze Žebětína zapsal r. 1415 manželce své Anně v Žebětíně 50 hř. gr. věna na dvoře allodialním a 3 lánech a jich příslušenství; kdyby se tam něčeho nedostávalo, mělo se doplniti v Žebětíně nebo z jiných jeho statků. R. 1411 žaloval ho Martin řečený Čech, krejčí někdy markraběte Jošta, „protože otec jeho za osm let byl jemu pronajal dvůr i s lidmi v Žebětíně, tu pak když byl jat do Rakous, Viktorin vpadl jemu v ten dvůr i v lidi i ve všecku nadbyt (dobytek a jiné pohyblivé jmění) a skrze to přišel o 100 hř. gr.“; r. 1417 pohnal ho k soudu Mikuláš z Rohozova, že mu vyvezl noční dobou člověka jeho a úředníka a rataje (oráče neb nádvorníka).

Petřík ze Žebětína chtěl opět vysouditi, aby z Ostrovačic, jako činívali Charanicovi, také jemu 1 hřivnu platili a robotovali, a zároveň činil nárok na 3 lány a podsedek, jež prý mu Voršila z Žebětína odkoupila tu „v Čebíně“ (Žebětíně).*) Pohnal tedy r. 1436 k soudu zemskému Jošta Hecht z Rosic, purkrabí na Veveři, jenž od r. 1420 držel Ostrovačice, že mu zadržuje toho platu a 15 pluhů robot třikrát do roka. Petřík měl dokázati, kterak jest Charanca Žebětín držel. Svědčili mu proti Hechtovi staří lidé: Michek Chuna z Žebětína, Jan Radek, Jan z Žebětína a Holý Jakub z Popůvek. Vyznali, „že pamatují od let 50 a druzí od 30, že Charanica tu hřivnu platu a 15 pluhův orání z Ostrovančic držel k Žebětínu do života; ale po jeho

*) V Půhonných knihách III. 112 stojí „v Čebíně“, ale v dalším jednání soudním (str. 121, 136, 138) „Žebětín“. Čebín u Lomnice držel t. č. Jan z Lomnice.

smrti že nepomní, by Blažkovi neb Viktorinovi orali k Žebětínu, nebli komu jinému, ani po Charancově smrti pomní, by tu hřivnu komu také k Žebětínu dávali." Svědci z Ostrovačic vyznali, kterak od let 50 pomní, že vždy orali z Ostrovačic k hradu Veveří a hřivnu platu tam dávali.

Svědci Voršily ze Žebětína (Vaněk, Jakub Holý a Jan z Popůvek, Martin z Žebětína a j.) přísahali, „že dvora někdy Luskavova z Žebětína a jednoho jeho podsedku a Oldřichova sedení v Žebětíně za jich paměti nikdy Charanica nedržel, ani toho dvora Kotnova v Žebětíně, aniž také z nich bral kterých poplatkův, než ti dvorové vždy službou slušeli k hradu Veveří do té chvíle, a o farářových lidech tudíž v Žebětíně také vyznali, že oprava (správa) sluší také k Veveří a úroky na faráře v Žebětíně".

Páni na soudě r. 1437 slyševše obapolně jich svědomí, že „Charanica to držel toliko do života a po smrti jeho ani Blažek ani Viktorin, ani syn jeho, tento Petřík toho nikdy nedrželi . . a že úředníci královy milosti a markrabiny po Charancově smrti ty jisté pluhy i tu hřivnu platu vždy bez příkazy k Veveří drželi v pokojná léta bez narčení, nalezli, že Petřík k tomu žádného práva nemá".

Naopak Petříka ze Žebětína pohnali k soudu r. 1436: Jošt Hecht z Rosic, že vzal mu „včely na jeho lesích i také vylovil v jeho potoce pod jeho rybníkem plod kaprový a ten mu byl řekl zase vrátiti, když svůj rybník v Žebětíně spustí, a toho mu nevrátil"; — Hanušek z Nové Vsi, jenž zdědil po smrti manželky své Anny z Popůvek 50 hřiven gr. věna na dvoře v Žebětíně o 2 poplužích a na 3 lánech, pohnal Petříka, že mu mimo úmluvy pobral úroky jeho, oves, pšenici, peníze, kury i vejce, nemaje k tomu práva.

Po desíti letech nastala zde opět změna v držitelích a nové spory mimo jiné o dvůr Kotnovský, jenž patřil k opravě hradu Brněnského. A když měli páni spor, utrpěli opět i poddaní lidé, nejsouce ani v noci bezpečni.

Hanušek z Nové Vsi postoupil r. 1447 ono věno 50 hř. na dvoře a 3 lánech v Žebětíně, zděděné po své manželce Anně, Hanuškovi z Vlasatic, bratru Kotnovu a purkrabí Kounickému, jenž po smrti bratra svého ujal zde dvůr. Hanušek z Vlasatic koupil zároveň od Petříka ze Žebětína „ves Žebětín a dvůr

allodialní s 2 poplužími, s lidmi, úroky ročními, robotami" a jiným příslušenstvím a hned na tom zapsal manželce své Kateřině ze Žabovřesk 220 hř. gr. věna.

R. 1446 pohnal Václava z Rosic a Veveří, že jemu a jeho lidem nocí nátisky činí na jeho zboží v Žebětíně. Václav Hecht zase pohnal t. r. Hanuše ze Žebětína seděním v Komině, že drží dvůr Kotnovský v Žebětíně, ježto na právu k hradu Veveří sluší; pak Anna z Hartvíkovic jej pohnala, že jí odkoupil základ její Žebětín.

Pánové r. 1447 usoudili, „poněvadž markrabě tu v Žebětíně jediný dvůr zapsal a více tu dvorův jest v Žebětíně, ježto k opravě hradu Veveří slušejí, má Hanušek na posudku provésti, že ne ten dvůr, který drží, sluší k opravě hradské; pakli neprovede, aby sloužil." Pan Jan Lomnický mu svědčil, „že starý Koten sloužil na Špilberce", hradě Brněnském. Avšak dvůr ten dostal teprve r. 1453 od krále Ladislava „za věrné služby".

Když Těšínský kníže Přemek, maje Veveří v zástavě od krále Jiřího z Poděbrad, také dvůr Kotnovský a jiné chtěl držeti, pohnal ho Hanuš z Vlasatic a Žebětína, „že mu drží dvůr v Žebětíně nebožtíka bratra bez jeho vůle, nemaje k tomu práva"; dále „že lidi jeho v Žebětíně svévolně připravuje k robotám, pakli nerobotují, ale brání lesův, pastev a jemu samému honův a lovů"; pak „že mu drží v Ostrovačicích hřivnu platu úroku a 15 pluhův třikrát orati do roka k dvoru v Žebětíně" Brzy potom umřel, a vdova jeho Kateřina ze Žebětína a Žabovřesk přijala r. 1459 na spolek syny své Prokopa a Václava z Vlasatic na věno 220 hř. v Žebětíně, čemuž Jan z Pernšteina odpor kladl. Prokop s ní zde hospodařil a měli další soudy o Žebětín a jiné zboží.

Roku 1464 konvent kláštera sv. Tomáše před Brnem pohnal Kateřinu Hanušovu vdovu, že mu „vsíhla v les jejich Pekárny přes hranice správné", a Jan z Pernšteina pohnal najednou ji a syna jejího Prokopa, že oba „drží ves Žebětín s její příslušenstvím, ježto on (Jan) na tom výplatu má a té mu postoupiti nechtějí". Po dvou letech pohnala je oba zase kapitola sv. Petra v Brně, „že jí zadrželi 9 hř. gr. úroku ročního v Žebětíně a toho jí vydati nechtějí".

Prokop z Vlasatic prodal r. 1481 „ves Žebětín s dvorem poplužním" Urbanovi Neklovi ze Starého Sedla a manželce jeho Dorotě z Červené Vody.

Urban hned se domáhal, jako předešlí držitelé, platu a robot z Ostrovačic a téhož roku pohnal purkmistra a radu města Brna, t. č. majetníka jich, „že lidé jejich ve vsi Ostrovačicích povinni jsou z práva robotu činiti k jeho dvoru v Žebětíně třikrát v roce s 15 pluhy a 1 hřivnu vydávati na žence k tomu dvoru, i nechtí svých lidí k tomu držeti.“

R. 1492 přijal Urban na spolek své dědice na Žebětín, Říčky a Chroustov, a když umřel, přijala vdova Dorota z Červené Vody r. 1499 na spolek druhého manžela svého Jana Kolence z Gogolína na ves Žebětín. Tento prodal Žebětín r. 1504 Janovi Lechvickému ze Zastřízl, a Lechvický r. 1517 prodal větší díl Žebětína panenskému Králové klášteru v Brně za 1300 dukátů.

Menší díl u kostela (7 poddaných a podací právo kostelní), nepochybně bývalý statek, jejž markrabě Karel dal Branislavu Žílovi, a ostatní „dvory, ježto k opravě hradu Veveří slušely“, patřily k panství Veverskému, také platy, ospy a roboty poddaných na lidech v Žebětíně, kteréž Králové klášter držel. Hrad a panství Veveří přestal tehdy r. 1531 býti zeměpanským a rozliční páni na něm vládly (v. t.), déle ku př. páni z Lipé 1541—1559, Černohorští z Boskovic 1559—1572, z Lomnice a Říčan 1572—1609, z Teufenbachu 1609—1668, ze Sinzendorfu 1715—1802, Mundy 1802—1830, princ Gustav z Wasy, vnuk švédského krále Gustava Wasy III. a c. k. podmaršálek rakouský, otec Karoliny, saské královny, r. 1830—1844. Albrecht Černohorský z Boskovic prodav Znatovi z Lomnice a Říčan, nejvyššímu sudí zemskému markrabství moravského, r. 1572 panství Veverské, vymínil si roční úrok z pastvin v horách a lesích k Žebětínu patřících a j.; r. 1574 pak Jan Šembera Černohorský z Boskovic a na Bučovicích vtělil do desk zemských 8 člověků (poddaných) v Žebětíně témuž Znatovi a jeho manželce Mandaleně z Mírova. Po smrti Znatově dědil je Tas z Lomnice a na Veveří.

Kromě uvedených osob připomínají se odtud: nejprve r. 1235 Hostislav ze Žebětína, r. 1437 Proček ze Žebětína v Troubsku (v. str. 327). —

Co patřilo k jednotlivým dílům Žebětína lidem, co vrchností, jaké byly zde poměry poddanské, obsahují následující zprávy:

1. díl Žebětína, jenž patřil k panství Králové kláštera v Brně, měl $3^{61}/_{64}$ lánu poddanského neboli $261^1/_2$ m. II. třídy a $528^5/_8$ m. III. třídy polí a $5^1/_2$ m. vinic; r. 1750: $692^1/_2$ m.

polí, $13^1/_8$ m. zahrad, 78 m. polí ladem ležících a 30 m. pustých, vinic $16^5/_8$ m., luk po $25^3/_8$ vozu sena, 176 m. lesa; — domů: na počátku XVII. století 22, které zachovaly se tak i po 30leté válce, že byly všecky osedlé a při nich žádné pole pusté; jen z vinic byla 1 míra pustá. Tehdy měly z oněch domů 3 po 60—72 m., 4 po 48 m., 3 po 36 m., 6 po 24 m., ostatní méně; když pak r. 1718 byly všecky pozemky nově rozděleny, učiněno jest 27 živností, z nichž mimo rychtáře $^3/_4$lánů 6, $^1/_2$lánů 8, ostatní $^1/_4$lány robotné; r. 1755 bylo 27 osedlých a 3 chalupy; r. 1834: 58 domů, 340 obyvatel.

Vrchnost měla zde (r. 1750): 2 rybníky a 2 lesy.

Poddaní měli tehdy povinnosti: platili úroku půlletně o sv. Jiří 15 zl. 18 kr., o sv. Václavě 25 zl. 24 kr., z luk 1 zl. 10 kr.; dávali 24 slepic a 110 vajec; robotovali $^3/_4$ roku týdně: ze $^3/_4$lánu po 2 dnech dvouspřežně a z $^1/_2$lánu po $1^1/_2$ dni, ze $^1/_4$lánu po 3 dnech pěšky; $^1/_4$ roku od sv. Jana do sv. Václava týdně: z $^3/_4$lánu po 3 dnech, z $^1/_2$lánu po 2 dnech s potahem, ze $^1/_4$lánu po 6 dnech pěšky. Z pastvin na díle panství Veverského platili ročně důchodu Veverskému k vánocím 15 zl. Tvořili pro sebe zvláštní obec.

Obec měla jmění (r. 1750): polí $3^7/_8$ m. orných v Rybníčkách a na Hlavičkách, 44 m. ladem ležících a 30 m. pustých, lesa 175 měr na Hradisku ... Na pečeti stála písmena: V. P. K. R. Z. E. (t. j. nepochybně ves panství Králové kláštera Žebětín) a znakem srdce a z něho 3 vyrostlá kvítka (vyobrazeno str. 32., III. č. 2.).

Trati slují na tom díle r. 1749: Oujezd, Hradisko, Sedličky, v Kameštích n. Kamaše, Kamenše, Kamešný; Kladruby, Višůvek, v Hošticích, Stěniště, Haneky n. Hameky, Boří, Němšiny, Laze, nad Pekárnú . . .

Rodný dům udržela přes 100 let (r. 1750) rodina Novákova.

2. díl panství Veverského měl $2^{16}/_{64}$ lánu poddanského neboli $125^1/_8$ m. II. třídy a $250^3/_8$ m. III. třídy polí; r. 1750: $316^3/_8$ m. polí orných, $9^3/_8$ m. zahrad, 2 m. polí ladem ležících, 35 m. pastvin, $3^4/_8$ m. vinic, luk po $36^3/_4$ vozu sena a $142^4/_8$ m. lesa; — domů na počátku XVII. století 15, z nich 3 v 30leté válce spustly, ale r. 1666 byly osazeny. Měly tehdy: jeden 96 m. polí, druhý 70 m., třetí 41 m, ostatní $^1/_4$lánu nebo půl

$^1/_4$lánu; po novém rozdělení (r. 1749): 16 půllánů, 2 po $7^7/_8$ m. a 9 domků bez polí; r. 1834: 78 domů, 313 obyvatel.

Vrchnosti patřilo zde r. 1750: bývalý svobodnický dvůr a při něm $88^6/_8$ m. polí a luk po 3 vozy sena a 1 vůz otavy; ochranného platu dával dvůr 3 zl. 30 kr. Z kovárny měla nájemného 2 zl.

Roku 1791 prodala vrchnost dražbou panskou myslivnu v Žebětíně za $116^1/_2$ zl. ren. a ročně činže 2 zl. a 26 dní pěší roboty; r. 1803 rozdělila a prodala dvůr se zahradami, poli, lukami, úhrnem 140 měr rozděleno na 43 kusy za 10.336 zl. a roční činže 280 zl.; roku 1817 panské kopaniny rozprodány v 65 kusech.

Poddaní měli povinnosti: R. 1481 platil zde úroku ze dvora Horák 11 gr. půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě, a jakž kdo sedí ze vši vsi, po 1 slepici.

V XVIII. století dávali úroku: úhrnem půlletně o sv. Jiří a sv. Václavě 3 zl. $17^1/_2$ kr., na hromnice 7 zl. $59^1/_2$ kr. a jiných platů 32 zl., 13 slepic a 73 vajec.

Robotu konali: $^3/_4$ roku půlláníci dvouspřežně týdně 1 den, chalupníci pěšky $^1/_2$ dne; $^1/_4$ roku od sv. Jana do sv. Václava z půllánu 2 dni a chalupníci pěšky 3 dni, tedy méně než na díle Králové kláštera a v jiných obcích Veverského panství; po vydání robotního patentu r. 1775 po celý rok týdně: z půllánu 3 dni s potahem, 4 zahradníci týdně $2^1/_2$ dne ruční robotu, domkáři ročně po 26 dnech, jeden domkář a podruzi po 13 dnech ruční roboty. Z povinností těchto se vykoupili s dílu Veverského v Žebětíně r. 1849 úhrnem 4833 zl. $31^2/_3$ kr.

Na tomto díle stojí kostel, a vrchnost měla patronátní právo.

Poddaní této části osady tvořili také pro sebe obec, majíce svého rychtáře, ouřední a pečeť.

Obecní jmění bylo (r. 1750): pole v Seništích a na „Kameništich" $3^1/_2$ m., pastviny 19 m.; na pečeti nápis „Zebietin wes" a znakem radlice a hrozen (vyobrazeno str. 32., III. č. 11.).

Trati slují: za kostelem, za Lazy, pod Vobectvím, na Kamejchách n. Kamechách, v Hanekách n. Honekách, na Chocholkách nebo Kochalkách, za Chvalovcem, na Chvalcovce nebo Chvalkovkách, v Rakovcích, v Laních, v Stěništích, v Luhách (les), louky Pančiské, Pastina, v Sedliskách, v Měšinech; vinice v Hankách.

3. díl panství kláštera sv. Tomáše v Brně měl 2 dvořáky, $^{21}/_{64}$ lánu; r. 1656 měřilo se u nich 120 měr polí, r. 1750: 44$^{1}/_{2}$ m. polí, 1$^{1}/_{4}$ m. zahrady, luk po 4$^{1}/_{2}$ vozu sena a 10$^{6}/_{8}$ m. lesa. Bývali osobně svobodní a držíce klášterní statek měli povinnost: robotovati jednou osobou pěšky $^{3}/_{4}$ roku po 3 dnech týdně, od sv. Jana do sv. Václava celý týden a dávati oba 2 slepice a 120 vajec. R. 1834 byly na tomto díle 3 domy, 33 obyvatelé. —

Všecky 3 díly spojily se v jednu obec, když poddanství bylo zrušeno.

Dohromady míval Žebětín: 6$^{34}/_{64}$ lánu neboli 426$^{5}/_{8}$ m. II. tř. a 859 m. III. tř., r. 1750: polí 1053$^{3}/_{8}$ m.. zahrad 23$^{3}/_{4}$ m., polí ladem ležících 80 m., pustých 30 m., pastvin 35 m., vinic 20$^{1}/_{8}$ m., luk po 66$^{5}/_{8}$ vozu sena a 329$^{2}/_{8}$ m. lesa; — domů na počátku XVII. století 39, r. 1750: 59;

r. 1790: 82 domy, 517 obyv., r. 1834: 139 domů, 686 obyv., r. 1869: 155 domů, 849 obyv., r. 1880: 169 domů, 904 obyv., Čechů, katolíků; r. 1890: 185 domů, 1001 obyv., téže víry a národnosti.

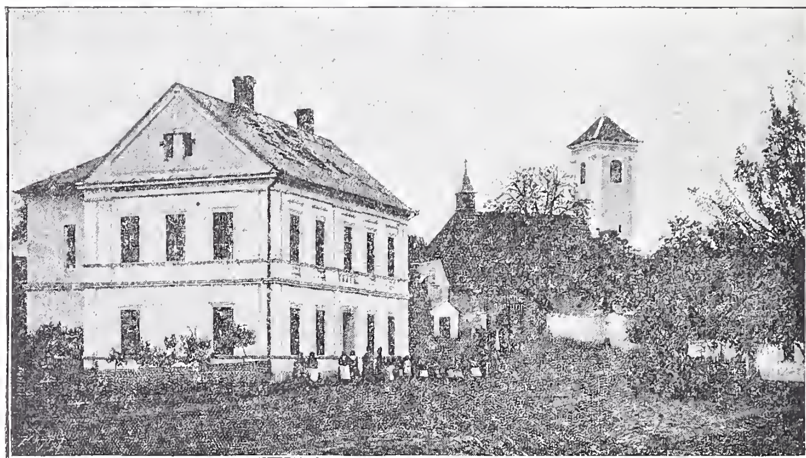
Duchovní správu vedl tu původně farář, ku př. 1462 a 1464 Urban, 1501 Vít, 1556 Jan, 1606 Šimon Šimonides, r. 1607 Jakub Drasovius, kteří mívali spor o desátek s pány zdejšími, když jim ho nechtěli dávati; ale když ve 30leté válce většina kostelů byla opuštěna a veliký byl nedostatek duchovenstva, spojeno bylo i několik v jednu farní osadu, také Žebětínský stal se filialním a do r. 1710 příslušel k faře Komínské, potom k Bystřické až do r. 1787, kdy opět zřízena byla zde samostatná duchovní správa od náboženského fondu. Patronátní právo příslušelo k dílu panství Veverského až do r. 1562, kdy si Králové klášter vyměnil je zde, v Bystřici (Bystrci) a Moravských Kněhnicích za patronátní právo v Unčově a Medlově. Když panství Králové kláštera bylo r. 1825 prodáno, měli je noví jeho držitelé.

K záduší patříval 1 lán, jehož v XVII. stol. užívali zdejší obyvatelé za mírný úrok, hájek a 3 loučky. Stará fara stávala na místě, kde jsou domky č. 160 a 161. K faře patřilo dle zprávy r. 1658: „farní lán uprostřed selských ležící a sedlákům proti dávkám přírodnin propůjčený s lesem „Hájkem“ a 3 lukami; farář pak vydržoval za kuřata a sýr od majitelů krav obecního

býka. Desátku dávali Žebětínští 27 kop, tolikéž pšenice, z některých polí desátou kopu nebo mandel plodin, asi 4 kopy žita, 10 mandelů pšenice, 3 mandele ovsa, něco hrachu, viky atd.; z Kohoutovic přifařených desátek všech plodin ze 3 lánů, pak 12 m. žita a 12 m. ovsa a 12 kuřat; také někteří Žebětínští obyvatelé dávali k sv. Václavu ročně 18 měr obilí a 4 čtvrtníci po 8 slepicích."

K duchovní správě přiděleny jsou: Žebětín a Kohoutovice. Farních osadníků jest přes 1500 katolíků.

Nejdéle tu působili: Zosimus Němec z Kyjova, kapucín, od r. 1787 až do své smrti r. 1800, Jos. Piterna z Blučiny r. 1826—39, kdy stal se farářem v Obřanech.

Obraz 86. Chrám Páně a škola v Žebětíně.

Kostel sv. Bartoloměje ap (obr. 86.) stojí na jižní straně obce; založen byl dle pověsti na počátku XIV. století od královny Elišky, jako současně Komínský. Několikráte byl obnoven a změněn. Oltářní obraz sv. Bartoloměje maloval Josef Svítil z Brna. Na věži visí 2 zvony bez nápisu.

Kolem kostela je starý hřbitov, nový za dědinou.

Školu (obr. 86.) měli tu nepochybně jako u jiných farních kostelů před 30letou válkou, pak opět, když duchovní správa byla nově zřízena. Nyní má ve 2 třídách přes 170 školních dětí.

Lid zachovává národní kroj a obyčeje, na př. slavení máje (obr. 87.) a jiné, podobně jako v tamní části Brněnska.

Spolek mají tu dobrovolných hasičů.

K obci patří mlýn Žebětínský na potoku Vrbovce 290 m. nad hladinou mořskou; v okolí jsou vrchy 350—401 m., většinou lesnaté. —

Na trati u Žebětína, kde se říká v Kladrubech, bývala osada **Kladruby** nebo Kladoruby. Královna Eliška r. 1330 darovala je s jinými dědinami klášteru Matky Boží na Starém Brně.

Obraz 87. Chasa u máje v Žebětíně.

Kladruby zanikly nepochybně v husitské válce v XV. století; v XVII. století byly již zapomenuty a v XVIII. století lesem porostlé.*)

*) Cod. dipl. Mor. II. 298, VII. 314, X. 18; d. z. B. II. 1, VII. 7, VIII. 17, 63, IX. 10, XI. 14, XII. 16, XIII. 29, 32, XX. 6, XXII. 6, 35, XXIV. 6, XXVI. 24; Knihy půhonné II. 23, 219; III. 13, 112, 137, 138, 146, 214, 226, 233, 266; IV. 17, 18, 100, 106, 149, 228, 259; V. 62, 311. 325, 366, 445; Reg. dom. 183, 155 a 320, podd. 158, 142, 147; K. Eichlera Paměti panství Veverského str. 27—431; Ř. Volného Kirch. Top. II. 2. str. 242—244. — O zaniklé osadě Kladrubech Cod. dipl. Mor. V. 206, VII. 307.

Židenice,

velká vesnice sev.-vých. od Brna 1 km. podél cesty u levého břehu Svitavy, většinou na rovině při mlýnské strouze vedené od řeky u Husovic, malou částí na mírném svahu Židenského kopce, katast. a polit. obec 5·36 km.², starobylá, jak svědčí pohanské pohřebiště a památky v něm nalezené severně u vsi, když se vyvážela hlína na železničné náspy, jako: kosti mamutí, nosorožčí a medvědí.

Mívala v XVII. století $10^4/_{64}$ lánu neboli $850^2/_3$ m. polí II. tř. a $425^1/_3$ m. III. tř. a vinic 184 m. I. tř. a $209^6/_8$ m. II. tř.; r. 1750: polí 1464 m., pastvin 26 m., vinic $156^4/_8$ m. a luk po $46^1/_6$ vozu sena; — domů tehdy 39, z nichž byl jeden pustý s 36 m. polí ještě r. 1673; největší měly polí: jeden 90 m., 5 po 60 m., 9 po 30—46 m., ostatní méně; r. 1750: 47 osedlých, 23 chalup s poli a 8 domků bez nich;
r. 1790: 65 domů, 480 obyv., r. 1834: 89 domů, 758 obyv., r. 1869: již 147 domů, 1813 obyv., r. 1880: 161 domů, 1901 obyv., s novou částí „Táborská třída“ zvanou, jež měla t. r. 18 domů, 277 obyv., dohromady 170 domů, 2178 obyv., z nich 2141 katolíků, 12 evangelíků, 23 židů a 2 jiného vyznání; 2019 Čechů, 158 Němců; r. 1890: 397 domů, 4667 obyv., z nich 4634 katolíků, 16 evangelíků, 17 židů, 4390 Čechů, 257 Němců, 4 jiné národnosti.

Prvně se připomíná odtud Hrozněta ze Židenic jako svědek na listě královském, jímž se potvrzuje r. 1210 nadání kláštera Zábrdovského od Lva z Klobouk.

R. 1348 daroval Jan, syn Dobravského, klášteru Žďárskému u Jihlavy roční úrok 2 hřivny gr. ze svého dvora v Židenicích. Pak uvádějí se Židenice jako majetek kláštera Zábrdovského. R. 1360 měl tento klášter spor o některá pole u Židenic s kapitolou u sv. Petra v Brně, a r. 1480 prodal úrok odtud ze Židenic 30 zl. ročně proboštu a 2 oltářníkům u sv. Petra. Dědina sama zůstala však dále u panství Zábrdovského.

R. 1582 potvrdil klášter, že „opati Zábrdovští jsou řeku Svitavu lidem svým Židenským a Zábrdovským pod plat $3^1/_2$ zl. vždy ročně od mostu Zábrdovského až po hranice Brněnskou šibenici*) pouštěli anebo sami ji k užitku podle vůle své obrátili“.

Svobodný dvůr byl tu ještě v 1. polovici XVII. století, a platilo se z něho r. 1605 úroku o sv. Bartoloměji a sv. Mikuláši

*) Šibenici mělo zde na svých pozemcích město Brno postavenou.

3 kopy gr. Mlýn u Židenic koupila vrchnost r. 1585. Měla tu pak r. 1750: vinice 71 m., společně s obcí 57 m. pastvin, les „Boří“ 129 m. a „Líchy“ 256 m. (prodány r. 1857 k panství Pozořickému); úroků nestálých brala tu z hospody 31 zl. a ze mlýna 450 zl.

Poddaní platili zde stálého úroku: o sv. Jiří a sv. Václavě vždy 21 zl. 45 kr., z lomu 25 zl., z pastvy 12 zl. 25 kr., a robotovali $^3/_4$ roku týdně: 6 sedláků dvouspřežně a 7 jednospřežně po 2 dnech a pěšky po 1 dni, 30 čtvrtláníků pěšky po 3 dnech, 8 chalupníků po 1 dni; ale čtvrt roku všichni sedláci mimo 2 s potahem 4 dni pěšky, čtvrtláníci 6 dní a chalupníci 2 dni týdně. R. 1785 udělali s vrchností smlouvu a byli povinni: „ročně odváděti robotního platu 397 zl. 15 kr., ječmene sesypati 26 měřic, z lesů Křtinských dovážeti do Zábrdovic nebo do Brna tvrdého dříví 52 sáhy, v Zábrdovských lesích dělati dříví 132 sáhy Mimo to musil každý půlláník 4 dni a čtvrtláník 2 dni týdně na panských polích pracovati od 1. října do posledního února za 7 kr., od 1. března do posledního června za 10 kr. a od 1. července do posledního září za 15 kr. denně. Když vrchnost nepotřebovala povozů nebo robotní práce, musili poddaní za ně platiti jisté náhrady peněžité. Desátek odváděli faráři do Zábrdovic.“
Utrpěli válkami, nejvíce když Brno nepřátelé obléhali a velmi často požárem, zvláště r. 1786, 1790, 1800, 1810, 1813, 1819, 1831, 1832 a 1835.

V duchovní správě patří Židenice k Zábrdovicům a vystavěly si na východní straně obce úhlednou kapličku nákladem 4000 zl. Tam chodili odtud i do školy až do r. 1871. Obec vystavěla r. 1872 vlastní školu 2třídní, a když se rozšířila postupně až v 5třídní, vystavěla novou r. 1886—88. K oslavě toho vydala obec spisek „Upomínku na slavnost památky 40letého panování císaře a krále Františka Josefa I. spojenou s posvěcením a otevřením nové školy v Židenicích 1888“. R. 1892 měla škola v 6 odděleních 597 dětí, r. 1898 již 728. Knihovna, založená od faráře Ant. Siegra r. 1875, má přes 400 knih. Nadučitel Martin Zháněl (od r. 1872) vyznamenán byl stříbrným záslužným křížem s korunou.

Obec měla r. 1750: polí $6^1/_2$ m., luk po půl vozu sena a pastvin 57 m. společně s vrchností (r. 1756 svých pastvin 26 m.); na pečeti nápis: „Sekryt diediny Zidienicz“ a znakem ve štítě dubový list (vyobrazeno str. 32., III. č. 8.).

Město Brno mělo tu 135 m. polí a postavilo zde šibenici; špitál sv. Štěpána 111 m. polí a luk po 14 vozů sena a 4 v. otavy.

Ze starých rodin udržely i v nejhorších dobách XVII. a XVIII. století rodný dům jménem: Chlub pak Chlubík, Drahola 2 domy, Klima, Šebesta 2 domy.

Původní část osady jmenuje se „v dědině“.

Novější část obce, nazvaná „Táborská třída“, jest od vlastní dědiny oddělena, jsouc na rovině mezi Juliánovem a Olomouckou ulicí v Brně.

V nové době, kdy se továrny v Brně velice zmohly, přibývá v Židenicích obyvatelstva, nejvíce dělníků z továren Brněnských, i bylo tu r. 1888 vedle 32 starobylých usedlostí rolnických: 263 domkářů, 32 živnostníků obchodních, 27 řemeslníků a 5 továren, barvírna, parní pekárna, továrna na vápno, spodium a továrna na lepenku na střechy. V hospodářství jindy oblíbený chov ovcí zanikl do r. 1870.

Spolky zařídili si tu: živnostenský r. 1869 za účelem opatřovati potraviny a jiné věci ve velkém a přepouštěti je v malých částkách členům; má dům a knihovnu; čtenářsko-pěvecký spolek „Jaroslav“ založen r. 1883, má knihovnu; pak vojenských vysloužilců, krejcarový spolek za účelem opatřovati chudým dítkám školní potřeby učebné a šatstvo, spolek dobrovolných hasičů, Sokol, čtenářsko-vzdělávací „Tábor“, dělnický průmyslu textilního.

Trati slují: Tuřanské, v Podsedku, na Slatinsku, na Horách, za Skalů, v Pličnikárách nyní Plecnikary, na Kuklách, v Bílých hlinách, u Spravedlnosti (šibenice Brněnského soudu), v Mrtvým, Petrůvky, Brněnky, Slíny, v Pískách, Štrenberk, Marvánky.

Samoty k Židenicům příslušejí: dvůr Mordovna na cestě z Juliánova do Ochoze, Kostivárny na cestě do Slatiny a židovský hřbitov.

S cesty do Líšně, s kopce Židenského nad dědinou, 307 m. nad hladinou mořskou, 100 m. nad údolím Svitaviným, a s Bílé hory 304 m. jest pěkná vyhlídka na Brno a okolí.*)

*) Reg. Boh. et Mor. I. 242; Cod. dipl. Mor. VII. 550--551, IX. 124; zemský archiv ruk. č. 4272; Reg. dom. 183, podd. 145; Ř. Volného Kirchl. Top. II. 1 str. 187 a násl.; V. Brandla Kniha pro každého Moravana str. 96; Upomínka na slavnost památky .. r. 1888; odpověď na dotazník Vlastivědy moravské od učitele J. Mužíka.

Žilošice,

někdy Zelošice, Želešice, farní ves v širokém údolí na levém břehu Obravy, jihojihozápadně od Brna 8 km., katast. a pol. obec 10·07 km.^{2}, bývala česká, majíc pány odtud jmenované. Nejstarší z nich znám jest Raclav ze Želešic, od něhož koupil r. 1267 biskup Bruno 11 lánův u Víškova, Věcemil ze Želešic r. 1283 svědek na listě biskupa Olomouckého klášteru sv. Jakuba v Olomouci, Tóma rytíř ze Želetic, po němž vdova Vilena a synové Ulrich, kněz, a Kuno dali r. 1292 klášteru Rajhradskému dvůr a 1 lán v Rajhradicích. Dívky z toho rodu vstupovaly nejvíce do kláštera. Gertruda ze Želešic, někdy služebnice králové Elišky, měla v Žilošicích dvůr s lesem, mlýn a jiné a odkázala z lánů 8 hřiven jeptiškám u sv. Anny na Starém Brně, Magdaleně příbuzné, Kateřině, dceři její sestry, Anně vnučce své, po 2 hřivnách, Klaře jeptišce v Oslavanech také 2 hř.; ze dvora s lesem a z mlýna odkázala 2 hř. klášteru sv. Anny v Brně. Jiný dvůr měl tu Jan, farář Modřický; r. 1340 odkázal desátek z něho klášteru Rajhradskému. Královna Eliška měla zde a v Syrovicích poplužní dvůr, vinice, mlýn, les a j. a darovala je sestře oné Gertrudy, Peršle z Brna, a tato klášteru sv. Anny r. 1349 (18 lánů, 6 dvorců větších a 3 menší, poplužní dvůr, a polovic práva horního u zdejších vinic a j.). Tím se dostal 1. větší díl Žilošic k panství kláštera sv. Anny a zůstal českým ještě do XVII. století. Když klášteru nastaly rozličné starosti, přenechal r. 1483 onen les několika obyvatelům zdejším za roční úrok $1^1/_2$ hř. gr., r. 1490 dvůr a role bratřím Štěpánovi a Adamovi k dědičnému užívání za roční úrok $2^1/_2$ hř. gr. a r. 1615 také mlýn s půllánem a j. Kratzerovi ze Schönsberka za 6 zl. mor. ročního úroku.

Na počátku XVII. věku měl $6^{25}/_{64}$ lánu neboli 632 m. polí a 399 m. vinic; 43 domů, z nichž po 30leté válce byly 4 menší pusté s 8 m. polí, r. 1673 byly ty osazené, ale jiných 5 nově spustlo. Z 38 osedlých bylo 20 Čechů, 18 Němců.

Vinic leželo tu pustých $247^7/_8$ m.

Když pak byl poplužní dvůr zrušen a mezi poddané rozdělen, počítalo se r. 1750 na tom díle $705^3/_8$ m. polí orných, $7^3/_8$ m. zahrad, $389^3/_8$ m. vinic, luk po 30 vozů sena a otavy a

$64^4/_8$ m. lesa; — domů 43 osedlé (7 půllánů, 28 čtvrtlánů, 8 domků); r. 1834: 70 domů, 503 obyvatelé.

K tomu dílu patřil kostel, škola, mlýn, lihovar a j.

Lidé měli tu na klášterním lepší poddanské poměry, než na druhém díle biskupském. Neplatili r. 1750 úroku o sv. Jiří a sv. Václavě, platu sv.-Martinského dávali 55 zl. 59 kr., z masných krámů 3 zl. za lůj; slepic 41, vajec 630; sedláci robotovali s potahem 2 dni týdně, čtvrtláníci týdně 3 dni a domkáři 1 den pěšky po celý rok.

Tvořili pro sebe zvláště obec. Jí patřilo 4 míry polí a 7 m. pastvin. Pečeť měla z r. 1717.

Trati se jmenují: in Dorflisten, Zwarlisten, Ungerfeld, Viertel, in Kasten, Spitz.

Obraz 88. Pohled na Žilošice.

2. Menší díl, 3 léna s příslušenstvím, patřil od dávna k panství Chrlickému biskupa Olomouckého.

R. 1288 připomíná se tady Meinhard z Modřic a Albert, řečený Stockfisch, jenž držel léno od biskupa Bruna.

R. 1318—26 drželi tu léna: Budivoj 3 lány, rytíř Henrich 3 lány, Milota 5 lánů, 2 dvory a 7 podsedků.

Později se uvádějí: Bernhard ze Žilošic, po jehož smrti nejstarší syn Jan prodal r. 1391 s dovolením biskupovým zděděné léno Ješkovi a Filipovi bratřím ze Svojanova „půl vsi, dvůr a příslušenství“; do r. 1438 Jan Zajíc z Valdeka, jenž ale musil léno vrátiti a když „proti manskému nálezu sáhal na zboží v Modřicích, v Žilošicích a v Chrlicích a tu úroky, obilí, víno,

dobytek i jiné věci bral, nemaje k tomu práva", žaloval ho kněz Pavel, biskup Olomoucký r. 1446.

Na počátku XVI. století měl tu jedno léno Václav Říčanský z Modřic. Potom, asi r. 1560, byla všechna léna zrušena, dvory jejich poddaným rozděleny a tento díl Žilošic k panství Chrlickému připojen.

Obsahoval $5^{46}/_{64}$ lánu neboli 784 m. I. a II. třídy polí a $210^{1}/_{8}$ m. vinic; na počátku XVII. století 25 domů, z nich po 30leté válce bylo 7 pustých se 196 m. polí a 126 m. vinic; z osedlých hospodářů byli jen 3 Čechové (Řehák od r. 1668, Pivoda a Houdek, jenž ale r. 1668 odešel, a zůstali tu jen 2); r. 1750: 35 domů (2 lány, 26 půllánů, 7 domků) a k nim $631^{5}/_{8}$ m. polí orných a 16 m. pustých, $6^{4}/_{8}$ m. zahrad, $16^{5}/_{8}$ m. pastvin, $324^{1}/_{8}$ m. vinic, luk po $43^{7}/_{8}$ vozu, lesa $42^{7}/_{8}$ m.

Jaké poddanské povinnosti měli na tom díle, podáno jest u Chrlic na str. 98—102.

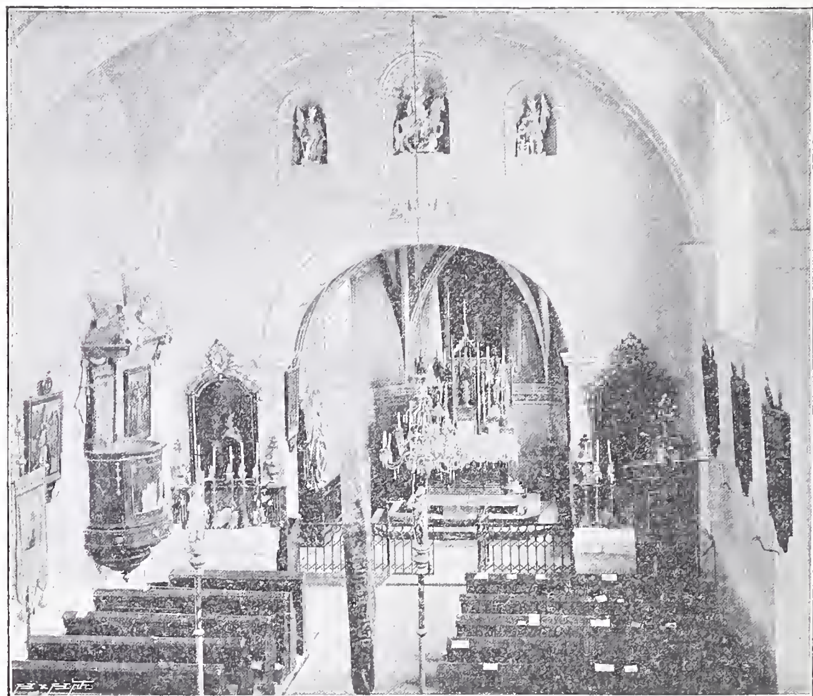
R. 1834 bylo tu 37 domů, 243 obyvatelé, a tvořili pro sebe též obec.

Obecní jmění měli: dům obecní, kovárnu a pastoušku, 10 m. pastvin a louku po půl vozu sena. Trati nazývají se: Ungerfeld, Viertel, Zwarlisten, Ackerl, Dorflisten, Obenauszen, Gaszhübel . . . Na obecní pečeti byl nápis S. de Schelschicz a znakem kosíř a brozen.

Kdežto na onom díle neudržel se ani jeden dům v téže rodině na 100 let, zde 5: Kuntzl (potom Kuntz) 2, Ludl (r. 1749 Uhl) 2 a Tenkl. —

Oba díly dohromady obsahovaly tedy na počátku XVII. stol. $13^{7}/_{64}$ lánu, 68 domů, po 30leté válce 11 pustých; usedlých rodin 56, z nich 23 české; rolí z 1416 měr 204 pustých, vinic $609^{1}/_{8}$ m. a z nich $373^{7}/_{8}$ m. pustých; — r. 1750: 78 domů, 1337 m. polí orných a 16 m. pustých, 14 m. zahrad, $713^{1}/_{2}$ m. vinic, $16^{5}/_{8}$ m. pastvin, luk po $73^{7}/_{8}$ vozu, lesa $107^{3}/_{8}$ m.; r. 1790: 88 domů, 657 obyv., r. 1834: 107 domů, 746 obyv., r. 1869: 132 domy, 952 obyv., r. 1880: 135 domů, 981 obyv., 968 katolíků, 13 židů, 79 Čechů, 902 Němci, r. 1890: 133 domů, 986 obyv., z nich prý jen 3 Češi, 981 Němců; 979 katolíků, 7 židů; ale v duchovní správě jest „utraquistická" řeč, německá i česká. Ve 200 letech ubylo zde Čechů poměrně o třetinu všech obyvatelů (33%).

Patřili až do r. 1785 k farní osadě Modřické. Kapli Panny Marie vystavěli si mezi r. 1480—89 na západní straně na kopci 230 m., přes 30 m. nad údolím. Klášter sv. Anny, vzpomínaje „dobrodinců, kterým děkuje za tento statek", dal jí roční úrok z 5 osmin vinic po 15 gr. bílých, 2 gr. z masného krámu, 4 gr. ze 2 domů a 10 gr. z klášterních příjmů; s dovolením jeho koupila obec r. 1499 $2^1/_2$ osminy a jiné 2 kousky

Obraz 89. Vnitřek chrámu Páně v Žilošicích.

vinic, a nadání tak učiněno, aby se každou sobotu a jeden jiný den v týdni konala mše sv. Později byla kaple rozšířena, r. 1676 přistavena kaple sv. Josefa. Když byl klášter sv. Anny zrušen, náboženský fond zřídil zde r. 1785 samostatnou duchovní správu, a po 10 letech obnoven a zvětšen byl kostel v nynější podobě. Zvony staré má z r. 1505 a 1699, přelité z r. 1844. Stoje nad dědinou, dodává jí pěkného vzhledu (obr. 88.; vnitřek jeho viz na obr. 89.).

Pod kostelem v kopci jsou podzemní chodby, bývalé štoly pokusného dolování na zlato v XVI. století.

K farní osadě patří jen Žilošice, a má přes 1000 duší.

Do školy chodívali také do Modřic; svou vlastní měli zde nepochybně, když tu byla duchovní správa zřízena. Okolo r. 1856 bývalo 130—140 dětí, r. 1892 ve 3 třídách 180, r. 1898 160.

Obyvatelé zabývají se tu od dávna sadařstvím, zahradnictvím a vinařstvím; hornictví zaniklo.

Z nehod živelních utrpěli nejvíce r. 1831, kdy třikráte zde hořelo a 86 domů lehlo popelem.

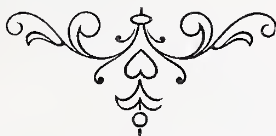
V obci jest pošta, spolek dobrovolných hasičů a vojenských vysloužilců „Radecký".

Na východní straně obce stojí větrný mlýn a dále štěpnice.

V okolí táhnou se hory na jihu a západě 273—315 m., na východě 232 m.; s cesty do Modřic objevuje se krásná vyhlídka na nížinu Brněnskou a hory okolní.*)

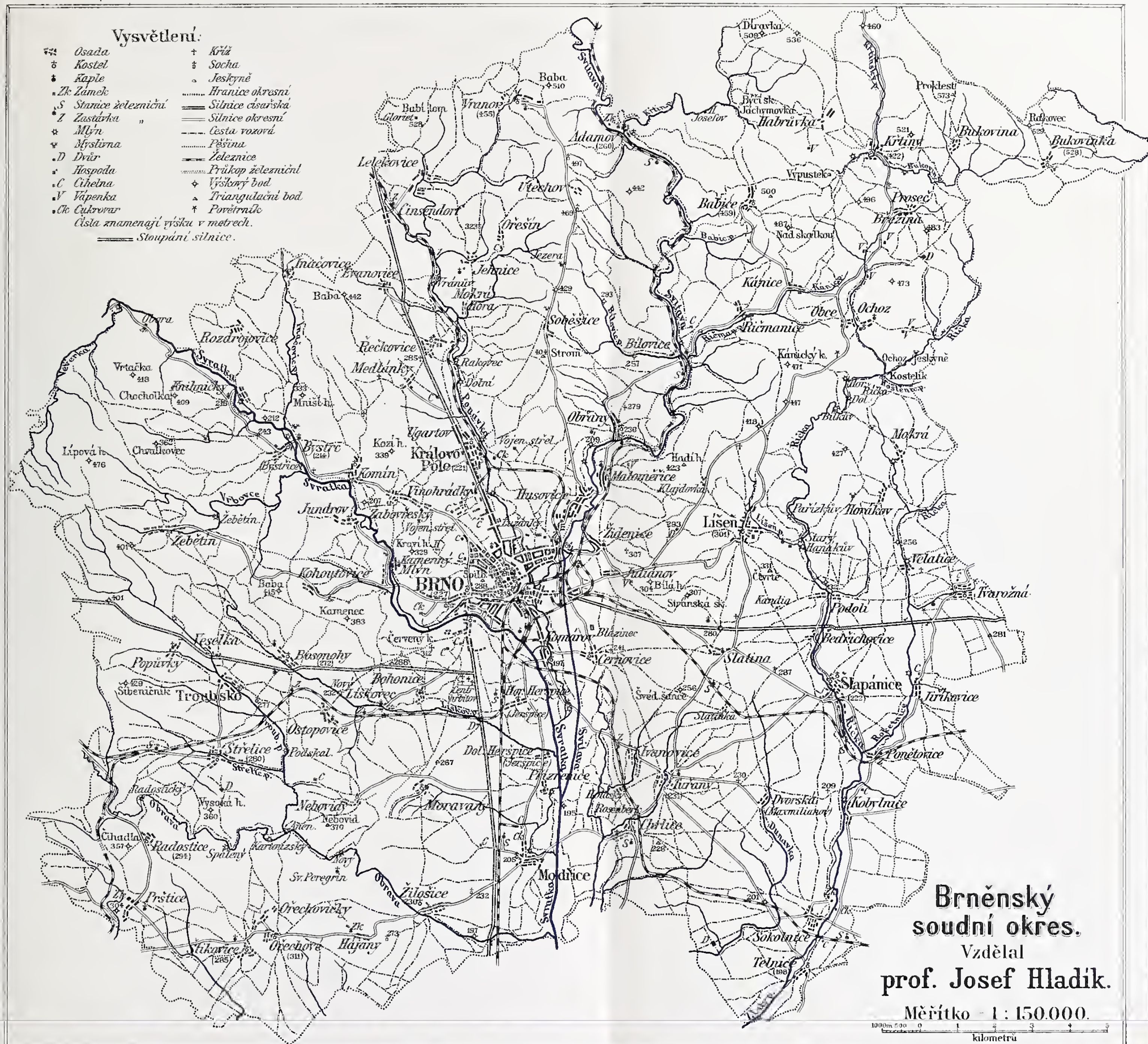
---

*) Cod. dipl. Mor. II. 129, 222, III 404, IV. 279, 388, VII. 79, 80, 193, 317, 670, 838, XII. 13; d. z. B. I. 11; Reg. dom. 233, 241, podd. 166, 160; Knihy půhonné III. 213, Ř. Volného Kirchl. Top. II., 1. str. 168, 458—460; Catalogus cleri dioeceseos Brunensis 1893—99.

OBSAH.

*) Seznam osob a míst bude na konci celé Vlastivědy moravské.

Příloha k Vlastivědě moravské. Zeměpisecký ústav Ed. Hölzela ve Vídni. Nákladem Musejního spolku v Brně.

